

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΒΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΗ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

Νεοελληνικά
βιβλία

γυμνασίου Ε΄

H

6

NET

Καθαριστικός (52)

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ε/γ = 177

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΑΤΑΜΙΩΤΑΤΑ ΔΙΔΑΧΜΑΤΑ

11 6 ΝΕΓ

Καλαματιανός (Φ)

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ε ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΔΑΦΗΣΑΤΟ

ΕΛΛΑΣ Ο. Ε. Δ. Β
βιβλ. εισαγ. 3242 τμήτ έτους 1969

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1969

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

002
11E
ET2R
89

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΓΙΑΓΡΩΣΜΑΤΑ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
ΠΡΟΤΥΠΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΧΟΛΙΑΣΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΚΕΡΕΟ ΕΡΕΤΕ

ΜΕΛΕΤΗ ΚΑΙ ΠΕΡΑΙΩΜΑΤΑ
ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΤΗΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΑΠΟ ΤΟ ΛΕΙΜΩΝΑΡΙΟΝ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝ. ΜΟΣΧΟΥ

Ἀπήλθομεν ἐν μιᾷ εἰς τὸν οἶκον Στεφάνου τοῦ σοφιστοῦ, ἐγὼ καὶ ὁ κύριος Σωφρόνιος, ἵνα πράξωμεν· ἦν δὲ μεσημβρινόν. Ἔμενε δὲ εἰς τὴν ἁγίαν Θεοτόκον, ἣν ᾠκοδόμησεν ὁ μακάριος πάπας Εὐλόγιος, τὴν ἐπονομαζομένην τῆς Δωροθέας. Ὡς οὖν ἐκρούσαμεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ φιλοσόφου, παρέκυψεν κόρη λέγουσα: Καθεύδει, ἀλλ' ὀλίγον ἐξικακήσατε*. Τότε δὴ λέγω τῷ κυρίῳ Σωφρονίῳ: Ἄγωμεν ἐν τῷ Τετραπύλῳ κάκει μένωμεν. Ἔστιν δὲ ὁ τόπος τοῦ Τετραπύλου πάνυ σεβάσμιος παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι· λέγουσι γὰρ ὅτι τὰ λείψανα Ἱερεμίου, τοῦ προφήτου, ἀπὸ Αἰγύπτου λαβὼν Ἀλέξανδρος, ὁ κτίστης τῆς πόλεως, ἐκεῖ αὐτὰ κατέθετο. Ὡς οὖν ἀπήλθομεν εἰς τὸν τόπον, οὐδένα εὗρομεν, εἰ μὴ τρεῖς τυφλοῦς· μεσημβρινόν γὰρ ἦν. Ἀπήλθομεν οὖν πλησίον τῶν τυφλῶν μεθ' ἡσυχίας καὶ σιωπῆς καὶ ἐκαθίσαμεν ἔχοντες τὰ βιβλία ἡμῶν. Ἐλάλουν δὲ οἱ τυφλοὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ λέγει ὁ εἰς τῶν ἄλλω: Ὀντως σοι, πῶς γέγονας τυφλός; Καὶ ἀπεκρίθη λέγων: Ναύτης ἦμην νεώτερος· καὶ ἀπὸ Ἀφρικῆς ἐπλέομεν, καὶ ἐν τῷ πελάγει ὀφθαλμιάσας καὶ μὴ ἔχων πῶς περιοδευθῶ, τὰ λευκώματα ἔσχον ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου καὶ ἐτυφλώθην. Λέγει καὶ τῷ ἄλλω: Σὺ, πῶς γέγονας τυφλός; Ἀπεκρίθη κάκεινος λέγων: Ὑαλοψὸς* ἦμην τὴν τέχνην καὶ ἐκ τοῦ πυρὸς ἐπίχυσιν ἔσχον οἱ δύο ὀφθαλμοὶ καὶ ἐτυφλώθην. Λέγουσιν ἄλλω κάκεινοι: Σὺ πῶς γέγονας τυφλός; Ὁ δὲ ἀπεκρίθη: Ὀντως ἐγὼ λέγω ὑμῖν· ὅταν ἦμην νεώτερος, ἐμίσησα τὸν κάματον πάνυ· γέγονα δὲ καὶ ἄσωτος. Οὐκ ἔχων οὖν πόθεν φάγω, λοιπὸν ἐκλεπτον. Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν μετὰ τὸ ποιῆσαι με πολλὰ κακὰ ἰστάμην οὖν ἐπὶ τὴν ἀγορὰν καὶ θεωρῶ νεκρὸν ἐξοδιζόμενον* καλῶς φοροῦντα. Ἀκολουθῶ οὖν ὀπίσω τοῦ ἐξοδίου, ἵνα θεωρήσω ποῦ μέλλουσιν αὐτὸν θάπτειν. Οἱ δὲ ἦλθον ὀπίσω τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ ἔθηκαν αὐτὸν εἰς μνημεῖον καὶ ἀπήλθον. Ἐγὼ δὲ ὡς εἶδον ἀπελθόντας αὐτούς, εἰσηλθὼν εἰς τὸ μνημεῖον καὶ ἀπέδυσσα αὐτὸν εἴ τι ἐφόρει, ἔασας αὐτῷ ἐν μόνον ὀθόνιον.* Ὡς οὖν ἐμελλον ἐξέρχεσθαι ἐκ τοῦ μνημείου λαβὼν πολλὰ πάνυ, ἡ κακὴ μου τροφὴ πλάγη μοι:

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς:

Λάβε και τὸ ὀθόνιον αὐτοῦ, ὅτι πιθανόν ἐστιν. Ὑπέστρεψα οὖν ὁ δειλῆτος ἐγώ. Καὶ ὡς ἀπέδυσον αὐτὸν τὸ ὀθόνιον, ἵνα γυμνὸν αὐτὸν ἔασω, ἀνακάθηται ὁ νεκρὸς ἔμπροσθέν μου καὶ ἐκτείνας τὰς δύο χεῖρας αὐτοῦ ἐπ' ἐμέ τοῖς δακτύλοις αὐτοῦ ἔξασέν μου τὴν ὄψιν καὶ ἔξέβαλε τοὺς δύο μου ὀφθαλμούς. Τότε ἐγὼ ὁ ἄθλιος ἔασας πάντα μετὰ θλίψεως πολλῆς καὶ κινδύνου ἐξῆλθον ἐκ τοῦ μνήματος. Ἰδοῦ, εἶπον ὑμῖν κἀγὼ πῶς γέγονα τυφλός. Ταῦτα ἀκουσάντων ἡμῶν νεύει μοι ὁ κύριος Σωφρόνιος καὶ ἀνεχωρήσαμεν ἐξ αὐτῶν. Καὶ λέγει μοι: Ὀντως σοι, κύρ ἄββᾶ, μὴ πράξωμεν σήμερον. Μεγάλως γὰρ ὠφελήθημεν. Ὁφελθέντες οὖν γεγραφήκαμεν, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀκούοντες ταῦτα ὠφελήθητε. Ἀληθῶς γὰρ ὅτι οὐδεὶς ποιῶν κακὸν λανθάνει Θεόν. Καὶ τοῦ μὲν διηγήματος τούτου ἡμεῖς αὐτήκοοι παρὰ τοῦ πεποινθόντος γεγόναμεν.

(J . P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 87, 3, κ. 77)

2. ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Ἐπέστη σήμερον ἡ πάντων χαρὰ, λύουσα τὴν πρῶην ἄραν. Ἐπέστη ὁ πανταχοῦ, ἵνα τὰ πάντα πληρώσῃ χαρᾶς. Ἐπέστη δὲ πῶς; Οὐ δορυφόρους ἔχων, οὐ στρατιᾶς ἀγγέλων συνεπαγόμενος, οὐ κομπάζων τὴν πρόοδον, ἀλλ' ἡσυχῇ καὶ ἡρέμα· τοῦτο ποιῶν, ἵνα λάθῃ τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους, ἵνα τέχνη σοφίας παγιδεύσας τὸν ὄφιν, καὶ τὸν δράκοντα φενάκισας τὸν νοῦν, τὸν Ἀσσύριον* τὸν πᾶσαν ὑφ' ἑαυτὸν δουλωσάμενον τὴν ἀνθρωπίνην εὐγένειαν, ὀρπάσῃ τὸ λάφυρον. Οὐκ ἀνασχομένης αὐτοῦ τῆς ἀπειρομεγέθους περὶ ἡμῶν εὐσπλαγχνίας τοσοῦτον ἔργον ζημιωθῆναι τὸν ἄνθρωπον, δι' ὃν οὐρανοὺς ἐκαμάρωσε* γῆν, ἐστερέωσεν, ἄερα ἐξέχεε, θάλασσαν ἠπλώσε, καὶ τὴν φαινομένην ἅπασαν ἐτεκτῆνατο κτίσιν. Διὰ τοῦτο Θεὸς ἐπὶ γῆς, Θεὸς ἐξ οὐρανοῦ, Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, Θεὸς ἐν γαστρὶ Παρθένου φερόμενος, ὁ πανταχοῦ μὴ χωρούμενος.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀνθρώπου φύσις χαρᾶς προοίμια δέχεται, καὶ τὴν ἀρχὴν λαμβάνει θεώσεως. Ἐντεῦθεν τὸν ἑαυτῆς ἀποκειραμένη τῆς ἁμαρτίας πολυφάνταστον πλοῦτον, νυμφοστολεῖται τῷ Κτίσαντι. Ἐντεῦθεν ἡμῶν ἡ πρώτη διάπλασις, νέαν ἀνάπλασιν δέχεται· καὶ ὁ

γηραιὸς κόσμος τὴν ἐξ ὁμαρτίας παλαίωσιν ἀποτίθεται. Ἄλλ' « Εὐφραϊνέσθω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν, καὶ νεφέλαι ῥανάτωσαν δικαιοσύνην. Σταλαζάτω τὰ ὄρη γλυκασμόν, καὶ οἱ βουνοὶ ἀγαλλίασιν », ὅτι ἔλεησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. Σήμερον γὰρ « τὸ ἀποκεκρυμμένον πρὸ τῶν αἰώνων μυστήριον » φανεροῦται « καὶ ἀνακεφαλαίωσιν ἐν Χριστῷ τὰ σύμπαντα δέχεται ». Σήμερον ἡ δημιουργὸς τῶν ὄλων ἐξουσιάρχια, τὴν προβεβουλευμένην αὐτῇ, τῆς τῶν ὄντων ποιήσεως, πρὸς πέρας ἄγει βουλήν, ἵνα τὴν καθ' ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς προεπινοηθεῖσιν τῇ ἀρχηγῷ τῆς κακίας βουλήν διακρούσῃται. Διὰ τοῦτο χορεύουσιν ἄγγελοι, συγχαίρουσιν ἄνθρωποι καὶ ὁ σύμπας ἀνανεούμενος πρὸς ἑαυτὸν ἐπανέρχεται κόσμος. Τίς νοῦς, ποία δὲ ταῦτα χωρήσει γλῶττα; μήτε γε λόγος ἐκφράσαι δυνηῖσαιτο, ἢ ἀκοῆ δέξασθαι.

Εἰκότως οὖν ἡ παροῦσα πανήγυρις φαιδρὰ καὶ γεγανυμένη* συγκεκριμένηται σήμερον, τὴν παγγενεστάτην τοῦ ἡμετέρου φυράματος ἑορτάζουσα πρόσληψιν. Τίς οὔσα καὶ ποταπή* ; Τῆς μὲν κτήσεως ἀπάσης εὐφρόσυνοι, τοῦ δὲ γένους ἀνόρθωσις. Οὐκοῦν χαρᾶς εὐαγγέλια σήμερον. Θεοῦ φιλανθρωπίας μηνύματα· παγκοσμίου σωτηρίας χαρμόσυνα. Πόθεν καὶ παρὰ τίνας καὶ πρὸς τίνα ἦκοντα ; Ἐξ οὐρανοῦ καὶ « παρὰ Θεοῦ καὶ πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ». Τίς ἡ παρθένος ; Τίς ὁ ἀνὴρ ; Τίνα δὲ τούτοις ὀνόματα ; Τῇ μὲν Μαρία· τῷ δὲ Ἰωσήφ. Ἀμφότεροι δὲ ἦσαν « ἐκ γένους Δαβὶδ ». Τίνας ταῦτα διακονοῦντος καὶ ὅθεν ἦκοντος ; τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἐξ ὑψίστου ἀποσταλέντος εἰς διακονίαν τοῦ θαύματος. Ἔδει γὰρ τοῦ Ὑψίστου τὸν λειτουργόν, ἐκ τῶν ὑψίστων ἐπὶ γῆς καταπτάντα, παράδοξον ἐπὶ παραδόξοις τοῖς πράγμασι διακοσμήσαι μυστήριον. Τί τοῦτο; τοῦ Κυρίου συγκατάβασιν, τὴν ἄρρητον τῆς περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας φανέρωσιν, τὴν ἀπ' αἰῶνος κεκαλυμμένην τῆς θείας βουλῆς καὶ προγνώσεως ἔμφασιν καὶ βεβαίωσιν. Ἄλλὰ ποῦ ταῦτα καὶ πότε καὶ ὅτου χάριν ; « Εἰς Ναζαρέτ, πόλιν τῆς Γαλιλαίας, τῷ μηνὶ τῷ ἔκτω, καθ' ὃν Ἰωάννης συνείληπτο », ἵνα τὸν ἐρχόμενον κηρῦξῃ ἐγγάστριον. Ὅθεν ὁ Γαβριὴλ πρὸς τὴν ἐπίγειον παστὰδα, τῶν αἰθερίων καταπτὰς ὑπερώων, ἐπέστη τῇ Ναζαρέτ, καὶ τῇ Παρθένω προσελθὼν, τῆς ἀφράστου οἰκονομίας ἀποφητὴ δεικνύει τὸ μῆνυμα. Τοῦτο τῆς πρὸς ἀνθρώπους θείας καταλλαγῆς τὸ μυστήριον. Τοῦτο πανηγυρίζομεν σήμερον, τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους συνάφειαν, τὴν τοῦ προσλήμματος* θέωσιν, τὴν τῆς εἰκόνης ἡμῶν ἀναμόρφωσιν, τὴν

εἰς τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν, τὴν εἰς οὐρανοὺς ὕψωσιν καὶ ἀνάβασιν.

Διὰ τοῦτο χαρᾷ χαίρει τὰ σύμπαντα σήμερον καὶ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἡ νοητὴ διακόσμησις* ταῖς θεαῖς περὶ ἡμᾶς καταλλαγαῖς ἐπισπένδεται. Φίλον γὰρ αὐταῖς πρὸς Θεὸν ἡμῶν ἐπανόρθωμα καὶ ἡ πρὸς τὴν ἀμείνω κατάστασιν πρόοδος καὶ ἀνάβασις. Καὶ γὰρ εἰσι λίαν συμπαθεῖς καὶ φιλόανθρωποι, ἅτε « εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι τῶν μελλόντων κληρονομεῖν σωτηρίαν ». Τοιγαροῦν ἀγγαλιάσθω τὰ σύμπαντα σήμερον καὶ ἡ φύσις σκιρτάτω. Ὁ οὐρανὸς γὰρ ἐξανοίγεται, ἡ γῆ τὸν Βασιλέα τοῦ παντὸς ἀφανῶς ὑποδέχεται. Ναζαρέτ, τὴν Ἐδέμ μιμουμένη, τὸν τῆς Ἐδέμ φυτουργὸν ἐγκολπάζεται. Ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιριμῶν τὴν ἀνθρωπίνην ἐσχατιάν, τῷ μόνῳ μόνος ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντι μνηστεύεται· καὶ Γαβριὴλ τῷ μυστηρίῳ διακονεῖ καὶ τῇ παρθένῳ ὑποφωνεῖ τὸ Χαίρει, ἵνα τὴν χαρὰν ἣν ἡ προμήτωρ ἀπώλεσεν, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀδὰμ ἡ ἐκ Δαβὶδ ἀνατείλασα, δι' ἑαυτῆς ἀνασώσεται. Σήμερον ὁ τῆς δόξης πατὴρ εἰς οἶκτον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἔλθων, τὴν ἐν Ἀδὰμ φθαρεῖσαν φύσιν ἰλέω κατοπτεῦει τῷ βλέμματι. Σήμερον τῶν αὐτοῦ παναγάθων σπλάγχχνων ὁ τῆς εὐσπλαγχνίας δοτὴρ ἀνακαλύπτει τὴν ἄβυσσον καὶ διοχετεύει τῇ φύσει τὸν ἔλεον, ὡς ὕδωρ πολὺ καλύψας θαλάσσας. Ἐπρεπε γὰρ τῷ « ἐξ οὐ καὶ δι' οὐ καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε », ἔλεω τῆς καθ' ἡμᾶς ἀρχαίας ἀρᾶς τὴν καταδίκην ἀμείψασθαι· δόξη τε τῇ ἑαυτοῦ παραδοξάσαι τὴν ἀδοξήσασαν ἐν Ἀδὰμ φύσιν καὶ ἀληθεῖα τὴν τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους ἐπίκρημον συμβουλήν ἀποσεύσασθαι, ἧς ἔργον ἡ πρώτη πᾶράβασις τοῦ Ἀδαμίου πλάσματος τὸ παράπτωμα...

(J. P. MIGNE, *Patrologia Graeca*, τ. 97, σ. 881 - 883)

Ἀνδρέας ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης, ὁ Ἱεροσολυμίτης

3. ΒΙΟΙ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

Ὁ συγγραφεὺς ἐξιστορεῖ τὰ γεγονότα ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ ὅποιοι ἐβασίλευσαν ἀπὸ τοῦ Λέοντος Ἀρμενίου μέχρι τοῦ Ρωμανοῦ.

α) Εἰρήνη μετὰ Ρωμανοῦ καὶ Συμεών

1η'. Οἱ μὲν οὖν μετὰ Συμεών περὶ εἰρήνης διελέγοντο, ὁ δὲ αὐτοὺς ἀπεπέμψατο, αὐτὸν δὲ τὸν βασιλέα Ρωμανὸν ἐξήτει θεάσασθαι. Παρὰ πολλῶν δὲ ἐπεπληροφόρητο περὶ τε τῆς αὐτοῦ φροντίσεως καὶ ἀν-

δρίας καὶ συνέσεως. Ὁ τοίνυν βασιλεὺς ἐπὶ τούτου σφόδρα ἠγαλλιάσατο· ἐπόθει γὰρ τὴν εἰρήνην καὶ τὸ στήναι τὰς καθ' ἑκάστην ἐγγινομένας τῶν αἱμάτων ἐκχύσεις. Ἀποστείλας οὖν ἐν τῷ Κοσμιδίῳ* αἰγιαλῷ κατασκεύασεν ἐν τῇ θαλάσῃ ὄχυρωτάτην ἀπόβασιν, ὥστε τὴν βασιλικὴν τριήρην διεκπλεύουσιν ἐν αὐτῇ προσορμίζεσθαι. Περιφράξας οὖν αὐτὴν πάντοθεν διατείχισμα μέσον γενέσθαι προσέταξεν, ἐν ᾧ ἀλλήλοις ἐμελλον ὀμιλεῖν. Ἀποστείλας οὖν Συμεῶν τὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ναὸν τὸν ἐν τῇ Πηγῇ* ἐνέπρησεν καὶ τὰ περίξ αὐτοῦ σύμπαντα, δῆλος ὢν ἐντεῦθεν, μὴ τὴν εἰρήνην θέλων, ἀλλ' ἑλπίσι μετεώροις τοῦτον ἐξαπατῶν.

ιβ'. Παραγενόμενος δὲ ἐν Βλαχέρναις ὁ βασιλεὺς ἅμα Νικολᾶῳ τῷ πατριάρχῃ ἐν τῇ ἀγίᾳ σορᾷ εἰσῆλθε καὶ τὰς χεῖρας ἐξέτεινεν εἰς εὐχὴν, εἶτα πρηνὴς πεσὼν τὸ ἅγιον ἔδαφος ἐκεῖνο τοῖς δάκρυσι κατέβρεχε, τὴν πανάχραντον Θεοτόκον ἀντιβολῶν τὴν ἀκαμπτὴν καὶ ἀμείλικτον τοῦ τυράννου καὶ ὑπερηφάνου Συμεῶν καρδίαν μαλάξας τὰ πρὸς εἰρήνην συνθέσθαι. Τὸ ἅγιον οὖν κιβώτιον διανοίξαντες, ἔνθα τὸ σεπτὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τεθησαύριστα ὠμοφόριον, καὶ τοῦτο ἐκείθεν ὁ βασιλεὺς ἀνελόμενος καὶ ὡσπερ τινὰ θώρακα ἀδιάρρηκτον περιβαλλόμενος, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς τὴν ἁμωμον Θεοτόκον, οἷα περικεφαλαίαν τινὰ περιθέμενος, ἕξεισι τοῦ ναοῦ ὄπλοις ἀσφαλῆσι περιφραξάμενος. Τὸν σὺν αὐτῷ οὖν στόλον ἀσπίσι τε καὶ ὄπλοις ἀσφαλῆσι κατακοσμήσας τὸν ὠρισμένον τόπον κατέλαβε συνομιλῆσαι τῷ Συμεῶν.

κ'. Πέμπτη οὖν ἡμέρα ἦν, ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ιθ' τοῦ Νοεμβρίου μηνός, δ' δὲ τῆς ἡμέρας ὥρα. Παρεγένετο Συμεῶν πλῆθος ἄπειρον ἐπαγόμενος εἰς πολλὰς διηρημένον παρατάξεις, τῶν μὲν χρυσασπίδων καὶ χρυσοδοράτων, τῶν δὲ ἀργυροασπίδων καὶ ἀργυροδοράτων, τῶν δὲ πάσῃ ὄπλων χροιστῶν κεκοσμημένων, πάντων πεφραγμένων σιδήρων, οἱ μέσον αὐτῶν διειληφότες τὸν Συμεῶν ὡς βασιλέα εὐφήμουν τῇ τῶν Ρωμαίων φωνῇ. Πάντες δὲ οἱ τῆς συγκλήτου βουλῆς τοῖς τείχεσι ἐφειστώτες θεώρουν τὰ δρώμενα. Ἦν οὖν ἰδεῖν τὴν ψυχὴν βασιλικὴν τῷ ὄντι καὶ μεγάλοφρονα, καὶ θαυμάσαι τὸ τοῦ φρονήματος ἀκατάπληκτον* καὶ τὸ τῆς ἀνδρίας παράστημα, ὅπως τσσαύτην πολεμίων ὄρων ἐπιφορὰν οὐ κατεπλάγη καὶ ὑπεχώρησεν, ἀλλ' ὡσπερ ἐκ φίλων χωρῶν πλῆθος τὴν ψυχὴν οὕτως ἀτρεμῆς ἀπήει, μόνον οὐχὶ τοῖς πολεμίοις τῶν ὑπηκόων διδοὺς ἀντίλυτρον.

κα'. Πρῶτος οὖν ἐν τῇ ρηθείᾳ ἀναβάθρα καταλαβὼν τὸν Συ-

μεών ξεδέχετο. Ἐπει δὲ ὄμηρα ἐξ ἀμφοτέρων ἐλήφθησαν τῶν μερῶν, καὶ τὴν ἀποβάθραν οἱ Βούλγαροι διηρευνήσαντο ἀκριβῶς, μήπω τις δόλος ἢ ἐνέδρα τυγχάνει, κατήλθε Συμεών τοῦ ἵππου καὶ πρὸς τὸν βασιλέα εἰσηλθεν. Ἀσπασάμενοι δὲ ἀλλήλους εἰρήνης λόγους ἐκίνησαν.

Εἰπεῖν δὲ λέγεται τὸν βασιλέα πρὸς Συμεών : « Ἀκήκοά σε θεοσεβῆ ἄνθρωπον ὄντα καὶ Χριστιανὸν ὑπάρχειν ἀληθινόν, βλέπω δὲ τὰ ἔργα μηδαμῶς τοῖς λόγοις συμβαίνοντα. Ἴδιον μὲν γὰρ θεοσεβοῦς ἀνδρὸς καὶ Χριστιανοῦ τὸ τὴν εἰρήνην ἀγαπᾶν καὶ τὴν ἀγάπην ἀσπάζεσθαι, εἴπερ ὁ Θεὸς ἀγάπη καὶ ἔστιν καὶ λέγεται, ἀσεβοῦς δὲ καὶ ἀπίστου τὸ χαίρειν σφαγαῖς καὶ αἵμασιν ἀδίκως ἐκχεομένοις. Εἰ μὲν οὖν ἀληθὴς χριστιανὸς ὑπάρχεις, καθὼς πεπληροφορήμεθα, στήσόν ποτε τὰς ἀδίκους σφαγὰς καὶ τὰς τῶν ἀνοσίων αἱμάτων ἐκχύσεις, καὶ σπεῖσαι μεθ' ἡμῶν Χριστιανῶν εἰρήνην, Χριστιανὸς καὶ αὐτὸς ὢν καὶ ὀνομαζόμενος, καὶ μὴ θέλε μολύνεσθαι Χριστιανῶν δεξιὰν αἵμασιν ὁμοπίστων Χριστιανῶν. Ἄνθρωπος εἶ καὶ αὐτὸς θάνατον προσδοκῶν καὶ ἀνάστασιν καὶ ἀναταπόδοσιν. Σήμερον ὑπάρχεις, καὶ αὔριον εἰς κόνιν διαλυθήσῃ. Εἰς πυρετὸς ἅπαν κατασβέσει τὸ φρύαγμα*. Τίνα οὖν λόγον δώσεις τῷ Θεῷ ἐκεῖ ἀπελθὼν ὑπὲρ τῶν ἀδίκων σφαγῶν ; Ποίῳ προσώπῳ τῷ φοβερῷ καὶ δικαίῳ ἐνατενίσεις κριτῆ ; Εἰ πλούτου ἐρῶν ταῦτα ποιεῖς, ἐγὼ σε κατακόρως τοῦ ἐπιθυμουμένου ἐμπλήσω· μόνον ἐπίσχες τὴν δεξιάν σου. Ἄσπασαι τὴν εἰρήνην. Ἀγάπησον τὴν ὁμόνοιαν, ἵνα καὶ αὐτὸς βίον ζήτησης εἰρηνικὸν καὶ ἀναίμακτον καὶ ἀπράγμονα, καὶ οἱ Χριστιανοὶ παύσονται ποτε τῶν συμφορῶν, καὶ παύσονται τοὺς Χριστιανούς ἀναιμεῖν*· οὐ θέμις γὰρ αὐτοῖς αἶρειν ὄπλα κατὰ ὁμοπίστων ».

Τοσαῦτα οὖν εἰπὼν ὁ βασιλεὺς ἐσίγησεν. Αἰδεσθεῖς οὖν Συμεών τὴν τούτου ταπείνωσιν καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ, κατένευσε τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι. Ἀσπασάμενοι οὖν ἀλλήλους διεχωρίσθησαν, δώροις μεγαλοπρεπέσι τοῦ βασιλέως δεξιωσαμένου τὸν Συμεών.

κβ'. Ὁ δὲ τότε συμβέβηκε διηγῆσομαι, τεράστιόν τι καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα συγκρίνειν εἰδόσι παράδοξον. Δύο φασὶν ἀετοὺς τῶν βασιλέων ὀμιλούντων ἄνωθεν αὐτῶν ὑπερπτήναι κλάγξαι τε καὶ πρὸς ἀλλήλους συμμεῖξαι, καὶ παραντικά διαζευχθῆναι ἀλλήλων, καὶ τὸν μὲν εἰς τὴν πόλιν διελθεῖν, τὸν δὲ ἐπὶ τὴν Θράκην διαπτήναι. Τοῦτο οἱ ἀκριβεῖς τὰ τοιαῦτα σκοποῦντες οὐ καλὸν ἔκριναν οἰωνόν· ἀσυμβάτους γὰρ ἐπὶ τὴν εἰρήνην ἀμφοτέρους διαλυθήσεσθαι ἔφασαν. Συμεών δὲ τὸ

αὐτοῦ στρατόπεδον καταλαβῶν τοῖς ἑαυτοῦ μεγιστᾶσιν τὴν τοῦ βασιλέως ἀπήγγειλε σύνεσιν καὶ ταπεινώσιν, ἐξεθείαζέ τε αὐτοῦ τὸ εἶδος, τὴν τε ρώμην καὶ τὸ ἀκατάπληκτον* τοῦ φρονήματος.

β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως

ν'. Ἰουνίῳ δὲ μηνὶ ια', ἰνδικτιῶνος* ιε', κατέπλευσαν οἱ Ρῶς κατὰ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πλοίων χιλιάδων δέκα. Ἀπεστάλη δὲ κατ' αὐτῶν μετὰ τριήρων καὶ δρομώνων, ὅσα καὶ ἔτυχον ἐν τῇ πόλει, ὁ πατρίκιος Θεοφάνης ὁ παραδυναστεύων καὶ πρωτοβεστιάριος* καὶ τὸν τε στόλον προευνεπίστας τε καὶ ἔτοιμασάμενος, καὶ νηστεῖα καὶ δάκρυσιν ἑαυτὸν κατοχυρώσας ὡς μάλιστα, τοὺς Ρῶς προσεδέχετο, καταναυμαχῆσαι αὐτοὺς μέλλων.

Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι κατέλαβον καὶ πλησίον τοῦ Φάρου ἐγένοντο, οὗτος πρὸς τῷ τοῦ Εὐξείνου Πόντου στόματι παρεδρεύων ἐν τῷ Ἰερῷ λεγομένῳ ἄθροον τούτοις ἐπέθετο. Καὶ δὴ πρῶτος τῷ οἰκείῳ δρόμῳ διεκπλεύσας τὴν τε σύνταξιν τῶν Ρωσιακῶν πλοίων διέλυσεν καὶ τῷ ἔσκευασμένῳ πυρὶ πλείστα κατέφλεξε, τὰ δὲ λοιπὰ ἐτρέψατο εἰς φυγὴν, ὡς ἀκολούθως καὶ οἱ λοιποὶ δρόμωνες καὶ αἱ τριήρεις ἐπεκδραμοῦσαι τελείαν εἰργάσαντο τὴν τροπήν, καὶ πολλὰ μὲν πλοῖα κοτέδυσαν αὐτανδρα, πολλὰ δὲ κατέτρωσαν, πλείστους δὲ ζῶντας συνέλαβον. Οἱ περιληφθέντες οὖν εἰς τὸ τῆς Ἀνατολῆς μέρος εἰς τὰ Σγῶρα λεγόμενα καταπλέουσιν.

Ἀπεστάλη δὲ καὶ τότε Βάρδας ὁ Φωκᾶς διὰ γῆς μετὰ ἱππέων ἐγκρίτων παρατρέχειν αὐτούς. Καὶ δὴ τούτων σύνταγμα ἱκανὸν ἀποστειλάντων πρὸς τὰ τῆς Βιθυνίας μέρη ὥστε τὰ πρὸς τροφήν καὶ τὴν ἄλλην χρεῖαν αὐτοῖς πορίσασθαι, περιτυχῶν τῷ τοιοῦτῳ συντάγματι ὁ εἰρημένος Βάρδας ὁ Φωκᾶς κακῶς τούτους διέθηκε, τρεψάμενος καὶ κατασφάξας αὐτούς. Κατῆλθε δὲ τηνικαῦτα καὶ Ἰωάννης μάγιστρος* καὶ δομέστιχος* τῶν σχολῶν ὁ Κροκόας μετὰ παντὸς τοῦ τῆς Ἀνατολῆς στρατεύματος, καὶ τούτων πολλοὺς διέφθειρεν*, ἀποσπάδας τῆδε κάκεισε καταλαμβάνων, ὥστε συσταλέντας αὐτοὺς δέει τῆς αὐτοῦ ἐπιθέσεως μένειν ἀθρόως ἐπὶ τὰ οἰκεία πλοῖα καὶ μηδαμοῦ διατρέχειν κατατολμᾶν.

να'. Πολλὰ δὲ καὶ μέγιστα κακὰ οὔτοι διεπράξαντο πρὸ τοῦ τὸ Ρωμαϊκὸν στράτευμα κατελθεῖν. Τό τε γὰρ Στενὸν λεγόμενον ἄπαν ἐν-

έπρησαν, καί οὖς συνελάμβανον αἰχμαλώτους τοὺς μὲν ἀνεσταύρου, τοὺς δὲ τῇ γῆ προσεπατάλλεον, τοὺς δὲ ὥσπερ σκοποὺς ἰστώντες βέλεσι κατετόξενον· ὅσους δὲ τοῦ ἱερατικοῦ κλήρου συνελάμβανον, ὀπισθεν τὰς χεῖρας δεσμοῦντες ἤλους σιδηροῦς κατὰ μέσης τῆς κεφαλῆς αὐτῶν κατεπήγνυον· πολλοὺς τε ἀγίους ναοὺς τῷ πυρὶ παραδεδώκασι.

Χειμῶνος δὲ ἤδη ἐνισταμένου καὶ τροφῆς ἀποροῦντες, τό τε ἐπελθὸν στράτευμα δεδιότες τὰς τε ναυμαχούσας τριήρεις, ἐβουλεύσαντο τὰ οἰκεία καταλαβεῖν. Καὶ δὴ λαθεῖν τὸν στόλον σπουδάζοντες, Σεπτεμβρίῳ μηνί, 1ε' Ἰνδικτιῶνος, ἀντιπλεῦσαι ὠρμηκότες ἐπὶ τὰ Θρακῶα μερῆ παρά Θεοφάνους πατρικίου ὑπαντήθησαν· οὐ γὰρ ἔλαθον τὴν αὐτοῦ ἐργηγορωτάτην καὶ γενναίαν ψυχὴν.

Εὐθύς οὖν δευτέρα ναυμαχία συνάπτεται, καὶ πλεῖστα πλοῖα ἐπόντωσεν καὶ πολλοὺς τούτων ἀπέκτεινεν ὁ εἰρημένος ἀνὴρ. Ὀλίγοι δὲ μετὰ τῶν πλοίων περισωθέντες καὶ ἐν τῇ τῆς Κοίλης περιπεσόντες ἀκτῇ νυκτὸς ἐπελθούσης ἔφυγον. Θεοφάνης δὲ ὁ πατρικίος μετὰ νίκης λαμπρᾶς καὶ τῶν μεγίστων ὑπέστρεψε τροπαίων, καὶ ἐντίμως καὶ μεγαλοπρεπῶς ὑπεδέχθη καὶ παρακοιμώμενος* ἐτιμήθη.

(J. P. MIGNE, *Patrologia Graeca*, τ. 109)

Γεώργιος Μοναχός

4. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΥΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ

μθ'. Ὁ ζητῶν ὅπως τῇ τῶν Πατρῶν ἐκκλησίᾳ οἱ Σκλαβηνοὶ* δουλεύειν καὶ ὑποκεῖσθαι ἐτάχθησαν, ἐκ τῆς παρούσης μανθανέτω γραφῆς.

Νικηφόρος τὰ τῶν Ρωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου ἀπόστασιν ἐννοήσαντες πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας τῶν Γραικῶν ἐξεπόρθουν καὶ εἰς ἀρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὀρμήσαντες πόλεως τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατεστρέφοντο καὶ ταύτην ἐπολιόρκουν, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικούς καὶ Σαρακηνούς.

Ἐπεὶ δὲ χρόνος ἱκανὸς διῆλθε καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἐνδοθεν τοῦ τείχους γίνεσθαι ἤρξατο, ὕδατός τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλεύονται εἰς συμβιβάσεις τε ἔλθειν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τηνικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτοῖς. Ἐπεὶ οὖν ὁ τηνικαῦτα

στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος ἐν Κάστρω Κορίνθου, καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβηνῶν, ὡς καὶ πρῶτην καταμνησθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες πρότερον ἀποσταλῆναι σκοπὸν εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὁρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι καὶ γινῶναι εἰ ἄρα παραγίνεται ὁ στρατηγός, παραγγείλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ ἵνα, εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ αὐτοῦ κλίνη τὸ φλάμουλον*, ὅπως γινῶσιν τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μή γε, κατέχειν ὀρθὸν τὸ φλάμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν.

Τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὀρθὸν κατέχων τὸ φλάμουλον. Καὶ δὴ τοῦ Θεοῦ εὐδοκῆσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκότος ἔκλινε τὸ φλάμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες ἰδόντες τὸ γεγονός σημεῖον, καὶ νομίσαντες ἐξ ἄπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβηνῶν, καὶ εἶδον τὸν πρωτόκλητον ἀπόστολον ὀφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρω τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν.

Οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες, ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾷ ἐπελεύσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιοῦχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτούς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ.

Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλαβόντος καὶ τὴν νίκην τοῦ ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσε τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβηνῶν καὶ τὴν προνομήν* καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμόν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τὰλλα δεινά, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηκετὴ ἐπίθεσιν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐπισκοπήν* καὶ συμμαχίαν καὶ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην τὴν γενομένην παρὰ τοῦ ἀπο-

στόλου, καί ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὠράθη ἐπιτρέχων καί διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τρεπούμενος αὐτούς, ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους αἰσθῆσθαι τὴν τοῦ ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβάσιμον αὐτοῦ ναόν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθῶν παρεκελεύσατο οὕτως· « ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκε πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκῦλα αὐτῶ ἀποδοθῆναι ». Καὶ διωρίσατο αὐτοὺς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαμίλιας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι* εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν, ἐν ἧ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διήνυσεν ἀγῶνα, δεδωκῶς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον* ἐν τῇ αὐτῇ μητροπόλει.

Ταῦτα οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν παραδόντες ἀγράφως χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἂν κατὰ τὸν προφήτην γινῶ γενεὰ ἢ ἐρχομένη τὸ γεγονός θαῦμα διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου, καὶ ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησεν ὁ Θεὸς διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου.

*Ἐκτοτε δὲ οἱ ἀφορισθέντες Σκλαβηνοὶ ἐν τῇ μητροπόλει καὶ τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς βασιλικούς καὶ πάντας τοὺς ἐξ ἔθνῶν ἀποστελλομένους πρέσβεις ὡς ὁμήρους διατρέφουσιν, ἔχοντες ἰδίους καὶ τραπεζοποιούς καὶ μαγείρους καὶ πάντας τοὺς παρασκευάζοντας τὰ τῆς τραπέζης βρώματα, τῆς μητροπόλεως εἰς ταῦτα μηδὲν καινοτομουμένης, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ Σκλαβηνοὶ ἀπὸ διανομῆς καὶ συνδοσίας τῆς ομάδος αὐτῶν ἐπισυνάγουσι τὰς τοιαύτας χρεῖας. Ἐποίησε δὲ καὶ σιγίλλιον Λέων ὁ ἀείμνηστος καὶ αἰδιδίμος βασιλεὺς λεπτομερῶς περιέχον τὸ τί ὀφείλουσιν παρέχειν οἱ αὐτοὶ ἑναπογραφόμενοι τῷ μητροπολίτῃ, καὶ μὴ ἀπαργυρίζεσθαι παρ' αὐτοῦ ἢ ἄλλως πως κατ' ἐπίνοιαν ἄδικον ζημιοῦσθαι αὐτούς.

(Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, τ. 3)

Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος

5. ΑΠΟ ΤΗΝ "ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ" ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

α) Αἰ πρό τῆς Ἀλώσεως διαπραγματεύσεις

« Τὴν δὲ πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστὶν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ... »

Ἀπαρτίσας* οὖν τὰ πάντα, ὡς αὐτῷ ἐδόκει καλῶς, ἔπεμψεν (ὁ Μωάμεθ) ἔνδον λέγων τῷ βασιλεῖ :

« Γίνωσκε τὰ τοῦ πολέμου ἤδη ἀπηρτίσθαι, καὶ καιρὸς ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νῦν πρᾶξι τὸ ἐνθυμηθῆν* πρό πολλοῦ παρ' ἡμῖν νῦν, τὴν δὲ ἔκβασιν τοῦ σκοποῦ τῷ Θεῷ ἀφίεμεν. Τί λέγεις ; Βούλει καταλείπειν τὴν πόλιν καὶ ἀπελθεῖν ἔνθα καὶ βούλει μετὰ τῶν ὄντων ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλιπὼν τὸν δῆμον ἀζήμιον εἶναι καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἀντιστῆναι καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις, σὺ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ, ὁ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων διασπαρῶσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ ; ».

Ὁ βασιλεὺς δὲ ἀπεκρίνατο σὺν τῇ συγκλήτῳ :

« Εἰ μὲν βούλει, καθὼς οἱ πατέρες σου ἔζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆσαι καὶ σὺ, τῷ Θεῷ χάρις. Ἐκεῖνοι γὰρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. Καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἅπαντες ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. Ἐχε δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδίκως κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια, καὶ ἀπόκοψον καὶ τοὺς φόρους τόσους, ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναι σοι, καὶ ἀπελθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γὰρ οἶδας, εἰ θαρρῶν κερδᾶναι εὐρεθῆς κερδανθείς* ; Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστὶν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ· κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν ».

Ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος, καὶ ἀπογνοῦς* τὴν εἰρηνικὴν τῆς πόλεως παραδοσίαν, ὥρισε διαλαλίας* γενέσθαι ἐν πάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ ἐδήλωσε τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου, ὁμόσας ὡς οὐκέτι ἄλλο χρήζει κέρδος πλὴν τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως, « τὸν δὲ ἄλλον

ἄπαντα θησαυρὸν καὶ αἰχμαλωσίαν ἔστωσαν ὑμῶν κέρδη ». Τότε οἱ πάντες εὐφήμισαν*.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἐκδ. Βόννης, 1834 κεφ. 39)

β) Ὁ θ ρ ῆ ν ο ς

Εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα τῆς «Βυζαντινῆς Ἱστορίας» τοῦ ὁ Δούκας ἐκσπᾶ εἰς θρήνην, εἰς τὸν ὅποιον ἐκφράζει τὸν πόνον καὶ τὴν ὀδύνην τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς διὰ τὴν μεγάλην συμφορὰν καὶ ἀπαριθμεῖ τὰς γενομένας καταστροφὰς τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων.

᾽Ω πόλις, πόλις, πόλεων πασῶν κεφαλὴ ! ᾽Ω πόλις, πόλις, κέντρον τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου μερῶν ! ᾽Ω πόλις, πόλις, χριστιανῶν καύχημα καὶ βαρβάρων ἀφανισμός ! ᾽Ω πόλις, πόλις, ἄλλη παράδεισος φυτευθεῖσα πρὸς δυσμὰς, ἔχουσα ἔνδον φυτὰ παντοῖα βριθοντα καρποὺς πνευματικούς ! Ποῦ σοῦ τὸ κάλλος παρέδυσε ; Ποῦ σοῦ ἡ τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος εὐεργετικὴ ρῶσις* ψυχῆς τε καὶ σώματος ; Ποῦ τὰ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου μου σώματα, ἔχοντα ἐν μέσῳ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, τὴν λόγχην, τὸν σπόγγον, τὸν κάλαμον, ἅτινα ἀσπαζόμενοι ἐφантаζόμεθα τὸν ἐν τῷ Σταυρῷ ὑψωθέντα ὄραν ; Ποῦ τὰ τῶν ὁσίων λείψανα, ποῦ τὰ τῶν μαρτύρων ; Ποῦ τὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων πτώματα ; Αἱ ἀγυαί, τὰ περίαιλα, αἱ τρίοδοι, οἱ ἀγροί, οἱ τῶν ἀμπέλων περιφραγμοί, τὰ πάντα πλήρη καὶ μεστὰ λειψάνων ἁγίων, σωμάτων ἐγγενῶν, σωμάτων ἀγνῶν, ἀσκητῶν, ἀσκητριῶν. ᾽Ω τῆς ζημίας ! Ἔθεντο, Κύριε, τὰ θνησιμαῖα* τῶν δούλων σου βρώματα* τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς κύκλῳ τῆς νέας Σιῶν, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων.

᾽Ω ναέ ! ὧ ἐπίγειε οὐρανέ, ὧ οὐράνιον θυσιαστήριον, ὧ θεῖα καὶ ἱερὰ τεμένη*, ὧ κάλλος ἐκκλησιῶν, ὧ βιβλίοι ἱεραὶ καὶ Θεοῦ λόγια, ὧ νόμοι παλαιοὶ τε καὶ νέοι, ὧ πλάκες γραφεῖσαι Θεοῦ δακτύλῳ, ὧ εὐαγγέλια λαληθέντα Θεοῦ στόματι, ὧ Θεολογίαι σαρκοφόρων ἀγγέλων, ὧ διδασκαλίαι πνευματοφόρων ἀνθρώπων, ὧ παιδαγωγίαι ἡμιθέων ἡρώων, ὧ πολιτεία, ὧ δῆμος, ὧ στρατός, ὑπὲρ μέτρον* τὸ πρὶν, νῦν δὲ ἀφανισθεὶς ὡς ποντιζομένη ναῦς ἐν τῷ πλεῖν. ᾽Ω οἰκίαι καὶ παντοδοπαὶ παλάτια καὶ ἱερὰ τεῖχη, σήμερον συγκαλῶ πάντα

καὶ ὡς ἔμψυχα συνθρηνώ, τὸν Ἱερεμίαν* ἔχων ἑξαρχον* τῆς ἑλεεινῆς τραγωδίας...

Οὗτοι οἱ θρηνοὶ καὶ οἱ κοπετοί, οὓς ἐκόφατο ἐν τῇ ἀλώσει τῆς Παλαιᾶς Ἱερουσαλήμ, οἶμαι δὲ καὶ περὶ νέας, καλῶς τὸ πνεῦμα τῶ προφήτη ὑπέδειξε. Ποία τοίνυν γλῶσσα ἐξισχύσει τοῦ εἰπεῖν καὶ λαλῆσαι τὴν γενομένην ἐν τῇ πόλει συμφορὰν καὶ τὴν δεινὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πικρὰν μετοικίαν... Φρίξον ἦλιε, καὶ σύ, γῆ, στέναξον εἰς τὴν παντελῆ ἐγκατάλειψιν τῶν γενομένων ἐν τῇ ἡμετέρα γενεᾷ παρὰ τοῦ δικαιοτάτου Θεοῦ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Οὐκ ἔσμεν ἄξιοι ἀτενίσαι τὸ ὄμμα εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ μόνον κάτω νενευκότες καὶ εἰς γῆν τὰ πρόσωπα θέντες κράζομεν: « Δίκαιος εἶ, Κύριε, καὶ δικαία ἡ κρίσις Σου... ».

Μεθ' ἡμέρας οὖν τρεῖς τῆς ἀλώσεως ἀπέλυσεν (ὁ τύραννος) τὰ πλοῖα, πορεύεσθαι ἕκαστον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν, φέροντα φόρτον, ὥστε βυθίζεσθαι. Ὁ δὲ φόρτος τί; Ἰματισμὸς πολυτελής, σκευὴ ἀργυρᾶ, χρυσᾶ, χαλκᾶ, καττιτερένια*, βιβλία ὑπὲρ ἀριθμόν, αἰχμάλωτοι καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ καὶ μονάζουσαι καὶ μοναχοί. Τὰ πάντα πλήρη φόρτου, αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φουσσάτου* πλήρεις αἰχμαλωσίας καὶ τῶν ἄνωθεν ἀριθμηθέντων παντοίων εἰδῶν.

Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων ἓνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικόν, καὶ ἕτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἔλκοντα κύνας ἐνδεδημένους*... Ἄλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς ἱεροὺς δίσκους ἔμπροσθεν σὺν διαφόροις ὀπώραις ἐσθίοντες, καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν κρατήρων. Τὰς δὲ βίβλους ἀπάσας ὑπὲρ ἀριθμὸν ὑπερβαινούσας, ταῖς ἀμάξαις φορτηγῆσαντες ἀπανταχοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει διέσπειραν.

Δι' ἐνὸς νομίσματος δέκα βιβλίοι ἐπιπράσκοντο, ἀριστοτελικοί, πλατωνικοί, θεολογικοὶ καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βιβλίου. Εὐαγγέλια μετὰ κόσμου* παντοίου ὑπὲρ μέτρον, ἀνασπῶντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἀργυρον, ἄλλα ἐπώλουν, ἄλλα ἔρριπτον. Τὰς εἰκόνας πυρὶ παρέδιδουν· σὺν τῇ ἀναφθείσῃ φλογὶ κρέη ἐψῶντες ἦσθιον.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἐκδ. Βόννης, 1834)

6. ΧΡΟΝΙΚΟΝ

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἡμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του

Ἀκούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης κραυγῆς, ὡσεὶ ἦχον μέγαν θαλάσσης, ἐλογιζόμεθα τί ἄρα ἐστί· μετ' ὀλίγον δὲ ἐμάθομεν βεβαίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὅτι ἐπὶ τὴν αὖριον ὁ ἀμιρᾶς* ἠτοίμασε χερσαῖόν τε καὶ ὑδραῖον πόλεμον σφοδρῶς, ὅσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. Ἡμεῖς δὲ θεωροῦντες τοσοῦτον πληθὸς τῶν ἀσεβῶν, λέγω ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὄντως καθ' ἕκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι καὶ πλεῖον ἦσαν ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα.

Καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ μοναχοί, γυναῖκες τε καὶ παιδία, μετὰ δακρύων διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ « Κύριε ἐλέησον » μετὰ δακρύων ἔκραζον καὶ τὸν Θεὸν ἱκέτευον, ἵνα μὴ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν παραδώσῃ ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ' ἵλεως γενήσῃται ἡμῖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἀλλήλους ἀνεθαρρύνοντο, ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τῇ ὥρᾳ τῆς συμπλοκῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὀδυνηρᾷ ἐσπέρᾳ τῆς δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει, ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους* καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα ἔφη :

« Ὑμεῖς μὲν εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἴδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ὡς ὄφισ τὸν Ἴδν* ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

» Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην

καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων.

» Καλῶς οὖν οἶδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσερά τινα ὀφειλέται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν· πρῶτον μὲν ὑπὲρ πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ* κυρίου καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων.

» Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσται ἔσμεν ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ὡς βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιωθῆναι.

» Ἐὰν διὰ τὰ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἦν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἡμῖν ἔδωρήσατο, κινδυνεύομεν. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ τὴν ψυχὴν ζημιωθῇ, τί τὸ ὄφελος; Δεύτερον πατρίδα περίφημον τοιοῦτως ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῆ νῦν δὲ ταπεινωμένην καὶ ὠνειδισμένην καὶ ἐξουθενωμένην ἀπωλέσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἄρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλάτων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὑστερούμεθα.»

(J. P. MIGNE, *Patrologia Graeca*, τ. 156)

Γεώργιος Φρατζῆς

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΥΧΗ

(Διὰ στίγων Ἀνακρεοντείων)

Ἐκ ρυπαρῶν χειλέων,
ἀπὸ βδελυρᾶς καρδίας,
ἀπὸ ἀκαθάρτου γλώττης,
ἐκ ψυχῆς ρερυπωμένης,
δέξαι δέησιν, Χριστέ μου,
καὶ μὴ παρωσάμενός μου,
μὴ τοὺς λόγους, μὴ τοὺς τρόπους,
μηδὲ τὴν ἀναισχυντίαν,
δός μοι παρρησίαν λέγειν,
ἅ βεβούλημαι, Χριστέ μου.
Μᾶλλον δὲ καὶ δίδαξόν με,
τί με δεῖ ποιεῖν καὶ λέγειν.
Ἡμαρτον ὑπὲρ τὴν πόρνην,
ἧ μαθοῦσα τοῦ κατὰ γεις,
μύρον ἐξωνησαμένη,
ἤλθε τολμηρῶς ἀλείψαι
Σοῦ τοὺς πόδας τοῦ Θεοῦ μου,
τοῦ δεσπότη καὶ Χριστοῦ μου.
Ὡς ἐκείνην οὐκ ἀπώσω
προσελθοῦσαν ἐκ καρδίας,
μηδ' ἐμὲ βδελύξει, Λόγε·
Σοῦ δὲ παράσχε μοι πόδας,
καὶ κρατῆσαι καὶ φιλῆσαι,
καὶ τῷ ρειθῶ τῶν δακρῦν
ὡς πολυτιμῆτῳ μύρῳ,
τούτους τολμηρῶς ἀλείψαι.
Πλύνον με τοῖς δάκρυσί μου,
κάθαρον αὐτοῖς με, Λόγε.

Ἄφες καὶ τὰ πταίσματά μου.
 Οἶδας τῶν κακῶν τὸ πλῆθος,
 οἶδας καὶ τὰ τραύματά μου,
 καὶ τοὺς μώλωπας ὄρᾳς μου.
 Ἄλλὰ καὶ τὴν πίστιν οἶδας,
 καὶ τὴν προθυμίαν βλέπεις,
 καὶ τοὺς στεναγμοὺς ἀκούεις.
 Οὐ λανθάνει Σε, Θεέ μου,
 Ποιητά μου, Λυτρωτά μου,
 οὐδὲ σταλαγμὸς δακρύων,
 οὐδὲ στεναγμοῦ τι μέρος,
 οὐδὲ κίνημα καρδίας.

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τόμ. 96)

Ἰωάννης Δαμασκηνός

2. ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

(Ἐκ τοῦ Ὀγδοῦ Λόγου)

Στὸ Χάρο ὀμπρὸς ἢ ἀνδρεία τίποτις δὲν ἀξίζει,
 τοὺς ἀνδρειωμένους τίποτις ὁ Χάρος δὲν τοὺς χρῆζει*.
 Τινὰς* δὲν τὸν ἐκέρδισεν τὸν ψεύστικον τὸν κόσμον·
 βασιλεῖς οὐδὲ ἄρχοντες ἔζησαν χῶρις πόνο.
 Ὁ Χάροντας τοὺς βασιλεῖς στὸ νοῦν του δὲν τοὺς βάνει,
 μὰ ἔρχεται μὲ δύναμιν καὶ τὴν ψυχὴν τους βγάνει,
 ἔρχεται μ' ἀγριότητα, σὰν χόρτα μᾶς θερίζει
 καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τὸ κορμὶ ἀλύπητα χωρίζει,
 οὐδὲ ποσῶς δὲ μᾶς φελαῖ δόξα οὐδὲ ἀνδρεία,
 μὰ τὴν ψυχὴν χωρίζει μας ἐκ τοῦ κορμιοῦ μὲ βία.
 Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Χάροντας καὶ τοὺς γονεῖς τ' ἀκρίτη
 ἐπῆρεν, κι εἰς τὸ ὕστερον αὐτόνον μὲ δριμύτη.
 Ἄν εἶν' λοιπὸν καὶ θέλετεν, γρικήσετε καὶ τοῦτον
 τοῦ ὕστερου βιβλίου μου τρόπον τὸν τηλιοῦτον.
 Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Διγενὴς στὸν ποταμὸν Εὐφράτη
 παλάτι εὐμορφὸ ἔκτισεν καὶ τὸν τόπον ἐκράτει

καὶ περιβόλι εὐμορφο μὲ δένδρα στολισμένο
 ἔκαμεν στὸ παλάτι του εὐμορφα ῥδινιασμένο*,
 καὶ ἐκκλησίαν ἔκτισεν τ' ἀγίου Θεοδώρου
 τοῦ Στρατηλάτου καὶ λαμπροῦ, Χριστοῦ τροπαιοφόρου,
 καὶ ἀναθήματα πολλὰ καὶ σκεύη ἔφησέν του,
 φελόνια* καὶ ἱερὰ πολλ' ἀφιέρωσέν του.
 Ὡσὰν τὸν ἐτελείωσεν, στὴν Ῥωμανία πηγαίνει,
 γιὰτ' ὁ πατέρας τού ῥμαθεν Ἀμιράς* ἀποθαίνει.
 Ἀποθαμένον βρῖσκει τον, κλαίει, πολλὰ θρηνᾷ τον,
 μὲ παρρησίαν περισσὴ τὸν πατέρα τιμᾷ τον.
 Ἐκάλεσεν ἀρχιερεῖς καὶ ἱερομονάχους,
 διάκονους καὶ ἱερεῖς, ψάλτας καὶ καλονάρχους.
 Τὸ λείψανον ἀψάλασιν μὲ πλείστην παρρησίαν
 ἀμέτρητον ἐμοίρασε τότε κηροδοσίαν*·
 στοῦ Στρατηλάτου τὸν ναὸν τὸ λείψανον ἐπῆγαν·
 καὶ ὅταν τὸ ἐθάψασιν, οἱ ἱερεῖς ἐφύγαν.
 Εἰς ὀλιγοῦτζικὸν καιρὸν θάπτει καὶ τὴν μητέρα
 καὶ θρῆνον πολὺν ἔκαμεν ἐκείνην τὴν ἡμέρα
 καὶ ἔμεινε μοναχὸς εἰς πάντα κληρονόμος
 καθὼς εἶν' ἡ συνήθεια καὶ τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος.
 Μετὰ τὸν θάνατον λοιπὸν πατρός καὶ τῆς μητρός του
 ἀνδραγαθίης ἤκαμεν ἄμετρος μοναχὸς του,
 ὥστε νὰ ᾄθεν ἀκούσωσιν, ὁ Διγενῆς ἐφάνη,
 ὅλοι τους νὰ τρομάζωσι καὶ φόβος νὰ τοὺς πιάνη.
 Οἱ ἀπελάται καὶ αὐτὸς ὁ Φιλοπάπατός του,
 ὅλοι τὸν ἐτρομάζασιν καὶ φεῦγαν ἀπ' ὀμιτρός του.
 Ἀλλὰ κι αὐτὸς σὰν ἄνθρωπος ἐμελλε ν' ἀποθάνη,
 γιὰτὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ νὰ τότε πάρ' ἐφάνη.
 Ἀρρώστησεν λοιπὸν αὐτὸς ὁ Διγενῆς ἀνδρείος,
 γιὰτὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζῆ πάντ' αἰδίως.
 Τέσσαρες κράζει ἰατροὺς γιὰ νὰ τὸν στοχαστοῦσι,
 ἂν φοβᾶται γιὰ θάνατον εὐθύς νὰ τοῦ τὸ ποῦσι.
 Οἱ ἰατροὶ μὲ βότανα καὶ μὲ ἰατρικ' ἄλλα
 ἐνάντια στὴν ἀρρωστιά ἐπῆγαιναν μεγάλα.
 Ἀλλὰ στοῦ Χάρου τὲς πληγὲς βότανα δὲν ἀξίζουσι,
 γιὰ τοῦτο καὶ οἱ ἰατροὶ αὐτὸν ἀποφασίζουσι.

Ὡσὸν ἐποφασίστηκεν, πικρὰ ἀναστενάζει
καὶ τὴν γυνὴν τοῦ Εὐδοκίᾳ πλησίον τοῦ τὴν κράζει.
Λέγει τῆς : « Γλυκυτάτῃ μου, ἡ ζωὴ ἔσωσέ μου
καὶ τὸ πικρὸ ποτήριον θανατοκόντεψέ* μου.
Ὡ χέρια μου καὶ ποῦ ὅστενε, Χάρου ν' ἀντισταθῆτεν
καὶ σεῖς ποδάρια δυνατὰ νὰ τὸν καταπατῆτεν ;
Μὰ δὲν δυναοῦστένε, ὅτ' αὐτὸς εἶναι πλιὸ ἀνδρειωμένος
κι εἰς τοὺς ἀνδρείους ἔρχεται πολλὰ ἀγριωμένος ».
Ταῦτ' ἄλεγε ὁ Διγενῆς, ἡ δὲ γυνὴ τοῦ πάλι
κλαίγει ἀπαρηγόρητα μὲ θλίψη τῆς μεγάλης.
Ὁ Διγενῆς μὲ προσευχὴ ἔδωκε τὴν ψυχὴν τοῦ
εἰς χεῖρας τοῦ Κυρίου τοῦ, σῶμα δὲ στὴν ἡγῆν* τοῦ.
Ἡ δὲ γυνὴ, ὡς εἶδεν αὐτὸν νεκρωμένον,
ἐπάνω εἰς τὴν κλίνην τοῦ χωρὶς πνεῦμ' ἀπλωμένον,
πέφτει ἀπάνου στοῦ νεκρὸν σῶμα — ὦ μέγα θαῦμα —
ξεψύχησένε καὶ αὐτὴ, τὴν ὥρα ἐν τῷ ἅμα
καὶ ὅλοι ἐθαυμάσασιν καὶ ὅλοι ἐτρομάξαν,
τὸ πράγμα ὅπου ἔγινεν ὅλοι τὸ ἐθαυμάσαν.
Ἔσυναχθήκασιν λοιπὸν δοῦλοι τε καὶ δουλίσκες,
βάγιες καὶ ἔκλαιγαν αὐτοὺς ὁμοῦ μὲ τὶς παιδίσκες.
Ἔπειτα ἐσυνάξασιν ὅλην τὴν γερουσίαν
τῶν ἱερέων κι ἔθαψαν αὐτοὺς μὲ παρρησίαν,
καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρὸς μέσα ἐκεῖ τοὺς βάζουν
καὶ μὲ τὸν λίθον τὸν σκληρόν, οὐαί, τοὺς ἐσπαράζουν.
Τὸ δὲ ταχύ ἐτρέξασιν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι
εἰς τὸν τάφον τοῦ Διγενῆ μὲ δάκρυα φλογισμένοι
καὶ κλαίγοντας ἐλέγασιν μὲ πικραμένα λόγια
τὰ θλιβερὰ καὶ λυπηρὰ ἐτοῦτα μοιριολόγια :
« Ὡ πέτρες, νῦν ραγίσετεν, δένδρα ξερίζωθῆτεν
καὶ σεῖς, βουνά, θρηνηήσετεν καὶ κάμποι λυπηθῆτεν,
τὶ ὅλοι τὸν στερευτήκαμεν τ' ἄξια παλικάρια
ἐκεῖνον ὅπου ἔφριτταν ἄνθρωποι καὶ λιοντάρια.
Ὡ Θάνατε ἀχόρταγε, πῶς δὲν τὸν ἐλυπήθης,
αὐτὸν τὸν ἄνδρα τὸν καλὸ πῶς δὲν τὸν ἐφοβήθης ; ».
Ταῦτα ἐκεῖνοι εἶπασιν, ἔπειτα ἐδιαβῆκαν,
ἐκεῖνο ὅπου ἔπρεπε μὲ τιμὴ τὸ ἐποικαν.*

Ἐφῆκεν λοιπὸν ὄνομα σ' ὄλην τὴν οἰκουμένην
ὁ Διγενὴς νὰ τὸν ἔπαινοῦν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι.

(Collection des Romans Grecs, Paris 1880, σελ. 232 ἐξ.)

3. ΑΠΟ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ

Διὰ τοῦ κατὰ συνθήκην τούτου ὀνόματος καλεῖται ἡ ἐκτεταμένη ἔμμετρος χρονογραφία, ἡ ἀφηγουμένη τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορίαν (1204) ὑπὸ Γάλλων εὐγενῶν ἰδρυθέντων ἐν Πελοποννήσῳ τιμαριωτικῶν κρατιδίων. Τὸ χρονικὸν διαιρεῖται εἰς δύο κύρια μέρη. Τὸ πρῶτον πραγματεύεται κεφαλαιωδῶς τὴν ἱστορίαν τῆς Α' Σταυροφορίας καὶ, ὑπερπηδῶν χρόνον ἑκατὸν ἐτῶν, τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1204) μετὰ τῶν ἀμέσως ἀκολουθούντων συμβάντων. Τὸ πολὺ μακρότερον δεύτερον μέρος, ἡ κυρίως χρονογραφία, ἀφηγεῖται τὴν ἱστορίαν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς κατακτῆσεως ὑπὸ Γουλιέλμου τοῦ Σαμπλίττ καὶ Γοδεφρέδου Βιλλαρδουίνου, ἀνεψιοῦ τοῦ χρονογράφου, ἀπὸ τοῦ 1205 μέχρι τοῦ 1292. Ἐπεισοδιακῶς μνημονεύονται καὶ μεταγενέστερα γεγονότα, τῶν ὁποίων τὰ τελευταῖα πίπτουν εἰς τὴν γ' δεκαετηρίδα τοῦ ἰδ' αἰῶνος. Συγγραφεὺς τοῦ ἔργου εἶναι γασμουῖλος (ἤτοι προσεθῶν ἐκ γάμου ἐλληνοφραγκικῶ) ἢ ἐξελληνισθεὶς Φράγκος, σύγχρονος τῶν ἱστορουμένων καὶ καλῶς γνωρίζων τὰ τῆς Πελοποννήσου, ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν: τοπογραφικὴν, κοινωνικὴν, ἐκκλησιαστικὴν κλπ. Τὸ ἔργον, μεγίστης ἱστορικῆς σημασίας, στερεῖται πάσης λογοτεχνικῆς ιδιότητος.

Κρομβάχερ - Σωτηριάδη, α' Ἱστορία τῆς Βυζ. Λογοτεχνίας»
τ. Γ', σ. 100 ἐξ.

Ἐπεὶ ἂν εἶσαι γνωστικὸς κι ἐξεύρεις τὰ σὲ γράφω,
καὶ ἔγροικος* εἰς τὴν γραφήν, τὰ λέγω νὰ ἀπειακάξης*,
πρέπει νὰ ἐκατάλαβες τὸν πρόλογον ὅπου εἶπα
εἰς τοῦ βιβλίου μου τὴν ἀρχὴν τὸ πῶς τὸ ἐκαταλέξα,
ὅτι δι' ἀρχὴν θεμέλιου εἶπα τὸ τῆς Συρίας,
ὡσαύτως τῆς Ἀνατολῆς, ἔπειτα τῆς Πολέου,

τὸ πῶς τοὺς τόπους ἐκείνους ἐκέρδισαν οἱ Φράγκοι,
ὅπως νὰ ἔλθω καὶ φέρω σε καὶ νὰ σὲ καταλέξω
τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκέρδισαν ὁμοίως καὶ τὸν Μορέαν.

Κι ἂν ἔχῃς ὄρεξιν νὰ ἀκούῃς πράξεις καλῶν στρατιώτων,
νὰ μάθῃς καὶ παιδεύῃσαι, ἃ λάχῃ νὰ προκόψῃς.
Εἰ μὲν ἐξεύρῃς γράμματα, πιάσε ν' ἀναγινώσκῃς,
εἴτε εἶσαι πάλι ἀγράμματος, κάθου σιμὰ μου, ἀφκράζου*
κι ἐλπίζω, ἂν εἶσαι φρόνιμος, ὅτι νὰ διαφορήσῃς*,
ἐπεὶ πολλοὶ ἀπὸ ἀφήγησες ἐκείνων τῶν παλαίων,
ὅπου ἤλθασιν μετὰ ἐκείνων, ἐπρόκοψαν μεγάλως.

Ἐν τούτῳ ἄρξομαι ἀπ' ἐδῶ κι ἀφκράζου τὰ σὲ λέγω.

Ὁ κόντος* ὁ παράξενος ἐκεῖνος τῆς Τσαμπάνιας*,
ὅπου σὲ εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐτούτου τοῦ βιβλίου,
ὅπου ἄρχισεν τὸ πέρασμα καὶ τὸ πασάτζο ἐκεῖνο
μετὰ τοὺς ἄλλους ἕτερους εὐγενικοὺς ἀνθρώπους
ν' ἀπέλθῃ ἐκεῖσε εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφον,
ἐκλέξαν τον διὰ κεφαλὴν καὶ μέγαν καπετάνον
εἰς τὰ φουσάτα* ὅπου εἶχασιν ἐτότε οἱ πελλεγρίνοι*,
καὶ ἔπεσεν κι ἀπέθανεν, καθὼς σὲ τὸ ἀφηγήθην.
Εἶχεν κι ἄλλους δύο ἀδελφοὺς δευτέρους ἀπὸ αὐτον.
Κι ὡσὰν ἀκούσαν κι ἔμαθαν τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκεῖνοι,
ὅπου ὑπαγαῖναν στὴν Συρίαν μὲ θέλημα τοῦ Πάπα,
ἀφῆκαν τὸ ταξίδιον* τους κι ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πόλιν
κι ἐκέρδισαν τὴν Ῥωμανίαν κι ἐγένησαν ἀφέντες,
βουλὴν ἀπήρασιν ὁμοῦ ἐκεῖνοι οἱ δύο ἀυταδέλφοι,
νὰ μείνῃ ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐκεῖ εἰς τὸ ἰγονικόν* τους,
κι ὁ ἄλλος νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ῥωμανίαν διὰ νὰ κερδίσῃ τόπον.

Λοιπὸν ὡς τὸ ἔχει ἐριζικὸν ἢ χάρις τῶν ἀνθρώπων,
κι οὐδὲν ὁμοιάζουν οἱ ἀδελφοὶ εἰς πρόσοψιν καὶ χάριν,
ἦτον ὁ ὑστερνότερος ἀπὸ τοὺς δύο ἀυταδέλφους
ὁκάτι ἐπιδεξιώτερος καὶ φρονιμώτερός τους.
Κι ἰσιάστηκαν οἱ δύο ἀδελφοί, ὁ πρῶτος ν' ἐνεμείνῃ
ἐκεῖσε εἰς τὸ κοντάτο* του ἐκεῖνο τῆς Τσαμπάνιας,
κι ὁ δεύτερος ἀπὸ τοὺς δύο —μισὴρ Γουλιάμος ἄκω*,
εἶχεν καὶ ἐπίκλην* ὁ λόγου του,* τὸν λέγαν ντὲ Σαλοῦθε —

νά εὔρη φουσατά ὅσα ἤμπορεῖ νά ἐπάρη μετὰ ἐκεῖνον, κι ἐκεῖνος νά ἔλθῃ εἰς Ρωμανίαν τοῦ νά ἔχη κουγκεστήσει* κάστρον καί χώρας τίποτε νά τὰ ἔχη ἰγονικά του. Ὁ κόντος γάρ τοῦ ἐξέδωκεν ὅσον λογάριν* εἶχε, καί εἶπεν του : « Ἀδελφούτσικε, ἀφῶν* ἐγὼ ἐνεμένω ἀφέντης εἰς τὰ κάστρον μας κι εἰς τὸ ἰγονικόν μας, ἔπαρε τὸ λογάριν μας καί τὰ κοινά μας ὅλα κι ἄμε μὲ τὴν εὐχίτσα μου, ὁμοίως καί τοῦ πατρός μας, κι ἐλπίζω εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅτι νά εὐτυχῆσῃς ».

Ἐν τούτῳ ἐπερισώρεψεν κι ἐρόγεψεν* φουσατά· εἰς τὸν Μπουργούνιαν* ἔστειλεν, ἦλθαν πολλοὶ μετ' αὐτὸν· οἱ μὲν τὴν ρόγαν* ἔπαιρναν κι ἐρχόντησαν μετ' αὐτὸν, ἄλλοι τινές, ὅπου ἦσασι κι ἐκεῖνοι φλαμουριάροι*, ὅπου ἦσαν πλούσιοι ἀνθρωποὶ, ἦλθασι μετ' ἐκεῖνον, ὁ κατὰ εἰς διὰ λόγου του τοῦ νά ἔχη κουγκεστήσει. Στὴν Βενετίαν ἀπόστειλεν τὰ πλευτικά νά ὀρμώσουν, κι εὐθέως τὰ οἰκονόμησαν ὅσα ἤθελαν κι ἐχρῆζαν. Τὸν Μάρτιον μῆναν ἦλθασιν κι ἀπέρασαν ἀπέκει, κι εἰς τὸν Μορέαν ἐφτάσασιν εἰς τοῦ Μαΐου τὴν πρώτην· ἐκεῖσε ἀποσκάλωσαν στὴν Ἀχαΐαν τὸ λέγουν, ὅπου ἔνι ἐδῶθε τῆς Πατροῦ κὰν δεκαπέντε μίλια· εὐθέως καστέλιν* ἔχτισαν ὅλον μὲ τὰ πλιθάρια. Ἐτότε γὰρ ὅπου λαλῶ κι εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὁ τόπος ὅλος τοῦ Μορέως, ὅσος καί περιέχει, τὸ λέγουν Πελοπόννησον, οὕτως τὸν ὀνομάζουν, οὐδὲν εἶχεν καταπαντοῦ*, μόνον δώδεκα κάστρον.

Λοιπὸν ἀφότου ἐπέζεψαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ἐξέβησαν τὰ ἄλογα ἀπέσω ἐκ τὰ καράβια, κὰν δύο ἡμέρες ἐνέμειναν ἕως οὗ νά τὰ ἀναπάψουν. Κι ἐνταῦθα ἐκαβαλίκεψαν, ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πάτραν· τὸ κάστρον ἐτριγύρισαν, ὡσαύτως καί τὴν χώραν, τὰ τριπουτσέτα* ἐστήσασιν γύρω καταπαντόθεν, τοὺς τζαγρατόρους* ἔβαλαν, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν· κι ἀπὸ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ καί τοῦ θαρσέου* πολέμου, ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐσέβησαν στὴν χώραν τὴν ἀπ' ἔξω.

Κι ἀφῶν τὴν χώραν πήρασιν, ἐκεῖνοι γὰρ τοῦ κάστρου
καὶ εὐθέως ἐσυμβιβάστηκαν, τὸ κάστρον παρεδῶκαν
μετὰ συνθήκας κι ἀφορμὴν νὰ ἔχουσι τὰ ἐδικὰ τους,
ὁ κατὰ εἷς τὸ ὅσπίτι του ὁμοίως καὶ τὸ ἐδικόν του.
Κι ἀφῶν τὴν Πάτραν πήρασι, τὲς φύλαξες ἐβάλαν,
τὸ κάστρον ἐσωτάρχισαν*, εἶθ' οὕτως καὶ τὴν χώραν
ἀπὸ λαὸν καὶ ἄρματα, ὡς ἔπρεπεν κι ἀρμόζει·
κι ἀπαύτου ὀπίσω ἐστράφησαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν.
Βουλὴν ἀπήραν μ' ἐκείνους τοὺς τοπικοὺς Ρωμαίους,
ὅπου τοὺς τόπους ἔξευραν, τοῦ καθενὸς τὴν πρᾶξιν,
κι εἶπαν κι ἐσυμβουλέψαν τους τὸ πῶς ἔνι ἡ Ἀνδραβίδα,
ἡ χώρα ἡ λαμπρότερη στὸν κάμπον τοῦ Μορέως·
ὡς χώρα γὰρ ἀπολυτὴ κείτεται εἰς τὸν κάμπον,
οὔτε πύργους, οὔτε τειχέα ἔχει κανόλως ἔς αὐτὴν.
Ἐν τούτῳ ὀρμήσασιν ἐκεῖ, ὀλόρθα ὑπαγαίνουσι,
ἐξάπλωσαν τὰ φλάμπουρα τοῦ καθενὸς φουσατού*·
κι ἀφότου ἐπλησίασαν ἐκεῖ στὴν Ἀνδραβίδα,
κι ἐμάθασιν οἱ Ἀνδραβισαῖοι ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
ἐξέβησαν μὲ τοὺς σταυροὺς ὁμοίως μὲ τὰς εἰκόνας
οἱ ἄρχοντες καὶ τὸ κοινὸ τῆς χώρας Ἀνδραβίδου,
καὶ ἦλθαν κι ἐπροσκύνησαν τὸν Καμπανέση* ἐκεῖνον.
Κι ἐκεῖνος, ὡς παμφρόνιμος, καλὰ τοὺς ἀποδέχτη,
ᾧμοσεν κι ὑπισκῆθη τους νὰ μὴ τοὺς ἀδικήσῃ,
οὔτε ζημίαν νὰ λάβουσιν ἀπὸ τὰ ἰγονικά τους,
τιμὴν, δωρεὰς νὰ ἔχουσιν κι εὐεργεσίας μεγάλας.
Ὅλοι τοῦ ὑπωμόσασιν* δοῦλοι του ν' ἀποθάνουν.

Κι ὅσον ἀπεκατέστησεν τὴν χώραν Ἀνδραβίδας,
βουλὴν ἐπήρην μετ' αὐτοὺς τὸ ποῦ νὰ φουσατέψῃ*.
Ἐν τούτῳ ἐδόθη ἡ βουλή στὴν Κόρινθον νὰ ἀπέλθουν,
διὰ τὸ ἔνι κάστρον φοβερόν, τὸ κάλλιον τῆς Ρωμανίας,
καὶ ἔνι τὸ κεφάλαιον, ὅπερ γὰρ ἀφεντεύει
ὄλην τὴν Πελοπόννησον, ὅσον κρατεῖ ὁ Μορέας.
Ἐπεὶ, ἂν προστάξῃ ὁ Θεὸς καὶ προσκυνήσῃ ἡ Κόρινθος,
ὄλα τὰ κάστρη τὰ ἕτερα τοῦ τόπου τοῦ Μορέως

ἄνευ σπαθίου καὶ πόλεμου θέλουσιν προσκυνήσει.

Κι ἀφότου ἐδόθη ἡ βουλή ἐκείνη ὅπου σὲ λέγω,
 ὄρθωσεν κι ἄφηκε λαὸν ἐκεῖ στὴν Ἀνδραβίδα
 καὶ ἄλλον εἰς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ τρίτον εἰς τὴν Πάτραν,
 καὶ ὄρισεν τὰ πλευτικά* νὰ ὑπάγουν τῆς θαλάσσου,
 κι ἐκείνος μὲ τὸν ἕτερον λαὸν γὰρ τοῦ φουστάου
 εἰς τὴν Βοστίτσαν ἔδραμεν κι ἐδιάβη εἰς τὴν Κόρινθον.
 Κι ἀφότου ἀπεσώσασιν ἐκείσε εἰς τὴν χώραν
 τὸν γύρον τέντας ἔστησαν, ἐπιάσαν τὲς κατοῦνες.

Τὸ κάστρον γὰρ τῆς Κόρινθος κεῖται ἐπάνω εἰς ὄρος·
 βουνὸν ὑπάρχει θεόχτιστον καὶ ποῖος νὰ τὸ ἐγκωμιάσῃ ;
 ἡ χώρα γὰρ εὐρίσκετον κάτωθεν εἰς τὸν κάμπον,
 μὲ πύργους γὰρ καὶ μὲ τειχεὰ καλὰ περικλεισμένη.
 Λοιπὸν εὐρίσκετον ἐκεῖ τότε ὅπου σὲ γράφω
 ὀκάποιος μέγας ἄνθρωπος καὶ φοβερὸς στρατιώτης,
 κι εἶχεν τὴν Κόρινθο, ἀλλὰ δὴ τὸ Ἄργος καὶ Ἀνάπλι·
 ὡς κεφαλὴ καὶ φυσικὸς ἀφέντης τὰ ὑποκράτει
 ἐκ μέρους γὰρ τοῦ βασιλέως ἐκείνου τῶν Ρωμαίων,
 Σγουρόν τὸν ὀνομάζασιν, οὕτως εἶχεν τὸ ἐπὶ κλην·
 κι ὡς ἐπληροφόρηθηκεν ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
 ἀπὸ τὴν χώρα ἐξήβαλεν γυναῖκες καὶ παιδιά,
 ὡσαύτως καὶ τὸν λῖον* λαὸν ὅπου ἄρματα ἐβαστοῦσαν,
 κι ἀπάνω τοὺς ἀνέβασεν στὸ κάστρον τῆς Κορίνθου·
 κι ἐκείνος γὰρ ἐνέμεινε ἐκείσε εἰς τὴν χώραν
 μὲ ὅσοι ἐβαστοῦσαν ἄρματα γιὰ νὰ τὴν διαφεντέψῃ*.

Ἀφότου γὰρ ἀπέσωσεν ἐκείσε ὁ Καμπανέσης,
 ὡσὰν σὲ τὸ ἀφηγήσομαι, στῆς Κόρινθος τὴν χώραν,
 κι ἔβαλεν τὰ φουστάτα του καὶ περιεγύρισέ τὴν.
 Ἀφῆκεν κι ἀναπαύτηκαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν·
 ἐπὶ τῆς αὐρίου γὰρ τὸ πρῶν, ὡσὰν ἐξημερῶσεν,
 ἐδῶκαν τὰ σαλπύγια τους, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν.
 Τὰ τριπουτσέτα ἐσύρνασιν γύρωθεν εἰς τοὺς πύργους,
 κι οἱ τζάγκες* οὐκ ἀφήνασιν ἄνθρωπον νὰ προσκύψῃ
 ἔξω ἐκ τὰ δόντια τοῦ τειχίου νὰ ἰδοῦν τὸ ποῖος τοξεύει.

Τὲς σκάλες ὅπου εἶχασιν ἔστῃσαν εἰς τοὺς τοίχους,
 κι εὐθέως ἀπέσω ἔσέβησαν, ἐπιάσασιν τὴν χώραν.
 Ὅσοι ἐπαρεδόθησαν ἔλεημοσύνην ἠῦραν
 οἱ δὲ πού εἰς πόλεμο ἔστηκαν ἀπὸ σπαθίου ἀποθάναν.
 Ὁ Σγουρός γὰρ ὡς φρόνιμος καὶ βέβηλος* ὅπου ἦτον,
 ἔφυγεν καὶ ἀνέβηκεν ἐκεῖ ἀπάνω εἰς τὸ κάστρον.

(The Chronicle of Morea, edited in two parallel texts from the MSS, of Copenhagen and Paris, by JOHN SCHMITT, London, 1904.

Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Κοπεγχάγης, στίχ. 1340 - 1485)

ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΥ ΚΟΡΝΑΡΟΥ

4. ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» εἶναι φανταστικὴ καὶ ἐξελίσσεται εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας. Ὁ Ρήγας τῶν Βλάχων ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Ἡράκλη, βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὸ κρίσιμον σημεῖον τῆς μάχης φθάνει ὁ Ἐρωτοκρίτος καὶ ἀναγκάζει τοὺς Βλάχους νὰ ὑποχωρήσουν, ἔπειτα ἀπὸ μονομαχίαν μετὰ τὸν Ἄριστον, ἀνεψιὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βλαχίας.

ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΥ

Ὅλα τὰ διαλαλήσανε, κι ἀπόκει γονατίζου
 κι οἱ δυὸ Ρηγάδες κλαίοντας ν' ἀμνόγουσιν* ἀρχίζου.

ΡΗΓΑΔΕΣ

Μά τ' Ἄστρη, μά τὸν Οὐρανό, μ' Ἀνατολή καὶ Δύση,
 καὶ μά τῆς Γῆς, πού τὰ κορμιὰ θεὸ νὰ μᾶς καταλύση,
 καὶ μά τὸν Ἥλιο τὸ λαμπρό, τὸ Φῶς καὶ τὴ Σελήνη,
 ποτὲ νὰ μὴ δολώσωμεν* ἐτοῦτο ὅπ' ἐγίνη,
 κι ἐκεῖνο ὅπ' ἐγράψαμε πάντα νὰ τὸ κρατοῦμε
 βέβαιο κι ἀκατάλυτο, ὅ,τι καιρὸν κι ἃ ζοῦμε·
 καὶ πάλι ἂν ἀποθάνωμε, πάντα ἡ κληρονομία μας
 νὰ κάνη ὅ,τι ν' αἶ στο χαρτὶ καὶ λέν τὰ γράμματά μας.

Π Ο Ι Η Τ Η Σ

Ὡσάν ἀμνόξασι κι οἱ δυό, φιλευτικά μιλοῦσι,
 πιάνονται κι ἀγκαλιάζονται καί κλαίοντας φιλοῦσι,
 καί δίδουσι τὸ φοβερὸ θέλημα τοῦ πολέμου,
 τὸ 'να φουσάτο* χλώμιανε, στ' ἄλλο δειλιοῦν καί τρέμου.
 Στέκου οἱ Ρηγάδες καί θωροῦ, βαρά ν' πολλὰ ἡ καρδιά ντως
 βλέποντας πὼς σέ δυὸ κορμιὰ κρέμετ' ἢ βασιλεία ντως.
 Ἄριστος εἶχε δυνατὸ ἄλογο καί μεγάλο.
 κι εἰς τὰ φουσάτα καί τὰ δυὸ σάν κείνο δὲν εἶν' ἄλλο,
 τοῦ μπάρμπτα ντου 'τον τ' ἄλογο, πάντα τὸ καβαλκεύγει,
 δὲν εἶχε χρειὰ νὰ τὸ κεντᾶ καί νὰ τὸ δασκαλεύγει.
 Δὲν ἦτον ἄλλο σάν αὐτὸ σ' ὄλη τὴν Οἰκουμένη·
 ὡσὰ θεριὸ στὸν πόλεμο κι ὡσὰ λιοντάρι μπαίνει.
 Δὲν ἦθελ' ὁ Ρωτόκριτος ν' ἀλλάξη τ' ἄλογόν του,
 μὰ διάλεξε στὸν πόλεμο νὰ πάρη τὸ δικόν του.
 Φοροῦσιν ἄρματα διπλά, σκουτάρια* σιδερένια,
 καί τὸ σημάδι τῆ μαλιᾶς* ἐστέκαν κι ἀνιμένα.
 Ἦγεμε ὁ κάμπος τ' ἄλογα, τς ἄντρες καί τὰ κοντάρια,
 θωροῦ, 'ποκαμαρώνουσι τοῦτα τὰ δυὸ λιοντάρια.
 Σήμερα πολεμοῦσινε, σήμερα καλεστήκα,
 δυὸ παλικάρια, πού στη γῆς ταίριν τως δὲν ἀφῆκα·
 κι ὡς ἀγρικῆσαν κι ἠπαιξεν ἡ σάλπιγγα ἡ πρώτη,
 ἐσείστη κι ἐλυγίστηκεν ἡ ὁμορφὴ ντως νιότη·
 στὰ μιὰ μερὰ 'στεκεν ὁ γεῖς, στὴν ἄλλη ἄλλος τοῦ κάμπου,
 χιλιμιντρίζουν τὰ φαριά, καί τ' ἄρματά ντως λάμπου.
 Χτυποῦν τὰ πόδια ντως στη γῆς, τὴ σκόνη ἀνασηκῶνου,
 τὸ τρέξιμον ἀναζητοῦν, ἀφρίζουν καί δριμώνου*.
 Ἦ γλώσσα μὲς στὸ στόμα ντως παίζει τὸ χαλινάρι,
 τὸ 'να καί τ' ἄλλο ἀγρίευγε σάν κάνει τὸ λιοντάρι·
 τ' ἀρθούνια ντως καπνίζουσι, συχνιὰ τ' αὐτιά σαλεύγου,
 καί νὰ κινήσου βιάζονται, νὰ τρέξουσι γυρεύγου.
 Ἦ σάλπιγγα δευτέρωσε τῆ μάχης τὸ σημάδι,
 κι ἐφάνιστή σου ὁ θάνατος τῆνε φυσᾶ στὸν Ἄδη,
 κι ἦτονε Χάρος ἡ λαλιά, ἡ ἀντιλαλιά ὄλον αἷμα,
 πού ἀναδακρυῶσα οἱ Βασιλιοὶ καί τὰ φουσάτα τρέμα.

Σ' ἓναν καιρὸ τὰ δύο θεριὰ μὲ μάνιτα κινήσα,
 ποὺ φοβηθήκασι πολλὰ στὸν κάμπο ὅσοι κι ἂν ἦσα.
 Ἡ σκόνη πάει στὰ νέφαλα ψηλά, κι ἡ γῆς ἐσειστή,
 κι ἐφώνιαζ' ὅλος ὁ λαός, κι ἠκλαψε κι ἐθρηνίστη·
 καὶ τῶ Ρηγάδων ἡ καρδιά ὡσὰ γυαλὶν ἐρράγη,
 δὲν ξεύροντας εἰς τὴ μαλιὰ* τὸ πρᾶμα πῶς νὰ πάγη.
 Θωροῦσι δυὸ χρυσοῦς αἰτούς, πρεπιὰ* στὴν Οἰκουμένη,
 κατέχουν κι ἓνας ἀπ' αὐτούς σήμερον ἀποθαίνει,
 καὶ πασανεὶς παρακαλεῖ συχνιὰ τὸ ριζικόν του,
 νὰ τοῦ βουηθήσου οἱ οὐρανοὶ ὄγια τὸν ἐδικόν του.
 Σὰν ὄντε μεσοπέλαγα δυὸ ἀνέμοι σηκωθοῦσι
 ἀξάφνου, καὶ μὲ τὴ βροντὴ φυσώντας πολεμοῦσι,
 μάχονται μὲ τὴ θάλασσα, μανίζουν καὶ φουσκώνου,
 τοὶ ψιχαλίδες τοῦ γιालοῦ στὰ νέφαλα σηκώνου,
 ἓνας φυσᾷ ἀπ' Ἀνατολή, κι ἄλλος ἀπὸ τὴ Δύση
 πᾶσκει ὁ βορρὰς καὶ μάχεται τὸ νότο νὰ νικήση,
 ὁ κάμπος ἔτσι βρόντησε καὶ στὰ βουνὰ γρικιήθη,
 ὄντες τοὶ πρῶτες κονταρὲς ἐδῶκαν εἰς τὰ στήθη.
 Ἐσπῶσαν τὰ κοντάρια ντως κι εἰς ἕκατὸ γενῆκα,
 καὶ τὰ κομμάτια ᾗς τς οὐρανοὺς ἐφτόξαν κι ἐκαῆκα,
 κι ὄντεν ἐβγάλαν τὰ σπαθιά, στή χέρα ὄντε τὰ σφίξα,
 τὰ ξάζουν*, τὰ μποροῦσινε καὶ τὰ κατέχου δεῖξα.
 Ὡσὰν τὴν πέτρα τς ἀστραπῆς, ποὺ ὀμπρὸς στὰ νέφη ἀξάφτει*
 κι ἀπόκεις ἔρχεται στή γῆς, πύργους, χαράκια βλάφτει,
 καὶ μὲ βροντὴ τὰ νέφαλα καὶ μὲ φωτιὰ κινήση,
 κάμη τὰ δέντρη κάρβουνα, τὰ μάρμαρα τρυπήση,
 ἔτσι κι ἐκεῖνα τὰ σπαθιά βράζουν, κεντοῦν περίσσα,
 βροντοῦν κι ἀστράφτουν καὶ τρυποῦν κι ἀστραπελέκιν ἦσα.
 Ἄπωνα πολεμοῦσινε κι ἀλύπητα βαρίσκου,
 πηδοῦν, μουγκρίζουν τ' ἄλογα, κι ἀναπατημὸ δὲ βρίσκου.
 Ψηλὰ σηκώνει τὸ σπαθί, στήν κεφαλὴ ξαμῶνει
 ὁ Ρῶκριτος, καὶ μὲ πολλὴν ἀντρεία τὸ χαμηλώνει.
 Ἄριστος ποὺ 'το γλήγορος κι εἰς τ' ἄρματα τεχνίτης,
 σὰν εἶδε κι ἐκατέβαινε πρὸς τὴ μερὰ τοῦ μύτης,
 ἦβαλε τὸ σκουτάριν* του ὄγια νὰ τὴ βλεπίση,*
 μὰ ἡ κοπανιὰ ἔστο' ἀλάβωτο δὲ θεὸ νὰ τὸν ἀφήση,
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

και τὸ σκουτάριν ἤκοψε, κι ὡς τὰ μισὰ τ' ἀνοίγει,
 και κάνει κι εἰς τὴν μύτην του λαβωματιὰν ἐλίγη*,
 κι ἐφάνη σου ἤστραψ' οὐρανός, κι ἡ γῆς στὰ βάθη ἀνοίκτη,
 ὄντε μὲ τόσην ἀντρεία καὶ μάνιτα τὴ ρίκτη,
 και γλήγορος σ' ἓναν καιρὸ τὴν ἄλλη δευτερώνει·
 μὰ σὰν τὸν εἶδε ὁ Ἄριστος τὴ χέρα πῶς σηκώνει,
 μὲ γρηγορότη τὸ σπαθὶ ἀμπώθει* ὅσον ἐμπόρει,
 και βρίσκει τον πολλὰ ἀνοικτὸ στὸν τόπον ὅπου θῶρει,
 και τ' ἄρματά ντου πέρασαν εἰς τοῦ βυζοῦ τὸ πλάι,
 κι ἐβούθησεν ἡ μοίρα ντου και ξώφαρσα* τοῦ πάει·
 λιγάκι τὸν ἐπλήγωσε μὰ πόνο δὲν ἐγρίκα,
 και πληγωμένοι βρίσκουνταν κι οἱ δυὸ και ματωθῆκα.
 Ἐτρέμασιν οἱ Βασιλιοί, ἐτρέμαν τὰ φουσάτα,
 κι ὦρες τοῦ ἐνοῦς κι ὦρες τ' ἄλλοῦ πᾶν τὰ κακὰ μαντάτα.
 Στέκουν μὲ πόνο και θωροῦν ὅλοι μικροὶ μεγάλοι,
 και κάθα* εἰς στὸν ἀγαπᾶ νίκος ἐπαρακάλει.
 Τ' ἄλογα πᾶν ἐδῶ κι ἐκεῖ, πηδοῦν και σταματίζου,
 καθὼς τῶς ἀρμηνεύγασιν ἐκεῖνοι πού τὰ ῥίζου,
 κι ὦρες δείχνει ὁ Ρωτόκριτος τὸ πῶς νικᾷ τὸν ἄλλο,
 κι ὦρες τὸν Ἄριστον κρατοῦ στ' ἄρματα πλιά μεγάλο.
 Κι ὡσὰν τς ἀνέμους πού ῥς τσῆ/γῆς τὸ βάθος εἶν' χωσμένοι,
 και πάσκου νὰ βγουν ἀπὸ κεῖ φυσώντας θυμωμένοι,
 κι ἡ γῆς κρατεῖ τσι σφαλιστούς, νὰ βγοῦ ὄξω δὲν τς ἀφήνει,
 και πλιά μανίζου, πλιά φυσοῦ και πλιά δριμώνου* κείνοι,
 και γιὰ νὰ βγοῦν ἐκ τὰ βαθιὰ τὴ δύναμη ντως βάνου,
 κι εἰς τό βγα ντως πολλὲς φορές σεισμὸ μεγάλο κάνου,
 ἔτσι κι αὐτοῖνοι πολεμοῦ σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη.
 και νὰ νικήσου πάσκουσι μὲ μάνιτα μεγάλη.
 Κάνουν τὴ γῆ σιγοτρομᾶ τὰ νέφη και βροντοῦσι,
 κι εἶναι μεγάλη ταραχὴ ἐκεῖ πού πολεμοῦσι.
 Και κάθε ὦρα ὁ πόλεμος ἀγριεύγει, δυναμώνει,
 και τῶ Ρηγάδων ἡ καρδιὰ κλαίει κι ἀναδακρύνει.
 Πλιά ἀργὸς φαίνεται ὁ Ρώκριτος εἰς τὰ καμώματά του,
 δείχνει Ἄριστος πλιά γλήγορος και τ' ἄλογο βουηθᾶ του·
 κινεῖς δὲν ξέρει ἀπὸ τσι δυὸ τὸν κάλλιο νὰ διαλέγη,
 τ' ἄλογο τοῦ Ρωτόκριτου τὸν παραζιγανεύει*,

καλὰ* καὶ νὰ το* δυνατὸ καὶ γλήγορο καὶ κείνο,
 σ' ὅλα δὲν ἦτονε σωστό, ὡσὰν τ' Ἀρίστου κείνο,
 μὰ πάλι τοῦ Ρωτόκριτου ἢ ἀντρεία τῆς χάρης,
 ἀπόσωνε σ' ὅ,τι ἤλειπε τοῦ ἀλόγου ὁ καρβαλάρης.
 Ἄρχισαν κι αἱματώνουντα σ' ἕνα κι εἰς ἄλλον τόπο,
 μ' αὐτοῖνοι πόνου δὲ γρικοῦ, οὐδὲ φόβου οὐδὲ κόπου.
 Ἔνας τὸν ἄλλον τως ἔπαινα, ἐκεῖ πού πολεμοῦσι,
 τίς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοῖ δυὸ δὲν ξεύρουσι νὰ ποῦσι.
 Μέσα ντου λέει ὁ Ἄριστος, ἡ μοῖρα νὰ βοηθήσῃ,
 καὶ ζωντανὸ ἀπὸ τ' ὄχθρου τὰ χέρια νὰ μ' ἀφήσῃ.
 Ἐδέτσι κι ὁ Ρωτόκριτος ἐτοῦτο παρακάλει,
 γιὰτὶ ἔς μαλιὰν* εὐρίσκετο παρὰ ποτὲ μεγάλη,
 καὶ μ' ὅλο πού ἔσαν ἄφοβοι, καὶ φόβου δὲν κατέχου,
 ποῖος νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ μεγάλην ἔγνοιαν ἔχου.
 Κεῖνοι πού στέκουσι καὶ θωροῦ τὴν ἀναπνιὰ κρατίζου,
 τὸ στόμα εἶναι σωπαστό, τὰ μάτια δὲ σφαλίζου.
 Δὲ στρέφονται νὰ δοῦν ἄλλου, τούτῃ ἢ δουλειὰ ἢ μεγάλη
 δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ θωροῦ σὲ μιὰ μερὰ οὐδ' εἰς ἄλλη,
 μόνον ἐκεῖ πού πολεμοῦσι οἱ δράκοντες αὐτοῖνοι·
 στὸν κόσμον ἄλλος πόλεμος σὰν τοῦτο δὲν ἐγίνῃ.
 Ἄριστος, πού ἔχε πεθυμιὰ τέλος νὰ δῆ στὴ μάχη,
 κι εἰς ἔτοιο κίντυνο βαρὺ δὲν τό ἔλπιζε νὰ λάχῃ,
 ἦριξε τὸ σκουτάριν του, καὶ μ' ἕνα κι ἄλλο χέρι,
 σφίγγει, σηκώνει τὸ σπαθί, τὸ κοφτερὸ μαχαίρι,
 καὶ κατεβάζει κοπανιά, στὴν κεφαλὴ ξαμῶνει,
 ἔς δύο μέσα κόψειν ἤθελε τὸ σιδερὸν ἀμόνι.
 Σύρνεται ὀπίσω ὁ Ρώκριτος καὶ βάνει ὀμπρὸς νὰ δώσῃ
 εἰς τὸ σκουτάρι* ἢ κοπανιά, νὰ μὴ τόνε λαβώσῃ·
 σὰ νὰ ἔχεν εἶσται κέρινο, τέτοιας λογῆς διαβαίνει,
 στὸν κάμπου πέφτει τὸ μισό, τ' ἄλλο μισὸ πομένει,
 καὶ κατεβαίνει στὸ λαιμὸ τ' ἀλόγου, ἔς δυὸ τὸ κόβγει,
 μπλιὸ δὲν ἐγύρευε ἄχερα μηδὲ ταγή* νὰ τρώγῃ.
 Ὁ Ρώκριτος ὡσὰν αἰτὸς ἀπὸ τῆ σέλα βγαίνει,
 πεζέφνει, καὶ τὸν Ἄριστον ἦστεκε κι ἀνιμένει.
 Ἐκεῖνος πάλι, νὰ θωρῇ πεζὸν ἔτοιον ὄχθρον του,
 γιὰ τὰ πρεπά* τῆς ἀντρεῖας πεζέφν' ἐκ τ' ἄλογόν του.

Ἐμάνισε παρὰ ποτὲ κι ὡς λιόντας ἀγριεύγει,
καὶ λείει τοῦ Ρωτόκριτου :

ΑΡΙΣΤΟΣ

Ἡ μέρα μᾶς μισεύγει,
καὶ γιὰ ντροπή μου τὸ κρατῶ, νὰ σοῦ τὸ μολοήσω,
τόση ὥρα νὰ σὲ πολεμῶ, καὶ νὰ μὴ σὲ νικήσω·
περμάζωξε τὴν ἀντρεία, βάλει τὴ δύναμή σου,
λέω σου δὰ παρὰ ποτὲ βαρίσκω, καὶ βλεπίσου*.

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Μὴ βιασθῆς, λείει ὁ Ρώκριτος, κι ἡ μέρα πρὶ βραδιάση
ἓνας μας θεὸ νὰ σκοτωθῆ, κι ὁ Ρήγας του νὰ χάσει,
κι ἀκόμη ὁ ἥλιος εἶν' ψηλά, καὶ πρίχου* χαμηλώση,
γὴ αὐτὸ γὴ τοῦτο τὸ σπαθὶ τὸ τέλος θέλει δώσει.

«Ἐρωτόκριτος» (ἐκ τοῦ Δ) (ἐκδ. ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΛΙΔΟΥ)

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Κατὰ τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτης, καθυποτάξας πᾶσας τὰς ἄκρας καὶ κατασχὼν πλείστας πόλεις καὶ χώρας ἀνταρτῶν, ἔκτισε παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην θαυμαστὸν τὸ κάλλος παλάτιον, ὅπου διέμενε. Νοσήσας δὲ δεινοτάτην νόσον καὶ αἰσθανόμενος ἐπικείμενον τὸν θάνατον, ἐκάλεσε πλησίον του τὴν σύζυγόν του, ὅτε δ' ἐψυγορράγει, ἀπέθανε καὶ αὕτη ἐκ τῆς λύπης τῆς. Εἰς δὲ τὰ δημοτικὰ ἄσματα ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, ἡττηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρον· ἀλλ' αἱ διάφοροι παραλλαγὰὶ τοῦ γενικωτάτου σχήματος τοῦτου ἐκφαίνουσι ποικίλους τύπους τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος, τῶν ὁποίων ἕγη τινὰ διακρίνονται καὶ εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους. Κατὰ τὰς πληρεστέρας παραλλαγὰς, καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρου ὁ Διγενὴς κατάκειται εἰς τὴν κλίνην, ἀναμένων τὸν θάνατον, περιστοιχίζου δ' αὐτὸν τὰ παλληκάρια του, εἰς τὰ ὅποια ἀφηγεῖται ἀνδραγαθίας αὐ-

τοῦ. Εἶτα προσκαλεῖ τὴν σύζυγόν του καί, ὅπως μὴ μετὰ τὸν θάνατόν του περιέλθῃ εἰς ἄλλον, τὴν ἀποπνίγει εἰς τὰς ἀρχαίας του. Κατ' ἄλλας παραλλαγάς, ὁ Χάρος ἐλλοχεύει πανταχοῦ τὸν Διγενῆ, ἢ ὁ Διγενὴς κτίζει κάστρον διὰ νὰ μὴ τὸν εὕρῃ ὁ Χάρος, ἀλλ' οὐδὲ οὕτω τὸν ἀποφεύγει· ἢ ἀκούσας παρὰ φίλου του ὅτι ἐπεφάνη ἄγνωστος ἦρος (εἶναι δ' οὗτος ὁ Χάρος), ἂν καὶ ἐπιθανάτιος, προσκαλεῖ αὐτὸν εἰς ἀγῶνα καὶ ἠττᾶται.

Εἰς τὴν κατωτέρω Κρητικὴν παραλλαγὴν τοῦ ἔσματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ εἶναι καταφανεστάτη ἡ ἐπίδρασις τῶν Κρητικῶν παραδόσεων. Ὁ γενναῖος Ἀκρίτης προσέλαβεν ἐν Κρήτῃ τὰς διαστάσεις Τιτᾶνος, σχεδὸν οὐδὲν διατηροῦντος πλέον τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ εἰς τὸ ἔσμα τοῦτο, ὡς εἰς τὰς παραδόσεις, ὁ Διγενὴς διασκελίζει ὄρη, ἐσκεύει μὲ ὀγκώδεις λίθους, ἀνασπᾷ βράχους, νικᾷ εἰς τὸν δρόμον ἐλάφους καὶ αἰγάγρους. Ὁ Χάρος δὲν τολμᾷ νὰ παλαίσῃ μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν πληγώνει ἐξ ἐνέδρας.

Ν. Γ. Πολίτης

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τότε τρομάσσει.
 Βροντᾶ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἄπάνω κόσμος
 κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
 κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾶ πῶς θὰ τότε σκεπάσῃ,
 πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν αἰτὸ τοῦ γῆς τὸν ἀντρειωμένο.
 Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπηλιό δὲν τὸν ἐχώρει,
 τὰ ὄρη ἐδιασκελίζει, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδη,
 χαράκι* ἄμαδολόγανε* καὶ ριζιμιὰ* ξεκούνει.
 Στὸ βίτσιμα* ἴπιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
 στὸ γλάκιο* καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια.
 Ζηλεύγει ὁ Χάρος, μὲ χωσιὰ* μακρὰ τότε βιγλίζει*,
 κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ του πῆρε.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔσμα, ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, νικηθεὶς ἐν πᾶλῃ πρὸς τὸν Χάρον. Ὁ φθονερὸς ἀντίπαλος αὐτοῦ περιγράφεται κατὰ τὸ πρότυπον τῶν παραστάσεων τοῦ ψυχοπομποῦ, τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἐν ταῖς ἀγιογραφίαις τῶν ἐκκλησιῶν.

Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτῃ θὰ πεθάνῃ.
 Πιάνει, καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους
 νὰ ῥθῃ ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλῆς, νὰ ῥθῃ κι ὁ γιὸς τοῦ Δράκου
 νὰ ῥθῃ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, ποὺ τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.

Κι ἐπήγαν καὶ τὸν ἠῦρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 —Σὰν τί νὰ σ' ἤῤυρε Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης ;
 —Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσετε, καθίσετε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.
 Τῆς Ἀραβίνας τὰ βουνά, τῆς Σύρας* τὰ λαγκάδια,
 πού κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζου,
 παρὰ πενήντα κι ἑκατό, καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
 κι ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἄρματωμένος,
 μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργιῆς κοντάρι.
 Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνὰ καὶ καταράχια,
 νυχτιῆς χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιῆς χωρὶς φεγγάρι.
 Καὶ τόσα χρόνια πού ἔζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμον
 κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
 Τώρα εἶδα ἕναν ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
 πόχει τοῦ ρήσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ νὰ παίρῃ τὴν ψυχὴ του.

Καὶ πῆγαν καὶ παλέψανε στὰ μαρμαρένια ἄλωνα·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενής, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει,
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάρωντας, τὸ αἷμα τράφο κάνει.

2. ΔΙΓΕΝΗΣ

(Κυπριακὴ παραλλαγή)

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ μὲς μολυβένιον πύρκον*,
 μέσ' ἀσημένιον πάπλωμα, μὲς προύντζενον κρεβάτιν.
 Ἀππέξω τριυρίζουσιν τρακόσιοι τρεῖς νομάτοι,
 θέλουν νὰμποῦσιν νὰ τὸδ δοῦν κ' αἰ πάλε κροφοοῦνται*.
 Ἐναν κοντὸν κοντούτσικον κ' αἰ χαμηλοβρακάτον
 βάλλει τῆδ δύναμιν Θεοῦ, μπαίνει καὶ χαιρετᾷ τον.
 —Καὶ γειά σου, γειά σου Διενή, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά* σου,

- ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου κ'αὶ τὰ γεννητικά* σου.¹
 Ἀππέξω τριυρίζουσιν τρακόσοι τρεῖς νομάτοι,
 θέλουν νὰ μπουῖσιν νὰ σὲ δοῦν κ'αὶ πάλε κροφοοῦνται*.
 —Κ'αὶ ἄς ἡμποῦσιν ἔσσω μου, τίποτες μέφ* φοοῦνται.
 Κ'αὶ στήννει τάβλες ἄρκυρες*, φουμιὰ σιμιαλλένα*,
 ὦπσαι* τὰ προτσοκούταλα* ἦτουν καὶ χρουσωμένα*.
 —Τρῶτε κ'αὶ πίννετ', ἄρκοντες, κ'αὶ ἐγὼ νὰ σᾶς ξηοῦμαι.
 Κάτω στοὺς πέντε ποταμούς, κάτω στοὺς πέντε δρόμους,
 κάουρας* ἔβασίλεπεν κ'αὶ τρώει τοὺς ἀνθρώπους.
 Φτερινιστηρκάν* τὰππάρου* μου, πάνω ὡς βουνὸν ἡβκαίννω
 κ'αὶ κάμνω* ἔσᾶ τὸν κάουρον κεῖ κάτω στοῦ λιβαῖν*
 κρατοῦν οἱ δακκαννοῦρες* τοῦ ἔννια σκάλες λιβαῖν,
 κ'αὶ πάνω στήρ ραχοῦλλαν τοῦ σκύλλου* λαὸν κ'αὶ τρέχει.
 —Καὶ γειὰ σου, γειὰ σου, κάουρε, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου κ'αὶ τὰ γεννητικά σου.
 Σηκῶννει τὸ κοντάριν τοῦ τὸ περευλοημένον*,
 ἡ Παναγία κ'αὶ ὁ Χριστὸς πάνω ζωγραφισμένους.
 Μιὰν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε καὶ ἐκόπην τὸ κοντάριν,
 κ'αὶ μὲ τὰ πέντε πιάννει τον, κ'αὶ μὲ τὰ δκυὸ κρατεῖ τον,
 κ'αὶ μὲ τὲς δακκαννοῦρες τοῦ παίρνει τοῦ τὸ κοντάριν.
 —Χάμνα* με, χάμνα, κάουρε, κ'αὶ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
 Ἐχάμνησεν ὁ κάουρας κ'αὶ βκάλλει τὸ σπαθίν του,
 κ'αὶ μὲ τὰ πέντε πιάννει τον κ'αὶ μὲ τὰ δκυὸ κρατεῖ τον,
 κ'αὶ μιὰσ σπαθικιὰν τοῦ ἔδωσε κ'αὶ ἐκόπην τὸ σπαθίν του·
 κ'αὶ μὲ τὲς δακκαννοῦρες τοῦ παίρνει τοῦ το κ'εῖνον.
 —Χάμνα με, χάμνα, κάουρε κ'αὶ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
 —Ἔσ* σε χαμνῶ, ἄ Διενή, γιὰ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
 Ἄννοιξεν τὲς ἀγκάλες τοῦ κ'αὶ τὸθ Θεὸδ δοξάζει.
 —Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, πού ᾿σαι στὰ ψηλωμένα,
 ἀπού γινώσκεις τὰ κρυφὰ κ'αὶ τὰ φανερωμένα.
 τῆδ δύναμιν πού μῶδωσες, κάουρος μου τὴν παίρνει.
 Ἦρτεβ βουλή ᾿πού τὸθ Θεόν, ᾿πού τοὺς Ἄις* Ἀντζέλους :
 —Τάνα* εἰς τὴν κοζούλλασ* σου, κ'ἔχει ἄρκυρόφ φηκάριν,

1. Οἱ δύο στίχοι, ὁμηρικῆς φιλοφροσύνης χαιρετισμὸς, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς προγόνους τοῦ ἥρωα, ἀποκαταστάθη ἀπὸ τὸν κομμάτιον τοῦ ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς.

κ'αὶ μέσ' ὅς ἀρκυροφήκαρον ἔχει ἀρκυρόμ μαχαίριν,
 κ'αὶ σέννιαρε* τὸν κάουρον ποῦ κάτω στοῦ ἀρφάλιν*,
 τότες νὰ δῆς τὸν κάουρον χαμαὶ μαλλιὰ κουάριν*.
 Σκοπᾶ εἰς τὴν κοζούλλαν του, βρίσκει ἀρκυρόφ φηκάριν,
 κ'αὶ μέσ' ὅς ἀρκυροφήκαρον βρίσκει ἀρκυρόν μαχαίριν,
 κ'αὶ σέννιαρε* τὸν κάουρον ποῦ κάτω στοῦ ἀρφάλιν,
 κ'αὶ ἔππαισεν ὁ κάουρος χαμαὶ μαλλιὰ κουάριν.
 Τότες λαλεῖ ὁ κάουρος: « Δὲν ἔν' ἡ δύναμή σου,
 Διενή, ὅπου μ' ἐνίκησε, ...
 εἶναι τὸ θέλημαθ Θεοῦ ἐσοῦ κ' ἐνίκησές με,
 κ'αὶ τώρα ἰποῦ μ' ἐνίκησες, ἐν νὰ σοῦ παραντζεῖλω·
 πιάσε τὲς δακκαννοῦρες μου κ'αὶ κάμες τὲς μιὰς τσάππαν*,
 κ'αὶ δῶσ' τοῦ τοίχου νὰ ραῖ, τοῦ τοίχου νὰ χαλάση,
 τοῦ πύρκου μολυβόχτιστου νὰ γεῖρη νὰ πουζυάση*,
 καὶ πιάσε τὴν καυκάλλαμ μου κ'αὶ κάμε τὴν μιὰν τάρκα*,
 οὔτε σκιπέττος* μπαίνειν τῆς, οὔτε κακὴ πουμπάρτα*.
 Φτεριστηρκὰμ τάππαρου μου, πάνω ὅς βουνὸν ἠβκαίννω,,
 κ'αὶ βλέπω τὸν Σαρακηνὸν κεῖ κάτω στοῦ λιβαῖν·
 σὰν τὸ παμπούλλι* κάθεται, σὰν τὸ βουνὸν κοιμᾶται,
 κ'αὶ μέσα στὰ ρουχούνια* του φοράες* χιχινίζουν,
 κ'αὶ μέσα εἰς ταῦκιά* του περτίκια* κακαρίζουν,
 πάνω εἰς τὴν ραχούλλαν του ζευκάρκα διολίζουν*,
 πάνω στὴν κεφαλλούλλα του ἕνερόμυλοι γυρίζουν,
 πάνω στὰ χεροπάλαμα σκύλλοι λαοῦς* κ'αὶ τρέχουν.
 —Γεῖά σου, γεῖά σου, Σαρακηνέ, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου κ'αὶ τὰ γεννητικά σου.
 Μιὰν κονταρκὰν τοῦ ἔδωσε ἵπο κάτω στὴν μασκάλη,
 τσακίζει δέκα κόκκαλα κ'αὶ ἑκατὸν κεντίτες*,
 ἐξέβηκεν ἦτ τοππουζιὰ πάνω σὲ πέντε μίλια.
 Ἐξηφαντώνναν ἄρκοντες κ' ἐππέσαν τὰ ποτήρκα:
 —Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλάζιρ ρίβκει.
 Ἔνας ἀπὸ τὴν μέσην τους σηκώστην κ'αὶ λαλεῖ τους:
 —Οὔτε στράφτει, οὔτε βροντᾶ, οὔτε χαλάζιρ ρίβκει,
 ἔμ ματσουκιά* τοῦ Διενή, Σαρακηνὸς τὴν τρώει.
 Ξαναδιπλάζει του ἄλλημ μιὰν, τελειώνει τον κ'αὶ κεῖνον.

«Κυπριακὰ Χρονικά» τ. 1, 1923, σ. 145 ἐξ.

3. Τ' ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Ο ΓΙΟΣ

Τὸ θέμα τῆς αἰχμαλωσίας ἢ τοῦ ἐξ ἐνέδρας τραυματισμοῦ ἢ φό-
νου Ἀκρίτου ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, Σαρακηνῶν ἢ Ἀπελατῶν*, εἶ-
ναι σύνηθες εἰς τὰ ἀκριτικά ἄσματα. Ἴδιον διατύπωσιν τοῦ θέματος τού-
του παρουσιάζουν τὰ ἄσματα περὶ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ
Ἀνδρονίκου Γιάννου.

Κάτου στήν ἄσπρη πέτρα καὶ στὸ κρυὸ νερὸ,
ἐκεῖ κείτεται ὁ Γιάννος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός,
κομμένος καὶ σφαγμένος κι ἀνεγνώριστος.
Τὸ αἷμα του σὰ βρύση χύνονταν στὴ γῆς,
καὶ γιατρεμὸ δὲν εἶχεν ἡ βαθιὰ πληγῆ.

Τοῦρκοι τὸν παραστέκουν καὶ Ρωμιοὶ τὸν κλαῖν,
κι ἀπάρθена κοράσια τὸν μοιρολογοῦν :

- Γιάννο μ', δὲν εἶχες μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
δὲν εἶχες καὶ γυναίκα, γιὰ νὰ σ' ἐκλαιγαν ;
- Θαρρῶ πὼς εἶχα μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
κι ἡ δόλια μου ἡ γυναίκα νὰ την πόρχεται,
μὲ δυὸ μαῦρα λιθάρια στηθοδέρνοντας.
- Γιάννο μου, δὲν σοῦ τό εἶπα, δὲ σ' ἀρμήνευα,
μὲ χίλιους μῆν τὰ βάνης καὶ μῆν πολεμᾶς ;
- Σὼπα, καλὲ γυναίκα, καὶ ντροπιάζεις με.
Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀντρειωμένος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός.
ποὺ τρέμει ὁ κόσμος ὅλος κι ὅλα τὰ χωριά,
καὶ τρέμουν τρεῖς πασάδες ποὺ πολέμαγα.
Δὲν ἦσαν μῆτε πέντε, μῆτε δεκαοχτώ,
ἑπτὰ χιλιάδες ἦσαν κι ἐγὼ ἀμοναχός·
κι ἀπ' τὶς ἑπτὰ χιλιάδες ἕνας γλίτωσε.
πού 'χε λαγοῦ πιλάλα, Δράκου δύναμη,
καὶ τῆς ἀγριολαφίνας τὰ πηδήματα.
Στὰ νέφια νέφια πάει, στὰ νέφια περπατεῖ,
στον οὐρανὸ πετοῦσε, στ' ἄστρη ἐχάνονταν.
Μιὰ σαϊτιά μου παίζει μέσα στὴν καρδιά,
τὴ δύναμή μου κόβει κι ὅλη τὴν ἀντρεία.

4. ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ (1453)

- 1 Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει κι ἡ Ἁγιά Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἐξήντα δυὸ καμπάνες.
Κάθε καμπάνα καὶ παπάς, κάθε παπάς καὶ διάκος.
- 5 Ψάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης,
κι ἀπ' τὴν πολλή τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
Νὰ μποῦνε στὸ Χερουβικὸ καὶ νὰ ἔβγη ὁ βασιλέας.
Φωνὴ τὸς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα :
- 10 «Πάψετε τὸ Χερουβικὸ κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
παπάδες πάρτε τὰ ἱερά, καὶ σεῖς κεριὰ σβηστῆτε,
γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψη.
Μὲν' στεῖλτε λόγο στὴ Φραγκιά, νὰ ῥθοῦνε τρία καράβια,
τὸ ἕνα νὰ πάρη τὸ Σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο, τὴν Ἁγία Τράπεζά μας,
- 15 μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴ μαγαρίσουν ! ».
Ἡ Δέσποινα ταράχτηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
«Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴν πολυδακρύζης,
πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς πάλι δικὰ σας εἶναι ».

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ»

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΟΡΤΑΤΣΗ

1. ΕΡΩΦΙΛΗ

Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις

Ἑπόθεσις τῆς τραγωδίας, καλουμένης Ἐρωφίλης (γραμμένη ἀπὸ τὸν ποιητὴ).

Ἀπότις ἐσκοτώθη εἰς τὸν πόλεμον Θρασύμαχος ὁ βασιλεὺς τῆς Τζέρτζας, ἔτυχεν εἰς τὰ χέρια Φιλόγону τοῦ βασιλέως τῆς Μέμφιδος, ἕγγου τῆς Αἰγύπτου, κάποιον ἀνήλικον παιδί τ' ὄνομα Πανάρετος, ὁποῦ μονογενὲς καὶ ὄρφανόν ἔμεινε μετὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ πατρὸς του. Καὶ μ' ὅλον ὁποῦ δὲν τὸν ἐγνώριζεν ὁ Φιλόγονος διὰ παιδί τοῦ Θρασύμαχου, ὅμως ἐπρόσταξε νὰ συναναστρέφεται ὁμάδι μετὰ τὴν κορασίδα Ἐρωφίλην τὴν θυγατέρα του, μονογενῆς καὶ αὐτῆ.

Οὗτος ὁ Πανάρετος μετὰ τὴν αὔξησιν τῆς ἡλικίας ἤϋξανε κατὰ πολλὰ εἰς φρόνησιν, εἰς βασιλικά ἤθη καὶ εἰς ἀνδρείαν, ὥστε ὁποῦ ταῦτα βλέποντας πρὸς τὸν νέον ὁ Φιλόγονος βασιλεὺς ὄχι μόνον τὸν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγὸν τὸν ἐγκατέστησεν εἰς ὅλα τὰ φουράτα*. Ὁ ἔρωσ ὅμως τῆς Ἐρωφίλης ἔσυρε τὸν Πανάρετον νὰ τὴν ἀγαπήσῃ τὸσον διὰ τὰ περισσὰ τῆς κάλλη, ὥστε κρυφίως ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς νὰ ἐνεργήσῃ τὰ τοῦ γάμου. Τοῦτο ἐγένη αἰτία μεγάλου κακοῦ, ἐπειδὴ κἀνοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Πανάρετον, ὄχι μόνον τὴν κεφαλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ χέρια του βάνοντας εἰς ἓνα βατσέλι* τὰ ἔδωκε τῆς θυγατρὸς του διὰ κανίσκι*, τὸ ὅποιον θεωροῦσα μετὰ μεγάλον τρόμον ἢ Ἐρωφίλην καὶ κρουνηδὸν καταφιλοῦσα ἐλιποψύχησεν ἀπὸ τὸν καημὸν τῆς καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐσφάγη μετὰ τὸ ἴδιόν τῆς χέρι. Τοῦτο τὸ ἔλεεινὸν θέαμα ἐπροξένησεν εἰς ὅλον τὸ παλάτι ἀπαραιμύθητον τὴν θλίψιν καὶ ἀκράτητα τὰ δάκρυα ὅθεν γυρίζοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδῆ τὸ ἀποβησόμενον, ὁ χορὸς τῶν κορασίδων πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀδικοσκοτωμένων τὸν ἤρπασεν ἀπὸ τὰ ποδάρια καὶ ρίχνοντάς τον εἰς τὴν γῆν τὸν ἐθανάτωσαν καταπατώντας. Ἔτσι ἔμεινεν ἔρημον τὸ βασιλεῖόν του ἐν τῷ ἅμα ἀνεπίστωσ. Μετὰ ταῦτα φαίνεται ὡς σκιά ἢ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως καὶ δίδει σημάδι εὐχαριστήσεως διὰ ταύτην τὴν δικαιοσύτην ἐκδίκησιν.

Πρᾶξις Γ' — Σκηνὴ Δ'

ΣΚΙΑ τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ βασιλιᾶ μιλεῖ

* Ἀπὸ τὸν Ἄδην τὸ σκληρὸ καὶ τὸ σκοτεινιασμένο,
μὲ θέλημα τοῦ Πλούτωνα τούτῃ τὴν ὥρα βγαίνω
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

στο φῶς τῆς μέρας τὸ λαμπρό, καὶ τοῦ καθάρου κόσμου
 τὰ κάλλη ἀκόμη δὲν μπορεῖ καλὰ νὰ δῆ τὸ φῶς μου,
 γιατί τ' ἀμμάτια, πού 'σανε στὸ σκότος μαθημένα,
 στὴ λάμψη τώρα στέκουσι τοῦ ἡλίου θαμπωμένα·
 μὰ τοῦτ' ἀνέν* καὶ δὲν μποροῦ νὰ δοῦσι τὴν ἡμέρα,
 τῆς γῆς τὴ μυρωδιά γρικῶ καὶ τὸν γλυκύν ἀέρα.
 Ὡς κόσμε καλορίζικε, τότε χαριτωμένη,
 τῶ ζωντανῶ παράδεισος, δίκια ἀναζητημένη
 ἀπ' ὄσους κι ἂ σ' ἐχάσαμε κι ὀγιάντα* δὲν μποροῦμε
 κι εἰς πᾶσα χρόνο μιὰ φορά πάλι νὰ σέ θωροῦμε !
 Μ' ἀνέν καὶ δὲν κομπώνομαι*, τὰ μάτια μου ἀρχινούσι
 τοῦ ἡλίου τοῦ λαμπρότατου τὴ λάψη νὰ θωροῦσι·
 βουναὶ καὶ κάμπους συντηρῶ, καθάρια βλέπω τώρα
 τὴ Μέμφη τὴν ἐξακουστὴ καὶ μπορεμένη χώρα...
 σκαμνὶ τοῦ δόλιου μου κυροῦ, κληρονομιά δική μου,
 καὶ μόνη αἰτία τοῦ σκοτωμοῦ πού 'λαβε τὸ κορμί μου !
 Ὡς τοῦτο τὸ σπίτι τὸ ψηλό, ὅς τοῦτο τὸ τιμημένο
 παλάτιν ἐγεννήθηκα, ὅς τοῦτό 'μαι ἀναθρεμμένο
 μικρὸ παιδί σ' ἀνάπαφες κι εἰς ἐτιμὲς μεγάλες
 κι εἰς πλήσιες καλορίζικιες πάντα περισσῆς ἄλλης.
 Ὡς τούτῃ τὴν γῆν ἐπάτησα ὅς τοῦτες ἐμπαινοβγῆκα
 τοῖς πόρτες, ὅς τοῦτα τὰ θρονιά τ' αὐτιά μ' ἀφουκρασθῆκα
 πολλῶ λογιῶ παινέματα, σὰν εἶν' συνηθισμένοι
 νὰ 'ν' ἐκ τὸν κόσμο οἱ βασιλιοὶ πάντα τῶς τιμημένοι...
 Ὡς ψευτικότερες θωριές, κι ἀσύστατή μου μοῖρα,
 ὅς τοῦτον τὸν τόπον ἀκόμη τὸ θάνατό μου ἐπῆρα
 κι ἐγὼ καὶ τὰ παιδάκια μου, κι ὄχι ποτὲ ἀπ' ὄχτρό μου,
 μ' ἀπού τὸν ἀπονώτατο τὸν ἴδιον ἀδερφό μου,
 τοῦτον πού στέκει ἀνέγνοιαστα καὶ βασιλεύγει τώρα
 τούτῃ τὴν ἀξαζόμενη καὶ μπορεμένη χώρα.
 .....

Ὡς τῶν ἀθρώπων λογισμοὶ καὶ θάρρη κομπωμένα*,
 καὶ γιάντα* ξόμπλι* σήμερο δὲ παίρνειτ' ἀπὸ μένα ;
 Νὰ μεγαλώσω ἐλόγιασα καὶ νὰ πληθύνω πλοῦτος,
 μὰ λίγος ἦτονε γιὰ μὲ ὅλος ὁ κόσμος τοῦτος !

Μὰ κείν' ἀπού δὲν ἔφτανε ὅλη τοῦ κόσμου ἡ χτίση
 ξάφνου σὲ λίγ' ὁ θάνατος τόπό 'θελε σφαλίσαι !
 Γιατί ἀδερφὸς μ' ἀνέγνωρος σὲ τοῦτο μίαν ἡμέρα
 τὸ σπίτι μ' ἐθανάτωσε μὲ τῆ δική του χέρα,
 δίχως καμιᾶς λογιῆς αἰτιά, μόνο γιὰ νὰ μοῦ πάρη
 τῆ βασιλειὰ πού μὸδωκε μόνο τοῦ Ζεῦ ἡ χάρη·
 καὶ δυὸ μικράκια μου παιδιὰ πολλὰ μ' ἀγαπημένα
 στὸν Ἄδη τότες τὸ ζιμιό* ἔπεψε μετὰ μένα·
 καὶ κείν' ἀπ' ἔχω πλιότερο καὶ πλιὰ παρὰ μαχαίρι
 μὸδωκε πόνου στὴν καρδιά, παντοτινό του ταίρι
 ἔκαμε τῆ γυναίκα μου· ὦ θεέ, καὶ πῶς ἐμπόρειες
 τόσες μεγάλες ἀπονιὲς κάτω στὴ γῆ κι ἐθώρειες !...
 Καὶ μετὰ κείνην ἔκαμε μιὰ θυγατέρα μόνο
 γιὰ νὰ γρικήση σήμερο πρίκα* πολλὴ καὶ πόνου,
 καθὼς ὀρίζου οἱ οὐρανοὶ καὶ θέλ' ἡ δικαιοσύνη
 τοῦ Ζεῦ, ὅπ' ἀνεγδίκιωτα κρίματα δὲν ἀφήνει,
 μ' ἀνὲν κι ἀργῆ καμιὰ φορὰ τὴν παιδομῆ* νὰ δώση,
 γιὰ νὰ 'χῆ ὁ φταιστής τίβοτας καιρὸ νὰ μεταγνώση,
 πάλι θυμᾶται κι ἔρχεται μὲ δύναμη μεγάλη
 τὴν ὥρα πού λιγότερα τὴν καρτεροῦσιν ἄλλοι·
 γιὰ τοῦτο τοῦ Φιλόγονου τὴν ἀτυχιά τὴν τόση
 μὲ θάνατο πρικότατο σήμερο θὰ τελειώση !

.....

Τοῦτ' ἀποφάσισεν ὁ Ζεὺς σ' αὐτοὺς νὰ κάμη ὁμάδι,
 καὶ τοῦτο ἐγρικήθηκε σ' ὅλους ζιμιό* στὸν Ἄδη,
 καὶ τόση μὸδωκε χαρὰ κι ἔτσι πολλ' ἄρεσέ μου,
 πού τ' Ἄδ' ἡ παιδομῆ γιαμιὰ μὸλειψε φαίνεται μου.
 Κι ὁ Πλούτωνας πῶς χαίρομαι δίκια γνωρίζοντάς το,
 'ς τοῦτον τὸν κόσμο ν' ἀνεβῶ μ' ὅρισε ἀπού τὸν κάτω,
 γιὰ νὰ μποροῦσι σήμερο τ' ἀμμάτια του νὰ δοῦσι
 τὸ σκοτωμόν του τὸν πρικό, πλιότερα νὰ χαροῦσι.
 Ἔν τον* ἐδῶ πού πρόβαλε... νὰ τότε δῶ φοβοῦμαι,
 καὶ τὴν πληγὴ πού μὸκαμε στὸ στήθός μου ντηροῦμαι*
 μὴ ξανανοίξη νὰ γενῆ κι ἐδὰ σὰν τότες βρῦση,
 καὶ τούτους ὅλους αἵματα τσι τόπους νὰ γεμίση.

Σ κ η * ἢ Έ

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

Ἄπ' ὅσες χάρες οὐρανός, γῆ ἢ μπορεμένη φύση
 γιὰ στόλισιν ἐβάλθηκε τ' ἀνθρώπου νὰ χάριση,
 πλι' ἄξια καὶ πλιὰ καλύτερη δὲν τόδωκε σὰν κείνη
 τς ἀδυνατῆς* ἀποκοτιᾶς*, κρίνω σ' ἀληθοσύνη·
 γιατί δὲν εἶναι μηδεμιὰ σὰν τούτη νὰ ψηλώνη
 τς ἀνθρώπους γληγορότερα καὶ νὰ τσι μεγαλώνη·
 τούτ' ἤκοψε καὶ μάζωξε τὰ δέντρα κι ἔκαμέν τα
 καράβια κι εἰς τῆ θάλασσας τσι στράτες ἔβαλέν τα·
 τούτη τσι ποταμούς περνᾶ καὶ τὰ βουν' ἀνεβαίνει,
 τούτη μὲ πλήσια δύναμη 'ς τσι ξένους κόσμους μπαίνει·
 τούτη τὰ κάστρη πολεμᾶ, τούτη νικᾶ, καὶ τούτη
 μόνια τση δίδει τσι τιμές καὶ τὰ μεγάλα πλοῦτη,
 τούτη τὸ φόβο δὲν ψηφᾶ, τὸν Ἄδη δὲ φοβᾶται,
 κι ὅποιος τὴν ἔχει, ζωντανός μόνο στή γῆ λογαῖται.
 Τούτη κι ἐμένα βασιλιό μ' ἄξιωσε, τούτη μόνο
 μ' ἔκαμε κι εἰς τὴν κεφαλή στέμμα χρυσὸ σηκώνω
 καὶ μὲ μεγάλη μου τιμὴ τὴν Αἴγυπτον ὀρίζω,
 κι ἴσια μου καλορίζικο κανένα δὲ γνωρίζω·
 νίκες καὶ πλοῦτη καὶ τιμές πᾶσ' ὦρα μου πληθαίνουν,
 χάρες πολλές στὸ σπῆτι μου κι εἰς τὴν καρδιά μου μπαίνουν.
 Μιὰ μόνο μου βασάνιζε ἔγνοια τὸ λογισμό μου,
 τση θυγατέρας μου ἢ παντρειά... τώρα τὸ ριζικό μου
 τήνε τελειώνει, σὰ θωρῶ, καὶ τούτη πλι' ἀπὸ κείνο
 παρ' ἀπὸν λόγιαζα καλλιὰ· γιὰ τοῦτο δίκια κρίνω
 πῶς οὐδεμιὰ καλομοιριά μὲ τὴ δική μου μοιάζει,
 μηδὲ τση μπόρεσῆς μου πλιὸ μπόρεση δὲν ταιριάζει.
 Μὰ πάγω 'ς τς Ἐρωφίλης μου, τ' ἀμμάτια καὶ τὸ φῶς μου,
 γι' αὐτὴ τὴν ἄξια τση παντρειά νὰ ξαναπῶ ἀπατός μου*.

Σ Κ Ι Α

Ζεῦ, ἀπὸ στέκεις 'ς τς οὐρανοῦς, κι ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω
 τς ἀθρώπους ὅλους συντηρᾶς, τὰ λόγια πὺ καυχᾶτο

καλὰ περίσσια γρίκησε καὶ κάμε δικαιοσύνη
 γρήγορα... μὲ τὴν ἄργητα χειρότερος ἐγίνη !
 Καὶ πρίκες ἀπὸ δὰ κι ὀμπρὸς τοῦ δῶσε τοῦ θανάτου,
 κι ἄς εἶν' αὐτὲς οἱ προξενιὲς ἢ ὕστερη χαρὰ του.
 Κι ἐσὺ ἐκ τὸν Ἄδη, Πλούτωνα, πέψε φωτιὰ μεγάλη,
 σὰ μ' ἔταξες, κι ἄς ἄψουσι σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη
 μάνιτες, πρίκες, βάσανα, κλαίματα καὶ θανάτοι,
 κι ἔρημ' ἄς γένη σήμερον ἐτοῦτο τὸ παλάτι !

.....

ΧΟΡΟΣ

Τοῦ πλούτου ἀχορταγιά, τσῆ δόξας πείνα,
 τοῦ χρυσαφιοῦ ἀκριβεῖα καταραμένη,
 πόσα γιὰ σᾶς κορμιὰ νεκρὰ πομεῖνα,
 πόσ' ἄδικοι πολέμοι σηκωμένοι,
 πόσες συχνὲς μαλιές* συναφορμὰ σας
 γρικοῦνται ὀλημερνὶς στὴν οἰκουμένη !
 Στὸν Ἄδην ἄς βουλήση τ' ὄνομά σας,
 κι ὄξω στή γῆ μὴν ἔβγη νὰ παιδέψη
 νοῦ πλιὸν ἀνθρωπινὸν ἢ ἀτυχιά σας·
 γιατί ἀποκεῖ, ὡς θωρῶ, σᾶς εἶχε πέψει
 κιανεὶς στὸν κόσμον δαίμονας νὰ ῥθῆτε,
 τς ἀνθρώπους μετὰ σᾶς νὰ φαρμακέψη.
 Τὴ λύπηση μισᾶτε, καὶ κρατεῖτε,
 μακρὰ τὴ δικαιοσύνη ξορισμένη*,
 κι οὐδὲ πρεπὸ μὴδ' ὄμορφο θωρεῖτε.
 Γιὰ σᾶς οἱ οὐρανοὶ ἔναι σφαλισμένοι,
 κι ἐδῶ στὸν κόσμο κάτω δὲν μποροῦσι
 νὰ στέκουν οἱ ἀθρῶποι ἀναπατημένοι.
 Μὲ τς ἀδερφοὺς τ' ἀδέρφια πολεμοῦσι
 κι οἱ φίλοι τσὶ φιλιές τως ἀπαρνιοῦνται,
 καὶ τὰ παιδιὰ τὸν κύρην τως μισοῦσι.

.....

Πρᾶξις Δ' - Σκηνή Ζ'

ΧΟΡΟΣ

Ἄκτινα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
 ἀποὺ μέ τῆ φωτιά σου τῆ μεγάλη
 σ' ὄλη χαρίζεις φῶς τὴν Οἰκουμένη,
 τὸν οὐρανὸ στολιζει 'ς μιὰ κι εἰς ἄλλη
 μερὰ κι ὄλη τῆ γῆ ἢ πορπατηξιά σου,
 δίχως ποτὲ τῆ στράταν τση νὰ σφάλῃ.
 Κι ὄντα μᾶς ἐμακραίνης τῆ θωριά σου,
 μέ χιόνια καὶ βροχές τῆ γῆ ποτίζεις,
 γιὰ νὰμποροῦ νὰ ζιοῦ τὰ πλάσματά σου.
 Καὶ πάλι σὰ σιμώσης κι ἀρχινήσης
 τὰ χιόνια νὰ σκορπᾶς καὶ νὰ ζεσταίνης
 τὸν κόσμον, ὄλη τῆ γῆ μ' ἄθους* γεμίζεις,
 τὰ φύτρ' ἀναγαλλιᾶς, καρπούς πληθαίνεις,
 μεστῶνεις πωρικά, γεννᾶς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ, κι εἰς δόξα πάντα μένεις.
 Διαμάντια καὶ ρουμπιά, μαργαριτάρια
 κι ὄλες τσι πέτρες τς ἄλλες μοναχός σου
 πῶς κάνεις, ὄλοι βλέπομε καθάρια.
 Τὰ δὲ θωρεῖ στῆ γῆ ποτὲ τὸ φῶς σου,
 μὰ βρίσκονται στὰ βάθη φυλαμένα,
 κι ὄσα κι ἂν εἶν' ὀμπρὸς τῶν ἀμματιῶ σου,
 γῆ ἐσὺ τὰ κάνεις ὄλα, γῆ ἀπὸ σένα
 θρέφονται, καὶ κρατιοῦνται, καὶ πληθαίνου,
 καὶ νὰ χαθῆ ποτὲμπορεῖκιανένα;

Ἐκδοσις Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ

2. Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

(Ἀπόσπασμα)

Ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» εἶναι δραματοποίηση τοῦ γνωστοῦ ἐπεισοδίου τῆς Π. Διαθήκης. Στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου ὁ Ἄγγελος ξυπνᾷ τὸν Ἀβραάμ καὶ τοῦ φέρνει τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ νὰ θυσιάσῃ τὸ ἴδιον του

τὸ παιδί, τὸν Ἰσαάκ. Ὁ Ἀβραάμ, γεμάτος ἀγωνία καὶ ὕστερ' ἀπὸ πάλῃ ἐσωτερικῆ, ἀποφασίζει στὸ τέλος πῶς δὲν μπορεῖ νὰ παραβῆ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ καὶ γονατισμένος προσεύχεται. Ἀλλὰ ἡ Σάρρα ξυπνᾷ, ἀνησυχεῖ, καὶ ζητᾷ νὰ μάθῃ τί συμβαίνει· ὅταν ὁ Ἀβραάμ ἀναγκάζεται νὰ τῆς τὸ πῆ, ἐκείνη λιποθυμᾷ. Τὸν Ἀβραάμ, ποῦ κλονίζεται καὶ πάλι, ἔρχεται νὰ ἐνισχύσῃ στὴν ἀρχικὴ του ἀπόφαση ὁ Ἄγγελος. Ὁ Ἀβραάμ δίνει διαταγὴ στοὺς δούλους νὰ ξεκινήσουν γιὰ τὴ θυσία. Ἡ Σάρρα στὸ μεταξύ συνέρχεται καὶ θρηνεῖ τὸ παιδί τῆς ποῦ θὰ χάσῃ.

Σ Α Ρ Ρ Α

Ἐννιά μῆνες σ' ἐβάσταξα, τέκνο μου κανακάρη*
 ἴς τοῦτο τὸ κακορίζικο καὶ σκοτεινὸ κουφάρι·
 τρεῖς χρόνους, γιέ μου, σοῦ ἔδιδα τὸ γάλα τῶ βυζῶ μου
 κι ἐσύ ἔσουε τὰ μάτια μου κι ἐσύ ἔσουε τὸ φῶς μου.
 Ἐθώρουν κι ἐμεγάλωνες ὡσὰ δεντροῦ κλωνάρι
 κι ἐπλήθαινες στὴν ἀρετῆ, στὴ γνώμη καὶ στὴ χάρη·
 καὶ τώρα, πέ μου, ποιά χαρὰ βούλεσαι νὰ μοῦ δώσης;
 ὡσὰν βροντή, σὰν ἀστραπὴ θεὸ νὰ χαθῆς, νὰ λιώσης!
 Κι ἐγὼ πῶς εἶναι μπορετὸ δίχως σου πλιὸ νὰ ζήσω;
 ποιοὺ θάρρος ἔχω, ποιά δροσιά, στὰ γέρα μου τὰ πίσω;
 Πόση χαρὰ τ' ἀντρόγυνον ἐπήραμεν ἀντάμι,
 ὄντα μᾶς εἶπεν ὁ Θεὸς τὸ πῶς σὲ θέλω κάμει!
 Καημένο σπίτι τ' Ἀβραάμ, πόσες χαρὲς ἐξώθησ*,
 παιδάκι μ', ὄντας ἔπεσες στὴ γῆ κι ἐφανερώθησ!
 Πῶς ἐγυρίσαν οἱ χαρὲς σὲ θλίψεις ἴς μιὰν ἡμέρα,
 πῶς ἐσκορπίσαν τὰ καλὰ σὰ νέφη στὸν ἀέρα!

Τέλος ἡ Σάρρα πείθεται ν' ἀποσυρθῆ καὶ λέγει:

Πάγω ἴς τόπον ἀπόκρυφο νὰ σηκωθῆ ἐκ τὸ στρῶμα,
 μιὰν ὥρα θεὸ νὰ τὸ κρατῶ, νὰ τὸ φιλῶ στὸ στόμα.

Πολὺ ὠραία εἶναι ἡ σκηνὴ ὅπου ὁ Ἀβραάμ ξυπνᾷ τὸν κοιμισμένο Ἰσαάκ, λέγοντάς του πῶς θὰ πᾶνε νὰ κάμουν θυσία σ' ἓνα περιβόλι μακριά.

Ι Σ Α Α Κ

Τίς εἶν' ἐπά ; τίς μοῦ μιλεῖ ; τίς μέ κουνεῖ ; ἄς μ' ἀφήση·
νυστάζω καὶ ζαλίζομαι, κι ἦρθε νὰ μέ ξυπνήση.

Α Β Ρ Α Α Μ

Ξύπνησε, κανακάρη* μου, κι ἐγώ 'μαι ὅπου σέ κράζω·
δουλειά σέ θέλω βιαστική, γιὰ κείνο σέ σπουδάζω.

Ι Σ Α Α Κ

Μή μέ ξυπνήσης καὶ ἄσι με, ὕπνο γλυκὺν κοιμοῦμαι,
νύκτα 'ν' πολλή, κι ἄς θέσωμε, καλέ, ν' ἀναπαγοῦμε.
Μή μέ ξυπνᾶς, νὰ μέ χαρῆς, νὰ ζήσης, ἀφεντάκη*,
μὴ μέ πειράζης, ἄφης με νὰ κοιμηθῶ δαμάκι.

Α Β Ρ Α Α Μ

Θωρῶ καὶ πλιὰ παρὰ ποτὲ ὁ ὕπνος τὸ ζαλίζει·
τάχα γρικᾶ τὸ τέλος του, γιὰῦτος παραμανίζει*;
Ξύπνησε, τὸ παιδάκι μου, νὰ πᾶμ' εἰς περιβόλι,
θυσία θεὸ νὰ κάμωμε σήμερο πού 'ναι σκόλη.

Ι Σ Α Α Κ

ᾠφου, ἀφεντάκη μου γλυκύ, κι ἄς μέ 'θελες ἀφήσει
καὶ μέ τὴν ὥρα τοῦ σκολειοῦ ἐγώ 'θελα ξυπνήσει.

Α Β Ρ Α Α Μ

Σάρρα, ἄμ κάμε προσευκή, δέηση στὸ Θεό μας
καὶ κάμε πέτρα τὴν καρδιά στὸν ἀπομισεμό* μας·
κι ἀνιμένε μας νὰ ῥθωμε, κι ἂν τύχη νὰ γυρίσω
ὀμάδι μέ τὸν Ἰσαάκ, νὰ σέ παρηγορήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Μὲ τῆς καρδιάς τ' ἀπόκτυπο θέλω σᾶς ἀνιμένει*,

μ' ὅ,τι ἐγδοχή* στὰ σίδερα ἔχουν οἱ φλακισμένοι,
ὄπ' ἀνιμένουν τσῆ φλακῆς τὴν πόρτα νὰ κτυπήση,
νὰ ἔμπη μέσα ὁ δῆμιος, νὰ τοὺς πισταγκωνίση,
νὰ τῶσε* δώση θάνατον ἄγριον, ματωμένο,
μὲ τέτοιους ἀντεροσπασμούς* σήμερον ἀνιμένω·
μὲ τέτοιον ἀποκτυπημόν, ὄντα μοῦ κατακροῦσι*,
θέλ' ἀνιμένει τὸ πικρὸ μαντάτο νὰ μοῦ ποῦσι.

Α Β Ρ Α Α Μ

Ἔλα νὰ πᾶμε, τέκνο μου, μὴ στέκωμε, νὰ ζήσης,
νὰ ξεφαντώσης σήμερο καὶ νὰ καλοκαρδίσης.

Ι Σ Α Α Κ

Ὁ λογισμὸς μου δὲν μπορεῖ κι ὁ νοῦς νὰ τὸ γρικήση,
γιὰ ποιὰ ἀφορμὴν ἢ μάνα μου δὲν ἦρθε νὰ μὲ ντύση.
Ἐσὺ ποτὲ δὲ μ' ἔντυσες, βαριέσαι τὰ κοπέλια,
ἄμ ἔντυνέ με ἢ μάνα μου μὲ χάχαρα καὶ γέλια.
Καὶ τώρα ποιὰ 'ν' ἢ ἀφορμὴ κι ἢ μάνα μου μ' ἀφήκε,
κι εἶδα τὴν μὲ βαριὰ καρδιά στὴν κάμαρα κι ἔμπηκε ;

Α Β Ρ Α Α Μ

Μᾶς ὀρδιιάζει* τὸ φαητὸ ποῦ θὲ νὰ μᾶς ἐδώση,
νὰ πάρωμε στὴ στράτα μας ψωμί, κρασί καὶ βρώση.

Ι Σ Ἰ Α Α Κ

Καὶ πέ μου το, πατέρα μου, ποῦ μελετᾶς νὰ πᾶμε ;
στὸ σπίτι δὲ γυρίζομε ἀπονωρὶς νὰ φᾶμε ;

Α Β Ρ Α Α Μ

Θυσίαν θὲ νὰ κάμωμε, κι εἶναι μακρὰ δαμάκι
εἰς ἓνα τόπον ὄμορφο, εἰσὲ ψηλὸ βουνάκι·
γιὰ κεῖνο εἶν' ἢ μάνα σου σὰν κακοκαρδισμένη,
γιατ' εἶπα τῆς ξωμένομε,* καὶ μὴ μᾶς ἀνιμένη.

Ι Σ Λ Α Κ

Πήγαιν' όμπρός, πατέρα μου, κι έγώ άκλουθώ σου όπίσω,
μά θέ νά δώ τή μάνα μου, πρί παρά νά κινήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Παιδί μου, κανακάρη μου, θάρρος κι άπαντοχή μου,
παρηγοριά και ζήση μου, άγωμε* στην εύκή μου.

Ι Σ Λ Α Κ

Μάνα, τά τόσα σου φιλιά σ' έγνοια πολλή μέ βάνου,
τά μάτια σου πού τρέχουσι και δυό ποτάμια κάνου.
Ποιά πίκρα σ' εύρε ξαφνική και κλαϊς και δέν άρνεύγεις*
κι από τά νύχια ως τήν κορφή όλον μέ πασιπατεύγεις ;

Σ Α Ρ Ρ Α

Δέν έχω, γιέ μου, τίβοτις, μη γνοιάζεσαι, νά ζήσης,
καλόκαρδος εις τó βουνι άμε νά προσκυνήσης.

Ι Σ Λ Α Κ

Μάνα μου στην ξεφάντωση πά νά σοϋ φέρω μήλα
και κλωναράκια τώ δεντρῶ μέ μυρισμένα φύλλα·
ά λάχη και άλλο τίποτας όμορφο, σοϋ τó φέρνω,
κι ά μέ γυρέψη ό δάσκαλος, πέ του ταχιά* γιαγέρνω*

Σ Α Ρ Ρ Α

Τούτα τ' άπίδια μου 'χασιν από τά ψές δοσμένα
και ξαργιτου* τά φύλαγα, παιδάκι μου, για σένα·
και βάλε τα στο στήθος σου και φά τα όντε διψάσης·
ώσαν τó μέλ' είναι γλυκιά, πιάσ' νά τά δικιμάσης.

Ι Σ Λ Α Κ

Μάνα μου, γιατί λουκτουκιῶς* και κλαϊς και δέν άρνεύγεις

Ἴντα κακὸ μοῦ μελετᾶς κι Ἴντα μοῦ προφητεύεις ;
 Παράξενο μοῦ φαίνεται, σ' ἔγνοια μεγάλη μπαίνω·
 τὰχ' ἀνεβαίνω τὸ βουνί, μὰ κάτω δὲ γιαγέρνω*.

Ἀρχίζουν νὰ πορεύονται πρὸς τὸν τόπο τῆς θυσίας. Ὁ Ἰσαὰκ εἶναι ἀνυποψίαστος· οἱ πιστοὶ δούλοι τοῦ κίκου προσπαθοῦν ν' ἀλλάξουν τὴ γνώμη τοῦ Ἀβραάμ. Φτάνουν τέλος στὸ βουνὸ καὶ ἐτοιμάζονται τὴ θυσία. Ὁ Ἰσαὰκ μαθαίνει πιά ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πατέρα του τὴν τραγικὴ ἀλήθεια καὶ ξεσπάει σὲ θρῆνο· στὸ τέλος προσεύχεται στὸ Θεὸ μὲ τ' ἀκόλουθα λόγια :

Καὶ ποῦ μὲ κρᾶζεις, κύρη μου, νὰ ῥθω νὰ γονατίσω,
 ῥς ποιὸ γάμο, ῥς ποιὰ ξεφάντωση καὶ θῆς νὰ προθυμήσω ;

(Γονατίζει καὶ προσεύχεται)

Ἄόρατε, λυπήσου με, Ἄναρχε, πόνεσέ με,
 καὶ πολυέλεε Θεέ, Σὺ παρηγόρησέ με·
 σπλαχνίσου τοὺς γονεούς μου τῶρα στὰ γερατεία τως,
 δῶσ' μου ζωὴ νὰ τοὺς βοηθῶ, νὰ μ' ἔχουν συντροφιά τως.
 Μ' ἂν ἔν* καὶ σὰν ἁμαρτωλοὶ δὲν μᾶσε πρέπει χάρη,
 πέφε τσῆ φύσης θάνατο σήμερο νὰ μὲ πάρη,
 νὰ μοῦ σφαλίσ' ὁ κύρης μου τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα,
 νὰ κάμη λάκκον τοῦ κορμιοῦ, νὰ τὸ σκεπάσῃ χῶμα·
 νὰ μὴ γρικήσω τὸ σπαθὶ νὰ κόψῃ τὸ λαιμό μου,
 μὴ δῶ τρομάρα φοβερὴ κι ἄγρια στὸ θάνατό μου.
 Γονή, ἀπίεις* μεταθεμὸς* δὲν εἶν' κι ἐλεημοσύνη,
 ἀπίετις* ἔτσι τ' ὄρισεν Ἐκεῖνος ὅπου κρίνει,
 μιὰ χάρη μόνο σοῦ ζητῶ στὸν ἀπομισεμό μου,
 νὰ μὴ θελήσῃς ἄπωνα νὰ κόψῃς τὸ λαιμό μου·
 μὰ σφάξε με κανακιστά, συργουλιστά* κι ἀγάλια,
 γιὰ νὰ θωρῆς τὰ δάκρυά μου, ν' ἀκοῦς τὰ παρακάλια·
 νὰ σὲ θωρῶ, νὰ μὲ θωρῆς, νὰ δῶ ἀνὲ λακταρίζης
 καὶ τὸ φτωχὸ τὸν Ἰσαὰκ γιὰ τέκνο ἃ γνωρίζης.
 Καὶ σὰν τaráξω νὰ μὲ δῆς σὰν πρόβατον ὀμπρὸς σου,
 ἀπάλυνε τὴν ὄρεξη καὶ πάψε τὸ θυμό σου·
 καὶ μὴ θελήσῃς ἄπωνα κι ἄλλο κακὸ νὰ πάθω,

μηδὲ μὲ βάλῃς στὴ φωτιά, μηδὲ μὲ κάμῃς ἄθo*.
 Ὡσὰν μὲ σφάξῃς, μὴν καγῶ, μὴν κάμῃς τέτοια κρίση,
 μὴν τὸ γρικήσῃ ἢ μάνα μου καὶ κακοθανατήσῃ.
 Τὸ σφάμα καὶ τὸ σκοτωμὸ βαστάξῃ τόνε θέλει,
 μὰ τῆς φωτιᾶς ἢ μάχαιρα νεκρώνει τῆς τὰ μέλη.
 Μάνα μου, καὶ νὰ πρόβαινες νὰ μ' εὔρισκες δεμένο,
 καὶ νὰ σοῦ σύρω τὴ φωνή καὶ νὰ σοῦ πῶ «ἀποθαίνω».
 Συμπάθιο νὰ σοῦ ζήτουνα, νὰ σ' ἀποχαιρετήσω,
 νὰ σὲ σφικταναγκαλιασθῶ, νὰ σὲ γλυκοφιλήσω.
 Μάνα μου, πλιὸ δὲν ἔρχεσαι στὸ στρῶμα νὰ μὲ ντύσης,
 νὰ μὲ ξυπνήσῃς σπλαχνικά καὶ νὰ μὲ κανακίσῃς.
 Μισεύγω σου καὶ χάνεις με, σὰ χιόνι ὄντας λύση
 καὶ σὰν ὄντας κρατῆς κερὶ καὶ ἄνεμος τὸ σβήσῃ.
 Ἐκεῖνος ὅπου τ' ὄρισε νὰ ἔναι παρηγοριά σου,
 καὶ πέτρα τῆς ἀπομονῆς νὰ κάμῃ τὴν καρδιά σου.
 Γονή μου, ἂν καμιὰ φορὰ σοῦ ἴφταιξα σὰν κοπέλι,
 συμπαθήσῃ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ νὰ μισέψῃ θέλει·
 καὶ φίλησέ με σπλαχνικά, καὶ δῶσ' μου τὴν εὐκή σου,
 καὶ τάξε πῶς καμιὰ φορὰ ἦμουν κι ἐγὼ παιδί σου.
 Πῶς νὰ τὸ κάμ' ἢ χέρα σου νὰ κόψῃ τὸ λαιμὸ μου
 καὶ πῶς νὰ τόνε δυνηθῆς τὸν ἀποχωρισμὸ μου ;
 Τὴ χάρη ὅπου σοῦ ζήτησα, σήμερο κάμε μού τη,
 ἐπάκουσε τοῦ Ἰσαὰκ σκιάς τῆ βολάν* ἐτούτη.
 Ἄνάδια μου νὰ σὲ θωρῶ, ἔβγαλε τὸ μαχαίρι
 καὶ σίμωσέ μου το κοντά, νὰ σὲ φιλῶ στὸ χέρι.
 Κύρη, μὴ σφίγγῃς τὸ σκοινί, ἄς το ἄχαμνὸ δαμάκι*
 καὶ μὴ μὲ βιάζῃς κι ἄσι με ν' ἀκροσταθῶ λιγάκι.
 Ἐκεῖν' ἢ χέρα ὅπου πολλὰ μ' εἶχε κανακεμένο,
 τὰ μοῦ τὰ κάμνει σήμερο δὲ μ' εἶχε μαθημένο.
 Γὰ νὰ θυμᾶσ' ὅ,τι σοῦ πῶ, γλυκὺ φιλὶ σοῦ δίδω,
 σήμερο τὴ μητέρα μου ἐσέ τὴν παραδίδω.
 Μίλειε τση, παρηγόρα την κι ἄς εἴστε πάντ' ὁμάδι
 καὶ πέ τση πῶς ὀλόχαρος πάγω νὰ βρῶ τὸν Ἄδη.
 Ὅ,τι δικό μου βρίσκεται στὰ μέσα τοῦ σπιτιοῦ μας,
 δῶστε τα τοῦ Ἐλισεέκ, τοῦ γειτονόπουλού μας·
 τὰ ροῦχα μου καὶ τὰ χαρτιά, ἄγραφα καὶ γραμμένα,

καὶ τὸ σεπέτι* τὸ μικρὸ ποῦ τὰ ἄνω φυλαμένα
 γιὰτ' εἶναι συνομίληκος καὶ συνανάνθρωφός μου,
 φίλον καλὸ καὶ σπλαχνικὸ τὸν ἡῦρα στὸ σκολεῖό μου.
 Καὶ κάμε νὰ τὸ δυνηθῆς, κάμε νὰ τὸ βαστάξης,
 εἰς τὸ ποδάρι τοῦ παιδιοῦ τὸν Ἑλισεέκ νὰ τάξης.
 Ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ πῶ καὶ νὰ σοῦ παραγγείλω,
 μόνον ὅπ' ἀποχαιρετῶ κάθε δικό καὶ φίλο.
 Κύρη μου, ὅπου μ' ἔσπειρες, καὶ πῶς δὲ μὲ λυπᾶσαι ;
 ὦ πλάστη μου, βοήθη μου· μάνα μου, καὶ ποῦ νὰ ᾿σαι ;

Ἄλλὰ ἐνῶ ὁ Ἀβραάμ ἐτοιμάζεται νὰ χτυπήσῃ μὲ τὸ μαχαίρι τὸν Ἰσαάκ, ἐμφανίζεται ὁ Ἄγγελος, ποῦ τοῦ ἀναγγέλλει πὼς ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστη του καὶ τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τῆ θυσία. Ὅλοι ἐπιστρέφουν χαρούμενοι σπῆτι, ὅπου, μαζὶ μὲ τὴ Σάρρα, εὐχαριστοῦν καὶ ὑμνοῦν τὸ Θεό.

*[Γραμμένο γύρω στὰ 1630—1640 πιθανὸν
 ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Βασίλειζο Κορνάρο.]*

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1821

ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΙΝΟΣ

Τί γελαῖς, ὦ φθονερέ τῆς ἑλληνικῆς δόξης; Naί, καί εἶναι ἀλήθεια πῶς καί ἡ φήμη καί ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νὰ διηγάται, τοῦτος νὰ θαυμάζει τῆς Ἑλλάδος τὰ ἔνδοξα μεγαλεῖα.

Εἰπέ, ἂν ὁ φθόνος δέν σοῦ πνίγη μέσα εἰς τὸν λάρυγγα τὴν φωνὴν καὶ τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ἥλιοι τῆς σοφίας, μὲ τὲς ἀκτῖνες τῶν ὁποίων στολισμένοι οἱ ἄλλοι φαίνονται ἀστέρες, ὅπου τάχα ἤθελαν εἶσται σκότος καὶ κάρβουνα; Δὲν ἄστραψαν ἀπὸ τὴν Ἄνατολὴν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τόσοι φιλόσοφοι καὶ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἄριστοτέλεις καὶ Πλάτωνες, τῶν ὁποίων τὰ λόγια δέχεται καὶ προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ὡς τὰ ἐκ τρίποδος; Τοῦτοι, λέγω, καὶ ἄλλοι μύριοι δέν εἶναι Ἕλληνες;

Ποῖον γένος ὡσὰν τὸ ἑλληνικὸν ἐμπορεῖ νὰ δείξη εἰς τὴν ποιητικὴν τέχνην ἕνα Ὅμηρον, ὅπου, τυφλὸς εἰς τὰ ὄμματα, ἦτον ἡ κόρη καὶ τὸ φῶς τῶν Μουσῶν; Ἐνα Πίνδαρον, ὅπου χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα ὄσους στίχους, τόσα ρόδα καὶ ἄνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσες διὰ νὰ πιπιλίσουν τὸ μέλι καὶ τὴν γλυκύτητα; Ἐνα Ἄριστοφάνη, ἕνα Εὐριπίδην, ἕνα Ἡσίοδον, καὶ τὸσους ἄλλους ποιητάς, ὅπου διὰ νὰ τοὺς στεφανώσῃ ἐμάδησεν ὁ Ἀπόλλων τὲς δάφνες ὅλες τοῦ Ἑλικῶνος;

Ὁ Δημοσθένης, ὅπου εἰς τὴν εὐγλωττίαν εἶναι ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἡ στολῆ* τῶν ρητόρων; Ὁ Εὐκλείδης*, ὅπου εἰς τὴν μαθηματικὴν ἔπλεξε τῆς ἰδίας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, ὄσους ἔκαμε κύκλους, καὶ ὑψωσεν εἰς ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματος τόσες πυραμίδες, ὅσα εὔρηκε τρίγωνα καὶ τετράγωνα σχήματα; Ὁ Ἴπποκράτης*, ὁ Γαληνός*, θεοὶ τῆς ἰατρικῆς τέχνης, ὅπου, χωρὶς νὰ κλέψουν ὡς ὁ Προμηθεὺς τὴν φωτιὰν ἀπὸ τὴν ἡλιακὴν σφαιραν, ἐμψύχωναν τοὺς νεκρούς, καὶ μὲ ποτὰ θαυμαστότερα ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἑλένης τῶν ἐπότιζαν τὴν ζώην;

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπου διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάνη εἰς

τούς πολέμους άλλος ἼΑρης, καὶ σφίγγοντας ὄχι μάχαιραν, ἀμὴ ἀστροπελέκι, ἐπροσκυῖατο ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς παιδί τοῦ μεγάλου Διός; Καὶ τέλος ὁ Θουκυδίδης εἰς τὰς ἱστορίας, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὅποῖον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλούτη κάθε μαθήσεως καὶ σοφίας (διὰ τὰ ἀφήσω τοὺς ἄλλους εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ ἀρετὴν, ὄχι ἐπλῶς ἐναρέτους ἄνδρας, ἀλλὰ ἥρωας καὶ ἡμιθέους), τοῦτοι ὅλοι δὲν εἶναι τῆς σοφῆς Ἑλλάδος γόνοι καὶ τέκνα;

Ποῦ ἄνθησαν οἱ Ἀκαδημίες τοῦ θεοῦ Πλάτωνος; Ποῦ οἱ Περιπατικοί* τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους; Ποῦ οἱ Ἀρειοπάγοι τῶν σοφῶν Ἀθηναίων; Ποῦ οἱ στοεῖς τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων; Πόθεν οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Σόλωνες καὶ οἱ ἄλλοι νομοθέται τῆς οἰκουμένης; Πόθεν οἱ νόμοι ὅπου ἕως τὴν σήμερον κυβερνοῦσι τὸν κόσμον, ὡσὰν νὰ μὴν ἔφθανε ἄλλη σοφία διὰ τὰν κυβερνήσῃ παρ' ἐκείνη τῶν Ἑλλήνων;

Διατί λοιπόν, ἂν δὲν ἔχῃς ὄμματα νὰ ἰδῆς τόσον φῶς, ἔχεις γλῶσσαν νὰ γαβγίζῃς ὡς ἄλλος Κέρβερους; Ἄλλ' ἀκούω τί λέγεις: Ὑστερον, ὅπου τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἔδωξε τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ ἔλαμψεν εἰς τὸν κόσμον ἢ πίστις, ἐσβήσθη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ δόξα. Σφαίνεις*, πονηρέ, διατί ποτὲ δὲν ἀστράψε περισσότερο, παρὰ ἀνάμεσα εἰς τὲς ἀκτίνες τῆς πίστεως. Μάρτυρας ὅλη ἡ χριστιανικὴ πολιτεία. Τούτῃ ἂς εἶπῃ πόσους διδασκάλους τῆς ἔδωκεν ἡ Ἑλλάδα, ὅπου μὲ τοὺς ἰδρωτάς τοῦ προσώπου, μὲ ἐξορκισμούς, μὲ κινδύνους καὶ μὲ χίλιες ἄλλες ταλαιπωρίες ὑπερμάχησαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Πόσους ποιμένας, ὅπου μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεβείας ἔθρεψαν λαούς, χῶρες, βασιλεία, καὶ μὲ τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον ἔδωξαν μακρὰν τοὺς σατανικοὺς λύκους. Πόσους ἐμπείρους ναύτας, ὅπου ἀνάμεσα εἰς τὲς τρικυμίας τῶν αἰρέσεων, εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τὲς ἀστραπὲς τῶν ἠκονισμένων μαχαριῶν, εἰς τὲς βροντὲς τῶν τυράνων ὅπου ἐφοβέριζαν χίλιους θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου, διὰ τὰ μὴν μακρύνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας. Πόσους γεωργοὺς, ὅπου ξεριζώνοντας ἀπὸ τὲς καρδίες τῶν ἀνθρώπων τὲς ἀκάθαρτες τῆς πλάνης, ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὅπου εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις.

Ἡ πορφύρα ὅπου στολιζέει τὴν Ἐκκλησίαν δὲν ἐβάφη εἰς τὰ αἵματα τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων ὅπου ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάδα; Ὁ στέφανος ὅπου τῆς στεφανώνει τὴν κορυφὴν δὲν ἐπλέχθη μὲ τοῦτα τὰ ρόδα καὶ μὲ τοὺς κρίνους ὅπου ἐβλάστησαν εἰς τοὺς ἔλ-

ληνικούς κήπους; Τὸ σκῆπτρον ὅπου ἔχει ὄχι εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώραν, ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς τὸ ἀπόκτησαν οἱ Ἄθαναίοιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Βασιλαιοι, οἱ Χρυσόστομοι καὶ τόσοι ἄλλοι Πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ὀρπάζοντες ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ σατανικοῦ Κοσμοκράτορος τὰ βασίλεια, καὶ ὑποτάζοντας ταῦτα εἰς τὸν γλυκὺν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ; Τοῦτοι δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἐβεβαίωσαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἐλάμπρυναν μὲ τὰ βιβλία, δὲν ἐμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (ὅπου ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουσιν οἱ αἰῶνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα ὅπου ἐκείνη ὁμολογᾷ καὶ κηρύττει;

Μίλησε καὶ Ἐσὺ, ὦ Οὐρανέ! Εἶπε καὶ Ἐσὺ μὲ ἀκτινοβόλον γλῶσσαν τῆς χριστωνύμου Ἑλλάδος τὲς δόξες. Ποῦ εἶδες τὴν πρώτην φοράν ἀνθρώπου νὰ περνοῦσι μέσα εἰς τὰς ἐρήμους ζωὴν τῶν ἀγγέλων, καὶ νὰ ἀντιλαλοῦσι τοὺς θεϊκοὺς ὕμνους ἐκεῖνα τὰ δάση, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἀκούοντο παρὰ οἱ ἄγριες φωνὲς τῶν θηρίων; Ποῦ εἶδες τὰ ὄρη πετρώδη καὶ ἄκαρπα νὰ βλαστάνουσιν ἄνθη τῶν ἀρετῶν καὶ κάθε πλέα* θαυμαστῆς ἀγιότητος; Ποῦ εἶδες τόσους παραδείσους, ὅσα κοινόβια, καὶ τόσους νέους Ἀδὰμ χωρὶς ἐμαρτίαν καὶ πταῖσμα, ὅσους μονάζοντας;

Πόθεν ἐξερίζωσας τόσους κρίνους διὰ νὰ στολίσης τοὺς ἰδίους σου κήπους; Πόθεν ἐτρύγησας τόσα ρόδα διὰ νὰ μυρίση μὲ ἐκεῖνα ὁ Παράδεισος; Πόθεν ἐμάζωσας τόσους φοίνικας, τόσες δάφνες, γιὰ νὰ ραντίσης μὲ τοῦτες, καὶ νὰ στεφανώσης μετ' ἐκείνους τοῦ μεγάλου Βασιλέως τὸν θρόνον; Ποῖος παρὰ ἢ Ἑλλάδα σοῦ ἐχάρισε τὰ πλέα ὑπέρφωτα ἄστρα, ὅπου νὰ σοῦ ἀστράπτουσι εἰς τὸ στερέωμα;

Ποῖοι παρὰ οἱ Ἕλληνας ἐστάθησαν ἐκεῖνοι ὅπου σοῦ ἐλεύκαναν τὸν εὐμορφον Γαλαξίαν μὲ τὸ γάλα τῆς Παρθενίας, ὅπου σοῦ ἐζωγράφισαν τὴν θαυμαστὴν Ἴριν* μὲ τὸ αἷμα ὅπου ἔχυσαν διὰ τὴν πίστιν, καὶ μὲ τὲς ἀρετές, ὡς μὲ τίμιες πέτρες, σοῦ ἔκτισαν τὴν μακαρίαν καὶ ἀστραπηφόρον σου πόλιν; Καὶ εἰς βραχυλογία, ἂν ὁ Ἐωσφόρος* σὲ ἔγδυσε ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τὸ ἑλληνικὸν γένος τόσους καὶ τόσους ἀγίους σοῦ ἔδωκεν, ὅπου δὲν φαίνεσαι πλέα οὐρανός, ἀμή, χωρὶς καμίαν ὑπερβολὴν, ὅλος - ὅλος φαίνεσαι μία Ἑλλάδα.

«Τέχνη Ρητορικῆς», Ἐνετίησι, 1681, σ. 54 κ. ἑξ.

Φραγκίσκος Σκοῦφος

2. ΕΚ ΤΩΝ ΚΗΡΥΓΜΑΤΩΝ ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ

α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου

Ἡ πατρίδα μου ἢ ψεύτικη, ἢ γήινη καὶ μάταιη εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Ἄρτης καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Ἀπόκουρο. Ὁ πατέρας μου, ἢ μητέρα μου, τὸ γένος μου, εὐσεβεῖς ὀρθόδοξοι Χριστιανοί. Εἶμαι λοιπὸν καὶ ἐγώ, ἀδελφοί μου, ἄνθρωπος ὁμαρτωλός, χειρότερος ἀπὸ ὅλους, εἶμαι ὁμως δοῦλος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἐσταυρωμένου καὶ Θεοῦ. Ὅχι πὼς ἐγώ εἶμαι ἄξιος νὰ εἶμαι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστὸς μου μὲ καταδέχεται διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν Του.

Τὸν Χριστὸν μας λοιπὸν, ἀδελφοί μου, πιστεύω, δοξάζω καὶ προσκυνῶ. Τὸν Χριστὸν μας παρακαλῶ νὰ μὲ καθάρισι ἀπὸ κάθε ἀμαρτίαν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν. Τὸν Χριστὸν παρακαλῶ νὰ μὲ δυναμώσῃ νὰ νικήσω τοὺς τρεῖς ἐχθρούς! Τὸν κόσμον, τὴν σάρκα καὶ τὸν πειρασμόν. Τὸν Χριστὸν μου παρακαλῶ νὰ μὲ ἀξιώσῃ νὰ χύσω καὶ ἐγώ τὸ αἷμα μου γιὰ τὴν ἀγάπην του, καθὼς τὸ ἔχυσε καὶ Ἐκεῖνος διὰ τὴν ἀγάπην μου.

Ἀνίσως, ἀδελφοί μου, ἦτο δυνατόν νὰ ἀνεβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ φωνάξω μίαν φωνὴν μεγάλην, νὰ κηρύξω εἰς ὅλον τὸν κόσμον πὼς ὁ μόνος ὁ Χριστὸς μας εἶναι Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ζωὴ τῶν πάντων, ἤθελε τὸ κάμω. Μὰ ἐπειδὴ καὶ δὲν δύναμαι νὰ πράξω ἐκεῖνο τὸ μέγα, κάμνω τοῦτο τὸ μικρὸ καὶ περιπατῶ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον καὶ διδάσκω τοὺς ἀδελφούς μου κατὰ δύναμιν, ὄχι ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς ἀδελφός. Διδάσκαλος ὁ μόνος ὁ Χριστὸς μας εἶναι.

β) Περὶ ἐλεημοσύνης

Νὰ κάμετε ἐλεημοσύνες, ὅσο σᾶς δίνει τὸ χέρι σας, καὶ ξεχωριστὰ στοὺς δικούς σας. Ὅταν τοὺς βλέπετε στενοχωρημένους καὶ πικραμένους νὰ τοὺς βοηθᾶτε καὶ τοὺς παρηγορῆτε καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ πάντα νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ στόμα σας λόγος γλυκός, μέλι καὶ ὄχι φαρμάκι. Ἀκόμη νὰ ἔχετε τὸν θάνατον εἰς τὴν ἐνθύμησίν σας καὶ νὰ φοβᾶσθε νὰ μὴν τύχη καὶ σᾶς ἔλθῃ ἕξαφνα. Διὰ τοῦτο νὰ εἰσθε πάντα ἐτοιμοὶ καὶ διωρθωμένοι. Ἐπειτα ἂν ἔλθῃ ὁ θάνατος, καλῶς νὰ σᾶς ἔλθῃ καὶ σᾶς ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοῦτον τὸν ψεύτικον κόσμον καὶ νὰ

σᾶς πηγαίνει εἰς τὸν ἀληθινὸν καὶ αἰώνιον κόσμον, ὅπου τέλος ποτὲ
δὲν ἔχει

γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου

Νὰ χαίρεσθε ὅσοι βγάζετε τὸ ψωμί σας μὲ τὸν κόπον σας, διότι
ἐκεῖνο εἶναι εὐλογημένο, καὶ ἂν θέλης δῶσε καὶ ὀλίγον ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ
φτωχοῦ. Μὲ ἐκεῖνο ἀγοράζεις τὸν παράδεισο. Νὰ κλαίετε καὶ νὰ θρη-
νῆτε ὅσοι ζῆτε μὲ ἀδικίας καὶ ἀρπαγὰς καὶ μὲ ἄδικον διάφορον* τῶν
ἄσπρων*, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀφωρισμένα καὶ καταραμένα. Καὶ ἐλεη-
μοσύνην νὰ δώσετε ἀπ' αὐτὰ δὲν σᾶς ὠφελεῖ, ὅτι φωτιά εἶναι καὶ σᾶς
καίουν... Δὲν μᾶς ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν πλοῦτον διὰ νὰ πολυτρώγωμεν καὶ
νὰ κάνωμεν πολύτιμα φορέματα καὶ παλάτια ὑψηλά, καὶ οἱ φτωχοὶ νὰ
ἀποθαίνουν ἀπὸ τὴν πείναν. Ἔχομεν χρέος νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πί-
νωμεν τὸ ἀρκετόν μας καὶ τὰ ἐπίλοιπα νὰ τὰ ἐξοδεύωμεν εἰς τοὺς
φτωχοὺς. Αὐτὸ εἶναι τὸ χρέος μας, ἀδελφοί μου. Ἔτσι τὸ ἤξεύρετε.
Ἄπὸ σήμερον καὶ ὕστερα ἔτσι νὰ τὸ κάνετε.

δ) Κυριακὴ ἀργία

Πρέπει, ἀδελφοί μου, νὰ χαίρωμεθα καὶ περισσότερο τὴν Κυ-
ριακὴν. Πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα τὰς ἑξ ἡμέρας διὰ ταῦτα τὰ μάταια,
τὰ γήινα καὶ ψεύτικα πράγματα, καὶ τὴν Κυριακὴν νὰ σχολάζωμεν
καὶ πηγαίνωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ νὰ στοχαζόμεσθε τὰς ἀμαρ-
τίας μας, τὸν θάνατον, τὸν παράδεισον, τὴν ψυχὴν μας, ὅπου εἶναι
ἢ τιμιωτέρα ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὄχι νὰ πολυτρώγωμεν καὶ πο-
λυπίνωμεν. Οὔτε νὰ ἐργαζώμεθα καὶ νὰ πραγματευώμεθα* τὴν Κυ-
ριακὴν. Ἐκεῖνο τὸ κέρδος ὅπου γίνεται τὴν Κυριακὴν εἶναι καταρα-
μένον. Καὶ ἂν τύχη θέλεις νὰ πουλήσης πράγματα φαγώσιμα τὴν
Κυριακὴν κατ' ἀνάγκην (μὴ χαλάσουν), ἐκεῖνο τὸ κέρδος μὴ τὸ σμί-
γης εἰς τὴν σακούλαν σου, ἀλλὰ δῶσε το ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς φτω-
χοὺς.

ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον

Νὰ σπουδάζετε τὰ παιδιά σας νὰ μαθαίνουν ἑλληνικά, διότι καὶ
ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὸ γένος μας εἶναι ἑλλη-
νικόν. Καὶ ἂν δὲν σπουδάζεις ἑλληνικά, ἀδελφέ μου, δὲν ἔμπορεῖς
ῥηφιολογήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

νά καταλάβης εκείνα όπου όμολογεί ή Έκκλησία μας. Καλύτερα, άδελφέ μου, νά έχης έλληνικόν σχολεΐον εις τήν χώραν σου, παρά νά έχης βρύσες και ποτάμια. "Όποιος Χριστιανός, άντρας και γυναίκα, ύπόσχεται μέσα στο σπίτι του νά μήν κουβεντιάξη άρβανίτικα, άς σηκωθή επάνω νά μου τó πñ και έγώ νά πάρω όλα του τά άμαρτήματα εις τόν λαιμόν μου από τόν καιρό που έγγενήθη έως τώρα, και νά βάλω όλους τούς Χριστιανούς νά τόν συγχωρήσουν και νά λάβη μίαν συγχώρεσιν, όπου άν έδινε χιλιάδες πουργιά δέν τήν έματάβρισκε.

Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τ. Γ' σ. 437 έξ.

Κοιμίας Αιτωλός

3. ΔΙΔΑΧΗ ΤΗ ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΕΙΣ ΤΟ ΣΩΤΗΡΙΟΝ ΠΑΘΟΣ

«Περίλυτός έστιν ή ψυχή μου έως θανάτου»
(Ματθ. κς')

Δύο μεγάλα και παράδοξα θαύματα είδεν ό άνθρωπος εις τόν κόσμον· ένα Θεόν νά κατέβη από τόν ουρανόν εις τήν γñν νά γένη άνθρωπος, και αυτόν τόν Θεόν και άνθρωπον νά ανέβη νά άποθάνη επάνω εις ένα σταυρόν. Τό ένα έστάθη έργον μιās άκρας σοφίας και δυνάμεως, τό άλλο έργον μιās άκρας φιλανθρώπου αγάπης· πλήν και τά δύο έλαβον περιστατικά πολλά διάφορα. Εις τό πρώτον θαύμα, όταν ό Θεός έγινεν άνθρωπος, έκαμε κοινήν πανήγυριν όλη ή κτίσις : άγγελοι εις τόν ουρανόν έψαλλον χαρμόσυνον δοξολογίαν· ποιμένες εις τήν γñν έχόρευον διά τά ευαγγέλια τής σωτηρίας και τής χαρᾶς και βασιλείς ήλθον έξ άνατολών, και έπροσκύνησαν με δῶρα τόν νεοτεχθέντα Δεσπότην. Εις τό δεύτερον θαύμα, όταν ό θεάνθρωπος απέθανεν έσταυρωμένος, ώσαν κατάδικος, έν μέσω δύο ληστῶν, ό άνω και κάτω κόσμος έθρήνησεν· ό ουρανός έσκέπασε με βαθύτατον σκότος τό πρόσωπον· ή γñ έσειέσθη έκ θεμελίων από τόν τρόμον, αί πέτραι έσχίσθησαν. Έκείνη έστάθη μία λαμπρά νύκτα, πρόξενος παγκοσμίου χαρᾶς και αγαλλιάσεως· έτούτη μία σκοτεινή ήμέρα, άφορμή λύπης, και άδημονίας· εις εκείνην έκαμεν όσην ευεργεσίαν έδύνετο νά κάμη ό Θεός προς τόν άνθρωπον· εις έτούτην έκαμεν όσην παρανομίαν δύναται νά κάμη ό άνθρωπος προς τόν Θεόν.

Δίκαιον ἔχεις νὰ λέγῃς, ὦ Θεάνθρωπε καὶ τεθλιμμένε Ἰησοῦ : « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ». Πολλὰ εἶναι τὰ πάθη Σου, μεγάλη εἶναι ἡ λύπη Σου· πάθη τόσον πολλὰ, ὅσα δὲν ἐβάσταξεν ἀκόμη ἀνθρώπου ὑπομονή· λύπη τόσον μεγάλη, ὅσην δὲν ἐδοκίμασεν ἀνθρώπου καρδιά. Καὶ ἀληθινά, Χριστιανοί, ὅσον ἐγὼ ἐξετάζω νὰ εὕρω ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους κανένα ἄλλο παράδειγμα, τόσον εὐρίσκω καὶ τὸν πόνον του εἰς τὸ πάθος, καὶ τὴν λύπην του εἰς τὸν πόνον, ἀσύγκριτον. Μέγας ἦτο ὁ φθόνος τοῦ Κáιν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ· ἀλλὰ πολλὰ μεγαλύτερος ὁ φθόνος τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ἐναντίον τοῦ Κυρίου· καὶ ὁ ἄδικος φόνος τοῦ Ἄβελ δὲν εἶναι νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ. Μεγάλῃ ἡ ὑπομονὴ τοῦ Ἰσαάκ, ὅταν ἐμελλε νὰ θυσιασθῇ ἀπὸ τὸν Ἄβραάμ, τὸν πατέρα του· πολλὰ μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, ὅπου ἀληθινὰ ἐθυσιάσθη ἀπὸ τὸν οὐράνιον Πατέρα του εἰς τὸ μίσος τῶν ἐχθρῶν του. Μεγάλῃ ἡ δυστυχία τοῦ Ἰωσήφ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς του, νὰ συκοφαντηθῇ ἀπὸ μίαν γυναῖκα, καὶ νὰ σφαιλισθῇ ὡσάν πταίστης εἰς μίαν φυλακὴν· μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του, νὰ κατηγορηθῇ ἀπὸ τὴν Συναγωγὴν, νὰ συρθῇ ἀπὸ κριτήριον εἰς κριτήριον ὡσάν κατάδικος. Μεγάλῃ ἡ καταφρόνεις τοῦ Δαβίδ· ὁ ἴδιος υἱὸς νὰ τὸν διώξῃ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν θρόνον, οἱ ὑπήκοοί του νὰ τὸν ἀπαρατήσωσιν, οἱ δοῦλοι του νὰ τὸν κυνηγοῦσι μὲ πέτρες, καὶ νὰ τὸν συντροφεύουσι μὲ ὕβρεις, ὅταν αὐτὸς φεύγοντας, μὲ γυμνὰ πόδια νὰ ἀνεβαίνῃ εἰς τὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν· μὰ ὁ Ἰησοῦς, παρατημένος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, δεμένος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, στεφανωμένος ἀπὸ ἀκάνθας, φορτωμένος μὲ τὸν σταυρόν, συντροφεμένος ἀπὸ τὶς βλαφημίας καὶ ὄνειδισμοὺς ὅλης μιᾶς πόλεως, νὰ ἀναβαίνῃ εἰς τὸν Γολγοθᾶ διὰ νὰ λάβῃ ἄτιμον θάνατον, ἀνάμεσα εἰς δύο ληστὰς, τοῦτο δὲν εἶναι ἕνα ἐλλεινότερον θέαμα ; Ὁμολογῶ πῶς πολὺς ἦτον ὁ πόνος τοῦ Ἰὼβ ἐστερημένου ἀπὸ τὰ παιδία καὶ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα, πεσμένου εἰς μίαν κοπρίαν, πληγωμένου ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν· μὰ αὐτὸς ἦτον ἕνας τύπος, μία σκιά τῶν πόνων καὶ τῶν πληγῶν τοῦ πολυπαθοῦς υἱοῦ τῆς Παρθένου. Πολλὰ ἦτον καὶ τὰ πάθη, ὅπου ἔλαβον, ἐκείνων μετέπειτα, ὅσοι ἐμιμήθησαν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἀγίων μαρτύρων· ἀλλ' ἐκεῖνα ἦτον πάθη τοῦ σώματος, ἀνάμεσα εἰς τὰ ὁποῖα ἔχαιρεν ἡ ψυχὴ· ἐκεῖνο ἦτον καὶ θάνατος καὶ τιμὴ· ἐκεῖνο ἦτον καὶ μαρτύριον καὶ στέφανος· τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι

πάθος και σώματος και ψυχής· όλον πάθος χωρίς καμίαν παρηγορίαν, θάνατος ὅλος ἀτιμία, μαρτύριον ὅλον λύπη, και λύπη θανάσιμος : « Π ε ρ ί λ υ π ό ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ή μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ά τ ο υ ».

Ἐγὼ ἠξέυρω, διὰ τί τέλος οἱ διδάσκαλοι κηρύττουν τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ παρακινήσωσι δηλαδή τοὺς Χριστιανούς εἰς συμπάθειαν και εἰς δάκρυα. Ἐγὼ δὲν ἔχω τοιοῦτον σκοπὸν, διότι τοιοῦτον σκοπὸν δὲν εἶχε και ὁ Χριστός, ὅταν ἐπήγαινε νὰ ἀποθάνῃ : « θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἔλεγε, (Λουκ. κγ') μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλην ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε, και ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν »· Ἦ μαρτωλοί, ὅσοι ἕως τώρα εἴσθεν ἀμετανόητοι, κλαίετε, σᾶς λέγω και ἐγὼ, τὴν ἀμαρτίαν σας, κλαίετε τὴν κακίαν σας, κλαίετε τὴν κόλασίν σας, και κλαίετε ὁμοῦ τὴν δυστυχίαν τῶν τέκνων σας, τῶν ὁποίων ἀφήνετε εἰς κληρονομίαν τὸ κακὸν παράδειγμα μιᾶς διεστραμμένης ζωῆς· δὲν θέλω νὰ κλάψετε τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, θέλω μόνον νὰ ἀκούσετε, ἀνάμεσα εἰς ὅλα τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ποῖον ἐστάθη τὸ μεγαλύτερον, διὰ τὸ ὁποῖον λέγει παραπονεμένος : « Π ε ρ ί λ υ π ό ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ή μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ά τ ο υ ».

[Ἀκολουθεῖ ἡ δραματικὴ ἐξιστόρησις τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ]

Ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπου εἰς τὴν σημερινὴν θλιβερὰν ἱστορίαν ἠκούσατε, Χριστιανοί, τάχα καταλαμβάνετε ποῖον νὰ ἐστάθη ἐκεῖνο τὸ πάθος τὸ πικρότατον, τὸ ὁποῖον προβλέποντας, ἔλεγεν ἀγωνιζόμενος εἰς τὸν κήπον Γεσθημανή : « Π ε ρ ί λ υ π ό ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ή μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ά τ ο υ » ;

Ἐγὼ λέγω πὼς δὲν ἐστάθη κανένα, οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὅπου ἔδοκίμασεν εἰς τὴν ψυχὴν, ὡσὰν ἡ λύπη διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰουδα, και ἄρνησιν τῶν ἰδίων του μαθητῶν, και ἡ ἐντροπὴ διὰ τὴν τόσῃν καταφρόνησιν και ἀτιμίαν, ὅπου ἔλαβεν ἀπὸ τὸν φθόνον και μῖσος τῶν Ἰουδαίων· οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὅπου ἔδοκίμασεν εἰς τὸ κορμί, ὡσὰν τὰ ραπίσματα, αἱ ἄκανθαι, αἱ μάστιγες, ὁ σταυρὸς και ὁ ἴδιος θάνατος. Πρῶτον μὲν, διατὶ αὐτὸς ἐδίδαξε πὼς τὸ ὄνειδος και αἱ κατηγορίαι, ὅπου μᾶς κάνουν οἱ ἄνθρωποι, εἶναι μακαριότης· « μακάριοι ἐστέ, ὅταν ὄνειδίσουσιν ὑμᾶς »· αὐτὸς ἐδίδαξε πὼς δὲν πρέπει εἰς κανένα τρόπον νὰ φοβούμασθε τὸν θάνατον : « μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα »· αὐτὸς μᾶς ἐπροσκάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν, καθέννας μὲ τὸν σταυρόν· ὅθεν αὐτὸς εἶχε νὰ μᾶς παρακι-

νήση μὲ τὸ ἴδιον παράδειγμα. Μὰ ἂν αὐτὸς δειλιᾷ τόσον τὸ πάθος του, τί θάρρος δίδει εἰς ἡμᾶς ; Ἄλλο : Ἡμεῖς εἰς τὸν χορὸν τῶν ἐγίων μαρτύρων βλέπομεν μικρὰ παιδιὰ, παρθένους ἀπαλάς, ὅπου τρέχουσι μέσα εἰς τὲς φλόγες, ὅπου ψάλλουσι χαρμωδῶς μέσα εἰς τὰ βάσανα, ὅπου ἀσπάζονται καὶ φιλοῦσι τὰ ξίφη καὶ τοὺς σταυρούς, ὅπου καταφρονοῦσιν ἀνδρειωμένα τὸν θάνατον· καὶ ἓνας Θεάνθρωπος, ἡ πλέα μεγάλη καὶ εὐγενικὴ ψυχὴ ὅπου νὰ ἐπλασεν ὁ Θεός, ἡ δύναμις τῶν ἀσθενῶν, τὸ θάρρος τῶν ἀνδρείων, ὁ βασιλεὺς τῶν μαρτύρων, τρέμει καὶ φοβεῖται καὶ χάνεται ἀπὸ τὴν λύπην, καὶ λέγει « Π ε ρ ἰ λ υ π ὄ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ », διατὶ τάχα προβλέπει τὸν θάνατον ; Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον· καὶ ἡμεῖς ὑβρίζομεν πολλὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἂν λογιᾶσωμεν πῶς εἶχε τὴν μικροψυχίαν.

Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, ὅπου προβλέπει, καὶ τὸν κάνει νὰ λυπηθῆται τέτοιας λογῆς ; Ἀκούσατέ το : Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀναμάρτητος υἱὸς τῆς Παρθένου, ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, παρακινημένος ἀπὸ μίαν ἄκραν ἀγάπην, ὑπάγει νὰ πάθῃ ὅσα δὲν ἔπαθεν ἄλλος ἄνθρωπος· ὑπάγει νὰ χύσῃ ἕως τὴν ὑστερὴν σταλαματιὰν τὸ ἄχραντον αἷμα· ὑπάγει νὰ ἀποθάνῃ ὡσάν ἓνας κατάδικος ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, διὰ νὰ σώσῃ ὅλους, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· « εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν ». Καὶ προβλέπει μ' ὅλον τοῦτο, πῶς οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι χάνονται· προβλέπει πῶς, μ' ὅλον τοῦτο, τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ βλασφημῆται, τὸ αἷμα του νὰ καταπατῆται, ὁ σταυρὸς του νὰ ὑβρίζεται ἀπὸ τόσους ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς. Τόσον ἐπώδυνον πάθος (φαίνεται μου νὰ λέγῃ), τέτοιος ἐπονείδιστος θάνατος, διὰ νὰ κερδίσω τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν Παράδεισον, καὶ μ' ὅλον τοῦτο νὰ εἶναι γεμάτος ἀπὸ ψυχὰς ἀνθρώπων ὁ Ἄδης ; Νὰ πάθω μετὰ χαρᾶς, νὰ ἀποθάνω μετὰ χαρᾶς. « Πάτερ, οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ ». Μὰ νὰ πάθω, καὶ νὰ ἀποθάνω χωρὶς ὄφελος τῶν πολλῶν ; ὦ, τοῦτο μοῦ προξενεῖ πρὶν τοῦ θανάτου τὸν θάνατον. « Π ε ρ ἰ λ υ π ὄ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ ».

Μὰ ἂν ὁ Ἰησοῦς Χριστός λυπηθῆται τόσον, διατὶ προβλέπει τὴν κόλασιν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων, τάχα παρηγορεῖται διατὶ προβλέπει τὴν σωτηρίαν τῶν Χριστιανῶν ; Ἀλίμονον, τοῦτο ἀκόμη τὸν λυπεῖ περισσότερο, καὶ διὰ τοῦτο λέγει μάλιστα « π ε ρ ἰ λ υ π ὄ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ ». Χριστιανός, θέλει νὰ

είπη άνθρωπος έξαγορασμένος με τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου· θέλει νὰ εἰπῆ ἄνθρωπος, ὅπου εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἔχει τὴν τιμὴν τῆς σωτηρίας του· θέλει νὰ εἰπῆ ψυχὴ σεσημειωμένη καὶ σφραγισμένη διὰ τὸν Παράδεισον. Μὰ, ἀπὸ τοιούτους Χριστιανούς, πόσους κερδαίνει καθ' ἑκάστην ὁ διάβολος ; πόσους δέχεται καθ' ἑκάστην ἡ κόλασις ; πόσον ἄθλια χάνονται ψυχὲς κερδεμένες με τὸσον κόπον ; Καὶ τοῦτο, τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλύτερον πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ ὅποιον ἔλεγε « π ε ρ ἰ λ υ π ὄ ς ἐ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μου ἕ ω ς θ α ν ά τ ο υ ».

Ὅταν ἐκεῖ εἰς τὸν κῆπον ἄρχισε νὰ λυπῆται καὶ ν' ἀδημονῆ, τοῦτο δὲν ἔκανε διατὶ ἐπρόβλεπε τὸν θάνατόν του, μὰ διατὶ ἐπρόβλεπε τὴν ἀχαριστίαν μας· ὄχι τὸ βάρος τοῦ σταυροῦ, ὅπου ἐφαντάζετο, ἀλλὰ τὸ βάρος τῶν ἐμαρτιῶν μας, ὅπου ὡς Θεὸς ἐπρογνώριζε, τὸν ἔκαμε νὰ ιδρώσῃ τὸ αἷμα. Ἐγὼ ὑπάγω νὰ ἐξαγοράσω (φαίνεται μου νὰ ἔλεγε) ἀνθρώπους, ὅπου ἔπρεπε αἰωνίως νὰ κολάζωνται εἰς τὸν Ἄδην· καὶ ὡσὰν τοὺς ἐξαγοράσω με τὸσους πόνους, με τὸσα πάθη, με τὸσον αἷμα, με τὴν ἀγωνίαν, ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, θέλω βλέπει ἀπὸ τούτους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, ἓνα νὰ με πωλῆ ὡσὰν ὁ Ἰούδας, διὰ φιλαργυρίαν· ἄλλον νὰ με ἀρνηθῆται ὡσὰν ὁ Πέτρος, εἰς ἐπιπορκίαις καὶ ψεύματα· τοῦτον νὰ μοῦ προτιμᾷ τὸν Βαραββᾶν, διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἰδίαν ὄρεξιν· ἐκείνον νὰ με μαστιγώνῃ με τὴν ἡδονὴν τῆς σαρκός· καὶ ὅλοι νὰ με σταυρώνουσι με κάθε λογῆς ἐμαρτίαν. Ὡ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Καὶ λοιπὸν, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, διὰ τὴν ἀγάπην τῶν ὁποίων ἐγὼ ἔσταυρώθηκα, θέλω βαλθῆ πάλιν εἰς τὸν σταυρόν ; Ὡ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Καὶ λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ αἷμα μου, ὅπου ἔχυσα ὄλον, ἐγὼ θέλω βλέπει νὰ τὸ καταπατοῦσι μέσα εἰς τὰ θυσιαστήρια ἱερεῖς ἀνευλαβεῖς, νὰ τὸ καταφρονοῦσι λαϊκοὶ ἀκοινωνῆτοι ; ἢ θέλω ἀκούει νὰ τὸ βλασφημοῦσιν καὶ εἰς τὰς στράτες καὶ εἰς τὰ καπηλεῖα μικροὶ καὶ μεγάλοι ; Ὡ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Καὶ λοιπὸν κάθε χρόνον εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν Χριστιανῶν θέλει γίνεται ἡ ἀνάμνησις τῶν παθῶν μου, ὡσὰν μία ἀπλή ἱστορία ; καὶ θέλει παρησιάζεται ὁ σταυρὸς μου ὡσὰν μία σκηνὴ ἀπὸ ἐκεῖνες ὅπου φαίνονται εἰς τὰ θέατρα ; Καὶ διὰ ποίους ἔπαθα ; καὶ διὰ ποίους ἀπέθανα ; Διὰ ἀνθρώπους ἀχαρίστους ὅπου ἡ δὲν γνωρίζουσιν, ἡ δὲν θέλουσι τὴν εὐεργεσίαν μου. Ἄχ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Ἄχ, διὰ τοῦτο

«περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου».

Καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι μία ἀχαριστία, Χριστιανοί, ὅπου εἶναι ἀσύγκριτος. Ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σκυθίας, Περισαΐδης τὸ ὄνομα, ἀφήνοντας τρεῖς υἱοὺς κληρονόμους τῆς βασιλείας· μὰ θέλοντας καθένας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς νὰ βασιλεύσῃ μοναχός, ἤλθον εἰς μάχην θανάσιμον· βάνουσι κριτὴν ἄλλον βασιλέα, τῆς Θράκης, φίλον τοῦ ἀπεθαμένου πατρός των· ὁ ὁποῖος τεχνεύεται νὰ τοὺς συμβάσῃ, μὰ μὲ ἓνα τρόπον ἐπιτήδειον ἀληθινά, μὰ ὅλον παράξενον. Κάνει νὰ ξεχώσωσι τὸ λείψανον τοῦ πατρός τους καὶ νὰ τὸ κρεμάσωσιν εἰς ἓνα δένδρον· ἔπειτα κράζει τοὺς τρεῖς ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει: «καθένας ἀπὸ ἐσᾶς ἄς ρίψῃ τὴν σαΐταν του εἰς τοῦτο τὸ νεκρὸν σῶμα, καὶ ὁποῖος βαρέσῃ καλύτερα ἐκεῖνος νὰ εἶναι βασιλεὺς». Πιάνει τὸ δοξάρι ὁ πρῶτος υἱός, τὸ ἐκτείνει, βάνει τὴν σαΐταν, σημαδεύει, ρίπτει, τὸ ὅμοιον κάνει καὶ ὁ δεῦτερος· τί σᾶς φαίνεται ἡ ἀχαριστία, ἡ ἀπανθρωπία, ἡ σκληροκαρδία τοιούτων υἱῶν; Ἔρχεται καὶ ὁ τρίτος, πιάνει, ἐτοιμάζει καὶ αὐτὸς τὴν σαΐταν του, μὰ θωρώντας ποῦ ἔχει νὰ τὴν ρίψῃ, τρομάζει, ἀφήνει καὶ πέφτει τὸ δοξάρι ἀπὸ τὰ χέρια του· «καὶ ἐγὼ» λέγει, «δὲν στέργω νὰ γενῶ μὲ τοιοῦτον τρόπον βασιλεὺς· παραιτῶ τὴν βασιλείαν κάλλιον, παρὰ νὰ ρίψω, νὰ σαϊτεύσω τὸ λείψανον τοῦ ἀπεθαμένου μου πατρός». Τί ἔκαμεν ὁ κριτής; Τοῦτον τὸν τρίτον υἱὸν ἀπεφάσισε διὰ βασιλέα.

Τοῦτο τὸ ἴδιον θέλω νὰ κάμω καὶ ἐγὼ σήμερον μὲ ἐτούτους τοὺς ἀχαρίστους, τοὺς ἀπανθρώπους, τοὺς σκληροκαρδίους υἱούς. Τοῦτο ὅπου θωρεῖτε εἶναι τὸ νεκρὸν λείψανον τοῦ Πατρός σας, ὅπου ἀπέθανε κρεμάμενος εἰς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· πιάσετε τὲς σαΐτες, ρίψετε, λαβώσετε, πληγώσετε, ἂν εἶναι τόπος δι' ἄλλες πληγές. Ἀλίμονον· δὲν εἶναι δύο, εἶναι πολλοὶ ὅπου ρίπτουσι. Τίνος εἶναι ἐτούτη ἡ πρώτη σαΐτα, ὅπου τοῦ πληγώνει τὴν κεφαλὴν; εἶναι τῆς ἐωσφορικῆς* ὑπερηφανείας, τῆς ἀνυποτάκτου καὶ ἀπαιδεύτου κενοδοξίας, ὅπου ἔχουσιν οἱ ἱερωμένοι· τίνος εἶναι τούτη ἡ ἄλλη, ὅπου τοῦ ἀνοίγει τὴν πλευράν; εἶναι τῆς μνησικακίας, ὅπου φυλάττουσιν οἱ μισάδελφοι· καὶ ἐκεῖνη, ὅπου τοῦ πλήττει τὰς χεῖρας; εἶναι τῆς ἀδικίας καὶ ὀργαγῆς, ὅπου κάνουν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πλοῦσιοι... Ἀλλὰ ποῖος ἤμπορεῖ νὰ μετρήσῃ ἄλλες ἀναρίθμητες, ὅπου πέφτουσιν ὡσὰν χαλάζι, τὲς ὁποῖες ρίπτουσιν οἱ κατάκρισις, τὰ ψεύματα, αἱ ἐπιπορκίαι καὶ βλασφημίαι τῶν Χριστιανῶν; Ἐλάτε, ἐλάτε, σαϊτεύετε, χορτάσετε, τὴν

ὄρεξίν σας εἰς τὸ νεκρὸν κορμὶ τοῦ ἀπεθαμένου πατρὸς σας, ἔλατε, παιδιά, ἀπὸ τὰ θηρία πλέον ἀνήμερα. Μὰ εἶναι τάχα καὶ τινάς, ὅπου νὰ ἔχη καρδίαν ἀνθρώπου ; νὰ ἔχη ἀγάπην υἱοῦ ; εἶναι τάχα κανεὶς ὅπου νὰ λυπᾶται μὴν τὸν λαβῶση ; Ποῖος εἶναι τοῦτος; Φοβοῦμαι, φοβοῦμαι καὶ οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός. Καὶ ποῦ ἠκούσθη τοιαύτη ἀχαριστία ; ὁ υἱὸς νὰ λαβῶνῃ τὸν πατέρα, καὶ πατέρα νεκρὸν ; ὅπου εἶναι τὸ αὐτό, οἱ Χριστιανοὶ νὰ ξανασταυρῶνουν τὸν Ἐσταυρωμένον ;

Ψυχὴ τοῦ καλοῦ μας Πατρὸς, τοῦ Θεοῦ ἑσταυρωμένου μας Ἰησοῦ, τί λέγεις ; « Ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασιν τί ποιοῦσι ». Πῶς ; Ἄφες αὐτοῖς ; Ναί, γλυκύτατέ μου Ἰησοῦ, ἄφες αὐτοῖς διὰ ἐτούτην τὴν ὥραν· ἄς δοθῇ εἰς ὅλους συγχώρησις, ἴσως θέλουσιν ἰδῆ μίαν φορὰν τὸ σφάλμα τους νὰ διορθωθοῦσιν... Ἄφες αὐτοῖς. Ἄς εἶναι συγχώρησις λοιπόν, συγχώρησις. Μὰ ὡς τόσον, ἄς παύσωσιν οἱ σαίτες, ἄς τελειώσωσιν αἱ ἑμαρτίαι, ἄς φανῇ ἕνα σημάδι τῆς μετανοίας, ἕνα ἀναστεναγμὸς, ἕνα δάκρυον. Καρδία τοῦ Ἰησοῦ μου, τί λέγεις ; Ἄφες αὐτοῖς, Πάτερ. Καρδία τοῦ ἑμαρτωλοῦ, τί ἀποκρίνεσαι ; Μνήσθητί μου, Κύριε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ἄμήν.

« Διδαχὴ », ἀ' ἔκδοσις, Βενετία 1720

Ἡλίας Μηνιάτης

4. Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Τῆς μουσικῆς ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ὠφέλεια εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἐπειδὴ τὰ γνωρίζουν πάντες κοινῶς, φαίνεται περιττὸν νὰ ζητῆ τις νὰ τὰ παραστήσῃ ἰδίως. Οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες ἔλεγον, ὅτι ὅστις δὲν ἀνοίγει στόμα εἰς ἔπαινον Ἡρακλέους εἶναι κωφός. Τοῦτο ὅπου ἐλέγετο διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, δύναται νὰ ρηθῇ καὶ διὰ τὰς Μούσας τὰς θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης καὶ τοῦ Διὸς, τὰς ὁποίας καὶ ἐκεῖνος ὁ ἥρωας τιμῶν ἐξόχως καὶ θεραπεύων εἰς ἐγκωμίου λόγον ἔλαβε τὸ νὰ ὀνομάζεται, ὡς ὁ Ἀπόλλων καὶ αὐτός, Μουσηγέτης. Ἄν εἶναι τις ἀκίνητος εἰς τοὺς γλυκασμοὺς τῆς Εὐτέρπης*, τῆς Ἐρατοῦς* καὶ τῆς Τερψιχόρης*, βέβαια ὁ τοιοῦτος πρέπει νὰ εἶναι κωφός, ἢ ἂν δὲν εἶναι βεβλαμμένος τὰς ἀκοάς, ἀνάγκη νὰ συναριθμηθῇ μὲ τὰ ἀλογώτερα καὶ νωθρότερα

κτῆνη. Ἐπειδὴ καὶ τούτων ἱστοροῦνται πολλά, εἰς τὰ ὅποια ἐφιλοτιμήθη ἡ φύσις νὰ ἐνστάξῃ τὸν τῆς μουσικῆς ἔρωτα.

Τὶ ἄλλο οἱ παμπάλαιοι μῦθοι νὰ μᾶς διδάξουν ἠθέλησαν παρὰ τὴν δραστηριωτάτην χάριν ἢ τὴν χαριεστάτην δύναμιν τῆς μουσικῆς, ὅταν ἐτόλμησαν νὰ πλάσσουν τὰς τόσον ἀπιστεύτους, τόσον ἀτόπους περὶ αὐτῆς γνώμας ; Ὁ Θραξ Ὀρφεὺς μὲ τὴν μουσικὴν τοῦ ἀνεχαίτιζεν ἀπὸ τὸν ἴδιον δρόμον τοὺς ποταμούς, ἔσυρεν ὀπίσω τοῦ ὄχι μόνον τὰ θηρία τὰ πλέον ἄγρια, ἀλλὰ καὶ τὰ δέντρα καὶ τὰς πέτρας. Καὶ μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς μελωδίας ἔφθασε (λέγουσι) νὰ καταμαλάξῃ καὶ τὸν Ἀιδωνέα καὶ τὴν Περσεφόνην, τοὺς ἀμειλίκτους καὶ ἀδυσωπήτους Θεοὺς, διὰ νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν τὴν Εὐρυδίκτην, τὴν φιλότατην τοῦ σύζυγον. Οἱ Βοιωτοὶ Ζῆθος* καὶ Ἀμφίων* μὲ τὰ θελκτικὰ κρούσματα τοῦ ὄργανου των κατεκλήλουν* καὶ κατεκύλιον ἀπὸ τὰ ὄρη τὰ μάρμαρα καὶ τοὺς λίθους, καὶ δι' αὐτῶν, εὐρύθμως καὶ ἁρμονικῶς συναπτομένων, ἔκτιζον τῶν Θηβῶν τὰ ὑψηλὰ πυργώματα καὶ τείχη. Καὶ ὁ Μηθυμναῖος Ἀρίων, πηδῶν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν καταποντιστῶν, συνεκάλει διὰ τῶν τῆς λύρας αὐτοῦ μουσουργημάτων πρὸς βοήθειάν του τοὺς φίλανθρώπους δελφίνας καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀναβασταζόμενος καὶ διανηχόμενος ἀσφαλῶς τὰ κύματα εὗρισκεν εἰς Ταίναρον τὴν σωτηρίαν.

Τοῦτο τὸ ἔσχατον δὲν ἔλειπέ τις νὰ τὸ περάσῃ ὡς πραγματικὴν καὶ ἀληθινὴν ἱστορίαν. Ἡμεῖς μὲ τοὺς περισσοτέρους τὸν κρίνομεν μῦθον, καθὼς καὶ ἄλλα. Ἄλλ' οἱ μῦθοι οὗτοι εἰκονίζουσιν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια, ὅσον ὑποκρύπτεται εἰς τὰς μυθολογίας αὐτάς, εἶναι ὅτι ἡ μουσικὴ τόσῃν ἔχει δύναμιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅπου καὶ τοὺς ἀκινήτους διὰ τὴν ραθυμίαν τοὺς διεγείρει, καὶ τοὺς ἀναισθήτους διὰ νωθρότητα τοὺς παρορμᾷ, καὶ τοὺς σκληροὺς καὶ ἀτέγκτους μαλάττει, καὶ τοὺς ἀγρίους καὶ θηριώδεις φέρει εἰς ἡμερότητα.

« Πραγματεία περὶ μουσικῆς », Τεργέστη 1868

Εὐγένιος Βούλγαρις

5. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΖΗΤΕΙΝ ΑΝΤΑΠΟΔΟΣΙΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΘΕΝΤΩΝ

(Ἀπόσπασμα)

Ἄμαρτάνει ὁ ἀχάριστος ἑμαρτίαν μεγάλην, πλὴν μίαν μόνην, τὴν ἑμαρτίαν τῆς ἀχαριστίας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ὅταν ζητῇ ἀνταπόδοσιν καὶ οὐ λαμβάνῃ, τότε πίπτει εἰς πολλὰς ἑμαρτίας· πίπτει εἰς τὸν θυμόν, εἰς τὴν κατάκρισιν, εἰς τὸ μῖσος· ἐκρίζοι ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὴν εὐεργετικὴν προαίρεσιν. Ὁ μὲν ἀχάριστος, ὅσον καὶ ἂν ᾖ σκληροκάρδιος, αἰσθάνεται τῆς ἑμαρτίας αὐτοῦ τὸ βάρος, διὸ καὶ ἐλπίς ἐστὶν ἵνα ὀψέ ποτε μετανοήσῃ καὶ κατασταθῇ εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ἐπειδὴ στοχάζεται ὅτι ἔχει μέγα δικαίωμα, ἵνα ζητῇ παρὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντος τὴν ἀνταπόδοσιν, οὐ μετανοεῖ, ἀλλ' οὐδὲ γνωρίζει τὴν ἑμαρτίαν αὐτοῦ· ὅθεν οὐδεμία ἐλπίς ἐστὶν ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἑμαρτημάτων.

Ἡ εὐεργεσία ἐστὶν ἀρετὴ πολλὰ μεγάλη, ἐπειδὴ ἐστὶ καρπὸς τῆς ἀγάπης, ἐστὶν αὐτὴ ἡ ἀγάπη ἐνεργουμένη· ἡ πονηρία ὁμως τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως μεταβάλλει τὴν ἀρετὴν εἰς ἑμαρτίαν, διαστρέφει ἢ διεφθαρμένη προαίρεσις τὸν ὀρθὸν σκοπὸν τῆς εὐεργεσίας· διὸ ἡ ἀρετὴ μεταβάλλεται εἰς κακίαν, ἢ, ἵνα ὀρθότερον εἴπω, ἡ μεγάλη ἀρετὴ γίνεται ἀφορμὴ πολλῶν ἑμαρτημάτων.

Ἄνθρωπέ, διατί ἀγανακτεῖς κατὰ τοῦ ἀχαρίστου; Σὺ βέβαια ἀγανακτεῖς, ἢ ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἀνταπόδοσιν ἔλαβες, ἢ ἐπειδὴ ἀντέλαβες πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. Λοιπὸν, ὅταν εὐηργέτησας, ἀπέβλεπες εἰς τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀγαθοποιήσας, ἵνα ἀγαθοποιηθῆς· ἔδωκας, ἵνα λάβῃς· ἡ εὐεργεσία σου λοιπὸν οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ δάνειον, διότι ὁ δανειστής δίδωσιν, ἵνα πάλιν λάβῃ· ἡ εὐεργεσία σου οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ πραγματεία, διότι ὁ πραγματευτὴς δίδωσι τοῦτο, ἵνα λάβῃ ἐκεῖνο. Ἄλλο δὲ τὸ δάνειόν ἐστὶ καὶ ἡ πραγματεία, καὶ ἄλλο ἡ εὐεργεσία· ἐκεῖνά εἰσι δοσοληψίαί, αὐτὴ ἐστὶ χάρις καὶ δῶρον· ἐὰν ζητῆς τὴν ἀνταπόδοσιν, διατί ὀρπάζεις τῆς εὐεργεσίας τὸ ὄνομα καὶ λέγεσαι εὐεργέτης; ἐὰν δὲ ὀνομάζεσαι εὐεργέτης, διατί ζητεῖς ἀνταπόδοσιν δι' ἐκεῖνο ὅπερ ἐχάρισας; Ὅταν λέγῃς, ὅτι εὐεργετεῖς, ἔπειτα δὲ ζητῆς ἀνταπόδοσιν, τότε γίνεσαι ὑποκριτὴς καὶ ἀπατεῶν, τότε

ἀπατᾶς τὸν κόσμον· διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἀκούοντες ὅτι εὐεργετεῖς, καὶ βλέποντες ὅτι δίδεις χωρὶς συναλλακτικῶν γραμμάτων καὶ ἐγγράφου συμφωνίας, ἐπαινοῦσί σε ὡς εὐσπλαγχνον εὐεργέτην· σὺ δὲ τῶ μὲν λόγῳ φαίνεσαι εὐεργέτης, τῶ δὲ ἔργῳ ὑπάρχεις δανειστής, ἢ τέλειος πραγματευτής.

Ἔστω, λέγουσί τινες· ἡμεῖς οὐδὲ περισσότερα, οὐδὲ ἴσα, οὐδὲ ὀλιγώτερα ζητοῦμεν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων· ἀλλ' ὅτε ἐκεῖνος, ὃν εὐεργετήσαμεν, γίνεται διώκτης καὶ ἐπίβουλος καὶ συκοφάντης καὶ προδότης ἡμῶν, τοῦτό ἐστι τὸ ἀφόρητον. Τοῦτο, ἀδελφοί, ταραττεῖ, ἐπειδὴ πεπεισμένοι ἐσμέν, ὅτι ἔχομεν δικαίωμα ἐπάνω εἰς τοὺς εὐεργετηθέντας, καὶ ἐγκεκολαμμένη ἐστὶν εἰς τὴν φαντασίαν ἡμῶν ἡ ἐννοια τῆς ἀνταποδόσεως· τοῦτο γίνεται ἀφόρητον, ἐπειδὴ εὐεργετοῦμεν, ἔχοντες τὸν σκοπὸν, ὃν εἶχον οἱ ἔθνη καὶ εἰδωλολάτραι· τοῦτο ταραττεῖ καὶ ἐστὶν ἀφόρητον, ἐπειδὴ οὐ γινώσκομεν τί ἐστὶ εὐεργεσία, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν εὐεργετοῦμεν.

Ὅστις θέλει νὰ μάθῃ ποῖόν ἐστι τῆς εὐεργεσίας τὸ ὕψος καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χάρις, ἐκεῖνος πρέπειν ἐστὶν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐκεῖ αὐτὸς ἀκούει τὰ περὶ τῆς ἀληθινῆς εὐεργεσίας μαθήματα· ἐκεῖ μαθαίνει τίς ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ εὐεργεσία καὶ πῶς γίνεται, καὶ ποία ἡ αὐτῆς ἀνταπόδοσις· ἐκεῖ διακρίνει καὶ τὸ τίς ἐστὶν ἡ ψευδευεργεσία, καὶ τίνες ποιοῦσιν αὐτήν, πληροφορεῖται δὲ, ὅτι ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶ πολλὰ εὐτελής καὶ μικροπρεπής, καὶ οὐδεμίαν ἔχει χάριν· ἐκεῖ διδάσκει ὁ πανάγιος Διδάσκαλος, λέγων· «Ὅταν ποιῆς ἄριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φῶναι τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονας πλουσίους» (Λουκ. ιδ' 12)· ἀλλὰ διὰ τί τοῦτο; «Μὴ ποτε» λέγει, «καὶ αὐτοί σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηταί σοι ἀνταπόδομα» (αὐτόθι). Ἀκούεις πόσον μακρὰν διώκει ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ εὐεργέτου τὸν σκοπὸν τῆς ἀνταποδόσεως; Ἀκουσον δὲ καὶ πόσον ἀσφαλίζει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τοιούτου μεγάλου πειρασμοῦ· «ἀλλ' ὅταν ποιῆς δοχὴν*, κάλει πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς» (αὐτόθ. 13)· ἰδοὺ πῶς ἐκσπᾶ ριζόθεν πᾶσαν ἐλπίδα ἀνταποδόσεως. Τοιοῦτοτρόπως οὖν νομοθετήσας περὶ εὐεργεσίας καὶ διδάξας τίς ἐστὶν ἡ ἀληθὴς εὐεργεσία δαίκνυσιν εὐθύς καὶ τὸ πόσον ἐστὶ μεγάλη καὶ ὑψηλὴ ἡ τοιαύτη ἀρετὴ, καὶ ποίαν ἔχει τὴν ἀνταπόδοσιν, ὅταν οὐκ ἐπιβλέπη τὰ ἀπὸ τῶν εὐεργετηθέντων ἀνταποδόματα. «Καὶ μακάριος», λέγει,

« ἔση· ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναί σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων » (αὐτόθ. 14). Ὅστις οὖν εὐεργετῇ ταύτην τὴν ἀληθινὴν εὐεργεσίαν, ἐκεῖνος συντάσσεται εἰς τὴν τάξιν τῶν μακαρίων καὶ λαμβάνει ἀνταπόδοσιν αἰώνιον μετὰ τῶν δικαίων, ὅταν ἀναστηθῶσι πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ παρασταθῶσιν ἐνώπιον τοῦ δικαίου κριτοῦ. Ἀκούσατε καὶ νῦν καὶ τὸ πόσον ἐξευτελίζει τὴν εὐεργεσίαν, ὅταν ὁ εὐεργέτης ἐπιβλέπη εἰς τὴν τοῦ εὐεργετηθέντος ἀνταπόδοσιν. « Καὶ ἂν ἀγαθοποιήτε », λέγει, « τοὺς ἀγαθοποιούντας ὑμᾶς, ποῖα ὑμῖν χάρις ἐστίν ; » (Λουκ. στ' 33). Ἀλλὰ διὰ τί ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶν ἐστερημένη πάσης ἀρετῆς καὶ χάριτος ; Διότι οὐκ ἐστὶν ἀληθὴς εὐεργεσία, ἀλλ' ὑπόκρισις· ἐργασία ἐστὶν αὕτη τῶν ἐμαρτωλῶν ἀνθρώπων· « καὶ γὰρ οἱ ἐμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι » (αὐτόθ. 3). Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ἡ μὲν ἀληθὴς εὐεργεσία ἐστὶν ἔργον τῶν δικαίων, ἡ δὲ ψευδευεργεσία ἐπιτήδευμα τῶν ἐμαρτωλῶν.

« Κυριακοδρόμιον », α' ἔκδοσις, 1796

Νικηφόρος Θεοτόκης

6. ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

Ἡ θαυμαστὴ καὶ μεγάλη ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὕψιστον καὶ ὑπερτέλειον Θεόν, τὸν ὁποῖον λατρεύομεν, ἔχει τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς.

Πόσον εὐτυχεῖς ἤθελαν νὰ εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἂν εὕρισκετο τοῦτο τὸ οὐράνιον μύρον μέσα εἰς τὶς καρδιές τους ! Δὲν θὰ ἦτο πλέον εἰς τὸν κόσμον ὁ ἓνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος πέννης· δὲν θὰ ἦτο πλέον ὁ ἓνας γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος μὲ χρυσᾶ φορέματα ἐνδεδυμένος· δὲν θὰ ἔβλεπες πλέον τὸν ἓνα νὰ πεινᾷ καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἔχη τὴν τράπεζάν του πάντοτε γεμάτην· ἡ ἀγάπη ποῦ θὰ εἶχαμεν μέσα εἰς τὶς καρδιές μας, δὲν θὰ ὑπέφερε τόσην ἀδικίαν καὶ ἀνισότητά· δὲν θὰ μᾶς ἄφινε νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀδελφούς μας εἰς κατάστασιν κατωτέραν ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας· ἂν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἑκατοῖκα μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, ποῦ πλέον ἔριδες καὶ μάχες ; Ποῦ νὰ εὐρῆς πλέον τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος ; Ποῦ ν' ἀκούσης ἀδικίαν καὶ καταδυναστείαν ; Οὐδὲ δόλος, οὐδὲ ὑπόκρισις, οὐδὲ ψεῦδος, οὐδὲ ἀπάτη ἤθελε φαίνεται ποτὲ εἰς τὸν κόσμον. Ἡ συκοφαντία, ἡ κατάκρισις, ἡ ὀρπαγή, ἡ πλεονεξία, ὁ φθό-

νος θὰ ἔφευγαν τόσον μακρὰν ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅσον μακρὰν εἶναι τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ καταχθόνια. Δὲν θὰ ἦτο πλέον « ἔχω » καὶ « ἔχεις »· ἰδικόν μου καὶ ἰδικόν σου. Ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς κοινὰ θὰ ἦταν εἰς ὅλους· ὅλοι θὰ τὰ ἀπολάμβαναν μὲ εἰρήνην· ὅλοι θὰ τὰ ἐχαίροντο μὲ ἡσυχίαν, χωρὶς κἄν φόβον. Φθονερός δὲν θὰ ἦτον· ποῖος νὰ τὰ φθονήσῃ ; Ἐπιβουλος δὲν θὰ εὐρίσκετο· ποῖος νὰ τὰ ἐπιβουλεύσῃ ; Ἐνας παράδεισος θὰ ἦταν ὁ κόσμος· ἓνας οὐρανὸς θὰ ἐγένετο ἡ γῆ· οἱ ἄνθρωποι θὰ ἑκατασταίνοντο ἄγγελοι ἐπίγειοι.

Ἡ ἀγάπη μοναχῇ δύναται νὰ ξερριζώσῃ κάθε κακίαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ παύσῃ ὅλα τὰ ἀναρίθητα κακὰ, νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην μέσα εἰς τὶς πολιτείες, νὰ γεμίσῃ τὴν γῆν ἀπ' ὅλες τὶς εὐτυχίες τοῦ οὐρανοῦ, νὰ πλουτίσῃ τὸν κάθε ἕναν μὲ ὅλα τὰ καλὰ.

Ὅταν ἡ ἀγάπη φυτευθῇ μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀτελεσφόρητος καὶ ἄκαρπος. Εὐθύς βλαστάνει τοὺς οὐρανίους καὶ εὐθαλεῖς κλάδους τῆς, εὐθύς παρρησιάζει τοὺς ὠραίους καὶ γλυκεῖς καρπούς τῆς. Οἱ ξένοι εὐρίσκουν ὑποδοχὴν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· οἱ ἀσθενεῖς ἔχουν ἐπίσκεψιν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· ἡ ἀγάπη δίδει ἔνδυμα εἰς τοὺς γυμνοὺς, τροφήν εἰς τοὺς πεινασμένους, εἰς τοὺς ὀρφανούς ἀντίληψιν, εἰς τὲς χῆρες προστασίαν, παρηγορίαν εἰς τοὺς λυπημένους. Ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη, εὐρίσκουν καταφύγιον οἱ ἀπηλπισμένοι. Ποῖοι ταραττονται, καὶ δὲν τρέχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει ἀγάπην, νὰ τοὺς ἡσυχάσῃ ; Ποῖος ἑμαρτάνει, καὶ δὲν προφθάνει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ ; Ποῖος ἀσθενεῖ, καὶ δὲν συμπάσχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην ;

Ἡ ἀγάπη εἶναι τόσον ἀναγκαῖα διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ὅσον ἀναγκαῖα εἶναι ἡ τροφή διὰ τὴν ζωὴν μας. Χριστιανοί, μίαν ἀρετὴν τόσον ἀναγκαῖαν καὶ τόσον εὐκόλην, μίαν ἀρετὴν, ὅπου μᾶς πλουτίζει ἀπὸ κάθε εὐτυχίαν, διατί τόσον πολλὰ τὴν ἀμελοῦμεν ; Διατί ἐσβήσθη ἡ ἀγάπη, ἡμεῖς δοκιμάζομεν τόσα πάθη εἰς τὸν κόσμον.

Ἐπαυσεν ἡ ἀγάπη καὶ διὰ τοῦτο δὲν εὐρίσκομεν προστάτην εἰς τὴν ἀνάγκην μας, δὲν ἔχομεν σύμβουλον, δὲν ἔχομεν κανένα νὰ μᾶς παρηγορήσῃ εἰς τὰς θλίψεις μας...

ὦ ἀγάπη, ἀρετὴ θεία, ἤλιε λαμπρότατε τῶν ψυχῶν μας, ἐσὺ δύνασαι νὰ ἐξορίσῃς ὅλα τὰ κακὰ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ φέρῃς ὅλες τὶς εὐτυχίες εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν δὲν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος νὰ θερ-

μάνη τὴν γῆν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς γῆς τὰ ἀγαθὰ. Ἐσὺ ἂν δὲν ἔλθῃς εἰς τὰς ψυχὰς μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ χαροῦμεν τὰ κάλλη τοῦ οὐρανοῦ.

« Λόγοι εἰς τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν » *Νικηφόρος Θεοτόκης*

7. ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

« Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους ». Τὴν αὐτὴν, ἀδελφοί, τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν ἐπαναλαμβάνει πρὸς ἡμᾶς μετὰ πάσης εὐλαβείας καὶ ἡ Πατρίς. Καὶ ἡ Πατρίς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν τῆς φιλογενείας τὸν φόρον, ὅστις εἶναι τὸ μόνον γνώρισμα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστιανοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου.

Ἡ Πατρίς εἶναι ἡ πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐεργετικωτάτη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ἱερώτατον στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπνευσε τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράζῃ τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου, ἐτράφη καθὸ χριστιανὸς τὸ ἄδολον γάλα τῆς εὐσεβείας, ἔλαβε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ἀιτροφῆς. Χρεωστῆι λοιπὸν νὰ τιμᾷ τὴν πατρίδα, καθὼς καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος καὶ πατρογόνου ρίζης ὅλης τῆς αὐτοῦ γενεᾶς. Χρεωστῆι νὰ φρονῇ σταθερῶς, ὅτι δὲν ἐγεννήθη εἰς τὸν κόσμον μόνον δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα. Ἡ πατρίς ἔχει δικαίωμα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλούτη, εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ὅπως ἂν ἔχη καὶ ὅπου ποτὲ ἂν τύχη νὰ διατρίβῃ.

Καθὼς τὰ εὐκαρπα δένδρα, ὅσους ἂν ἐκθρέψωσι καρπούς, πρῶτον τούτους παραθέτουσιν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περισσεύοντας χαρίζουσιν, ἤδειαν ἀπόλαυσιν, εἰς τὴν ξενιτείαν, παρομοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστῆι τὴν εὐκαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρῶτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ ἐκθρέψασαν αὐτὸν γῆν.

Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουν ὡς πατραλοῖαν* τὸν παραβάτην τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦ-

το προστάζουσι καθένα νὰ ὑπερμαχῆ κατὰ πρῶτον λόγον ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ κατὰ δεῦτερον λόγον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. « Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ». Διὰ τοῦτο τέλος αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς ἔχει τοιοῦτοτρόπως προσκολλημένους εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὥστε δὲν συγχωρεῖται συνήθως εἰμὴ εἰς μόνους τοὺς ἀναισθήτους ἢ παντάπασι τὰ ἦθη σαπρῶν καὶ διεφθαρμένων, νὰ μὴ αἰσθάνωνται ἀγάπην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ κατ' αὐτὴν ἄψυχα συχνάκις καταθέλουσιν αἰχμαλωτίζοντα τὸ μνημονικόν μας. Ὁ ἥλιος τῆς πατρίδος μᾶς φαίνεται γλυκύτερος, ὁ ἀήρ εὐπνότερος καὶ ζωηρότερος, τὰ προϊόντα τροφिमώτερα, ποικιλώτερα καὶ ἡδύτερα.

Τὰ καλὰ λειβάδια, τὰ σκιερὰ δάση, τὰ καθαρὰ νερά, πολλάκις καὶ ἐν δένδρον, ἐν ρυάκιον, καὶ βράχος τις ἀπότομος τῆς πατρίδος κυριεῖ καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν τοιοῦτοτρόπως, ὥστε, ὅσον καὶ ἂν εἶναι μικρὸς ὁ τόπος τῆς γεννήσεως ἐκάστου, εἰς τοῦτον ἐγκαλλωπίζεται* καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ τῆς ξενιτείας πυκνῶς ἀποβλέπει καὶ τοῦτον ὄχι ἅπαξ ἐπροτίμησεν ἀπὸ εὐδαιμονεστέρας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης...

Ἐὰν λοιπὸν πᾶς ἀπλῶς πατριώτης ἔχη τοῦτο τὸ χρέος πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα, πόσον, ἀγαπητοί, πρέπει νὰ εἶναι τὸ χρέος ἡμῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν ; Ἕλληνες Χριστιανοί, συλλογίσθητε εἰς ποίαν γῆν ἐγεννήθημεν καὶ ποία τις εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ἢ κατὰστασις αὐτῆς. Ἡ πατρὶς τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ τοσοῦτους χρόνους ἐβασανίσθη ὑπὸ τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον τῆς ἀσεβείας, ἀντιπαλαίει σήμερον πρὸς τὰς φάλαγγας τοῦ θανάτου. Οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς Ἐκκλησίας υἱοὶ μονομαχοῦσι πρὸς τὰ λυσσῶντα τέκνα τῆς Ἄγαρ*. Ὡ φίλη πατρὶς, ὦ Ἑλλάς ! Ποῖον ἄρα καὶ πότε θέλει γίνεαι τῆς ἀνίσου ταύτης πάλης τὸ τέλος ;

« Περὶ φιλογενείας », 1815

Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου ὁ ἐξ Οἰκονόμων

8. ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΤΟ 1791

(Ἄ π ὄ σ π α σ μ α)

Πόλις αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας εἶναι αἱ Ἀθῆναι, ἡ ὁποία τῶρα λέγεται ἐνικῶς Ἀθήνα, πόλις παλαιὰ καὶ περίφημη διὰ τὸ πλῆθος τῶν

στρατηγῶν, τῶν νομοθετῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν διαφόρων τεχνιτῶν, ὅπου ποτὲ ἦτον εὐφορῆ καὶ τώρα εἶναι ἄφορη ἀπὸ τοιοῦτους ἀνδρας.

Εἶναι εἰς μίαν τοποθεσίαν καλή, ἀπολαύει ἕνα ἀέρα ὑγιεινό. Τὰ πέριξ της κατάφυτα ἀπὸ ἐλαιῶνας. Ἡ Ἀθήνα, μ' ὅλον ὅπου καὶ τώρα ἠμπορεῖ τινὰς* νὰ τὴν συγκαταριθμῆσῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν πόλεων, καὶ ἔχει δεκαπέντε-δεκαεξὶ χιλιάδες κατοίκους, τοὺς περισσοτέρους Ρωμαίους*, καὶ οἰκοδομὲς ἀρκετές, μ' ὅλον τοῦτο δὲν εἶναι τίποτες ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων καὶ τῶν στολισμῶν ὅπου εἶχεν, ὅταν ἦταν μιὰ ἀρχὴ ὑπέρτατη δημοκρατικὴ.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ παλαιὰ της κάλλη ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργο ἀξιόθεατο καὶ ἀξιοθαύμαστο, ἐσώζονταν ἕως τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὀλόκληρος· μία μπόμπα ὅμως, ποὺ εἶχαν ρίξει οἱ Βενετζιάνοι καὶ ἔπεσε εἰς τὸ μπαρούτι ὅπου εἶχαν οἱ Τοῦρκοι ἐδῶ, τὸν ἐχάλασε τὸ 1687. Σῶζονται ἀκόμη καὶ ἄλλα πολλὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς της λαμπρότητος, καὶ ἐπιγράμματα εἰς λίθους σκαλισμένα. Ὅσα ὅμως ἠμποροῦσαν νὰ μετατοπισθοῦν, οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ ἐσήκωσαν, καὶ τὴν σήμερον κάμνουν κάθε τρόπον νὰ σηκώσουν ἐκεῖνα ποὺ σηκώνονται.

« Γεωγραφία Νεωτερικῆ »

Γρηγόριος Κορωναιῆς - Λαυρὴλ Φιλιππίδης

9. ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἄρθρον 1. Ὁ σκοπὸς ὅπου ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι ἐσυμμαζώχθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φορὰν διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί, κτίζοντες χώρας καὶ πόλεις, εἶναι διὰ νὰ συμβοηθῶνται καὶ νὰ ζῶσιν εὐτυχισμένοι, καὶ ὄχι νὰ συναντιπρώγωνται ἢ νὰ ρουφᾷ τὸ αἷμα τους ἕνας. Τότε ἔκαμαν βασιλέα, διὰ νὰ ἀγρυπνῆ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαίων, τὰ ὅποια δὲν ἔχει τὴν ἄδεια νὰ τοὺς τὰ ἀφαιρέσῃ κανένας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἄρθρον 2. Αὐτὰ τὰ Φυσικὰ Δίκαια εἶναι : πρῶτον τὸ νὰ εἴμεθα ὅλοι ἴσοι καὶ ὄχι ὁ ἕνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεύτερον, νὰ εἴμεθα

ἐλεύθεροι καὶ ὄχι ὁ ἓνας σκλάβος τοῦ ἀλλουνοῦ· τρίτον, νὰ εἴμεθα σίγουροι εἰς τὴν ζωὴν μας, καὶ κανένας νὰ μὴν μπορῆ νὰ μᾶς τὴν πάρῃ ἀδίκως καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν· καὶ τέταρτον, τὰ κτήματα ὅπου ἔχομεν κανένας νὰ μὴν ἠμπορῆ νὰ μᾶς ἐγγίξη, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἰδικὰ μας καὶ τῶν κληρονόμων μας.

Ἄρθρον 3. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, κατὰ φυσικὸν λόγον εἶναι ἴσοι. Ὅταν πταίση τινάς, ὁποιασδήποτε καταστάσεως, ὁ Νόμος εἶναι ὁ αὐτὸς διὰ τὸ πταῖσμα καὶ ἀμετάβλητος· ἦγουν δὲν παιδεύεται ὁ πλούσιος ὀλιγότερον καὶ ὁ πτωχὸς περισσότερον διὰ τὸ αὐτὸ σφάλμα, ἀλλ' ἴσια-ἴσια.

*Ἄρθρον 4. Ὁ Νόμος εἶναι ἐκείνη ἡ ἐλευθέρᾳ ἀπόφασις, ὅπου μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἐγίνεν· ἦγουν ὅλοι θέλομεν ὅτι ὁ φονεὺς νὰ φονεῦται· αὐτὸς λέγεται Νόμος, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος διὰ ὅλους μας εἰς τὸ νὰ παιδεύσῃ. Καὶ πάλιν ἄλλος, ὅπου ὑπερασπίζεται· ἦγουν ὅλοι θέλομεν νὰ ἐξουσιάζωμεν τὰ ὑποστατικά μας· κανένας λοιπὸν δὲν ἔχει τὴν ἀδειαν νὰ μᾶς πάρῃ δυναστικῶς τίποτε· αὐτὸς εἶναι ὁ Νόμος, ἐπειδὴ μοναχοὶ μας τὸν δεχόμεθα καὶ τὸν θέλομεν. Ὁ Νόμος εἶναι πάντοτε νὰ προστάξῃ ὅ,τι πράγμα εἶναι δίκαιον καὶ ὠφέλιμον εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῆς ζωῆς μας καὶ νὰ μᾶς ἐμποδίζῃ ἐκεῖνο ὅπου μᾶς βλάπτει.

Ἄρθρον 5. Ὅλοι οἱ συμπολίται ἠμποροῦν νὰ ἔμβουν εἰς ἀξίας καὶ δημόσια ὀφίκια. Τὰ ἐλεύθερα γένη δὲν γνωρίζουν καμίαν ἀξίαν προτιμήσεως εἰς τὰς ἐκλογὰς των παρὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν προκοπήν· ἦγουν, καθένας, ὅταν εἶναι ἀξίος καὶ προκομμένος διὰ μίαν δημοσίαν δούλευσιν, ἠμπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Ἐξ ἐναντίας δέ, μὴ ὄντας ἀξίος, ἀλλὰ χυδαῖος, δὲν πρέπει νὰ τῷ δοθῇ· διότι, μὴ ἠξεύροντας πῶς νὰ τὴν ἐκτελέσῃ προσκρούει καὶ βλάπτει τὸ κοινὸν μὲ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀνεπιδεξιότητά του.

*Ἄρθρον 6. Ἡ Ἐλευθερία εἶναι ἐκείνη ἡ δύναμις ὅπου ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ νὰ κἀνῃ ὅλον ἐκεῖνο ὅπου δὲν βλάπτει εἰς τὰ δίκαια τῶν γειτόνων του. Αὐτὴ ἔχει ὡς θεμέλιον τὴν φύσιν, διατὶ φυσικὰ ἀγαπῶμεν νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι· ἔχει ὡς κανόνα τὴν δικαιοσύνην, διατὶ ἡ δικαία ἐλευθερία εἶναι καλὴ· ἔχει ὡς φύλακα τὸν Νόμον, διατὶ αὐτὸς προσδιορίζει ἕως ποῦ πρέπει νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι. Τὸ ἠθικὸν σύνορον τῆς Ἐλευθερίας εἶναι τοῦτο τὸ ρητόν: Μὴν κάμῃς εἰς τὸν ἄλλον ἐκεῖνο ὅπου δὲν θέλεις νὰ σοῦ κάμουν.

*Άρθρον 7. Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ φανερώωμεν τὴν γνώμην μας καὶ τοὺς συλλογισμούς μας, τόσον μὲ τὴν τυπογραφίαν, ὅσον καὶ μὲ ἄλλον τρόπον· τὸ δίκαιον τοῦ νὰ συναθροίζώμεθα εἰρηνικῶς· ἡ ἐλευθερία κάθε εἴδους θρησκείας, Χριστιανισμοῦ, Ἰουδαϊσμοῦ, Τουρκισμοῦ καὶ τὰ λοιπά, δὲν εἶναι ἐμποδισμένα εἰς τὴν παροῦσαν διοίκησιν. Ὅταν ἐμποδίζονται αὐτὰ τὰ δίκαια, εἶναι φανερόν πῶς προέρχεται τοῦτο ἀπὸ Τυραννίαν, ἢ πῶς εἶναι ἀκόμη ἐνθύμησις τοῦ ἔξοστρακισθέντος Δεσποτισμοῦ, ὅπου ἀπεδιώξαμεν.

Άρθρον 8. Ἡ σιγουρότης εἶναι ἐκείνη ἡ διαφεντεῦσις* ὅπου δίδεται ἀπὸ ὅλον τὸ ἔθνος καὶ τὸν λαὸν εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ ὑποκειμένου του, τῶν δικαίων του καὶ τῶν ὑποστατικῶν του· ἤγουν, ὅταν βλάβη τινὰς ἕνα μόνον ἄνθρωπον, ἢ πάρη ἀδίκως τίποτες ἀπὸ αὐτόν, ὅλος ὁ λαὸς πρέπει νὰ σηκωθῆ κατ' ἐπάνω ἐκείνου τοῦ δυνάστου καὶ νὰ τὸν ἀποδιώξῃ.

Άρθρον 9. Ὁ Νόμος ἔχει χρέος νὰ διαφεντεῦτῃ τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ ἐκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατοικοῦ εἰς αὐτὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐναντίον τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς δυναστείας τῶν διοικητῶν· ὅταν αὐτοὶ διοικοῦν καλῶς, νὰ τοὺς διαφεντεύῃ· εἰ δὲ κακῶς, νὰ τοὺς ἀποβῆλλῃ.

Άρθρον 10. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴ ἐγκαλῆται εἰς κριτήριον, νὰ μὴ φυλακῶνεται κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ καθὼς διορίζει ὁ Νόμος· ἤγουν ὅταν πταισῇ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὄχι κατὰ τὴν φαντασίαν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ κριτοῦ. Κάθε κάτοικος ὅμως, ὅταν κραχθῆ εἰς τὴν κρίσιν, ἢ κατὰ νόμον πιασθῆ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ κριτηρίου, πρέπει νὰ ὑποταχθῆ εὐθὺς καὶ νὰ πηγαίνῃ νὰ κριθῆ· διατὶ ἂν ἀντισταθῆ καὶ δὲν θέλει νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν κρίσιν, γίνεται πταιστής· καὶ ἀρκετὸν σφάλμα εἶναι, ὅταν ὁ Νόμος κράζῃ κανέναν ἄνθρωπον καὶ ἐκεῖνος ἀντιστέκεται μὲ τὸ κακὸν καὶ δὲν ὑπακούῃ νὰ πηγαίνῃ, ὄντας σίγουρος ὅτι δὲν παιδεύεται* ἂν εἶναι ἀθῶος.

*Άρθρον 11. Κάθε δυναστικὸν ἐπιχείρημα ὅπου ἤθελαν κάμει ἐναντίον ἐνὸς ἀνθρώπου ὅπου δὲν ἔπταισε, καὶ χωρὶς προσταγὴν τοῦ Νόμου θέλουν νὰ τὸν καταδικάσουν, ἐκεῖνο φαίνεται πῶς εἶναι μόνον ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ κριτοῦ καὶ ἔργον τυραννικόν. Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν τὸ ὅποῖον θέλουν νὰ δυναστεύσουν μὲ αὐτόν τὸν τρόπον, ἔχει δίκαιον καὶ ἄδειαν νὰ ἀντισταθῆ ἐξ ὅλης του τῆς δυνάμεως νὰ τὸ ἀποβάλλῃ μὲ βίαν καὶ νὰ μὴ ὑποταχθῆ.

Ἄρθρον 12. Ἐκεῖνοι ὅπου ἐκδίδουν προσταγάς, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ὑπογράψουν, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ἐκτελέσουν, ἢ ὅπου ἤθελε βάλουν ἄλλους νὰ τὲς τελειώσουν, λέγοντές τες πὼς εἶναι πράγματα ἀναγκαῖα, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν εἶδησιν ἢ διοίκησιν, εἶναι πταῖσται καὶ ἔχουν νὰ τιμωρῶνται αὐστηρῶς.

Ἄρθρον 13. Κάθε ἄνθρωπος ὅπου φαίνεται πὼς εἶναι ἀθῶος, ἂν τὸν συκοφαντήσουν πὼς ἔπταισεν, ἐν ὅσῳ νὰ βεβαιωθῇ πὼς εἶναι πταίστης, πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κριτηρίου, κάθε αὐστηρότης, καθὼς δέσιμον, ὕβρισμοί, δαρμοί, ὅπου δὲν εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατακράτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ἐν ὅσῳ νὰ κριθῇ, νὰ εἶναι ἐμποδισμένα, καὶ μόνον ἀφοῦ ἀποδειχθῇ πταίστης, τότε νὰ γίνεται ἀρχὴ τῆς τιμωρίας εἰς τὸ ὑποκείμενόν του, καθὼς διαλαμβάνει ὁ Νόμος.

Ἄρθρον 14. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴ κρίνεται καὶ νὰ μὴ τιμωρῆται ἀλλέως, παρὰ ἀφοῦ εἴπῃ ὅλα τὰ δικαιολογήματά του καὶ ἀφοῦ κατὰ τοὺς νόμους κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν· καὶ τιμωρεῖται τότε μόνον, ὅταν εἶναι ἓνας Νόμος καμωμένος προτοῦ νὰ κάμη ἐκεῖνος τὸ πταῖσμα. Ὁ Νόμος δὲ ὅπου ἤθελε τιμωρήσει ἐγκλήματα, ἄπερ ἔγιναν εἰς τὸν καιρὸν ὅπου αὐτὸς δὲν εἶχε συστηθῇ, λέγεται Τυραννία. Καὶ τὸ νὰ τιμωρήσῃ ἓνας νέος Νόμος παλαιὰ ἐγκλήματα λέγεται ἀνομία. Ἦγουν ἓνας ἄνθρωπος ἐπῆρε (ἓνα βόδι)· δὲν ἦτον κανένας Νόμος ὅπου τὸ ἐπῆρε, δὲν ἦτον κανένας Νόμος ὅπου νὰ ἐμπόδιζε ταύτην τὴν ἀρπαγὴν· ἐξεδόθη ἔπειτα Νόμος νὰ μὴν ἀρπάξῃ ἓνας τοῦ ἄλλου πράγματα· ὁ ἄρπας δίδει ὀπίσω τὸ βόδι, μὰ δὲν παιδεύεται, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἤξευρε πὼς ἡ ἀρπαγὴ εἶναι κακὴ.

(Ἀκολουθοῦν 21 ἀκόμη ἄρθρα καθορίζοντα τὰ ὑπόλοιπα δικαιώματα καὶ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου).

« Ἐλευθερία, Ἰσοτιμία, Ἀδελφότης »

Πηγῆς Φεραῖος

10. ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑΙ

(Ὁ θρυλικὸς χορὸς τοῦ Ζαλόγγου)

Τὴν ἐπαύριον λαβόντες τοὺς ὁμήρους καὶ τὰ ἀναγκαῖα φορτηγὰ ζῶα, διηθύνθησαν πρὸς τὴν Πάργαν, ἀποσπασθέντες ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς γλυκείας Πατρίδος καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ κοπετῶν καὶ θερμῶν δακρύων, ὁ Δῆμος Δράκος, Φῶτος Τζαβέλλας, Τζίμας Ζέρβας, Γκόγκας, Δαγκλῆς καὶ λοιποὶ φύλαρχοι. Οὗτοι ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τὰ δύο σχεδὸν τρίτα τῶν συμπολιτῶν ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Πάργαν. Ἐξ ἄλλου ὁ Κίτζος Βότζαρης, Κουτζονίκας, Φωτομάρας μὲ τοὺς ἰδικούς των διεβιβάσθησαν, οἱ μὲν εἰς Βουλγαρέλι*, οἱ δὲ εἰς Ζάλογγον*.

Ὁ ἱερομόναχος Σαμουήλ, μείνας μετὰ πέντε μόνον Σουλιωτῶν, παρέδιδε κατὰ τὴν συμφωνίαν ὅσα πολεμοφόδια ὑπῆρχον εἰς τὸ φρούριον, μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πάργαν. Καθ' ἣν ὅμως στιγμὴν ἐγένετο ἡ παράδοσις, εἰς ἕκ τῶν τριῶν ἀπεσταλμένων Τούρκων διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν πολεμοφοδίων εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ :

— Πόσα κολαστήρια* στοχάζεσαι, καλόγερε, ὅτι θὰ σοῦ κάμῃ ὁ Βεζίρης, ὅταν σὲ βάλῃ στὸ χέρι, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ δὲν γλυτώνεις;

— Δὲν εἶναι ἄξιος ὁ Βεζίρης, ἀπεκρίθη ὁ Σαμουήλ, νὰ πιᾶσῃ ἀνθρώπον, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ὁποῦ δὲν τὸν φοβεῖται, γνωρίζει καὶ ἄλλον δρόμον τοῦ θανάτου.

Ἐξεληθόντων τούτων τῶν λόγων ἀπὸ τὸ στόμα του, μόλις παρῆλθον δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἦναψεν ἡ πυρίτις, ἡ ὁποία καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ δύο Σουλιώτας καὶ τὸν ἴδιον τὸν Σαμουήλ κατέκασεν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀφανῆς ἐγένετο, ἰστάμενος ὀρθῶς ἐπὶ τι κιβώτιον πλήρες πυρίτιδος. . .

Μεθ' ἡμέρας τρεῖς τοῦ τραγικῶ συμβάντος ἐξέτασεν ὁ Περραιβὸς εἰς τὴν Πάργαν Σουλιώτην τινά, ἡμιφλογισμένον σχεδὸν ὑπὸ τῆς πυρίτιδος, ὁ ὁποῖος ἴστατο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τοῦ συμβάντος ἐκτὸς τῆς θύρας τῆς πυριτιδαποθήκης. Ὁμοίως ἐξέτασε καὶ ἄλλους δύο συγγενεῖς τοῦ Σαμουήλ. Οὗτοι τὸν ἐβεβαίωσαν, ὅτι ὁ Σαμουήλ βαστῶν κηρίον ἀνημμένον εἰς τὰς χεῖρας ἀνέβη μετὰ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τούρκου ἐπὶ τινος κιβωτίου, ἀφ' ὅπου δούς τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν Τούρκον ἔρριψε ταυτοχρόνως τὸ φυτίλι τοῦ κηρίου ἐπὶ τὸ

ἔδαφος, ἐν ᾧ ὑπῆρχε διεσκορπισμένη πυρῖτις. Καὶ οὕτω γέγονεν, ὁ γέγονε.

Μόλις εἶχον φθάσει παρὰ τῆς Πάργας τὰ μεθόρια καὶ πρὶν ἔτι πυρποληθῆ ὁ Σαμουήλ, παραβὰς ὁ στρατάρχης Βελῆ* Πασᾶς τὰ τόσα ἔνορκα καὶ πολυμάρτυρα ἔγγραφά του, καταφρονήσας τοὺς ὀμήρους, ἔπεμψε κατόπιν αὐτῶν τὸν Σελλικτάρην Μπόταν ἐπὶ κεφαλῆς τεσσάρων χιλιάδων στρατιωτῶν, ὅπως προλάβῃ, θυσιάσῃ καὶ αἰχμαλωτίσῃ, εἰ δυνατόν, αὐτοὺς καθ' ὁδόν. . .

Πλησίον ὄντες οἱ Πάργιοι καὶ πολλοὶ ἔτι ἐκ τῶν προσφύγων Σουλιωτῶν, ἀκούσαντες τὸν πυροβολισμόν καὶ ἀλαλαγμὸν τῶν ἐπερχομένων ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν τῶν συντρόφων. Φοβηθέντες οἱ ἐχθροί, ὀπισθώρησαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τῶν ὀρίων. Ἰδόντες δὲ τοὺς Παργίους ὀρμῶντας πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν, ἤρχισαν νὰ τοὺς ἐπαπειλῶσι, λέγοντες, ὅτι ἐὰν θέλωσι νὰ ἀποφύγῃσι τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ παραδώσωσιν ἢ νὰ διώξωσιν ἀμέσως ὅλους τοὺς Σουλιώτας μετὰ τῶν γυναικοπαίδων εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

— Πῶς εἶναι δυνατόν, ἀπεκρίθησαν οἱ Πάργιοι, ἄλλα νὰ γράφῃ καὶ ἄλλα νὰ πράττῃ ὁ στρατάρχης Βελῆ Πασᾶς ; Ἐὰν αὐτὸς παραβαίῃ ἀσυνειδήτως τὰς ἐγγράφους καὶ ἐνόρκους συμφωνίας καὶ ὑποχρεώσεις του, ἡ Πάργα ὁμως διετήρησεν ἐξ ἀρχῆς καὶ θέλει διατηρήσει, ἐνὸσφ ὑπάρχει, τὸ σύστημα τῆς φιλοξενίας πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ καταφεύγοντας· ἀφ' ἐτέρου ὁμως διὰ τὴν γειτονικὴν ἡσυχίαν καὶ ἔρμονίαν δὲν θέλει λείπει νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ ὑπάγωσιν, ὅταν εὐκολυνθῶσιν, ὅπου εὐχαριστοῦνται.

Εἰδοποιηθεὶς τότε παρὰ τῶν Παργίων ὁ εἰς Κέρκυραν Ρῶσος πληρεξούσιος τὴν παράνομον ταύτην πράξιν τοῦ στρατάρχου, ἔγραψεν αὐστηρῶς πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀλῆν καὶ οὕτω κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ διελύθη τὸ στρατόπεδον ἄνευ ἄλλης ἐχθροπραξίας.

Οἱ δὲ ἀπελθόντες εἰς Ζάλογγον Σουλιῶται μετὰ τῶν γυναικοπαίδων περιέμενον ἡμέραν παρ' ἡμέραν διαταγὴν τοῦ Βεζίρη, διορίζουσιν αὐτοὺς κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς ὄρεινὰς καὶ ὑγεινὰς κατοικίας καὶ ἄφθονον ἀπολαβὴν προϊόντων ἀπὸ καρποφόρων ἐπαρχιῶν.

Ἄλλ' ἀντὶ τούτων μεθ' ἡμέρας τέσσαρας παρουσιάσθησαν ἄ-

προσδοκῆτως πρὸς τὰ πλάγια τῶν τρεῖς σχεδὸν χιλιάδες Τουρκαλβανοί, οἵτινες τοὺς ἐγνωστοποίησαν ἀμέσως, ὅτι ἔχουσι προσταγὴν τοῦ Βεζίρη νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα τῶν ὅλα, αὐτοὺς δὲ νὰ φέρωσιν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου θ' ἀποφασίσῃ ἡ Ὑψηλότης τοῦ περὶ τῆς διαμονῆς τῶν καὶ περὶ τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν πιστῶν ἐκδουλεύσεών τῶν. Τότε ἠνεώχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν εἰς τοῦ τυράννου τὰς ὑποσχέσεις ἀφωσιωμένων, τότε ἠσθάνθησαν τὰς συνήθεις ἀνταμοιβὰς του, τότε ἐνεθυμήθησαν τὰς πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τελευταίας πατριωτικὰς καὶ πατρικὰς συμβουλὰς τοῦ Σαμουήλ. Ἄλλ' ὅλα ἦσαν ἤδη μάταια καὶ πᾶσα ἐπίγνωσις ἀθεράπευτος. Τὸ πᾶν συνίστατο ἢ εἰς τὴν τυφλὴν παράδοσιν ἢ εἰς τὴν διὰ τῶν ὀπλων ἀπλητισμένην ἀπόφασιν. Συμβουλίου λοιπὸν γενομένου, ἐνεκρίθη τὸ δεύτερον.

Ὅθεν ἀπὸ τῆς ἐνάτης πρὸ μεσημβρίας μέχρι τῆς ἐνδεκάτης τῆς ὑστεραίας ἐσυγκροτοῦντο ἀμφοτέρωθεν πεισματῶδεις ἐχθροπραξίαι. Γυναῖκες τινές, ὡσεὶ ἐξήκοντα, ὅλαι σχεδὸν χῆραι, ἰδοῦσαι τὸν κίνδυνον ἀναπόφευκτον ἐπροτίμησαν παρὰ τὴν πολυπαθῆ καὶ κατησχυμένην αἰχμαλωσίαν τὸν ἥρωϊκὸν καὶ στιγμιαῖον θάνατον. Ἀναβᾶσαι ἐπὶ τινος κρημνῶδους ὕψους πρῶτον κατέρριπτον τὰ τρυφερὰ καὶ φίλτατα αὐτῶν τέκνα, ἔπειτα δὲ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἐρρίπτοντο καὶ αὐταὶ αὐθορμήτως ἀπὸ τοῦ κρημοῦ.

Ἡ τραγικὴ καὶ φρικώδης αὕτη πράξις τῶν γυναικῶν ἠρέθισε τοὺς ἄνδρας νὰ διακινδυνεύσωσι τὴν νύκτα, διασχίζοντες τὸν στρατὸν διὰ τῶν ὀπλων...

« Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας », 1815

Χριστόφορος Πετροβίδης

11. ΣΑΛΠΙΣΜΑ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΟΝ

« Μείζον' ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω ».

Σοφοκλέους « Ἀντιγόνη »

Ἄδελφοί, φίλοι καὶ συμπατριῶται, ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ γενναῖοι τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ὑπέρμαχοι, οἱ κατὰ τὴν Αἴγυπτον εὐρισκόμενοι Γραικοὶ καὶ ὅσοι ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ καὶ ἄλλαχοῦ διατρίβετε προσμένοντες τὸν ἀρμόδιον καιρὸν τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἐλευθερίας, ἀξίωματικοὶ τε καὶ στρατιῶται πάσης τάξεως καὶ παντὸς βαθμοῦ, χαίρετε, ἐπειδὴ ἡ χαρὰ σας εἶναι κοινὴ χαρὰ

ὄλων τῶν Γραικῶν· ὑγιαίνετε, ἐπειδὴ ἡ ὑγεία σας εἶναι κοινὴ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος.

Ὅσα, φίλοι καὶ ἀδελφοί, ἀναγνώσετε εἰς τὴν παροῦσαν ἐγκύκλιον ἐπιστολήν, μὴ τὰ νομίσετε συμβουλὰς ἰδικὰς μου, ἀλλ' ἐλεεινολογίας καὶ παράπονα τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα βλέπετε· διότι ἄλλα δὲν γράφω, πλὴν ὅσα ἤθελε σᾶς εἶπει ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν καὶ πατρίς, ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, ἃν ἐλάμβανε φωνὴν καὶ γλῶσσαν.

Φαντασθῆτε λοιπόν, ὅτι ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἡμετέραν μητέρα, τὴν παλαιὰν ἐκείνην καὶ περίφημον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας Ἑλλάδα, ἡ ὁποία μὲ μαῦρα καὶ ἐξεσχισμένα φορέματα, εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος πληγωμένη ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τυράννους, μὲ λυτοὺς τῆς κεφαλῆς τοὺς πλοκάμους, ἀνυπόδητος καὶ σχεδὸν γυμνὴ, ὄδυρομένη καὶ κλαίουσα τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν τὴν ἔρριψεν ἡ θηριότης τῶν Τούρκων, τρέχει πρὸς ἡμᾶς, τὰ τέκνα τῆς, μᾶς δείχνει τὰ κατεσχισμένα τῆς φορέματα, μίαν πρὸς μίαν μᾶς ἀνακαλύπτει τὰς πληγὰς τῆς, μᾶς βάφει μὲ τὰ αἱματὰ τῆς, μᾶς βρέχει μὲ τὰ δάκρυά τῆς, ἐναγκαλιζέται καὶ ἀσπάζεται εἷνα ἕκαστον ἀπὸ ἡμᾶς κατ' ἰδίαν, καὶ ζητεῖ ἀπὸ ὅλους κοινῶς ἐκδίκησιν μὲ ταῦτα τὰ λόγια :

« Τέκνα μου ἀγαπητά, ὅσοι ὀνομάζεσθε Γραικοί, εἰς κανένα αἰῶνα, εἰς κανένα τοῦ κόσμου τόπον, ἀπ' ἐμὲ τὴν μητέρα σας μήτε πλέον εὐτυχὴς, μήτε πλέον λαμπρὰ ἄλλη καμμία δὲν ἐφάνη. Τὰ πρῶτά μου τέκνα, οἱ πρόγονοί σας, ἦσαν οἱ πλέον φωτισμένοι, οἱ πλέον ἀνδρεῖοι ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης. Τῆς ἐλευθερίας τὸ γλυκύτατον ὄνομα ἀπ' ἐκείνους εὐρέθη, εἰς ἐκείνους πρῶτους ἠκούσθη, ἀπ' ἐκείνων τὰ στόματα πρῶτοι ἐξεφωνήθη. Αὐτοὶ πρῶτοι εὗρηκαν καὶ αὗξησαν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὡς μέχρι τοῦ νῦν μαρτυροῦσι καὶ τὰ βιβλία, ὅσα ἐγράφησαν ἀπ' αὐτούς, καὶ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰ δημιουργήματα, ἔργα θαυμαστὰ γῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἀνδριαντοποιητικῆς τέχνης. Εἰς ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα πρῶτην ἐγεννήθησαν ποιηταί, ρήτορες, φιλόσοφοι, τεχνῖται, στρατηγοί, παντὸς εἶδους καὶ πάσης τάξεως ἄνθρωποι, τόσον μεγάλοι, τόσον παράδοξοι, ὥστε ὅσα λέγονται περὶ αὐτῶν ἤθελαν ἀναμφιβόλως νομισθῆ μῦθοι, ἃν δὲν εἶχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰ λείψανα τῆς μεγαουργίας των. Αὐτοί, ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, καὶ νόμους εὗρηκαν, καὶ πολιτείας συνέστησαν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν των μὲ μεγαλοψυχίαν ἀπίστευτον ὑπεράσπισαν ἐναντίον εἰς

κραταιούς και μεγάλους βασιλείς, εις ἔθνη καὶ ἀπ' αὐτὴν τῆς θαλάσσης τὴν ἄμμὸν πολυαριθμότερα. Αὐτοὶ μὲ στρατιώτας πολλὰ ὀλίγους, ἀλλὰ γέμοντας ἀπὸ τὸν ἅγιον τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν, ἀντεστάθησαν εἰς τὰ ἀναρίθμητα τῆς Περσίας στρατεύματα, ἢ ὁποῖα τότε ἦτον ἢ πλατυτέρα, ἢ κραταιότερα, καὶ φοβερωτέρα βασιλεία τῆς οἰκουμένης· καὶ εἰς ὀλίγου καιροῦ διάστημα, διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ τοὺς βαρβάρους κατετρόπωσαν, καὶ τὸν ὑπερήφανον Αὐτοκράτορα τῶν βαρβάρων εἰς μικρὸν πλοῖάριον νὰ φύγη μὲ μεγάλην του κατασχύνην ἠνάγκασαν, διὰ νὰ μὴ ζωγρηθῆ ἀπὸ τοὺς προγόνους σας, τοὺς ὁποῖους πρότερον τόσον οὐτιδανούς ἐνόμιζεν, ὥστε μὲ μόνην του τὴν παρουσίαν ἤλιπιζε νὰ τοὺς ροφήσῃ χωρὶς πόλεμον, καθὼς ὁ λέων καταπίνει τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνίσχυρον ἄρνιον.

Ἄλλὰ, τέλος πάντων, οἱ πρόγονοί σας, ὧ τέκνα μου ἀγαπητά, ὄντες ἄνθρωποι ἔπαισαν καὶ αὐτοὶ ὡς ἄνθρωποι. Μὴ συλλογισθέντες ὅτι τὰ παράδοξα καὶ σχεδὸν ἀπίστευτα ἀνδραγαθήματα, ὅσα κατῴρθωσαν, ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς κοινῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων ὁμοψυχίας, ἄρχισαν νὰ ζηλοτυποῦν καὶ νὰ φθονῶσιν ἀλλήλους, νὰ κατατρέχωσιν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, νὰ σπείρωσιν κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν τῆς διχονοίας τὰ ζιζάνια. Καὶ τί συνέβη ἐκ τούτου; Ὡ τέκνα μου, τέκνα μου, ἀφήσατέ με πρὸς ὀλίγον νὰ σφογγίσω τὰ δάκρυά μου, διὰ νὰ σᾶς διηγηθῶ τὰ φαρμακερὰ τῆς διχονοίας ἀποτελέσματα.

Ἡ διχονοία ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔκαμε μικροψύχους τοὺς μεγαλοψύχους Ἑλληνας, κατέστησε τοὺς σοφοὺς ἄφρονες, ἐδίωξεν ἀπὸ τὰς καρδίας των τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, καὶ ἔθηκεν εἰς αὐτῆς τὸν τόπον τὴν δίψαν τῶν ἡδονῶν καὶ τοῦ πλοῦτου, ἐφυγάδευσε τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἔφερεν ἀντ' αὐτοῦ τὴν μικροπρέπειαν, τὴν κολακείαν, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, καὶ τῆς ἀπάτης ὅλα τὰ βδελυρὰ παρακολουθήματα. Καὶ μὲ τοιαῦτα ἀγενῆ καὶ δυστυχέστατα φρονήματα πῶς ἦτον πλέον δυνατὸν νὰ μείνωσιν οἱ πρόγονοί σας ἐλεύθεροι; Ἡ ἐλευθερία, τέκνα μου, δὲν ἀγαπᾷ νὰ κατοικῆ εἰς τόπους, οἵποιοι δὲν βασιλεύει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χρηστομάθεια. Ὅθεν οἱ θαυμαστοὶ ἐκεῖνοι καὶ περίφημοι Ἕλληνες ὑπετάχθησαν πρῶτον εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ τοῦτο δὲν ἦτον ἔτι τόσον δεινόν, ἐπειδὴ οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν κἂν* καὶ αὐτοὶ Ἕλληνες. Ἐπεσαν μετὰ ταῦτα ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων, ζυγὸν αἰσχρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον, ἀλλ' ὄχι ἀκωμῆ τόσον ἐλεεινόν· διότι οἱ

τότε Ρωμαῖοι ἦσαν ἔθνος γενναῖον, καὶ ἀντὶ τοῦ νὰ βαρύνωσι τὸν ζυγὸν εἰς τῶν Ἑλλήνων τοὺς αὐχένας, τοὺς ἐτίμησαν ὡς σοφωτέρους τῶν, ἀντὶ δούλων τοὺς κατέστησαν διδασκάλους τῶν, καὶ λαβόντες ἐπιστήμας καὶ τέχνας παρ' αὐτῶν ἤξιώθησαν νὰ ὀνομασθῶσι καὶ αὐτοὶ τὸ δεύτερον σοφὸν ἔθνος τῆς Οἰκουμένης μετὰ τοὺς Ἕλληνας.

Ἄλλ' ἔπταισαν τέλος πάντων καὶ οἱ Ρωμαῖοι, πταῖσμα τόσον βαρύτερον τοῦ ἑλληνικοῦ πταίσματος, ὅσον ἔπρεπε νὰ εἶναι προσεκτικώτεροι, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς Ἑλληνικῆς δυστυχίας τὸ παράδειγμα. Ἐδιχόνησαν καὶ αὐτοί, μὴ συλλογισθέντες ὅσα κακὰ εἶχε προξενήσει εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ διχόνοια· καὶ χάσαντες τὴν αὐτονομίαν ἔγιναν σύνδουλοι τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκυβερνῶντο ἐντάμα* ἀπὸ τὴν αὐτοδέσποτον θέλησιν τῶν Καισάρων τῆς Ρώμης. Ὁ ζυγὸς οὗτος ἦτον βέβαια αἰσχροτέρος εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' εἶχε μ' ὅλον τοῦτο κἂν* ποίαν παρηγορίαν· διότι καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἀκόμη παντάπασιν ἀποσβεσθῆ, καὶ ἐσφύζετο καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς δεσπότης κἂν ποία αἰδῶς, ἥτις τοὺς ἠνάγκασε νὰ μετριάξωσι τὸν ζυγόν. Ἄλλ' οἱ δεσπῶται τῆς Ρώμης ἐπολλαπλασιάζοντο καθ' ἡμέραν, ὄχι πλέον ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν πολιτῶν ἢ διαδεχόμενοι τὴν ἡγεμονίαν παῖς παρὰ πατρός, ἀλλ' ἀναγορευόμενοι ἀπὸ τὴν θορυβῶδη τῶν στρατευμάτων ἐπανάστασιν. Αὐτοὶ μετακομίσαντες ἔπειτα τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔδωκαν καὶ εἰς ἐσᾶς, ὧ τέκνα μου, τοὺς Γραικοὺς, τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων τοὺς ἀπογόνους, τὸ ὄνομα τῶν Ρωμαίων, ὄνομα τὸ ὅποιον μῆτε εἰς αὐτοὺς πλέον δὲν ἤρμοζεν, ἐπειδὴ τὰ στρατεύματα, ἀντὶ γνησίων Ρωμαίων, ἀνεβίβαζον πολλάκις εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Θράκας, Βουλγάρους, Ἰλλυριοὺς, Τριβαλλοὺς, Ἀρμενίους καὶ ἄλλους τοιοῦτους τρισβαρβάρους δεσπότης· τῶν ὁποίων ὁ ζυγὸς ἔγινε τόσον βαρύτερος, ὅσον καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος ἠφανίζοντο ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ οἱ ταλαίπωροι Ἕλληνες ἔχασαν ἕως καὶ τὸ προγονικὸν αὐτῶν ὄνομα, ἀντὶ Γραικῶν ὀνομασθέντες Ρωμαῖοι· καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὁ ζυγὸς οὗτος ὁ τόσον βαρὺς ἦτον ἀκόμη ὑποφερτός, διότι οἱ βασιτάζοντες αὐτὸν ἄθλιοι Γραικοὶ εἶχον κἂν τὴν ἄδειαν νὰ θρηνώσι τὰς συμφορὰς τῶν, ἦτον εἰς αὐτοὺς συγχωρημένον νὰ πλησιάζωσι κἂν τοὺς τυράννους τῶν καὶ νὰ ζητῶσιν ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν δι' ὅσα ἔπασχον ἀπὸ τῶν τυράννων τοὺς ὑπηρέτας. Ἦσαν βέβαια σκληροὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου οἱ τύραννοι, ἀλλ' ὄντες ὁμόθρησκοι καὶ ὁμό-

γλωσσοί τῶν Γραικῶν, ὑπεκρίνοντο κἄν ποίαν συνείδησιν, κἄν τινα θεοῦ φόβον. Καί ἂν ἡ καρδιά των ἔγεμεν ἀπὸ φαρμάκιον, εἰς τὰ χεῖλη ἠναγκάζοντο νὰ κρατῶσι τὸ μέλι. Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς αἰτίας, τέκνα μου ἠγαπημένα, ὀνομάζω καὶ τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων ὑποφερτόν, παραβαλλόμενον μὲ τὴν σημερινὴν παναθλίαν κατάστασιν τῶν Γραικῶν, τὴν ὁποίαν νὰ περιγράψω μῆτε φωνῆ πλέον μ' ἔμεινε μῆτε δύναμις.

Οὐαί, οὐαί ! Τέκνα μου ἀγαπητά, δυστυχεῖς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων. Ἐσυντρίφθη, τέλος πάντων, καὶ ὁ Ρωμαϊκὸς ζυγός, καὶ οἱ Ρωμαῖοι Αὐτοκράτορες ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου τὸν θρόνον. Ἄλλὰ τοὺς ἐκρήμνισαν τίνες ; Τύρανοι ἀσυγκρίτως καὶ βαρβαρώτεροι καὶ σκληρότεροι ἀπ' ἐκείνους· καὶ οἱ ταλαίπωροι Γραικοί, ἀντὶ τοῦ νὰ ἀναψύξωσιν*, ἔκλιναν ἔλεινῶς τὸν αὐχένα ὑποκάτω εἰς ζυγὸν τόσον βαρύν, τόσον ἀπάνθρωπον, ὥστε νὰ ποθῆσουν τὸν Ρωμαϊκὸν ζυγόν. Ἔθνος τρισβάρβαρον, ἔθνος μιαρὸν, ἔθνος διαφόρου γλώσσης καὶ διαφόρου θρησκείας, εἰς ὀλίγα λόγια, ἔθνος τούρκικον, ἔπεσε, τέκνα μου, εἰς ἐμὲ τὴν δυστυχεστάτην μητέρα σας, τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἓνας σφοδρὸς ἀνεμοστρόβιλος, καὶ κατέσβεσε τὰ μικρὰ καὶ ἀσθενῆ φῶτα, ἔσα τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων ἡ τυραννία δὲν εἶχεν ἀκόμη δυνηθῆ νὰ σβέσῃ· ἐσκόρπισε τὰ ὀλίγα ἐκεῖνά μου τέκνα, τοὺς ἀδελφούς σας, ὅσοι ὀλίγον σοφώτεροι παρὰ τοὺς ἄλλους κατέφυγον ἄλλος ἄλλαχού, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τῆς προγονικῆς αὐτῶν σοφίας τὰ λείψανα. Ἔπεσεν ἐπάνω μου τὸ ἀπάνθρωπον γένος τῶν Μουσουλμάνων, ὡς ἄγριος λύκος· καὶ ἴδετε, τέκνα μου, εἰς ποῖον ἔλεινόν τρόπον μὲ κατεσπάραξε, πῶς κατέσχισε τὰ λαμπρὰ μου φορέματα, πῶς αἰμάτωσε καὶ κατεπλήγωσε τὰς τρυφεράς μου σάρκας. Ἰδετε πῶς ἐξήρανε τοὺς μαστοὺς μου, ὥστε μῆτε σταλαγμὸς γάλακτος δὲν ἔμεινε πλέον εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ σᾶς θρέψω. Ἰδετε πῶς ἀπὸ τοὺς παντοτινοὺς στεναγμούς καὶ τὰ καθημερινὰ δάκρυα ἐβρόγχιασε καὶ αὐτός μου ὁ λάρυγξ, ὥστε δὲν ἔμεινε πλέον εἰς ἐμὲ μῆτε φωνῆ διὰ νὰ σᾶς παρηγορήσω.

Ἐρωτῶ σας λοιπὸν τὴν σήμερον, τέκνα μου ἀγαπητά, ἡ δυστυχεστάτη σας μήτηρ, ὑποφέρετε νὰ ἀφήσετε τόσα κακὰ ἀνεκδίκητα ; Ὑποφέρετε νὰ ἀκούετε τοὺς στεναγμούς, νὰ θεωρῆτε τὰ δάκρυά μου, νὰ μὲ βλέπετε σπαραττομένην, καὶ δὲν φοβεῖσθε μήπως ἡ τυραννία μου ἀφαιρέσῃ τέλος πάντων καὶ τὴν ζωὴν ; Μέχρι τῆς σήμερον, τέκνα μου, δὲν σᾶς ἐνώχλησα μὲ τὰ παραπονέματά μου, διότι ἡ τυραννία δὲν σᾶς

ἀφῆκε κανένα τρόπον τοῦ νὰ ἐκδικήσετε τὴν μητέρα σας. Ἀλλὰ τώρα ὁ καιρὸς τῆς ἐκδικήσεως ἔφθασε καὶ ἀπὸ τοῦτον τὸν καιρὸν ἄλλον ὀρμοδιώτερον ποτὲ δὲν θέλετε ἐπιτύχει. Ἐν ἔθνος μέγα, λαμπρὸν, γενναῖον καὶ φωτισμένον, οἱ ἐνδοξότατοι καὶ εἰς ὄλην τὴν οἰκουμένην περιβόητοι Γάλλοι, εὐτυχεῖς ζηλωταὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σοφίας τῶν προγόνων σας, μὲ στρατεύματα συνθεμένα, καθὼς ἐκεῖνα τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμίνας, ἀπὸ Ἡρώας, ἀφοῦ ἔδειξαν εἰς ὄλην τὴν Εὐρώπην τί δύναται νὰ κάμη τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρωσ ὀδηγούμενος ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἦλθον καὶ εἰς τοῦ τυράννου τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰς αἰμοβόρους χεῖρας τὴν Αἴγυπτον. Ἐπεσαν ἐπάνω εἰς ταύτην τὴν μακαρίαν γῆν, τὴν ὁποίαν ἐφώτισαν εἰς τῶν Πτολεμαίων τὸν καιρὸν οἱ πρόγονοί σας, καὶ ἐσκότισαν πάλιν οἱ τρισβάρβαροι Μουσουλμάνοι, ἔπεσαν λέγω ἐπάνω εἰς τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, ὄχι ὡς Τοῦρκοι, ὄχι ὡς κεραυνὸς ἐξολοθρεύων, ἀλλ' ὡς δρόσος ἀπ' οὐρανοῦ, φέροντες εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ Αἴγυπτος, ὅταν φωτισθῆ, θέλει βέβαια ἐκδικήσῃ καὶ τὰ ἰδικά μου αἵματα. Μ' ὄλον τοῦτο, εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι, τέκνα μου, νὰ ἐπιταχύνετε τὴν ἐκδίκησιν ταύτην· εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι νὰ ἰατρεύσετε τὸ γρηγορώτερον τὰς πληγὰς μου, νὰ μὲ ἐκδύσετε χωρὶς ἀργοπορίαν ἀπὸ τὰ σχισμένα τοῦτα καὶ μεμολυσμένα ράκια, καὶ νὰ μὲ στολίσετε πάλιν μὲ τὴν ἀρχαίαν μου δόξαν. Τί λέγετε ; κινουσιν εἰς ἔλεον τὰς ἀκοάς σας οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα τῆς ἔλεεινῆς μητρὸς σας, τοὺς ὀφθαλμούς σας αἰ πληγαὶ καὶ τὰ αἵματα εἰς τὰ ὁποῖα μὲ ἐβάπτισεν ἡ τουρκικὴ ἀπανθρωπία ; ἢ δὲν ἔμεινε πλέον εἰς τὰς καρδίας σας οὐδὲ παραμικρὸς σπινθήρ ἀγάπης πρὸς ἐμὲ τὴν ἀθλίαν μητέρα σας ; »

« Ὁ Κοραῆς καὶ ἡ ἐποχὴ του »

Ἄδωντιος Κοραῆς

12. Ο ΠΑΠΑΤΡΕΧΑΣ

...Ἡ συναναστροφή μου εἶναι μὲ τὸν ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρὰ τ' ἄλλα του πολλὰ προτερήματα καυχᾶται καὶ ὅτι εἰς ὄλην τὴν νῆσον δὲν εὐρίσκεται παπὰς νὰ ἀναγιγνώσκη παρ' αὐτὸν ἔγρηγορώτερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἑορτῆς τῶν

Χριστουγέννων τὸν ὄρθρον, τὸν συνέβη νὰ πτερισθῆ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσον σφοδρά, ὥστε νὰ σβέσῃ τὴν λαμπάδα. "Ὅταν τὴν ἀναψαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μεταξύ σκοτίαν, ἐπροτίμησε νὰ πηδῆσῃ ψαλμὸν ὀλόκληρον, τὸν μακρύτερον, παρὰ τὸ ὄνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς ἀναγνώσεως ὑπὲρ τὸ σύνθετος.

Δὲν ἤξεύρω, ἂν διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἢ διὰ τὴν φυσικὴν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπτικὰ παρωνύμια, ὁ Βολισσινὸς ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου Παπατρέχας· καὶ τὸ παρωνύμιον ἤρесе τόσον εἰς τὸν παρονομαζόμενον, ὥστε δὲν σ' ἀκούει πλέον, ἔὰν τὸν καλέσῃς μὲ τὸν κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρὸς τούτοις καὶ εἰς ἐξήκοντα τέσσαρα ταξίδια, καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς ἄλλον Ὀδυσσεά, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τοῦτο μόνον διαφέρει, ὅτι τὰ ἔκαμεν εἰς αὐτὰ τῆς νήσου τὰ ἐξήκοντα τέσσαρα χωρία, χωρὶς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης.

Διὰ νὰ σὲ δώσω, φίλε, μικρὸν παράδειγμα τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰ ταξίδια πολυπειρίας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρὸ μηνῶν Ἄγγλος τις περιηγητῆς, μὲ σκοπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ κανένα ὑπόμνημα εἰς Βολισσὸν διατριβῆς τοῦ Ὀμήρου· εἶχε σιμὰ καὶ δύο του μικρὰ παιδάκια. Μόλις τ' ἄκουσεν ὁ Παπατρέχας νὰ συλλαλῶσι μὲ τὸν πατέρα των, καὶ μ' ἐρώτησε ἑκστατικός.

— Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι;

— Τὴν Ἀγγλικήν, τὸν ἀπεκρίθη· καὶ ἡ ἑκστασις του ἐγένετο ἀπολίθωσις. Δὲν ἐμπόρει νὰ χωρέσῃ τοῦ Βολισσινοῦ Ὀδυσσεῶς ἡ κεφαλὴ, πῶς τόσον νεαρὰ παιδάκια ἦτο δυνατὸν νὰ λαλῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτὸν ἄγνωστον. Δὲν ἔξεύρω πλέον ποίαν γλῶσσαν καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἔπρεπε νὰ λαλῶσι τῶν Ἀγγλων τὰ τέκνα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι γελαῖς τὴν ὥραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπατρέχα· ἀλλὰ τί ἤθελες κάμει, ἔὰν παρῶν παρόντος ἤκουες αὐτολεξεῖ ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους: « Τὰ διαβόλοπουλα, τόσον μικρὰ νὰ μιλοῦν ἐγγλέζικα ».

Γέλα, φίλε, ὅσον θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσῃς διὰ τοῦτο τὸν σεβάσμιον Παπατρέχαν. Ναί ! σεβάσμιος ἀληθῶς εἶναι, ὡς σὲ τὸ λέγω. Μ' ὄλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν ἐμπορεῖς νὰ στοχασθῆς πόσον εἶναι φιλόανθρωπος ὁ καλὸς οὗτος ἱερεὺς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρηστοθήθειαν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, μὲ ποίαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν, καὶ τοὺς

συμβουλεύει, ὅταν εὐτυχῶσι, νὰ ἔχωσι πρόνοιαν ἄτων δυστυχοῦντων.

Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν γέννημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδεῖαν δὲν ἔλαβε· δὲν εἶναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κανένα κόπον δὲν δοκιμάζει εἰς τὴν γύμνασιν αὐτῆς· ἀλλ' ἐφυτεύθη οὐρανοκατέβητος εἰς τὴν ψυχὴν του. Λυπεῖται πολλὰκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας· καὶ διὰ νὰ ἀναπληρώσῃ ὅ,τι δὲν ἔκαμαν οἱ γονεῖς του εἰς αὐτόν, ἔπεμψε τὸν υἱόν του εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεπῆ. Εἶναι ἀνεκδιήγητος, τὴν ὁποῖαν ἐδοκίμασε χαράν, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐδιάτριψεν εἰς τὴν Βολισσὸν καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον μὲ ἐρώτησεν, ἂν ὁ Ὅμηρος ἦτο χριστιανός. Ἀδύνατον ἦτο, τὸν εἶπα, ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἑνεακοσίους σχεδὸν πρὸ Χριστοῦ. Τί μὲ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο! — Ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποιήσιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μὲ τὸ πρῶτον ἐνόει φανερὰ ὁ φιλάνθρωπος παπὰς ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει καταδικάσειν τὸν Ὅμηρον, διότι ἐγεννήθη τόσο ἀρχύτερα τοῦ Χριστοῦ· τοῦ δευτέρου προσμένω ἀπὸ τὴν ἀγχίνοιαν* σου τὴν ἐξήγησιν. Ποῖαν, εἶπέ μοι, συγγένειαν ἔχει τοῦ Ὁμήρου ἢ ποιήσεις μὲ τὴν θαυμαζομένην ἀπὸ τὸν Δαυὶδ ποίησιν τοῦ κόσμου; Εἰς πολλὰς τοιαύτας ἀπορίας μὲ βάλλει καθημέραν, προσαρμῶζων τοῦ ψαλτηρίου ρητὰ εἰς πραγμάτων περιστάσεις, ὅπου ὁ ἰδικὸς μου νοῦς δὲν βλέπει καμμίαν προσαρμογὴν.

Μὲ ἐρώτησε προχθές, ἂν τυπῶνεται γρήγορα ὁ Ὅμηρος. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰς δυσκολίας πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἔπειτα καὶ τῆς δαπάνης τοῦ τύπου:

— Διὰ τὴν σύνταξιν, μὲ εἶπε, δὲν εἶμαι καλὸς νὰ κρίνω· τῆς δαπάνης ὁμως τὸ πρᾶγμα μὲ φαίνεται εὐκολώτατον.

— Πῶς, Δέσποτά μου;

— Ἐχομεν, ἀπεκρίθη, τόσοις ἀρχιερεῖς, τοὺς ὁποίους δὲν λείπει μήτε πλοῦτος, μήτε ζῆλος ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Ἄν ὁ αἰμίμητος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς Εὐστάθιος* ἔδαπάνησεν, ὡς μὲ λέγεις, χρήματα πολλὰ νὰ συνάξῃ τὰ ἀναγκαῖα βιβλία, καὶ ὄλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν νὰ ἀπανθήσῃ ἀπ' αὐτὰ τὰς χρεωζόμενας εἰς τὸν Ὅμηρον ἐξηγήσεις, εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι, ἂν γράψῃς περὶ τοῦ σκοποῦ σου πρὸς τὸν ἅγιον . . . τὸν ἅγιον . . . τὸν ἅγιον . . . (ἀπαριθμήσας ὀκτῶ ἢ δέκα ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους ἡμῶν ἀρχιερεῖς), θέλουν σὲ

γνωρίσειν χάριν, ἐπειδὴ τοὺς δίδεις ἀφορμὴν νὰ δείξωσι, πόσον ἡ παιδεία τοῦ γένους εἶναι πρᾶγμα ἱερὸν εἰς τὴν πανιερότητά των.

— Πολλοὺς — ἀπεκρίθη — ἀπ' ὅσους ὠνόμασες, ἐγνώρισα προσωπικῶς, ἀληθῶς ἄνδρας ἱεροῦς καὶ σεβασμίους μὴδ' ἀμφιβάλλω περὶ τῆς εἰς τὰ καλὰ προθυμίας των· ἀλλ' ὅμως ἀποστρέφομαι νὰ κάμω τώρα ὅ,τι δὲν ἔκαμα τὴν περασμένην ὄλην μου ζωὴν· ἢ θέλεις, δέσποτά μου, διὰ δεκαπέντε μηνῶν εἰς τὴν Βολισσὸν διατριβὴν νὰ κατασταθῶ ψωμοζήτητης ;

— Ἄλλ' ἐὰν εἰς τοῦτο, μὲ λέγει, ἀντιπαθῆς, δὲν θέλεις, ἐλπίζω, ἀποστραφῆν τὴν ἰδικὴν μου βοήθειαν.

Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθω τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἔπαθεν ἐκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἄγγλου τὰ τέκνα λαλοῦντα τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν· διότι εἰς τὴν πολυδάπανον ἔκδοσιν τοῦ Ὀμήρου ποίαν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ τὸν ἐφημέριον ἔπρεπέ τις νὰ ἐλπίζη βοήθειαν ; Χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἐκπληξίν μου, μὲ προβάλλει ὁ καλὸς οὗτος παπᾶς δύο γρόσια.

— Ταῦτα, λέγει, ἔλαβα σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα, ταῦτα μόνον ἔχω, ταῦτα σὲ δίδω· πλειότερα ἂν εἶχα, πλειότερα μετὰ χαρᾶς ἤθελα σὲ δώσειν, διὰ νὰ τυπωθῆ τοῦ συμπατριώτου ἡμῶν Ὀμήρου ἡ ποίησις, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν νὰ ἐξεύρω εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκεται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιεργίαν σου νὰ μάθης πῶς ἐφέρθη εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφορὰν τοῦ παπαῖ· τὴν ἔλαβα, ἀσπαζόμενος μὲ δακρυσμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος ἱερέως χεῖρα, ὄχι μόνον διὰ νὰ μὴ λυπήσω, μὲ τὴν ἄκαιρον παραιτήσιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἀλλὰ ὅτι καὶ μ' ἐφάνη νόστιμον νὰ ὀνομάσω τὴν ἔκδοσιν ταύτην τοῦ Ὀμήρου Βολισσινὴν ἔκδοσιν, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν Βολισσὸν ὑπέμεινα τοὺς κόπους της, καὶ ἀπὸ τὴν πτωχὴν ταύτην Βολισσὸν ἔλαβα τὴν πρώτην βοήθειαν τῆς ἐκδόσεως.

Ἀφῆνω ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστά τῆς ἀρετῆς τοῦ ἱερέως τούτου δείγματα, φοβούμενος τὸ ὑπέμετρον μάκρος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ἓν ἀκόμη, τὸ ὁποῖον μὲ φαίνεται ἀσυγχώρητον νὰ σιωπήσω. Ἦκουσεν ὅτι ἱερεὺς τις, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπεριήρχετο τὴν νῆσον, ζητῶν νὰ ἐμβῆ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν ἐφη-

μέριος. Τί κάμνει ὁ καλός σου Παπατρέχας; Τρέχει πρὸς αὐτὸν νὰ τὸν προλάβῃ νὰ δεχθῆ ἄντ' αὐτοῦ τὴν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ. Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαίπωροι Βολισσινοὶ τὸ ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα τοῦτο, κι ἔτρεξαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες μὲ δάκρυα παρακαλοῦντές με νὰ τὸ ἐμποδίσω. Ἀφήνω σε, φίλε, νὰ στοχασθῆς πόσῃ ἀπορίαν ἐπροξένησεν εἰς ἐμὲ τὸν μεσίτην τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ ἱερέως, καὶ μάλιστα ὅταν, ἐρωτήσας αὐτὸν διατί ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῆ τὴν ἐφημερίαν, ἔλαβα ταύτην τὴν ἀπόκρισιν :

—Ἐγώ, τέκνον, εἶμαι ἀγράμματος· τὸν ὅποῖον ἐπιθυμῶ νὰ βάλω εἰς τόπον μου ἐφημέριον, εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶναι ἐπιτηδειότερος παρ' ἐμὲ νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν.

Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν τί εἶχα νὰ ἀποκριθῶ; Συνέκλαυσα κι ἐγώ μὲ τοὺς Βολισσινοὺς, καὶ ἐπρόσμενα μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου τὴν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ἱερέως, τὴν ὁποίαν καὶ ἠθέλαμεν πάθειν, ἐὰν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δὲν ἐπρόφθαναν νὰ λάβωσι τὸν λόγιον ἱερέα ὡς ἐφημέριον καὶ ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τὸν ἰδικόν μας. Τοῦ θαυμαστοῦ ἡμῶν παπαῖ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν τὸ κρίνεις, φίλε, ὡς ἐγώ, ἀληθῶς Σωκρατικόν;

Τοιοῦτος εἶναι, φίλε, ὡς σὲ τὸν περιγράφω, ὁ ἀπλούστατος καὶ φιλόφρων ἐφημέριος τῆς Βολισσοῦ. Εἶναι σχεδὸν μῆνες δεκαπέντε ὅπου κατοικῶ τὸ χωρίον, καὶ κανὲν ἀκόμη πάθος κυριεῦον εἰς τὴν καλὴν του ψυχὴν ἄλλο δὲν ἐγνώρισα παρὰ τὴν ἄμετρον χρῆσιν τοῦ ταβάκου. Ἀλλὰ ἐλαττώθη καὶ τοῦτο πολὺ, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι μήτ' ὁ Ὀμηρος, μήτ' ὁ Εὐστάθιος,* δὲν ἐγνώρισαν τὴν σκόνιν ταύτην...

Μαθημένοι εἰς τὰ θυμιάματα καὶ τὰς προσκυνήσεις τῆς ἀπαιδευσίας, ὀλίγοι τινές, κακῶς γραμματισμένοι ἀλαζόνες, σπουδάζουν νὰ διώξωσι τὴν φιλοσοφίαν, μόνην ἱκανὴν νὰ δεῖξη τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῆς παιδείας, ποτὲ μὲν αὐτὴν κατηγοροῦντες ὡς ἐναντίαν τῆς θρησκείας, ποτὲ δὲ τοὺς ἐπαινέτας αὐτῆς κηρύττοντες ὡς ἀθρήσκους. Δὲν ἠθελαν εἶσθαι εὐτυχέστεροι καὶ τιμιώτεροι ἄνδρες, ἐὰν ὁμοῦ μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν εἶχαν καὶ τὰ ἦθη τοῦ Βολισσινοῦ ἱερέως, ὅστις ἔδειξεν, ὅτι ὀλιγώτερον κακὸν εἶναι ἢ ἀμαθία παρὰ τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἐδιδάχθησαν κακὴν καὶ ἀμέθοδον παιδείαν;

Εἶναι, φίλε, βέβαιον, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀπαιδευτῶν εὐκολώτερον εὐρίσκει τις ἄνθρωπον χρηστόν, παρὰ τῶν ὅσοι χωρὶς μέθοδον ὀρθὴν

ἐπαιδεύθησαν. Τὸ αἴτιον εἶναι, ὅτι παντάπασιν ἀπαιδέυτος ὁμοιάζει τὸν παντάπασιν τυφλόν· καί, ἂν ἡ φύσις δὲν τὸν ἔκτισεν ὀλότελα ἡλίθιον, φοβούμενος τὴν πτώσιν, ἡσυχάζει εἰς τὸ σκότος. Ἐξεναντίας ὁ κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδείας μέτοχος, φανταζόμενος ὅτι βλέπει πλέον τῶν ἄλλων, τολμᾷ νὰ περιπατῇ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σκοτίαν. Ἐὰν κατὰ δυστυχίαν κρατῇ εἰς τὰς χεῖρας καὶ βακτηρίαν, συντριβεί ὅ,τι τὸν ἀπαντήσῃ, νομίζων ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ παντὸς εἶδους καὶ πάσης μορφῆς δαίμονας, χωρὶς κἄν νὰ ὑποπτεύεται, ὅτι ἄρρωστεῖ ἢ κεφαλὴ του, καὶ οἱ δαίμονες δὲν εἶναι περίγυρα, ἀλλὰ κατοικοῦν εἰς αὐτὴν του τὴν ψυχὴν. . .

(Ἀπὸ τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τῶν Α, Β, Γ, Δ ραψωδιῶν τῆς Ἰλιάδος Α' ἐκδ. Παρισίων, 1811 — 1820).

Ἀδαμάντιος Κοραΐς

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

Ι. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

(Ἐσταχυολογήθησαν ἐκ τοῦ ὁμώνυμου βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου)

1. Ο ΠΕΖΟΠΟΡΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

(Πηράδοσις τῆς Ἀττικῆς)

Ἡ ἱστορικὴ ἀνάμνησις τοῦ πεζοπόρου ἀγγέλου τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος παραμένει ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ὅπως φαίνεται εἰς τὴν κατωτέρω λαϊκὴν παράδοσιν, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ ἐπιδρομεῖς τώρα εἶναι οἱ Τούρκοι καὶ ὄχι οἱ Πέρσαι.

Στὸν κάμπο τοῦ Μαραθῶνα ἔγινε μιὰ φορὰ μεγάλη μάχη. Τούρκοι πολλοὶ μετὰ ἄρμενα* πολλὰ ἦρθαν νὰ σκλαβώσουν τὴν χώρα καὶ ἀπ' ἐκεῖ νὰ περάσουν εἰς τὴν Ἀθήνα. Δὲν ἐπῆγαν γραμμὴ εἰς τὴν Ἀθήνα, γιατί οἱ Ἕλληνες ἐφύλαγαν μετὰ πολλὰ πλεούμενα καὶ τρικάρτα τὸν Πειραιᾶ. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν λίγοι ἐμπρὸς εἰς τὴν ἀμέτρητη δύναμις τοῦ ἔχτροῦ. Ἐσυνάχθησαν ἀπ' ὅλα περίγυρα τὰ χωριά καὶ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, καὶ ἔπιασαν πόλεμον φριχτό. Ἄν τοὺς νικήσουμε, σοὺ λέγει, ἔδω, πάει, τοὺς σπάσαμε· δὲ θὰ ἰδοῦν τὴν στράτα νὰ φύγουν.

Ἐπολέμησαν ἀπὸ τὴν αὐγὴ ἕως τὸ βράδυ. Ἀπελπισμένοι ἐπολέμησαν οἱ ἔχτροί, ἀλλὰ πλέον ἀπελπισμένοι ἐπολέμησαν οἱ Ἕλληνες. Τὸ αἶμα ἐπῆγε ποτάμι· ἔφτασεν ἕως τὰ ριζὰ τοῦ Βρανᾶ καὶ ἕως τὸ Μαραθῶνα ἀντίκρου. Ἔσυρεν ὡς τὴ θάλασσα κι ἔβαφε κατακόκκινα τὰ κύματα. Θρῆνος καὶ κακὸ ἔγινε. Τέλος ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες. Οἱ Τοῦρκοι ἔτρεξαν νὰ γλιτώσουν στὰ καράβια. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐκυνήγησαν κι ἐκεῖ, τοὺς κατάσφαξαν, κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἔχτροὺς δὲν ἐγύρισε πίσω.

Ἐτρεξαν τότε δύο νὰ φέρουν τὴν εἶδηση στὴν Ἀθήνα. Ὁ ἕνας ἔτρεξε καρβαλάρης, ὁ ἄλλος πεζὸς κι ἄρματωμένος. Ὁ καρβαλάρης ἐπῆγεν ἀπὸ τὸ Χαλάντρι· ὁ πεζὸς ἔπιασε τὴ Σταμάτα.* Φτεροπόδαρος ἀνέβηκε τὸν Ἀφορεσμὸ* καὶ κατέβηκε στὸ χωριό. Καθὼς τὸν εἶδαν οἱ γυναῖκες ἔτρεξαν κοντά του· « σταμάτα! » τοῦ φώναζαν, « σταμάτα! ». Ἦθελαν νὰ τὸν ἐρωτήσουν τί ἀπόγινε ἡ μάχη. Ἐστάθηκε μιὰ στιγμή νὰ πάρῃ φύσημα, κι ἔπειτα πάλι δρόμο. Τέλος φτάνει στὸ Ψυχικό*· ἐκεῖ ἐπῆγε νὰ ξεψυχήσει, πιάστηκε ἡ ἀναπνοή του, τὰ πόδια του ἔτρεμαν· τώρα ἔλεγε νὰ πέσῃ. Ἀντρειεύεται τότε καὶ παίρνει βαθιὸ ἀνασασμὸ, καὶ μιὰ καὶ δύο, ἔφτασε τέλος στὴν Ἀθήνα.

—Ἐνίκησαμε! εἶπε καὶ ἔπεσε εὐτὺς καὶ ξεψύχησε.

Ὁ καρβαλάρης ταχυδρόμος ἀκόμα δὲν ἐφάνηκε!

Ἐκεῖ ὅμως, ποὺ σταμάτησε ὁ πεζοδρόμος κι ἐκεῖ ποὺ πῆρε ἀνάσα, ἄφησε τ' ὄνομα τοῦ καμώματός του. Τὸ πρῶτο χωριὸ τ' ὀνόμασαν Σ τ α μ ᾶ τ α, τὸ δεύτερο Ψ υ χ ι κ ὄ.

2. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις τῆς Βιζύης Θράκης)

Ὅταν ὁ Βασιλεὺς στὴν Πόλῃ ἀποφάσισε νὰ χτίσῃ τὴν Ἀγία Σοφία, κανεὶς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσῃ σχέδιο ποὺ νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Καὶ ὅταν μιὰ φορὰ πῆγε νὰ λειτουργηθῇ ὁ βασιλεὺς κι ἀπόλυκε ἡ ἐκκλησία, κεῖ ποὺ ἔπαιρνε τ' ἀντίδερὸ ἀπὸ τοῦ Πατριάρχῃ τὸ χέρι, ἔπεσε τ' ἀντίδερὸ χάμω. Σκύβει νὰ τὸ πάρῃ, δὲν τὸ βρίσκει. Ὅταν ἄξαφνα βλέπη μιὰ μέλισσα μὲ τ' ἀντίδερὸ στὸ στόμα νὰ πετᾷ ἀπ' τὸ παράθυρο. Βγάνει διαταγή, ὅποιος ἔχει μελίσ-

σια να τὰ τρυγήσει, για να βρεθῆ τ' ἀντίδερο. Καί ἄλλος κανεῖς δὲν τό 'βρε, παρ' ἣ ὁ πρωτομάστορας, πού σ' ἕνα κυφέλι εἶδε ἀντὶ για κερήθρα μιὰ πανώρια ἐκκλησιά πελεκητὴ καὶ στήν ἅγια Τράπεζα τῆς τὸ ἀντίδερο. Τὴν εἶχε φτιασμένη ἡ μέλισσα μὲ τὴ χάρη τοῦ ἀντίδερου τῆς προσφορᾶς.

Αὐτὴ τὴν ἐκκλησία ἐπαρουσίασε ὁ πρωτομάστορας στὸ βασιλέ, καὶ ἴδια μ' αὐτὴν ἔκαμαν τὴν Ἅγια Σοφία.

3. Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑ - ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις πανελληνίως)

Τὴν ἡμέρα πού πάρθηκε ἡ Πόλη, ἔβαλαν σ' ἕνα καράβι τὴν ἅγια Τράπεζα τῆς Ἅγια - Σοφιάς, να τὴν πάη στὴ Φραγκιά, για να μὴν πέση στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ ὅμως στὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ* ἀνοιξε τὸ καράβι καὶ ἡ ἅγια Τράπεζα ἐβούλιαξε στὸν πάτο. Στὸ μέρος ἐκεῖνο ἡ θάλασσα εἶναι λάδι, ὅση θαλασσοταραχὴ καὶ κύματα κι ἂν εἶναι γύρω. Καὶ τὸ γνωρίζουν τὸ μέρος αὐτὸ ἀπὸ τὴ γαλήνη, πού εἶναι πάντα ἐκεῖ, καὶ ἀπὸ τὴν εὐωδία πού βγαίνει. Πολλοὶ μάλιστα ἀξιώθηκαν καὶ να τὴν ἰδοῦν στὰ βάθη τῆς θάλασσας.

4. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ Τ' Α·Ι· ΓΕΩΡΓΙΟΥ

(Θεσσαλονίκη)

'Απόξω ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς Καλαμαριᾶς εἶναι μιὰ θέση, πού ἦταν ἄλλοτε ἐκεῖ ἐκκλησία τ' Αἰ-Γιωργιοῦ. Τώρα βρίσκονται μόνο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, πού χάλασε, δέκα δώδεκα κολόνες μαρμαρένιες. Αὐτὲς τὶς κολόνες πολλοὶ πασιάδες καὶ μολόδες* καὶ καδῆδες* τὶς ἐσῆκωσαν πολλὲς φορὲς ἀπὸ κεῖ καὶ τὶς ἔφεραν μέσα στὴ χώρα για να τὶς βάλουν σὲ κανένα χτίριο πόχτιζαν. Ἄλλὰ τὴ νύχτα σηκωνόνταν πάντα οἱ κολόνες ἀπὸ κεῖ πού τὶς πήγαιναν, καὶ γύριζαν στὴν πρώτη τους θέση.

Τὸν περασμένο χρόνο τὶς ἐπῆρε πάλι ἕνας καδῆς. Τὴ νύχτα ὅμως εἶδε ἕναν καβαλάρη, πού κρατοῦσε ἕνα κοντάρι μακρὺ, καὶ τὸν φοβέρισε πὼς θὰ τὸν σκοτώσει, ἂν δὲν τοῦ 'βανε ὄρκο πὼς θὰ

τις πάγη νὰ τις βάλῃ στὴ θέση τους. Ὁ καδῆς ἐφοβήθη καὶ ὀρκίσθη νὰ κάμῃ ὅ,τι τοῦ παράγγειλε ὁ καρβαλάρης. Καὶ πραγματικῶς τὴν ἄλλη μέρα τις πῆγε στὸν τόπο, ποῦ τις εἶχε πάρει.

5. ΤΟ ΛΕΟΝΤΑΡΙ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ

(Παράδοσις Ἀττικῆς)

Κάτω ἀπ' τὴ βορινὴ κορυφὴ τοῦ Ὑμηττοῦ, στὴν ἀνατολικὴ ράχη, εἶναι μιὰ σπηλιά, ποῦ λέγεται σπηλιά τοῦ λεονταριοῦ. Γιατί σ' αὐτὴ κατοικοῦσε τὸν παλαιὸν καιρὸ ἓνα φοβερὸ λεοντάρι, ποῦ ἔφερνε μεγάλη καταστροφὴ γύρω. Ἀπὸ αὐτὸ ἐμποδίζονταν οἱ Χριστιανοὶ νὰ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ποῦ εἶν' ἐκεῖ κοντά. Καὶ ἡ ἐκκλησιὰ ἔμενε ἔρημη καὶ ἀλειτούργητη πολλὰ χρόνια.

6. ΟΙ ΚΟΛΟΝΕΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΕΙΟΥ

(Ἀθῆναι)

Ὁ βόιβοδας* τῆς Ἀθήνας ἔριξε μιὰ κολόνα ἀπὸ τις τέσσερις, ποῦ ἦσαν χωριστὰ ἀπὸ τις ἄλλες, γιὰ νὰ πάρῃ τὰ μάρμαρα νὰ τὰ βάλῃ στὸ τζαμί κοντὰ στὴν ἀγορά, ποῦ τό ἔχτιζε τότες. Τρεῖς φορές ἔβαλαν τὸ φουρνέλο νὰ τὴν γκρεμίσουν καὶ δὲν μπόρεσαν, καὶ στὸ τέταρτο φουρνέλο ἔπεσε. Οἱ ἄλλες τρεῖς κολόνες ποῦ ἦσαν κοντὰ τῆς, ἔκλαιγαν κάθε νύχτα τὴν ἀδερφή τους. Καὶ ὁ κόσμος δὲν μπορούσε νὰ ἡσυχάσῃ τὴ νύχτα ἀπὸ τὰ φοβερὰ κλάματα, ὅσο ποῦ ὁ βόιβοδας, ποῦ ἔγινε ὕστερα πασὰς τοῦ Ζητουνιοῦ*, ἐφαρμακώθη καὶ πέθανε. Καὶ τότες ἔπαψαν τὰ κλάματα.

7. ΟΙ ΚΟΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

(Ἀθῆναι)

Ὅταν ὁ μυλόρδος* ἐπῆρε τὴ μιὰ ἀπὸ τις ἕξι κόρες τοῦ Κάστρου, ἄφησε παραγγελίαν στοὺς Τούρκους νὰ τοῦ κουβαλήσουν καὶ τις ἄλλες τὴ νύχτα. Ἀλλὰ κεῖ ποῦ πῆγαιναν νὰ τις βγάλουν,

τις άκούν νά σκούζουν λυπητερά και νά φωνάζουν τήν άδερφή τους. Οί Τουρκοί τρομασμένοι έφυγαν, και με κανένα λόγο δέν ήθελαν νά δοκιμάσουν νά τις βγάλουν. Και άλλοι πολλοί κάτω από τό Κάστρο τις άκουγαν τις μαρμαρένιες κόρες νά κλαίν τή νύχτα για τήν άδερφή τους, πού τούς τήν πήραν.

8. ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

(Σπάρτη)

Κοντά στο Μιστρά, σε μιá ψηλή θέση, πόχει από κάτω όλο τον κάμπο τής Σπάρτης, ήταν ένα μεγάλο κυπαρίσσι, τό μεγαλύτερο κυπαρίσσι του κόσμου. Τώρα δέν ύπάρχει πλέον· είναι λίγα χρόνια, κάποιος παλιάνθρωπος είχε άνάψει φωτιά εκεί κοντά, και δέν έπρόσεξε και άναψε τό κυπαρίσσι και κήκε.

Αυτό τό κυπαρίσσι έχει τήν ιστορία του. Έπί Τουρκίας ένας πασιás πήγε σ' αυτή τή θέση νά διασκεδάση. Έβαλε και του 'ψησαν ένα σφαχτό, και κάθισε κι έφαγε. Είχε μαζί του και ένα βοσκό, ένα νέο παλικάρι χριστιανόπουλο, και τον ύπηρετούσε. Για μιá στιγμή τό παιδί έριξε τή ματιά του και παρατήρησε εκείνο τό ώραίο θέαμα, τον κάμπο με τις πρασινάδες και τ' άφθονα νερά, και τά βουνά γύρω, τον έπιασε τό παράπονο κι άναστένασε. Τό είδε ό πασιás και τον ρωτá :

— Μπρέ Ρωμιέ, τί έχεις κι άναστενάξεις ;

— Τί νά 'χω, πασιá μου, του λέει· συλλογίζομαι πώς όλα αυτά τά μέρη ήταν δικά μας μιá φορά και μās τά πήρατε· μα τό λένε τά χαρτιά μας και έχω τήν έλπίδα μου στο Θεό, πώς με καιρό πάλι δικά μας θά γίνουν.

Ό πασιás θυμωσε :

— Μωρέ, τί τσαμπουνάς αύτου; του λέγει.

Και έρπάζει τήν ξύλινη σούβλα, πού είχαν ψήσει τ' άρνί, και τήν καρφώνει στη γή.

— Νά, τό βλέπεις αυτό; λέγει. Άν αυτό τό ξερό παλούκι βγάλη κλαριά, τότες νά 'χετε έλπίδα πώς θά ξαναπάρετε πίσω αυτά τά μέρη.

Τήν άλλη μέρα ή σούβλα ρίζωσε στη γή και ξαναβλάστησε

καί φούντωσε καί θέρειψε, κι ἔγινε τὸ περήφανο κυπαρίσσι, ποῦ γνωρίζαμε. Καί ἐπειδὴ ὁ πασιὰς ἔχωσε τὴ σούβλα στὴ γῆ ἀπὸ τὴ μύτη, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν κορφή, ἔβγαλε τὸ κυπαρίσσι τὰ κλαριά του γερμένα πρὸς τὰ κάτω, ἔγινε θηλυκὸ κυπαρίσσι.

II. ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΤΟΥ ἙΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Οἱ παροιμίαι καὶ οἱ παροιμιακῆς φράσεις, ποῦ παραδίδονται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ εἶναι πολυτιμότετοι μάρτυρες τοῦ παρελθόντος, πολὺ ἀψευδέστεροι ἀπὸ τὰ γραπτὰ κείμενα, τὶς ἐπιγραφῆς καὶ τὰ ἔργα τῆς τέχνης. Εἶναι ζωντανὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, ποῦ κλείουν τὴ σοφία τοῦ λαοῦ, τὴν πείρα του, τὶς ἀντιλήψεις του, τὴν παρατηρητικότητά του, τὸ στωικὸ καὶ σπινθηροβόλο πνεῦμα του. Ἐκφράζουν πάντοτε μίαν ἀλήθεια σημαντικὴ, μὲ ἀλληγορίαν, μεταφορὰ καὶ ρυθμὸ, ποῦ δείχνουν φαντασία καὶ ποιητικότητα. Ἄλλοτε διαπιστώνουν τὴν πραγματικότητα, τοὺς νόμους ποῦ κυβερνοῦν τὴ ζωὴ ἢ τὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων (κυρίως παροιμιαί), ἄλλοτε ἐκφράζουν γνῶμες, πρακτικῆς ἀλήθειαι, βγαλμένες ἀπὸ τὴν πείρα τῆς ζωῆς καὶ δίνουν συμβουλῆς καὶ ὁδηγίαι (γνωμικῆς παροιμιαί), ἄλλοτε πάλι ἀπηχοῦν ὀρισμένα καὶ συγκεκριμένα περιστατικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γεννήθησαν καὶ τὰ ὁποῖα στὸ μεταξύ λησμονήθησαν (ἀνεκδοτικῆς παροιμιαί). Πάντοτε ὅμως ἔχουν δροσιά, χάρη, παραστατικότητα καὶ πολλὴ εὐφυΐα.

Ὁ σοφὸς μελετητὴς τῶν πνευματικῶν προϊόντων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ Ν. Γ. Πολίτης ἔχει συγκεντρώσει τὶς περισσότερες παροιμιαί σὲ 4 μεγάλους τόμους. Ἀπὸ τὸν πλούσιο αὐτὸ θησαυρὸ σταχυολογοῦμε καὶ παραθέτομε λίγα δείγματα, καταταγμένα κατὰ τὸ εἶδος τους.

N.A.K.

- 1) *Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας.
- 2) Βουνὸ μὲ βουνὸ δὲ σμίγει.
- 3) Γιὰ χάρη τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα.
- 4) Δυὸ γελοῦν, κάτι ξέρουν· ἕνας γελαῖ, τρελὸς εἶναι.
- 5) Δυὸ κεφάλια σ' ἕνα φέσι δὲ χωροῦν.
- 6) Ἐγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος τῆς οὐρᾶς του.
- 7) Ἐχει ὁ τοῖχος αὐτιά, κι οἱ λόγγοι μάτια.
- 8) Καίνουριο κοσκινάκι μου καὶ ποῦ νὰ σὲ κρεμάσω.
- 9) Μαθημένα εἶν' τὰ βουνὰ νὰ βρέχη, νὰ χιονίζη.

- 10) Ξίδι χάρισμα, γλυκό σά μέλι.
- 11) Όσα ξέρει ό νοικοκύρης, δέν τά ξέρει ό κόσμος όλος.
- 12) Στραβός βελόνα γύρευε μέσα σε άχурώνα
κι ένας κουφός του έλεγε : τήν άκουσα που έβρόντα.
- 13) Όποιος βιάζεται, σκοντάφτει.
- 14) Όποιος δέ βλέπει που πατεϊ, στη λάσπη θε να πέσει.
- 15) Χωρίς κουπιά και άρμενα «Άγιε Νικόλα βόθηθα με»!
- 16) Έ τριανταφυλλιά κάνει και τριαντάφυλλα κι άγκάθια.
- 17) Κάλλια έργάτου κέρδος παρά άκριβου βιός.
- 18) Άλάτι πάει στην άλυκη και φρύγανα στο λόγγο.
- 19) Όποιος δέν κάνει από λόγου του και πετυχαίνει από άλλο,
κακό ψυχρό 'ναι τó καλό κι άς είναι και μεγάλο.
- 20) Άξιος στο φαγι κι άγλήγορος στον ύπνο.
- 21) Τó νερό του Άπριλιου είναι πλούτος του κόσμου.
- 22) Τή Γέννηση τήν άβρεχη, τά Φώτα χιονισμένα
και τή Λαμπρή βρεχούμενη, τά πάντα ευτυχισμένα.
- 23) Κάλλιο γνώση παρά γρόσι.

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΝΟΥ

Σάν εἰς ἄρμα λαμπρόν, στὰ χρυσωμένα
τῶν ἀγγέλων φτερά, ἐπέτα ἡ θεία
Μητέρα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ὁποία
ἦτον ὄλα τὰ κάλλη μαζωμένα.

Τοῦτα βλέπουσα ἡ Γῆ, μὲ πικραμένα
μάτια, μὲ στεναγμούς, εἶπε : — Μαρία,
ποῦ μ' ἀφήνεις ἐδῶ, στήν ἐρημία;
Καὶ πῶς νὰ ζήσω γῶ χῶρίς ἐσένα;

Εἶναι πολεμικὸς νόμος, νὰ σέρνη
πίσω του ὁ νικητῆς τοὺς νικημένους,
ὅταν θριαμβικὴν δόξαν λαμβάνη.

Καὶ μέ, τοὺς υἱούς μου, ὑποκειμένους
ἔκαμες Μαριάμ. Λοιπὸν τυχαίνει*
νὰ μᾶς σύρῃς αὐτοῦ γλυκὰ δεμένους!

Φραγκ. Κολομπῆς

(Ἔνθευ εὐλαβείας, ἐκχυθέντα εἰς τὴν πανένδοξον μετὰστασιν τῆς θεομήτορος Μαρίας παρά τινων τοῦ Φλαγγινιανοῦ Ἑλληνομουσείου τροφίμων.) Ἐνετίησι, 1708

2. Ο ΘΟΥΡΙΟΣ

Ὡς πότε παλικάρια νὰ ζῶμεν στὰ στενά,
μονάχοι σὰν λιοντάρια, στὲς ράχες, στὰ βουνά;
Σπηλιῆς νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴν σκλαβιά;
Νὰ χάνωμεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τούς φίλους, τὰ παιδιά μας κι ὅλους τούς συγγενεῖς;
Κάλλιό 'ναι μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακή.

Τί σ' ὠφελεῖ κι ἂν ζήσης, καὶ εἶσαι στὴ σκλαβιά;
Στοχάσου πὼς σέ ψένουν καθ' ὥρα στὴ φωτιά.
Βεζίρης*, δραγουμάνος*, ἀφέντης κι ἂν σταθῆς,
ὁ τύραννος ἀδίκως σέ κάνει νὰ χαθῆς.
Δουλεύεις ὅλη μέρα εἰς-ὄ,τι κι ἂν σοῦ πῆ
κι αὐτὸς πασχίζει πάλι τὸ αἷμα σου νὰ πιῆ.
'Ο Σοῦτσος* κι ὁ Μουρούζης*, Πετράκης*, Σκαναβής*,
Γκίκας* καὶ Μαυρογένης*, καθρέπτῃς εἶν' νὰ ἰδῆς.
'Ανδρεῖοι καπετάνιοι, παπάδες, λαϊκοὶ
σκοτώθηκαν κι ἀγάδες μὲ ἄδικο σπαθί.
Κι ἀμέτρητ' ἄλλοι τόσοι καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμιοί,
ζωὴ καὶ πλοῦτον χάνουν χωρὶς καμιὰ ἀφορμὴ.

'Ελάτε μ' ἕνα ζῆλον σέ τοῦτον τὸν καιρὸν
νὰ κάμωμεν τὸν ὄρκον ἐπάνω στὸν Σταυρόν.
Σᾶς κράζει ἡ πατρίδα, σᾶς θέλει, σᾶς πονεῖ,
ζητᾶ τὴν συνδρομὴν σας μὲ μητρικὴ φωνή.
Συμβούλους προκομμένους μὲ πατριωτισμὸν
νὰ βάλωμεν εἰς ὅλα νὰ δίδουν ὄρισμόν.
'Ο νόμος νὰ 'ναι ὁ πρῶτος καὶ μόνος ὁδηγὸς
καὶ τῆς πατρίδος ἕνας νὰ γίνῃ ἀρχηγός.
Γιατὶ κι ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τῇ σκλαβιά·
νὰ ζῶμεν σὰν θηρία εἶν' πιὸ σκληρὴ φωτιά.
Καὶ τότε μὲ τὰ χέρια ψηλά στὸν οὐρανὸν
ᾶς ποῦμε ἀπ' τὴν καρδιά μας ἑτοῦτα στὸν Θεόν :

« Ὡ βασιλεῦ τοῦ κόσμου, ὀρκίζομαι σέ Σέ
στὴν γνώμην τῶν τυράννων νὰ μὴν ἔλθῳ ποτέ.
Μήτε νὰ τοὺς δουλεύω, μήτε νὰ πλανηθῶ
εἰς τὰ ταξίματά τους νὰ μὴν παραδοθῶ.
'Ενόσω ζῶ στὸν κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπός,
γιὰ νὰ τοὺς ἀφανίσω θε νὰ 'ναι σταθερός.

Πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα συντρίβω τὸν ζυγόν,
 ἀχώριστος νὰ εἶμαι ἀπὸ τὸν στρατηγόν.
 Κι ἂν παραβῶ τὸν ὄρκον, ν' ἀστράψη ὁ οὐρανὸς
 καὶ νὰ μὲ κατακάψη, νὰ γίνω σὰν καπνὸς ».

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύση καὶ νότον καὶ βοριά
 γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ ἔχωμεν μιὰ καρδιά.

Ἐτυπώθη εἰς ἴδιον φυλλάδιον, Βιέννη, 1797

Ρήγας Βελεστινῆς (Φεραῖος)

3. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Τρύγος πρόσχαρα προβαίνει,
 ἔορτάζει ἢ οἰκουμένη·
 ἢ φλογέρα ἀχολογáει·
 τὸ φθινόπωρο βοῖζει,
 χορευτὰ πανηγυρίζει
 καὶ τ' ἀμπέλια του τρυγάει.

Βάλτε, φίλοι, μὲς στὴ βρύση
 τὸ κρασί μας νὰ δροσίση·
 καὶ στρωθῆτε καταγῆς,
 στὴν ἀράδα ὡς τὸν πάτο
 εἰς τὸν ἴσκιον ἀποκάτω,
 πρὸς τὰ χεῖλη τῆς πηγῆς.

Στρῶστε φύλλα, στρῶστε φτέρη*
 ἐπιδέξια μὲ τὸ χέρι
 κι ἀπὸ πάνω τεχνικά,
 τὸ ἀρνάκι μας λιανίστε
 καὶ τὸν τρύγον μας ἀρχίστε
 νὰ χαροῦμε φιλικά.

4. ΣΤΟΛΙΔΙΑΡΗΣ

Σὲ γάμον ἄρχοντος προσκαλεσμένος
 ὁ Νούλας βρίσκονταν ἀπελπισμένος,
 τί δὲν ἐγένονταν νὰ καταφθάσουν
 σκουτιὰ ὀλοκαίνουργα νὰ τοῦ τοιμάσουν.
 Νὰ πάη δὲν ἔσπεργε, καθὼς φοροῦσε,
 κι ἀπαρηγόρητος ἐβλαστημοῦσε.

Τοῦ λέγει φίλος του: « καὶ τίς ἡ χρεῖα
 νὰ καταθλίβῃσαι χωρὶς αἰτία ;
 Μήγαρ* εἶν' ἄφευκτο ν' ἀντραλωθοῦμε*,
 ἐκεῖ γιορτιάτικοι γιὰ νὰ φανοῦμε ;
 Παρόμοιες πρόληψες γιὰ τὰ στολίδια
 μικρῶν κι ἀνήλικων ἀνθρώπων ἴδια.
 Κι ἐγὼ ἐκίνησα μὲ τὰ παλιά μου,
 μηδὲ κὰν διάλεξα τὰ πλιὸ καλά μου».
 Ὁ φίλος πάσκαγε* μὲ λόγου κρίση
 τὸν ἰσχυρόγνωμο νὰ καταπείσῃ.
 Χαμένα ἀπόστανε τὸν λάρυγγά του.
 Ἐκεῖνος ἤθελε τὴν φορεσιά του.

Κριτὴ μὲ ζήτησαν ν' ἀποφασίσω,
 τὴ γνώμη μου ἔδωκα, χωρὶς ν' ἀργήσω.
 Καὶ πρὸς τὸν σύμβουλο εὐθύς φηρώντας,
 παρόμοια ἐμίλησα χαμογελώντας :
 « Κρένεις* ἐξαίρετα ἡ ἀφεντιά σου.
 Μόν' ἓνα δίκιο του καλοστοχάσου.
 Ἄν πάγῃ ἀστόλιγος καὶ δὲν φαντάξῃ,
 ποιὸς τὸν στοχάζεται νὰ τὸν κοιτάξῃ ; »

* « Ἀπαντα ». Ἔτος α' δημοσιεύσεως 1827, Κέρκυρα

Ἰωάννης Βηλαράς

5. Ο ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κείτεται, βογκάει,
μέ τὸ Χάρο πολεμάει.

Ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τὶ γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μέ καρδιάς κι ἀγάπης ζέση
τὸ γιατρὸ νὰ προσκαλέση.

Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἀρρώστια
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τὰ ἔξοδα τρομάζει!

Ἕνας φίλος του ἀστεῖος,
μέ σκοπὸ νὰ χωρατέψη,
τοῦ εἶπε, μήπως ἐξοδέψη

πλιὸ παράνω στὴ θανή του,
ἂν ἀπόμνησκειν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμπορος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιὸ ἐκαταζαλίστη.
Παντοχὴ καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει, θὰ πεθάνη!

Καὶ οἱ πόνοι του αὐγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρη,
μὴν ὁ θάνατος τὸν πάρη.

Ἐξανάλαβεν ὡστόσο
μέ ὀλίγα τὴν ὑγεία του.
Μόν' γι' αὐτὴ τὴ συμφορὰ του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήση,
νὰ δειπνάη μόν' τὸ βράδυ
μὲ νερὸ καὶ παξιμάδι.

« Ποιήματα »

Ἰωάννης Βηλιαῶς

6. Η ΨΥΧΟΥΛΑ

Ὡσάν γλυκόπινοο
Δροσάτο ἀεράκι
Μέσα σὲ ἀνθότοπο
Κεῖο τὸ παιδάκι
Τὴν ὕστερη ἔβγαλε
Ἄναπνοή.

Καὶ ἡ ψυχούλα του
Εἰς τὸν ἀέρα
Γλήγορα ἀνέβαινε
Πρὸς τὸν αἰθέρα
Σὰν λιανοτρέμουλη
Σπίθα μικρή.

Ὅλα τὴν ἔκραζαν,
Ὅλα τ' ἀστέρια,
Κι ἐκείνη ἐξάπλωνε
Δειλὴ τὰ χέρια,
Γιατὶ δὲν ἤξερε
Σὲ ποῖο νὰ μπῆ.

Ἄλλὰ, νά, τοῦ ἔδωσε
Ἐνα ἀγγελάκι
Φιλὶ ἀθάνατο
Στὸ μαγουλάκι,
Ποῦ ἔξαφνα ἔλαμψε
Σὰν τὴν αὐγή.

Διονύσιος Σολωμὸς

7. Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

(Ἀπόσπασμα)

Ἐλαμπε ἀχνὰ τὸ φεγγαράκι — εἰρήνη
 Ὀλην, ὄλη τὴ φύση ἀκίνητοῦσε,
 Καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἔρημη τὴν κλίνη
 Τ' ἀηδὸνι τὰ παράπονα ἀρχινοῦσε·
 Τριγύρω γύρω ἢ νυχτικὴ γαλήνη
 Τὴ γλυκύτατη κλάψα ἠχολογοῦσε·
 Ἀπάντεχα βαθὺς ὕπνος μὲ πιάνει,
 Κι ὀμπροστά μου ἓνας γέροντας μοῦ ἐφάνη.

Στὸ ἀκρογιάλι ἀναπαύσονται ὁ γέρος·
 Στὰ παλαιὰ τὰ ροῦχα τὰ σχισμένα
 Γλυκὰ γλυκὰ τὸ φύσημα τοῦ ἀέρος
 Τ' ἀριὰ μαλλιά του ἐσκόρπαιε τ' ἀσπρισμένα,
 Κι αὐτὸς εἰς τὸ πολύαστρον τοῦ αἰθέρος
 Τὰ μάτια ἐστριφογύριζε σβημένα·
 Ἀγάλι γάλι ἀσηκώθη ἀπὸ χάμου,
 Καὶ ὡσὰν νὰ ἔχε τὸ φῶς του ἦλθε κοντὰ μου.

Διονύσιος Σολωμὸς

8. ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΗ ΣΕΛΗΝΗ

(Ἀπόσπασμα)

Γλυκύτατη φωνὴ βγάν' ἢ κιθάρα
 Καὶ σὲ τούτη τὴν ἀφραστη ἀρμονία
 Τῆς καρδιάς μου ἀποκρίνεται ἢ λαχτάρᾳ·

Γλυκὲ φίλε, εἶσ' ἐσύ, ποῦ μὲ τὴ θεία
 Ἐκσταση τοῦ Ὁσσιάνου*, εἰς τ' ἀκρογιάλι
 Τῆς νυχτὸς ἐμψυχεῖς τὴν ἡσυχία.

Κάθισε γὰ νὰ ποῦμε ὕμνον στὰ κάλλη
 Τῆς Σελήνης· αὐτὴν ἐσυνηθοῦσε
 Ὁ τυφλὸς* ποιητὴς συχνὰ νὰ ψάλλη.

Μοῦ φαίνεται τὸν βλέπω ποὺ ἀκουμβοῦσε
 Σὲ μίαν ἐτία, καὶ τὸ φεγγάρι ὥστόσο
 Στὰ γένια τὰ ἱερὰ λαμποκοποῦσε.

Ἄπ' τὸ Σκοπὸ* νὰ το, προβαίνει· ὦ, πόσο
 Σὺ τὴν νύχτα τερπνὰ παρηγορίζεις!
 Ὑμνον παθητικὸν θεὸ νὰ σοῦ ὑψώσω·

Παθητικὸ σὰν ἐσένα, ὅταν λαμπίζης
 Στρογγυλό, μεσουράνιο, καὶ τὸ φῶς σου
 Σὲ ταφόπετρα ὀλόασπρη ἀποκοιμίζης.

Διονύσιος Σολωμὸς

9. ΕΙΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑΝ ΦΡΑΙΖΕΡ

Μικρὸς προφήτης ἔριξε σὲ κορασιὰ τὰ μάτια
 Καὶ στοὺς κρυφοὺς του λογισμοὺς, χαρὰ γιομάτους, εἶπε :
 « Κι ἂν γιὰ τὰ πόδια σου, Καλή, κι ἂν γιὰ τὴν κεφαλὴ σου
 κρίνους ὁ λίθος ἔβγανε, χρυσὸ στεφάνι ὁ ἥλιος,
 δῶρο δὲν ἔχουνε γιὰ Σέ, καὶ γιὰ τὸ μέσα πλοῦτος.
 Ὅμορφος κόσμος ἠθικὸς ἀγγελικὰ πλασμένος ! ».

Διονύσιος Σολωμὸς

10. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

1

Καθαρότατον ἥλιο ἐπρομηνοῦσε
 τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἀστέρι,
 σύγνεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
 τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
 καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἄργοφυσοῦσε

τόσο γλυκὸ στὸ πρόσωπο τ' ἀέρι,
 ποὺ λὲς καὶ λέει μὲς στῆς καρδιάς τὰ φύλλα :
 γλυκιὰ ἢ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

2

Χριστὸς ἀνέστη ! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
 ὅλοι, μικροί, μεγάλοι, ἐτοιμαστῆτε·
 μέσα στὲς ἐκκλησίες τὲς δαφνοφόρες
 μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε·
 ἀνοίξετε ἀγκαλιὲς εἰρηνοφόρες
 ὀμπροστὰ στοὺς Ἀγίους καὶ φιληθῆτε·
 φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
 πέστε « Χριστὸς ἀνέστη » ἔχθροὶ καὶ φίλοι.

3

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι
 καὶ βρέφη ὠραῖα στὴν ἀγκαλιὰ οἱ μανάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτώντας τὲς ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
 λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι
 ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουνε οἱ λαμπάδες·
 κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἀγιοκέρι
 ὅπου κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι.

« Τὰ εὐρισκόμενα », ἔκδοσις Ἰ. Πολυλά, Κέρκυρα, 1859 *Διογύσιος Σολωμὸς*

11. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΜΗΤΕΡΑ

Κρέμεται τὸ σπαθὶ κοντὰ στὴν κούνια σου, καλὸ μου,
 ἀλλὰ τὸ χέρι δέν εἶναι ποὺ τό 'σφιγγε στὴ νίκη.
 Μακρὺς ὁ λάκκος π' ἀνοίξε καὶ κλεῖ τὸ γίγαντά μου.
 Κάμπους, βουνά, χωρὶς αὐτὸν μάχης καπνοὶ σκεπάζουν·
 ἀλλ' αὐτὸ τώρα ποὺ κουνῶ τ' ἀμέριμνο κορμάκι
 αὔριο θὰ γίνῃ δύναμη ποὺ ὁ λογισμὸς κινάει,

καί στηθί άντρίκειο θά σταθῆ στές σαϊτιές τῆς μοίρας.
 Βρέχει τὰ βέλη της αὐτῆ στὰ ὕψη τῶν άνδρείων,
 πού ἐκεῖ στημένοι στερεοί λάμπουν στῆ μάχη θεοί.
 Χαρές και πλούτη νά χαθοῦν, και τὰ βασιλεια, κι ὄλα,
 τίποτε δέν εἶναι, ἄν στητῆ μέν' ἡ ψυχῆ κι ὀλόρθη.
 "Ὀλα τὰ ἐρείπια γύρω της κοιτᾶ χαμογελώντας,
 κι ἀνθοί σ' αὐτά, παντοῦ κι ἀργά, βλασταίνουν ὡς τὸν τάφο·
 φυτρώνει και στὸ σκότος του τοῦ Παραδείσου τ' ἄνθι.
 Τοῦ κόρφου σύ, τῆς ἀγκαλιᾶς ἀγαπημένο βάρος,
 σπούδαξε, μὴν ἀργοπορῆς βάρος νά γίνης τρόμου
 ἐκεῖ πού οἱ χεῖμαρροι τοῦ ἐχθροῦ τρομαχτικά βρυχίζου.
 *Ἄλλὰ τὸ χέρι σου ζωστὸ πλιά στὸ λαιμό μου γύρω
 δέ θά 'ναι τότε, ἄλλὰ σ' αὐτὸ τ' ὀλεθροφόρο ξίφος.
 Τῆς Μοίρας ἔτοσ' οἱ δύνამες, ὄσο τρανές κι ἄν εἶναι,
 κι ἄν πέσης σύ στὸν πόλεμο, μένουν ἐκεῖνες, ὄπως
 τῆς κούνιας τὰ κινήματα πού τῶρα σέ κοιμίζουν.
 Μεγάλωσε, μεγάλωσε, μὴ δίχως μάνα μείνης.
 Θά ζῶση ἐκείνη τὸ σπαθί μέσ στὸ βυζι ἀποκάτου,
 κι ἐμπρός ! σημαία και σπαθί, ψυχῆ, ψυχῆ και νίκη !
 Τὴν ψυχῆ μέσα μου γρικῶ τοῦ ποθητοῦ πατρός σου,
 και χίλιες, χίλιες γύρω μου ξαστράφτουν Ἄμαζόνες.
 *Ἄντρες, γυναῖκες εἶν', κανεῖς δέ θά ρωτᾶ στῆ μάχη.
 Κοίτα τοὺς λάκκους ! — ἄλλὰ τί μπορεῖς σύ νά κοιτάξης;
 *Ἄπειρους λάκκους, ἄπειρους γεμίζουν οἱ νεκροί μας·
 πέφτουμ' ἐμεῖς, τὸ ἔργο μας γιὰ τὴν πατρίδα μένει,
 και σ' ὄλα ζῆ τὰ στηθῆ μας τούτ' ἡ πνοή και μόνη,
 πού φλόγα γίνεται φριχτῆ καθολικοῦ πολέμου,
 πού κάθε γῆ και θάλασσα παντοῦ περιλαβαίνει,
 πού ζώνει ἐσέ και σκίρτημα και τῆς κουνιᾶς σου δίνει.
 Σκίρτα, κουνιά, μ' εὐχῆ χαρᾶς γιὰ τὸ καλὸ πού θά 'ρθῆ !
 Γλυκὰ κι ἡ τύχη μοῦ γελᾶ, γιατί ἡ στιγμή 'ναι τούτη
 πού τ' ἀκριβὰ σου βλέφαρα σηκώνονται κι ἀφήνουν
 τὸ χαμογέλιο τῆς ματιᾶς νά λάμπη, σ' ὄλα τ' ἄλλα
 ἀβέβαιο και τρεμάμενο, ἄλλ' ὄχι και σ' ἐμένα.
 "Ἐλα σ' ἐμέ, τῶν σπλάχνων μου γλυκὸ βλαστάρι· θέλω
 γιὰ μιὰ στιγμή γοργὰ 'π' αὐτὸ τὸ σπῆτι νά μακρύνω·

θέλω τὸ μέτωπ' ὁ καπνὸς τῆς μάχης νὰ σοῦ γγίξη,
πλατιά τὸ στήθος σου, βαθιά, νὰ πνέξη* ὀλέθρου φλόγα.

« Ἰταλικά ποιήματα », Ἀθήναι, 1921
(μεταφρ. Γ. Καλοσγούρου)

Διονύσιος Σολωμός

12. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(Αἰ 16 πρῶται στροφαί)

1

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
ποῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
ποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

3

Ἐκεῖ μέσα ἑκατοικοῦσες
πικραμένη, ἐντροπαλὴ
κι ἓνα στόμα ἀκαρτεροῦσες,
« ἔλα πάλι », νὰ σοῦ πῆ.

5

Δυστυχῆς ! Παρηγορία
μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λὲς
περασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγῶντας τα νὰ κλαῖς.

7

Κι ἔλεες « πότε, ἄ ! πότε βγάνω
τὸ κεφάλι ἀπὸ τς ἐρμίες ; »
καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
κλάψες, ἄλυσες, φωνές !

9

Μὲ τὰ ροῦχα αἱματωμένα,
ξέρω, ὅτι ἔβγαίνες κρυφὰ
νὰ γυρεύης εἰς τὰ ξένα
ἄλλα χέρια δυνατὰ.

2

Ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά !

4

Ἄργιε νὰ ᾖθῃ ἐκεῖνη ἡ μέρα
καὶ ἦταν ὅλα σιωπηλά,
γιατὶ τὰ ἴσκιαζε ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

6

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει
φιλελεύθερη λαλιά,
ἓνα ἐκτύπησε τ' ἄλλο χέρι
ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά.

8

Τότ' ἐσήκωνες τὸ βλέμμα
μὲς τὰ κλάιματα θολό,
καὶ εἰς τὸ ροῦχο σου ἔσταζ' αἶμα,
πληθὸς αἶμα ἑλληνικό.

10

Μοναχὴ τὸ δρόμο ἐπῆρες,
ἐξανάλθες μοναχὴ·
δὲν εἶν' εὐκόλες οἱ θύρες,
ἐὰν ἡ χρεῖα τὲς κOURταλῆ*.

11

Ἄλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια
 ἄλλ' ἀνάσασε καμιά,
 ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
 καὶ σὲ γέλασε φρικτά.

12

Ἄλλοι, ὀιμέ! στὴ συμφορά σου
 ὅπου ἔχαίροντο πολὺ,
 « σῦρε νὰ ἔβρης τὰ παιδιὰ σου,
 σῦρε », ἔλεγαν οἱ σκληροί.

13

Φεύγει ὀπίσω τὸ ποδᾶρι
 καὶ ὀλογλήγορο πατεῖ
 ἢ τὴν πέτρα ἢ τὸ χορτάρι
 πού τῆ δόξα σοῦ ἐνθυμεῖ.

14

Ταπεινότατη σοῦ γέρνει
 ἢ τρισάθλια κεφαλή,
 σὰν πτωχοῦ πού θυροδέρνει
 κι εἶναι βᾶρος του ἡ ζωή.

15

Ναί, ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
 κάθε τέκνο σου μὲ ὀρμή,
 πού ἀκατάπανστα γυρεύει
 ἢ τὴ νίκη ἢ τὴ θανά.

16

Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
 τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
 καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη
 χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά.

Λιοντίσιος Σολωμός

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

Ἔσοι κάστρα κι ἂν εἶδα καὶ περπάτησα,
 σὰν τῆς Ὠριάς τὸ κάστρο δὲν ἐλόγιασα.
 Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
 σαράντα ὀργιές τοῦ ψήλου, δώδεκα πλατύ,
 μολύβι σκεπασμένο, μαρμαροχυτό,
 μὲ πόρτες ἀτσαλένιες κι ἀργυρὰ κλειδιά,
 καὶ τοῦ γυαλοῦ ἢ πόρτα στράφτει μάλαμα.

Τοῦρκος τὸ τρογυρίζει χρόνους δώδεκα,
 δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πάρῃ τὸ ἐρημόκαστρο.
 Κι ἔνα σκυλι Τουρκάκι, μιᾶς Ρωμνιάς παιδί,
 στὸν Ἄμιρά* του πάει καὶ τὸν προσκυνάει.

— Ἄφέντη μ' Ἄμιρά μου καὶ σουλτάνε μου,
 ἂν πάρω γὼ τὸ κάστρο, τί εἶν' ἢ ρόγα* μου;

- Χίλια ἄσπρα* τὴν ἡμέρα κι ἄλογο καλό,
καὶ δυὸ σπαθιά ἀσημένια γιὰ τὸν πόλεμο.
—Οὐδὲ τ' ἄσπρα σου θέλω κι οὐδὲ τὰ φλωριά,
οὐδὲ καὶ τ' ἄλογό σου κι οὐδὲ τὰ σπαθιά,
μόν' θέλω γὼ τὴν κόρη, πού 'ναι στὰ γυαλιά.
—Ὡσὰν τὸ κάστρο πάρης, χάρισμα κι αὐτή.

- Πράσινα ροῦχα βγάζει, ράσα φόρεσε.
Τὸν πύργο πύργο πάει καὶ γυροβολαί,
στὴν πόρτα πάει καὶ στέκει καὶ παρακαλεῖ.
—Γιὰ ἄνοιξε, ἄνοιξε, πόρτα, πόρτα τῆς Ὠριάς,
πόρτα τῆς μαυρομάτας τῆς βασιλίσσας.
—Φεύγα ἀπ' αὐτοῦ, βρὲ Τοῦρκε, βρὲ σκυλότουρκε.
—Μὰ τὸ Σταυρό, κυρά μου, μὰ τὴν Παναγιά,
ἐγὼ δὲν εἶμαι Τοῦρκος, οὐδὲ Κόνιαρος,
εἶμαι καλογεράκι ἀπ' ἀσκηταριό.
Δώδεκα χρόνους ἔχω ὅπ' ἀσκήτευα,
χορτάρι ἐβοσκοῦσα σὰν τὸ πρόβατο,
κι ἦρθα νὰ πάρω λάδι γιὰ τὶς ἐκκλησιές.
Γιὰ ἀνοίξετέ μου νὰ 'μπω τοῦ βαρόμοιρου.
—Νὰ ρίξουμε τσιγγέλια νὰ σὲ πάρουμε;
—Τὰ ράσα μου εἶναι σάπια καὶ ξεσκίζονται.
—Νὰ ρίξουμε τὸ δίχτυ νὰ σὲ πάρουμε;
—Εἶμαι ἀπὸ τὴν πείνα κι ἀντραλίζουμαι*.

Γελάστηκε μὰ κόρη, πάει, τὸν ἄνοιξε.
"Ὅσο ν' ἀνοίξη ἡ πόρτα, χίλιοι ἐμπήκανε,
κι ὅσο νὰ μισανοίξη, γέμισ' ἡ αὐλή,
κι ὅσο νὰ καλοκλείση, ἡ χώρα πάρθηκε.
"Ὅλοι χυθῆκαν στ' ἄσπρα, ὅλοι στὰ φλωριά,
κι ἐκεῖνος εἰς τὴν κόρη πού 'ναι στὰ γυαλιά.

Κι ἡ κόρη ἀπὸ τὸν πύργο κάτω πέταξε,
μῆτε σὲ πέτρα πέφτει, μῆτε σὲ κλαριά,
παρὰ σὲ Τοῦρκου χέρια καὶ ξεψύχησε.

2. ΤΟΥ ΓΙΟΦΥΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

Σαράντα πέντε μάστοροι κι ἐξήντα μαθητάδες,
γιοφύρι-ν-έθεμέλιωναν στῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι.

Ὅλημερίς τὸ χτίζανε, τὸ βράδυ ἐγκρεμιζόταν.

Μοιριολογοῦν οἱ μάστοροι καὶ κλαῖν οἱ μαθητάδες :

— Ἀλίμονο στοὺς κόπους μας, κρίμα στὶς δούλεψές μας,
ὄλημερίς νὰ χτίζουμε, τὸ βράδυ νὰ γκρεμιέται!

Πουλάκι ἐδιάβη κι ἔκατσε ἀντίκρυ στὸ ποτάμι,

δὲν ἐκελάηδε σὰν πουλί, μηδὲ σὰ χελιδόνι,

παρὰ ἐκελάηδε κι ἔλεγε, ἀνθρωπινὴ λαλίτσα :

— Ἄ δὲ στοιχειώσετε ἀνθρώπο, γιοφύρι δὲ στεριώνει:

καὶ μὴ στοιχειώσετε ὄρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,

παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὁμορφὴ γυναίκα,

πόρχεται ἀργὰ τ' ἀποταχὺ καὶ ἀρώρα τὸ γιόμα.

Τ' ἄκουσ' ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει.

Πιάνει μηνάει τῆς λυγερῆς μὲ τὸ πουλί τ' ἀηδόνι :

Ἄργα ντυθῆ, ἀργὰ ἀλλαχτῆ, ἀργὰ νὰ πάη τὸ γιόμα,

ἀργὰ νὰ πάη καὶ νὰ διαβῆ τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.

Καὶ τὸ πουλί παράκουσε κι ἄλλιῶς ἐπῆγε κι εἶπε :

— Γοργὰ ντυσου, γοργὰ ἀλλάξε, γοργὰ νὰ πᾶς τὸ γιόμα,

γοργὰ νὰ πᾶς καὶ νὰ διαβῆς τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.

Νά τηνε κι ἐξανάφανεν ἀπὸ τὴν ἄσπρη στράτα.

Τὴν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, ραγίζεται ἡ καρδιά του.

Ἄπὸ μακριὰ τοὺς χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέει :

— Γειά σας, χαρά σας, μάστοροι κι ἐσεῖς οἱ μαθητάδες,

μὰ τί ἔχει ὁ πρωτομάστορας κι εἶναι βαργωμισμένος*;

— Τὸ δαχτυλίδι τόπεσε στὴν πρώτη τὴν καμάρα,

καὶ ποιός νὰ μπῆ καὶ ποιός νὰ βγῆ τὸ δαχτυλίδι νὰ ἴβρη;

— Μάστορα, μὴν πικραίνεσαι κι ἐγὼ νὰ πᾶ σ' τὸ φέρω,

ἐγὼ νὰ μπῶ, κι ἐγὼ νὰ βγῶ, τὸ δαχτυλίδι νὰ ἴβρω.

Μηδὲ καλὰ κατέβηκε, μηδὲ στὴ μέση ἐπῆγε:

— Τράβα, καλέ μ', τὸν ἄλυσο, τράβα τὴν ἄλυσίδα,

τὶ ὄλον τὸν κόσμον ἀνάγειρα καὶ τίποτες δὲν ἦβρα.

Ἕνας πιχάει μὲ τὸ μυστρί, κι ἄλλος μὲ τὸν ἀσβέστη,
παίρνει κι ὁ πρωτομάστορας καὶ ρίχνει μέγα λίθο.

—Ἀλίμονο στὴ μοίρα μας, κρίμα στὸ ριζικό μας!

Τρεῖς ἀδερφάδες ἤμαστε, κι οἱ τρεῖς κακογραμμένες,
ἢ μιὰ ἔχτισε τὸ Δούναβη, κι ἡ ἄλλη τὸν Ἀφράτη*,
κι ἐγὼ ἢ πλιὸ στερνότερη τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.

Ὡς τρέμει τὸ καρυόφυλλο, νὰ τρέμη τὸ γιοφύρι,
κι ὡς πέφτουν τὰ δεντρόφυλλα, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες.

—Κόρη, τὸν λόγον ἄλλαξε, κι ἄλλη κατάρρα δῶσε,
πόχεις μονάκριβο ἀδερφό, μὴ λάχη καὶ περάση.
Καὶ αὐτὴ τὸν λόγον ἄλλαξε, κι ἄλλη κατάρρα δίνει :

—Ἄν τρέμουν τ' ἄγρια βουνά, νὰ τρέμη τὸ γιοφύρι,
κι ἂν πέφτουν τ' ἄγρια πουλιά, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες,
τὶ ἔχω ἀδερφὸ στὴ ξενιτιά, μὴ λάχη καὶ περάση.

3. Ο ΞΕΝΟΣ

Ξενιτεμένο μου πουλί καὶ παραπονεμένο,
ἢ ξενιτιά σὲ χαίρεται κι ἐγὼ ἔχω τὸν καημό σου.
Νὰ στείλω γράμμα χάνεται, δὲ βρίσκει τὸ παιδί μου,
νὰ μάθη ὅσα νὰ τοῦ πῆ διψάει ἢ καρδιά μου,
νὰ στείλω μῆλο σέπεται, λουλούδι μαραγκιάζει*,
νὰ στείλω καὶ τὸ δάκρυ μου σ' ἕνα ψιλὸ μαντίλι.
Φεγγάρι μου λαμπρό, λαμπρὸ καὶ κυκλογυρισμένο,
αὐτοῦ ψηλὰ ποὺ περπατεῖς καὶ χαμηλὰ μᾶς βλέπεις,
δὲν εἶδες ποὺ τὸ γιόκα μου τὸν πολυαγαπημένο;
Τίνος ματάκια βλέπουν τον, καὶ τὰ δικά μου κλαίγουν;
Τίνος τὰ χεῖλη τοῦ μιλοῦν καὶ τὰ δικά μου τρέμουν;
*Ἀνάθεμά σε, ξενιτιά, γιὰ τὰ κακὰ ποὺ κάνεις.
Ξενίτεψες τὸν ἄντρα μου κι ἔκαμες νὰ χηρέψω,
ξενίτεψες καὶ τὸ πουλί μ' ἄρα δώδεκα χρόνους.

4. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

Τὴν ξενιτιά, τὴν ἀρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη,
τὰ τέσσερα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερά εἶν' τὰ ξένα.
Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενιτιά πρέπει νὰ βάνη μαῦρα,
γιὰ νὰ ταιριάζῃ ἢ φορεσιὰ μὲ τῆς καρδιᾶς τῆ λάβρα.

Ξενιτεμένο μου πουλί καὶ παραπονεμένο,
ἢ ξενιτιά σὲ χαίρεται κι ἐγὼ ἔχω τὸν καημό σου.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;
Μῆλο ἂν σοῦ στείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδιέται,
σταφύλι ξερωγιάζεται, κυδῶνι μαραγκιάζει*.
Νὰ στείλω μὲ τὰ δάκρυα μου μαντίλι μουσκεμένο,
τὰ δάκρυα μου εἶναι καυτερά, καὶ καίνε τὸ μαντίλι.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;

Σηκώνομαι τὴ χαραυγή, γιατί ὕπνο δὲν εὐρίσκω,
ἀνοίγω τὸ παράθυρο, κοιτάζω τοὺς διαβάτες,
κοιτάζω τὶς γειτόνισσες καὶ τὶς καλοτυχίζω,
πῶς ταχταρίζουν* τὰ μικρά καὶ τὰ γλυκοβυζαίνουν.
Μὲ παίρνει τὸ παράπονο, τὸ παραθύρι ἀφήνω,
καὶ μπαίνω μέσα, κάθομαι, καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω.

5. ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

Α'.

Ὕπνε, πού παίρνεις τὰ μικρά, ἔλα πάρε καὶ τοῦτο.
Μικρὸ - μικρὸ σοῦ τό ὄωκα, μεγάλο φέρε μού το·
μεγάλο σὰν ψηλὸ βουνό, ἴσιο σὰν κυπαρίσσι,
κι οἱ κλώνοι του ν' ἀπλώνονται σ' Ἀνατολή καὶ Δύση.

Β'.

Νὰ μοῦ τὸ πάρης, Ὕπνε μου, τρεῖς βίγλες* θὰ τοῦ βάλω,
 τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες, κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.

Βάλλω τὸν ἥλιο στὰ βουνά, καὶ τὸν αἰτὸ στοὺς κάμπους,
 τὸν κύρ Βοριά τὸ δροσερὸ ἀνάμεσα πελάγου.

Ὁ ἥλιος ἐβασίλεψε κι ὁ αἰτὸς ἀποκοιμήθη

κι ὁ κύρ Βοριάς ὁ δροσερὸς στῆς μάνας του πηγαίνει :

—Γιέ μ', ποῦ ἔσουν χτές, ποῦ ἔσουν προχτές, ποῦ ἔσουν τὴν ἄλλη
 (νύχτα ;

Μήνα* μὲ τ' ἄστρο μάλωνες, μήνα μὲ τὸ φεγγάρι,

μήνα μὲ τὸν αὐγερινό, ποῦ ἔμεστ' ἀγαπημένοι ;

—Μήτε μὲ τ' ἄστρο μάλωνα, μήτε μὲ τὸ φεγγάρι,

μήτε μὲ τὸν αὐγερινό, ὅπου ἔστ' ἀγαπημένοι.

Χρυσὸν ὑγιὸν ἐβίγλιζα στὴν ἀργυρή του κούνια.

Γ

Χήνα μου, ἀπλωσ' τὰ φτερά, νὰ πλύνω τοῦ παιδιοῦ μου,

αἰτέ μου, τὰ φτερούγια σου, ν' ἀπλώσω τ' ἀγοριοῦ μου,

κι ἐσύ, ἀηδόني μου χρυσό, στὴν κούνια νὰ καθίσης

μὲ τὴ γλυκιά σου τὴ φωνὴ νὰ μοῦ τὸ νανουρίσης,

καὶ σὰν τὸ ἰδῆς νὰ κοιμηθῆ, τὰ μάτια του νὰ κλείση,

τρέξε, τὸν Ὕπνο φώναξε νὰ μοῦ τὸ σεργιανίση.

*Ἐλα, Ὕπνε, καὶ πάρε το, πὰν' το στὰ περιβόλια,

καὶ γέμισε τοὺς κόρφους του τραντάφυλλα καὶ ρόδα·

τὰ ρόδα θὰ εἶν' τῆς μάνας του καὶ τ' ἄνθη τοῦ κυροῦ του,

καὶ τὰ χρυσὰ τραντάφυλλα θὰ νὰ εἶναι τοῦ νονοῦ του.

Δ'.

Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αὐγὴ, κοιμήσου νιὸ φεγγάρι,

κοιμήσου, ποῦ νὰ σὲ χαρῆ ὁ νιὸς ποῦ θὰ σὲ πάρη.

Κοιμήσου ποῦ παράγγειλα στὴν Πόλη τὰ χρυσά σου,

στὴ Βενετιά τὰ ροῦχα σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.

Κοιμήσου πού σοῦ ράβουνε τὸ πάπλωμα στὴν Πόλη,
καὶ σοῦ τὸ τελειώνουνε σαράντα δυὸ μαστόροι
στὴ μέση βάνουν τὸν ἀετό, στὴν ἄκρη τὸ παγώνι.
Νάνι τοῦ ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τ' ἄγγόνι.
Κοιμήσου καὶ παράγγειλα παπούτσια στὸν τσαγγάρη,
νὰ σοῦ τὰ κἀνη κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρι.
Κοιμήσου μὲς στὴν κούνια σου καὶ στὰ παχιά πανιά σου,
ἢ Παναγιά ἢ Δέσποινα νὰ εἶναι συντροφιά σου.

6. ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

Λεβέντης ἐροβόλαγε ἀπὸ τὰ κορφοβούνια
μὲ τὸ μαντίλι στὸ λαιμό, τὸ βαροκεντημένο.
Εἶχε τὸ φέσι του στραβὰ καὶ τὰ μαλλιά κλωσμένα,
κι ἔστριφτε τὸ μουστάκι του καὶ φιλοτραγουδοῦσε.
Κι ὁ Χάρος τὸν ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα,
καρτέρι πάει καὶ τόβαλε σ' ἓνα στενὸ σοκάκι.
—Γεῖά σου, χαρά σου, Χάροντα. —Καλῶς τον τὸ λεβέντη.
Λεβέντη μ', ποῦθεν ἔρχεσαι, λεβέντη μ', ποῦ πηγαίνεις;
—Ἀπὸ τὴν μάντρα μου ἔρχομαι, στὸ σπίτι μου πηγαίνω.
Πάω νὰ πάρω τὸ ψωμί καὶ πίσω νὰ γυρίσω.
—Λεβέντη μ', μ' ἔστειλε ὁ Θεὸς νὰ πάρω τὴν ψυχὴ σου.
—Χωρὶς ἀνάγκη κι ἄρρωστιά ψυχὴ δὲν παραδίνω.
Μόν' ἔβγα νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ὄλωνι,
κι ἂ μὲ νικήσης, Χάροντα, νὰ πάρης τὴν ψυχὴ μου,
κι ἂ σὲ νικήσω πάλι ἐγώ, πῆγαινε στὸ καλὸ σου.

Πιαστῆκαν καὶ παλεύανε ἀπ' τὸ πουρνὸ ὡς τὸ βράδυ,
κι ἐκεῖ στὸ γύρισμα τοῦ ἡλιοῦ, πού τρέμ' νὰ βασιλέψη,
ἀκοῦν τὸ νιὸ πού βόγγιζε καὶ βαριαναστενάζει.
—Ἄσε με, Χάρε μ', ἄσε με παρακαλῶ νὰ ζήσω
τὶ ἔχω γυναῖκα παρανιά καὶ χήρα δὲν τῆς πρέπει,
τὶ ἔχω παιδί κι εἶναι μικρὸ κι ὀρφάνια δὲν τοῦ μοιάζει.

—Τὰ πρόβατα κουρεύονται καὶ τὸ τυρὶ ζυγίεται
καὶ τ' ἄρφανὸ πορεύεται κι ἡ χήρα κυβερνιέται.

7. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

Ὅταν σηκώνουν τὸ νεκρὸ

Αὐτοῦ ποὺ βούλεσαι νὰ πᾶς κι ὅπου ξεπερατιέσαι,
ἂν ἔβρης νιὺς χαίρέτα τους, καὶ νιὺς κουβέντιασέ τους,
κι ἂν ἔβρης καὶ μικρὰ παιδιὰ γλυκὰ παργόρησέ τα.
Μὴν κάμης νιὺς νὰ κλάψουνε καὶ νιὺς ν' ἀναστενάξουν,
μὴν κάμης καὶ μικρὰ παιδιὰ καὶ θυμηθοῦν τὴ μάνα.
Μὴν πῆς πὼς ἔρχεται Λαμπρὴ, πὼς ἔρχονται γιορτάδες.
Πὲς τοῦ Χριστοῦ πὼς χιόνιζε καὶ τὴ Λαμπρὴ θὰ βρέχη,
καὶ τὴν ἡμέρα τ' αἰ-Θωμᾶ θὰ σέρνουν τὰ ποτάμια.
Πὼς δὲ θὰ βγοῦνε τὰ παιδιὰ μὲ τὶς γλυκὲς μανάδες,
οὔτε θὰ βγοῦν τ' ἀντρόγενα τὰ πολυαγαπημένα.

* * *

Εἶχα μηλιὰ στὴν πόρτα μου καὶ δέντρο στὴν αὐλή μου,
καὶ τέντα κατακόκκινη τὸ σπίτι σκεπασμένο,
καὶ κυπαρίσσι ὀλόχρυσο κι ἤμουν ἀκουμπισμένη,
εἶχα κι ἀσημοκάντηλο στὸ σπίτι κρεμασμένο.
Τώρα ἡ μηλιὰ μαράθηκε, τὸ δέντρο ξεριζώθη,
κι ἡ τέντα ἡ κατακόκκινη, κι ἐκείνη μαύρη ἐγίνη,
τὸ κυπαρίσσι τὸ χρυσὸ ἔπεσε καὶ τσακίστη,
τ' ἀσημοκάντηλο ἔσβησε, τὸ σπίτι δὲ φωτάει.

* * *

Δὲ σόπρεπε, δὲ σόμοιαζε στὴ γῆ κρεβατοστρώση,
μόν' σόπρεπε, μόν' σόμοιαζε στοῦ Μάη τὸ περιβόλι,
ἀνάμεσα σὲ δυὸ μηλιές, σὲ τρεῖς νεραντζοποῦλες,
νὰ πέφτουν τ' ἄνθι' ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου,
τὰ κρεμεζογαρούφαλα τριγύρω στὸ λαιμό σου.

* * *

Ποίος ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νὰ μὴ ράιση,
 νὰ εἰπῶ τραγούδι χλιβερό καὶ παραπονεμένο·
 μηδ' ἀπὸ χῆρες τ' ἄκουσα, μηδ' ἀπὸ παντρεμένες,
 τοῦ Χάρου ἢ μάνα τό 'λεγε, τό 'σουρνε μοιρολόγι.
 « Πόχουν παιδιά, ἄς τὰ κρύψουνε, κι ἀδέρφια ἄς τὰ φυλάξουν,
 γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶ, νὰ κρύψουνε τοὺς ἀντρες,
 γιατί ἔχω γιὸ κυνηγητή, γιατί ἔχω γιὸ κουρσάρο·
 οὐλο τίς νύχτες περπατεῖ καὶ τίς αὐγές κουρσεύει,
 κι ὀπόβρη τρεῖς παίρνει τοὺς δυὸ κι ὀπόβρη δυὸ τὸν ἕνα
 κι ὀπόβρη κι ἕνα μοναχό, κείνον τὸν ξεκληρίζει».
 Μὰ νὰ τον καὶ κατέβαινε στοὺς κάμπους καβαλάρης.
 Μαῦρος ἦταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καὶ τ' ἄλογο του,
 σέρνει σπιλέτα δίκοπα, σπαθιά ξεγυμνωμένα,
 σπιλέτα, τὰ 'χει γιὰ καρδιές, σπαθιά, γιὰ τὰ κεφάλια.

8. Β Α Ι Τ Ι Κ Α

α') Στὸ νοικοκύρη

'Αφέντη, ὄντας γεννήθηκες σὲ θρέφαν τὰ λιοντάρια,
 καὶ βγῆκες ὁ ξεδιαλεχτὸς μέσα στὰ παλικάρια.
 'Άλλοι κουρσεύουν μὲ σπαθιά, κι ἄλλοι μὲ τὰ δοξάρια,
 κι ἐσύ, τί θάμα εἶν' αὐτό! κουρσεύεις μὲ τὸ μάτι.
 Καὶ τοῦ ματιοῦ σου ἢ σαϊτιά πύργους ξεθεμελιώνει,
 πύργους καὶ πετροπήγαδα κι αὐλὲς μαρμαρωμένες.

β') Στὸν προεστὸ τοῦ χωριοῦ

'Αφέντη μου, στὰ σπίτια σου χρυσὲς καντήλες φέγγουν,
 φέγγουν στοὺς ξένους νὰ δειπνοῦν, στοὺς ξένους νὰ πλαγιάζουν,
 φέγγει καὶ μιὰ στὸ τ. αἶρι σου νὰ στρώνη νὰ κοιμᾶστε
 ἀπάνου στὰ τριαντάφυλλα κι ἀπάνου στὰ μιμίτσια*,
 νὰ πέφτουν τ' ἄνθια ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου,
 καὶ τὰ κορφολογήματα τριγύρω στὸ λαιμό σου.

9. ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΟΝ ΑΣΜΑ

Φίλοι, γιατί δὲν τρῶτε καὶ δὲν πίνετε ;
 Μήνα* καὶ τὸ ψωμί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Στέλνουμε στοὺς γειτόνους καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὸ κρασί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Βαγένια ἔχουμε κι ἄλλα καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὰ φαγιά μας δὲ σᾶς ἄρεσαν ;
 Μαγείρισσες εἶν' κι ἄλλες καὶ τς ἀλλάζουμε.
 Μήνα κι ἡ καφονύφη δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Ἡ νύφη μας αὐτὴ 'ναι, δὲν ἀλλάζεται.

10. Κ Λ Ε Φ Τ Ι Κ Α

Τῆς νύχτας οἱ ἄρματολοι καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφτες
 ὄλονυχτίς κουρσεύανε καὶ τὴν αὐγὴ κοιμῶνται,
 κοιμῶνται στὰ δασὰ κλαριά καὶ στοὺς παχιούς τοὺς ἴσκιους.
 Εἶχαν ἄρνια καὶ ψήνανε, κριάρια σουβλισμένα,
 μὰ εἶχαν κι ἓνα γλυκὸ κρασί, ποὺ πίν' ν τὰ παλικάρια.
 Κι ἓνας τὸν ἄλλον ἔλεγαν, κι ἓνας τὸν ἄλλον λέει :
 « Καλὰ τρῶμε καὶ πίνουμε καὶ λιανοτραγουδάμε·
 δὲν κάνουμε κι ἓνα καλὸ, καλὸ γιὰ τὴν ψυχὴ μας ;
 —ὁ κόσμος φκιάνουν ἐκκλησιές, φκιάνουν καὶ μοναστήρια,—
 νὰ πᾶμε νὰ φυλάξουμε στῆς Τρίχας τὸ γεφύρι,
 ποὺ θὰ περάση ὁ βόιβοντας* μὲ τοὺς ἄλυσωμένους·
 νὰ κόψουμε τοὺς ἄλυσους νὰ βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι,
 νὰ βγῆ τῆς χήρας τὸ παιδί, π' ἄλλο παιδί δὲν ἔχει
 π' αὐτὴ τὸ 'χει μονάκριβο στὸν κόσμο ξακουσμένο ».

* * *

Ἀνάθεμά τα τὰ βουνὰ μὲ τὸ ζακόνι* πόχουν,
 τὸ καλοκαίρι κίτρινα καὶ τὸ χειμῶνα μαῦρα,
 καὶ τὴν πικρὴ τὴν ἀνοιξη πολὺ ροδαμισμένα*.
 Κανένας δὲν τὰ χάρηκε μὲς στὸν ἀπάνω κόσμο,
 ἢ κλεφτουριά τὰ χαίρεται καὶ τὰ μικρὰ κλεφτόπλα.
 Πηδᾶνε, παίζουσι καὶ γλεντᾶν καὶ ρίχνουσι στὸ σημάδι,

γυρίζουν και στή σούγλα τους τὰ παχουλά τὰ κριάρια·
πόκει οἱ Τουῦρκοι δέν πατᾶν, φοβοῦνται τὰ κλεφτόπλα.

* * *

Χορεύουν τὰ κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τὰ καημένα,
κι ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο δέν παίζει, δὲ χορεύει,
μόν' τ' ἄρματα συγύραγε καὶ τὸ σπαθὶ τροχάει.
« Τουφέκι μου περήφανο, σπαθὶ μου παινεμένο,
πολλὲς φορές μὲ γλίτωσες, βόηθα καὶ τούτ' τὴν ὥρα,
νὰ σ' ἀσημώσω μάλαμα, νὰ σὲ σμαλτώσω ἀσήμι ».

* * *

Τ' ἀντρειωμένου τ' ἄρματα δέν πρέπει νὰ πουλιῶνται,
μόν' πρέπει τους στήν ἐκκλησιά κι ἐκεῖ νὰ λειτουργιῶνται,
πρέπει νὰ κρέμωνται ψηλά σ' ἀραχιασμένο πύργο,,
νὰ τρώη ἡ σκουριά τὸ σίδηρο κι ἡ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

11. ΣΚΛΑΒΟΙ ΣΤΟΥΣ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ

(Ἰ σ τ ο ρ ι κ ὸ ν)

Τὸ ἄσμα διεκτραγωθεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννησίων
μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ὑπὸ τῶν ἐπιδρα-
μόντων ἀλβανικῶν σιφῶν.

Γὰ παλικάρια τοῦ Μοριᾶ κι οἱ ἔμορφες τῆς Πάτρας
ποτὲ δέν καταδέχονται πεζοὶ νὰ περπατήσουν,
καὶ τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες !
Κλαίγουν οἱ μαῦροι τὴ σκλαβιά, ὅπου εἶναι σκλαβωμένοι,
κλαίγουν καὶ τὸν ξεχωρισμό, τὸ πῶς θὰ ξεχωρίσουν.
Ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριά δέν ἔχει !
Ἄφήνει ἡ μάνα τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδὶ τὴ μάνα,
χωρίζει κι ἓνα ἀντρόγινο μιὰ μέρα ἀνταμωμένο.

12. ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΑ

Α'.

- Τρία μπαϊράκια φαίνονται ἑποκάτω ἀπὸ τὸ Σούλι.
 Τὸ ἕνα ἔχει τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, τ' ἄλλο τοῦ Σελιχτάρη,
 τὸ τρίτο τὸ καλύτερο εἶναι τοῦ Μιτσομπόνου.
 Μιὰ παπαδιά τ' ἀγνάντεψεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.
 —Ποῦ ἔστε τοῦ Λάμπρου τὰ παιδιὰ, ποῦ ἔστε νοὶ Μπότησαραῖοι ;
 Ἄρβανιτιὰ μᾶς πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαβώση.
 —Ἄς ἔρτουν οἱ παλιότουρκοι, τίποτε δὲ μᾶς κάνουν.
 Ἄς ἔρτουν πόλεμο νὰ ἴδουν καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια,
 νὰ μάθουν Λάμπρου τὸ σπαθί, Μπότσαρη τὸ τουφέκι,
 τ' ἄρματα τῶν Σουλιώτισσων, τῆς ξακουσμένης Χαίδως.
 Κι ὁ Κουτσονίκας φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι* :
 —Παιδιὰ, σταθῆτε στέρεα, σταθῆτε ἀντρειωμένα,
 γιὰτ' ἔρχεται ὁ Μουχτάρ πασᾶς μὲ δώδεκα χιλιάδες.

Ὁ πόλεμος ἀρχίνησε κι ἀνάψαν τὰ τουφέκια.

Τὸν Ζέρβα καὶ τὸν Μπότσαρη ἐφώναξε ὁ Τζαβέλας :

- Παιδιὰ μ', ἦρθ' ὥρα τοῦ σπαθιοῦ κι ἄς πάψη τὸ τουφέκι !
 Κι ὅλοι ἐπίασαν καὶ σπάσανε τὶς θῆκες τῶ σπαθιῶ τους,
 τοὺς Τούρκους βάνουνε μπροστά, τοὺς βάνουν σὰν κριάρια.
 Ἄλλοι ἐφευγαν κι ἄλλοι ἔλεγαν : « Πασά μου, ἀνάθεμά σε !
 Μέγα κακὸ μᾶς ἔφερες τοῦτο τὸ καλοκαίρι,
 ἐχάλασες τόση Τουρκιά, σπαῆδες κι Ἄρβανίτες.
 Δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Χόρμωβο, δὲν εἶν' ἡ Λαμποβίτσα,
 ἐδῶ εἶν' τὸ Σούλι τὸ κακὸ, ἐδῶ εἶν' τὸ Κακοσούλι,
 ποὺ πολεμοῦν μικρὰ παιδιὰ, γυναῖκες σὰν τοὺς ἄντρες,
 ποὺ πολεμάει ἡ Τζαβέλαινα σὰν ἄξιό παλικάρη ».

Κι ὁ Μπότσαρης ἐφώναξε μὲ τὸ σπαθί στὸ χέρι :

- Ἐλα, πασά, τί κάκιωσες καὶ φεύγεις μὲ μετζίλι* ;
 Γύρισ' ἐδῶ στὸν τόπο μας, στήν ἔρημη τὴν Κιάφα,
 ἐδῶ νὰ στήσης τὸ θρονί, νὰ γένης καὶ σουλτάνος.

Β'.

Τῆς Δέσπωσης

(25 Δεκεμβρίου 1803)

- Ἄχος βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.
 Μήνα* σὲ γάμο ρίχνονται, μήνα σὲ χαροκόπι ;
 Οὐδὲ σὲ γάμο ρίχνονται, οὐδὲ σὲ χαροκόπι,
 ἡ Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφες καὶ μ' ἀγγόνια.
 Ἄρβανιτιά τὴν πλάκωσε στοῦ Δημουλά τὸν πύργο.
 -Γιῶργαινα, ρίξε τ' ἄρματα, δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Σούλι.
 Ἐδῶ εἶσαι σκλάβα τοῦ πασαῖ, σκλάβα τῶν Ἄρβανίτων.
 -Τὸ Σούλι κι ἂν προσκύνησε κι ἂν τούρκεψεν ἡ Κιάφα,
 ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες* δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει.
 Δαυλὶ στοῦ χέρι νᾶρπαξε, κόρες καὶ νύφες κρᾶζει :
 -Σκλάβες Τουρκῶν μὴ ζήσωμε, παιδιὰ μ' , μαζί μου ἔλατε.
 Καὶ τὰ φυσέκια ἀνάψανε κι ὅλοι φωτιά γενῆκαν.

13. ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ

Ἐπὶ τῇ ἀπεμπολήσει τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν
 εἰς τοὺς Τούρκους τῆ 28 Ἀπριλίου 1819.

Α'.

- Μαῦρο πουλάκι, πύρχεσαι ἀπὸ τ' ἀντίκρου μέρη,
 πές μου τί κλάψες θλιβερές, τί μαῦρα μοιρολόγια,
 ἀπὸ τὴν Πάργα βγαίνουνε, πού τὰ βουνὰ ραγίζουν ;
 Μήνα* τὴν πλάκωσε Τουρκιά καὶ πόλεμος τὴν καίει ;
 -Δὲν τὴν ἐπλάκωσε Τουρκιά, πόλεμος δὲν τὴν καίει.
 Τοὺς Παργινούς ἐπούλησαν σὰ γίδια, σὰ γελᾶδια,
 κι ὅλοι στὴν ξενιτιὰ θὰ πᾶν νὰ ζήσουν οἱ καημένοι.

- Τραβοῦν γυναῖκες τὰ μαλλιά, δέρνουν τ' ἄσπρα τους στήθια,
 μοιρολογοῦν οἱ γέροντες μὲ μαῦρα μοιρολόγια,
 παπαδες μὲ τὰ δάκρυα γδύνουν τὲς ἐκκλησιές τους.
 -Βλέπεις ἐκείνη τὴ φωτιά, μαῦρο καπνὸ πού βγάνει ;
 Ἐκεῖ καίγονται κόκαλα, κόκαλα ἀντρειωμένων,

πού τὴν Τουρκιὰ τρομάξανε καὶ τὸ βεζίρη κάψαν.
Ἐκεῖ ἔναι κόκαλα γονιοῦ, πού τὸ παιδί τὰ καίει,
νὰ μὴν τὰ βροῦνε οἱ Λιάπηδες*, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.
Ἀκοῦς τὸ θρῆνο τὸν πολύν, ὅπου βογκοῦν τὰ δάση,
καὶ τὸ δαρμό* πού γίνεται, τὰ μαῦρα μοιρολόγια ;
Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τῇ δόλια τὴν πατρίδα,
φιλοῦν τὶς πέτρες καὶ τῇ γῆ κι ἀσπάζονται τὸ χῶμα.

Β'.

Τρία πουλιὰ ἀπ' τὴν Πρέβεζα διαβήκανε στὴν Πάργα,
τὸ ἔνα κοιτάει τὴν ξενιτιά, τ' ἄλλο τὸν Ἀι-Γιαννάκη,
τὸ τρίτο τὸ κατάμαυρο μοιρολογαίει καὶ λέει :
— Πάργα, Τουρκιὰ σὲ πλάκωσε, Τουρκιὰ σὲ τριγυρίζει.
Δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σὲ παίρνει.
Βεζίρης δὲ σ' ἐνίκησε μὲ τὰ πολλὰ τ' ἀσκέρια*.
Ἐφευγαν Τοῦρκοι σὰ λαγοὶ τὸ Παργινὸ τουφέκι,
κι οἱ Λιάπηδες* δὲν ἤθελαν νὰ ἔρτουν νὰ πολεμήσουν.
Εἶχες λεβέντες σὰ θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμένες,
πότηρωγαν βόλια γιὰ ψωμί, μπαρούτι γιὰ προσφάγι.
Τ' ἄσπρα* πουλῆσαν τὸ Χριστό, τ' ἄσπρα πουλοῦν κι ἔσένα.
Πάρτε, μανάδες, τὰ παιδιὰ, παπάδες, τοὺς ἀγίους.
Ἄστε, λεβέντες, τ' ἄρματα κι ἀφήστε τὸ τουφέκι,
σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ὅλα σας τὰ κιβούρια,
καὶ τ' ἀντρειωμένα κόκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.
Τούρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.

14. ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΛΗ - ΠΑΣΑ

Θέλω νὰ πάρω ἀνήφορο, νὰ πάρω ἀνηφοράκι,
νὰ βρῶ κλαράκι φουντωτὸ καὶ ριζιμιδὸ* λιθάρι,
νὰ γεῖρω ν' ἀποκοιμηθῶ, γλυκὸν ὕπνο νὰ πάρω.
Μαηδὲ* ἔγειρα, ἠδὲ πλάγιασα, μαηδὲ τὸν ὕπνο πῆρα,
κι ἀκῶ τὰ πεῦκα νὰ βογκοῦν καὶ τὶς ὀξυές νὰ τρίζουν,
*κι ἀκῶ μιᾶς πέρδικας λαλιά, μιᾶς ἀηδονολαλούσας,
καὶ τὸ ἔλεγε λυπητερὰ σὰ μαῦρο μοιρολόγι.

- Τὸ τί ἔχεις, περδικούλα μου, καὶ κλαῖς κι ἀναστενάζεις ;
Μὴν εἶν' τὰ αὐγά σου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά σου μαῦρα ;
—Δὲν εἶν' τ' αὐγά μου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά μου μαῦρα,
μόν' κλαίω γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς καπεταναίους,
ποὺ τοὺς χαλάει ὁ Ἄλῃ-πασὰς στὰ Γιάννενα, στὴ λίμνη.

Τὰ πλεῖστα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω δημώδη ἄσματα ἐσταχυολογήθησαν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ν. Γ. Πολίτου «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ».

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

1. ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΖΑΪΜΗΝ

(5 Μαΐου 1840)

Ἡ παλαιὰ καὶ νέα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει εἰς τὸν ἔκ-
θαμβον κόσμον δύο γενεάς πολὺ ἀνωτέρας ὄλων τῶν ἄλλων γενεῶν
τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὰ παράδοξα ἔργα, τὰ ὁποῖα αἱ δύο αὗται
γενεαὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔπραξαν.

Ἡ πρώτη τῶν δύο τούτων παραδόξων γενεῶν, αἱ ὁποῖαι χωρί-
ζονται ἀπ' ἀλλήλων ἀπὸ μακρὸν ἀριθμὸν ἑκατονταετηρίδων, χα-
ρακτηρίζεται ὡς συντηρητικὴ τῆς πατρίδος, κινδυνευούσης νὰ πέσῃ
ὑπὸ ξένον ζυγόν· ἡ δὲ δευτέρα γνωρίζεται ὡς ἀπελευθερωτικὴ τῆς
πατρίδος δουλωθείσης· ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, ἡ δευτέρα
εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο αὗται γενεαί, αἱ ὁποῖαι ὡς δύο ἐξάσια φαινόμενα δια-
κρίνονται εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ
καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἐπροικίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ ἀπὸ τὴν δη-
μιουργικὴν δύναμιν τῆς φύσεως μὲ δῶρα τοιαῦτα, ὁποῖα φειδωλεύεται
ἡ ἴδια φύσις νὰ χαρίσῃ εἰς γενεάς, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐδόθη ἀνωθεν
τοιούτος ὑψηλὸς προορισμός· διότι, πῶς ἄλλως θὰ ἰδύναντο νὰ κατορ-
θῶσιν αἱ γενεαὶ αὗται ὅσα ἔργα κατώρθωσαν, ἀνώτερα τῆς συνήθους
ἀνθρωπίνης φύσεως; Ἡ πρώτη γενεά, λέγω ἡ σιτηρητικὴ, ἀνεφάνη
εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων· ἡ δὲ δευτέρα, λέγω ἡ
ἀπελευθερωτικὴ, εἶθε, ὦ Ἕλληες, σεῖς οἱ ζῶντες, ναί, σεῖς οἱ ἴδιοι !

Εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον, ὅτι, καθ' ὡς ἐποχὰς οἰκονομοῦνται
τοιαῦτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πολιτικὰ φαινόμενα, ἀναβλαστάν-
ουν καὶ προνοητικῶς πῶς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν τῶν γενεῶν καὶ
τοιούτοι ἄνδρες, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἠδύ-
ναντο ποτὲ ἴσως αἱ γενεαὶ αὗται νὰ φθάσουν εὐτυχῶς εἰς τὸν πρὸς ὄν
ἀπετείνοντο ὄρον. Τῶ ὄντι, τίς ἔμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι χωρὶς Μιλτιάδου
καὶ Θεμιστοκλεῖς ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων θὰ ἀπῆθανατί-
ζετο, ὅσον ἀπῆθανατίσθη ; Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐφάνησαν καὶ εἰς τὴν ση-

μερινήν μας πολυπαθή, ἀλλὰ πολυένδοξον γενεάν, χωρὶς τοὺς ὀπιοίους, τίς δύναται νὰ εἴπη, ὅτι θὰ εὐδοκίμει ὅσον εὐδοκίμησεν ὁ μέγας τῆς πατρίδος ἄγων ;

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι καὶ ὁ προκείμενος νεκρός. Ἀρχηγός, ὄχι ὀπαδὸς τῆς ἐπαναστάσεώς μας, αὐτὸς μετὰ τῶν ἐνδόξων Γερμανοῦ καὶ Λόντου* ἐφώνησε πρῶτος τὴν 25ην Μαρτίου ἀπὸ τὴν ἱεράν μονὴν τῆς Λαύρας : « Ἕλληνες, λάβετε πνεῦμα ἐλευθερίας ! » Ἐφώνησε, καὶ ἡ φωνὴ του ἔγινε πνεῦμα ἐλευθερίας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔγινεν ἐλευθέρα.

Τίς τὸν ἐκίνησεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ; Δίψα τάχα ἐξουσίας, πλοῦτου ἢ ἐπισημότητος ; Ὅχι βέβαια· διότι ἦτο ἐκ τῶν δυνατωτέρων, πλουσιωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τῆς Πελοποννήσου. Τὸν ἐκίνησεν ἄρα ἄλλο τι, τὸ ὁποῖον αἰσθάνονται μόνον αἱ μεγάλαι ψυχαί· καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ζαΐμη ἦτον τοιαύτης φύσεως ψυχὴ, διότι ἦτον ψυχὴ οἰκογενείας, ἡ ὁποία καὶ ἄλλοτε, ἂν καὶ ἀτυχῶς, ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἐμεγαλοπραγμόνησεν. Ἡ ἀδοξία ἄρα τῆς πατρίδος, ἡ ὁποία ταραττεῖ πάντοτε τὰς μεγάλας ψυχάς, χωρὶς νὰ δύναται οὔτε ἡ ἀπόλαυσις ὅλων τῶν καλῶν τοῦ κόσμου τούτου νὰ τὰς ἀναπαύσῃ, αὐτὴ ἐκίνησε τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰς τὸ μέγα τῆς ἐπαναστάσεως ἔργον.

Τὰ στενὰ ὄρια τοῦ ἐπιταφίου λόγου, καὶ τὸ ὀλιγόωρον τῆς προμελέτης μου δὲν μὲ δίδουν καιρὸν νὰ δείξω διὰ τῶν ὑπὲρ πατρίδος πράξεων του τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός, διότι εἰς δεῖξιν τούτου ἔπρεπε νὰ διέλθω μαζί σας τὴν πολιτικὴν ζωὴν του, καὶ ἡ πολιτικὴ ζωὴ του εἶναι ὅλη συνδεδεμένη μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεώς μας. Διὰ τοῦτο περιορίζομαι νὰ ἐλκύσω τὴν προσοχὴν σας εἰς ἓνα καὶ μόνον περιστατικόν, τὸ ἐξῆς :

Εὐφημεῖ, καὶ δικαίως, ἡ παλαιὰ ἱστορία τὴν ἀναφιλίωσιν τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης τότε πατρίδος. Λαμπρότερον παράδειγμα πατριωτικῆς ἀρετῆς καὶ ἐπίσης εὐτυχῆς καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του μᾶς παρουσιάζει ἡ νέα μας ἱστορία μεταξὺ δύο ἐνδόξων πρωταγωνιστῶν μας, τοῦ Ζαΐμη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐχθρευομένων πρὸς ἀλλήλους, καθὼς ὅλοι γυρορίζομεν.

Ἐπνεε τὰ λοίσθια* ἡ πατρὶς μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἡρωικῆς πό-

λεως τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν ὥραν καταπληχθεῖσα ἢ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικῇ Συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἐργασίας της, καὶ ἐνεπιστεύθη ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς δικτατωρικὴν κυβέρνησιν, ὀνομάσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ζαΐμην. Ἄμα ἐγκαθιδρύθη ἡ δικτατωρικὴ αὕτη κυβέρνησις, σκέψις ἔγινε περὶ ἐκλογῆς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων· καὶ ἰδοῦ, πρῶτος ὁ πρόεδρος Ζαΐμης προβάλλει... ποῖον; τὸν ἐχθρόν του Καραϊσκάκη. Ἐκλέγεται πάραυτα ὁ προβληθεὶς παμψηφεί· μεταπέμπεται αὐθημερὸν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον· τὸν προϋπαντᾷ ὁ Ζαΐμης ἐρχόμενος: « Ἡ πατρίς », τῷ λέγει, « ἀπαίτει σήμερον τὴν ἐνωσίμας ». « Τὴν ἀπαίτει », ἀποκρίνεται καὶ ὁ πατριώτης Καραϊσκάκης, καὶ πίπτει ἀμέσως ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου, ὁ ὅποῖος τὸν ἐνδύει πάραυτα, ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως, ὅλην τὴν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα στρατιωτικὴν παντοδυναμίαν, καὶ μὲ τὴν λαμπρὰν εὐγλωττίαν, μὲ τὴν ὁποίαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, ἀποδίδει τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν στρατηγικὴν του ἐμπειρίαν. Οἱ δύο Ἕλληνες, ἐπίσης καὶ οἱ δύο μεγαλόψυχοι, δὲν εἶδαν τὴν ὥραν ἐκείνην παρὰ τὴν πατρίδα, μόνον τὴν πατρίδα.

Ἡ πρᾶξις αὕτη, ἀκροαταί, δὲν εἶναι μόνη ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμόν καὶ τὸ σέβας πάσης εὐγενοῦς καὶ φιλοπάτριδος καρδίας πρὸς ἀμφοτέρους; Ἄλλὰ πόσαι ἄλλαι πράξεις ὑψηλῆς φύσεως εὐρίσκονται διεσπαρμέναι εἰς τὸ μακρὸν καὶ πατριωτικὸν στάδιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ἱστορικοῦ ἀνδρός!

Ἄν καὶ ὡς Ἕλλην καὶ ὡς ἄνθρωπος τοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς στενὸς τοῦ ἐνδόξου Ζαΐμη φίλος θρηνῶ τὴν ὥραν ταύτην νικώμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν ἀνέβηκα ὅμως εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπὶ σκοπῷ οὔτε ἐγὼ νὰ θρηνήσω, οὔτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κινήσω εἰς θρήνους. Ὅχι· τὰ δάκρυα εἶναι διὰ τοὺς θνητοὺς, δὲν εἶναι διὰ τοὺς ἀθανάτους· καὶ ἀθάνατοι εἶναι ὅσοι παρέλαβον ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους τὴν πατρίδα δούλην, καὶ τὴν παραδίδουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὴν ἐλευθέραν!

Ὅταν χιλιάδες καὶ μυριάδες Σικελιωτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συνῶδευσαν εἰς τὸν τάφον τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς πατρίδος τῶν Τιμονλέοντα*, ἐφαίνοντο, λέγει ἡ ἱστορία, τελοῦντες ἑορτὴν μᾶλλον ἢ κηδεῖαν· ὅλοι ἦσαν λαμπροφορεμένοι, ὅλοι εἶχαν τὰς κεφαλὰς τῶν στο-

λισμένας με τῆς χαρᾶς τοὺς στεφάνους. Τοιαύτην φαντάζομαι καὶ ἐγὼ τὴν σημερινὴν κηδεῖαν, ἂν καὶ δικαίως τὴν βλέπω ὄλην κατήφειαν, ὄλην θρήνους· διότι βλέπω, ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς προωρισμένους εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσουν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ ἔτελείωσε τὸ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθὲν τῆς παλιγγενεσίας ἔργον, μεταβαίνει σήμερον ἀπὸ τὴν θνητότητα, τὴν ὁποῖαν ἐλάμπρυνεν, εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἣ ὁποῖα τὸν περιμένει.

—Ναί, ἡ παραπομπὴ τοῦ Ζαίμη δὲν γίνεται εἰς τὴν γῆν, ἂν καὶ φαίνεται γῆϊνος· γίνεται εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε λύπη, οὔτε θρήνος, ἀλλὰ χαρὰ ἀμείωτος καὶ ἀτελεύτητος.

« Λόγοι »

Σπαρ. Τριζοῦλης

2. ΚΘ' ΜΑ·ΙΟΥ

Ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς ἀλησιμόνητος εἶχε μείνει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ρωμαίοις ἡ θλιβερὰ ἐκείνη 18 Ἰουλίου τοῦ 390 π.Χ. καθ' ἣν οἱ Γαλάται ὑπὸ τὸν Βρέννου* ἐπόρθησαν καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν Ρώμην. Ἡ ἀπαισία ἐκείνη Ἑλλάδος* ἡμέρα ἐτάσσετο μεταξύ τῶν ἀποφράδων καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἡ Αἰωνία Πόλις, ἐκπλύνασα παλαιὰς ἡττας, ἐκοσμεῖτο διὰ τῶν δαφνῶν τῶν μεγάλων ἐκείνων νικῶν, δι' ὧν ἡ Ρώμη εἶχεν ἀναδειχθῆ κυρία τῶν ἡπείρων. Τὰ ἔθνη, ὅσα ἐνθυμοῦνται καὶ σέβονται τὸ παρελθὸν αὐτῶν, ἐκεῖνα καὶ μόνα εἶναι ἄξια νὰ παρασκευάσωσι τὸ μέλλον. Τὸ δὲ παρελθὸν δὲν σύγκειται μόνον ἐκ νικῶν καὶ δόξης, ἀλλὰ καὶ ἐκ συμφορῶν, ὧν ἡ ἀνάμνησις εἶναι ἀκόμη ἐπιβλητικωτέρα. Ἄν ἡ αἴγλη τῆς δόξης λαμπρύνῃ, ἀλλ' ἡ ἀναπόλησις παρελθούσης κακοδαιμονίας διδάσκει τὰ ἔθνη· καὶ πρὸς ἀποτέλεσιν τῆς ἐθνικῆς εὐτυχίας προαπαιτεῖται, πλὴν ἀγῶνος μακροῦ καὶ ἐργασίας ἀνευδότου, διδασκαλία πολλὴ καὶ συνεχής.

Τοιαύτας σκέψεις φέρει καὶ ὀφείλει νὰ φέρῃ εἰς τὸν νοῦν παντὸς Ἕλληνας ἡ σημερινὴ Ἑλλάς ἡμέρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ' ἣν ἔπεσε πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ ὁ τελευταῖος τοῦ Βυζαντίου βασιλεὺς καὶ ἐπορτήθη τῶν πόλεων ἡ πόλις καὶ ἡ Βασιλίς. Ἐληξεν ἀληθῶς, τὴν ἀποφράδα ἐκείνην Τρίτην, τὸ μαρτύριον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς τελευτᾷ ὁ βίος ἐτοιμοθανάτου φθισιῶντος, καθ' ὃς ἡμέρας διανοίγεται ἡ φύσις πρὸς τὸ ἔαρ καὶ τὴν ζωὴν.

Ἡ πόλις, ἦν ὁ αὐτοκράτωρ, ὀλίγας πρὸ τῆς μοιραίας τελευτῆς ὥρας, προσφωνῶν τὰ θύματα τῆς αὔριον, ἀπεκάλει βοηθὸν καὶ σκέπη τῆς πατρίδος, καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ καύχημα πᾶσι τοῖς οὔσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν, ἔγινε λεία τῶν βαρβάρων. Οἱ ὀλίγοι γενναῖοι, οἵτινες δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ περιφέρουν τὴν εἰκόνα τῆς Ὁδηγητρίας περὶ τὰ τείχη τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' ἠγωνίσθησαν ἀγῶνα ὑπεράνθρωπον « ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος », ὡς αὐτοὶ ἐφώνουν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σώσουν τὴν Πόλιν ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ὡς ἤλπισαν μὲν αὐτοί, ἤλπιε δὲ καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ. Ὁ ναὸς ὁ ἱερός, ὅστις εἶχε παραστῆ μάρτυς τόσης δόξης καὶ τόσης λαμπρότητος τῶν εὐκλεῶν ἡμερῶν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ μητρόπολις τοῦ Βυζαντίου, ἡ μεγάλη ἐκκλησία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐμολύνθη ὑπὸ ποδὸς βαρβαρικοῦ· καὶ τὸ κούϊαμα τοῦ βαρβάρου νικητοῦ ἀπέσβεσε τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ μεγάλα μεγαλωστί ἠπλώθησαν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τὰ ρητὰ τοῦ Κορανίου*, ὑψηλότερος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ τρούλλου τοῦ Ἀνθεμίου καὶ τοῦ Ἰσιδώρου ἦρθη ἔξωθεν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐν μέσῳ παντοίων βαρβαρικῶν προσαρτημάτων, ὁ μιναρῆς* τοῦ Μωαμεθανοῦ. Τέλος, ὁ ὑστατος τῶν Παλαιολόγων ἔπεσε μάρτυς μετὰ τῆς πόλεως, ἦν εἶχεν ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτὸν ὁ Ἑλληνισμός, ὡς βασιλεὺς Ἑλλην καὶ Χριστιανός.

Ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ Κωνσταντίνου εἶναι φανεροὶ καὶ εὐδιάκριτοι οἱ δύο οὔτοι χαρακτῆρες, ἐμφαινόμενοι προδηλότατα κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας τῆς πόλεως καὶ τῆς βασιλείας. Ἐν τῇ τελευταίᾳ νυκτὶ τῇ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ὁ βασιλεὺς, πορευθεὶς εἰς τὸν μέγαν τῆς Ἁγίας Σοφίας ναόν, ἔκλινε τὸ γόνυ προσευχόμενος, καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, οἶνεὶ καθιερώων ἑαυτὸν ἐν τῇ ὑψίστῃ ἐκείνῃ ὥρᾳ εἰς τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν. Ἄλλ' ἐν τῇ αὐτῇ νυκτὶ, ἠκούσθη ἀπὸ τῶν βασιλικῶν χειλέων τοῦ προωρισμένου θύματος ἐξερχομένη ἡ λέξις « Ἕλληνες », δι' ἧς προσεφώνησεν ὁ αὐτοκράτωρ τοὺς συναγωνιστὰς καὶ συμμάρτυρας. Αἱ δύο αὗται πράξεις τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ κοινωνία ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκείνῃ λειτουργίᾳ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τὸ γλυκὺ ὄνομα δι' οὗ ἐκάλεσε τοὺς περὶ αὐτὸν, εἶναι ἡ ἀλησμόνητος διαθήκη τῆς πιπτούσης Αὐτοκρατορίας, ἣτις ἐχαρακτήριζεν ἑαυτὴν ὡς χριστιανικὴν ἅμα καὶ ἑλληνικὴν. Τὸ Βυζάντιον δὲν ἔσχεν ἴσως πάντοτε σαφεῖ, σαφεστάτην, τὴν ἐννοίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ του χαρακτῆρος· ἡ βασιλεία του ἐπὶ μακρὸν ἐπωνομάζετο βασιλεία τῶν Ρωμαίων. Ἄλλὰ

τὰ χεῖλη τῶν μελλοθανάτων δὲν ψεύδονται· καὶ ὁ Κωνσταντῖνος διὰ τῶν τελευταίων αὐτοῦ πράξεων ἐκείνων καὶ λόγων, ἀπέπλυνε πᾶσαν παραγνώρισιν καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τοῦ βίου τοῦ Βυζαντίου τὴν ἐπίσημον σφραγίδα τοῦ ἀψευδοῦς αὐτοῦ χαρακτηῆρος. Ἐξήνεγκε τὴν τελευταίαν λέξιν τοῦ βυζαντιακοῦ προγράμματος καὶ ἀνεπέτασε τὴν ἀληθῆ σημαίαν τοῦ Βυζαντίου, ἐφ' ἧς συνηδελφωμένα ἀναγνωρίζονται τὰ ὀνόματα Ἑλλὰς καὶ Χριστός.

Ζοφερὰ καὶ καυσώδης ἦτο, συμφώνως πρὸ τὸ ἐπ' ἐσχάτων ἀνακαλυφθὲν Σλαβονικόν* χρονικόν, ἡ ἑσπέρα τῆς 28ης Μαΐου. Ὅταν δὲ ἐπροχώρησεν ἡ νύξ, βαρέα καὶ μελανὰ νέφη ἠθροίσθησαν ἄνω τῆς πόλεως δίκην ἐπιταφίου σαβάνου, ἐπικρεμαμένου ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν μητρόπολιν τῶν Παλαιολόγων.

Ἄγρυπνος καὶ ἀνήσυχος ὁ Μωάμεθ κατελήφθη ὑπὸ δέους ἐπισκοπήσας ἀπὸ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ τὸν οὐρανόν. Καλέσας δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἕνα τῶν δοκιμωτάτων του οὐλεμάδων*, εἶπερ τινὰ καὶ ἄλλον εἰδὸτα τὰ μυστήρια τῶν οὐρανῶν, ἠρώτησεν ἂν τὰ πυκνὰ νέφη τὰ σωρευόμενα ὑπερθεν τῆς πόλεως προεμήνουν τι.

—Ναί ! ἀπεκρίθη ὁ οὐλεμάς. Εἶναι μέγα προμάντευμα. Προμηνύουν τὴν πτώσιν τῆς Σταμπούλ.

« Καὶ τότε — προσθέτει τὸ χρονικόν — ἀπὸ τῶν συννέφων δὲν προῆλθεν ὑετός*, ἀλλὰ κατέρρευσαν μεγάλαι σταγόνες ὕδατος, ὧν ἐκάστη εἶχε μέγεθος σχεδὸν ὀφθαλμοῦ ταύρου ». Ἐπειτα δέ, ὡς διηγοῦντο τινὲς τῶν ἐπιζησάντων εἰς τὸ τραγικὸν τέλος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βροχὴ αἵματος ἐβράντισε τὴν πόλιν, μικρὸν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ τελευταίου κρισίμου ἀγῶνος.

Οὕτως ἡ παράδοσις τῶν μεταγενεστέρων παρελάμβανεν εἰς τὰς διηγῆσεις αὐτῆς τὴν ἀνάμνησιν τῆς καταπλήξεως καὶ τῶν δειμάτων*, ἅτινα εἶχον καταλάβει τὴν ψυχὴν τῶν ἀτυχῶν ὑπερασπιστῶν τῆς βασιλευούσης.

Ἡ πτώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνεκίνησε μὲν βεβαίως τὴν Χριστιανικὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐκίνησεν αὐτήν. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ τῶν Παπῶν, εἰς μάτην χάριν τοῦ ἔθνους, περιβαλλόμενος τὴν πορφύραν τοῦ Καρδινάλιου, ὁ Τραπεζούντιος Βησσαρίων* ἠγωνίζετο νὰ μετατρέψῃ εἰς ὄπλα τὰς εὐλογίας τῶν Ποντιφικῶν καὶ μεταβάλλῃ εἰς στρατευομένην ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς ἰδέας τὴν θεολογοῦσαν Ἐκ-

κλησίαν. Ἐνῶ δέ, τέλος, ἡ μέλλησις* τῆς Δύσεως μετεβάλλετο εἰς ἀδιαφορίαν, ὃ ἤδη δουλεύων Ἑλληνισμός, πληγείς καιρίως καὶ στένων, ἐθρηνώδει βαρύθυμος τὴν ἄλωσιν τῆς Πόλεως. « Μακάριοι νῦν οἱ τεθνηκότες, ἐλεεινοὶ δὲ οἱ ζῶντες καὶ θρήνων ἄξιοι » ἀνεβόα Ἀνδρόνικος* ὁ Κάλλιστος. Ὁ δὲ ἀνώνυμος ποιητὴς τοῦ θρήνου* τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγένετο ἐν τοῖς στίχοις αὐτοῦ ἡ ἡχώ τῶν πενθίμων σκέψεων, εἰς ἃς εἶχεν ἐμβάλει τὸ ἑλληνικὸν σύμπαν ἡ ἀποφρᾶς Τρίτη τῆς 29ης Μαΐου 1453 :

*Ἐκεῖν' ἡ μέρα, ἡ σκοτεινὴ καὶ ἀστραποκαημένη
τῆς Τρίτης τῆς ἀσβολεῆς*, τῆς μαυρογελασμένης,
τῆς θεοκαρβονόκαντης, πουμπροδοχαλασμένης.*

Ἀργότερον, ἐθρήνει τὴν Ἄλωσιν διὰ-στίχων ἀρχαϊκῶν Ἀντώνιος* ὁ Ἐπαρχος καί, ἐν τῇ δημῶδει, ὁ Σερραῖος Παπα-Συναδινός*. Ἀλλὰ πολὺ ἀνωτέρα τῶν ποιητικῶν τούτων θρήνων, οὓς ἔγραψαν λόγιοι καὶ ἡμιλόγιοι, ὑπῆρξεν ἡ ὁδύνη, ἣν ἐξεδήλωσεν ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὅστις ἐθρήνησεν τὴν Ἄλωσιν ποιητικώτατα, οἰονεὶ ραντίσας τοὺς αὐτομάτους αὐτοῦ στίχους διὰ τοῦ ἰδίου ἐκείνου αἵματος, ὅπερ περιέβρεξε τὴν Κωνσταντινουπόλιν τὴν τελευταίαν ἡμέρα, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν διεφύλαξεν εἰς ἡμᾶς ὁ χρονογράφος τοῦ Σλαβονικοῦ χρονικοῦ. Αὐτοσχέδιοι ποιηταί, ὧν τὸ ὄνομα ἐλησμονήθη, τέκνα γνήσια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὑψωθέντος εἰς ποιητικὸν Ἱερεμίαν* τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς, ἐθρήνησαν συγκινητικῶς τὴν μνήμην τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ ἔρρανον τὴν πορφύραν τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος.

Ὁ ἑλληνικὸς λαός, ψάλλων ἀκόμη ἐκείνους τοὺς στίχους, ἐνωτιζόμενος ἀκόμη ἐκείνων τῶν θρύλων, οἰονεὶ ἀκροᾶται τῆς ἀπηχίσεως τῶν τελευταίων ἐν κινδύνῳ κρουόμενων σημάτων καὶ κωδῶνων τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἡ δημῶδης παράδοσις καὶ ἡ ποίησις τοῦ λαοῦ περιέβαλον, ὡς ἔγραφον καὶ ἄλλοτε, τὸν τελευταῖον μάρτυρα διὰ μυστηριώδους τινὸς αἰγλης καὶ τὴν ὥραν τῆς πτώσεως διὰ τραγικῆς τινος περιπαθείας.

Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὴν παράδοσιν περὶ τῆς καλογραίας, ἣτις « ἔμαγειρενε ψαράκια στὸ τηγάνι » ; Παρορμουμένη νὰ παύσῃ τὸ ἔργον, διότι ἀλίσκεται ἡ Πόλις, ἀπεκρίθη :

*Ὅταν τὰ ψάρια πεταχτοῦν καὶ βγοῦν καὶ ζωντανέψουν,
τότε κι ὁ Τοῦρκος θὲ νὰ μπῆ κι ἡ Πόλη θὰ τουροζέψῃ.*

Ἄλλ' ἐν τούτοις :

*τὰ ψάρια πεταχτήκανε, τὰ ψάρια ζωντανέψαν
κι ὁ ἀμηράς* εἰσέβηκεν ἀτὸς του καβαλάρης . . .*

Περιοδικὸν « Ἐστία », 29 Μαΐου 1894

Σπυρ. Λάμπρος

3. ΑΙ ΑΡΔΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΞΗΡΑΝΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἀπὸ τρισχιλίων ἐτῶν αἱ ἀρδεύσεις ἦσαν γνωσταὶ εἰς τὸν τόπον μας. Πάντως ὁμως δὲν γνωρίζομεν ποῖος ἐδίδαξε τὴν ἀρδυσιν εἰς τοὺς προγόνους μας, οὔτε ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία μᾶς παρέδωκε κανένα μῦθον, ἀνάλογον μὲ τὸν μῦθον τοῦ Τριπτολέμου, τοῦ διδάξαντος εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν σποράν τοῦ σίτου. Ἄλλ' ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι οὗτοι εὐρίσκοντο εἰς συχρὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἡ ἀρδυσιν διενηργεῖτο ἀπὸ παναρχαίων χρόνων, δὲν δυσκολεύεται νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου ἀκόμη ἦτο γνωστὴ ἐν Ἑλλάδι ἡ ὠφέλεια τῶν ἀρδεύσεων.

Ὁ Ἡρόδοτος διηγεῖται ὅτι εἰς τὴν Αἴγυπτον τόσον σύνηθες πρᾶγμα ἦσαν αἱ ἀρδεύσεις ὥστε, ὅταν ἔλεγέ τις ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀρδεύεται ὑπὸ ποταμῶν καὶ ὅτι οἱ ἀγρόται περιμένουν τὴν βροχὴν διὰ νὰ ποτίσῃ τοὺς ἀγροὺς των, ἠπόρουσαν πῶς οἱ Ἕλληνες, ἄνθρωποι τόσον εὐφρεῖς, ἐπερίμεναν ἀπὸ τὸν Θεὸν τὸ ἀπαραίτητον τοῦτο διὰ τὴν γεωργίαν στοιχεῖον καὶ πῶς δὲν ὑπέφεραν συχνὰ ἀπὸ σιτοδείαν !

Εὐτυχῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀνέκαθεν ἤκμαζε τὸ ἐμπόριον. Δὲν ἦσαν μακρὰν οἱ σιτοβολῶνες τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Αἰγύπτου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ διατρέχουν τὸν κίνδυνον σιτοδείας.

Εἰς τὸν Ἡρόδοτον ἔκαμεν ἐπίσης ἐντύπωσιν καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἀποδόσεων εἰς σῖτον, τὴν ὁποίαν παρουσίαζον οἱ ἀγροὶ τῆς Αἰγύπτου ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀγροὺς τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ τὸ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐν Αἰγύπτῳ ἀνάγκη νὰ καταπονῶνται ἀροτριῶντες τὴν γῆν, ἀλλὰ σπείρουν ὅταν τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ σκεπάζουν τοὺς ἀγροὺς καὶ θερίζουν ἅμα ταῦτα ἀποσυρθοῦν. Διὰ τοῦτο δικαίως ἀποκαλεῖ τὴν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νείλου, διότι ὁ Νεῖλος εἶναι ὁ ποταμός, ὅστις τὴν ἐγέν-

νησε διὰ τῶν προσχώσεών του καὶ δὲν τὴν ἐγκατέλειψε κατόπιν, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ τὴν ζωογονῆ διὰ τῶν ναμάτων του.

Ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ νὰ κατασκευάζουν καὶ τεχνητοὺς ὀχετοὺς πρὸς διοχέτευσιν τῶν ὑδάτων τῶν ποταμῶν. Ὁ Ξενοφῶν εἰς τὴν «Ἀνάβασιν» του διηγεῖται ποίας δυσκολίας συνήτησαν οἱ μύριοι κατὰ τὴν πορείαν των, λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν αὐλάκων τούτων. Τόσην δὲ σημασίαν εἶχον τὰ ἔργα αὐτὰ εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας, ὥστε οἱ ἱστορικοὶ ἀποδίδουν τὴν παρακμὴν των εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀρδευτικῶν ἔργων ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν βαρβάρων.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ ὕδατος εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτο ἐν τούτοις μικρότερα τῆς τῶν χωρῶν ἐκεῖνων καὶ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς.

Τὸ ὕδωρ ἦτο πάντοτε ἑλλιπὲς εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος. Τὸ πεδίου τοῦ Ἄργους ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου ἦτο ἀκόμη « πολυδίφιον », οἱ δὲ χεῖμαρροι ἐπίσης συχνοί, ὡς καὶ σήμερον.

Λιβάδια διὰ βοσκὴν ζώων ὑπῆρχον μόνον εἰς ὅσας πεδιάδας ὑπάρχουν καὶ σήμερον (Ἀκαρνανίαν, Ἄργος, Ἡλείαν, Φθίαν), οἱ δὲ ἀπὸ θαλερὰς φυτείας καλυπτόμενοι τόποι, ὅσους μᾶς διηγεῖται ὁ Ὀμηρος, εἶναι ὅλοι κῆποι ἀρδευόμενοι ὑπὸ πηγῶν, ὡς λ.χ. εἰς τὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς.

Ἐὰν ἔλθωμεν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, βλέπομεν ἐπίσης πλείστας ἐνδείξεις τῆς ἀνάγκης τοῦ ὕδατος.

Ὁ Ἀριστοφάνης, περιφρονήσας ὅλους τοὺς τότε λατρευομένους θεοὺς, θεωρεῖ ὡς μόναν ἀληθινὰς θεότητας τὰς νεφέλας. Ὁ Πausanias περιγράφει ἄγαλμα ἐν τῇ Ἀκροπόλει, προκαλοῦν τὸν Δία « ὕειν ». Ὁ Ξενοφῶν μᾶς γνωρίζει ὅτι ἐποτίζετο ὁ κέγχρος εἰς τὴν Ἑλλάδα, καθ' ὃν τρόπον ἐπότιζον τοὺς ἀγρούς των οἱ Βαβυλώνιοι. Τέλος ὁ Θεόφραστος μᾶς γνωρίζει τὰ ἑξῆς :

« Πολυδωρία συμφέρειν τοῖς δένδροις κακείθεν φανερόν ἐν γὰρ ταῖς ἐπομβροῖαις ἅπαν, ὡς εἰπεῖν, εὐσθενεῖ μᾶλλον ὅπου δὲ αἰεὶ μάλιστα μαλακὸς ἀήρ, ἐνταῦθ' ἢ βλάστησις καὶ εὐκαρπία γίνεται τῶν δένδρων ὡσπερ ἐν Αἰγύπτῳ ».

Αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐλέχθη μετὰ δισχίλια ἔτη, ὅτι δηλ. ἡ βλάστησις εἶναι συνάρτησις τῆς θερμότητος καὶ τῆς ὑγρασίας.

Δέν γεννᾶται ἐπομένως καμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον σαφῆ ἐπίγνωσιν, ἴσως δὲ σαφεστέραν ἀπὸ τοὺς νεωτέρους, τῆς σημασίας τῶν ἀρδεύσεων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γεωργίαν.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ χρησιμοποίησις τῶν ρέοντων ὑδάτων ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς ἀτομικῆς ὑφ' ἑνὸς ἐκάστου χρησιμοποίησεως τούτων. Τὰ μεγάλα ἀρδευτικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα τόσον μέγαν ρόλον ἔπαιξαν εἰς ἄλλους ἀρχαιότερους λαούς, ἦσαν ἄγνωστα ἐν Ἑλλάδι. Διότι ἡ ἐκτέλεσις τούτων προϋποθέτει συνεργασίαν πολλῶν ἐνδιαφερομένων καὶ ὀργανώσιν μὲ νόμους καὶ κανονισμούς, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα, ὑποδηρημένην εἰς πολλὰ ἄσπετα, μὲ πληθυσμὸν καὶ τοῦτον μηδέποτε ὁμονόησαντα, ἡ τοιαύτη συνεργασία ἀπέβαινεν ἀδύνατος.

Εἰς τὰς ὑπὸ ὁμοιον κλίμα χώρας, εὐρισκομένας εἰς τὴν ἀμέσως πλησιεστέραν γεωγραφικὴν ζώνην, ὁ πολιτισμὸς συνέπεσε πάντοτε μὲ τὴν ἀκμὴν τῆς γεωργίας. Ἡ ἀκμὴ δὲ αὕτη ἐπετεύχθη μὲ τὴν ἐκτέλεσιν ἀρδευτικῶν ἔργων διὰ τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν Νείλου, Εὐφράτου, Τίγρητος, Ἰνδοῦ κλπ. Ἐκ τούτων εὐκόλως κατανοεῖ κανεὶς διατί ἡ γεωργία οὐδέποτε ἤκμασεν εἰς τὴν χώραν μας καὶ διατί ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, πλὴν μικρῶν ἐξαιρέσεων (εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ἐχρησιμοποιοῦντο τὰ ρέοντα ὕδατα ἢ ὑπῆρχεν ἀρκετὴ ὑγρασία εἰς τὸ ἔδαφος) δὲν ὀφείλει τὴν ἀκμὴν του εἰς τὴν γεωργίαν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξηγεῖται διατί ἐλάχιστοι μόνον συγγραφεῖς, φιλόσοφοι ἢ πολιτικοί, ἐνδιεφέρθησαν διὰ τὴν γεωργίαν, ἥτις ὀλίγιστα ἀπέδιδε, καὶ διατί ὁ ἱστορικὸς Ἡρακλείδης ἔλεγεν ὅτι « αἰσχρὸν ἔστι περὶ τὴν γεωργίαν διατρίβειν ».

Ἐξαιρέσεις εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο γίνεται μόνον μὲ τὸν Ὅμηρον, ὅστις ὄχι μόνον ἀρέσκεται περιγράφων γεωργικὰς ποιητικὰς εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ μᾶς καταπλήττει διὰ τὴν εὐρύτητα τῶν περὶ γεωργίας γνώσεών του καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ἀκόμῃ. Αὐτὸ συμβαίνει, διότι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, πρὸ τῆς δωρικῆς εἰσβολῆς, ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀραιότερος καὶ ἡ γεωργία ἐπῆρκει διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων τῆς χώρας. Ἐνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου ἤκμαζε καὶ ἡ κτηνοτροφία, ἥτις συνετήρει καὶ τὴν γονιμότητα τῆς γῆς καὶ ἡ ὁποία μετὰ τὴν πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ της μόνον διὰ τῆς ἐκτελέσεως ἀρδευτικῶν ἔργων ἠδύνατο πλέον νὰ ἀναπτυχθῇ.

Εἶναι γνωστὸν ποῖαν θέσιν κατεῖχεν ὁ κτηνοτροφικὸς πλοῦτος εἰς

τὰς πατριαρχικὰς οἰκογενεῖας τοῦ Νέστορος, Πηλέως, Λαέρτου, Πελοππος κλπ. τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, κατὰ τὴν ὁποῖαν μόνον μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν κτηνῶν ἐμετρεῖτο ὁ πλοῦτος ἐκάστου.

Ἐὰν τῶρα ἔλθωμεν εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν ἀποξηράνσεων, παρατηροῦμεν ἐπίσης, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀνέκαθεν ὑπέφερεν ἐκ τῶν λιμναζόντων ὑδάτων. Δὲν ἀνατρέχουμεν εἰς τὴν Μυθολογίαν διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν μῦθον τῆς Λερναίας Ὑδρας ὡς ἀπόπειραν ἀποξηράνσεως τῆς ὁμωνύμου λίμνης. Γνωρίζουμεν ὅμως, ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν ἀγνοεῖ τὸ ἐπιβλαβὲς τῶν λιμναζόντων ὑδάτων. Οἱ ἀποστραγγιστικοὶ χάνδακες δὲν φαίνεται νὰ ἦσαν γνωστοὶ ἢ τοῦλάχιστον εἰς μεγάλην χρῆσιν.

Πέντε ἢ ἕξ αἰῶνας βραδύτερον βλέπομεν ὅτι ὁ Ξενοφῶν, ὅστις δὲν ἀπηξίου νὰ συνδυάζῃ τὴν φιλοσοφίαν μετὰ τῆς καλλιέργειας τῆς γῆς, ἀφοῦ μᾶς γνωρίζει ὅτι «δι' ὑγρότητα γῆς κίνδυνός ἐστι σήπεσθαι τὰ φυτὰ», ἐπάγεται ὅτι, «ὡς πάντες γιγνώσκουσι, τὸ ὕδωρ ἐξάγεται ἀφροῖς», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δηλοῖ ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ἦτο πασίγνωστος ἡ μέθοδος ἀποξηράνσεως τῶν ὑγρῶν ἐδαφῶν διὰ τάφρων.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν μικρῶν ἐκτάσεων, ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μεγάλα ἐκτάσεις σκεπασμένα ἀπὸ ὕδατα, ἰδίως εἰς τὰ κλειστὰ λεκανοπέδια, ὅπου, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχεν ἐπικοινωνία μὲ τὴν θάλασσαν, τὰ ὕδατα συνηθροίζοντο εἰς τὰ χαμηλὰ σημεῖα καὶ ἐσχημάτιζον λίμνας καὶ ἔλη. Τοιαῦται λίμναι ὑπάρχουν καὶ σήμερον πολλαὶ εἰς τὰ ὑψίπεδα τῆς Ἀρκαδίας, εἰς τὴν Εὐβοίαν, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν καὶ ἄλλαχοῦ. Αἱ λίμναι αὗται εὐρίσκονται συχνὰ εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ ρωγμὰς τοῦ ἐδάφους, τὰς λεγομένας καταβόθρας*, συχνὰς εἰς τοὺς ἀσβεστολιθικοὺς ὄγκους τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν γεωλογίαν, ἀποτελούσας χαρακτηριστικὰ καρστικὰ φαινόμενα.

Λόγῳ τῆς ὑπάρξεως τῶν καταβοθρῶν αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι πολλάκις ἐγέμιζαν ἀπὸ διάφορα ὑλικά καὶ ἔκλειαν τὴν ἐξοδὸν τῶν ὑδάτων, συνέβαιναν πολλαὶ αὐξομειώσεις τῆς στάθμης τῶν λιμνῶν. Οὕτως ὁ Στράβων ἀναφέρει ὅτι πόλεις τινὲς εἶχον καταστραφῆ περίξ τῆς Κωπαίδος ἐκ τῆς ἀνυψώσεως τῶν ὑδάτων τῆς, τὸ αὐτὸ δὲ διηγεῖται καὶ ὁ Πausanias διὰ τὴν λίμνην Φενεόν.

Ἐκτὸς τῶν ζημιῶν αὐτῶν, θὰ εἶχον βεβαίως καὶ τὰς καταστροφὰς τῶν ἐσοδειῶν τῶν ἐκ τῆς κατακλύσεως τῶν ὑδάτων, καὶ ἴσως καὶ ἐλώδεις πυρετοὺς.

“Ένεκα κυρίως τοῦ λόγου τῆς διαιρέσεως τῆς χώρας εἰς πολλὰ κρατίδια, ἴσως δὲ καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν εἰδικῶν μηχανικῶν, δὲν βλέπομεν νὰ γίνεταί ἔνωρις προσπάθειά τις πρὸς ἀποξήρανσιν τῶν ἐκτάσεων τούτων. Ἴσως καὶ ἡ ἔλλειψις πρακτικοῦ πνεύματος νὰ ἦτο ἡ αἰτία τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἀρχαίων προγόνων μας διὰ τὴν κατασκευὴν κοινωφελῶν ἔργων, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι οὗτοι προετίμων νὰ ἐξοδεύουν τὰ χρήματά των εἰς τὴν κατασκευὴν ὠραίων ναῶν καὶ ἀγαλμάτων.

Ἀργότερον ὅμως, ἐπὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔχομεν δύο κλασσικὰ παραδείγματα προσπαθείας ἀποξηράνσεως λιμνῶν, τὸ τῆς Κωπαΐδος καὶ τὸ τῆς λίμνης τῶν Πτέχων. Διὰ τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης Κωπαΐδος ἐκλήθη, ὡς μᾶς ἀναφέρει ὁ Στράβων, ὁ Χαλκιδεὺς Κράτης, ἀνὴρ μεταλλευτῆς, διὰ νὰ ἀποξηράνη τὴν λίμνην, τῆς ὁποίας τὰς ἐξόδους ἔφραξαν σεισμοὶ καὶ « συνέβη αὖξεσθαι τὴν λίμνην μέχρι τῶν οἰκουμένων τόπων ». Ἐπιμένως ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τοὺς ἔκαμε νὰ σκεφθοῦν τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης. Καὶ εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐγένετο ἀπόπειρα ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης, ἔαν κρίνη κανεῖς ἀπὸ τὸν ρυθμὸν τῆς τοιχοποιίας, ἣτις κατεσκευάσθη πρὸς ὑποστήριξιν τῶν πρᾶνῶν τῶν ἀναχωμάτων.

Ἡ ἀποξήρανσις λοιπὸν ἐπεχειρήθη :

1) Διὰ κυρίων καὶ δευτερευόντων χανδάκων, ἀναχωρούντων ἐκ τοῦ κέντρου τῆς λίμνης.

2) Διὰ δύο περιφερειακῶν τάφρων μὲ μεγάλα ἀναχώματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης ἐδέχετο τὰ νερὰ τοῦ εἰς τὴν λίμνην χυνομένου ποταμοῦ Κηφισοῦ καὶ τὰ ὠδήγει εἰς μίαν κοινὴν κοίτην μετὰ τοῦ Μέλανος ποταμοῦ. Ἡ δὲ ἑτέρα τῆς δεξιᾶς ὄχθης ἐδέχετο τὰ νερὰ ἄλλων ποταμῶν (Κοραλίου, Λόφη κλπ.) καὶ ἡνοῦτο μὲ τὴν ἄλλην, εἰς τρόπον ὥστε ἐσχηματίζετο ἓνα περιφερειακὸν ἀνάχωμα, ὅπερ ἡμπόδιζε τὰ γῦρο νερὰ νὰ χυθοῦν εἰς τὴν λίμνην καὶ τὰ ἔφερεν εἰς τὴν μεγάλην λεγομένην καταβόθραν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι, ὡσάκις τὰ ἀναχώματα αὐτὰ συνήντων καθ’ ὁδὸν καταβόθρας, κατεσκευάζοντο δευτερεύοντες κλάδοι, διὰ τῶν ὁποίων μέρος τῶν ὑδάτων ἐκενοῦτο καθ’ ὁδὸν καὶ τοιουτοτρόπως ἡλαττοῦτο τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος ποῦ θὰ ἐδέχετο ἡ μεγάλη καταβόθρα, ἀπεφεύγοντο οἱ κίνδυνοι ἀνεπαρκείας ταύτης καὶ ἡλαττοῦντο καὶ αἱ διαστάσεις τῶν ἔργων.

3) Ἐκτὸς τούτων, διακρίνονται ἐπίσης καὶ ἴχνη 16 φρεάτων εἰς

ἀποστασεις 100 - 200 μέτρων, τὰ ὅποια θὰ ἐχρησίμευον διὰ τὴν κατασκευὴν ὑπὸ νόμου 2400 μέτρων, 8 μέτρα κάτωθεν τῆς μέσης στήθους τῆς λίμνης.

Τὸ δεύτερον παράδειγμα ἐκτελέσεως ἀποξηραντικῶν ἔργων εἰς Ἑλλάδα εἶναι τὸ τῆς λίμνης τῶν Πτέχων, δήμου Ἐρετριᾶς. Ποῦ εὐρίσκονται αἱ Πτέχαι δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸν ἀκόμη. Πάντως ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν προβλέπεται ἡ ἀποξήρανσις τῆς λίμνης (δι' ὑπὸ νόμου) φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς ἐκ τῶν συνήθων ἐγκιβωτισμένων λιμνῶν ἐκ τῶν συναντωμένων συχνὰ εἰς Ἑλλάδα. Εἰς εὐρεθεῖσαν δὲ στήλην εἰς Χαλκίδα κατὰ τὸ 1860 περιγράφεται ἐν συμβόλαιον, συναφθὲν μεταξὺ τῶν Ἐρετριέων καὶ ἐνὸς μηχανικοῦ - ἐργολάβου, Χαιρεφάνου ὀνόματι, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ τελευταῖος οὗτος ὑπόσχεται «ἐξάγειν καὶ ξηρὰν ποιεῖν τὴν λίμνην τὴν ἐν Πτέχαις». Εἰς τὸ συμβόλαιον τοῦτο περιγράφεται καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀποξηράνεως τῆς λίμνης, ὡς ἑξῆς :

Χάνδακες ἀγόμενοι ἐκ τῶν ἀγόνων, εἰ δυνατόν, τόπων διὰ νὰ μὴ χάνεται καλλιεργήσιμος γῆ, θὰ ἔφερναν τὰ ὕδατα εἰς δεξαμενὴν οὐχὶ μείζονα τῶν δύο σταδίων, ἐκ τῆς ὁποίας ταῦτα θὰ ἐπιπτον εἰς ὑπόνομον. Ἡ ὑπόνομος αὕτη προβλέπεται ὅτι θὰ δύναται νὰ κλείεται διὰ θύρας.

Βλέπομεν ἐπομένως ὅτι προβλέπεται ὁ συνδυασμὸς τῆς ἀρδεύσεως καὶ ἀποξηράνεως. Ἡ ἀποξήρανσις αὕτη μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης Fusino (Φουτσινο) τῆς Ἰταλίας, νοτιῶς τῆς Ρώμης. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου ἐπεχειρήθη ἡ ἀποξήρανσις αὐτῆς δι' ὑπόνομον καὶ ἐπέτυχεν, ἀλλ' ἐπιχωσθείσης τῆς ὑπόνομου, ἡ πεδιάς κατεκλύθη πάλιν.

Δὲν γνωρίζομεν ἂν τὸ σχέδιον τοῦ Χαιρεφάνου ἐφηρμόσθη εἰς τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης τῶν Πτέχων. Ὅπως δὲ ὅμως δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ θαυμάσωμεν τὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστήριξε τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης τῶν Πτέχων καὶ αἱ ὁποιαὶ δεικνύουν μαζὶ μὲ τὸ παράδειγμα τῆς Κωπαίδος, ὅτι ἡ τέχνη τῆς ἀποξηράνεως τῶν ἐλωδῶν ἐκτάσεων ἦτο πολὺ προχωρημένη ἀπὸ δισχιλίων ἤδη ἐτῶν.

Ε. Γανώσης

4. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Ἡ Μακεδονία δὲν ἀντήχησε τὸ πρῶτον ἐφέτος ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν ὄπλων ἑλληνικῶν ἀρματολικῶν ὁμάδων, διεκδικουσῶν τὰ ἐν τῇ ἐνδόξῳ χώρᾳ πατροπαράδοτα δίκαια τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οὐδὲ διετρανώθη τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα τὸ διαπνέον τὴν μακεδονικὴν χώραν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν Ἀγιορειτῶν, τῶν ἀνδραγαθημάτων τῆς Κασσάνδρας καὶ τῶν θυσιῶν τῆς Ναούσης.

Πολὺ πρὸ τοῦ 1821 συνεσείσθη ὁ Ὀλυμπος καὶ ἐκινήθη ἡ Μακεδονία ὑπὸ τῆς ἀνδραγαθίας Ἑλλήνων ἀρματολῶν. Ἡ δημοτικὴ ποίησις ἔρρανε τὰ ὠραιότατα τῶν ἀνθέων τῆς εἰς τὴν μνήμην τῶν γενναίων, οἵτινες ἀντέστησαν θαρραλέοι πρὸς τὴν βίαν τοῦ κατακτητοῦ. Ὅταν ποτὲ γραφῇ πλήρῃ ἡ ἱστορία τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐκείνης τοῦ ὑποδούλου ἔθνους διὰ τῶν ἀρματολῶν, σελίδας ὅλας θὰ πληρώσῃ ὁ ἀρματολισμός. Πόσοι αὐτῶν, μακρὰν τῶν οἰκείων ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Τούρκους, δὲν θὰ ἐπανελάβον τὴν παράκλησιν τοῦ γερο - Ζήδρου :

*Παρακαλῶ τὴ συντροφιά κι ὅλα τὰ παλικάρια
νὰ μοῦ γνοιστοῦν τὸ σπίτι μου, τὴ δόλια μου γυναίκα,
νὰ μοῦ κοιτάζουν τὸ παιδί, τὸ μαῦρο τὸ Δημήτρη,
πού 'ναι μικρὸ κι ἀνήλικο κι ἀπὸ κλεφτιά δὲν ξέρει...*

Ἡ μοῦσα τοῦ λαοῦ ἀναπαρέστησε τοὺς ἥρωϊκοὺς ἐκείνους προμάχους τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὧν ἕκαστος ἠδύνατο νὰ προστήσῃ εἰς ἑαυτὸν πρόγραμμα, ὡς ὁ Νάννος,

τριῶ μερῶ περπατησιὰ νὰ πάρωμε μιὰ νύχτα.

Μόνον ἡ νεοελληνικὴ λέξις λεβεντιά δύναται ν' ἀναπαραστήσῃ τὸν μετὰ χάριτος ἠνωμένον παλληκαρισμόν, τὴν μετὰ θαυμασίου ἥρωϊσμοῦ γλαφυρὰν εὐσωμίαν ἀνδρῶν, οἷος ὁ Λάππας, ὁ πρῶην ψυχογιὸς τοῦ Ζήδρου, ὅτε ὁ Ψυχοπατέρας αὐτοῦ ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ

*ἐκάλεσε τὴν κλεφτουριά, τὰ δώδεκα πρωτάτα,
τὸν Λάππα δὲν ἐκάλεσε τὸ μαῦρο ψυχοπαιδί.
Ὅλοι πηγαίνουν κέρασμα κριάρια μὲ κουδούνια
κι ὁ Λάππας πάει ἀκάλεστος μὲ ζωντανὸ ἀλάφι.*

Θὰ ἦτο μακρὸς ὁ κατάλογος τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀθλησάντων ἀρματολῶν τῶν μετὰ τῶν ἐν Ἡπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι συμπαρασκευασάντων τὸν μέγαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Οἱ ἐνδοξότατοι δ' αὐτῶν παρουσιάζονται καθ' οὓς χρόνους ἐν Ἡπείρῳ ἄρχων ὁ Ἀληπασὰς ἐθεώρει ὕβριν πᾶσαν μὴ προσχώρησιν ἀρματολῶν εἰς αὐτόν. Καὶ ὁμως εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπιγραμματικὴ ἀπάντησις τοῦ Λιάκου :

— *Προσκόνα, Λιάκο, τὸν πασά, προσκόνα τὸ βεζίση,*
πρῶτος γὰ εἶσ' ἀρματολός, δεσβέναγας γὰ γίνης.
Κι αὐτῆνος ἀποκοιθῆκε μαντάτα καὶ τοῦ στέλνει.
 — *Ὅσ' ἔναι ὁ Λιάκος ζωντανός, πασὰ δὲν προσκυνάει*
πασὰ ἔχει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζίση τὸ τουφέκι.

Ἀρκεῖτω δὲ πρὸς ἔνδειξιν τῆς μεγάλης ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς ἐπαναστάσεως ἐνισχύσεως τῶν ἀρματολῶν τῆς Μακεδονίας τὸ γεγονός, ὅτι, ἐνῶ ἐν προτέροις χρόνοις τὰ μακεδονικὰ ἀρματολίκια ἦσαν μόνον πέντε, ὁ Ὀλυμπος, ἡ Βέροια, τὰ Σέρβια, τὰ Γρεβενὰ καὶ ἡ Μηλιά, ἔπειτα ἐδιπλασιάσθησαν, ἀυξηθέντα εἰς δέκα.

Ἀλλὰ καθ' οὓς χρόνους οἱ πρῶτοι τῆς Μακεδονίας ἀρματολοὶ ἐνέσπειρον τὸν τρόπον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ παρίσταντο ὡς πρόμαχοι τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ἐν ταῖς φάραξι τῆς μακεδονικῆς πατρίδος, μακρὰν αὐτῆς ἐμαρτύρουν ἤδη φιλοπάτριδες τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας γόνιοι, ἐν τοῖς πρῶτοις ὑπογράψαντες διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν αἵματος τὸν ὄρκον περὶ ἐλευθερώσεως τοῦ δουλεύοντος γένους.

Εἶναι οἱ πρωτομάρτυρες τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, οἱ τασσόμενοι περὶ Ρήγαν τὸν Βελεστινιλῆν, μεθ' οὗ καὶ συνεστραγγαλίσθησαν ἐν Βελιγραδίῳ. Ὁ Ρήγας δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῆ ἄνευ αὐτῶν, διότι ὑπῆρξαν οἱ παρ' αὐτοῦ μυηθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργασθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συμμαρτυρήσαντες.

Ὅτε ὁ Ρήγας μετέβη εἰς Βιέννην τῷ 1796, ἐκλέξας τὴν πόλιν ἐκείνην ὡς κέντρον τῆς συνεννοήσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πανέλληνας καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ ἐκτυπώσεως τῶν ἐντύπων, ἅτινα ἔπρεπε κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ νὰ προηγηθῶσι τοῦ ἐπιχειρηθησομένου μεγάλου ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως ἀγῶνος, εὐρέθη ἐν μέσῳ ὁμίλου νεαρῶν ἐμπόρων καὶ σπουδαστῶν διατριβόντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει.

Οὐδ' εἶναι ἄπρον, ὅτι ἐσχετίσθη καὶ μετὰ Μακεδόνων, διότι τὸ

μέγιστον μέρος τῆς ἐν Βιέννῃ Ἑλληνικῆς παροικίας ἀπετέλουν μέχρι αὐτῶν τῶν μέσων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος Μακεδόνες, ὧν τινες μάλιστα ἦσαν καὶ ὑπῆκοοι αὐστριακοί, μεγάλα δ' ἄλλως ἦσαν αἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐμπορικαὶ σχέσεις τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τουρκοκρατίας. Καὶ Ἑλληνικὸν δὲ τυπογραφεῖον ὑπῆρχεν ἐν Βιέννῃ, τὸ τῶν ἐκ Σιατίστης Μακεδόνων ἀδελφῶν Πούλιου, ἐν ᾧ ἐξετυπώθη ὁ ὑπὸ τοῦ συνεργάτου τοῦ Ρήγα Κωνσταντίνου Σακελλαρίου μεταφρασθεὶς πρῶτος τόμος τοῦ Ἐναχάρσιδος τοῦ ἀββᾶ Βαρθελεμῦ* καὶ ὁ Ἡθικός Τρίπους τοῦ Ρήγα, ἐδημοσιεύετο δὲ καὶ Ἑλληνικὴ ἡμερίς. Καὶ ἡ δημοτικὴ δὲ προπαίδεια τοῦ Ρήγα μετὰ δύο ἐν αὐτῇ ἐπαναστατικῶν ἄσμάτων ἐμελλε νὰ ἐκτυπωθῆ παρὰ τῷ Μαρκίδῃ Πούλιῳ.

Ὅποια δὲ ἡ συνεργασία τῶν ἐν Βιέννῃ φιλελευθέρων Μακεδόνων μετὰ τοῦ Ρήγα κατεφάνη εὐθύς ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1797 σύλληψιν αὐτοῦ ἐν Τεργέστη καὶ ἀπαγωγὴν εἰς Βιέννην.

Μεταξὺ τῶν πέντε, οἵτινες συνελήφθησαν τῇ 13ῃ Δεκεμβρίου, ἅτε θεωρούμενοι ὡς ὑποπτοὶ ἐπὶ συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ρήγα, ἦτο πλὴν τοῦ Γεωργίου Πούλιου, τοῦ ἐτέρου τῶν ἀδελφῶν τῶν διευθυνόντων τὸ Ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον, καὶ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ ἐκ Καστορίας, ἄγαμος, ἐτῶν εἴκοσι δύο, πρῶτον καταστιχάριος παρὰ τῷ Χίφῳ ἐμπόρῳ Ἀργέντῃ, κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς ἀνακρίσεως. Καθεῖρχθησαν δὲ καὶ οὗτοι μετὰ τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κορωνιοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας.

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας προεφυλακίζοντο καὶ ἄλλοι ὑποπτοὶ, ἐν οἷς καὶ Μακεδόνες, ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, ἐτῶν εἴκοσι τεσσάρων, ἄγαμος φοιτητῆς τῆς ἱατρικῆς, προσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ προμνημονευθέντος Παναγιώτου, ὁ Θεοχάρης Γεωργίου Τουρούντζιας, ἐκ Σιατίστης, ἄγαμος, ἐτῶν εἴκοσι δύο, ἔμπορος, ὁ ἐκ Κοζάνης Κωνσταντῖνος Δούκας καὶ ὁ ἐκ Καστορίας Γεώργιος Θεοχάρης.

Καὶ ὁ μὲν τελευταῖος, ὧν ὑπήκοος αὐστριακός, ἐσώθη διὰ τῶν παρὰ τῆ αὐστριακῆ αὐλῆς ἐνεργειῶν τῆς Γερμανίδος συζύγου του καὶ μόνον ἐξωρίσθη, φυγῶν εἰς Φραγκφούρτην, ἔπειτα δ' εἰς Λειψίαν, ἔνθα καὶ ἀπέθανε τῇ 19ῃ Ἰουλίου 1843 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ὀγδοήκοντα καὶ ἕξ, ὡς πρόξενος τῆς ἤδη ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος. Τούτου δ' υἱὸς ἦτο ὁ Νικόλαος Θεοχάρης, ὁ τῷ 1843 ὑπουργὸς γενόμενος καὶ σύζυγος τῆς παρὰ τῇ βασιλίσῃ Ὀλγα μεγάλης κυρίας, τῆς κυρίας Ἐλένης

Θεοχάρη. Εἰς Σαξονίαν δ' ἐξωρίσθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Πούλιοι, οἵτινες ἦσαν αὐστριακοὶ ὑπήκοοι, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, ὅστις, ὡν ὑπήκοος Ρῶσος, ἔφυγεν εἰς Λειψίαν*, ἔνθ' ἀπέθανε τῷ 1814 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἑξήκοντα καὶ ἑνός.

Ἄλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὁμοίως ἐκεῖνοι τῶν Μακεδόνων συνεργῶν τοῦ Ρήγα, ὅσοι ἦσαν ὑπήκοοι Τοῦρκοι. Οὗτοι ἐνόουν, ὅτι οὐδὲν ἡδύνατο νὰ σώσῃ αὐτούς, ὅτι ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις εἶχε λόγους ἰσχυροὺς νὰ φανῇ ἄρεστή εἰς τὴν Πύλην, ἐκδίδουσα αὐτούς εἰς αὐτήν, ἂν εὐρίσκοντο ἔνοχοι στάσεως ἐναντίον τοῦ ἐν Τουρκίᾳ καθεστῶτος. Ἄλλ' οἱ εὐτολμοὶ ἐκεῖνοι νεανῖαι, οἵτινες μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τὸν πρεσβύτερον Ρήγαν ὡς ἀρχηγόν, οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι πατριῶται, ὧν τὰ σχέδια καὶ ὁ θούριος τοῦ Ρήγα εἶχον ἐξάψει τὸ φρόνημα, δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐν ταῖς ὥραις τοῦ κινδύνου τὸν ἐλευθερωτὴν. Θαρραλέοι, οὐδὲν ἀπέκρυψαν πρὸ τοῦ Βιενναίου ἀνακριτοῦ, καὶ αἱ καταθέσεις αὐτῶν εἶναι αὐτόχροημα ἐπιγράμματα πατριωτισμοῦ καὶ συμπλήρωμα τοῦ μεγάλου προγράμματος τοῦ Ρήγα, ὅπερ ἀπαραμείωτον ἠθέλησεν ὁ πρωτομάρτυς νὰ τηρήσῃ μέχρι τοῦ τάφου.

Πῶς νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐκεῖνον, μεθ' οὗ συνειργάζοντο δραστηρίως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους; Πῶς ν' ἀρνηθῆ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ, ὅτι αὐτὸς εἶχεν ἀναγνώσει νύκτωρ κρύφα καὶ ἐν παραβύστω ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ Χίου Ἀργέντη τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν τοῦ Ρήγα εἰς ἐπήκοον τῶν ἄλλων ἑταίρων, συγκινῶν καὶ συγκινούμενος; Πῶς νὰ μὴ ὁμολογήσωσιν οἱ Μακεδόνες συνεργοὶ τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὅτι ἤδη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1796 ἤκουσαν τὸ πρῶτον μετὰ τὸ μεσημβρινὸν ἄριστον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Χίου πατριώτου τὸν Ρήγαν παίζοντα ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ τὸν θούριον καὶ συγκινοῦντα διὰ τοῦ περὶ τὴν τράπεζαν χοροῦ αὐτοῦ τοὺς μυστικούς δαιτυμόνας τοῦ θιάσου ἐκεῖνου τοῦ ὄνειρευομένου Ἑλλάδα ἐλευθέραν;

Πῶς ἡδύνατο νὰ λησμονήσωσί ποτε ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ καὶ ὁ Τουρουντζίας τὴν κρίσιμον ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Ρήγας ἐνέβαλε κρύφα εἰς τὴν χεῖρα αὐτῶν ἐν τινι καφενείῳ καὶ ἐν τινι πλατείᾳ τῆς Βιέννης τὰ πρῶτα ἀντίτυπα τῆς ἐθνεγερτικῆς προκηρύξεως, ἅτινα, αὐτὸς ἐπιστατήσας ἐπὶ δύο ὄλας νύκτας ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Πούλιου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν λύχνων, ἐν μέσῳ φόβου καὶ τρόμου, ὡς εἰ ἐπετέλει ἔργον σκότιον, εἶχε παραλάβει, ὑγρὰ ἀκόμη, ἀπὸ τῶν πιεστηρίων;

Μνήμονες τῶν συγκινητικῶν ἐκείνων ἐπεισοδίων, τῶν ἐνθουσιωδῶν καὶ μυστικῶν αὐτῶν ἐλπίδων, ἀντιμέτωποι τοῦ μαρτυρίου, ὅπερ προσεμείδια ἤδη εἰς αὐτούς, δὲν ἐπτοήθησαν νὰ ὁμολογήσωσι τὰ πάντα εἰς τὸν ἀνακριτὴν.

Ἴδου δι' ὁποίων εὐπαρρησιάστων λόγων ὁμολογοῦσιν οἱ ἀδελφοὶ Ἐμμανουὴλ τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα κατὰ τὸ ἐπίσημον πρωτόκολλον τῆς ἀνακρίσεως.

Ὁλιγώτερον εὐσθενὴς εἶναι ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν, ὁ Παναγιώτης, ὁ ἔμπορος, ὅστις καὶ καταθέτει, ὅτι πολλάκις ἔκαμε λόγον περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος μεταξὺ φίλων ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Ἀργέντη, ὅτι ηὐχέθη νὰ ἐπέλθῃ τοιαύτη ἔνεκα τῆς μεγάλης πιέσεως καὶ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων, μάλιστα δέ, καὶ ὅτι ἐξεφράσθη, ὅτι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας θὰ μεταβῆ πάραυτα εἰς τὴν πατρίδα του· ἀλλ' ἀρνεῖται ὅτι ἐκήρυξε, καθ' ἃ δῖοιχυρίζεται ὁ Ἄμοιρος, ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ συντελέσῃ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ συμμετάσχη αὐτῆς.

Μετὰ παρρησίας δὲ καὶ σθένους προσήκοντος εἰς ἐπιστήμονα καὶ λάτρην τῶν Μουσῶν ἀποκρίνεται εἰς τὸν ἀνακριτὴν ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, ὁ φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, ἐρωτώμενος περὶ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως τοῦ Ρήγα, ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀποσκοπεῖ εἰς ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον αὕτη εὐηρέστησεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ εἰλικρινῶς, ὅτι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐπιθυμεῖ ἐκ βάθους τῆς καρδίας του, καθότι ἡ πατρίς του διὰ τόσων αἰῶνων στενάζει ὑπὸ τὸν βαρβαρώτατον καὶ τυραννικώτατον ζυγὸν τῶν Τούρκων, τοῦ καθολικοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀσπονδοῦ ἐχθροῦ.

Πόσον πρῶσεγγίζει ἡ κατάθεσις αὕτη τοῦ εὐσθενεστάτου Μακεδόνοιο πρὸς τὴν μεγάλην ὁμολογίαν τοῦ Ρήγα, καταθέσαντος, ὅτι πάντοτε ἐπεθύμει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ δὴ, ὅτι, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του, τοῦτο ἔχει ὡς πρῶτον πόθον, νὰ ἴδῃ ἐκδιωκομένους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ προετίμα νὰ ἔχη κυρίαρχον τὸν διάβολον μᾶλλον παρὰ τοιοῦτον τύραννον, οἷος ὁ Τούρκος.

Οἱ συνεργοὶ ἀπεδεικνύοντο ἐκ τῶν ἀνακρίσεων, ἐμαρτυροῦντο ἐκ τῶν καταθέσεων οὐχ ἦττον συνένοχοι τοῦ μεγάλου ἐλευθερωτοῦ. Εἶχεν ἀποδειχθῆ πασιφανῶς, ὅτι οἱ φυλακισθέντες ἐσκόπουν τὴν ἀπελευθέ-

ρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Ἐγκλημα καθοσιώσεως δεινόν, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ σώσῃ αὐτοῦς.

Μετὰ βραχὺν χρόνον, περατωθεισῶν τῶν μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἣτις ἐζήτηι καὶ ἔλαβεν ὠρισμένα ἀνταλλάγματα τῆς ζητηθείσης ἐκδόσεως τῶν ἐνόχων, Αὐστριακὸς ἀνθυπολοχαγὸς μετὰ ἐμπίστων ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ Τούρκου ἀκολούθου τῆς ἐν Βιέννῃ τουρκικῆς πρεσβείας παρέλαβε τὴν πρῶιαν τῆς 16ης Ἀπριλίου 1798 ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας ὀκτῶ δεσμίους. Ἦσαν Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς, οἱ Χίοι Ἀργέντης καὶ Κορωνιός, ὁ Ἡπειρώτης ἱατρός Νικολίδης, ὁ Κύπριος Καρατζᾶς καὶ οἱ τρεῖς Μακεδόνες, ὁ Σιατιστεὺς Θεοχάρης Τουρουντζίας καὶ οἱ δύο ἐκ Καστορίας ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ.

Τὴν 22αν Ἀπριλίου ἡ συνοδεία ἐφθασε διὰ ξηρᾶς εἰς Σεμλίον. Τὴν δ' ὕστεραιαν, ἀποπλεύσαντες διὰ τοῦ Δουνάβews, ἐφθασαν τὴν 28ην Ἀπριλίου εἰς Βελιγράδιον, καὶ τὴν ἐπομένην παρεδίδοντο ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ κατ' ἄνδρα εἰς τὸν καίμακάμην* Βελιγραδίου ἐπὶ ἀποδείξει, ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγῆν.

Τὴν δὲ 17ην Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ συνταγματάρχης Schertz (Σέρτζ) ἔγραφεν ἐκ Σεμλίνου εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν τὰ ἑξῆς :

« Ὁ καίμακάμης Βελιγραδίου ἔλαβε τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φερμάνιον*, καθ' ὃ ἐν μεγίστῃ μυστικότητι τὴν τρίτην μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ φερμανίου ἡμέραν διέταξε νύκτωρ τὸν στραγγαλισμὸν πάντων τῶν ὀκτῶ καθειργμένων Ἑλλήνων, μετὰ δὲ τὴν τέλει τῆς πράξεως ἐνήργησε νὰ διαδοθῆ, ὅτι εἶχον ἀποδράσει ἅπαντες ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ δὴ ἔστειλαν ἄνδρας πρὸς δῆθεν καταδίωξιν αὐτῶν ἀνὰ τὰς λεωφόρους ».

Ἡ βραχεῖα ἀλλ' ἐπίσημος αὕτη σημείωσις δηλοῖ τὸ τραγικὸν τέλος τὸ ἐπελθὸν τὴν 11ην ἢ 12ην Ἰουνίου 1798. Ποιητικοὶ θρῦλοι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περιέβαλον δι' αἴγλης ἀλησμονήτου τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ στραγγαλισθέντας παρὰ τὰ ὕδατα τοῦ κυανοῦ Δουνάβews, μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ συναθλήσαντας Μακεδόνας. Καὶ ὅταν ἐπικλῶσῃ ἡ μοῖρα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Καστορίας καὶ τῆς Σιατίστης, ἃς στήσῃ ἡ ἐλευθέρη Μακεδονία εὐγνώμων στήλην μνημόσυνον εἰς τοὺς μεγάλους αὐτῆς πατριώτας, τοὺς ἐκ Καστο-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ρίας αδελφούς Ἐμμανουήλ καὶ τὸν ἐκ Σιατίστης Θεοχάρην Τουρούνητζιαν, τοὺς Μακεδόνας πρωτομάρτυρας τῆς πανελληνίου ἐλευθερίας.

« Λόγοι καὶ ἄρθρα »

Στ. Λάμπρος

5. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ὁ διανοητικὸς βίος ἔχει πάντοτε πολλήν σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἂν ἡ πλείστη τοῦ ἔθνους μοῖρα ὑπέκυψεν εἰς τὴν ὀσμανικὴν κυριαρχίαν, ἑτέρα οὐ μικρὰ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν διατελοῦσα ὑπὸ τὴν φραγκικὴν. Ὅθεν δύο ὡσαύτως παρήχθησαν διανοητικαὶ φάσεις· ἡ μὲν ὑπῆρξεν ἀπαύγασμα τοῦ δυτικοῦ πνεύματος, ἡ δὲ διευτώθη κατὰ τὰς νέας πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς τοῦ ἔθνους περιστάσεις.

Ὁ δυτικὸς βίος ἤρχισε νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν τοῦ ἔθνους κατάστασιν εὐθύς μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων σταυροφοριῶν, αἵτινες ἐπήγαγον τὴν ἐν Συρίᾳ ἐγκατάστασιν τῶν Φράγκων, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ αὐταὶ αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέκυψαν εἰς τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔτι ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν, εἶχον παρεισδύσει ἐν πολλοῖς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς Δύσεως. Ὁ Μανουήλ Κομνηνὸς ὠμοίαζε τῇ ἀληθείᾳ πολὺ μᾶλλον ἰππότης μεσαιωνικὸς ἢ βασιλεὺς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Παρεδέχθη ἐν τῷ στρατῷ τὸν βαρὺν ὀπλισμὸν, τὰς μεγάλας ἀσπίδας, τὰς μακρὰς λόγχας τῶν ἰπποτῶν καὶ ᾤκειώθη τοὺς τρόπους αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἔπραξε κατορθώματα, τὰ ὁποῖα κατέπληξαν καὶ αὐτὴν τὴν ἡρωικὴν ἐκείνην τῶν ἀνθρώπων γενεάν. Ἐτερος δὲ πάλιν Κομνηνός, ὁ Ἄνδρόνικος, κατὰ μὲν τὰς κακίας ἦτο σκευὸς ὅλως ἰδιοφυές, κατὰ δὲ τὴν δίκαιαν καὶ τοὺς τρόπους ἀληθῆς ἐσπέριος ἰππότης μᾶλλον ἢ ἀνατολικὸς βασιλόπαις. Καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν σταυροφοριῶν, πρὸ τῆς ἰδρύσεως δὲ ἔτι τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1261, ἐπέζησεν αὐτόθι ἐν πολλοῖς ἡ φραγκικὴ διαίτα ἐπὶ τῆς ἀνορθωθείσης ἑλληνικῆς μοναρχίας. Ἐν τῇ νέᾳ αὐτῇ ἐτελοῦντο κατὰ τὴν 14ην ἑκατονταετηρίδα ἰπποτικοὶ ἀγῶνες ἀπαράλλακτοι πρὸς τοὺς δυτικούς.

Ἄλλὰ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ δυτικοῦ βίου εἶχον ἐπικρατήσει φυσικῶ τῷ λόγῳ ἔτι μᾶλλον εἰς τὰς μεσημβρινωτέρας ἑλληνικὰς χώρας, ὅπου ἡ δυτικὴ κυριαρχία παρετάθη πολὺ πλέον ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει· εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα οἱ Φράγκοι ἦρξαν ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας, εἰς Κύπρον, εἰς Ρόδον, εἰς Κρήτην καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους, αἵτινες διετέλεσαν ἔτι πλειότερον ὑπαγόμεναι εἰς τοὺς Φράγκους, τελευταῖον εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, αἵτινες μόλις πρὸ ὀλίγων ἐνιαυτῶν ἀπηλλάγησαν τῆς δυτικῆς κυριαρχίας. Δὲν ἦτο ἄρα δυνατόν ὁ δυτικὸς οὗτος βίος νὰ μὴ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἄλλὰ ἐνταῦθα διακριτέον τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς νήσους, μικρὰς καὶ μεγάλας. Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἡ δυτικὴ κυριαρχία συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναζωπύρῃσιν τοῦ μαχίμου πνεύματος τῶν κατοίκων, τοὺς ὁποίους κατέστησε συμμετόχους τῶν ἀγώνων αὐτῆς, ἤσκησε περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὀπλων καὶ ἀνέδειξεν οὕτως ἱκανοὺς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πεισματώδη κατὰ τῆς τουρκοκρατίας διαμαρτυρῆσιν, ἣτις ἀπέληξεν εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ ὅμως βίου τῶν χωρῶν τούτων δὲν φαίνεται ἐπενεργήσασα ἡ φραγκοκρατία. Τὸ μόνον γνωστὸν ποίημα ὅπερ δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ φραγκοκρατίας εἶναι τὰ πολλάκις παρ' ἡμῶν μνημονευθέντα *Χρονικὰ τῶν ἐν Μορέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων*. Καθὼς ὅμως ἡξεύρει ἤδη ὁ ἀναγνώστης, τὰ χρονικὰ ταῦτα ἐγράφησαν ἢ μετεφράσθησαν οὐχὶ ὑπὸ Ἑλληνοῦ γνησίου, ἀλλ' ὑπὸ Ἑλληνοῦ γεννηθέντος ἐκ πατρὸς Γάλλου ἢ Γαλλίδος μητρός. Ἀληθεύει μὲν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἐκεῖνο κείμενον, τὸ ἀποπνεῖον ζωὴν καὶ τόλμην καὶ χάριν, προσήνεγκε γενναίαν διανοητικὴν τροφήν εἰς τὴν τότε ἑλληνικὴν νεολαίαν, ἀλλ' ὅπωςδήποτε δύναται νὰ λογισθῇ μᾶλλον ὡς ἔργον ἐπέισακτον ἢ ὡς προῖον τῆς ἰθαγενοῦς φιλολογίας. Ἐὰν ἡ φραγκοκρατία παρετείνετο ἔτι εἰς τὰς κυρίως ἑλληνικὰς χώρας, ἴσως ἠθελε δώσει ἀφορμὴν καὶ ἐνταῦθα εἰς διάπλασιν φιλολογίας ἰθαγενοῦς, ἐναρμονίως συνδυαζούσης τὰ ἄνθη τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν Φράγκων κατέλυθη περὶ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν χρόνους καθ' οὓς καὶ τὸ μεσαιωνικὸν κράτος, ὥστε ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἡπείρου, ἄγονος κατὰ τοῦτο διατελέσασα.

Ἄναμφισβήτητος ὅμως ὑπῆρξεν ἡ διανοητικὴ τοῦ φραγκισμοῦ

επίδρασις εἰς τὰς νήσους, ὅπου οὗτος ἰσχύσας ἐπὶ πολὺ μακρότερον χρόνον παρήγαγε φιλολογίαν ὄλην ἱπποτικὴν ἔχουσαν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ τοὺς τύπους ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ φιλολογία αὕτη διετυπώθη εἰς πολυάριθμα μυθιστορικά ἔπη καὶ ἄλλα ποιήματα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐδημοσιεύθησαν, πολὺ δὲ πλεיותרὰ κατακείνται ἔτι χειρόγραφα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης.

Τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων τούτων παρήχθησαν ἐν Κρήτῃ. Τίς δὲν γνωρίζει τὸν *Ἐρωτόκριτον*; Ἄν ἡ παρούσα γενεὰ προτιμᾷ τὰ νεώτερα μυθιστορήματα, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων δὲν ἔπαυσαν ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἑκατονταετηρίδας νὰ συγκινῶνται ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν παθημάτων τῆς Ἀρετοῦσης καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πεζοστράτου. Διότι συνέβη εἰς τὸ ποίημα τοῦτο, ὅ,τι εἰς τὸν συγγραφέα αὐτοῦ Βιτζέντζον Κορνάρου, « ἀπὸ τὴν χώραν τῆς Σητείας τοῦ νησίου τῆς Κρήτης ». Καθὼς ὁ Κορνάρου, ἐξ Ἐνετῶν ἔλκων τὸ γένος, ἐπὶ τοσοῦτον ὤκειώθη πρὸς τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα, ὥστε κατέλαβε τάξιν οὐχὶ ἀφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, οὕτω ὁ *Ἐρωτόκριτος*, καίτοι ἀπεικονίζων τὰ τοῦ μέσου δυτικοῦ αἰῶνος ἦθη, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξελληνίσθη, ὥστε ἀπέβη τὸ δημοτικώτατον τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης. Ναὶ μὲν παρίστησιν ἱπποτικούς ἀγῶνας καὶ ἱπποτικά φρονήματα, ἀλλ' οὔτε εἰς χώρας ξένας παρασύρει ἡμᾶς οὔτε ἐπιβάλλει ἡμῖν πρόσωπα ἀλλόφωνα, ὅπως τὰ προμνημονευθέντα ἕτερα ποιήματα. Ἐνταῦθα τὰ πράγματα συμβαίνουσιν ἐν Ἀθήναις, πρωταγωνισταὶ δὲ εἶναι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἡράκλης καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρετοῦσα καὶ ὁ ἀγαπημένος αὐτῆς Ἐρωτόκριτος, καὶ οἱ ρήγες καὶ οἱ ἀφένται καὶ τὰ ρηγόπουλα καὶ τὰ ἀφεντόπουλα τῆς Μυτιλήνης, τοῦ Ἀναπλιοῦ, τῆς Μεθώνης, τῆς Ἐγρίπου*, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κορώνης, τῆς Σκλαβουινῆς*, τῆς Ἀξιᾶς*, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Πάτρας, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βλαχιάς (δηλαδὴ τῆς Θεσσαλίας), ὁ δὲ ἐν τῷ ποιήματι εἰκονιζόμενος ἔρωσ ἔχει ζέσιν ἅμα καὶ ἀφέλειαν, ἔξαψιν ἅμα καὶ χρηστότητα, ἐκδηλούσας, καθὼς ἄριστα παρετήρησεν ὁ Φωριέλ, τὴν ἰδιάζουσαν ἔμπνευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κλίματος μᾶλλον ἢ τῆς ἱπποτικῆς κομποπρεπείας.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸν οὔτε περὶ τὴν *Ἐρωφίλην* τοῦ *Γεωργίου Χορτάτζη*, οὔτε περὶ ἕτερα τίνα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον γνωστὰ προϊόντα τῆς κρητικῆς ποιήσεως.

Ἄλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν *Εὐμορφὴν Βοσκοπούλαν* τοῦ ἔξ Ἀποκορώνων *Νικολάου Δοιμωτικοῦ*; Τὸ εἰδύλλιον τοῦτο ἐγράφη τῷ 1627 καὶ διηγεῖται τὸν ἀγροτικὸν ἔρωτα βοσκοῦ καὶ βοσκοπούλας· λαμπρῶς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον εἰκονίζει τὰ δένδρα, τὰ λιβάδια, τὰ ποτάμια, τὰ δροσερὰ καὶ τρυφερὰ καλάμια, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων συμβαίνουσι τὰ ἱστορούμενα γεγονότα, ὥστε ὁ διατρέχων ταῦτα ἀναγνώστης νομίζει ὅτι ἀναπνέει τὰς εὐώδεις καὶ ζωοποιούς τῆς φύσεως ἐκείνης αὔρας. Ὅσον δὲ ἐπλοῦς καὶ ἂν φαίνεται ὁ ποιητής, ἐκ πολλῶν χωρίων καθίσταται πρόδηλον, ὅτι δὲν ἦτο ἀλλότριος πρὸς τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν. Ὀλιγώτερον γνωστὸς εἶναι ὁ *Ἀπόκοπος τοῦ Μπεργαδῆ*· καὶ ἐν τούτοις ὁ *Ἀπόκοπος* εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων τῶν χρόνων ἐκείνων ποιημάτων, τὰ ὁποῖα δύνανται εὐχαρίστως τῇ ἀληθείᾳ νὰ ἀναγνωσθῶσι καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ μεγάλου κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἣτις οὔτε τὸ κρητικὸν ἰδίωμα εἶναι οὔτε ἡ νῦν καθαρῆουσα, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδα κοινῶς ὀμιλουμένη, ὅπως ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἀνὴρ λόγιος. Εἶναι δὲ ὁ *Ἀπόκοπος* κατάβασις εἰς Ἄδου, καὶ οἱ μετὰ τῶν νεκρῶν διάλογοι αὐτοῦ ἔχουσι τι τὸ συγκινοῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ τέρπον τὴν φαντασίαν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐνθυμίζουσι μὲν ἐν πολλοῖς τὴν Θεῖαν Κωμωδίαν τοῦ Δάντου, οὐκ ὀλίγην ὁμως οἰκειότητα ἔχουσι πρὸς τὴν δημῶδη τῆς ἑλληνικῆς Ἠπειροῦ ποίησιν.

Οὐδὲν ἥττον ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπίδρασις εἰς τὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀνατολῆς, εἰς ἣν συνέβη τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι ἀφοῦ πρώτη αὐτὴ διὰ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν τέχνης συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἀναζωπύρησιν τῆς ἰταλικῆς, βραδύτερον, ὑπὸ ταύτης διδαχθεῖσα, παρήγαγεν ἐν Κρήτῃ μάλιστα καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ θαυμάζονται ἄχρι τοῦδε τὰ ἔργα Ἑλλήνων τεχνιτῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, οἷον τοῦ ἐν τῇ 16ῇ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντος *Κυριακοῦ Θεοσκοπόλιδος** ἐν Ρώμῃ καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἰσπανίας, ἰδίως ἐν Ἐσκουριάλλῃ, ἐν Μαδρίτῃ, ἐν Τολήτῳ*, ζωγραφίαι ἅμα καὶ οἰκοδομήματα. Ὅτε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ἐξέλιπεν ἡ φραγκικὴ κυριαρχία ἐκ Κρήτης, συναπεδήμησαν δὲ μετ' αὐτῆς πάντες οἱ ὀπωσοῦν λόγων μετέχοντες Ἕλληνές τε καὶ Ἑνετοί, καθὰ εἶδομεν, ἀναγκαίως ἔπαυσε καὶ πᾶσα ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον διάπλασις τοῦ ἰθαγε-

νοῦς ἡμῶν βίου, ἐξαιρέσει μόνης τῆς Ἑπτανήσου, ὅπου ἐξηκολούθησαν νὰ παράγονται λόγου ἄξιά τινα τῆς τοιαύτης διαπλάσεως ὑποδείγματα.

Ὁ ἄριστος τῶν ἱεροκηρύκων, ὅσους ἀνέδειξε ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰς τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὁ κράτιςτος ἴσως τῶν ὄσων ἡ φωνὴ ἀντήχησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀπὸ τῶν τοῦ Φωτίου χρόνων, ὁ Κεφαλλῆν Ἡλίας Μηνιάτης, ὑπεῆρξε γόνος τῆς ἰταλικῆς τῶν Ἰονίων νήσων ἐκπαιδεύσεως. Γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ τῷ 1669 καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν τῆς Ἑνετίας φροντιστήριον, ἐκεῖ ἤρχισε παῖς ὢν τὸ μέγα αὐτοῦ ρητορικὸν στάδιον· διότι τῷ 1686, ἐπὶ τῆς τελευταίας μεγάλης τῶν Ἑνετῶν κατὰ τῆς ἡμετέρας χώρας ἐπιστρατείας, ἀπήγγειλεν ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἑνετιανὴν ἑλληνικῷ ναῷ τῇ 25ῃ Μαρτίου τὸν πανηγυρικὸν ἐκείνου λόγον τῆς Θεοτόκου Μαρίας, εἰς ὃν ἀπαντᾷ ἡ περίφημος ἐκείνη πρὸς αὐτὴν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπίκλησις, ἣν οὐδὲ σήμερον δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν ἀνευ βαθείας τῆς ψυχῆς συγκινήσεως. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐμιμήθη τὴν ἐπίκλησιν ταύτην ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγων τότε ἐνιαυτῶν ἐκδοθείσης ρητορικῆς τοῦ Σκούφου, ἀλλὰ τοσοῦτον τεχνικώτερον διεσκεύασε καὶ τοσοῦτον καλλιπεπτότερον διετύπωσε τὸ ὑπόδειγμα, ὥστε δύναται νὰ λογισθῇ ὡς δεῦτερος αὐτοῦ δημιουργός. Ἐπειτα κληθεὶς διδάσκαλος εἰς Κεφαλληνίαν ἀπήγγειλεν εἰς τὸν ἐν Ληξουρίῳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου τὸν *Περὶ ἀγάτης* λόγον, ἐν τῷ ὁποίῳ θέμα κύριον, ὡς πάντοτε ἔχων τὴν τύχην τῆς ὅλης πατρίδος, ἀποδίδει τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς εἰς τὴν Ἐρινὺν τῆς διχονοίας.

« Ἐπεσεν, ἔπεσεν, ἀναγράζει, καὶ κεῖται εἰς τὴν γῆν σκλαβωμένον τὸ γένος τὸ βασιλικόν. Ποῖος τὸ ἔρριψε, ποῖος τὸ ἐνίκησεν; ὄχι παλαιόθεν τὰ ἄρματα τῶν Περσῶν, ὄχι κατόπιν ἢ δύναμις τῶν Βουλγάρων, ὄχι τώρα ἐγκαιρὰ τὰ στρατεύματα τῶν Ἀραβῶν τὸ ἐκατάβαλεν ὄργη θεϊκή..., ἔπεσεν ἡ βασιλεία, διότι ἐσηκώθη ἡ εἰρήνη, ὅπου εἶναι ὁ στῦλος τῶν βασιλειῶν ».

Καὶ ἐξηκολούθησεν οὕτω διδάσκων ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν χριστιανικὴν ἀρετὴν ἅμα καὶ τὰ τοῦ πολίτου καθήκοντα, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν πατρίδα, ἐν Ζακύνθῳ, ἐν Κερκύρᾳ, πάλιν ἐν Ἑνετίᾳ, ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ναυπλίῳ, ἐν Ἄργει καὶ τελευταῖον ἀπὸ τοῦ 1711 ὡς ἐπίσκο-

προς Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων μέχρι τοῦ μετὰ τριετίαν τοσοῦτον προώρως ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ. Ὅτι ὁ Μηνιάτης ἐμιμήθη οὐ μόνον τὸν Σκοῦφον, ὡς πρὸ μικροῦ εἶπομεν, ἀλλὰ καὶ τὸν περιώνυμον Ἴταλὸν Σένιερην, πρὸ πάντων μάλιστα τοῦτον, εἶναι βέβαιον· ἀλλ' ἐμιμήθη αὐτοὺς ὅπως αἱ μεγάλοι φύσεις, αἴτινες πολλάκις μὲν ἐξισοῦνται, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπερβαίνουσιν αὐτούς.

Τίς δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ ὕμνος τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὴν Ἐλευθερίαν εἶναι ἐν τῶν ὑψηπετῶν τολμημάτων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως;

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
ποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Μήπως ὁ ὕμνος οὗτος δὲν εἶναι ὁ μόνος ἐπιζήσας τοσοῦτων ἄλλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ θουρίου, ὃν ἐποίησεν ὁ Ρήγας; Μήπως ὑπὸ ἐτέρου Ἐπτανησίου, τοῦ Μαντζάρου, ἀρηιφθόγγως τονισθεὶς δὲν ἀντηχεῖ καθ' ἑκάστην εἰς τὰς πλατείας ἡμῶν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν;

Ἐν τούτοις ὁ Σολωμὸς δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακηρύξῃ πόθεν ἐνεπνεύσθη τὰς θεαλλώδεις ἐκείνας στροφάς. Ὡς ἐπίγραμμα τοῦ ἀριστοτεχνήματός του ἐπέθηκε τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο τοῦ Δάντου δίστιχον:

Libertà vo cantando, eh' è sì cara
Come sa chi per lei vita rifiuta

Dante

Καί, ὅταν τινὲς ἤλεγξαν αὐτὸν διὰ τὸ ἡμαρτημένον μέτρον τῶν στίχων του, δὲν ἐδίστασε νὰ προτάξῃ ὡς ἀσπίδα κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τὰ ὀνόματα τοῦ Δάντου πάλιν καὶ τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Ἀριστοῦ καὶ τοῦ Τάσσου, κατὰ δεύτερον δὲ τοῦ Πινδάρου, ὡσὰν αὐτὸς ἑαυτὸν ὁμολογῶν γόνον τοῦ μετὰ τοῦ Ἰταλισμοῦ συνδυασθέν-

τος έλληνισμοϋ. Είς τήν αϋτήν δέ περίοδον και παιδείουσιν άνηκον ο τε άξιόλογος ζωγράφος Παναγιώτης Δοξαράς και ο Μαρίνος Χαρβούρης, ο στήσας είς Πετρούπολιν τo κολοσσιαίον βάθρον επί του όποίου έγείρεται ο του Πέτρου του Μεγάλου άνδριάς. Τοιαϋται ύπήρξαν αί τελευταίαι άπηχήσεις τής πρώτης του δυτικού βίου επί του άνατολικού επιδράσεως, ήτις άρξαμένη άπο τής 12ης έκατονταετηρίδος μόλις έν άρχή τής ένεστώσης εξέλιπεν.

« Ιστορία του Έλληνικού Έθνους », τ. 4

Κων. Παλαορογγόπουλος

6. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΜΙΣΤΟΣ - ΠΛΗΘΩΝ

Οί χρόνοι κατά τους όποιους έζησεν ο Γεώργιος Γεμιστός Πλήθων (1360 - 1452) άποτελοϋν τμήμα τής μεταβατικής έποχής, που οδηγεί στους νεωτέρους χρόνους. Μέσα στα διακόσια έτη, που μεσολαβοϋν άπο τo 1358 έως τo 1550, κυριαρχεί προσπάθεια να πραγματοποιή ή έξοδος άπο τo μεσαιώνα και να αναμορφωθή έπάνω σε καινούριες βάσεις ο ανθρώπινος πολιτισμός. . . Κατά τo διάστημα των δύο αίωνων που έσημειώσαμε, έπιτελείται μία αναμόρφωση τής ανθρωπίνης ζωής : « Η Άναγέννηση ». . . Η Άναγέννηση δεσπόζεται άπο τήν τάση να δημιουργήση κάτι τo νέο. Στην εκζήτησή της αϋτή ώθειται άπο τή συναίσθηση ότι τo παρόν δέν τήν ίκανοποιεί. Ο πολιτισμός του μεσαιώνος τής φαίνεται άνίκανος να άνταποκριθή προς τις νέες άνάγκες και επιδιώξεις τής ζωής. . . Άπορρίπτουν γενικά όλες τις άξίες, που ίσχυαν κατά τo μεσαιώνα, τή μεσαιωνική έπιστήμη, τή μεσαιωνική παράδοση, τή μεσαιωνική τέχνη. . .

Ο Πλήθων έζοϋσε έντονα τo βίωμα τής άναταραχής, που σημειώσεται κατά τους χρόνους τής Άναγεννήσεως. Η κρίση που έχείμαζε τότε τόν πολιτικό βίο του άναγεννωμένου έλληνικού γένους, ήταν έντονα αισθητή στην ψυχή του. Η άγωνία τής πάλης που διεξήγε τo γένος των Έλλήνων προς τους Τούρκους και τους Λατίνους, ήταν κάτι που είχε συναισθανθή πολϋ πρώιμα.

Πληροφορίες σχετικές μās δίνουν ή έπιστολή προς τόν Μανουήλ Παλαιολόγο, γραμμένη στα 1414, τo ύπόμνημα προς τόν Θεόδωρο Παλαιολόγο, γραμμένο στα 1416, και τo ύπόμνημα προς τόν Μανουήλ

Παλαιολόγο, γραμμένο κατὰ τὸ 1418. Ὁ Πλήθων βλέπει καθαρά τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου πού ἀπειλεῖ τὸ γένος καὶ προτείνει μέτρα γιὰ τὴ σωτηρία. Κατανοεῖ ὅτι γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν οἱ κίνδυνοι χρειάζεται γενικὴ ὀργανωτικὴ ἀναμόρφωση τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ.

Προτείνει μέτρα ριζοσπαστικά· κοινὴ κτῆση τῆς γῆς καὶ διαίρεση τῶν πολιτῶν σὲ τρεῖς τάξεις σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις πού εἶχε κάμει ὁ Πλάτων στὴν « Πολιτεία » του. . .

Κατανοεῖ τὴ σπουδαιότητα πού ἔχει γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ κράτους ἢ ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ, θεωρεῖ ἀνάξια ἐμπιστοσύνης τὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα καὶ ζητεῖ τὴν ὀργάνωση στρατοῦ ἀπὸ κατοίκους τῆς Πελοποννήσου. Προτείνει νέο σύστημα φορολογίας, ἐξυγίανση τοῦ νομίσματος, περιορισμὸ εἰσαγωγῆς ξένων ἐμπορευμάτων, ἀνταλλαγὴ ξένων εἰσαγομένων εἰδῶν πρὸς ἐξαγόμενα ἐντόπια εἶδη, ἐπιβολὴ προστατευτικῶν δασμῶν καὶ φορολογικὲς διευκολύνσεις γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ χρησίμων εἰδῶν. . .

Μὲ πραγματικὴ στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ ὀξυδέρκεια ἀντιλαμβάνεται τὴ σημασίαν πού εἶχε γιὰ τὴν ἐπιβίωση τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἡ Πελοπόννησος :

« Ἄλλ' εἰς ἀσφάλειαν τίνος οὐκ ἂν εἴη κρείττων χώρας; νῆσός τε οὐσα τηλικαύτη ὁμοῦ καὶ ἠπειρος ἢ αὐτὴ καὶ παρέχουσα τοῖς ἐνοικοῦσι κατὰ τρόπον χρωμένοις ταῖς ἐπαρχούσαις ἀφορμαῖς, ἀπ' ἐλαχίστης μὲν τῆς παρασκευῆς, εἴ τις ἐπίοι, ἀμύνεσθαι, ὑπάρχειν δὲ καὶ ἐπεξιέναι, ὅταν ἐθέλωσιν. Ὡστε καὶ ἄλλης οὐκ ὀλίγης ἂν ραδίως πρὸς τῆδε κρατεῖν¹»· δηλαδή :

(Ἄλλὰ σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας, ἀπὸ ποιά χώρα δὲν εἶναι ἀνώτερη; γιατί σύγχρονα εἶναι ἡ ἴδια καὶ μεγάλη νῆσος καὶ ἠπειρος καὶ δίνει τὴ δυνατότητα στοὺς κατοίκους της, ὅταν κατὰ κατάλληλο τρόπο χρησιμοποιοῦν τὰ ὀρητήριά της, νὰ ἀποκρούουν μὲ ἐλάχιστη προπαρασκευὴ τὸν ἐχθρὸ πού θὰ ἔκανε ἐπίθεση. Παρέχει ἀκόμη τὴν εὐκαιρία νὰ κάνουν οἱ κάτοικοί της ἐκστρατεῖες ἐναντίον ἄλλων, ὅταν θέλουν. Ὡστε θὰ ἔμπορουν εὐκόλα νὰ γίνονται κύριοι καὶ ἄλλης χώρας).

Ὁ Πλήθων αἰσθάνεται βαθύτατα τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ

1. Ὑπόμνημα πρὸς τὸν Μανουήλ.

έλληνικού γένους. 'Η Πελοπόννησος είναι γι' αὐτὸν χώρα πού διατηρήθηκε πάντοτε ἑλληνική· «*Ἔσμεν γὰρ οὖν, ὧν ἡγεῖσθέ τε καὶ βασιλεύετε, Ἕλληνες τὸ γένος, ὡς ἦ τε γωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ. Ἕλλησι δὲ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν εἴ τις ἄλλη οἰκειότερα χώρα, οὐδὲ μᾶλλον προσήγουσα ἢ Πελοπόννησός τε καὶ ὅση δὴ ταύτη τῆς Εὐρώπης προσεχής, τῶν τε αὖ νήσων αἱ ἐπιζέμεναι. Ταύτην γὰρ δὴ φαίνονται τὴν χώραν Ἕλληνες ἀεὶ οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἐξ ὄτοντες ἀνθρώποι διαμνημονεύουσιν, οὐδένων ἄλλων προεμφηκζότων*».

(Ἐμεῖς, ἐπάνω στοὺς ὁποίους εἴσθε ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς, εἴμαστε Ἕλληνες κατὰ τὴν καταγωγή, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ πατροπαράδοτος παιδεία. Εἶναι ἀδύνατο νὰ εὕρη κανεὶς μιὰν ἄλλη χώρα, πού νὰ εἶναι περισσότερο οἰκεία καὶ συγγενική στοὺς Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ τμήμα τῆς Εὐρώπης πού γειτονεύει μὲ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀπὸ τὰ νησιά πού γειτονεύουν πρὸς αὐτή. Γιατὶ εἶναι φανερό ὅτι οἱ Ἕλληνες κατοικοῦσαν πάντοτε αὐτὴ τὴ χώρα, ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἀρχίζει ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔχη κατοικήσει μέσα σ' αὐτὴ κανένας ἄλλος λαός).

Οἱ σχετικές μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς Πελοποννήσου προτάσεις τοῦ Πλήθωνος δείχνουν ὅτι ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκτιμᾷ τὴν πραγματική κατάσταση τοῦ παρόντος. Κατανοεῖ τὴ σημασία πού ἔχει γιὰ τὸ κράτος ἡ στρατιωτικὴ ἀνασύνταξη καὶ ἡ ἀναδιοργάνωση τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Συνδυάζει δύο χαρακτηριστικά, πού προσιδιάζουν γενικά στὴ νοοτροπία τῶν σοφῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν οὐτοπιστική* πτήση τῆς φαντασίας καὶ τὴ ρεαλιστική* ματιά. Ἡ πολιτικὴ του ὀξύδερκεια τὸν βοηθεῖ νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι τὸ ἑλληνικὸ γένος δὲν εἶχε τίποτε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τοὺς Λατίνους. Οἱ περιποιήσεις καὶ οἱ τιμές, πού ἐπροθυμοποιήθηκαν νὰ τοῦ προσφέρουν κατὰ τὸ ἔτος 1438 στὴ Φλωρεντία οἱ Λατίνοι κατὰ τὸ διάστημα τῆς συνόδου γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, δὲν τὸν ἐπηρεάσαν καθόλου.

Ἄν γιὰ τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι ἐποχὴ πνευματικῆς ἀναταραχῆς καὶ κρίσεως, γιὰ τὸ ἑλληνικὸ γένος εἶναι ἐποχὴ τραγικῆς ἀγωνίας. Τὸ ἑλληνικὸ κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάθε στιγμή εἶναι ἀναγκασμένο νὰ προασπίζη τὴν ὑπαρ-

ξή του διεξάγοντας ἀγῶνες καὶ πρὸς τὴ δύση καὶ πρὸς τὴν ἀνατολή. Τὰ ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὸ 1350 - 1453, μέσα στὰ ὅποια ζῆ καὶ δρᾷ ὁ Πλήθων, εἶναι γιὰ τὸ ἑλληνικὸ γένος ὁ κρισιμώτατος αἰώνας τῆς ὑπάρξεώς του. Οἱ σοφοὶ τοῦ Γένους ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἓνα μόνο ἀποτελεσματικὸ ὄπλο ἔμενε γιὰ τὸ ἔθνος, ἡ πνευματικὴ ἀναμόρφωσή του. Μὲ ἀκλόνητη πίστη στὴν πνευματικὴ ἀποστολὴ τοῦ Γένους ξαναγουρίζουν στὸ ἱστορικὸ παρελθόν, γιὰ νὰ ἀντλήσουν ἀπ' αὐτὸ καινούρια δύναμη.

Ὅταν ὁ Πλήθων ὀνομάζει τοὺς Τούρκους Παροπαμισάδας* καὶ τοὺς ταυτίζει μὲ τοὺς παλαιούς Πέρσας, μέσα στὴν ψυχὴ του ἀναγεννιέται ἡ ἐλπίδα ὅτι ἡμποροῦσε τὸ Γένος νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ τρόπαια τῶν Ἀθηναίων, τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Μακεδόνων. Στους ἀγῶνες τοῦ Γένους ἐναντίον τῶν Τούρκων βλέπει τὴ συνέχεια τῆς πάλης τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν Περσῶν. «*Οἱ Παροπαμισάδαι τὸ πάλαι ὄντες, ἐπὶ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν μετ' ἐκείνου Ἑλλήνων ἐπιβουλευθέντες τε καὶ κρατηθέντες πάρεργον τῆς εἰς Ἰνδοὺς τότε παροῦδου, δίνας νῦν ἡμᾶς ταύτας διὰ μακροῦ μὲν, πολλαπλασίας δὲ τῶν ὑπηργημένων εἰσπράττουσιν, Ἑλλήνας ὄντας, καὶ νῦν πολλαπλασίαν τὴν δύναμιν κεκτημένοι ἢ ἡμεῖς, τὰ ἔσχατα περὶ ἡμῶν βουλευόμενοι ἐκάστοτε διατελοῦσιν*». (Αὐτοί, δηλαδή οἱ Τοῦρκοι, πού εἶναι ὡς πρὸς τὴν παλαιὰ τους καταγωγὴ Παροπαμισάδαι, ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου καὶ οἱ μαζὶ μὲ αὐτὸν Ἑλληνας τοὺς ἐπιβουλεύθηκαν καὶ τοὺς ἐνίκησαν, σὲ ἓνα ἀγῶνα, πού ἀποτελοῦσε πάρεργο μέρος τῆς προελάσεως πού ἐπιχείρησαν τότε πρὸς τὴ χώρα τῶν Ἰνδῶν, τώρα, ἔπειτα ἀπὸ πολὺν καιρὸ, πολὺ μεγαλύτερες τιμωρίες γιὰ ἐκδίκηση, γιὰ τὰ παθήματα πού ἔπαθαν ἐκ μέρους μας, ἐπιβάλλουν σὲ μᾶς, πού εἴμαστε Ἑλληνας. Ἐχουν τώρα αὐτοὶ δύναμη πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ δική μας, καὶ κάθε φορὰ σκέπτονται τὴν ἐξόντωσή μας). (Ὑπομν. πρὸς Θεόδωρον). Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πλήθων ἀποφάσισε νὰ ἐγκατασταθῇ στὴν Πελοπόννησο. Στὴν ἀπόφασή του αὐτὴ πρέπει νὰ τὸν ὤθησε μιὰ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση τῆς καταστάσεως. Εἶχε ἀντιληφθῆ ὅτι ἀπ' ἐκεῖ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνῃ ἐξόρμηση γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους.

Γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ Πλήθωνος δὲν ἔχουν περισωθῆ πλη-

ροφορίες. "Ολος του ό βίος ήταν αφιερωμένος στην έξυπνέρτηση τών κοινών. Τό έτος τής γεννήσεως του πρέπει νά τοποθετηθή μεταξύ του 1360 - 1370. Μαρτυρία ρητή γιά τή χρονολογία τής έγκαταστάσεως του στην Πελοπόννησο δέν μās έχει παραδοθή. "Από συνδυασμό γεγονότων καταλήγουν οί ιστορικοί νά τοποθετήσουν τήν άφιξη του στο Μιστρά γύρω στα 1414. "Ιστορικά βεβαιωμένη είναι ή στενή του σχέση με τούς Παλαιολόγους, πού τόν έτίμησαν με δωρεές « δια τó ύφος τής εν αυτώ σοφίας και τών άλλων καλών τε και πλεονεκτημάτων, ών ό Θεός αυτώ έδωρησάτο ».

Τό σπουδαιότερο γεγονός τής ζωής του τό άποτελεί ή συμμετοχή του στη σύνοδο γιά τήν ένωση τών "Εκκλησιών κατά τό 1438 και ιδιαίτερα ή διατριβή του κατά τό ίδιο έτος στη Φλωρεντία. "Η επίδημία του στην Ιταλική αυτή πόλη είναι γεγονός πού έχει σημασία γιά τήν πνευματική εξέλιξη του δυτικού ευρωπαϊκού κόσμου. Γιά πρώτη φορά με τήν παρουσία του Πλήθωνος έρχεται ό δυτικός κόσμος σε γνήσια έπαφή με τήν πλατωνική φιλοσοφία. "Ο ίδιος ό Πλήθων γίνεται άρχηγέτης τής Ιταλικής φιλοσοφικής άναγεννήσεως με τή συγγραφή τής πραγματείας του « Περí ών ό "Αριστοτέλης πρós Πλάτωνα διαφέρεται », πού έγράφηκε τήν έποχή εκείνη στη Φλωρεντία. "Αλλά άκόμη σημαντικότερο γιά τήν πνευματική ιστορία τής Δυτικής Εύρώπης είναι τό γεγονός τής έπαφής του Πλήθωνος με τό δεσπότη τής Φλωρεντίας Cosimo de Medici (Κοσμάς ό Μέδικος). Σ' αυτήν οφείλεται ή ίδρυση τής πρώτης κρατικής "Ακαδημίας, πού έγινε κατά τό 1470 από τόν Cosimo. "Η σχετική μαρτυρία μās παρέχεται από τόν γνωστό μεταφραστή του Πλωτίνου και νεοπλατωνικό "Ιταλό φιλόσοφο Marsilio Ficino. Στόν πρόλογο τής μεταφράσεως τών « "Εννεάδων » γράφει ό "Ιταλός σοφός τά ακόλουθα: « "Ο μέγας Κόσιμο... κατά τόν καιρόν, πού έγινόνταν μεταξύ τών "Ελλήνων και Λατίνων κατά πρωτοβουλίαν του Πάπα Εδγγελίου σύνοδος, τόν "Ελληνα φιλόσοφο, πού είχε όνομα Γεμιστός και παρωνυμο Πλήθων και ήταν ένας άλλος Πλάτων, πολύ συχνά τόν είχε άκροασθή νά μιλή γιά τά Πλατωνικά μυστήρια. "Από τό διάθερμο (από ένθουσιασμό) στόμα του τόσο πολύ είχε άμέσως έμπνευσθή, ώστε νά συλλάβη από τότε στο βαθύ του στοχασμό κάποιαν "Ακαδημία, έχοντας σκοπό νά τήν ιδρύση σε κατάλληλη εδκαιρία ». "Ετσι ή μεγαλειήβολη σκέψη του Πλάτωνος γιά τήν ίδρυση ενός κρατικού

ιδρύματος ἀφιερωμένου στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἔριχνε στερεές ρίζες μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Πλήθωνος στὸ ἰταλικὸ ἔδαφος. Ἡ φλωρεντινὴ Ἀκαδημία ἀναδείχθηκε τὸ πρότυπο, γιὰ νὰ ἰδρυθοῦν ἔπειτα παρόμοια ἰδρύματα. Μὲ τὴν ἴδρυσή τους κατανικήθηκε τὸ συντηρητικὸ πνεῦμα τῶν Πανεπιστημίων καὶ ἀνοίχθηκε ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

Ἡ σύνοδος τοῦ 1438 δὲν ἔφερε κανένα εὐνοϊκὸ ἀποτέλεσμα γιὰ τὸ ἑλληνικὸ γένος. Ὁ Πλήθων ἐξαναγύρισε στὴν Πελοπόννησο καὶ συνέχισε τὴ διδασκαλικὴ καὶ συγγραφικὴ του δράση.

Τὰ ἰδρύματα τῶν Ἀκαδημιῶν δίκαιο εἶναι νὰ τὸν ἀναγνωρίζουν γιὰ πατέρα τους. Τὸ ἑλληνικὸ γένος χρεωστεῖ σ' αὐτὸν τὸ ξαναζωντανεμα σὲ μιὰ τραγικὴ στιγμή τῆς ἐθνικῆς του αὐτογνωσίας. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ζήλος του γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους τὸν ἔκαμε νὰ παραγνωρίσῃ τὴ σημασία ποὺ εἶχε γιὰ τὸ λαὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ χριστιανικὸ βίωμα. Στὴν ἐκτροπὴ του ὅμως αὐτὴ τὸν ὤθησε ἢ συναίσθησε τῆς ἀγωνίας ἐμπρὸς στὴ δύσκολη ἱστορικὴ συγκυρία. Εἶχε τὴ σύνεση νὰ σκεπάζῃ μὲ τὸν πέπλο τῆς σιωπῆς τὰ τολμηρὰ ἀναμορφωτικὰ του σχέδια καὶ νὰ παρέχῃ τὴ ζωὴ του ὑπόδειγμα σεμνότητος καὶ ἀρετῆς. Ἄξιος ἐπαινέτης του ὁ μαθητῆς του καρδινάλιος Βησσαρίων*, ἐκφράζοντας τὸν πόνο ποὺ αἰσθάνθηκε τὸ Γένος γιὰ τὸ θάνατό του, τὸν κατατάσσει στὸν οὐράνιο χῶρο συγχορευτῆ τῶν ἀθανάτων «τὸν μυστικὸν τοῖς Ὀλυμπίοις θεοῖς συγχορεύσοντα ἴακχον». Καὶ μὲ τὴν καρδιὰ γεμάτη ἀπὸ σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια συνθέτει τὸ ἀκόλουθο ἐγκωμιαστικὸ ἐπίγραμμα :

*Πολλοὺς μὲν φῦσεν ἀνέρας θεοειδέας Ἑλλάς
προὔχοντας σοφίῃ τῇ τε ἄλλῃ ἀρετῇ.
Ἄλλὰ Γεμιστὸς, ὅσον Φαέθων ἄστρον παραλλάσσει,
τόσον τῶν ἄλλων ἀμρότερον κρατεῖ.*

(Πολλοὺς θεόμορφους ἀνδρες ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάς, ποὺ προεξέχουν κατὰ τὴ σοφία καὶ τὶς ἄλλες ἀρετές. Ὁ Γεμιστὸς ὅμως ὑπερέχει ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατὰ τὰ δύο, ὅσο ὑπερέχει ὁ ἥλιος ἀπὸ τὰ ἄστρα).

7. Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ (1940)

«Ο λαός ο μελετών και γνωρίζων την ιστορίαν του κρίνει σχεδόν πάντοτε ασφαλέστερον και ορθότερον περί τε των παρόντων αὐτοῦ πραγμάτων και περί των ὄρων τῆς προόδου και τῆς μελλούσης τύχης του».

Πόσῃν ἀλήθειαν ἐγκλείει ἡ ἀποφθεγματικὴ αὐτὴ ρῆσις τοῦ Γάλλου ἱστορικοῦ και πολιτικοῦ Γκιζώ, τὴν ὁποίαν ἔθεσεν ὡς προμετωπίδα εἰς τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» ὁ ὑπέροχος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἱστορικὸς Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος, ἀποδεικνύουν τὰ συγκλονιστικὰ γεγονότα ποὺ ζῶμεν τὰς ἡμέρας αὐτὰς οἱ Ἕλληνες.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικὴ συνείδησις, φρονηματιζομένη και παραδειγματιζομένη ἀπὸ τὴν ἰδίαν τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, μὲ τὴν ἀσφαλῆ γνώσιν τοῦ παρελθόντος και μὲ τὴν καθαρὰν ἐπίγνωσιν τοῦ μέλλοντος, ἐκδηλώνεται κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν εἰς γενναίας πράξεις, ποὺ ἐμπνέουν θάρρος διὰ τὸ παρὸν και ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον.

Αὐτὴ, ἡ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας πηγάζουσα και διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας σφυρηλατηθεῖσα ἐθνικὴ συνείδησις, ἔκαμε νὰ βλαστήσουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κυβερνήτου* τὰ «κεδνὰ* βουλευμάτα», τοῦ ὑπηγόρευσε τὴν λεωνίδειον ἀπάντησιν εἰς τὸ θρασὺ και σκότιον τῶν μεταμεσονυκτικῶν ὠρῶν τελεσίγραφον και τοῦ ἐνέπνευσε τὸ ἱστορικὸν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν διάγγελμα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπέπρωτο νὰ ἐπανηχήσῃ μετὰ δύο χιλιάδας τετρακόσια εἴκοσι ἔτη τὸ σάλπισμα τοῦ Μαραθωνομάχου Αἰσχύλου διὰ τὸν «νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἄναψε τὴν φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ τὴν ὁποίαν ἀθρόα προσῆλθεν εἰς τὰ ὄπλα ἡ Ἑλληνικὴ Νεότης και ἔσπευσεν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου διὰ νὰ ξαναζωντανεύσῃ τὰ «ὠκύπτερα τοῦ Ἠπειρώτου αὐτοῦ», ὡς ἀπεκάλει ἑαυτὸν και τοὺς στρατιώτας του ὁ Πύρρος, ἐγγυωμένη και ὀρκιζομένη ὅτι «οὐ καταισχνεῖ τὰ ὄπλα τὰ ἱερὰ και τὴν πατρίδα οὐκ ἐλάττω παραδώσει».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ὑπηγόρευσε εἰς ἐπιλέκτους τῆς χώρας ἄνδρας, παραμερίζοντας πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς Πατρίδος, ὡς ἄλλοι Ἄριστειδαί, πολιτικὰς ἀντιθέσεις ἢ προσωπικὰς δυσαρρεσκείας, νὰ συστήσουν και νὰ δώσουν τὸ παράδειγμα τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως και τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας πειθαρχίας.

Πόσον ἐπίκαιρος καταντᾶ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ ὑπόμνησις τῆς φωνῆς τοῦ Ἀγελάου, τοῦ Ναυπακτίου ἐκείνου στρατηγοῦ, ὅστις διαγνώσας ἔκτοτε τὸν Ρωμαϊκὸν κίνδυνον καὶ προαισθανθεὶς, ὡς μᾶς λέγει ὁ Πολύβιος, τὰ «ἀπὸ τῆς Ἑσπέρας προφαινόμεθα νέφη», ἐξεφώνησε τὸν Αὐγουστον τοῦ 217 π.Χ. εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ναυπάκτου τὸν περίφημον ἐκείνον λόγον. Διὰ τούτου συνίστα τὴν κατάπασσιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, «*μάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἕλληνας ἀλλήλοις, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πάντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαίνοντες, δύναντο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτριβόμενοι συσσωζέειν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις*».

Ἡ ἔθνικὴ συνείδησις καὶ ἡ ἔθνικὴ ψυχὴ, ποὺ ὑπαγορεύουν εἰς τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου τὰς μεγάλας πράξεις, φανερώνεται γενναία καὶ εἰς τοὺς ἔθνικοὺς ἐράνους, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς συνδρομὰς καὶ εἰς τὰς εἰδη καὶ κοσμήματα δωρεὰς τῶν Ἑλληνίδων, ποὺ ὑπενθυμίζουν τὰς δωρεὰς τῶν Συρακουσίων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι μὲ τὸ νὰ δωρήσουν τὰ κοσμήματά των διὰ νὰ κοπῆ ἕξ αὐτῶν εἰς κρισίμους στιγμὰς νόμισμα, συνετέλεσαν εἰς τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Καρχηδονίων νίκην τῆς Ἰμέρας, ἣτις συνέπεσε μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμίνοσ τῷ 480 π.Χ.

Εἰς τὸν μακραιῶνα ἱστορικὸν του βίον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀντεμετώπισε πολλὰς καὶ δεινὰς περιπετείας καὶ διεξήγαγε πολλοὺς ἀγῶνας, τραχεῖς καὶ σκληροὺς. Ὁ ἀγὼν εἰς τὸν ὁποῖον ἠναγκάσθη νὰ ἀποδυθῆ τώρα οὐδενὸς θὰ εἶναι κατώτερος εἰς σκληρότητας καὶ δοκιμασίας. Ἄλλ' ἀφοῦ πρόκειται διὰ τὴν ἔλευθερίαν μας, τὴν ἰδικὴν μας καὶ τῶν παιδιῶν μας, θὰ τὸν ἀντιμετωπίσωμεν μὲ θάρρος, μὲ αὐταπάρησιν καὶ μὲ πίστιν εἰς τὴν Νίκην. Ἄς ἐνωτισθῶμεν τὴν φωνὴν τοῦ Ἀγελάου ποὺ ἀντεμετώπιζε πρὸ εἴκοσι δύο αἰῶνων τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ ἐπικαλούμενοι ὅπως ἐκεῖνος τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ὁμονοοῦντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ διαβῶμεν ὄρμητικὸν ποταμόν, θὰ ἀποκρούσωμεν τὰς ἐφόδους τῶν βαρβάρων καὶ θὰ σώσωμεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὴν Πατρίδα. Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία δὲν ἐκλείσθη. Ἀπὸ τὸν νέον σταθμὸν ποὺ θὰ ἀποτελέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ σημερινὸς μας ἀγὼν, ἀναμένει νέας σελίδας δόξης καὶ ἀκμῆς.

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ.

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΙΚΑΡΙΟΥ

Ἦταν ἐκεῖνος, πού, παιδί, χάιδευε τὰ ὄπλα τὰ ἐτοιμασμένα γιὰ μιὰν ἐπανάσταση.

Ἦταν ἐκεῖνος, πού γεύτηκε τὴν πίκρα ὅλη ἐνὸς ἄτιμου πολέμου.

Πολλούς, πού δὲν ἦταν ἐπίσημοι, τοὺς μίλησε ἀναρίθμητες φορές καὶ κάποτε τοὺς συγκίνησε καὶ ἔδωκαν μερικά χρήματα γιὰ ὄπλα καὶ ἀνθρώπους.

Πῆγε τώρα στοὺς πρώτους τοῦ ἔθνους καὶ τοὺς μίλησε· τοὺς εἶπε, πότε μὲ φωτιά μεγάλη, πότε μὲ ψύχρα γινωμένη ἀπὸ μεγάλη κούραση, τοὺς εἶπε γιὰ τὴ Μακεδονία λόγια ἀγάπης. Ὁ γιὸς τοῦ βασιλιά δάκρυζε, λέγουν, κάποτε ὅσο τὸν ἄκουε, οἱ πολιτικοὶ ἦταν ἀνήξεροι καὶ ἀδιάφοροι, ἐξὸν ἂν κατὰ λάθος ἕνας εἶχε ψυχὴ ἑλληνικὴ μέσα του, καὶ οἱ πατριῶτες ἄπιστοι. Εἶδε ἀνθρώπους πού φοβοῦνταν καὶ ἄλλους πού δὲν τολμοῦσαν, ἄλλους πού δὲν ἤξεραν καὶ ἄλλους πού δὲν πίστευαν, καὶ εἶδε τέλος ἄλλους πού κὰν δὲν ἄκουαν, καὶ κάποιους σιχαμένους πού χασμουριοῦνταν πλεούμενοι σὲ μιὰν ἀπέραντη νύστα.

Ὅμως πῆγε καὶ ξαναπῆγε καὶ τοὺς εἶδε πάλι καὶ πάλι, τοὺς μίλησε κι ἔβαλε καὶ ἄλλους νὰ τοὺς μιλήσουν, ὥσπου πείστηκαν μερικοὶ νὰ κάμουν μιὰν ἐταιρεία γιὰ νὰ δοκιμάσουν νὰ στείλουν στὴ Μακεδονία ἀνθρώπους νὰ ἰδοῦν. Ἔστειλαν τότε μερικούς, μαζί καὶ τὸν Παῦλο. Ἄραγε ἔφεξε σὲ κανενὸς τὰ σωθικὰ ἢ ἐλπίδα πὼς ἴσως νὰ μὴν ξαναγυρίσουν πιά;

Ἄλλὰ ἐτοιμάστηκαν γοργὰ καὶ πῆγαν, καὶ οὔτε Τοῦρκοι τοὺς ἐπίασαν οὔτε Βούλγαροι τοὺς σκότωσαν, ἂν καὶ τοῦτοι τριγύριζαν παντοῦ ἀδιάκοπα καὶ ἐλεύθερα στὴν ἄμοιρη χώρα. Εἶδαν ἐκεῖνο πού ἔλεγε ὁ Παῦλος, πὼς μπορούσε δηλαδὴ νὰ γίνῃ δουλειὰ στὴ Μακεδονία καὶ πὼς λαχταροῦσαν νὰ δοῦν βοήθεια οἱ Μακεδόνες γιὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς Βουλγάρους, προπάντων τώρα, πού αὐτοὶ τοὺς γέλασαν καὶ κακόπαθαν τὰ χωριά.

Αὐτὰ πού εἶδαν ἦρθαν καὶ τὰ εἶπαν σ' ἐκείνους πού τοὺς ἔστειλαν. Μαζί τοὺς ὅμως ἦρθαν καὶ τῶν ἀπίστων οἱ ἀντιλογίες καὶ τῶν

στενόκαρδων. Κανένα ἔμπόδιο, καμιά δυσκολία δὲν ἄφησαν πού νὰ μὴν ἔστησαν κατάντικρα στὴ θέληση τοῦ Παύλου ἐκεῖνοι πού κατάλαβαν τάχα καὶ πείστηκαν πὼς ἦταν ἀνάγκη καὶ μπορούσε νὰ γίνη κάτι. Βγῆκαν καὶ οἱ ἡμεριδίδες γεμάτες λέξεις : « Δηموκόποι, μακεδονοκόποι, ἐκμεταλλευταὶ τῆς φιλοπατρίας, τσαρλατάνοι ».

Ἐπειδὴ ἀργοῦσαν ν' ἀποφασίσουν, ἀποφάσισε ὁ Παῦλος. Καὶ ὁ Παῦλος ἀποφάσισε νὰ δώσει ὅ,τι εἶχε. Καὶ εἶχε. Εἶχε τὸν ἑαυτό του.

Δεύτερη λοιπὸν φορὰ βγῆκε στὴ Μακεδονία γιὰ νὰ προετοιμάσῃ τελειωτικὰ τὰ πράγματα. Συνεννοήθηκε μὲ ἀνθρώπους ἐκεῖ, ἤβρε ταχυδρόμους, ὁδηγούς καὶ λημέρια, συμφώνησε μερικὰ παιδιὰ, παλικάρια, καὶ γύρισε πίσω γιὰ νὰ ἔτοιμάσῃ καὶ τὰ ἄλλα καὶ νὰ βεβαιωθῇ ἂν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα θὰ τὸν ἀφήσουν ἢ δὲ θὰ τὸν ἀφήσουν μόνο.

Τοῦ ὑποσχέθηκαν πολλὰ· τοῦ ἔταξαν καὶ ἄλλους δύο ἀρχηγούς νὰ στείλουν ἀμέσως νὰ τὸν ὑποστηρίξουν. Ἄραγε φύτρωσε πάλι στὰ σωθικὰ κανενὸς καμιά ἐλπίδα πὼς μόνος ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους καὶ σὲ Βουλγάρους δὲ θὰ βασιτιοῦνταν πολὺν καιρὸ κι ἔτσι θὰ ἡσυχάζε ὁ κόσμος ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀκράτητο; Τοὺς δύο τοὺς ἀρχηγούς τοὺς ἔστειλαν, ἀφοῦ σκοτώθηκε.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στὴ γυναίκα του : « Ἀναλαμβάνω αὐτὸν τὸν ἀγώνα μὲ ὅλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀναλάβω ». Ἄλλοτε ὅμως τὸν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιὰ του : « Κλαίω ἀκόμη καμιά φορὰ, ἀλλὰ μὴν ἀνησυχῆς, θὰ περάσῃ γρήγορα καὶ αὐτό . . . Ὅλους τοὺς πόνους θὰ τοὺς συνηθίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ . . . Διὰ σὲ καὶ τὰ παιδιὰ μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τὴν ὁποίαν δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω ». Καὶ πάλι ἔγραφε : « Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ καὶ ἀμέσως μιὰ Μεγάλῃ Ἰδέα καὶ ἔτσι-στεγνώνει τὸ δάκρυ ».

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε τὰ ροῦχα καὶ τὰ ὅπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορὰ φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας*. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες, πού ὑποφέρνουν τόσα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα· τοὺς ἐξήγησε καὶ πὼς θέλει νὰ φέρνωνται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάσθηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν « ζήτω ». Ἀμέσως πρόσταξε τὸν ὁδηγὸ νὰ πάγῃ μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε

και οι άντρες έρχονται από κοντά. Πήγαν έτσι ως τη γραμμή και εκεί περίμεναν τη νύχτα· άμα ήρθε, έκαμαν το σταυρό τους και πέρασαν τα σύνορα. Σκοτάδι φοβερό και άνήφορος, δάση και λαγκάδια και ρεματιές θεοσκοτεινά και έπειτα κατήφορος· τρείς ώρες πήγαιναν έτσι και ύστερα από άλλες τόσες δρόμο, κατά το πρωί, βρέθηκαν αντίκρουσ' έναν τούρκικο σταθμό πάλι στα σύνορα. Κρύβονται την ημέρα και τη νύχτα ξεκινούν πάλι. Τα μέρη είναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνά και πέτρες που κατακόβουν τα πόδια. 'Ο ένας οδηγός μιá μέρα φεύγει κρυφά· ο άλλος δεν ξέρει το δρόμο· και ο τρίτος είχε άρρωστήσει πριν ξεκινήσουν. 'Απαντούν βλάχους, και άλλους με το καλό, άλλους με το κακό, τους βάζει ο άρχηγός και οδηγούν το σώμα. Βλέπει πώς οι άντρες του αρχίζουν να κουράζονται· ούτε μιάν ώρα δεν περπάτησαν σε δρόμο πατημένο και όλο περνούσαν άπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια και δάση· τα δάχτυλα των ποδαριών από την κακοτοπία και τα γόνατά τους φριχτά πονούσαν, και ο οδηγός δεν ήξερε ούτε καν τη δημοσιά που πάγει στη Σαμαρίνα· μερικοί, από τη θέρμη, μόλις μπορούσαν ν' ακολουθήσουν· έναν τον άφησαν σ' ενός βλάχου στάνη να γιατρευτή. Ψωμί και γάλα και κρέας με τη βία σχεδόν έπαιρναν από τις στάνες και συχνά έμεναν χωρίς· άλλοτε πάλι ώρες πολλές έμεναν δίχως νερό. Κάποτε τους έλεγε λίγα λόγια ο Παύλος, που τους έγκαρδιωναν πάντα· μερικοί του άποκρίθηκαν μιá φορά πώς τα βάσανά τους δεν τους πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αυτόν· τότε ο γέρο - 'Αντρούλης γυρίζει και λέγει :

— 'Ο καπετάνιος μας, βρέ παιδιά, μπορεί να μην έχη τις δυνάμεις μας, μα έχει ψυχή πιό δυνατή από μᾶς· αυτή τότε βαστά.

"Ο,τι δῆ του θυμίζει πάντα το σπίτι και τα παιδιά του. "Ενας βοσκός, που πήραν για οδηγό, τους είπε να κόψουν δαδι από ένα πεύκο και ν' ανάψουν δαυλιά· πήρε και ο Παύλος ένα και του ήρθε μονομᾶς στο νοῦ ένας περίπατος στην Κηφισιά με τα παιδιά του, μιá μέρα που μάζεψαν μαζί δαδι σ' ένα κομμένο πεύκο. Καί ρωτᾶ ή πονεμένη του ψυχή, αν θα ξαναδῆ ποτέ τέτοιες εύτυχισμένες μέρες.

"Όλη νύχτα περπατούν στο βουνό και, άμα κατά το πρωί έφθασαν στην κορυφή, έπεσαν κατακομμένοι χάμου και κοιμήθηκαν μ' ένα κρύο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ο άρχηγός, του είπαν πώς ένα από τα καλά παιδιά του έλειπε· έστειλαν άλλους να το γυρέψουν, αλλά δεν το ήβραν και προχώρησαν. Την άλλη νύχτα αρχίζει ή βροχή, που βα-

στὰ μέρες καὶ μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καὶ ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καὶ οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. Ἐλειψε καὶ τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ θάρρος. «Ὡς πρόγευμα ἔχω ἓνα μικρὸ τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὁποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἄντρουλῆς μὲ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλας τὸ φαγητόν μου». Μερικὲς φορὲς κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἄλλες φορὲς ἀκοῦν σκυλιῶν γαβγίσματα καὶ ἄνθρωποι ξετρυπῶνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, πού τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ πού πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

Ἐπειτα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦρθαν ἐκεῖνοι πού ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτᾶρα. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη πού δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βασανίζει, οὐδὲ φαρμακώνει, ἐκείνη πού καὶ τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστομίσει, ἐκείνη πού μ' ἓνα καλὸ λόγο μαγεύει καὶ φωτίζει, καὶ τὴ φεγγοβολή της ἀκολουθοῦν καὶ σκοτώνονται γι' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

Ἐρχονται ἀπὸ χωριά ἄντρες πού θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορὲς τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἡσυχία, μὰ χαμήλωναν ἀπὸ πρσφύλαξη τὰ μάτια νὰ μὴ δοῦν καὶ σφαλοῦσαν τὴν καρδιὰ νὰ μὴ ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴ ἀκολουθήσουν. Καὶ σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλικάρι, ὅταν εἶδε πῶς μόνο μὲ τὸν τρόμο θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ξετρομάξῃ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πῶς θανατώνουν, αὐτὸς πού πονοῦσε κι ἓνα μαμούνι νὰ ἔβλεπε νὰ σκότωναν, κι ἓνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καὶ τυραννιέται, γιατί πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πῶς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καὶ συλλογίζεται τὰ παιδιὰ ἐκείνων πού πρέπει νὰ σκοτώσῃ. «Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω», γράφει τῆς γυναικός του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλά, καὶ σωστὴ νὰ ἦταν ἡ τιμωρία καὶ δίκια, τοῦ φαινόταν ἄσκημη, γιατί δὲν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νὰ τιμωρήσῃ γιὰ τέτοια δουλειὰ δὲν ἦταν καμωμένος· δὲν ἦταν δῆμιος. Καὶ ὅμως εἶπε: γιὰ τὴν πατρίδα μου καὶ αὐτὸ θὰ τὸ κάμω.

Στὴ ράχη ἐνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήσης μὲ τὰ

έννιά παλικάρια του, πού ως τήν ὥρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένος στο χωριό ἀπό τὸ φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί, ὕστερα ἀπὸ τὸν καπετὰν Βαγγέλη οἱ Βούλγαροι αὐτὸν ἤθελαν νὰ ξεπαστρέψουν. "Αμα εἶδε τὸν Παῦλο εἶπε: «Τώρα, πού ἔχω πλάτες, θὰ τοὺς πάρῃ ὁ διάβολος», καὶ τοὺς ὁδήγησε ὅλους ἀμέσως στο λημέρι, σ' ἓνα δάσος ἀπὸ ὀξυές, κοντὰ στο χωριό του. Τυλίχτηκαν στὶς κάπες τους, πού εἶχαν γίνει μολύβι ἀπὸ τὴ βροχή, καὶ πλάγιασαν στὴ λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατά. "Υστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καὶ μὲ ἴπνομένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τὸ νερὸ πού ἦταν στὰ τσαρούχια τους μέσα. "Εφαγαν λίγο ψωμί, σὰ λάσπη γινωμένο ἀπὸ τὴ βροχή, ὥσπου νὰ στείλῃ ὁ Ζήσης στο χωριό νὰ φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καὶ κρασί· τοὺς ἄφησε καὶ ἄναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνὴ καταχνιὰ ἔκρυβε τὸν καπνὸ· αὐτὴ ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφότου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. "Εκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς φιλοῦν σὰ σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καὶ πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νὰ βροῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἐνὸς παπαῦ· καὶ πάλι γράφει στὴ γυναίκα του ὁ Παῦλος: «Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ πόσον ὑπέφερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἠρώτων τὸν ἑαυτὸν μου ἐὰν εἶχον δικαίωμα ἐγὼ νὰ συλλάβω οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καὶ ἂν εἶναι, νὰ τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καὶ νὰ τὸν φονεύσω. Καὶ διαρκῶς ἀπῆντων, ὄχι, ὄχι! . . . Μὰ τὴν ἀλήθειαν, πολὺ θὰ ἀγαπῶ καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὸ γένος, διότι, ἂν καὶ ὑποφέρω, ἂν καὶ κλαίω, θὰ ἀφήσω νὰ γίνῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἀπεφασίσθη».

"Αλλὰ ἐκείνη τὴ φορὰ δὲν ἔγινε τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακοῦργους εἶχε ξεφύγει. Καὶ τὸ παλικάρι χαίρεται σχεδὸν καὶ ἀνασαινεῖ· καλεῖ μπροστά του τοὺς ἄλλους δύο δολοφόνους σ' ἓνα σπίτι μαζί μὲ τοὺς δημογερόντους. Πρῶτα μιλεῖ γλυκά, σὰ χριστιανός, στοὺς χωριανούς καὶ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει γιὰ τὴν ἐκκλησία καὶ τὸν πατριάρχη, γιὰ τὴν πατρίδα καὶ γιὰ τοὺς Βουλγάρους δολοφόνους. "Όλοι συγκινήθηκαν καὶ δάκρυσαν. "Υστερα ἄλλαξε ἀπότομα καὶ τόνο καὶ ὄψη καὶ μὲ πάθος φοβερίζει τοὺς δύο δολοφόνους καὶ τοὺς δηλώνει πὼς ἦταν καταδικασμένοι νὰ σκοτωθοῦν γιὰ ὅλα τὰ κρίματά τους, ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν νὰ διαταχθῇ καὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ θάνατός τους, ἀλλ' ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ μετανιώσουν. Καὶ ἀγάλι - ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν

ὄρμη τοὺς συμβούλεψε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφούς καὶ τοὺς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθη ποτὲ πῶς ἔξακολουθοῦν τῇ φριχτῇ δουλειᾷ πού ἔμαθαν στῆ Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πῶς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα. Καὶ οἱ δυὸ μὲ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πῶς μὲ τῇ βίᾳ τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγῃ ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νὰ μοιραστοῦν στῆ φτωχολογιά τοῦ χωριοῦ καὶ γιαιτρικὰ γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἄπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πῆγαινε καὶ ὀρμήνευε τοὺς χωριανούς καὶ φοβέριζε ἄλλους κι ἔδινε ὄπλα σ' ἐκείνους πούμποροῦσαν νὰ τὰ βαστάξουν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειᾷ καὶ διάταζε νὰ ξεπαστρεύουν κακοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνου.

Ἐναν καπετάνιο του, τὸν Εὐθύμη, μὲ εἴκοσι παιδιὰ τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμῃ τὰ ἴδια· καὶ πιάστηκε ὁ Εὐθύμης μιὰ μέρα μὲ ὀγδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλήγωσε δεκαπέντε χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφὰ γιὰ νὰ γλιτώσουν κάμποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι, πού ἄκουσαν τί γίνονταν τριγύρω τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότευχα τὰ χωριά.

Ἐνας νέος φαρμακοποιός, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐμπιστεμένους τοῦ Μοναστηριοῦ, δὲ βάσταξε, μόνον πῆγε καὶ περίμενε τὸν Παῦλο σ' ἓνα χωριὸ· εἴκοσι μέρες ἀνυπόμονα καρτεροῦσε νὰ τὸν ἴδῃ νὰ ἔρθῃ καὶ ἅμα ἦρθε τὸν ἀκολουθῆσε. Ἀλλὰ μιὰ μέρα φάνηκαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Παύλου πῆραν ν' ἀνέβουν τῇ δύσκολῃ πλαγιά τοῦ βουνοῦ· αὐτὸς ἐρχόταν τελευταῖος, γιὰτὶ δὲ βιαζόταν νὰ κρύβεται καὶ μπροστὰ του πῆγαινε ὁ νεοφερμένος ἐκεῖνος, πού ἀσυνήθιστος στὸν ἀνήφορο καὶ στὸ βάρος τῆς κάπας μόλις περπατοῦσε. Ὁ Παῦλος τὸν ἐγκαρδίωνε καὶ τὸν βοηθοῦσε σπρώχνοντάς τονε λίγο. Οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ κάτω ἔριχναν πυκνὲς μπαταριὲς κατ' ἐπάνω τους, ἐπειδὴ ἦταν κοντύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Κόντευαν νὰ φτάσουν οἱ δυὸ τους σ' ἓνα κορφοβούνι, πού θὰ τοὺς σκέπαζε, ὅταν ἓνα βόλι παίρῃ τὸν νέο καὶ πέφτει. Φωνάζει «βοήθεια».

Ὁ Παῦλος τὸν τραβᾷ ἀπὸ τὸ χέρι, ἐνῶ πέφτουν ἀπὸ πάνω τους βροχὴ τὰ βόλια, καὶ σέρνοντάς τὸν φέρνει ὡς τὴν κορυφὴ καὶ

τὴν προσπερνᾶ. Τότε κράζει τοὺς ἄλλους νὰ ἔρθουν νὰ βοηθήσουν τὸ λαβωμένο· ἐκεῖνοι δὲν καταλαβαίνουν ἴσως, δὲν ἔρχονται· μόνον ὁ γενναῖος Λαμπρινὸς τρέχει καὶ μαζί μὲ τὸν ἀρχηγὸ σηκώνουν τὸν νέο, τὸν μεταφέρουν σὲ μιὰ σύδεντρη λαγκάδα καὶ τὸν κρύβουν καλὰ μὲς στὰ χαμόκλαδα.

Γιατρικὰ ὁ ἀρχηγὸς δὲν ἔχει νὰ τοῦ ἀφήσῃ· τοῦ λείει μονάχα :

— Κάμε κουράγιο καὶ θὰ ἔρθω πίσω.

Μὲ τὸ Λαμπρινὸ προβαίνουν πάλι· οἱ Τοῦρκοι δὲν προχωροῦν, ἀλλὰ καὶ δὲν παύουν τίς τουφεκιές. Καταχνιὰ κατεβαίνει μεγάλη ἀπὸ τὸ βουνὸ καὶ σκεπάζει κείνους ποὺ φεύγουν. Τότε σταματοῦν· ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μαλώνει γιὰ τὴ βία τους. Εἶχε σκοπὸ νὰ κατεβῆ ἀργότερα νὰ περιμαζέψῃ τὸν πληγωμένο, ἀλλὰ κατὰ τὸ βράδυ γυναῖκες τοὺς λέν πῶς ὁ στρατὸς ἔμεινε κάτω στὸ χωριὸ καὶ ἔβαλε σκοπούς. Τὶς παράγγειλε ὁ ἀρχηγὸς νὰ πᾶν νὰ βροῦν τὸν πληγωμένο καὶ νὰ τὸν περιποιηθοῦν· καὶ μὲ τὰ παιδιὰ του αὐτὸς ἔφυγε γοργὰ γιὰ νὰ τοῦ στείλῃ ἀπ' ἄλλοῦ βοήθεια. Ὁ νέος ξεψύχησε μὲς στὰ χαμόκλαδα.

Ἐχαιμώνας ἤρχονταν βαρὺς ἀπὸ πάνω. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἀφίη-
νουν τὸν Μίκη Ζέζα χωρὶς βοήθεια, ἐνῶ τοὺς παρακαλεῖ κάθε μέρα νὰ τοῦ στείλουν καὶ τοὺς ἀρχηγούς ποὺ τοῦ ἔταξαν, καὶ τὰ ὄπλα, γιὰτὶ βλέπει πῶς ἓνας ἄνθρωπος, καὶ σιδερένιος ἂν εἶναι, μόνος δὲν μπορεῖ νὰ τὰ προφτάσῃ ὅλα. Κάποτε, πρὶν ἔρθῃ, πίστευε πῶς στὸ χέρι του ἦταν νὰ κάμῃ μόνος ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Ἡ κούραση πλακῶ-
νει ποῦ καὶ ποῦ τὴν ψυχὴ του τώρα. Βάλσαμο τοῦ πόνου εἶναι ἡ θύμηση μονάχα τοῦ σπιτιοῦ του καὶ τὰ γράμματα ἀπὸ κεῖ, ποὺ τὸν ἐγκαρδιώνουν. Καὶ γράφει τῆς γυναικὸς του σ' ἓνα ἀπὸ τὰ τε-
λευταῖα του γράμματα :

«Πότε σᾶς συλλογίζομαι καὶ σᾶς ἐπιθυμῶ μὲ πόθον ἀκατάσχε-
τον, πότε πάλι εἶμαι ἐνθουσιασμένος καὶ αἰσιόδοξος, πότε ἀπογοη-
τευμένος, ἀλλ' ὅπωςδήποτε πάντοτε πάσχω τὸν πόθον ἡθικῶς,
ὥστε λησμονῶ τοὺς σωματικὸς κόπους καὶ πόνους».

Καὶ κάποτε στὴν ἀπονη μοναξιά ποὺ βρίσκεται, σὰ νὰ προ-
βλέπῃ τὸ θάνατο. Ἐνα ἄστρο στὸν οὐρανὸ εἶναι τὸ μόνον πράγμα
ποὺ ἀπόμεινε νὰ μποροῦν τὴν ἴδια στιγμή νὰ βλέπουν καὶ οἱ ἀγα-
πημένοι του καὶ νὰ τὸν πείθῃ πῶς ζοῦν ἀκόμη μ' αὐτὸν στὸν ἴδιον
κόσμο.

Μιὰ βραδιὰ ἔφθασαν σ' ἓνα χωριὸ μουσκεμένοι ἀπὸ τὴ βροχὴ

καὶ κατακουρασμένοι ἀπὸ μακρὸν καὶ δύσκολο δρόμο. Ὁ ἀρχηγὸς μοίρασε τὰ παιδιὰ του σὲ μερικὰ σπίτια γιὰ νὰ στεγνώσουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν καλά· καὶ ὁ ἴδιος πῆγε σ' ἓνα σπίτι μὲ τέσσερεις ἄλλους. Μόλις κάθισε, ρώτησε τὸ σπιτονοικοκύρη ἂν ἤξερε ποῦ βρίσκονταν ἐκείνη τὴν ἡμέρα ὁ καπετὰν Εὐθύμης, καὶ ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πὼς ἦταν στὸ Ζέλοβο. Τότε ζήτησε νὰ βροῦν κανέναν ἄνθρωπο νὰ στείλουν μὲ γράμμα στὸ Ζέλοβο. Ἐφεραν δυὸ χωριανούς καὶ ἔγραψε ὁ ἀρχηγὸς τὸ γράμμα στὸν Εὐθύμη λέγοντάς του νὰ ἔρθη ὡς ἔξω ἀπὸ τὴ Στάτισια τὴν ἄλλη μέρα γιὰ ν' ἀνταμωθοῦν. Οἱ χωρικοὶ πῆραν τὸ γράμμα καὶ ἔφυγαν. Τὸ πρωὶ ἤρθαν χωριάτες νὰ δοῦν τὸν καπετάνιο· τοὺς ρώτησε γιὰ τὸ χωριό, γιὰ τίς δουλειές τους καὶ ἂν περνᾷ στρατὸς ἀπὸ κεῖ· ἀποκρίθηκαν πὼς στρατὸς μένει σ' ἓνα ἄλλο χωριὸ μακρύτερα. Ἐπειτα παράγγειλε νὰ ἐτοιμάσουν ἓνα σφαχτὸ καὶ νὰ τὸ μοιράσουν στὰ σπίτια ποὺ ἔμεναν τὰ παιδιὰ· στὸ δικό του τραπέζι κράτησε δυὸ προεστοὺς νὰ φάγουν μαζί· τὸ ἀπόγεμα πῆγαν οἱ δυὸ αὐτοὶ χωριανοὶ νὰ μηνύσουν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἔρθουν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ βράδυ νὰ τοὺς μιλήσῃ ὁ καπετάνιος.

Ἐξαφνα μπαίνει ἡ σπιτονοικοκυρὰ καὶ λέει πὼς μιὰ γριὰ εἶδε στρατὸ στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Κονομπλάτι.

— Ἐ, θὰ περάσῃ, εἶπε ὁ Παῦλος.

Σὲ λίγο πάλι ἔρχεται ἡ γυναίκα καὶ λέγει πὼς ὁ στρατὸς ζύγωσε στὸ χωριό. Σηκώθηκαν, πῆγαν στὰ παράθυρα καὶ εἶδαν στρατιῶτες μέσα στὸ χωριὸ σκορπισμένους. Ἀμέσως ὁ ἀρχηγὸς μηνᾷ στὰ καταλύματα νὰ εἶναι ἔτοιμοι, μὰ νὰ μὴν κουνηθῇ κανένας.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγα λεπτὰ ἔρχονται δυὸ γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς τράβηξε κατὰ τὸν ἀπάνω μαχαλὰ καί, ἂν θέλουν, νὰ φύγουν. Ἐρχονται καὶ ἄλλες γυναῖκες σταλμένες ἀπὸ τὰ καταλύματα καὶ ρωτοῦν τί νὰ κάμουν, νὰ φύγουν; νὰ πυροβολήσουν; Ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μήνυσε νὰ μὴν πυροβολήσῃ κανεὶς χωρὶς νὰ διατάξῃ αὐτός, τίποτε νὰ μὴν κάμουν παρὰ νὰ μένουν στὴ θέση τους. Ἐρχονται πάλι γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς κατεβαίνει πρὸς τὰ κάτω. Ὁ ἀρχηγὸς εἶχε πιάσει τὸ παράθυρο μ' ἓνα χωριανὸ καὶ κοίταζε· εἶδε μερικοὺς στρατιῶτες ποὺ πῆγαιναν στὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα· ἄρχισαν οἱ στρατιῶτες νὰ χτυποῦν μὲ τοὺς κόπανους στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλὰ καμιὰν ἀπάντησιν δὲν ἔλαβαν· ἄρχισαν νὰ χτυποῦν δυνατότερα, φωνάζοντας : Νὰ κάμουμε τὸ σπίτι.

Σηκώνει ο άρχηγός το τουφέκι του και πυροβολεί: ο χωριανός που ήταν κοντά του τραβά και αυτός: αρχίζουν και από το αντίκρινό κατάλυμα να πυροβολούν. Οί Τούρκοι σκόρπισαν: πιάνουν όμως θέσεις και πυροβολούν και αυτοί.

Οί πυροβολισμοί κόπηκαν: ο άρχηγός με τους δικούς του κατεβαίνει κάτω στην αυλή του σπιτιού και μπαίνουν σ' ένα μικρό στάβλο, γιατί επάνω δεν ήταν ασφαλισμένοι. Στάθηκε στην πόρτα και βλέπει ένα στρατιώτη που έρχεται κατά την αυλή: τραβά, και ο στρατιώτης πέφτει: ένα από τα παλικάρια του βγαίνει και παίρνει το τουφέκι του σκοτωμένου.

“Άρχισε να νυχτώνη: ο άρχηγός προσεχτικά βγαίνει έξω με δυό από τα παιδιά του: οί άλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας. Άκούστηκε μιὰ τουφεκιά και ύστερα μιὰ φωνή:

— Με χτύπησαν, παιδιά.

“Ηρχούνταν πίσω ο άρχηγός κατά το στάβλο: μπήκε μέσα και κάθισε σε κάτι άχυρα. Φώναξε ένα από τους συντρόφους του και βγάζοντας από το λαιμό το σταυρό που φορούσε, είπε:

— Να το δώσης στη γυναίκα μου: και το τουφέκι στο γιό μου: να πής ότι το καθήκον μου το έκαμα.

Ξεζώστηκε κι έπεσαν λίρες από το κεμέρι του που το είχε τρυπήσει το βόλι, φάνηκαν αίματα, άρχισαν πόνοι και έλεγε:

— Σκοτώστε με, βρέ παιδιά: πώς θα μ' αφήσετε στους Τούρκους;

“Όσο περνούσε η ώρα, τόσο πονούσε δυνατότερα: όταν τον συνέπαιρνε φοβερός ο πόνος, σχεδόν βογκούσε και έλεγε:

— Πονῶ, σκοτώστε με ...

Και πάλι:

— Σκοτώστε με ...

Και άλλοτε όνόμαζε τα παιδιά του.

“Ο σύντροφος, που είχε έρθει κοντά του, είπε:

— Καπετάνιε, δέ σ' αφήνουμε στους Τούρκους.

Και έσκυψε και τον φίλησε στο στόμα: τα χείλη του ήταν ψυχρά. Και πάλι τον συνεπήρανε οί πόνοι δυνατοί κι έλεγε όλο πιό σιγανά

— Πονῶ, σκοτώστε με ...

Δέν μπορούσε πια να κουνηθῆ από τη θέση του: ούτε τα παιδιά του δέν όνόμαζε τώρα: ώσπου δέν άκούστηκε πια φωνή. . .

« Μαρτύρων και Ήρώων αίμα »

“Γων Λαγούμης

2. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

(Ἀποσπάσματα)

Σ' ἓνα ἀκρογιάλι ἔρημο τῆς Θράκης, ὥρα μεσημέρι περπατῶ, ἀφοῦ βγῆκα ἀπὸ τῆ φθινοπωριάτικη δροσάτη θάλασσα. Καί τώρα κάθομαι στὸν πολὺ παλιὸ καὶ γνώριμο γιαλὸ κάτω ἀπὸ μιὰ δρὺ μεγάλη, ποὺ τὰ φύλλα της τ' ἀναδεύει ὁ μπάτης* δροσερὸς καὶ μουρμουρίζουν ἀτέλειωτα. Κοιτάζω μπροστά, θάλασσα ποὺ τρεμολάμπει σὰ φόρεμα βασιλικὸ φασμένο μὲ χρυσαφένια ἄστρα, καὶ μαγνητίζομαι. Ἀριστερὰ κοιτάζω, θάλασσα ποὺ στολίζεται μὲ ζεστὰ μαβιὰ χρώματα. . . Κοιτάζω ἔπειτα πρώτη φορά προσεχτικὰ, πέρα στὰ δεξιὰ, καὶ ἀγναντεύω, σ' αὐτὴ τῆ γνωστὴ ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια καὶ πολυαγαπημένη θάλασσα, ἑνὸς ψηλοῦ νησιοῦ μορφὴ εὐγενική, ποὺ τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὸ ξέρουν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀκούγεται σὰ μουσική. Τὸ εἶχα ἀκουστὰ κι ἐγὼ καὶ στὸ χάρτη τὸ εἶχα κάποτε ἰδωμένο. Πρῶτη φορά ὅμως τώρα μοῦ φανερώθηκε στ' ἀλήθεια. Λαχταρῶ νὰ μείνω πάντα ἔτσι, μαγεμένος, καὶ νὰ νιώθω αἰώνια μὲ τὴν ἴδια ἔνταση τὴν τωρινὴ εὐτυχία. Καὶ ὕστερα θέλω νὰ φωνάξω τὴν εὐτυχία μου, νὰ τῆς δώσω μορφὴ αἰώνια, ἀφοῦ δὲν δύναμαι νὰ τὴν κρατήσω ἀλλιώτικα αἰώνια στὰ σωθικά μου. Καὶ ὅμως δὲν μπορῶ νὰ δώσω μορφὴ στὸ αἶσθημα καὶ παθαίνομαι καὶ χαλῶ ἔτσι μοναχὸς μου τὴν ὀριμασμένη εὐτυχία μου ἀναταράζοντάς τὴν μὲ πόθους ἀνεκπλήρωτους.

* * *

* Ἄλλη μέρα, σταχτερὸ ἀπόγεμα, σὲ ξένα ἀκρογιάλια. Ἦταν συννεφιά καὶ στάθηκα στὴν ἀκροθαλασσιὰ κοιτάζοντας τὴ φουσκωμένη θάλασσα, καὶ φυσομανοῦσε ἡ νοτιὰ, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ πάρῃ. Μ' ἔπιασε ὁ φόβος ἐκεῖνος ὁ ἀνεξήγητος, ποὺ μὲ παίρνει κάθε ποὺ νιώθω πὼς εἶμαι μόνος στὸν κόσμον καὶ δὲν μπορῶ νὰ διακρίνω κανένα δεσμό μου μὲ κανέναν ἄνθρωπον. Αἰσθάνομαι ὅπως αἰσθάνεται ἴσως καμιά φορά ἡ γῆ, ποὺ στριφογυρίζει στὸ χάος ξεμοναχιασμένη ἀπὸ τ' ἄλλα σώματα, ποὺ καὶ αὐτὰ στριφογυρίζουν μέσα στὸ χάος, χωρὶς κανέναν δεσμό νὰ τὰ συνδέῃ ἀναμεταξύ τους. Καὶ εἶμαι τότε ξεριζωμένος ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ γίνομαι πράγμα χαμένο στὸν κόσμον καὶ ἀνατριχιάζω. Τότε ἤθελα κάποια φωνὴ ἀγαπημένη νὰ μοῦ λέῃ :

— Καί ἄν εἶς' ἔσὺ ἔρημος στὸν κόσμον, εἶμαι κι ἐγὼ μόνος· ἔρχομαι μαζί.

Μὰ κείνο τ' ἀπόγεμα τὸ σταχτερώτατο δὲν ἄκουγα καμιὰ φωνή και πῆρα τὸν ἴσιο δρόμο μου πάλι και περιπάτησα στὴν ἀκροθαλασσιά, ὥσπου ἡ ἀνησυχία μου ἔγινε ἀγάλι - ἀγάλι λύπη.

* * *

Ἔνα χειμωνιάτικο πρωὶ σηκώθηκα μὲ τὸν ἥλιο και κοίταξα κατὰ τὴ θάλασσα. Τὸ νησί ἦταν κάτασπρο ὡς κάτω και ἡ ἀμμουδιά ἦταν κι αὐτὴ χιονισμένη. Και εἶδα πρώτη φορά, ἀπὸ τὴ ζεστασιά τοῦ ἡλιου, τὴ θάλασσα ποὺ ἄχνιζε ἡσυχά.

Ἡ ἴδια, μὲ τὴ νοτιά, τὶς περασμένες, ἔριξε και σύντριψε στὰ βράχια τοῦ κάβου ἕνα τρικάρτο καράβι και ἔπνιξε τοὺς ἀνθρώπους. Δὲ βρίσκεις λογαριασμό μαζί της.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἄκουσα μιὰν ὀμιλία στὸ λιμάνι :

— Τί γίνεται ὁ Κρανιδιώτης;

— Δὲν εἶναι πιὰ καπετάνιος.

— Γιατί; Δὲν ἔχει πιὰ καράβι;

— Τὸ ἔχει τὸ καράβι του, μὰ πίνει και τὸν κάνανε ναύτη ἀπὸ καπετάνιο.

— Ὅμως ἔχει καλὴ καρδιά ὁ Κρανιδιώτης· εἶναι και παλικάρι.

— Τί τὰ θές; Ἡ θάλασσα δὲν παίζει.

Βέβαια ἡ θάλασσα δὲν παίζει. Μπορεῖ ὁ Κρανιδιώτης νὰ ἔχη ἄδολη καρδιά και νὰ εἶναι και παλικάρι, μὰ ἡ θάλασσα δὲ δέχεται πιωμένους καπετάνιους· ἅμα βαλθοῦν στὸ πιότο, αὐτὴ τοὺς βάζει στὴ θέση ποὺ τοὺς ταιριάζει, και ἀπὸ καπετάνιους τοὺς κάνει ναῦτες ἢ τοὺς πνίγει μὲ τὸ καράβι τους. Ἄς ἦταν τόσο αὐστηρὴ και ἀλύγιστη και ἡ πατρίδα . . .

Μὲ τρικυμία ταξιδεύω πρὸς κάποιον τόπον· φυσομανᾶ ὁ βοριάς και ἀφρισμένες εἶναι οἱ κορφές τῶν κυμάτων. Στὸ κατὰστρομα περπατῶ και βλέπω ἡσυχά τὴν αἰώνια θάλασσα και σχεδὸν μὲ παίρνει ὁ ἄγριος ὁ βοριάς και λάμπει ἕνα ἄστρο. Εἶμαι κι ἐγὼ ἕνα ὄν σὰν τὰ ἄλλα, ἴσος μὲ τὸ ἄστρο, μὲ τὴ θάλασσα και μὲ τὸν ἀγέρα, μοναχικὸς σὰν αὐτά, ἐλεύτερος και νικητῆς. Τίποτε δὲ φοβοῦμαι και τίποτε δὲ βαραίνει ἐπάνω μου. Χορεύω στὸ κατὰστρομα γελώντας, ἐπειδὴ χορεύουν γελώντας και τὰ κύματα. Τρελάθηκε ἡ θάλασσα, τρελάθηκα

κι ἐγώ. Κι ἐγώ σήμερα νίκησα τὴ θάλασσα. Ἐνα δειλινὸ πέρασε τὸ πλοῖο μου ἀνάμεσα στὰ γνωρίμα νησιά. Πέρα, στὸ συννεφιασμένον οὐρανὸ, μόλις διακρίνεται ἓνα σκοταδιασμένον νησί, πού τὸ γνωρίζω. Ἄ, καὶ νὰ ἦμουν ἐκεῖ πάνω!

* * *

Μὲ καλοκαιρία ξαναπέρασε τὸ πλοῖο μου ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ νησιά, καὶ τὸ νησί αὐτό, πού τὸ εἶδα σκοταδιασμένον τὸ χειμώνα, τὸ δέρνουν ἀπαλὰ τώρα ὁ θαλασσινὸς ἀέρας καὶ τὰ νερά, τὸ λούζει ὁ ἥλιος, καὶ τὸ λιόγερμα ἰσκιώνουν οἱ ρεματιῆς καὶ φωτίζονται οἱ ξέρες, οἱ ράχες, μενεξεδένιες. Λαχταρᾶ πάλι ἡ ψυχὴ μου νὰ πάη κοντὰ στὸ νησί καὶ νὰ τὸ χαϊδέψη. Λαχταρῶ τὴν πρώτη ὥρα πού θὰ πατήσω τὸ πόδι μου στὸ νησί, καὶ τὴν πρώτη στιγμή, πού, λαφρότατη, σὰ θύμηση, θὰ μοῦ ἔρθῃ ἡ μυρωδιὰ τῶν χορταριῶν του καὶ τοῦ χώματος.

Καὶ εἶναι τὸ νησί ζωντανὸς βράχος ζωσμένος ἀπὸ πολλὴ θάλασσα.

« Σαμωθράκη »

Ἰων Λαγούμης

3. ΜΕ ΤΑ ΠΑΝΙΑ

Ὁ συγγραφεὺς περιγράφει ἐν ταξίδιον τοῦ δι' ἰστιοφόρου ἀπὸ Σκιάθου μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. (Ἀπόσπασμα).

Καθ' ὄλην τὴν ἡμέραν ἠσθανόμην ἀμύθητον ἀγαλλίασιν, κοιτάζων τὴν ἐξαισίαν αὐτὴν τοῦ Αἰγαίου σκηνογραφίαν.

Ὁ ἄνεμος ἔπνεεν ἀπὸ τῶν Ἐρημονήσων καὶ ἡ σκούνα* προῆγε πάντοτε πρὸς τὰ ἔμπρός, χρονιαρά νύμφη, θαρρεῖς, καὶ ἔβγαინεν εἰς τὸν κάβο* τοῦ χοροῦ μὲ μανδήλι μεταξωτό, ἀσπρογάλαζο μανδήλι, τὰς γαλανὰς νησιδας, τὰς ὁποίας, ἰδοῦ γελώσας, προσπαθεῖ νὰ παρασύρῃ εἰς τὸν δρόμον τῆς τὸν ταχύν, γαλανὴν συντροφίαν.

Προχωροῦσης τῆς ἡμέρας ὁμοῦς ὁ ἄνεμος ἐκόπασε. Καὶ τέλος ἔσβησεν ὀλοτελῶς. Γαλήνη πλέον. Ἐπηξεν ἡ θάλασσα τὸ δειλινόν. Ἐπηξεν ἐκεῖ καὶ ἡ σκούνα ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους, ἀκίνητος, καθηλωμένη, μὲ τὰ πανιά κρεμασμένα ὡς ἐσθῆτας νὰ στεγνώσουν εἰς τὸ κῦμα τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡλίου.

Οἱ γλᾶροι ἐκλαβόντες αὐτὴν ὡς νησιδα καταπρασίνην τὴν περι-

τριγυρίζουν παίζοντας, διαγράφοντας ἐν τῇ ταχείᾳ πτήσει των ποικίλους ἀκανονίστους κύκλους, βυθίζοντας τὰ ράμφη των εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς διὰ τὰ δροσισθῶσι, κι ἐξαίφνης ἀνυψούμενοι πρὸς τὰς κόφας* καὶ τὰ χρυσὰ κορζέτα* τῆς σκούνας, καὶ πάλιν ἐπαναβυθιζόμενοι καὶ κολυμβῶντες ὀλίγας ὀργυῖας ὡς ἐκ χάρτου βαρκάκια με ἀνοικτὰ τὰ πτερά, με κλειστὰ τὰ πτερά, χιονώδεις, βαμβακεροί, ζωηροί, ὅλοι ὁμοῦ, στολίσκος παίζοντος παιδίου, ἕνας - ἕνας, γῦρο - γῦρο, εἰς τὴν γραμμὴν, μακράν, ἐγγύς, ὡς νὰ ἐργάζωνται, ὡς νὰ θέλουν νὰ κτίσωσι τὰς φωλεὰς των ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς λαμποκοπούσης ἐπιφανείας.

Χορὸς δελφίνων παρέκει, ἀνακύψας αἴφνης ἀπὸ τοῦ μαύρου βυθοῦ, διαγράφει μελαψὰς γραμμάς, ἐψιδωτὰς γραμμάς, κατρακυλοῦντος ἀσκοῦ γραμμάς. Τοῦ πελάγους δὴται ἀμιλλῶνται, θαρρεῖς, εἰς τὰς ἀναδύσεις καὶ καταδύσεις· ἀροτῆρες πελαγήσιοι ὀργώνουσι τὴν μαλακὴν ἐπιφάνειαν. Θεωρῶν τὸ κύμα ἀπὸ τῆς κωπαστῆς διακρίνω τὰ ψαράκια πάλιν, τρία - τέσσαρα κοπαδάκια, ψαράκια μικρά, τῆς πατρίδος μου ψαράκια, τὰ ὁποῖα μᾶς παρηκολούθησαν ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Σκιάθου. Παιδάκια ὀρφανὰ, κυνηγοῦν τὴν μητέρα των φεύγουσαν. Καὶ πόσον ἀγάλλονται ὅπου τὴν κατέφθασαν. Προσκολλῶνται εἰς τὰ ὕφαλα μὴ τὴν χάσουν, ἀναπόσπαστα. Καὶ τὴν φιλοῦν καὶ τὴν τιμποῦν. Καὶ παίζουν εἰς τὴν ποδιὰν της, θαρρεῖς, μαῦρα ματάκια, ἀπὸ χανδρίτσες ψεύτικα ματάκια.

* * *

Πυρίνη, κατακόκκινος ἡμικυκλικὴ ὀπή, καίει τώρα πρὸς τὴν δύσιν. Ὅπῃ καμίνου, ἔνδον τῆς ὁποίας ἀναρριπίζονται δυσθεώρητοι φλόγες. Οὕτω πυρίνους λάμψεις θὰ ἐξηκόντιζε καὶ ἡ φοβερὰ Βαβυλωνία κάμινος. Ἀφηρημένος πρὸς τὸ αἰφνίδιον θέαμα, νομίζω πὼς διακρίνω ἔνδον τῆς καιούσης καμίνου τοὺς τρεῖς Παῖδας ἄδοντας καὶ χορεύοντας : «Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε πάντα τὰ ἔργα...». Στιγμὰς τινος διαρκεῖ τὸ φλογερὸν θέαμα ἐν τῇ ἀπλῇ κυανότητι οὐρανοῦ καὶ θαλάσσης καὶ εἶτα σβέννυται αὐτοστιγμεί.

Ὁ ἥλιος ἔδωσε πλέον. Καὶ φλόγες καὶ κάμινοι ἐξαφανίζονται καὶ ἀπομένει περὶ ἡμᾶς τὸ πέλαγος σιωπηλόν, σκοτειδιαζόμενον. Χεῖρ ἄγνωστος ἤπλωσε περὶ ἡμᾶς καταγάλανον ἀερῶδη πέπλον, ὅστις ἐλαφρὰ - ἐλαφρὰ μᾶς ἐπεκάλυψε μετ' ὀλίγον ὡς νύξ. Κι ἐχάσαμεν πλέον τοὺς χρυσοῦς λοφίσκους τοῦ "Αἰ - Στράτη με τὰ κλιμακωτὰ ἀγρίδιά του καὶ τὶς εὐμορφες ἀκρογιαλιές του.

Τὸ πᾶν ἐβυθίσθη μετ' ὀλίγον εἰς σκοτίαν. Σκοτίαν ποῦ τὴν αἰσθάνεσαι γυρὸ σου συνθλίβουσάν σε ὡς οἱ ὄχλοι τὸν Κύριον. Σκοτίαν ζωντανήν, ὑγρὰν σκοτίαν, τοῦ πελάγους σκοτίαν. Λεπτὴ ἀρωματώδης δρόσος ἐπιπλέει πανταχοῦ τῆς θαλάσσης, ἧς ὁ γλυκὺς ψίθυρος συγγέεται πρὸς τὸν μαλακὸν θροῦν τῆς πλεούσης σκούνας.

Ἄλλὰ προχωρούσης τῆς νυκτὸς ἀκούεται ἔραν ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ ἀοράτου πόντου θορυβώδης αὔρα, ὡς νὰ σείωνται πρὸς δυσμὰς ἀθέατα δάση ὑπὸ στυγνοῦ μαΐστρου*, βοΐζοντος ὑποκόφως, λέγεις καὶ κοιτῆρχεται χεῖμαρρος ἀφανῆς ἀπὸ ὑψωμάτων. Προαγγέλλεται νυκτερινὸν μελτέμι. Βίαιος ἄνεμος ποῦ παίρνει τὰ μεσάνυκτα. Ὑπὸ τὰς ἀστρολαμπὰς διακρίνομεν τὰς ρυτιδώσεις τοῦ πελάγους ὡς πτυχὰς ἠπλωμένης ὀθόνης. Ὁ πλοίαρχος στηρίζει τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς ὀσφύος ὡς Αἰγινήτικη λάγηνος*, βλέπων σύννους πρὸς τὰ ἰστία, διατάσσει τοὺς ναῦτας, μόλις ἀποδειπνήσαντας, νὰ στερεώσωσιν αὐτὰ τεζάροντες μαντάρια* καὶ μπράτσα, ὅπως εὔρεθῶμεν ἔτοιμοι εἰς ὑποδοχὴν τοῦ ἐπερχομένου ἀνέμου, ἀποστείλαντος ἤδη τὰς προφυλακάς του, μερικὰ φουσκωμένα κύματα.

Καὶ ἰδοὺ αἰφνίδιαι ριπαὶ καταφάσασαι, προσπίπτουσιν ἐπὶ τῶν ἰστίων, ἅτινα τινάσσονται κυματοειδῶς, ἐν ἠχηροῖς πλαταγισμοῖς, ὡς νὰ προσέκρουσαν ἐπ' αὐτῶν ἀγέλαι πτηνῶν νυκτοβίων καὶ κτυπῶσι τὰς πτέρυγὰς των. Τέλος κολποῦνται ἐν κραδασμοῖς καὶ παλμικαῖς κινήσεσι τοῦ σκάφους, ὅπερ μετὰ στεναγμὸν ἰσχυρὸν ἀνεκινήθη αἴφνης — ἐξηπλωμένον ὅλην τὴν ἡμέραν στὴν λιακάδα — καὶ ὡς προσωθηθὲν ἐρρίφθη ἀκούσιον εἰς τὴν ἀνοιγεῖσαν ὁδόν.

— Τὰ φανάρια σου!

Προστάσσει τὸν παῖδα ὁ πλοίαρχος, ἐπιβλέπων τοὺς ἐπὶ τῶν πλευρῶν μεγάλους τοῦ πλοῦ φανούς, ἐξέχοντας ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὡς δύο μεγάλα ὄμματα ἀλλοιθῶρου τέρατος, πράσινον καὶ ἐρυθρόν.

Καὶ ἰδοὺ θρῆνοι ἀντηχοῦσιν ἀπὸ τοῦ ὕψους καὶ τῶν κορζετῶν· θρῆνοι ἄρπας καὶ λύρας. Ὀδυρμοὶ καὶ γόοι αὐλοῦ φρυγικοῦ, τὸ φρύγιον* αὐλοῦντος. Μέλος νεκρώσιμον ἀοράτων πνευμάτων, ἐν νυκτίαις φοβεραῖς ὥραις ἐπικαθισάντων, θαρρεῖς, ἐπὶ τῶν ἀκροτάτων τῆς μεῶς καὶ θρηνούντων ἐν ἰαχῇ τοῦ ἐρήμου πελάγους.

Ἄθέατα τελώνια, κρεμάμενα ἀπὸ τῶν πολυσχιδῶν σχοινίων τῶν ἀρμένων, ἀρχίζουν νὰ παίζουν τραγούδια τρελλά, τραγούδια μέθης, ἀποκριᾶς τραγούδια, τραγούδια χοροῦ, ζωῆς τραγούδια, θανάτου

τραγούδια. Μοιρολογούν γυναίκες ἐπὶ νεκρῶ κι ἐξαίφνης αἱ ἴδιαι καγχαζούν ὡς αἱ Βάγκαι. Τώρα ἀλαλάζουν Τοῦρκοι ἐν ἐφόδῳ, τώρα ψαλμφοῦν ψάλται κηδεύοντες. Ἐπὶ τὰ σκολιά* ἐξάρτια*, ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ παταράτσα*, ἀπὸ τὰ χιαστῶς συμπλεκόμενα μαντάρια, πανταχόθεν ἀντηχοῦσιν οἱ θρῆνοι καὶ οἱ γέλωτες, ταχύπτεροι τοῦ μελτεμίου* ἀπόστολοι, τὸ ὅποιον κατόπιν των, νὰ το, ἀφρίζει, ὠρύεται, μυκᾶται.

(Ἐκκολουθεῖ λεπτομερὴς περιγραφή τῆς σφοδρᾶς τρικυμίας, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ πλήρωμα ἀπτόητον ἀντεμετώπισε τὸν κίνδυνον καὶ κατώρθωσε νὰ διασωθῇ μετὰ τοῦ πλοίου του.)

* * *

Ἐξημερώσαμεν παρὰ τὴν Λήμνον. Ὁ ἄνεμος ἠλαττώθη. Τὰ ἰστία ὅλα πάλιν ἀνεπετάσθησαν καὶ ἔπαιζεν ὁ κόντρας* πρῶτῃ - πρῶτῃ γελαστός, ὡς νικηφόρος ἀεροναύτης.

Ἡ θάλασσα ἔστρωσε. Καί, ὅταν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ἔλαμπεν ἡ σκούνα ὀλόκληρος, μυρίζουσα θάλασσαν καὶ ἄρωμα τοῦ πυθμένος. Ἐδάμαντες κατεστάλαζον ἀπὸ τ' ἀκροστόλια* τὰ ὕδατα, ὁ πῶγων τοῦ ξυλίνου Ἐρακλέους ἐγυάλιζεν ὡς ζωντανὸς ἀνακινούμενος. Ὁ καρβόσκυλος, σειόμενος παταγωδῶς, ἐτίνασεν ἀπὸ τοῦ στυλπνοῦ τριχώματός του τὴν θάλασσαν, βραχεῖς καὶ αὐτὸς τὴν νύκτα· ἀλλ' οἱ ναῦται, τυλιγμένοι εἰς τὰς κηρόχρους νιτζεράδας* των μὲ τὰ κηρωτὰ κασκέτα, κεκαλυμμένοι μέχρι τῶν ὠτων, μὲ τὰς χεῖρας ἀφανεῖς κρεμαμένες ὡς χηλὰς ὀστρακοδέρμου, μὲ τοὺς πόδας γυμνοὺς, ὁμοιάζον πρὸς καρβούρους μὲ τοὺς ἀγκυλωτοὺς των μύστακας, ἀναμένοντες νὰ «σκαντζάρη* ἢ βάρδια», ἵνα ξαλλάξωσιν. Ὁ σκοπὸς ὁ πρῶραϊος, ἐσκυμμένος ἐκεῖ ἡμέρας ὑπὸ τὴν κιτρίνην νιτζεράδα του, ἔσταζεν ὅλος ὡς ἄρτι ἀναδύσας ἐκ τοῦ βυθοῦ, ὁ δὲ πηδαλιούχος, μὲ τὴν μίαν χεῖρα κρατῶν τὸν τροχὸν τοῦ πηδαλίου ἀσφαλῶς, μὲ τὴν ἄλλην ἀπέμασεν ἀπὸ τοῦ πῶγωνος καὶ ἀπὸ τοῦ μετώπου τὴν θάλασσαν, τὸν ἰδρῶτα τοῦ παλαιόντος ναύτου. Καὶ εἰς ἓν τίναγμα αἰφνιδίου ριπῆς, τελευταίας τοῦ ἐκπνεύσαντος ἀνέμου, ἀνακινηθεῖσα ἡ σκούνα, ἐφάνη ὅτι ἄρτι ἀναδύσασα καὶ αὐτὴ, ἀνετινάσσετο ὡς ὁ καρβόσκυλος πρότερον, ἀποβάλλουσα τὴν ἄλμην, Ἐφροδίτη μὲ κομποὺς τιναγμοὺς ἀποσμήχουσα* τὴν μακρὰν τῆς κόμην.

Μεγάλη ἀπλοῦται ἡ Λῆμνος, μακρὰ καὶ χθαμαλή με ὥραϊα ἀκρωτήρια, με μεγάλους καὶ βαθυκόλπους λιμένας, με χρυσοκιτρίνους ἀγρούς θερισμένους, με εὐμορφες ἀκρογιαλιές. Χωρὶς δάση, χωρὶς χωριά, ἔρημος, θαρρεῖς, ἀκατοίκητος.

Ἄπο τὴν Λῆμνον ἔπειτα εἰς τὴν Τρωάδα· καὶ ἀπο τὴν Τρωάδα εἰς τὴν πολύκωμον Ἴμβρον, ἀπο τὴν Ἴμβρον εἰς τὴν Τένεδον.

Βόλτες. Θαλασσινοὶ περίπατοι, αἱ ναυτικαὶ λοξοδομαίαι.

Συντροφιά με τοὺς γλάρους.

Ἔ! τὴν ἀγάπησα τὴν συντροφίαν τὴν λευκὴν τῶν γλάρων. Εἶναι ἀθῶα, ὡς εἶναι κάτασπρα τὰ πτερά των. Σὲ διασκεδάζουν χωρὶς νὰ σὲ κουράζουν. Ἀγάπη κουράζουσα, δὲν εἶναι ἀγάπη. Σὲ συντροφεύουν χωρὶς νὰ σὲ ἐνοχλοῦν. Ἀθορύβως καὶ σιωπηλῶς. Εὐγενῶς. Εἶναι καλόγνωμος ἡ συντροφιά τῶν γλάρων. Ἐμφανίζονται ἐνώπιόν σου ἐκεῖ ὅπου δὲν τοὺς περιμένεις. Ὡς παλαιοὶ σου φίλοι. Δὲν ἐξίστασαι δι' αὐτό, ὡς νὰ τοὺς ἀνεζήτητες μετὰ κόπου. Νομίζεις κι ἐπλευσες δι' αὐτούς. Νομίζεις κι ὑπέφερες δι' αὐτούς. Κι ἐκεῖνοι πάλιν ὅ,τι θέλεις διὰ νὰ σὲ εὐχαριστήσουν. Χορεύουν, βουτοῦν, παίζουν. Προηγοῦνται, ὡς νὰ θέλουν νὰ σὲ ὀδηγήσουν εἰς τὰς κατοικίας των, τὰς δροσεράς, τὰς ὑγρὰς φωλεάς των, ὅπου τὸ κῦμα φωσφορίζει φέγγον, ὅπου ἡ δρόσος εἶναι αἰωνία. Κι ἐνῶ προβαίνουν ταχύπτεροι, αἴφνης ἴστανται καὶ σὲ περιμένουν καὶ σὲ κράζουν με τὰ μονοσύλλαβά των, γλαριστί :

— Καλῶς τὸν φίλον μας! Καλῶς τὸν φίλον μας!

Κι ἐνῶ περιμένουν, θωπεύουν τὸν ἀέρα με τὰς κυρτάς των ὡς δαμασκιά* πτέρυγας, καὶ φιλοῦν τὸ κῦμα με τὰ ράμφη των. Πόθεν ἦλθον; Ποῦ πηγαίνουν οἱ φίλοι μου, οἱ κάτασπροι γλάρου; Εἶναι γλάρου τῆς Μυτιλήνης; Εἶναι γλάρου τῆς Λῆμνου; Τῆς Τρωάδος εἶναι οἱ γλάρου ἢ τῆς Τενέδου; Τοὺς ἔβλεπον τάχα καὶ οἱ Ἀχαιοὶ;

Ἔ! ἡ λευκὴ, ἡ καλὴ συντροφία μου, οἱ γλάρου τοῦ Αἰγαίου! Καταμεστῆς στὸ πέλαγος ἀναμένουν νὰ χαιρετίσωσι τοὺς ταξιδεύοντας. Ἄγγελου τοῦ αἰσίου πλοῦ, ὑπάρξεις ποθηταὶ ἐν τῇ κρυερᾷ τοῦ πόντου ἐρημιά. Μειδίωμα γλυκὺ ἐν τῇ πικρᾷ μοναξιά. Ἐλπίς ὅτι ἐγγύς που ὁ κόσμος. Ἀφορμὴ μελέτης διὰ τὸν σοφόν. Ἐμπνευσις διὰ τὸν ποιητὴν. Δουλεῖα διὰ τὸν ἄεργον. Παραμυθία διὰ τὸν ναύτην, ὅστις ἐπακκουμβῶν ἐπὶ τῆς κωπαστῆς συνάπτει ἄφωνον διάλογον με τὸν λευκὸν πτερωτὸν του σύμπλου. Ναύτης πρὸς ναύτην. Θαλασσοδαρμένος πρὸς θαλασσοδαρμένον. Γλάρου πρὸς γλάρου.

Καί πετοῦν ἐνίοτε ὑψηλά. Πλησιάζουν εἰς τὰς κόφας* τοῦ πλοίου, τρέχουν γύρω καί χορεύουν περὶ τὸν θαλασσομάχον*, τὸν ξύλινον τῆς πρῶρας ἀδελφόν των, ὅστις βουτᾶ καί αὐτός, καθὼς αὐτοί, ὡς δίστομον στιλέτο κόπτον τὸ κύμα. Καί πολλάκις πολλοὶ - πολλοὶ περι- συναχθέντες τριγυρίζουσι τὴν σκούναν ἐν χαιρετισμοῖς, μεγάλην γλαρίναν, μητέρα πολυπαθῆ τῶν λογικῶν γλάρων.

Ἐκόπασε πλέον ὁ σάλος· τὰ κύματα καταπονηθέντα καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ἐπραῦνθησαν. Ἡ θάλασσα γαληνιάζει πάλιν. Δευτέραν φοράν διερχόμεθα ἐγγὺς τῆς πολυσχιδοῦς Λήμνου, ἡμέρα, ἀπὸ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς. Ἐπὶ τινος χρυσίζοντος λοφίσκου ὑπολευκάζει παρεκκλήσιον. Ὅλοι οἱ ναῦται, πρὸς αὐτὸ ἀτενίζοντες εὐλαβῶς, κάμουν τὸν σταυρόν των.

— Ἄι - Νικόλα!

Λέγουσιν ὅλοι ἐγκαινιάζοντες τὸ ἄγνωστον παρεκκλήσιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ θαλασσινοῦ των ἑγίου.

Μικρὰ βρατσέρα* πλέει παρὰ τὴν ἀκτὴν φοβισμένη, μετὰ τὸν σάλον ξετρυπώσασα.

Ἰπὸ τινος βράχον μοὶ φαίνεται πῶς διακρίνω τὴν σκιὰν τοῦ ἐκσφενδονισθέντος ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ἄλλοτε χωλοῦ Ἡφαίστου, καὶ παρὰ τι σπήλαιον :

« Ὅρῶ κενὴν οἴκησιν ἀνθρώπων δίχα », τὴν οἴκησιν τοῦ Σοφοκλείου Φιλοκτῆτου· καὶ τινας συκᾶς ἀπέξω ἐκλαμβάνω ὡς ράκη, τὰ ὅποια ἦπλωσεν ἐκεῖ ὁ ἔρημος ἦρως « βαρείας που νοσηλείας πλέα ».

« Διηγήματα »

Ἄλεξανδρος Μωραϊτίδης

4. Ο ΠΥΡΑΥΛΟΣ

(28 Ὀκτωβρίου)

* Ἦτανε νύχτα θεοσκότεινη. Ἐνα ὀλόμαυρο, πελώριο σύννεφο μὲ φοβερὴ κοιλιά σερνότανε πάνω στὴ φοβισμένη γῆ. Κι οὔτε μιὰ τρυπίτσα γιὰ νὰ ξεφύγη τὸ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανό, οὔτ' ἓνα ἀστέρι, οὔτ' ἓνα φῶς. Ἀπὸ τῆ μικρῆ, θαλασσόπληκτη αὐτῆ ξέρα πού κατοικοῦμε, ὑψώθη ξαφνικά, ἔσχισε τὰ σκοτάδια καὶ χάραξε πύρινη κι ὀλόφωτη τροχιά ἓνας ἐκπληκτικὸς πύραυλος. Τὸ «ΟΧΙ» τῆς Ἑλλάδος στὸν εἰσβολέα. Ἐκατομμύρια μάτια σηκώθηκαν κατὰ τὸ θόλο, πού

ὁ πύραυλος στάθηκε κατακόρυφος, παράξενο, πολύτιμο μετέωρο, πού καταύγαζε τὸ στερέωμα· ἑκατομμύρια ψυχές, σκυμμένες, μαζεμένες, ἀνάβλεψαν μὲ λαχτάρια. Καὶ τὰ παγερὰ δεσμὰ τοῦ τρόμου λύθηκαν. Καὶ τὰ στήθη ἄρχισαν ν' ἀνασαίνουν.

Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἀνθρωπότης εἶχεν ὡς τὰ τώρα, στὴν ἱστορία της, πολλές στιγμὲς μεγάλου ξεπεσμοῦ. Αὐτὸ πού ὀνομάζουμε πρόοδο, ἠθικὲς πρὸ πάντων κατακτήσεις, ἠθικὴ ἀνοδο τοῦ ἀνθρώπου, δὲν πάει οὔτε μ' εὐθεία, οὔτε μὲ καμπύλη : εἶναι μιὰ τεθλασμένη, πού κατεβαίνει σὲ φοβερὰ Ναδὶρ*, γιὰ νὰ τιναχθῆ ἔπειτα στὰ πιὸ ἀπίστευτο Ζενίθ*. Ὁ σημερινὸς ξεπεσμοὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ θλιβεροῦς. Ὁ ὕλισμός, πού ἀλώνιζε τὴν Εὐρώπη ἐπὶ δεκαετίες, εἶχε μπολιάσει βαθιὰ τὶς ψυχές, εἶχε ἀποσυνθέσει κάθε πίστη, εἶχε διαλύσει κάθε γενναῖο αἶσθημα, εἶχε διαποτίσει τὰ πνεύματα, εἶχε ναρκώσει κάθε δυνατὴ σκέψη καὶ εἶχε καλλιεργήσει μιὰ φρενιασμένη τάση πρὸς τὴ φιλοζωία καὶ τὴν ἀπόλαυση. Μὲ μιὰ λέξη : εἶχε προετοιμάσει τοὺς λαοὺς γιὰ τὴ σκλαβιά. Πουθενὰ δὲν μπόρεσε νὰ σταθῆ ὀρθία ἡ ψυχὴ, ν' ἀντιτάξῃ τὴν ἥρωικὴ θέληση, τὴν ἀπόφαση τῆς θυσίας, στὸ ἀτσάλι τῆς μηχανοκινήτου βίας.

Ἔθνη πού τὰ πιστεύαμε μεγάλα, λύγισαν, τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, σὰν τὰ πιὸ ἀδύνατα καλάμια· κράτη πού τὰ θεωρούσαμε ἀνίκητα, συντρίφτηκαν σὰν ἀθύρματα· χῶρες, πού τὶς νομίζαμε λαμπρὰ προστατευμένες, πατήθηκαν· λαοί, πού τοὺς εἶχαμε γιὰ εὐγενεῖς καὶ ὑπερήφανους, δοκίμασαν τὶς μεγαλύτερες ταπεινώσεις καὶ τοὺς ἀπαισιώτερους ἐξευτελισμούς. Ἀπὸ τὶς χιονισμένες περιοχὲς τῆς Σκανδιναβίας κι ἀπὸ τὴ Βαλτικὴ ὡς τὶς ἠλιόλουστες ἀκρογιαλιεὶς τῆς Μεσογείου, ὅπου καὶ νὰ γυρίσετε τὸ μάτι, δὲν ἀντικρίζετε παρὰ τὴ σκλαβιά.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἄγρια νύχτα, πού εἶχε συνθλίψει τὸν κόσμον, τινάχτηκε, γιὰ νὰ διαλύσῃ τὰ σκοτάδια, ὁ πύραυλος τῆς ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως. Τὸ φῶς του ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριά. Ἔρχεται ἀπὸ τοὺς Μαραθῶνες καὶ τὶς Σαλαμίνας, πού σήκωσαν κατὰ τῶν κυμάτων τῆς βαρβαρότητος τὸν ἥρωισμό τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Ἔρχεται ἀπὸ τὶς ἐπάλξεις τοῦ Βυζαντίου, ὅπου συντρίφτηκαν τὰ κύματα τῶν Ἀράβων. Ἔρχεται ἀπὸ τὸ Εἰκοσιένα, πού ἔδωσε τὸ μέγα σύνθημα τῆς ἔθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν λαῶν σὲ μιὰ Εὐρώπη ἀντιδραστικὴ, σκλαβωμένη, σὰν τὴ σημερινή. Εἶναι ὁ αἰώνιος πύραυλος, πού ὑψώ-

νεται σ' όλες τις επικίνδυνες στιγμές τῆς λιποψυχίας τῶν ἀνθρώπων, πού ὑψώνεται πάντα ἀπὸ τὸ δικό μας ἔθνος — γιὰ νὰ δείξῃ στὸν κόσμον τὸ δρόμο τῆς σωτηρίας. Κι ὅταν αὐτὸς φωτίστηκε μιὰ φορά, τὸ τέλος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀμφίβολο: οἱ ἀλυσίδες θὰ σπάσουν κι ὁ κόσμος θ' ἀποδοθῇ στὸ φυσικὸ στοιχείο τῆς ζωῆς — τὴν ἐλευθερία.

Ἐφημερίς « Ἐστία », 1940

Στίχος Μελάς

5. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΛΥΤΡΑΣ

Ὁ Νικηφόρος Λύτρας ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ, ἣτις εἶναι ἡ πατρίς τοῦ Γύζη καὶ τῶν πλείστων τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Ἡ σύμπτωση αὕτη σημαίνει ἄραγε ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ νήσῳ ἀκμαίωτερον ἢ ἐν πάσῃ Ἑλληνικῇ χώρᾳ τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ θάλλει, ἢ μήπως ὀφείλεται εἰς ὅλως ἐξωτερικὴν ἀφορμὴν, εἰς τὴν μικρὰν δηλ. συνδρομήν, ἣν ἐκάστοτε ἡ μονὴ τῆς Τήνου παρέσχεν εἰς πάντας τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἀφιερωθῶσιν εἰς τὴν λατρείαν τῆς καλλιτεχνίας;

Ὁ Λύτρας μόνον τὰ πρῶτα ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν ἐν τῷ σχολείῳ τῆς πατρίδος του.

Εἶναι δὲ περιέργων καὶ χαρακτηριστικὸν ἅμα, ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι, οἱ ὀπωσδήποτε ὀνομαστοί, ἔμειναν παντελῶς ἄγευστοι τῆς σχολιακῆς παιδείσεως. Μὴ δυνάμενοι νὰ εὕρωσιν ἐν τῷ σχολείῳ τὴν ἀρμόζουσαν πνευματικὴν τροφήν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν των καὶ τὴν εὐφάνταστο διάνοιάν των, ἐζήτησαν νὰ σώσωσι τὰ ἔμφυτα αὐτῶν χαρίσματα ἀπὸ τῆς Ἀρπυίας τῆς σχολαστικότητος.

Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐζήτηε ὁ Λύτρας δι' αὐτοσχεδιασμάτων νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν ἀκατάσχετον αὐτοῦ πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ἔρωτα, πρωτόλεια δὲ τοῦ αὐτοδιδάκτου νεανίου εἶχον ἐλκύσει τὴν προσοχὴν τοῦ Ὁθωνος. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὅστις εἶχε πατροπαράδοτον κληρονομίαν τὴν ἐξόχως βασιλικὴν ἀρετὴν τοῦ προστατεύειν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, διακρίνας τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ροπήν αὐτοῦ πρὸς τὰς καλὰς τέχνας, ὥρισεν ὑποτροφίαν εἰς τὸν Λύτραν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Μόναχον πρὸς συστηματικὴν σπουδὴν τῆς ζωγραφικῆς.

Ὁ Λύτρας μετέβη εἰς Μόναχον εἰς χρόνους κρισίμους καὶ πολυταράχους τῆ καλλιτεχνίᾳ, εἰς χρόνους ἀμφιβολίας καὶ ἀσταθείας καλ-

λιτεχνικῆς, ὅτε ἤρχισε νὰ διασαλευῆται ἡ πίστις πρὸς τὰ παλαιὰ εἰδωλα, ἅτινα ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον δεκαετηρίδας ἐλάτρευεν ὁ καλλιτεχνικός κόσμος τοῦ Μονάχου, δὲν εἶχον ὅμως ἀκόμη ἐπικρατήσῃ τελείως καὶ τὰ ιδεώδη τῆς νέας σχολῆς. Τὸ πρῶτον ὑπῆρξε μαθητῆς τοῦ Moritz Schwindt, ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπιφανέστατος ἀντιπρόσωπος τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν τεχνῶν. Ἡ τέχνη τοῦ Schwindt εἶναι ἀληθῆς ὅτι ἦτο ἀπηλλαγμένη τῆς ἀσθενικῆς ὑπερευαισθησίας τῶν ρωμαντικῶν καὶ τῆς ἄλλης ἀσαφείας περὶ τὴν διατύπωσιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν. Εἶχε κατορθῶσει μάλιστα οὗτος τὰς ὀμιχλώδεις τοῦ ρωμαντισμοῦ ποιητικὰς ὑποθέσεις νὰ περιβάλλῃ μὲ μορφήν κλασσικῆς ἰδανικότητος. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτας ἔχουσα ἡ τέχνη τοῦ Schwindt ἀρετὰς δὲν ἱκανοποιεῖ τελείως τὰς καλλιτεχνικὰς ὀρέξεις τοῦ Λύτρα. Ἡ ἔλλειψις ἀληθείας τῆς παραστάσεως, ἡ ἔλλειψις ἀκριβείας περὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἡ ἀτέλεια τοῦ χρωματισμοῦ ἦσαν τὰ κύρια τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐλαττώματα, ἅτινα ἠνάγκασαν τὸν Λύτραν νὰ καταλίπῃ τὴν σχολὴν τοῦ Schwindt καὶ νὰ ἀφοσιωθῇ ὀλοψύχως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Piloty, τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς πραγματικῆς σχολῆς, ὅστις τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν μετ' ἀκριβείας καὶ ζωτικότητος ἀναπαράστασιν αὐτῆς ἐθεώρει ὡς τὸ ἀληθῆς τῆς τέχνης εὐαγγέλιον.

Ὁ Λύτρας ταχέως κατέστη εἰς τῶν κρατίστων ὀπαδῶν τοῦ Piloty, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν πρώτην καὶ μεγαλοουργὸν ἐκείνην γενεὰν τῶν μαθητῶν τοῦ ἐπιφανοῦς Γερμανοῦ ζωγράφου, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου ἐλάμπρυναν μετέπειτα διὰ τῶν ἔργων των, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι τὴν δόξαν τῆς γερμανικῆς καλλιτεχνίας ἀποτελοῦσι. Τινὰς δὲ τούτων, ὡς τὸν Μουγκάτση, τὸν Γαβριήλ Μάξ καὶ τὸν Μάκαρτ, εἶχε καὶ συνεργάτας ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ (atelier) τῆς Ἀκαδημίας. Διὰ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἔκτακτον ἐπίδοσίν του ἐγένετο ὁ Λύτρας ταχέως ὁ ἐκλεκτὸς τῶν καθηγητῶν του μαθητῆς, διὰ τὴν ἄκραν δὲ καλοκαγαθίαν τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν εἰλικρινῆ ἀφέλειαν τῶν τρόπων του, ἠγαπᾶτο μέχρι λατρείας ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του συναδέλφων.

Συνετέλεσαν δὲ εἰς τοῦτο ὄχι ὀλίγον καὶ αἱ ἐν εἴδει παιδιᾶς καλλιτεχνικαὶ ἐπίνοιαι καὶ ἐμπνεύσεις του, αἱ μεστὰι μεθυγραφικῆς* εὐφυΐας, δι' ὧν συχνὰ ἔτερπε τὸν ἄλλως φαιδρὸν καλλιτεχνικὸν ὄμιλον.

Ἡ ἐξωσις τοῦ Ὄθωνος ἐγένετο καὶ εἰς τὸν Λύτραν πρόξενος

άτυχημάτων. Στερηθείς τῆς ὑποτροφίας του ἐταλαιπωρήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν κακουχίαις, μέχρις οὗ φιλόπατρις ὁμογενῆς ἀνέλαβε τῇ συστάσει τῶν καθηγητῶν του νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν του σπουδῶν. Ἐπεισόδιόν τι σχετιζόμενον πρὸς τὴν νέαν ταύτην ὑποτροφίαν τοῦ Λύτρα μαρτυρεῖ τὴν εἰλικρινῆ πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τῶν συμμαθητῶν του καὶ τὴν μεγάλην τοῦ Λύτρα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ δημοτικότητα. Ἐὰν ὁ Λύτρας ἔλαβε παρὰ τοῦ προστάτου του ὁμογενεὺς τὸ πρῶτον τῆς ὑποτροφίας του χορήγημα, καὶ διεδόθη ἡ εἶδησις αὕτη εἰς ὅλον τὸν καλλιτεχνικὸν κόσμον τῆς Ἀκαδημίας. Εἰς ἔνδειξιν τῆς γενικῆς χαρᾶς ἔσπευσαν νὰ πανηγυρίσωσι τὸ εὐφρόσυνον τοῦτο ἄγγελμα. Μὲ ἄνθη καὶ στεφάνους ἐκόσμησαν τὰς κλίμακας τῆς Ἀκαδημίας, ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ ὄλων τῶν δωματίων καὶ ἐργαστηρίων εἶχε γραφῆ μετὰ μεγάλα γράμματα ὁ ἀριθμὸς 2000, τὸ ποσὸν τῆς ὑποτροφίας τοῦ Λύτρα.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Λύτρα, ἅτινα ἐν αὐτῇ τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐξετέλεσεν, ἦσαν ἱστορικῆς κυρίως ὑποθέσεως, οἷα καὶ τὰ τοῦ Piloty, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρχαίαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Τὰ ἔργα ταῦτα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐξετέθησαν ἐν Μονάχῳ καὶ ἐπηνέθησαν, δεικνύουσιν ἐμφανῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Piloty καὶ κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἰδέας καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τὸν χρωματισμόν. Χειραφετηθεὶς δὲ βραδύτερον ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἠκολούθησε τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις καὶ παρήγαγεν ἔργα φέραντα γνησίαν τὴν σφραγίδα τῆς ἰδιοφυίας του.

Ἡ καλλιτεχνικὴ σημασία τοῦ Λύτρα ἀρχεταὶ κυρίως ἀπὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου του, ὅπου καὶ διατελεῖ ἔκτοτε καθηγητῆς τῆς ζωγραφικῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πολυτεχνεῖῳ.

* * *

Ὁ Λύτρας εἶναι ὁ μόνος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων, ὅστις ἀφιέρωσεν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν εὐφυίαν καὶ παραγωγικότητα εἰς καλλιτεχνικὴν ἀποτύπωσιν τοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Μετὰ θερμοτάτου ζήλου καὶ ἀγάπης πρόσκειται εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως, ὡς ἀληθῆς ὁμως naturaliste, ὅστις ἀποστέργει τὴν μετὰ φωτογραφικῆς ἀληθείας χυδαίαν ἀναπαράστασιν τῆς φύσεως ἐξ ἴσου καὶ τὴν παράστασιν τῆς κενῆς καὶ ἀψύχου ἰδανικότητος. Ἡ φύσις μετὰ τοῦ ἐν τέχνῃ καλοῦ, ἡ ἀλήθεια μετὰ τῆς ποιήσεως, τοῦτο εἶναι

τὸ σύμβολον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τοῦ Λύτρα. Ἐχων ἀνεξάντλητον τὴν ἐπίνοιαν καὶ ἀνάλογον τὴν εὐαισθησίαν λαμβάνει τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ μονομεροῦς τινος κύκλου, ἀλλ' ἐκ πάσης πηγῆς τοῦ καλοῦ. Δύναται δὲ νὰ διατυπώσῃ καλλιτεχνικῶς τραγικὰ ἐπεισόδια τῶν χρόνων τῆς πειρατείας μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας καὶ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος, μεθ' οὗ καὶ τὰ τρυφερώτατα εἰδύλλια τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τοῦ ἔθνους μας.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἀπλαῖ ρωπογραφίαι* κοινῆς ὑποθέσεως εἰλημμένα κυρίως ἐκ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ — οἷα εἶναι ἡ *Μελλόννημος*, τὸ *Ἀγὸν τοῦ Πάσχα*, ἡ *Ὁρφανή*, τὰ *Κάλανδα*, τὸ *Μαγειεῖον* καὶ ἄλλα παρόμοια —, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰ παραδείγματα τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Λύτρα πρὸς τὴν μελέτην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὗτινος ὄχι μόνον τὰ κυριώτερα συναισθήματα τὰ συγκινοῦντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐλαχίστας καὶ οἰοεὶ τυχαίας ἐκφάνσεις τσῦ ἰδιωτικῦ βίου γινώσκει νὰ περιβάλλῃ μὲ καλλιτεχνικὴν μορφήν. Τὰς ρωπογραφίας ταύτας τοῦ Λύτρα δὲν διακρίνει ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καὶ ὁ ζωηρὸς χαρακτηρισμὸς τῆς χυδαίας καὶ ἀγροίκου ἐκφάνσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἡ ποιητικὴ μᾶλλον καὶ εἰδυλλιακὴ ἀντίληψις τῆς παραστάσεως.

Οἱ φρονοῦντες ὅτι ἡ ἀγροίκος τῆς ζωῆς ἐκφρασις εἶναι ἡ μόνη ἀληθής, ἐρμύζουσα μάλιστα εἰς παράστασιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, θὰ εὕρωσιν ὑπερβολικὴν τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν εὐγένειαν, ἣτις καταφαίνεται ἐν τῇ παραστάσει τῶν γυναικείων μορφῶν τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα. Εἰς ἡμᾶς ὁμως ἀσκεῖ ἰδιαιτέραν μαγεῖαν ἡ τοιαύτη ἀντίληψις, ἣτις δὲν ἀντίκειται ἄλλως καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, διότι ἡ εὐγένεια ἡ χαρακτηρίζουσα ταῦτα καὶ ἄλλα ὁμοίας φύσεως ἔργα τοῦ Λύτρα δὲν εἶναι ἐπίπλαστος ἢ ἐπιτετηδευμένη, ἀλλὰ φυσικὴ συστολή καὶ αἰδῶς, ἐμφαίνουσα ἀρετὴν τινα τῶν γυναικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα τοῦ νησιωτικοῦ, σωφροσύνην δηλαδὴ καὶ ἔμφυτον σεμνότητα.

Αἱ εἰκόνες αὗται τοῦ Λύτρα δεικνύουσι γυναικείους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τύπους, οἵτινες δὲν τέρπουσι διὰ τῆς παραστάσεως φαιδροῦ κάλλους καὶ ἀγροίκου ζωτικότητος, ἀλλ' ἐμπνεοῦσι μᾶλλον διὰ τῆς ἀπλοϊκῆς αὐτῶν εὐγενείας τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν θεατὴν.

Οὐδὲν ἤττον ἐπιτυχῶς διατυποῖ ὁ Λύτρας καὶ τὴν φαιδρὰν καὶ

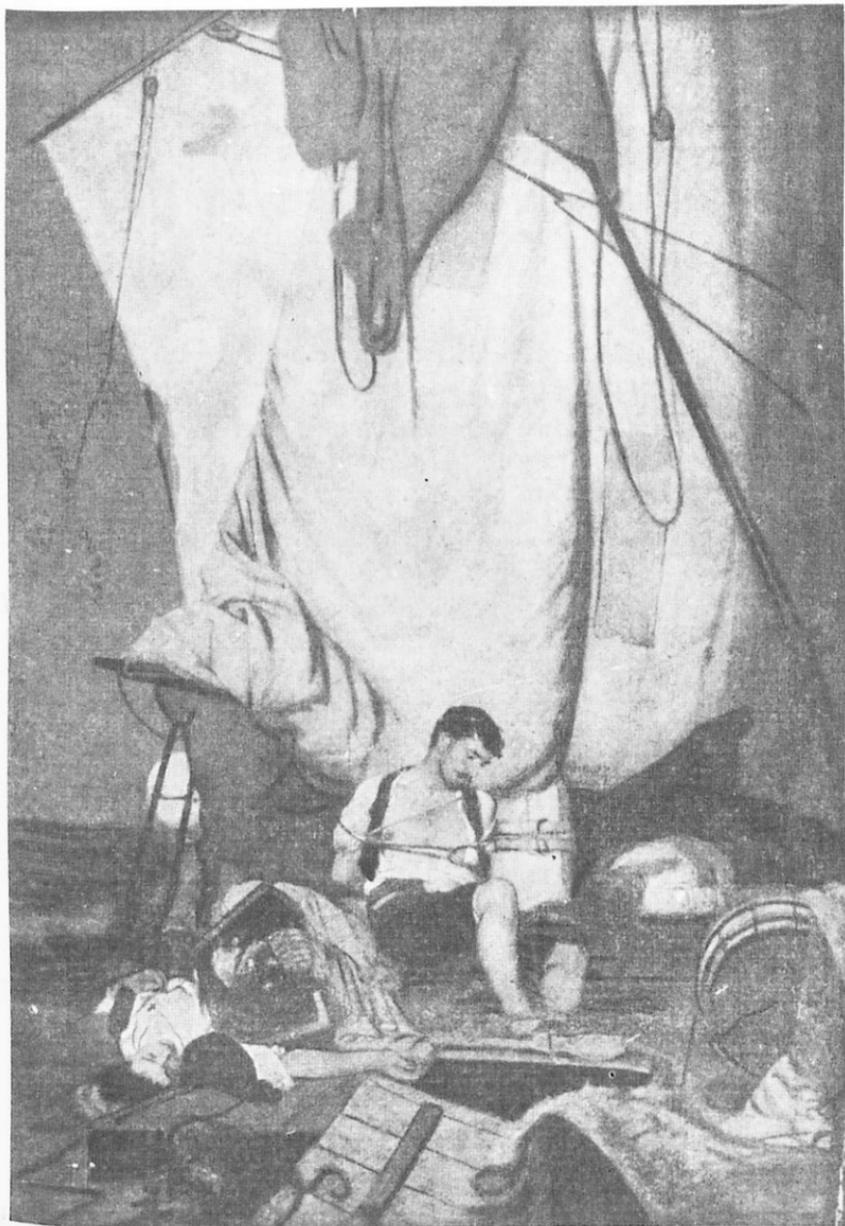
εὐφρόσυνον ἢ καὶ κωμικὴν ὄψιν τοῦ λαοῦ, ἀποφεύγων τὰς ἀκρότητας καὶ τὰς παρεκτροπὰς, αἵτινες ὑποβιβάζουσι τὴν τέχνην εἰς γελοιογραφίαν. Ὁ Μάγκας, τὰ Κάλανδα, τὸ Φίλημα, τὸ Μαγειρεῖον, ὁ Κακὸς Ἐγγυροσ εἶναι εἰκόνες μεστὰὶ λεπτοτάτης μεθυγραφικῆς δυνάμεως.

* * *

Πλὴν τῶν ἀπλῶν ρωπογραφιῶν, αἵτινες ἔχουσιν ὡς ὑποκείμενον τὴν παράστασιν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ἐν εἰδυλλιακαῖς σκηναῖς ἀναπτυσσομένου ἢ τὴν παράστασιν τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ τυχαίᾳ ἐκφάνσει τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὁ Λύτρας παρήγαγε καὶ εἰκόνας γενικωτέρας σημασίας, ἀληθεῖς μεγαλογραφίας, εἰκόνας τῆς ἱστορικῆς καλουμένης ρωπογραφίας, αἵτινες χαρακτηρίζουσι ἐποχὴν ὀλόκληρον παρωχημένην τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου, ἀναπαριστῶσαι μετὰ πειστικῆς ἀληθείας καὶ δραματικῆς δυνάμεως τὸν θεελλώδη καὶ πολυτάραχον ἔθνικόν βίον ἀρχαιοτέρων χρόνων, τὸν μεστὸν κινδύνων καὶ σκληρῶν δοκιμασιῶν.

Τὰ ἔργα ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Λύτρας ὄχι μόνον ποιητικῆς εὐαισθησίας ἐμπεφορημένος εἶναι ἀλλὰ καὶ βαθὺς μελετητὴς καὶ ψυχολόγος.

Πλὴν τοῦ ἐναντι ἀπεικονιζομένου ἔργου «*Τὰ μετὰ τὴν πειρατεῖαν*», ὁ σπουδαιότατος τοῦ εἴδους τούτου πίναξ τοῦ Λύτρα εἶναι, λόγῳ ἐπιβολῆς, «*Ἡ Κλεμμένη*». Σπήλαιόν τι παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ πλοιάριον κατὰ τὸ ἡμισυ ἐντὸς αὐτοῦ κρυπτόμενον εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ τῆς παραστάσεως βάσις, ἡ σκηνογραφία, τὸ κυριώτερον δὲ τῆς συνθέσεως πρόσωπον, ὅπερ ἀποτελεῖ ἄλλως καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς ιδέας, εἶναι ἡ ἐν τῷ ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνης μέρει καθημένη παρὰ τὴν λέμβον γυναικεῖα μορφή, Ἑλληνὶς καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ πλοῦτου τῆς περιβολῆς. Κατεχομένη ὑπὸ βαθείας ψυχικῆς ὀδύνης στηρίζει τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου, ὅλως ἀναίσθητος πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν γινόμενα. Δύο δὲ εἶναι κυρίως τὰ πρόσωπα, ἅτινα καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ιδέαν καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν σύνθεσιν στενωτέρον μετ' αὐτῆς συνδέονται. Γέρων τις Τούρκος καὶ ἀπαίσσιος τὴν ὄψιν νεαρὸς ζεϊμπέκης, ὃν καθιστᾷ ἀπεχθέστερον ἢ αἱματόχρους ἐνδυμασία του. Κάθηται οὗτος ἐπὶ τῆς λέμβου παίζων τὸ σύνηθες μουσικὸν ὄργανον τῶν Τούρκων, προσβλέπει δὲ λοξῶς τὴν περικαλλῆ νεάνιδα μὲ φιλάρεσκον μειδίαμα, πεπειθὼς εἰς τὴν μαγείαν τῆς μουσικῆς του καὶ εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν

Νικηφόρου Λύτρα

Τὰ μετὰ τὴν πειρατεῖαν

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Λαρίτιας Η,

Νικόλαος Λάσκαρης

τῶν θελγήτρων του. Παρ' αὐτὸν δὲ κάτωθεν τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ πλοιαρίου κάθηται ὁ γέρον Τουρκος, ὅστις μετὰ στυγνοῦ καὶ ἀδυσωπήτου ὕφους καὶ μετὰ τινος φθόνου προσβλέπει τὸν νέον ζεϊμπέκη, ἀναμιμνησκόμενος τοὺς ἡρωϊκοὺς του χρόνους.

Τί ζητεῖ ὁμως ἡ νεαρὰ αὕτη καὶ περικαλλῆς κόρη ἐν μέσῳ τοιούτου ἤκιστα τιμητικοῦ ὀμίλου, τίς ἢ σχέσις αὐτῶν, καὶ τίς ἢ αἰτία τῆς θλίψεως της γίνεται σαφέστερον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῆς συνθέσεως προσώπων. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ζεϊμπέκη συσπειρᾶται αἰθίοψ τις, ὅστις ἔχει τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους προσδεδεμένην ἕνεκα βαρείας πληγῆς. Ἡ πρὸ αὐτοῦ δὲ κειμένη μάχαιρα ὑποδηλοῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πληγῆς του. Ὅποιοῦ εἶδους αἰσθήματα ἐμπνέει εἰς τὸν μαῦρον τοῦτον τὸ πρὸ αὐτοῦ λαμπρὸν θέαμα γυναικειᾶς καλλονῆς, δεικνύει ἢ λαγνεῖα, ἣτις ἐκφραστικώτατα ἐπὶ τῆς ἀπαισίας μορφῆς του ὑποτυποῦται. Ἐν γένει δὲ ὁ αἰθίοψ εἶναι μία τῶν ἐκφραστικωτάτων μορφῶν τῆς ὅλης εἰκόνας.

Ἐν τῷ βᾶθει τοῦ σπηλαίου φαίνεται ἕτερος Τουρκος παρασκευάζων τὰ ὄπλα, πρὸς προσεχῆ κίνδυνον, ἐν μακρινῇ δὲ ἀποστάσει φρουρὸς ἔνοπλος καὶ ἡμικλινῆς κατασκοπεύων τὰ πέριξ. Τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἡ σκηνὴ αὕτη ἀναπτύσσεται, τὰ ὄπλα, αἱ κατασκοπεύσεις καὶ αἱ πληγαὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκφράζουσι σαφῶς ὅτι ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἔχομεν ἐνώπιόν μας συμμορίαν πειρατῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ τῆς ἀπαγωγῆς ἐκβασιν κάθηται φρουροῦντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν λείαν, τὴν « *Κλεμμένην* » Ἑλληνίδα, ἐπὶ προσδοκίᾳ γενναίων λύτρων.

Ἡ εἰκὼν αὕτη τοῦ Λύτρα εἶναι μεστὴ δραματικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὸ σημεῖον δὲ τὸ ὅποῖον ἐξέλεξε πρὸς καλλιτεχνικὴν διατύπωσιν τῆς δραματικῆς ταύτης ὑποθέσεως ἐμφαίνει μεγάλην ψυχολογικὴν παρατηρητικότητα τοῦ τεχνίτου. Ἡ παράστασις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἐν ἀπλοῦν ἐπειδόσιον ἀπαγωγῆς, ἐρωτικὸν μάλιστα, τρυφερόν, ὅπερ ὁμως, ἕνεκεν τῆς μεγάλης ταύτης ἀντιθέσεως τοῦ ρωμαντικοῦ ἐπεισοδίου πρὸς τὸ τραγικὸν τῆς ὅλης ιδέας, καθιστᾷ τὴν ἐκ τῆς παραστάσεως ἐντύπωσιν μᾶλλον ζωηρὰν καὶ δραστικὴν.

Μία τῶν μεγαλυτέρων ἀρετῶν τῆς εἰκόνας ταύτης καὶ καθόλου τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἡ πλαστικότης καὶ σαφήνεια, μεθ' ἧς ἐκφράζεται ἐκάστοτε ἡ ὑπόθεσις τῆς παραστάσεως. Ἰστάμενός τις πρὸ τῆς εἰκόνας ταύτης τοῦ Λύτρα δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐρμηνευτοῦ. Ὅχι μόνον λαλεῖ σαφῆ καὶ εὐληπτον γλῶσσαν πρὸς πάντα θεατὴν, ἀλλὰ καὶ

κινεί την φαντασίαν του, μετάγουσα αὐτὸν καὶ πέραν τοῦ χρονικοῦ σημείου, ἐν ᾧ ἡ παράστασις ἀναπτύσσεται. Ἡ αὐτὴ δὲ σαφήνεια παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ οἰκονομίᾳ τῆς συνθέσεως. Δι' ὄλων τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα διήκει πνεῦμα νοικοκυροσύνης, πνεῦμα καλλιτεχνικῆς σωφροσύνης, διατάσσει καὶ ρυθμίζει τὰ πάντα μετὰ λογισμοῦ καὶ περισκέψεως. Οὐδὲν οὐδέποτε τὸ τυχαῖον ἢ περιττόν, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς γενικῆς ιδέας καὶ εἰς αὐτὴν ὑποτάσσονται.

Ὁ τρόπος δ' οὗτος τῆς συνθέσεως καὶ ἡ πλαστικότητα τοῦ σχεδίου εἶναι αἱ δύο κύριαί τεχνικαὶ ἀρεταὶ αἱ χαρακτηρίζουσαι τὰ ἔργα τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχνου.

Κατὰ τὸν χρωματισμὸν ὁ Λύτρας δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ θεωρηθῇ ὁπαδὸς τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς σχολῆς τοῦ *Piloty*, ἔχει ὅμως καὶ ἰδιορρυθμίαν τινά. Τὰ ἔργα του στεροῦνται βάθους καὶ ἀτμοσφαιράς καὶ ὁ χρωματισμὸς εἶναι ὀλίγον ξηρὸς καὶ ὄχι πολὺ πειστικός. Ἀποβλέπει δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἀρμονικὴν διάταξιν ἢ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων. Καὶ τοῦτο κυρίως ἀποτελεῖ τὸ μέγα πλεονέκτημα τοῦ χρωματισμοῦ τοῦ Λύτρα, ὅτι γινώσκει μετὰ πολλῆς ἀρμονίας καὶ συνδυάζει ἐκάστοτε τὰ διάφορα τῆς εἰκόνος του χρώματα μετὰ τοῦ γενικοῦ τόνου.

Διὰ νὰ λάβῃ τις πλήρη εἰκόνα τῆς καλλιτεχνικῆς ἰδιοφυίας καὶ τῆς ποικίλης δημιουργικότητος τοῦ Λύτρα δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ καὶ τὰ ἐξόχους αὐτοῦ προσωπογραφίας. Ὁ Ἕλληνας καλλιτέχνης ὡς προσωπογράφος δὲν ἐπιζητεῖ τὴν μηχανικὴν φωτογραφικὴν ἀναπαράστασιν τῆς ἐξωτερικῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν ἠθογραφικὴν διάπλασιν, ὑποτυπῶν ὅσα μόνον ἀποτελοῦσι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἠθους ἢ χαρακτῆρός τινος. Διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην καθίστανται αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Λύτρα ἀληθεῖς τύποι, χαρακτῆρες. Ἐκ τῶν κρατίστων δὲ προσωπογραφιῶν αὐτοῦ εἶναι καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ Ὄθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας (ἐν Ἀρσακίῳ), πρὸς ὧν τὴν ἠθογραφικὴν δύναμιν ἀμιλλᾶται ἡ πλαστικότης τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἁρμονικὴ τῶν χρωμάτων διάταξις. Ἀπαραμίλλος δὲ εἶναι ἡ μεγαλοπρεπὴς σκηνογραφία τῶν κλασσικῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν περιβαλλόντων ἐν εἴδει πλασιῶν τὰς σεπτὰς μορφάς, μαρτυροῦσα βαθύ ποιητικὸν αἶσθημα τοῦ καλλιτέχνου. Εἶναι δὲ καὶ ἡ μόνη εὐαρμοστοῦσα πρὸς τὸ βασιλικὸν μεγαλεῖον τῶν ἀπεικονιζομένων, οἷτινες ὄχι μόνον τὴν νέαν

Ἑλλάδα ὀλοφύχως ἠγάπησαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν εἰλικρινῶς καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἐλάτρευσαν.

* * *

Τοιοῦτος ὢν ὁ Λύτρας ἠδύνατο, πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ἔξοχα καλλιτεχνικὰ χαρίσματα, καὶ ἀλλαχοῦ ἐν εὐρυτέρῳ καλλιτεχνικῷ κόσμῳ νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ δόξης δάφνας πλείονας νὰ δρέψῃ καὶ πλοῦτον νὰ ἀποκτήσῃ. Προϋτίμησεν ὁμως, καὶ ἐν μειονεκτικῇ ὢν ἐνταῦθα θέσει, νὰ ἀφιερῶσθαι τὸ τάλαντόν του εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα γενόμενος οὕτως ὄχι μόνον ὁ σπουδαιότατος παράγων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἰδρυτὴς τῆς νεωτέρας ἐν Ἑλλάδι καλλιτεχνίας· διότι παρ' αὐτοῦ σχεδὸν πάντες οἱ ὀπωσδήποτε διωνομασμένοι ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ νεώτεροι Ἕλληνες ἐμυήθησαν τὰ πρῶτα τῆς τέχνης μυστήρια, παρ' αὐτοῦ ἐνεπνεύσθησαν καὶ πλείστοι ἄλλοι τῶν φιλοτέχνων τὸν πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν ἔρωτα.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἶπομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἀφιεροῦμεν τὰς γραμμὰς ταύτας εἰς τὸν Λύτραν, τιμῶντες ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὄχι μόνον τὸν μεγάλον καλλιτέχνην, ἀλλὰ κατ' ἔξοχὴν τὸν Ἕλληνα καλλιτέχνην.

* * *

Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐν ἣ ὁ καλλιτέχνης ζῆ ἐν πλήρει ἀπομονώσει καλλιτεχνικῇ, ἔχων συνάμα νὰ παλαίσῃ καὶ πρὸς πλείστας ἄλλας βιολογικὰς δυσχερείας, εὐκόλως γενιᾶται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ καλλιτέχνου τὸ αἶσθημα τῆς ἀπογοητεύσεως καὶ τῆς ἀθυμίας. Ὁ Λύτρας ὁμως εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διασώσῃ ἀμείωτον καὶ ἄσβεστον τὸν ἐνθουσιασμόν του πρὸς τὴν θεῖαν τέχνην. Οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην δὲ πικρίαν ἠσθάνθη ποτὲ κατὰ τῶν συμπολιτῶν του, ὡς μὴ δυναμένων ἔτι ἐπαρκῶς νὰ ἐκτιμήσωσι τὸ τάλαντόν του. Μακρὰν τῆς τύρβης καὶ τοῦ θορύβου διέρρευσε ἐν διηνεκεῖ ἐργασίᾳ ἅπας ὁ μέχρι τοῦδε βίος του ἐν τῷ ἡρέμῳ σπουδαστηρίῳ του. Θεραπεύει δὲ τὴν τέχνην ὄχι χάριν κέρδους ἢ χάριν δόξης καὶ ἐφημέρου ἐπαίνου τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἀληθῆς καλλιτέχνης ὑπέικων εἰς τὴν ἔμφυτον καλλιτεχνικὴν τῆς ψυχῆς του ὁρμήν.

* * *

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καλλιτέχνηται ἐξεργάζοντο συνήθως μετὰ τελειότητος ἄκρας καὶ τὰ μὴ καταφανῆ τῶν ἀγαλμάτων μέρη.

Ἐλέχθη ὅτι οὕτως ἐργαζόμενοι ἤθελον νὰ καταστήσωσι τὰ ἔργα των ἄριστα ὄχι μόνον εἰς τοὺς θνητούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν, οὗ τὸ ὄμμα τὰ πάντα βλέπει.

Εἰς τὸ ὄμμα αὐτὸ καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ τῆς καλλιτεχνίας ἀφιερῶ καὶ ὁ ἡμέτερος ζωγράφος τὰς εἰκόνας του, γινώσκων ὅτι τῶν θνητῶν τὸ ὄμμα, τῶν συγχρόνων συμπολιτῶν του, τυφλῶται ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν.

Περιοδικὸν « Ἐστία » 1893, σ. 152 κ. ἑξ.

Θεμιστοκλῆς Σοφοῦλης

Ἦ. Ο Ὑ Ψ Η Λ Ο Φ Ρ Ω Ν

Ὁ ὑψηλόφρων ὁμοιάζει κάπως τὸν ὑπερήφανο, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὑπερήφανος, εἶναι ὕ ψ η λ ὀ φ ρ ω ν. Εἶναι ἄνθρωπος ἀνωτέρων φρονημάτων καὶ εὐγενεστέρων αἰσθημάτων. Ὁ χαρακτήρας του εἶναι ἐντιμότερος καὶ δὲν παραδέχεται νὰ κάμη τίποτε ἀγεννές.

Ἡ ὑψηλοφροσύνη του εἶναι πόρισμα τῆς εὐγενοῦς διαθέσεως τῆς ψυχῆς του καὶ τῶν ἠθικοπνευματικῶν προτερημάτων του.

Μὲ τοὺς κατωτέρους μᾶλλον εὐπροσήγορος.

Μὲ τοὺς ὁμοίους του εὐγενικός.

Μὲ τοὺς ἀνωτέρους του ὑψηλόφρων.

Ἄν ἔχῃ ἀνώτερη κυβερνητικὴ θέση, ἂν εἶναι ὑπουργός, ἂν εἶναι βασιλεὺς, ὁ ὑψηλόφρων χαρακτήρας του ἀναβιβάζει τὸ ἔθνος καὶ τὸ συσταίνει στὸν ἔξω κόσμον.

Ἄν εἶναι ἰδιώτης καὶ ἰδιωτεύει στὸ σπίτι του θὰ κάμη σεβαστὴ τὴν οἰκογένειά του. Ἡ ζήλια καὶ ὁ φθόνος ἤμποροῦν νὰ τοῦ γαβγίσουν ἀπὸ μακρὰν, ἀλλὰ ποτὲ νὰ τὸν δαγκάσουν.

Δέχεται δημόσιες θέσεις καὶ δημόσιες τιμές, ἂν τοῦ προσφέρουν, ἀλλὰ ποτὲ δὲν πηγαίνει γυρεύοντάς τες. Τὸ σιχαντερὸ ἐκεῖνο συνήθιον, τοῦ νὰ ζητῆ ἐμμέσως τιμητικὰς θέσεις καὶ τυχαίνοντάς τες νὰ λήθῃ ὅτι τίς δέχεται παρακαλεσμένος καὶ βιασμένος ἀπὸ τοὺς φίλους, τοῦ εἶναι ἄγνωστο. Ἡ δημόσια ὑπηρεσία ἔχει χρειαί νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ αὐτόν· αὐτός, καίτοι ἴσως πένης, δὲν ζητεῖ νὰ ὠφεληθῇ ὑπηρετώντας.

Μπορεῖ, ἂν δὲν ἀγαπᾷ τὰ στρατιωτικά, νὰ πασχίσῃ νὰ τ' ἀπο-

φύγη, ἀλλὰ μιὰ φορὰ στρατιώτης, ἀποθνήσκει στή μάχη, ἀλλὰ δὲν φεύγει.

Ἄν εἶναι γυναίκα, ἡ ὑψηλόφρων τούτη, ἀπαξιοῖ τὴν καταβιβαστικὴν γυναικεῖα φιλαρέσκεια καὶ βάνει τὸ φιλότιμό της εἰς ἀξιοπρεπέστερα ἄλλα, εἰς τὴν μεγαλύτερην ἀνδρωσὴ τῶν φρονημάτων της, εἰς τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πνεύματός της, εἰς τὴν κάθαρση τῆς ψυχῆς της ἀπὸ δεισιδαιμονίες καὶ προλήψεις, εἰς τὴν σπουδὴ καὶ μελέτη ἀνωτέρων ὠφελίμων γνώσεων.

Ὁ ὑψηλόφρων χαρακτήρας δίνει κάτι τι πραγματικῶς ἀνώτερο στὴν ψυχὴ καὶ στὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου.

« Ἴδού ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

7. Η ΓΥΝΑΙΚΟΥΛΑ

Ἡ γυναικούλα εἶναι κι ἐκείνη ὄν ἀνθρώπινο, ἀλλὰ κατώτερης ἀνθρωπίνης ἀξίας. Ἔχει λίγες καὶ ποταπές ιδέες καὶ λιγότερη ἀνθρωπιά.

Γεωγραφικὲς της γνώσεις εἶν' ἐκείνες τοῦ τόπου της, ἢ καὶ μόνης τῆς γειτονιᾶς της. Ἱστορικές, ὅσα θυμᾶται νὰ εἶδε μὲ τὰ μάτια της, ἢ ἄκουσε μὲ τ' αὐτιά της. Θρησκευτικές, ἡ ἐκκλησία τῆς ἐνορίας της καὶ ὁ παπάς της. Ἐπιτηδευματικές, ἡ ρόκα της, τὸ σκαρτσούνη της, καὶ ἴσως-ἴσως καὶ τὸ κροσέ της...

Κοντὰ ὅμως σὲ τούτη τὴ γυναικούλα, ὀφθαλμοφανῶς κατώτερης κοινωνικῆς τάξεως, εἶναι καὶ ἡ γυναικούλα ἀνώτερης περιωπῆς. Τούτη ἔχει πλατύτερο ὀρίζοντα ιδεῶν καὶ ἀνώτερη ἰδέα τοῦ ἑαυτοῦ της, ἐπειδὴ τούτη, παρεχτὸς τῶν εἰρημένων γνώσεων καὶ πεποιθήσεων, κάνει καὶ τῆς ἔρχεται τὸ φιγουρίνο ἀπὸ τὸ Παρίσι, καὶ ξέρει νὰ ντύνεται μὲ κομψότητα. Παίζει τὰ χαρτιά· ἴσως κιόλα διαβάζει μυθιστορήματα. Ἔχει θεωρεῖο εἰς τὸ θέατρο, ὅπου ἡ δόξα καὶ ἡ ἀποθέωσή της. Δὲν ἔννοεῖ μουσικὴ, οὐδὲ ξέρει τί γίνεται στὴ σκηνή... Καὶ βγαίνει ἐν θριάμβῳ ὅτι ἐσάστισε ὅλους μὲ τὰ σπάνιά της φορέματα καὶ μὲ τὰ λαμπρά της στολίδια.

Ἡ ὕστερη τούτη γυναικούλα, μὲ ὅλη της τὴν ὑπεροχὴ ἀπάνου στὴν πρώτη, ἔχει τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κεφαλιοῦ της γεμάτο κορδέλες, φιγουρίνια, συναναστροφές, τραπουλόχαρτα, μαγαζιά μὲ μόδες, καπέλα μὲ πιουῆμες* ... ἀλλὰ τόσο μόνο.

Καί ὁμως ἡ γυναικούλα τούτη κυβερνᾷ ἴσως τὸ ἀνθρωπάκι τὸν ἄνδρα τῆς καὶ ἀντάμα οἱ δύο τους ἀνατρέφουν τὰ παιδιὰ τους κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τῶν γονέων!... Ὅπου γυναικοῦλες καὶ ἀνθρωπάκηδες κάμνουν τὸ σῶμα τῆς κοινωνίας, ἐκεῖ δὲν ἐχτιμοῦνται, παρὰ τὰ μηδαμινά, τὰ στάσιμα, τὰ γελοῖα. Οἱ λίγοι ἀνώτεροι κιτρινοφυλιάζουνε καὶ μαραίνονται ἀποθαρρημένοι. Ἡ δὲ κοινωνία μένει πάντα εὐκαταφρόνητη καὶ ἀνάξια σύγχρονη τοῦ λοιποῦ ἐξευγενισμένου κόσμου.

« Ἴδου ὁ ἄνθρωπος »

Ἄρθρος Λιουζαρίος

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ι. Η Θ Ο Γ Ρ Α Φ Ι Κ Α

1. Ο ΠΑΠΑ - ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

—Παπαδιά μου, εἶπεν ὁ παπα-Νάρκισσος, ἀφοῦ ἀπέφαγε καὶ ἔφακε τὸν σταυρόν του· παπαδιά μου, μοῦ κατεβαίνει ὁ ὕπνος γλυκὰ-γλυκὰ. Μὲ τὴν ἀδειάν σου θὰ τὸν πάρω.

—Νὰ τὸν πάρῃς καὶ νὰ τὸν καλοπάρῃς, παπά μου. Σοῦ ἀξίζει νὰ ἡσυχάσῃς ὕστερα ἀπὸ τόσῃν κούρασιν σήμερα. Καὶ οὔτε θὰ ἔλθῃ κανεὶς νὰ σὲ ταράξῃ μὲ αὐτὸ τὸ λιοπύρι.

Καὶ ἤρχισεν ἡ παπαδιά νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὴν τράπεζαν εἰς τὸν νεροχύτην τὰ ὀλίγα πινάκια καὶ τὰ δύο μαχαιροπίρουνα, διὰ νὰ τὰ καθάρισῃ, προτοῦ τὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἐξέχουσαν ἐπὶ τοῦ τοίχου σανίδα, μεταξὺ τοῦ νεροχύτου καὶ τῆς ἐστίας. Διότι τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ἦτο συγχρόνως καὶ μαγειρεῖον καὶ ἐστιατόριον καὶ αἶθουσα. Ἡ τράπεζα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔφαγον τὸ λιτὸν γεῦμα των, τέσσαρες ξύλινα καθέκλαι καὶ εἰς ψάθινος καναπές ἦσαν τὰ μόνα ἐπιπλά του. Ὁ καναπές ἦτο ἀντικρὺ τῆς ἐστίας. Ἄνωθεν αὐτοῦ ἐκρέματο ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐντὸς μαύρου ξυλίνου πλαισίου (χωρὶς ὁμως ὕαλον), λιθογραφία κιτρίνη ἐκ τῆς πολυκαιρίας, παριστῶσα τὴν ἄφιξιν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος εἰς Ναύπλιον. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς μὲν τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ γωνίαν τοῦ τοίχου ἦτο ἡ θύρα τοῦ κοιτῶνος, εἰς δὲ τὴν πρὸς τ' ἀριστερὰ ἡ θύρα τοῦ κήπου. Μεταξὺ τῶν δύο θυρῶν ἔκειτο κιβώτιον ὀγκῶδες, πρασίνου χρώματος, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τάπητς μικρὸς διπλωμένος

εις τέσσαρα. Τὸν τοῖχον ἄνωθεν τοῦ κιβωτίου ἐστόλιζεν ἑτέρα λιθογραφία, ἄνευ πλαισίου αὐτῆ, προσηλωμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου διὰ τεσσάρων μικρῶν καρφίων καὶ παριστῶσα, ὄχι πολὺ ἐντέχνως, τὴν ἀποψιν τοῦ ἐν Τήνῳ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἐνθύμημα τοῦτο, προδήλως, εὐλαβοῦς τοῦ οἰκοδεσπότη ἀποδημίας εἰς τὸ προσκυνητήριον ἐκεῖνο.

Κατάντικρυ τοῦ κιβωτίου ἦτο ἡ θύρα τῆς οἰκίας, ἑκατέρωθεν δὲ αὐτῆς δύο παράθυρα, τῶν ὁποίων τὰ φύλλα ἦσαν κλειστά. Ἡ θύρα ἐχωρίζετο ὀριζοντίως εἰς δύο φύλλα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν κάτω ἦτο κλειστόν, τὸ δὲ ἄνω ἀνοικτὸν πρὸς τὸν στενὸν ἔξω δρομίσκον καὶ εἰσῆρχετο δι' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ δωματίου τὸ ἄφθονον φῶς τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου.

Ἐν τούτοις, ὁ παπα-Νάρκισσος ἐγερθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα, ἔφερον ἐκεῖθεν τὸ προσκέφαλόν του, τὸ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ καναπέ, ἔκλεισε καὶ τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας, διὰ νὰ γίνῃ τὸ δωμάτιον σκοτεινὸν καὶ δροσερόν, καὶ ἐξηπλώθη εἰς τὸν καναπέν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα λεπτά ἠγέρθη πάλιν, ἐπῆρε τὸν ἐπὶ τοῦ κιβωτίου τάπητα, τὸν ἐξεδιπλώσε, τὸν ἠπλώσε μετὰ προσοχῆς ἐπὶ τοῦ καναπέ, καὶ ἐστρώθη μετὰ μεγαλυτέρας ἢ πρότερον εὐχαριστήσεως, ἐνῶ ἡ παπαδιὰ ἐξηκολούθει ἐν σιωπῇ τὴν παρὰ τὸν νεροχύτην ἐργασίαν τῆς.

Ἐδικαιοῦτο πράγματι ὁ παπα-Νάρκισσος νὰ θέλῃ ἀνάπαυσιν τὴν μεσημβριαν τῆς Κυριακῆς ἐκείνης. Ἦτο ἐπὶ ποδὸς ἀπὸ τὰ ἐξημερώματα. Ἐν ἐλλείψει ἄλλου ἱερέως, ἢ διακόνου, ἢ καὶ ἀναγνώστου, αὐτὸς ἀνέγνωσε κατὰ τὸ σύνηθες τὸν ὄρθρον καὶ ἐτέλεσε τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν μόνην ἐκκλησίαν τοῦ μικροῦ χωρίου του. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας μετέβη πεζὸς εἰς ἀπομεμακρυσμένον μέρος τῆς νήσου, μετὰ τοῦ Εἰρηνοδίκου καὶ μαρτύρων, πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν ὀρίων ἐνὸς ἐκεῖ ἀγροῦ του, τοῦ ὁποίου ὁ γείτων ἀντεπιοεῖτο μίαν λωρίδα. Καὶ ἐπέστρεψε μὲν ἱκανοποιηθεὶς, διότι ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιόν του ἐπισήμως, ἀλλ' ὁμως ὁ δρόμος ἦτο μακρὸς, ὁ δὲ καύσων ὑπερβολικὸς. Εἶχε παρέλθει ἡ συνήθης τοῦ γεύματος ὥρα, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἡ παπαδιὰ ἐπερίμενεν ἀνησυχοῦσα μὴ χαλάσῃ τὸ φαγητόν. Ἀλλ' ὁ πεινασμένος παπάς τὸ εὔρεν ἐξαιρετικὸν καὶ τὸ ἐτίμησε κατὰ κόρον, πρὸς ἄκραν τῆς συζύγου του εὐχαρίστησιν. Συνετέλεσε δὲ καὶ τοῦτο ἴσως πρὸς αὐξησιν τοῦ βάρους τῶν βλεφάρων του.

Ὁ μεσημβρινὸς καύσων, εὐαρέστως μετριαζόμενος ἀπὸ τὸ σκό-

τος τοῦ δωματίου, ἡ ἄκρα σιωπή, διακοπτομένη ἀπὸ μόνην ἑξωτῶν τεττίγων τὴν μονότονον μουσικὴν, ἐντὸς δὲ τῆς οἰκίας ἀπὸ τὰς ἐλαφρὰς κινήσεις τῆς παπαδιᾶς, τοποθετούσης τὰ πινάκια εἰς τὴν θέσιν των, ὁ κάματος τοῦ χορτασθέντος παπαῶ, ὁ ἀπαλὸς ἐπὶ τοῦ καναπέ τάπης, τὰ πάντα προσεκάλουν τὸν ὕπνον.

Μὲ ἡμίκλειστα τὰ βλέφαρα ὁ ἱερεὺς παρηκολούθει τὴν ἐργασίαν τῆς συζύγου του, ἡ δὲ ξανθὴ του γενειὰς μόλις ὑπέκρυπτε μειδιάμα ἀπάτου ἀγαλλιάσεως. Ἐσκέπτετο ὅτι ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν θὰ προστεθῆ κοιτὶς βρέφους εἰς τὸν κοιτῶνα των. Χθὲς μόνον ἔμαθε τὸ χαρμόσυνον μυστικόν. Ἡ παπαδιὰ τὸ ἐξεμυστηρέυθη τὴν νύκτα, εἰς τὰ σκοτεινά, συστελλομένη νὰ τὸ εἶπη εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Καί, ἐνῶ ἐστήριζε τρυφερῶς τὰ νυσταλέα βλέμματα εἰς τὴν νεαράν του γυναῖκα, διέβαινον ταυτοχρόνως ἐνώπιον τῆς φαντασίας του σκηναὶ διάφοροι τοῦ παρελθόντος βίου, προσλαμβάνουσαι βαθμηδὸν μορφήν ὄνειρου, καὶ συναρμολογούμεναι, ἐν τῇ ταχείᾳ αὐτῶν καὶ νεφελῶδει διελίξει, μὲ τὴν εὐφρόσυνον συναίσθησιν τῆς παρούσης εὐτυχίας.

Πρὸ τριῶν μόνον μηνῶν ἀπήλαυσεν ὁ παπα-Νάρκισσος τὴν διπλὴν τιμὴν νὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ σύζυγος. Παιδιόθεν ἐφόρει τὸ ράσον, ταχθεὶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν προτοῦ εἰσέτι γεννηθῆ. Ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων οἱ πρωτότοκοι τῆς μητρικῆς οἰκογενείας του ἐγίνοντο ἱερεῖς, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ιδιοκτῆτου ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἥτις ἦτο τὸ στόλισμα, τὸ καύχημα καὶ τὸ προσκυνητήριον τῆς νήσου. Ἄλλ' ὁ προκάτοχος τοῦ Ναρκίσσου, καὶ θεῖος του, ἦτο κατ' ἐξάίρεσιν ἄτεκνος. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐνύμφευσεν τὴν νεωτέραν αὐτοῦ καὶ μόνην ἀδελφήν, ἐτέθη ὅρος ρητὸς εἰς τὸ προικοσύμφωνον, ὅτι ὁ πρῶτος υἱὸς τῆς θὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ κληρονόμος του.

Ἡ χαρὰ τῆς οἰκογενείας, ὅτι ἐγεννήθη ἄρρεν, ὑπερέβη τὴν συνήθως ἐκδηλουμένην εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πρὸς ἀδικαιολόγητον ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν θηλέων. Ὁ μικρὸς Νάρκισσος ἐθηλάσθη μετὰ σεβασμοῦ, καθὸ μέλλων ἱερεὺς, παιγνίδια του ἦσαν κομβολόγια καὶ σταυροί, ὅτε δὲ ἤρχισε νὰ ὀμιλῇ, πρῶτας λέξεις μετὰ τὰ παγκόσμια π α π ἄ καὶ μ α μ ἄ, ἐδιδάχθη νὰ ψελλίζῃ τὸ Κ Ὑ ρ ι ε Ἐ λ ἔ η σ ο ν. Μόλις ἠδύνατο νὰ περιπατῇ στερεῶς, ὅτε ἔλαβε τὸ προνόμιον τοῦ νὰ κρατῇ τὴν λαμπάδα ἐνώπιον τοῦ θείου του ἱερουργοῦντος. Οὗτος ἐδίδασκεν εἰς τὸν μικρὸν ἀνεψιὸν του τὸ ἀλφάβητον διὰ τῶν ἐρυθρῶν ψηφίων τοῦ Ὁρολογίου*, βραδύτερον δὲ τὴν ἀνάγνωσιν διὰ τῆς Ὁκτο-

ήχου*. Ἄλλ' ὅμως ταῦτα πάντα δὲν περιέστελλον τὰς πρὸς τὸ παί-
ζειν ὀρμὰς τοῦ μικροῦ ἱερωμένου, οὐδὲ τὸν ἀπήλλασσον χειροτονίας
ἄλλου εἴδους, ὅτε ἤρχετο μὲ τὸ ράσον κατεσχισμένον ἀπὸ τὰς ἀναρ-
ριχήσεις εἰς βράχους, ἢ ἀπὸ διαπληκτισμούς ὑπὲρ τὸ δέον ζωηροῦς
μετὰ συνηλικιωτῶν του.

Ἄμα εἰσελθὼν εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ μικρὸς
ρασοφόρος ἐξενιτεύθη, διὰ νὰ μὴ ἐξαμβλύνη ἢ πολλήν σχέσις τὸ σέβας
τοῦ ποιμνίου πρὸς τὸν ἐπίδοξον ποιμένα του. Εἰς Ἄνδρον ἰδιώτευσέ
γέρων θεῖος τῆς μητρός του, ὅστις χρηματίσας ἐπίσκοπος Σαλμα-
θοῦντος παρητήθη τοῦ ἱεροῦ ἀξιώματος, ἀφοῦ ἀπεθησαύρισε τὰ ἀρ-
κοῦντα ὅπως ζήσῃ ἐν ἀνέσει τὸ λοιπὸν τοῦ βίου. Πρὸς τοῦτον ἀπε-
στάλη ὁ Νάρκισσος. Ὁ Δεσπότης τὸν προσεδέχθη εὐχαρίστως, πα-
ραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν καὶ τὸν τίτλον ἀναγνώστου. Πρὸς δι-
καίωσιν δὲ τοῦ πρώτου τούτου βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης, ὁ Νάρκισσος
ἐξηκολούθησε τὰ μαθήματά του ὄχι μόνον εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Ἄν-
δρου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν πρωτοσύγκελλον τοῦ πρώην Σαλμαθοῦντος,
ὅστις ἰδίως τὸν προήλειφεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά.

Ἐντὸς τοιαύτης προσφυοῦς ἀτμοσφαιράς προητοιμάζετο ὁ νέος
διὰ τὸ στάδιόν του. Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινῶν ὁ ἀναγνώστης ἐπρό-
κειτο νὰ προχειρισθῇ εἰς διάκονον, ὅτε ἤλθεν εἰς Ἄνδρον ἡ εἰδησις,
ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ θεῖος του, οἱ δὲ συμπολίται του τὸν προσεκάλουν πρὸς
παραλαβὴν τῆς ἱερᾶς διαδοχῆς. Ἦτο νέος εἰσέτι διὰ τὰ καθήκοντα
ἱερέως, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ περιπέσῃ εἰς ξένας χεῖρας τὸ οικογενεια-
κὸν προνόμιον. Ὁ πρώην Σαλμαθοῦντος, καίτοι φέρων βαρέως τὴν
στέρησιν τοῦ ἀναγνώστου καὶ μέλλοντος διακόνου του, τὸν ἔστειλε
μὲ τὴν εὐχὴν του εἰς τὴν πατρίδα πρὸς εὔρεσιν νύμφης προτοῦ τὸν
χειροτονήσῃ.

Τοῦτο οὐδαμῶς δυσηρέσται οὐδὲ ἐδυσκόλευε τὸν Νάρκισσον,
καθόσον ἡ ἐκλογή ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη. Ἐκ βρεφικῆς σχε-
δὸν ἡλικίας ἐθεώρει τὴν Ἀρετούλαν ὡς μέλλουσαν γυναῖκα του. Οἱ
γονεῖς τῶν δύο παιδίων ἐπεκύρωσαν παιδιόθεν τὸ συνοικέσιον, κατὰ
τὸ ἥμισυ παίζοντες καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ σπουδάζοντες, ἀλλ' ὁ μικρὸς
Νάρκισσος παρεδέχθη ἐξ ἀρχῆς τὸ σπουδαῖον μόνον μέρος τῆς ὑπο-
θέσεως, ὅτε δὲ ἀνεχώρησεν εἰς Ἄνδρον, ἀντήλλαξε μετὰ τῆς μικρᾶς
συμπαικτρίας του ὑπόσχεσιν ἀμοιβαίας πίστεως.

Μετὰ ὀκτῶ ἐτῶν ἀπουσίαν εὔρε τὴν Ἀρετούλαν μεταβληθεῖσαν

εις νέαν κομφήν και ώραιαν, άλλα και ή ξανθή κεφαλή του Ναρκίσσου δέν ήλαττοῦτο ώραιότητος ὑπό τόν μαῦρον σκοῦφον του ἀναγνώστου. Ὁ συνοδεύσας τόν γαμβρόν Δεσπότης ηὐλόγησε τόν γάμον, έχειροτόνησε τόν νεανίαν διάκονον και πρεσβύτερον και έπέστρεψε πάλιν εις Ἄνδρον.

Πρό τριῶν ήδη μηνῶν ὁ Νάρκισσος ήτο ιερέυς, τὰ πάντα δ' έβαινον κατ' ευχήν. Οί χωρικοί έφέροντο πρός τόν έφημέριόν των μέ σέβας ἀνώτερον του ὀφειλομένου εις τήν ήλικίαν του, ή σύζυγός του προητοιμάζε τόν διάδοχον, οί άγροί του προεμήνυον ευκαρπίαν, αί πρόσοδοι τής εκκλησίας δέν ήλαττώθησαν. Τί άλλο ήδύνατο νά επιθυμήση ; Και ὅμως ή ευτυχία του δέν ήτο έντελής. Τήν έπεσκίαζε μία μεγάλη και διαρκής άνησυχία. Ὁ ιερέυς παραμυθεί τούς ψυχωραγοῦντας και κηδεύει τούς νεκρούς ! Τούς νεκρούς ! Ἴδου ή σκέψις, ή ὀποία τόν έβασάνιζε· τὸ νέφος, του ὀποίου ή σκιά έμαύριζε τόν φαιδρόν άλλως ὀρίζοντα του βίου του.

Ὁ τρόμος του θανάτου τόν κατείχεν άφότου τόν έφερον, μικρόν έτι, ν' άσπασθῆ τὰ κλειστά ψυχρά βλέφαρα του νεκροῦ πατρός του. Ἄληθῶς, παρευρέθη εις πολλές κηδείας εκτοτε. Ζῶν πλησίον ιερέων πάντοτε, άνατραφεις οὔτως ειπεῖν έντός τής εκκλησίας, πῶς ήδύνατο νά μή παρακολουθῆ και νά μή λαμβάνη και οὔτος τὸ μέρος του εις τὰς νεκρωσίμους τελετάς ; Ἄλλ' ὅμως εύρισκε πάντοτε τόν τρόπον νά ὑπεκφεύγη τήν θέαν του θανάτου. Προσηλῶν τὰ ὄμματα εις τήν λαμπάδα ή εις τὸ ψαλτήριον, τὸ ὀποῖον εκράτει, κρυπτόμενος τὸ κατὰ δύναμιν ὀπισθεν τῶν ὑψηλοτέρων ὀμηλικῶν του, ποτέ δέν άνύψωσε τὸ βλέμμα πρός τὸ άπνουν του νεκροκραβάτου φορτίον, ποτέ δέν ὑπήκουσεν εις τήν σπαραξικάρδιον πρός τούς έπιζῶντας πρόσκλησιν του νά δώσουν τόν τελευταῖον άσπασμόν εις τήν σάρκα, έξ ἧς άπεχωρίσθη ή ψυχή.

Ἄλλ' ὅμως πῶς ήδύνατο, γενόμενος ιερέυς, νά άποφύγη έφεξῆς τής άποσυνθέσεως τήν έπαφήν ; Ἡσθάνετο ὅτι δέν ήτο δυνατόν νά έξοικειωθῆ πρός τὸ άπαίσιον θέαμα. Ἐξωμολόγησε πρός τόν Δεσπότην τούς φόβους του, εξεμυστηρέυθη τούς ένδοιασμούς του, άπέκάλυψε τήν αδυναμίαν του, άλλ' ὁ γέρων τόν ένουθέτησε, τόν επέπληξε, τόν ένεθάρρυνε, τόν έβεβαίωσεν ὅτι θα συνηθίση και αὐτός καθώς τόσοι άλλοι εις τήν φρίκην του θανάτου, άνύψωσε τὸ φρόνημά του, ὑποδεικνῶν τὸ μεγαλειόν τής άποστολῆς του ιερέως παρά τήν

κοίτην τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ τὸν λάκκον τοῦ τεθνεώτος. Ὁ Νάρκισσος ἐπέισθη. Ἐπέισθη, ἀλλ' ὁ φόβος δὲν ἐξέλιπεν. Ἐπὶ τρεῖς ἡδὴ μῆνας, ὀφέποτε ἤρχετό τις πρὸς ἐπίσκεψίν του, ἔτρεμε μὴ ἔρχεται φέρων ἀγγελίαν θανάτου. Μέχρι τοῦδε διέφυγε τὴν φοβερὰν δοκιμασίαν, ἀλλ' ἐσκέπτετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραταθῆ ἐπὶ πολὺ ἢ μὴ ἐμφάνισις τοῦ θανάτου εἰς τὴν νῆσον του. Καὶ τώρα, ἐνῶ κατέβαινε γλυκὺς ὁ ὕπνος εἰς τὰ βλέφαρά του, μεταξὺ τῶν εὐαρέστων εἰκόνων ὅσαι ἐπλανῶντο ὡς σκιαὶ ὀνείρων ἐνώπιόν του, ἀνεμειγνύοντο καὶ σκηναὶ ὀδυνηραὶ ἐπιθανάτου ἐξομολογήσεως.

Ἄλλὰ βαθμηδὸν αἱ εἰκόνες αὗται ἐθολώθησαν πᾶσαι καὶ ἀπεσβέσθησαν, τὰ ἡμίκλειστα βλέφαρά του ἐκλείσθησαν ἐντελῶς, ἡ χεὶρ ἔπεσε βαρεῖα ἐπὶ τοῦ τάπητος, ἡ παρεὶα ἐβυθίσθη εἰς τὸ προσκέφαλον, καὶ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ ἡσύχου δωματίου ἀντήχησεν ἰσχυρὰ καὶ ἰσόχρονος ἡ ὑγιῆς ἀναπνοὴ τοῦ ἀποκοιμηθέντος ἱερέως.

Ἡ παπαδιὰ ἐν τούτοις ἀπετελείωσεν τὴν ἐργασίαν της καὶ βαίνουσα ἀκροποδητή, διὰ νὰ μὴ ταραξῆ τὸν ἄνδρα της, μετέβη εἰς τὸν κοιτῶνα καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθε φέρουσα μικρὸν δέμα. Ἐκάθισεν εἰς τὸ παρὰ τὴν σβεστήν ἐστίαν σκαμνίον, ἤνοιξε τὸ δέμα καὶ ἤπλωσεν ἐπὶ τῶν γονάτων της τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ περιεχόμενα. Ἦσαν βρεφικὰ ἐνδύματα, δανεισθέντα ὡς δεῖγμα διὰ τὰ ἐργόχειρα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐσκόπευε ν' ἀφοσιωθῆ ἐφεξῆς. Καὶ τὰ ἔβλεπεν ἡ παπαδιὰ μετὰ πόθου, καὶ τὰ παρετῆρει μετὰ βραδύτητος, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπεκρύπτετο ἄλλο αἶσθημα ἢ ἡ περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν των προσοχή. Καὶ διακόπτουσα τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐνδυμάτων, ἔστρεφεν ἐν τῷ μεταξὺ τὸ βλέμμα καὶ ἔβλεπε ρεμβάζουσα τὸν ἡσύχως κοιμώμενον σύζυγόν της.

Ἦχος βημάτων βαρέων προχωρούντων πρὸς τὴν οἰκίαν διέκοψεν αἴφνης τὴν ἔξω ἡσυχίαν. Τὰ βήματα διεκόπησαν πρὸ τῆς θύρας, καὶ τὸ ἄνω φύλλον αὐτῆς, ὑπέικον εἰς πίεσιν χειρὸς ὠθούσης ἔξωθεν, ἔτριξεν ἐλαφρῶς καὶ ἠνοιχθῆ κατὰ τὸ ἡμισυ. Τὸ φῶς εἰσῆλθεν ἄφθονον ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἱερέως μετέβαλε ρυθμόν, ἀλλ' ὁμως δὲν ἔπαυσεν ἀντηχοῦσα, ἡ δὲ παπαδιὰ στρέψασα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἀνοιχθὲν θυρόφυλλον, ἔθεσε τὸν δάκτυλον εἰς τὰ χεῖλη, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ σιωπὴν εἰς τὸν ἀνοίξαντα.

Ἐντὸς τοῦ φωτεροῦ τετραγώνου, τοῦ σχηματισθέντος διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ἄνω μέρους τῆς θύρας, προέκυπτε τὸ στήθος καὶ ἡ κεφαλὴ γέροντος χωρικοῦ. Τὸ παλαιὸν φέσι του περιέδεε μανδήλιον

βαμβακερόν, τοῦ ὁποίου αἱ λευκαὶ ἄκραι ἐκρέμαντο ὀπισθεν πρὸς προφύλαξιν τοῦ ρυτιδωμένου αὐχένος του. Ὑπὸ τὸ φέσι ἔλαμπον οἱ ζωηροὶ ὀφθαλμοὶ του, σκιαζόμενοι ἀπὸ δασείας πολιᾶς ὀφρῶν.

Ὁ ἰδρῶς ἔσταζεν ἀπὸ τοὺς κροτάφους του. Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐκράτει ράβδον στηριζομένην ἐπὶ τοῦ ὤμου του, ἀπὸ δὲ τὴν ἄκραν τῆς ράβδου ἐκρέματο ἐπὶ τῶν νώτων του καλᾶθιον σκεπασμένον μὲ φύλλα λαχάνων.

Ἡ παπαδιά ἐγερθεῖσα ἐπλησίασεν ἀποφητὴ πρὸς τὴν θύραν.

—Καλημέρα, γερο-Θανάση, ἐπιθύρῃσεν. Ὁ παπὰς κοιμᾶται.

—Τὸ βλέπω, παπαδιά μου, ἀπεκρίθη ὁ γέρον προσπαθῶν ἀνεπιτυχῶς νὰ καταβιβάσῃ εἰς ψιθυρισμὸν καὶ οὗτος τὸν ἤχον τῆς βραγχώδους φωνῆς του. Τὸ βλέπω, ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ξυπνήσῃ.

—Τί τρέχει ; τί τὸν θέλεις;

—Δὲν τὸν θέλω ἐγὼ, δόξα σοι ὁ Θεός ! Ὁ λεπρὸς τὸν θέλει.

—Κύριε ἐλέησον ! Ὁ λεπρὸς ! ἐπανέλαβεν ἡ παπαδιά.

Καὶ ἀνελογίσθη διὰ μιᾶς τοὺς φόβους τοῦ συζύγου της—τὴν φρίκην του ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν λεπρὸν τὴν ἐξάσκησιν τῶν δυσχερῶν καθηκόντων του—καὶ τὴν ἀπόστασιν ἕως εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς νήσου, ὅπου ὁ δυστυχῆς ἐκεῖνος διήρχετο τὸν ἔρημον βίον—καὶ τὸν πολὺν καύσωνα τῆς θερινῆς ἐκείνης ἡμέρας.

—Ἐτελείωσαν μοῦ φαίνεται τὰ ψωμιά του, ὑπέλαβεν ὁ χωρικός.

—Κύριε ἐλέησον, ἐπανέλαβεν ἡ παπαδιά, μὴ εὐρίσκουσα ἄλλας λέξεις πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἀδημονίας της καὶ στρέφουσα τὰ ἀνήσυχα βλέμματα πρὸς τὸν καναπέν.

Ὁ ἱερεὺς ἤκουσε τὰ πάντα, ἀλλὰ τὰ ἤκουσεν ὡς εἰς ὄνειρον. Τὸ ἄνοιγμα τῆς θύρας διέκοψε τὸν ὕπνον του, ἀλλ' αἱ αἰσθήσεις του ἔμεινον εἰσέτι εἰς νάρκωσιν, αἱ δὲ ιδεαὶ συνωθοῦντο συγκεχυμέναι καὶ ἄνευ σειρᾶς ἐντὸς τῆς κεφαλῆς του. Εἶδε διὰ τῶν κλειστῶν βλεφάρων τὸ χυθὲν ἐντὸς τοῦ δωματίου φῶς, ἤκουσε τὴν γυναῖκα του προσαγορεύουσιν τὸν γερο-Θανάσην, ἤκουσεν ὅτι ὁ λεπρὸς τὸν θέλει. . . Ἄλλ' ἡ τελευταία τοῦ γέροντος φράσις καὶ τὸ δεῦτερον τῆς συζύγου του «Κύριε ἐλέησον» τὸν ἀφύπνισαν ἐντελῶς.

Ἀνέκυψε τὴν κεφαλὴν, κατεβίβασε τοὺς πόδας, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ καναπέ, μὲ τὰς δύο χεῖρας στηριζομένας ἐπὶ τοῦ τάπητος, μὲ τὰ βλέμματα προσηλωμένα πρὸς τὴν θύραν καὶ τὰ χεῖλη ἡμιοικτικά, ἔμει-

νευ ἀκίνητος καὶ σιωπηλός. Ἐσκέπτετο ἄραγε ; Ὅχι δὲν ἐσκέπτετο, ἀλλ' ἔφαντάζετο ὅτι βλέπει ἐνώπιόν του τὴν ἑλεεινὴν καλύβην ἐπὶ τῶν βράχων, ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, ὅπου πρὸ ἐτῶν πολλῶν, ὠθούμενος ὑπὸ παιδικῆς περιεργείας ἐπλησίασε διὰ νὰ ἴδῃ τί ἐστὶ λεπρός. Ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει τὸν δυστυχῆ τῆς καλύβης κάτοικον, καθὼς τὸν εἶδε τότε καθήμενον κατὰ γῆς εἰς τὴν σκιὰν μιᾶς κέδρου, καθαρίζοντα χόρτα ἄγρια ἐντὸς τῆς πηλίνης χύτρας του καὶ στρέφοντα μετ' ἀπορίας τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν μικρὸν ρασοφόρον. Ἀνεπόλει πῶς, ὅτε εἶδε τὴν ἀποτρόπαιον ἐκείνην μορφήν, ρῖγος φρίκης τὸν κατέλαβε καὶ ἔφυγε δρομαίως πρὸς τοὺς συντρόφους του, οἵτινες ἀτολμότεροι τὸν ἐπερίμενον μακρὰν τῆς καλύβης . . .

—Νὰ μὲ συμπαθήσης, παπά μου, εἶπεν ὁ γερο-Θανάσης. Σ' ἐξύπνησα. Ἀλλὰ ψυχομαχεῖ ὁ λεπρός καὶ σὲ θέλει· καὶ εἶναι πολὺς ὁ δρόμος ἕως ἐκεῖ. Ἴσως δὲν τὸν προφθάσης.

Ὁ παπα-Νάρκισσος ἠγέρθη.

—Παπαδιά, εἶπεν, ἡ δὲ φωνὴ του ἔτρεμεν ὀλίγον. Τὸ καλυμμαύχι καὶ τὸ ράσον μου.

Ἐπήκουσεν ἐκείνη σιωπῶσα καὶ ἔφερεν ἐκ τοῦ κοιτῶνος τὰ ζητηθέντα.

—Δὲν θὰ κάμης πεζὸς τόσον δρόμον, παπά μου, ὑπέλαβε θεωπευτικῶς.

—Ὅχι, ὄχι, εἶπεν ὁ γερο-Θανάσης. Πηγαινῶ νὰ εὔρω κτῆμα κι ἔρχομαι ἀμέσως νὰ τὸν πάρω.

—Θὰ ἔλθῃς μαζί μου ; ἠρώτησεν ὁ ἱερεὺς.

—Καὶ βέβαια.

Ὁ γέρον ἀνεχώρησεν ἐσπευμένως πρὸς εὐρεσιν κτήματος, ὡς ὀνομάζουν εὐφῆμως τὰ κτήνη των οἱ νησιῶται.

—Ἰδέ, ἔλεγεν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἐνῶ ἔνιπτε τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον εἰς τὸν νεροχύτην. Ἰδέ ὁ γερο-Θανάσης εἶδε τὸν λεπρὸν καὶ τὸν ἐβοήθησεν, ἔρχεται πεζὸς ἀπ' ἐκεῖ καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ κάμῃ πάλιν τὸν δρόμον μαζί μου. Διατί ; Χάριν φιλάνθρωπίας. Κι ἐγὼ συλλογίζομαι τὴν φρίκην τοῦ νὰ παρασταθῶ εἰς τὸ ψυχομαχητὸν ἐνὸς χριστιανοῦ ; Θὰ διστάσω, ἐνῶ πρόκειται περὶ ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντός μου ;

Ἡ παπαδιά τὸν ἤκουε προσπαθοῦντα διὰ τῶν λόγων τούτων νὰ ἀνυψώσῃ τὸ θάρρος του, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ προσθέσῃ τι καὶ αὕτη

πρὸς ἐνίσχυσίν του. Ἐπρόσφερεν ἐν σιωπῇ τὸ προσόψιον εἰς τὸν ἄνδρα τῆς, ἐκείνος δὲ ἐσπογγίσθη, ἐφόρεσε τὸ ράσον, ἔθεσεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καλυμμαύχιον, ἐφίλησε τὴν σύζυγόν του εἰς τὸ μέτωπον καὶ ἐξῆλθε κρατῶν εἰς χεῖρας τὰ κλειδιά τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ οἰκία τοῦ ἱερέως ἔκειτο, τελευταία καὶ ἀπομονωμένη, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀποτόμου κορυφῆς, τῆς ὁποίας τὰ πλευρὰ κατεῖχον αἱ λοιπαὶ οἰκοδομαὶ τοῦ χωρίου, ὑπερκείμεναι ἀλλήλων. Εἰς τὸ μέσον περίπτου αὐτῶν ἦτο ἡ μικρὰ ἐκκλησία τῆς Ὑπαπαντῆς, κτήριον παλαιὸν βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, μὲ τροῦλον πυργοειδῆ ὑψούμενον ὑπεράνω τῶν πέριξ ταπεινῶν οἰκιῶν. Ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ ἱερέως μέχρι τῆς ἐκκλησίας ἡ στενὴ λιθόστρωτος ὁδὸς ἀνέβαινεν ἐλικοειδῶς, ὃ δὲ ἥλιος, ἀκτινοβολῶν κατὰ κάθετον, καθίστα κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν κοπιωδεστέραν τοῦ συνήθους.

Τὰ παράθυρα τῶν ἐκατέρωθεν οἰκίσκων ἦσαν κλειστά, ποῦ καὶ ποῦ ὅμως τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας ἦτο ἀνοικτόν, ὃ δὲ οἰκοδεσπότης ἦ καὶ ἡ σύζυγός του στηρίζοντες τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ κλειστοῦ κάτω φύλλου ἐφαίνοντο περιμένοντες τὴν διάβασιν τοῦ ἱερέως. Ὁ γερο-Θανάσης διαβαίνων διέδωκε τὴν εἴδησιν ὅτι ὁ λεπρὸς ἀποθνήσκει. Καὶ ἔχαιρέτα ὁ ἱερεὺς τοὺς χωρικοὺς :

— Καλημέρα, κύρ Γιάννη.

— Ὡρα καλή, κυρὰ Θάναϊνα.

— Ἡ εὐχή σου, παπά μου.

Προφανῶς εἶχον πάντες διάθεσιν δι' ἐκτενεστέραν συνδιάλεξιν, ἀλλ' ὁ παπάς ἐβιάζετο. Ἀνῆλθεν ἰδρωμένος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἤνοιξε τὴν θύραν, εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ δροσεροῦ ναοῦ, ἔλαβεν εὐλαβῶς ἐκ τοῦ ἀναιμάκτου θυσιαστηρίου τὸ ἱερόν τῆς θείας Μεταλήψεως σκεῦος καὶ τὸ εὐχολόγιόν του, τὰ ἐτύλιξε ἐντὸς τοῦ περιτραχηλίου του, περιέδεσε τὸ περιτραχήλιον ἐντὸς μαύρης λινῆς θόνης καὶ ἐξῆλθεν.

Ἐκλείε μόλις τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας, ὅτε ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ γερο-Θανάση παροτρύνοντος τὸ κτήμα. Τὸ ζῶον δὲν ἐφαίνετο πρόθυμον εἰς ἐκδρομὴν ἐντὸς τοῦ καύσωνος. Ὁ ἱερεὺς προέβη εἰς προὔπαντησίν του, τὸ ἐθώπευσεν, ἀνέβη εἰς τὴν ράχιν του, ἀφοῦ ἐναπέθεσεν ἀσφαλῶς τὸ δέμα ἐντὸς τοῦ κόλπου του, καὶ ἤρχισεν ἡ πορεία. Ὁ γέρον χωρικός παρηκολούθει πεζός.

Πλείότεραι θύραι ἦσαν ἤδη ἀνοικταί, οἱ δὲ εὐσεβεῖς χωρικοί, γνω-

ρίζοντες τί ἔφερεν ἐντὸς τοῦ κόλπου ὁ ἱερεὺς, ἔσταυροκοποῦντο ἐνῶ διήρχετο. Εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας του ἐπερίμενον ἡ παπαδιά, σκιάζουσα διὰ τῆς χειρὸς τοὺς ὀφθαλμούς της. Μειδιάμα εὐφρόσουνον ἐπέλαμψεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἱερέως. Ἐκράτησε τὸ ζῶον πρὸ τῆς θύρας καὶ ἠθέλησε ν' ἀποτεινῆ τὸν λόγον πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἀλλὰ δὲν ἀνῆρχοντο αἱ λέξεις εἰς τὰ χεῖλη του. Οὔτε ἐκείνη ἐπρόφερε λέξιν, ἐνῶ τὸν ἠτένιζε τρυφερῶς προσπαθοῦσα νὰ μειδιάσῃ. Ὁ παπα-Νάρκισσος ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀποχαιρετισμόν, ἐκτύπησε τὸν λαιμόν τοῦ ὄνου διὰ τοῦ σχοινίου τὸ ὅποιον ἐχρησίμευεν ἀντὶ χαλινοῦ, καὶ ἐπροχώρησε μετὰ τοῦ γέροντος. Τὸ βεβιασμένον μειδιάμα τῆς παπαδιάς ἐσβέσθη ἅμα εἶδε τὴν συνοδείαν ἀπομακρυνομένην, καὶ διὰ τοῦ ἀντίχειρος ἀπέμαξεν ἓν δάκρυ ἐκ τῶν βλεφαρίδων της.

Ὁ δρόμος ἐξηκολούθει καταβαίνων ἀναμέσον τῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ χωρίου ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων, ἔπειτα ἀνέβαινε πάλιν, διασχίζων πυκνὸν ἐλαιῶνα, μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ἀπέναντι λόφου, ὅπου τρεῖς ἀνεμόμυλοι ἐπερίμενον πνοὴν ἀέρος, ὅπως κινήσῃ τοὺς ἤδη ἀργοὺς ἱστιοφόρους τροχοὺς των. Ἐκείθεν ἠπλοῦτο εὐρὺ ὄροπέδιον κατωφερές, ἀπολλῆγον εἰς βράχους ἀποκρήμνους πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς νήσου. Ἡ ὁδὸς ἦτο τραχεῖα καὶ ἀπεριποίητος, ἀλλὰ καὶ ὁ γερο-Θανάσης καὶ τὸ κτῆμα του ἐφαίνοντο συνηθισμένοι εἰς τὰς πέτρας, αἵτινες ἐπηύξανον τὸ δύσβατον τοῦ ἐδάφους. Τοῖχοι χαμηλοὶ, ξηροτρόχαλοι, ἄνευ πηλοῦ ἢ ἀσβέστου, ἐχώριζον ἐκατέρωθεν τοὺς ἀμπελώνας. Καθόσον δὲ ἡ ὁδὸς ἀπεμακρύνετο, διεδέχοντο τοὺς ἀμπελώνας ἀγροὶ θερισθέντες ἤδη. Πέρα τῆς καλλιεργημένης ἐκτάσεως, ἀριστερόθεν μὲν τὸ ὄροπέδιον ἀνυψούμενον ἐσχημάτιζε σειρὰν λόφων θαμνοσκεπῶν, δεξιόθεν δὲ ἐκλινε βαθμιαίως πρὸς τὴν παραλίαν, καὶ ἡ κυανὴ τοῦ Αἰγαίου θάλασσα ἐξηπλοῦτο ἐκείθεν ἀπέραντος, ποικιλλομένη ἀπὸ τὰ ἀπέχοντα βουνὰ τῶν ἄλλων νήσων.

Ἦτο ἀληθῶς ὠραῖον τὸ θέαμα, ἀλλ' ὁ ἱερεὺς δὲν τὸ ἔβλεπεν. Ὁ νοῦς του ἦτο ἀλλαχοῦ προσηλωμένος. Οἱ φόβοι, τοὺς ὁποίους ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ γερο-Θανάση εἶχον κατ' ἀρχὰς περιστείλει, ἐπανῆρχοντο καὶ πάλιν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του. Αἱ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως προετοιμασίαι, ἡ παρουσία τῶν χωρικῶν εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν των, ἡ θεὰ τῆς συζύγου του, εἶχον ὅπως δῆποτε ἀναστηλώσει τὴν κλονιζομένην καρδίαν του. Ἀλλὰ τώρα εἰς τὴν ἔρημίαν τῆς ἐσοχῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιωπῆς, τὴν ὁποίαν ἐφαίνετο ἐπι-

τείνων ό διπλοϋς κρότος τών πετάλων του ζώου και τών βημάτων του γέροντος χωρικοϋ, ένφ ό ήλιος έκαie τούς ώμους του, εικόνες άπαισιοi έξευλίσσοντο και πάλιν ένώπιον τών άφηρημένων όφθαλμών του. Έπροσπάθει διά τής σκέψεως νά υπερνικήση τήν φαντασία του, άλλ' ή σκέψις δέν ίσχυεν. Έφοβείτο, έφοβείτο ό δυστυχής!

Δέν είχεν εισέτι όμιλήσει, άλλ' οϋδ' ό συνοδοιπόρος του διέκοψε τήν σιωπήν. "Ότε περιπατεί τις υπό τόν ήλιον επί έδάφους δυσκόλου, άκολουθών μάλιστα τó βάδισμα ζώου εύρώστου, δέν θεωρεί συνήθως τήν περίστασιν έρμοδιαν πρós συνομιλιάν, και άν έτι δέν έχει τήν ηλικίαν του γερο-Θανάση. Έπί τέλους ό ίερεύς άνέκυψεν έκ τών ζοφερών ρεμβασμών του. "Ηκουσε τόν γέροντα όπισθεν του άσθμαίνοντα, και σύρας πρós τó στήθος του τó σχοινίον έκράτησε τόν όνον. "Ό χωρικός έπέσπευσε τó βήμα και ήλθε πλησίον του.

— Τί έπαθες, παπά μου; Τί στέκεις;

— Θα κατέβω ν' άνέβης σύ, και όταν κουρασθώ αλλάζομέν.

— Καλέ, τί λόγος! Νά καθίσω έγώ και νά περιπατήσ έσύ!

— Είσαι κουρασμένος, γέρο μου.

— Έγώ κουρασμένος! Βαστοϋν άκόμη τά κόκαλά μου κι έννοια σου! Ποϋ ήκούστη νά περιπατή ό παπάς με τά άγια και νά πηγαίη έμπρός ό άγωγιάτης με τó κτήμα. Έμπρός!

Τó πράγμα δέν έπεδέχετο περαιτέρω συζήτησιν. "Ό όνος ύπέικων εις τήν ήθικην πίεσιν τής φωνής του γέροντος και εις τήν διά του γρόνθου του επικύρωσιν του έκφωνηθέντος Έ μ π ρ ό ς , επανέλαβε ζωηρώς τήν πορείαν. "Άλλ' ό ίερεύς έχάλινωσε τήν όρμήν του διά ν' άκολουθή μετά πλειοτέρας άνέσεως ό πεζός γέρον και διά νά επαναλάβη τήν μετ' αυτού συνομιλιάν.

— Θα τόν προφθάσωμεν ζωντανόν; Τί λέγεις;

— Τί νά σοϋ πώ; "Ό άνθρωπος είναι εις τά έσχατά του.

— Πώς τόν άφησες; Πώς ήτο;

— Πώς νά είναι; "Όσαν άνθρωπος όπου ψυχομαχεί.

Τοϋτο ήθελε νά μάθη ό ίερεύς! Πώς είναι ό άνθρωπος, όταν ψυχομαχί, άλλ' ή άπόκρισις του χωρικοϋ δέν τόν έφώτισεν. Έπεθύμει ν' άκούση περιγραφόμενον τó θέαμα, τó όποιον άπετροπιάζετο προτοϋ τó ίδη. "Ηλπίζεν ότι ή έκ τών προτέρων περιγραφή ήθελεν έξοικειώσει αυτόν πρós ό,τι παιδιόθεν έφαντάζετο μετá φρίκης. Και έπάλαιεν έντός τής ψυχής του τó ταπεινόν αίσθημα του φόβου πρós τó ευγενές

αἴσθημα τοῦ καθήκοντος. Ἡ ἀδιαφορία, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ γέρον ὤμιλει περὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου, ἢ προθυμία νὰ ἐπανεέλθῃ πρὸς τὸν ψυχορραγοῦντα λεπρόν, ἐπηύξανον τὴν ἐνδόμυχόν τοῦ ἱερέως ἐντροπὴν διὰ τὴν ἀτολίαν του.

— Διατί ἦλθες μαζί του; ἠρώτησε μετὰ τινα σιωπῆν. Διὰ νὰ μὲ συντροφεύσης;

— Καὶ διὰ τοῦτο. Ἄλλ' ὄχι τόσον διὰ τοῦτο, ὅσον διὰ νὰ τὸν παρασταθῶ εἰς τὰ τέλη του. Ἐσὺ, παπὰ μου, νὰ τὸν μεταλάβῃς καὶ ἔπειτα νὰ φύγῃς. Ἐγὼ θὰ μείνω. Ὅλην τὴν ζωὴν τὴν ἐπέρασεν ἔρημος καὶ μόνος, ἄς ἔχῃ ἓνα χριστιανὸν εἰς τὸ πλευρόν του ἐνῶ ἀποθνήσκει, ὁ κακόμοιρος!

— Εἶσαι, ἀλήθεια, καλὸς χριστιανός, γερο-Θανάση. Ὁ Θεὸς νὰ σ' εὐλογῆσῃ! Ἄλλὰ τὸ χρέος τοῦτο εἶναι ἰδικόν μου, καὶ θὰ τὸ ἐκτελέσω ἐγὼ. Ἐγὼ θὰ τοῦ κλείσω τὰ βλέφαρα.

Καὶ ἤσθάνθη τὸν λάρυγγά του στενούμενον ὑπὸ συγκινήσεως.

Ἐξηκολούθησαν ἐν σιωπῇ τὴν ὁδοιπορίαν. Ἡ ὁδὸς δὲν ἐφράσseto πλέον ἐκατέρωθεν ὑπὸ τοίχων, ἀλλὰ διέσχιζε θάμνους σχοίνων καὶ κομάρων καταβαίνουσα πρὸς τὰ ἀπόκρημα τῆς νήσου παράλια. Ἐντὸς ὀλίγου ἔκαμψε πρὸς τ' ἀριστερὰ παρὰ τὰς ὑπωρείας γυμνοῦ λοφίσκου καὶ εἶδε μακρόθεν ὁ ἱερεὺς μίαν κέδρον ἐκεῖ μονήρη, ὑπὸ δὲ τὴν σκιάν της τοὺς τοίχους τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ.

Πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν ὑπὸ τοὺς κλῶνας τῆς κέδρου ἐκείνης εἶδεν ὁ Νάρκισσος τὸν δυστυχῆ ἐρημίτην, ὅστις πρὸ πολλῶν καὶ τότε ἐτῶν κατῴκει ἐκεῖ. Εἰς τὴν ἐσχατιὰν ἐκείνην τῆς νήσου, μόνος, ἔρημος, μακρὰν πάσης κοινωνίας ἀνθρώπων, διῆλθε τὸν βίον φέρων τὸ βᾶρος προγονικῆς συμφορᾶς, ἀνεύθυνος αὐτός, ζῶν ἄνευ ἐλπίδος, ἄνευ παρηγορίας, ἄνευ σκοποῦ. Ὁρφανός, ἄκληρος, ἄπορος, κατελήφθη νεώτατος ἔτι ὑπὸ τῆς βλεδυρᾶς νόσου. Οἱ ὁμόχωροί του τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἀπομόνωσιν, ἀναλαβόντες τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συντηρήσεώς του.

Δὲν ἦτο βεβαίως ὑπέρογκον τὸ βᾶρος, διὰ τὴν κοινότητα τῆς νήσου. Ὁ γερο-Θανάσης, τοῦ ὁποίου οἱ ὀλίγοι ἀγροὶ ἔκειντο πέραν τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ, ἀνεδέχθη τὴν μεταφορὰν τῆς ἑβδομαδιαίας προμηθείας ἄρτου. Ἄλλὰ δὲν περιορίσθη εἰς τοῦτο ἡ ἀγαθότης τοῦ φιλανθρώπου χωρικοῦ. Ἐβοήθει τὸν ἄθλιον ἐρημίτην εἰς τὴν

καλλιέργειαν τοῦ μικροῦ κήπου του ἐπισκευάζων τὰ ἐργαλεῖα του, προμηθεύων σπόρους, δίδων συμβουλὰς. Ἔμενε συνομιλῶν μὲ τὸν ἀσθενῆ, ἐξοικειωθείς ἐκ τῆς μακρᾶς συνηθείας πρὸς τὸ ἀπεχθές νόσημά του. Καὶ τὸν ἐπερίμενε ὁ λεπρὸς μετρῶν τὰς ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας μέχρι τῆς προσεχοῦς ἐπισκέψεως. Ὁ γερο-Θανάσης ἦτο ὁ μόνος σύνδεσμος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου. Οὐδεὶς ἄλλος τὸν ἐπλησίαζεν. Ἐὰν χωρικός τις διέβαινε ἐκεῖθεν, τὸν προσηγόρευεν ἐνίοτε μακρόθεν, ἐναπέθετεν ἴσως ἐπὶ βράχου ἀπέχοντος τὴν ἐλεημοσύνην του, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸν ἴδῃ καὶ τὸν ὁμιλήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον.

Ὁ περὶ τὴν καλύβην κήπος τοῦ λεπροῦ περιεκλείετο διὰ φραγῆς ἐκ σπάρτων καὶ κομάρων καὶ ροδοδαφνῶν. Ἀπέναντι τῆς θαλάσσης ἡ φραγὴ διεκόπτετο, δύο δὲ λίθοι ὀγκώδεις, ἐν εἶδει παραστάδων, ἐσημάτιζον τὴν εἴσοδον, ἀλλὰ θύρα μεταξὺ τῶν λίθων δὲν ὑπῆρχεν.

Ἐκεῖ ἐπέζευσεν ὁ παπα - Νάρκισσος. Ὁ γερο - Θανάσης ἔδесе διὰ τοῦ σχοινίου τοὺς δύο ἐμπροσθίους πόδας τοῦ ὄνου, πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν μικρὸν καλλιεργημένον περίβολον, προχωρῶν πρὸς τὴν καλύβην. Ὁ ἱερεὺς τὸν παρηκολούθει. Μετ' ὀλίγα βήματα ὁ χωρικός ἐστράφη.

— Κάθισε ὀλίγον ἔξω ἐκεῖ εἰς τὴν πέτραν, παπά μου, νὰ ἰδῶ πρῶτα τί γίνεται μέσα ὁ ἄμοιρος αὐτός.

Ὁ ἱερεὺς ὑπήκουσε σιωπῶν. Ἔλαβε τὸ δέμα ἐκ τοῦ κόλπου του, τὸ ἔλυσε μὲ τὰς χεῖρας τρεμούσας ὀλίγον, ἔθεσε τὸ περιτραχήλιον μὲ τὰ ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀπέθεσεν ἐκεῖ καὶ τὸ καλυμμαύχιόν του, καὶ μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλὴν, τὰς χεῖρας σταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπερίμενε ὄρθιος τὸν γέροντα. Ἦτο κάτωχρος. Μία ἀκούσιος εὐχή, μία ἐμαρτωλὴ ἐπιθυμία εἰσέδυσεν αἴφνης εἰς τὴν ψυχὴν του.—Ὡ! ἐὰν ὁ γέρον ἐπανερχόμενος ἔλεγε: Τετέλεσται!—Ἄλλ' ἀπεδίωξε μετὰ ρίγους τὸν πονηρὸν στοχασμὸν, ἐπεκαλέσθη τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν, ἔκαμε τὸν σταυρὸν του, καὶ λαβῶν ἐκ τοῦ διπλωμένου περιτραχηλίου τὸν εὐχολόγιον ἤρχισε ν' ἀναγιγνώσκῃ τὰς ὡραίας προσευχὰς τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας.

Ἄνεγίγνωσκε καὶ ὅμως ὁ νοῦς του ἦτο εἰς τὴν καλύβην. — Διατί ἀργεῖ ὁ γερο-Θανάσης; Ἠθέλησε νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν θύραν τῆς καλύβης, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον τοῦ περιβόλου ἐστάθη διστάζων. Ἠθέλησε νὰ ἐρωτήσῃ ἐκεῖθεν τὸν γέροντα, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνήν.

Ἐπί τέλους ὁ γέρων ἐξῆλθε τῆς καλύβης. Ὁ ἱερεὺς τὸν ἠτένισε μὲ βλέμμα ἐρωτηματικόν.

— Ἦτον εἰς βύθος. Τὸν ἐξύπνησα μὲ κόπον. Μόλις ἀκούεται ἡ φωνή του. Ἐλαμψαν τὰ σβησμένα του μάτια, ὅταν ἤκουσεν ὅτι εἶσαι ἐδῶ. Ἐλα, παπά, ἔλα νὰ τὸν μεταλάβης.

Ὁ ἱερεὺς ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον, περιεβλήθη τὸ περιτραχήλιον, ἔλαβεν εὐλαβῶς εἰς χεῖρας τὰ ἅγια καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὴν καλύβην. Ἡ ὠχρότης του μόνη ἐμαρτύρει τὴν ταραχήν του. Τὸ βῆμα του ἦτο στερεόν, αἱ χεῖρες του δὲν ἔτρεμον καθὼς πρίν, δὲν ἐδίσταζε πλέον ἐνίκησε τοὺς τελευταίους ἐνδοιασμοὺς τῆς δειλίας ἢ συναίσθησις τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς του.

Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ὁ γέρων, ὅστις τὸν ἠκολούθει παρὰ πόδας, ἔθιξεν ἐλαφρῶς τὸ ράσον του. Ὁ ἱερεὺς μὲ τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τοῦ κατωφλίου, ἐστάθη καὶ ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν. Ἡ ξανθὴ του κόμη ἐκυμάτιζε λυτὴ ἐπὶ τοῦ αὐχένος του.

— Παπά μου, μὴ ἐγγίσης τὸ μανδῆλι εἰς τὸ πρόσωπόν του. Ἐκεῖνος μοῦ παρήγγειλε νὰ τὸ σκεπάσω διὰ νὰ μὴ τὸν ἰδῆς.

— Καλά, εἶπεν ὁ ἱερεὺς σοβαρῶς. Μὴ ἔλθης μέσα, ἐὰν δὲν σὲ κράξω. Καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς καλύβης.

Ὁ γερο-Θανάσης ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐπερίμενεν. Ἐμεινεν ἐπὶ ὥραν πολλὴν καθήμενος ἐκεῖ. Ἦπόρει πῶς ὁ ἱερεὺς οὔτε φαίνεται οὔτε ἀκούεται. Εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ ὑπάγῃ πρὸς τὴν καλύβην, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ παρακούσῃ τὴν διαταγὴν. Ἐπερίμενε λοιπὸν βλέπων τὴν κυανῆν θάλασσαν ρυτιδουμένην ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ὅστις ἐγειρόμενος ἤρχιζε νὰ δροσίζη τὴν ἀτμόσφαιραν. Οἱ πέριξ θάμνοι ἀνέδιδον εὐωδίαν ζωογόνον, αἱ σιταρῆθραι πετῶσαι ὀρμητικῶς πρὸς τὰ ὕψη ἐπλήρουν τὸν ἀέρα μὲ τὸ κελάδημά των, ἡ φύσις ἐφαίνετο φαιδρὰ ὅλη καὶ εὐτυχής, ἐνῶ ὁ λεπτὸς ἀπέθνησκεν ἐντὸς τῆς καλύβης του.

Αἴφνης ὁ γέρων χωρικὸς ἤκουσε βηματισμὸν πλησίον του ἐλαφρόν. Ἐστράφη ἀπορῶν καὶ εἶδεν ἐρχομένην πρὸς τὴν καλύβην τὴν γυναῖκα τοῦ ἱερέως. Ἠγέρθη ἀμέσως καὶ προέβη εἰς προϋπάντησίν της.

— Τί σοῦ ἦλθε νὰ κάμης, τόσον δρόμον πεζῆ, παπαδιά;

— Ἐνόμιζα ὅτι θὰ σᾶς ἀπαντήσω εἰς τὰ μισὰ τοῦ δρόμου καὶ ὀλίγ' ὀλίγον ἦλθα ἔως ἐδῶ. Ποῦ εἶναι ὁ παπάς;

- Μέσα με τὸν λεπρόν.
- Ζῆ ἢ ἀπέθανε;
- Ὅ,τι καὶ ἂν σοῦ πῶ σέ γελῶ.
- Δὲν πηγαίνεις νὰ ἰδῆς;
- Μοῦ τὸ ἔχει ἐμποδισμένον ὁ παπάς.

Ἡ παπαδιά ἐσιώπησεν ἐπ' ὀλίγον καὶ ἔπειτα ἐπανέλαβε μετὰ τινος ἀνησυχίας.

- Θὰ νυκτωθῆτε ἐδῶ.
- Δὲν πειράζει. Ἔχει φεγγάρι. Μόνον ἐσύ, τί ἤθελες νὰ ἔλθης;
- Ἔφερα τὸ ράσον.

Καὶ ἔδειξε κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ βραχιονός της ἐπιμελῶς διπλωμένον τὸ καλὸν ράσον τοῦ παπα-Ναρκίσσου.

- Τί τὸ ἔφερεις; Μὴ εἶναι κρύον νὰ τὰ φορέσῃ ἀπανωτά;
- Ἴσως χρειασθῆ, εἶπεν ἡ παπαδιά.

Μετὰ τινὰ σκέψιν ὁ γερο-Θανάσης ἐπρόσθεσε.

- Μὴ δὲν τὸ θέλεις τὸ ἄλλο ἀπὸ φόβον;
- Ξεύρω κι ἐγώ; Ἄρρώστια εἶναι. Ὅποιος φυλάγει τὰ ρούχα του ἔχει τὰ μισά.

Καὶ λέγοντες ταῦτα ἔφθασαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ περιβόλου.

- Κάθισ' ἐδῶ, παπαδιά, εἰς τὴν πέτραν. Θὰ εἶσαι κουρασμένη.
- Ὅχι, δὲν ἐκουράσθηκα. Νὰ πάγω μέσα, γερο-Θανάση;
- Νὰ μὴ θυμώσῃ ὁ παπάς.

Ἡ παπαδιά ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας. Ἄνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἔστρεφε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν καλύβην· ἡ ἀνησυχία ἐζωγραφίζετο εἰς τὸ πρόσωπόν της. Ὁ γέρον τὴν ἐλυπήθη, ἡ συνεμερίζετο ἴσως καὶ αὐτὸς τὴν ἀνυπομονησίαν της.

- Μὴ χολοσκάνης, εἶπε. Πηγαίνω σιγα-σιγα νὰ ἰδῶ.

Ἐπροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν καλύβην τείνων τὰ ὦτα ἀνὰ πᾶν βῆμα. Δὲν ἤκουε τίποτε. Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ἐστάθη. Ὁ ἱερεὺς ἔλεγέ τι ταπεινῇ τῇ φωνῇ. Μόλις ἠδύνατο ν' ἀκούσῃ ὁ γέρον. Ἐκυψε τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῆς καλύβης. Τοῦ λεπροῦ ἡ κεφαλὴ δὲν ἐφαίνετο. Τὴν ἀπέκρυπτον τὰ νῶτα τοῦ ἱερέως, ὅστις γονατιστὸς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, κλίνων τὸν αὐχένα πρὸς τὸν λεπρόν προσηύχετο. Ἡ λευκὴ ὀθόνη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ γερο-Θανάσης εἶχε καλύψει τὸ πρόσωπον τοῦ ἀσθενοῦς, ἔκειτο ἐκεῖ ἔρριμμένη παρὰ τοὺς πόδας του.

- Ὁ χωρικός ἀπεσύρθη ἡσυχῶς καὶ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον.

Ἡ παπαδιά ἀκίνητος ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀκολουθοῦσα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὰς κινήσεις του, ἐπερίμενε τὴν ἐπιστροφὴν του.

— Τί εἶδες ; ἠρώτησε.

— Τίποτε.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὁ ἱερεὺς ἐξῆλθε τῆς καλύβης καὶ μὲ βήματα ἀργὰ διέσχισε τὸν κῆπον. Δὲν ἐφόρει τὸ ράσον του. Εἰς τὰς ἀνυψωμένας χεῖρας ἐκράτει τὸ εὐχολόγιον καὶ τὸ ἄρτοφόριον. Ἐβάδιζε μὲ ὀρθίαν καὶ ἀκίνητον τὴν κεφαλὴν, μὲ τὸ βλέμμα ἡρεμον, ἐνῶ ἔσειεν ὁ ἄνεμος τὴν λυτὴν κόμην του. Ἐφαίνετο ἄλλος ἤδη ἄνθρωπος!

Ἐπλησίασε πρὸς τὸν γέροντα καὶ πρὸς τὴν σύζυγόν του χωρὶς οὐδεμίαν νὰ ἐκφράσῃ ἀπορίαν διὰ τὴν ἔλευσίν της. Ἀμφότεροι ἐκείνοι δὲν ἐκινήθησαν πρὸς προϋπάντησίν του. Τὸν ἐπερίμενον νὰ ἔλθῃ. Δὲν ἀπηύθυναν ἐρώτησιν πρὸς αὐτόν. Ἐπερίμενον νὰ ὁμιλήσῃ.

— Ἀνεπαύθη, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

Ὁ γερο-Θανάσης καὶ ἡ παπαδιά ἔκαμαν ἐν σιωπῇ τὸν σταυρόν των.

— Αὔριον τὸ πρωὶ θὰ ἔλθωμεν νὰ τὸν θάψωμεν, ἐξηκολούθησεν.

Ἡ φωνὴ του εἶχε τι τὸ σοβαρόν, τὸ ἐπιβάλλον. Οὐδέποτε ἡ σύζυγός του τὸν ἤκουσεν ὁμιλοῦντα οὕτω. Τὸν ἤκουε καὶ τὰ δάκρυα ἀνέβαινον ἡσύχως εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της. Ἠσθάνετο ὅτι ἡ δοκιμασία αὕτη ἐνίσχυσε διὰ παντὸς τὴν ψυχὴν του.

— Νὰ μείνω ἐδῶ τὴν νύκτα ; ἠρώτησεν ὁ γερο-Θανάσης.

— Μεῖνε, θὰ ἔλθω πολὺ πρωί.

Καὶ βλέπων τὴν σύζυγόν του, ἤτις ἔτεινε πρὸς αὐτόν τὸ ράσον :

— Καλὰ ἔκαμες καὶ μοῦ τὸ ἔφερες, εἶπεν. Ἐσκέπασα μὲ τὸ ἄλλο τὸν νεκρόν.

Καὶ βαδίζοντες ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν οἰκίαν των πεζοὶ ὁ ἱερεὺς καὶ ἡ σύζυγός του.

« Διηγήματα »

Λημῆριος Βικέλας

2. Τ Ο Γ Ι Ο Υ Σ Ο Υ Ρ Ι

Α'.

"Όταν τὸ πρωτάκουσα, ἤμουν παιδί στὰ σπάργανα. Καὶ σὰν ἔφτασα εἰκοσάχρονο παλικάρι, ἔλεγα ἀκόμη γιὰ κείνο, μὲ τὸν ἴδιο θαυμασμὸ καὶ περισσότερη φρίκη. Τὸ γιούσουρι, τὸ ἀντρειωμένο γιούσουρι, πού βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου ! Τὸ γιούσουρι πού ὤρες ψηλώνει καὶ θεριεύει ὡς τὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας· ὤρες χαμηλώνει καὶ γίνεται κάστρο ἀγύριστο μὲ τοὺς ρόζους καὶ τὰ κλαδιά, μὲ τὶς ρίζες καὶ τ' ἀντιρίμματα* ! Κάτω στὸ νησί μας τὸ ἔχουν μόλογο* ! Γενιὰ σὲ γενιὰ τὸ παραδίνουν οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ παιδί σὲ ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστὸ πάντα, σκληρὸ σὰ σίδηρο, δυνατὸ σὰ λέοντα, ψυχωμένο κι ἀθάνατο σὰ στοιχειό.

Ἐκεῖνοι πού τὸ πρωτόειδαν, ἔσβησαν ἀπὸ τὴ θύμηση τῶν ἀνθρώπων τώρα. Ἐκεῖνοι πού ὄνειρεύτηκαν νὰ τὸ κόψουν, κοιμοῦνται ἀξύπνητα στὴ γῆ ἢ καὶ στὰ βάθη τῆς θάλασσας. Ἐκεῖνοι πού πῆγαν γυρεύοντάς το, δὲ δευτέρωσαν τὸ σκοπὸ τους. Ἐχει, σοῦ λένε, κατιτὶ πλάνο κι ἐπίβουλο καὶ ἀλλάζει χρώματα καὶ ἀλλάζει σχήματα καὶ γλιστρᾷ σὰ χέλι καὶ θεμελιώνεται σὰν πύργος καὶ φωσφορίζει σὰν ὤκεανόφαρο, πού λύνεται τὸ σῶμα μὲ τὸ πρῶτο ἀντίκρισμα.

Ἐγώ, ἀπὸ μικρὸς πού τὸ ἄκουα, μ' ἔπιανε κατιτὶ παράξενο. Φόβος καὶ μαζί πείσμα. Καλὰ, ἔλεγα, ὁ διπίθαμος Ἀράπη*, πού ρουφᾷ τὰ πέλαγα καὶ φράζει τὰ ποτάμια μονάχα μὲ τὰ γένια του. Καλὰ, ἡ ἀθάνατη Γοργόνα* τοῦ Ἀλέξαντρου ἢ ἀδελφῆ, πού γυρίζει τὴ θάλασσα καὶ στὸ πικρὸ ἄκουσμα βουλιάζει τὰ πλεούμενα σύφυχα μὲ τὴν οὐρά της. Καλὰ κι ὁ Ἄριστος* πού σκοτώνει τὰ θεριὰ καὶ τὰ βουναὶ γκρεμίζει καὶ ξεριζώνει ρουπάκια* μὲ τὸ κοντάρι του. Μὰ ἓνα δέντρο ἐκεῖ, τοῦ νεροῦ πλάσμα, θρέμμα τοῦ ἄμμου, καὶ νὰ κάνη τόσα θάματα ! Μπᾶ, ντροπὴ μας !

"Άκουα τοὺς ἄντρες, λεβεντοθρεμμένους, καὶ νὰ μιλοῦν γι' αὐτὸ μὲ τόσο σεβασμὸ, σὰ νὰ μιλοῦσαν γιὰ τὸ Τρισυπόστατο. Τί διάβολο ! Ἐκεῖνοι μιὰ φορὰ ἔβαλαν τὰ στήθη τους ἐμπρὸς στὸ κανόνι τοῦ Τούρκου ! Πῆδηξαν μὲ ἀναμμένο δαυλὶ στὶς μπαρουταποθηκὲς του ! Εἶδαν τὸ θάνατο χίλιες φορές, καὶ δὲν τόλμησαν νὰ ξεριζώσουν ἓνα δεντρί ! Δὲν μποροῦσα νὰ τὸ χωνέψω.

— Δέ μοῦ λές, πατέρα; κάνω κάποτε τοῦ γέροντά μου· τί εἶναι αὐτὸ τὸ γιούσουρι;

— Ξύλο, παιδί μου, σὰν καὶ τ' ἄλλα· θαλασσόξυλο. Ἄν θέλῃς νὰ τὸ μάθῃς, σύρε νὰ ἰδῆς τὴν πίπα μου.

Πάω μέσα, ἀνοίγω τὸ ἀρμάρι, βρίσκω τὴν πίπα του. Μιά πίπα χοντρή καὶ μεγάλη, μὲ ρόζους, μαύρη-κατάμαυρη, σὰν ἔβενος*.

— Μπά! τοῦτο εἶναι τὸ γιούσουρι; τὸ κόβουν λοιπόν;

— Τὸ κόβουν, λέει; Ἄφοῦ τὸ ἔχεις στὰ χέρια σου! Ἔκοψα πῆγες, ὅταν ἤμουν σφουγγαράς.

— Γιατί δὲν πᾶς λοιπόν νὰ κόψῃς καὶ τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου;

Πέτρωσε εὐθύς τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη του· σοβαρεύτηκε τὸ πρόσωπό του. Γύρισε καὶ μὲ κοίταξε ἀφαιρέμενα, σὰ νὰ ἔλειπε ὁ νοῦς ἀπὸ τὸ κεφάλι του.

— Ἄ! εἶπε. Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Πῆγα μιὰ φορὰ κι ἐγώ. Μὰ λίγο ἔλειψε ν' ἀφήσω δίχως ἄντρα τὴ μάνα σου.

— Ἄφοῦ κόβεται!...

— Κόβεται, ὅταν εἶναι μικρό. Κάτω στὴ Μπαρμπαριά* εἶναι δάση ὀλάκερα. Ἐκεῖ πού ψαρεύουν τὸ σφουγγάρι, ἐρπάζουν καὶ κάνα κλαρί. Ἔτσι κλεφτά, στὴν ὥρα πού κοιμᾶται. Ἄμα ὅμως ξυπνήσῃ, δὲν τὸ κόβει οὔτε ἡ ρομφαία τοῦ Ἀρχάγγελου.

— Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν κοιμᾶται;

— Κοιμᾶται, μπορεῖ νὰ κάμῃ δίχως ὕπνο; Μὰ ἐκεῖνο στοίχειωσε πιά! Ζῆ μὲ τοὺς αἰῶνες. Ποιὸς ξέρει ἀπὸ πότε; Νὰ ἰδῆς τῶν παλαβῶν τὰ κόκαλα πῶς κρέμονται πολυέλαιοι ἀπάνω του!...

Καὶ τὸ βλέμμα του κάπως δειλὸ στυλώθηκε ἀπάνω σὲ μιὰ στάμνα, πού ἔστεκε σπασμένη στὴν αὐλή· τὸ μέτωπό του σούφρωσε καὶ κέρωσε, λές κι ἔβλεπε ὀχιά νὰ προβάλλῃ ἀπὸ κεῖ.

— Ἐσύ, πατέρα, πῶς πῆγες! Μὲ τὴ μηχανή; ξαναρώτησα.

— Ὄχι, μὲ τὴν πέτρα*, σὰν τοὺς Καλυμνιώτες. Ποῦ μηχανὲς στὸν καιρό μας!

— Ἐγὼ σὰ μεγαλώσω, θὰ πάω νὰ τὸ κόψω· εἶπα μὲ πείσμα.

Ἐνόμιζα πῶς θὰ ἔλεγε ὄχι· πῶς θὰ φρόντιζε μὲ χίλια-δυὸ νὰ μ' ἐμποδίσῃ· πῶς θὰ μοῦ διηγόταν ἱστορίες τρομερὲς γιὰ ν' ἀπελπιστώ. Τίποτα! Μιά στιγμή μὲ κοίταξε συλλογισμένος, ἀπὸ τὰ πόδια ὡς τὴν κορφή, σὰ νὰ μετροῦσε τὸ ἀνάστημά μου· χαμογέλασε.

— Καλά· σὰ μεγαλώσης, νὰ πᾶς· εἶπε μὲ τὴν πρώτη του ἀπάθεια.

Τώρα που είσαι μικρός, σύρε να μάθης τή θάλασσα.

Β'.

Πήγα κι έμαθα τή θάλασσα. Ναυτόπουλο έγινα, έπειτα ναύτης. Είδα φουρτούνες, χιονιές, άγριοκαίρια. Πήγα και με σφουγγαράδικα στη Μπαρμπαριά. Μά και ναυτόπουλο και ναύτης και σφουγγαράς, δέν ξέχασα τὸ στοιχειωμένο γιούσουρι και τὸ λόγο που έδωκα στὸν πατέρα μου. Μαζί με τὸ κορμί μεγάλωνε κι ὁ πόθος μέσα μου, σὰ νὰ τὸν εἶχα στὸ αἷμα μου. Έγὼ ἤθελα νὰ κόψω τὸ γιούσουρι, στὴν ἀνάγκη νὰ τὸ ξεριζώσω και νὰ τὸ σύρω πίσω ἀπὸ τὸ καίκι στὸ νησί μας. Θὰ τὸ ξάπλωνα στὴν ἀμμουδιά θρασίμι* και θὰ ἔβανα διαλαλητὴ νὰ διαλαλήση σὲ ὅλη τὴ χώρα : «Έβγαῖτε, χωριανοί, νὰ ἰδῆτε τὸ μέγα θάμα ! Τὸ στοιχειὸ τῆς θάλασσας νικήθηκε ἀπὸ τοῦ νησιοῦ μας τὸ στοιχειὸ, τὸν Γιάννο Γκάμαρο. Τρέμουν - τρίζουν τὰ βουνά ! Έβγαῖτε, χωριανοί, νὰ ἰδῆτε και νὰ εἰπῆτε ! . . . » Θὰ ἔτρεχε ἀμέσως μελίσι ὁ λαός· θὰ ἔβλεπαν οἱ θαλασσογέννητοι και θὰ σταυροκοποῦνταν· θὰ ἔβλεπαν οἱ γυναῖκες και θὰ τρόμαζαν· τὰ παλικάρια και θὰ ζηλοφθοноῦσαν ! Θὰ δοξαζόμενι στὸ νησί.

Κι ἕνας τρόμος μυστικός, μιὰ λαχτάρα βασάνιζε κάθε τόσο τὴν ψυχὴ μου, μὴν προλάβη ἄλλος και ἀρπάξη τὴ δόξα μου. Γυρεύεις τί γίνεται ; Έλλά πάλι ἡσύχαζα με τὴν ἰδέα πὼς ἄλλος ἀξιότερός μου δέν ἦταν δυνατὸ νὰ γεννηθῆ. Και ἀκόμη πίστεψα, πὼς τὸ δεντρὶ ἐκεῖνο δέν θὰ καθόταν τόσοις αἰῶνες ἐκεῖ στὸν ἀνήλιαστο θρόνο του, παρὰ γιὰ νὰ γίνη μιὰ μέρα δικὸ μου παίνεμα.

Κι ἔτσι ἔκλεισα τὰ εἴκοσι χρόνια μου.

Ψάρευα τὸ σφουγγάρι με τὴ μηχανὴ τοῦ καπετὰν Στραπάτσου στὴν Έγριπο*. Δῶσε ἀπάνω - δῶσε κάτω φτάσαμε και στὸν κόρφο τοῦ Βόλου. Έρπαξα τὸν καιρὸ.

— Τί λές, καπετάνιε ; Κάνουμε τὴν ἀπόπειρα ;

— Ποιά ;

— Πᾶμε νὰ κόψουμε τὸ γιούσουρι ;

Γέλασε ὁ καπετὰν Στραπάτσος· γέλασαν και οἱ ἄλλοι· γέλασα τέλος κι ἐγὼ. Δέν τολμοῦσα νὰ κάνω τὸ σοβαρὸ.

— Τί λές ; μοῦ κάνει· εἶσαι στὰ σύγκαλά σου ἢ νὰ στείλω γιὰ τὸν παπά ; Έμή ! Πήγαν τόσοι και τόσοι και δέν ἔκαμαν τίποτα και θὰ κάνουμε ἐμεῖς ;

— Γιατί ὄχι ; Εἴμαστ' ἀδέξιοι ἐμεῖς ; Ἐπειτα — ἄκου νὰ σοῦ εἰπῶ — ἐκεῖνοι πῆγαν μὲ τὴν πέτρα*. Μιά βουτιά, κι ἀπάνω. Τί θές νὰ κάμουν μὲ μιὰ βουτιά ;

— Μωρέ, κοίτα νὰ βγάλουμε τὸ καρβέλι καὶ ἄφησε τὰ ὄνειρα ! μοῦ λέει τέλος ὁ καπετάνιος.

Δὲν ἀπελπίστηκα. Θὰ τὸν καταφέρω στο ὕστερο, σκέφτηκα. Καὶ ἀλήθεια, ἔδωκα - πῆρα, τὸν κατάφερα μιὰ Κυριακὴ πού δὲν ψαρεύαμε.

— Τί λές, πᾶμε ; τοῦ κάνω.

— Μωρέ, ποῦ νὰ πᾶμε ;

— Για τὸ γιούσουρι.

— Καὶ ποιὸς θὰ βουτήξει ;

— Ἐγὼ βουτάω· γι' αὐτὸ ρωτᾶς ;

Πῆγαμε τέλος. Κοιτάζω μὲ τὸ γυαλί* στὸν πάτο· πουθενὰ γιούσουρι ! Φέρνω μιὰ βόλτα, δυό, τρεῖς· τίποτα ! Ἄρχισα ν' ἀπελπίζωμαι. Μιὰν ἀπελπίσια παράξενη. Τόσα χρόνια . ὁ ἀνάσταινα στὴ φαντασία μου. τὸ ἔβλεπα μπροστά μου, πάλευα μαζί του, τὸ νικοῦσα, καὶ τώρα νὰ βγαίνουν ὅλα ψέματα ! Δὲν μπορούσα νὰ τὸ ὑποφέρω. Κάπου ἔπρεπε νὰ ὑπάρχη, κάπου νὰ τὸ συναντήσω, θές κάτω στοὺς βυθοὺς, θές πέρα στὸ ἀκρογιάλι, θές ἀπάνω στὰ σύγνεφα. Νὰ τὸ συναντήσω, νὰ μετρηθῶ μαζί του κι ἄς μὲ καταλύση. Ἄς κρεμαστοῦν καὶ τὰ δικά μου κόκαλα ἀπάνω του ὅπως καὶ τῶν ἄλλων παλαβῶν. Ὅχι ὁμως νὰ μὴν τὸ γνωρίσω ποτὲ στὴ ζωὴ μου ! Τότε γιατί ἔζησα τόσον καιρό, γιατί ἔγινα εἰκοσάχρονος, γιατί ἔμαθα τὴ θάλασσα, γιατί ἀνασκάλισα τοὺς βυθοὺς ; Μονάχα γιὰ τὸ καρβέλι ;

— Τραβᾶτε γιὰ τὸ λιμάνι· τραβᾶτε νὰ πιούμε καὶ καμιὰ· εἶπε ὁ καπετάνιος βαριεστισμένος. Οἱ γερόντοι λένε κάποτε παραμύθια.

Κρύος ἴδρωτας μὲ πῆρε. Ἄρχισαν νὰ θολώνουν τὰ μάτια μου.

— Καπετάνιε, τοῦ λέω, ἔχε ὑπομονή. Νὰ φέρουμε μιὰ βόλτα πάλι.

Οὔτε κείνος ὁμως, οὔτε οἱ λαμνοκόποι μὲ ἄκουαν. Τὸ καῖκι γύρισε κι ἔφυγε γιὰ τὸ λιμάνι βαριεστισμένο κι ἐκεῖνο. Ἐγὼ κρεμασμένος στὴν κουπαστή*, δὲν ἔπαυα νὰ κοιτάζω ζερβόδεξα μὲ καρδιοχτύπι μεγάλο, σὰ νὰ ζητοῦσα τῆς μάνας μου τὰ κόκαλα. Μάταια ὁμως ! Τὸ νερὸ πρασινογάλαζο ἔφτανε ὡς κάτω καὶ μοῦ ἔδειχνε ξερὰ τὰ φύκια· ὄχτους ἔδῶ ἀπόκρημους, ἐκεῖ ἀμμόστρωτες ἀπλωσιές σουφρωμένες, ζεστές, κρεβάτια μαλακὰ γιὰ τὶς νεράιδες. Τὸ γιούσουρι

ὅμως ὄχι κανένα σημάδι γιὰ τ' ὄνειρεμένο μου δεντρί. "Ἐλεγα ν' ἀφήσω τὸ γυαλί καὶ νὰ ξαπλωθῶ στὸ κατάστρωμα. Ἀλλὰ τὴν ἴδια στιγμή θολὸ σύγνεφο ἴσκιωσε μπροστά μου· πίσω ἔμεινε σὰ νὰ διὰβηκε φάλαινα.

— Στόπ ! φωνάζω· σταθῆτε !

Στάθηκε τὸ καίκι, γύρισε πίσω στὰ νερά του καὶ εἶδαμε ὅλοι σὰ χιλιόχρονη βελανιδιὰ νὰ κάθεται στὸν πάγκο*. Δὲν ἦταν λοιπὸν ψέμα, δὲν ἦταν παραμῦθι !

Ντύνομαι γοργά, παίρνω τὸ λάζο* στὴ ζώση μου, ἓνα τσεκούρι στὸ χέρι καὶ βουτῶ κάτω. Μὰ καθὼς σήκωσα τὰ μάτια, σύγκρυο μ' ἔπιασε. Καλὰ τὸ ἔλεγαν οἱ γέροντές μας. Τί ὁ διπίθαμος Ἀράπης ! Τί Γοργόνα καὶ τί Ἄρισπος ! Τοῦτο εἶναι τὸ θάμασμα ! ! Οἱ ρίζες του μελαψές, λεπιδοντυμένες βύζαιναν τὸ μάρμαρο, ἔμπαιναν στὶς σχισμές, ἀγκάλιαζαν τ' ἀγκωνάρια, γάντζωναν τὶς ποδιές του, ἓνα σῶμα, θαρρεῖς, καὶ μιὰ δύναμη. Ἀπάνω ὀρθοκάθεδος ὁ κορμός, ἀρκουδοντυμένος, μὲ ρόζους ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κλειστοὺς στὸ πολυτρίχι μέσα, ὀργιές ψήλωνε. Καὶ ἀπὸ κεῖ κλαδιὰ καὶ ἀντικλάδια μυριόριζα, καμαρωτὰ κι ὀλόσια ἔφευγαν πέρα δῶθε, ψηλὰ καὶ χαμηλά, λές κι ἔπασχαν ν' ἀποκλείσουν ὄλον τὸν πλατύχωρο κόρφο μὲ τὸ δίχτυ τους. Ὀλόγυρα τὸ νερό, διάφανο, σὰ γυάλα τὸ σκέπαζε καὶ τὸ ἔλουζε, τροφή μαζί καὶ ταίρι, ἀνάσα καὶ κλίνη του. Καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μαρμαρένιο βάθρο σκοτεινὴ ἔχασκε ἡ ἄβυσσος, κρύα καὶ ἄπατη*.

Ἦβρα τὸ δέντρο στὸν ὕπνο του. Μὰ καὶ στὸν ξύπνο νὰ τὸ ἔβρισκα, τὸ ἴδιο ἔκανε. Ἄν ἦταν ν' ὀρπάξω ἓνα κλαδί καὶ νὰ βγῶ ἀπάνω, καλά. Μὰ ἐγὼ ἤθελα νὰ τὸ κόψω σύρριζα. Γιὰ τοῦτο κατέβηκα ἐκεῖ. Ἔκαμα τὸ σταυρό μου, ξάμωσα τὸ τσεκούρι καὶ γκόπ ! τοῦ κατάφερα τὴν πρώτη. Ξύπνησε Ὁφίς. . . Καὶ ἀρχίζει ἀμέσως ἓνας σίφουνας, ἓνας χτύπος, ἓνα κακό, λές καὶ χύθηκαν ὅλα τὰ ρέματα ἐπάνω μου. Τὸ νερό χόχλασε, δάρθηκε κλωθογύριστα, σκότος πήδησε ἀπὸ τὴν ἄβυσσος κι ἔχασα τὰ πάντα. Ἔκατσα χαμηλά, ὀρπάχτηκα σ' ἓνα ρίζωμα νὰ μὴ μὲ σύρουν. Καὶ εἶδα ἄξαφνα τοὺς ρόζους τοὺς κλειστοὺς νὰ γλαυκοπαίζουν σὰ μάτια ἀράπικα καὶ νὰ χύνεται ἀστρίτης* ἡ φλόγα ἀπάνω μου. Καὶ στὰ κλαδιὰ τὰ λευκοπράσινα εἶδα νὰ κρέμονται τὰ σκέλεθρα τῶν παλαβῶν, πού τόλμησαν νὰ τὰ βάλουν μαζί του. Στὸ βρούχημά του ἄκουσα χτύπο ξεχωριστό. Καὶ δὲν ἦταν

ἄλλος παρὰ τὰ κόκαλα πού δέρνονταν μεταξύ τους, καί τὰ γυμνά ποδάρια λάχτιζαν μέ πείσμα τ' ἄσαρκα μέτωπα, σὰ νὰ τοὺς ἔλεγαν :

— Γιατί μᾶς φέρατε δῶ !

Ἄπάνω μου τσίμπαι ὁ καπετάνιος :

— Ἐλα τώρα. Ἐλα καί δέ θά κάμης τίποτα.

Δέ θά κάνω τίποτα ! Κι ἐγώ τὸ κατάλαβα. Μὰ καί μέ τί μουτρα ν' ἀνέβω ἄπάνω ; Ποῦ τὸ στοιχειὸ τοῦ νησιοῦ μας πλιά ; Ἄ, ὄχι· ἂν δὲν κατέβαινα, καλὰ· μὰ τώρα πάει ! Μόλις ἔπεσε ὁ σίφοντας, σηκώνω τὸ τσεκούρι καί τοῦ καταφέρνω δεύτερη μέ ὅλη μου τὴ δύναμη. Πέτρα νὰ χτύπαγα, τὸ λιγότερο θά ράγιζε· ἐκεῖνο τίποτα. Οὔτε σκλήθρα δὲν ἄνοιξε. Ἀντὶ νὰ πάη μέσα τὸ τσεκούρι, ἔφυγε πίσω δυὸ πιθαμές, τρεῖς, τέσσαρες, σὰ νὰ χτυποῦσα σὲ λάστιχο. Πρέπει νὰ τὸ ξεριζώσω· πικροσυλλογίστηκα. Τσιμπάω ἄπάνω :

— Ρίχτε μου τὸ λοστό.

Μοῦ κατεβάζουν τὸ σύνεργο. Ρίχνω πέρα τὸ τσεκούρι καί ἀδράχνω τὸ λοστό. Ἀρχίζω τὶς ρίζες. Τυραννήθηκα κι ἐγώ δὲν ξέρω πόσο. Ὡρες ἐρχόνταν, ὦρες περνοῦσαν, κι ἐγώ μέ τὸ λοστό στὸ χέρι. Μόνον στεκόμουν κάποτε νὰ πάρω ἀνάσα ἢ καί νὰ ρίξω γύρω καμιὰ ματιά. Μποροῦσε τὸ σκυλόψαρο νὰ ριχτῆ ἄπάνω μου. Τέλος τσιμπάω πάλι :

— Ρίχτε μου τὴ γούμενα*.

— Μωρ' ἔλα πάνω· τσιμπάει ὁ καπετάνιος ἀνυπόμονος. Γιὰ σένα τὴ θὲς τὴ γούμενα ; Ἐχουμε καί ψιλότερο σχοινί. Ἐλα πάνω· θά σοῦ κόψω τὸν ἄερα !

— Κόβεις τὸν ἄερα, μὰ σχίζω τὸ λάστιχο· τοῦ ἄπαντῶ θυμωμένα. Ἡ ξέχασες πὼς ἔχω τὸ λάζο μαζί μου ;

Τὰ χρειάστηκε ὁ καπετάν Στραπάτσος· μοῦ ἔριξε τὴ γούμενα. Πιάνω ἀπὸ μακριὰ καί θηλυκῶνα καλὰ τὸν κορμό. Ἐπειτα πηγαίνω στὸ ἄλλο πλευρὸ καί ἀρχίζω πάλι μέ τὸ λοστό τὶς ρίζες. Ἐκεῖνο δώστου καί γλαυκόπαιζε τὰ μάτια, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μέ μαγνητίση. Ἐσειόταν καί τάραζε σὰν ψάρι· τὰ κλαδιά του, χταποδιοῦ ἀποκλαμοί*, λάγγευαν* δῶθε - κείθε, κουλουριάζονταν, τίναζαν καταπάνω μου τ' ἀκροδάχτυλά τους νὰ μέ συλλάβουν. Μὰ ποῦ νὰ μέ συλλάβουν ! Καί ἂν δὲν ἤξερα καθόλου τὰ δολερά παιγνίδια του, κι ἂν δὲν εἶχα ἀκούσει τὰ καμώματά του, τὰ σκέλεθρα πού ἔβλεπα σφηνωμέ-

να ψηλά ήταν αρκετά να μου δείξουν τον κίντυνο. Σε κάθε του ανάκλαδισμα στρεΐδι κολλούσα στα πλευρά του μάρμαρου. Πόδια, χέρια, μάτια, όλα δούλευαν σύγκαιρα. Και ο λοστός, άψύς*, ένα με το άλλο τ' αντιρίματα* τὰ έβγαζε από τὰ θαλάμια τους, τὰ χωρίζε από τήν πέτρα, ξεφλουδισμένα πολλές φορές, κι άλλες φορές με σκληθρες από χάλαρα*, με φόρτωμα από κοχύλια.

Τέλος κατάλαβα πώς άρχισε να λασκάρη. Έχανε το στήριγμά του.

- Άπάνω ! τσιμπάω.

Με άνεβάζουν άπάνω. Γδύνομαι γοργά, παίρνω τήν πρώτη άνάσα. Μπρέ ! Πήρε και σούρπωνα. Άντίκρυ το Πήλιο ψήλωνε βαθυγάλαζο σαν από λουλάκι. Τὰ χωριά του άσπριζαν στις πλαγιές σκόρπια μάρμαρα. Στο Βόλο άναβαν τὰ φώτα και ο ούρανός, όλοπόρφυρος από το ήλιοβασίλεμα, έβγαζε ένα-ένα, τρεμόφεγγα τ' άστέρια του. Μοϋ φάνηκε, πώς ξανάλησα, όταν είδα μπρός μου γνώριμα πρόσωπα. Ξέχασα μιá στιγμή και το γιούσουρι και τούς κόπους μου και τή δόξα μου άκόμη.

- Τί άπόκαμες ; ρωτάει ο καπετάν Στραπάτσος.

- Τώρα θα ίδης, του λέω πηδώντας άπάνω. Έλα, παιδιά ! τὰ κουπιά σας. Το δέντρο θα το σύρουμε στο νησι άπόψε.

- Μωρέ, τί λές ! Δέν έπαθες τίποτα ; Δέ σ' άγγιξε το στοιχείο ;

Και ρίχνονται όλοι άπάνω μου, με ψηλαφούν, σφίγγουν τὰ κρέατά μου, κινούν τὰ μπράτσα μου και άκόμα δέν πιστεύουν πώς είμαι γερός.

- Μά τραβάτε, παιδιά, λέω· το δέντρο κόπηκε.

Ρίχνονται στα κουπιά· τραβούν με δύναμη. Ναί ! Άντι να σύρη μπροστά, πίσω πήγαινε το καΐκι μας.

- Μωρέ, μᾶς γελας· λείει ο καπετάνιος άγανακτισμένος. Τί μολογᾶς πώς έκοψες το γιούσουρι ;

- Μά τον Άι - Νικόλα, τό 'κοψα, του κάνω· τράβα ! Τ' ήθελες, να ' αποκόψω, για να με πλακώση από κάτω ; Δυό τραβήγματα θέλει και θα 'ρθη με τις ρίζες του.

Άρχίζουμε πάλι το τραβήγμα. Κάπου μιá ώρα έτσι παιδευτήκαμε. Άκουες τούς σκαρμούς κι έτριζοβόλουν. Πείσμα έπιασε τούς ναυτες και άντρειεύονταν σαν ζωτικά. Ο καπετάν Στραπάτσος ξετρελαμένος από χαρά και περηφάνια, ψυχή έδινε σε όλους με τις

φωνές του :

—'Ω - ὦ... 'Ω - ὦ !... Γειά σας, παλικάρια ! Ἴσα, λιοντάρια μου !... Ντροπή μας ! Μωρέ, ἴσα, τίγρηδες !...

Καί τὰ παλικάρια, τὰ λιοντάρια, οἱ τίγρηδες ἔχωνα βαθιά τὸ κουπί καὶ τὸ ἔπαιρναν πίσω μὲ τόση δύναμη, ποὺ ἔλεγες τώρα θὰ γίνη σύφαλα. Τέλος βαθύ μούγκρισμα ἀντήχησε κι ἡ θάλασσα σήκωσε τρανὸ κύμα καταπάνω μας. Τὸ καίκι πέταξε γοργόφτερο ἔμπρός. Ἀμέσως μέγα κῆτος φάνηκε νὰ πιάνη ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸν κόρφο. Ἦταν τὸ γιούσουρι.

—Νὰ ἰδῶ ! κι ἐγὼ νὰ ἰδῶ !...

Τρέχουν ὅλοι στὴν πρύμνη νὰ γνωρίσουν τὸ στοιχειό. Τὸ βλέπουν καὶ σταυροκοποιοῦνται φοβισμένοι.

—Ἐμπρός ! λέω στὸν καπετὰν Στραπάτσο. Νὰ τὸ βγάλουμε ὄξω τώρα, ποὺ νύχτωσε, πρὶν τὸ νιώσουν καὶ μᾶς τὸ πάρουν οἱ Τοῦρκοι .

Γ'.

Μόλις βγήκαμε ἀπὸ τὸν κόρφο, Γοργόνα ὀργισμένη μᾶς ἀπάντησε ἡ Νοτιιά. Ὁ οὐρανὸς ἔσβησε τ' ἀστέρια του, ἔκρυψε τὰ συνορά του. Ἄδης τὸ σκότος ἀπλώθηκε ἀπάνω μας. Τὸ κύμα ψήλωνε βουνό, ἀνέμιζε φωσφορούχους τοὺς ἀφρούς κι ἔχυνε φῶς κάτασπρο, θαμπὸ καὶ ἄχαρο περίγυρα. Τί ἄλογα καὶ τί ἄτια ! Τί φῶκες καὶ τί φάλαινες ! κλωθογύριζαν κοπαδιστά, βρουχιόνταν καὶ ἀλάλαζαν στὸ σύσκοτο ἐκεῖνο χόος. Ν' ἀνησυχῶ ἄρχισα. Δὲν ἦταν θάλασσα ἐκεῖνη ἦταν θυμὸς καὶ σείσμα, κατάρρα καὶ χολή, φαρμάκι τῆς ἄβυσσος.

Ὅμως τίποτα. Τὸ γιούσουρι σφιχτοδεμένο ἀκολουθοῦσε τ' ἀπονέρια ποὺ ἔστρωνε ἡ πρύμνη τῆς σκάφης μας. Τὸ ἄκουα νὰ δέρνεται κάποτε καὶ νὰ ρουχιζέη*, σὰ ζωντανὸ ποὺ παίρνει ἀνήφορο Ντροπή τὸ εἶχε πῶς νικήθη, καὶ πάσχιζε μὲ κάθε τρόπο ν' ἀπαλλαγῆ. Μὰ ποιὸς τὸ ἄφηνε; Μέσα στὸ ἄγριο πέλαγο μιὰ ξεχώριζα ταρναριστὴ φωνή, τὴ φωνὴ τοῦ διαλαλητῆ ἕνα γνώριζα αἴσθημα, τὸ θάμασμα τῶν γερόντων μας :

— Νὰ λεβεντιοῖς !

1. Ἡ παράδοσις ἀναφέρεται εἰς ἐποχὴν πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας.

Με τὸ χάραμα εἶδα κατάπλωρα συγνεφοσκεπασμένο τὸ νησί μας. Τρία μίλια θέλαμε ἀκόμη. Μὰ τρία γερά. Τὰ μπράτσα λύθηκαν ὅλη νύχτα ἐπάνω στοῦ κουπί. Τὰ πρόσωπα σούρωσαν· τὰ μάτια θόλωσαν. Ζάρες ἔκαμε τὸ μέτωπο· ἄσπρισαν τὰ κατόμαυρα μαλλιά, σὰ νὰ κύλισαν στογὸς* τὰ χρόνια ἐπάνω μας. Ὁ καπετάνιος, ξαπλωμένος τ' ἀνάσκελα στὸν μπάγκο, ἔμοιαζε πτώμα. Οἱ λαμνοκόποι ἀμίλητοι κινούσαν ράθυμα τὰ κουπιά, σὰ μηχανὲς ποὺ κάνουν ἀναίσθητα τὸ ἔργο τους. Μόνος ἐγὼ ἐξακολουθοῦσα νὰ λάμνω σωστά. Ἦρθε μάλιστα πολλές φορές ποὺ τοὺς πῆρα. Μὰ τί νὰ κάμω κι ἐγώ; Περισσότερος ἦταν ὁ πόθος παρά ἡ δύναμή μου. Τὸ κύμα ἐπίμενε νὰ ψηλώνη ἀκόμα, νὰ λιχνίζη* καὶ νὰ μᾶς βρέχη καὶ νὰ μᾶς κλυδωνίζη φοβερὰ.

Τέλος ρόδισε ἡ ἀνατολή, φάνηκε ὁ ἥλιος. Φάνηκαν βουρκωμένες οἱ στεριές, θολὸ τὸ πέλαγο, φιλόξενο τὸ νησί μας ἀντίκρου.

— Ἄλα,* παιδιὰ, καὶ φτάσαμε! φώναξα.

Καὶ πηδῶ στὴν πλώρη ν' ἀγναντέψω καλὰ τὸ λιμάνι, νὰ ἰδῶ τὴν ἀμμουδιά, ὅπου θὰ τὸ ρίξω θρασίμι*. Τὸ καίκι πέταξε μέσα, δυὸ χάλαρα* πήδηξε, ἄραξε ἀπάνω στὸν ἄμμο. Τρέχω στὴν πρύμνη καὶ ἀδράζω* τὴ γούμενα. Ὅιμέ!! Σχοινὶ κομματιασμένο κρατῶ μόνο στὰ χέρια μου!

Τί ἔγινε τὸ ἄκαρπο δενδρί;... Κάτω βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου, ἀπάνω στοῦ θεόχτιστο πάγκο του, μὲ τὶς λεπιδωτὲς ρίζες, ἀρκουδοντυμένο τὸν κορμό, κλαδιὰ καὶ παρακλάδια του περαδῶθε, λές καὶ πάσχει νὰ κλείσῃ ὅλα στοῦ δίχτυ του. Ἀκόμα τὸ παραδίνουν γενιὰ σὲ γενιὰ οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ παιδί σ' ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαμαστὸ πάντα, σκληρὸ σὰν σίδηρο, δυνατὸ σὰ λέοντα, ψυχωμένο καὶ ἀθάνατο σὰν στοιχειό.

Κι ἐγώ, ὁ Γιάννος ὁ Γκάμαρος, ἑβδομητάρης κι ἐτοιμόρροπος τώρα, δὲ θαλασσοδέρνομαι παρά γιὰ τὸ καρβέλι!

« Λόγια τῆς Πλώρης », 1899

* *Ἀνδρέας Καρκαβίτσας*

II. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

3. ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑ - ΓΙΩΡΓΗ

Τὸ ἑμάρτημα πού θά διηγηθῶ ἔχει γίνεи στήν Κόνιτσα, λίγα χρόνια πρὶν ἐλευτερωθῆ ἀπὸ τὸν τούρκικο ζυγὸ.

Ἡ Κόνιτσα εἶναι ἡ πλιὸ βορινὴ ἐπαρχία τῆς πατρίδας μου καὶ πρωτεύουσα τῶν « μαστοροχωριῶν », δηλαδὴ τῆς ἐπαρχίας πού βγάζει τοὺς πλιότερους χτίστες τῆς Ἑλλάδας — γιατί οἱ χτίστες λέγονται γενικῶς « μαστόροι » ὄχι μόνον στήν Ἡπειρο, ἀλλά καὶ σ' ὅλην τὴν χέρση Ἑλλάδα.

Τὸν καιρὸ τῆς Τουρκιᾶς ἡ Κόνιτσα ἦταν ἔδρα καϊμακάμη*, εἶχε πρωτοδικεῖο, μοιραρχία χωροφυλακῆς κι Ἑλληνα Μητροπολίτη. Εἶχε καμιά ἑξακοσαριά σπίτια, τὰ λίγο πλιότερα ἑλληνικά καὶ τὰ λίγο λιγότερα τούρκικα, ἡ τὸ σωστότερο τουρκοελληνικά, τρεῖς χιλιάδες ψυχές ἀπάνω - κάτω, μὲ ὄψη πλιότερο χωριοῦ παρά πόλης. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι τῆς Κόνιτσας, διαφορετικοὶ στήν ἀντίληψη ἀπ' ὄλον τὸν ἄλλον κόσμον, θεωροῦσαν τότε τὴν Κόνιτσα πόλη καὶ τὰ Γιάννινα χωριὸ κι ἔλεγαν κομπαστικά :

— Γιάννινα χωριό, Κόν'τσα κασαμπάς* !

Τὸ ἴδιο ἔλεγαν κι οἱ Μετσοβίτες γιὰ τὸ Μέτσοβό τους, ἀλλά δὲν γνωρίζομε ἱστορικῶς, ἂν οἱ Μετσοβίτες τὸ πῆραν αὐτὸ ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες ἢ οἱ Κονιτσιῶτες ἀπὸ τοὺς Μετσοβίτες, γιατί κι αὐτοὶ ἔλεγαν :

— Γιάννινα χωριό, Μέτσοβο κασαμπάς !

Πρὶν ἀπὸ διακόσια χρόνια, ἡ Κόνιτσα δὲν ἦταν πρωτεύουσα ἐπαρχίας, κι οὔτε καϊμακάμη εἶχε, οὔτε ἀρχιερέα, κι οὔτε Τούρκο στὰ σπλάχνα της. Τότε ἴσως νὰ ἦταν μικρότερη καὶ νὰ μὴν ἦταν « κασαμπάς », ἀλλ' ἦταν χριστιανικὸ χωριὸ ἀπὸ τὴν μίαν ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη, πέρα καὶ πέρα. Ἐπειδὴ ὅμως τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους τῆς Κόνιτσας τοὺς πιέζαν πολὺ καὶ τοὺς τυραννοῦσαν οἱ γειτόνοι τους, οἱ Λεσκοβικινοί, πού ἦταν χρόνια πρωτύτερα τουρκεμένοι, ὑπόφερναν πολὺ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλά βαστοῦσαν κι ἔμεναν ἀκλόνητοι στήν πίστη τῶν πατέρων τους, μ' ὅσα κι ἂν ὑπόφερναν.

Δυστυχῶς ὅμως, μιὰ μέρα πέρασαν ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καμιά σαρανταριά Λεσκοβικινοὶ Τουρκαρβανίτες, πηγαίνοντας πρὸς τὰ Ζαγο-

ροχώρια για πλιατσκολόι, κι έπειδή τὸ ποτάμι τῆς Κόνιτσας δὲν εἶχε τὸ γεφύρι πὸχει σήμερα κι ἦταν πολὺ κατεβασμένο ἀπὸ τὶς βροχές, δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ περάσουν κι ἀναγκάστηκαν νὰ μείνουν στὴν Κόνιτσα. Ἔμειναν μιὰ μέρα, δυὸ μέρες, τρεῖς μέρες μὲς στὴν Κόνιτσα, ἔτρωγαν κι ἔπιναν τὰ καλύτερα φαγητὰ καὶ τὰ καλύτερα κρασιά, ἀλλὰ βλέποντας στὸ τέλος ὅτι τὸ ποτάμι ὅλο καὶ κατέβαζε καὶ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ περάσουν εὐκολὰ γιὰ τὰ Ζαγοροχώρια, ρίχτηκαν νὰ πλιατσκολογήσουν τὴν Κόνιτσα καὶ νὰ γυρίσουν γλήγορα στὰ σπίτια τους φορτωμένοι. Ἄλλ' οἱ Κονιτσιῶτες ἀντιστάθηκαν καὶ μὲ ξύλα καὶ μὲ λιθάρια καὶ μ' ὅ,τι ἄρματα εἶχαν, καὶ τοὺς σκότωσαν ὅλους.

Αὐτὸ ὅμως θὰ ἐπέφερε τὴν τέλεια καταστροφὴ τῆς Κόνιτσας, ἅμα θὰ μαθεύονταν στὸ Λεσκοβίκι τὸ φονικὸ πού 'χε γίνει. Τότε οἱ Κονιτσιῶτες, γιὰ νὰ γλιτώσουν τὴν καταστροφὴ καὶ τὸν βέβαιο θάνατο, προσκάλεσαν κρυφὰ τὸν σιέχη* τοῦ Τεκὲ* τοῦ Πρεμετιοῦ, πού ἐνεργοῦσε τὲς ἐξωμοσίες τῶν χριστιανῶν, καὶ τούρκεψαν ὅλοι! Κι ὅταν ὕστερα μαθεύτηκε ὁ φόνος τῶν Λεσκοβικινῶν, διακήρυξε ὁ σιέχης πὼς ὅ,τι εἶχαν κάνει οἱ Κονιτσιῶτες ὡς χριστιανοί, ἦταν λησμονημένο καὶ συμπαθισμένο, τώρα πού ἔγιναν Τοῦρκοι, κι ἂν ἤθελαν οἱ Λεσκοβικινοὶ νὰ πάρουν τὸ αἷμα τους ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες, θὰ εἶχαν νὰ κάνουν μ' ἐκεῖνον καὶ μ' ὅλο τὸ Πρεμέτι, κι ἔτσι οἱ Λεσκοβικινοὶ κάθισαν στ' αὐτὰ τους καὶ δὲν ταραχτήκαν πλιά.

Γενόμενοι ὅμως Τοῦρκοι οἱ Κονιτσιῶτες, διατήρησαν κρυφὰ, ὡς ἓνα διάστημα δυὸ γενεῶν, τὴ χριστιανικότητά τους καὶ χωρὶς νὰ χαλάσουν τὲς ἐκκλησιές τους, ἢ νὰ τὲς μεταβάλουν σὲ τζαμιά, ἔχτισαν ἰδιαίτερα τζαμιά. Ἀλλὰ λίγο-λίγο, μὲ τὸν καιρὸ, ἀπόγιναν Τοῦρκοι, καὶ μοναχὰ διατήρησαν ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ τὸν σεβασμὸ πρὸς κάθε χριστιανικὸ ἀγιωτικὸ καὶ πρὸς τοὺς παπὰδες μας καὶ φέρνονταν ἦπια πρὸς τοὺς χριστιανούς. Ἔτσι λοιπὸν σ' ἐποχὴ πού δὲν ὑπῆρχαν γιάτροι, ὄχι μόνον στὴν Κόνιτσα, ἀλλ' οὔτε καὶ στὰ ξακουστὰ Γιάννινα ἀκόμα, οἱ μόνον γιάτροι ἦταν οἱ παπὰδες μὲ τὴ «δύναμη τοῦ Θεοῦ», καὶ χριστιανοὶ καὶ μωαμεθανοὶ ἔτρεχαν στὲς ἐκκλησιές καὶ στοὺς παπὰδες. Κι ἔτσι οἱ Τουρκοκονιτσιῶτες διατήρησαν ὡς τὰ τελευταῖα τὴ χριστιανικὴ τους συνήθεια νὰ προστρέχουν στὲς ἐκκλησιές μας καὶ στοὺς ἀγίους μας ὅταν ἀρρώσταιναν, κι ὄχι στὰ τζαμιά τους καὶ στοὺς χοτζάδες τους. Τοῦρκοι λοιπὸν Κονιτσιῶτες, ἀρρωσταίνοντας, ἔταζαν καὶ πρόσφεραν λάδια, κηριὰ καὶ λαμπάδες στὲς ἐκκλησιές, παράγγελ-

ναν λειτουργιῆς καὶ προσφορῆς καὶ προσκαλοῦσαν παπάδες στὰ σπίτια τους καὶ τοὺς διάβαζαν εὐκῆς καὶ παρακλησες γιὰ νὰ γένουν καλά. Γι' αὐτὸ κι ἀπ' ὅλους τοὺς ἑλληνοεξωμότες οἱ Κονιτσιῶτες ὄχι μόνον δὲν μισοῦσαν τοὺς χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγαποῦσαν καὶ τοὺς προστάτευαν καὶ τοὺς βοηθοῦσαν. Αὐτοὶ προσκάλεσαν ἀπὸ διάφορα χωριά χριστιανούς, πού βρῖσκονται σήμερα στὴν Κόνιτσα, τοὺς ἔχτισαν σπίτια, τοὺς βοήθησαν, κι ὀλίγο κατ' ὀλίγον ἔφτασαν ἀπὸ πενήντα χρόνια καὶ πλιότερο τὰ σπίτια τὰ χριστιανικὰ νὰ γένουν πλιότερα ἀπὸ τὰ τούρκικα, καί, Τοῦρκοι καὶ Χριστιανοί, ἔζησαν πάντα ἀγαπημένοι.

Αὕτῃ ἡ ἔρμονία ἀνάμεσα Τούρκων καὶ Χριστιανῶν τῆς Κόνιτσας βάσταξε ἀκέρια ὡς τὲς μέρες πού ῥθε ὁ Σουλτὰν Χαμίτης στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο τῆς Πόλης. Ἀπὸ τότε, ὅπως καὶ σ' ὄλην τὴν ἄλλη Τουρκιά, ἀλλάξαν καὶ στὴν Κόνιτσα τὰ πράγματα. Ἡ κατασκοπεία εἶχε φτάσει σ' ἐπιστημονικὴ περιωπὴ, κι ὁ μισαλλόδοξος μουσουλμανικὸς φανατισμὸς στὸ κατακόρυφο. Ἄλλ' ἡ μεγαλύτερη κατασκοπεία γένονταν ἐναντίον τῶν Τούρκων, κι ἀλίμονο σ' ἐκεῖνον τὸν Τοῦρκο, πού θὰ καταγγέλλονταν ὅτι ἔστειλε κηρί, λάδι· ἢ λαμπάδες σ' ἐκκλησιά, ἢ ὅτι προσκάλεσε παπὰ στὸ σπίτι του γιὰ θεραπευτικὸ διάβασμα! Ἀμέσως τζουρλάλι* ὅτι δὲν ἦταν γνήσιος καὶ σωστὸς μουσουλμάνος, καὶ τὸ λιγότερο πού ἔχε νὰ πάθῃ, θὰ ἦταν ἐξορία στὴ Συρία ἢ στὴν Ἀραπιά!

Ἄλλὰ κι οἱ παπάδες κιντύνευαν νὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρὰ ἀπὸ τὴν τουρκικὴ Κυβέρνηση, ἂν καταγγέλλονταν ὅτι ἐλάβαιναν ἀπὸ μουσουλμάνο λάδι, κηρί ἢ λαμπάδες γιὰ τὴν ἐκκλησιά, ἢ πήγαιναν νὰ διαβάσουν παρακλησες στὰ τουρκόσπιτα. Γι' αὐτὸ κι ὁ Μητροπολίτης τῆς Κόνιτσας τοὺς διάταξε νὰ μὴν ἔχουν πλιά, σὰν καὶ πρὶν, καμιὰ· σχέση μὲ τὰ τουρκόσπιτα, γιὰτ' ἦταν μεγάλη τάχα κι ἀσυγχώρητη ἑμαρτία νὰ δίνουν «τὰ ἅγια τοῖς κυσι»—στὰ σκυλιά· κι ὅτι ἂν μάθαινε στὸ ἐξῆς ὅτι ἓνας παπὰς μπῆκε σὲ τούρκικο σπίτι, κρυφὰ ἢ φανερά, θὰ τὸν ἔκανε ἀργὸ «πάσης ἱεροπραξίας». Ἔτσι τραβήχτηκαν οἱ παπάδες ἀπὸ τὰ τουρκόσπιτα, κι αὐτὸ βάσταξε γιὰ κάμποσον καιρό. Ἄλλ' οἱ Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, πού ἦταν συνηθισμένες, μ' ὄλην τὴν ἐγκατάσταση ἐκεῖ ἐπιστημόνων γιαιτρῶν, νὰ προστρέχουν, καὶ στὴν παραμικρότερη ἀρρώστια, στοὺς παπάδες καὶ στὲς ἐκκλησιές, προτιμοῦσαν νὰ πεθαίνουν καλύτερα, παρὰ νὰ δέχωνται γιαιτρὸ

και να πάρουν γιατρικά. Κανένας όμως παπάς δεν δέχονταν πλιά να πάη σε τούρκικο σπίτι, ούτε να δεχθῆ τούρκικα τάματα, φοβούμενος και τῆ μεγάλη κι άσυγχώρητη άμαρτία και τὴν τιμωρία κι ἀπὸ τὸν άρχιερέα κι ἀπὸ τὴν τούρκικη άρχή, τὸ χειρότερο. Ἄλλ' ἢ παντοδύναμη βία δὲν τ' άκουε αὐτὰ και τὰ ὑπερπήδησε ὅλα.

Μιά νύχτα παρουσιάζεται στο σπίτι τοῦ παπα-Γιώργη ἕνας Τούρκος και τοῦ λέγει :

—Νά κοιπάσης, παπα-Γιώργη, στο σπίτι μου, πολὺ σε παρακαλῶ, νά μοῦ διαβάσης μία εὐκή στῆ γυναίκα μου, γιατί ἔχει δυὸ μέρες με τούς πόνους και δὲν μπορεῖ νά γεννήση άκόμα.

—Ἄλλά, εὐλογημένε... (Φτοῦ! φτοῦ! τὸν θεοκατάρατο τὸν Ἄγαρηνό*!, εἶπε μέσα του ὁ παπα-Γιώργης, γιατί ὀνόμασε «εὐλογημένον» τὸν ἀλλόπιστον Τούρκο)... Ἄλλά, άγά μου, φοβοῦμαι νά ῥθω, γιατί θά τὸ μάθη ὁ καιμακάμης και θά με κάνη έξορία! Δὲν ἔρχομαι! Πήγαινε στὴν εὐκή τοῦ Θε... (Φτοῦ! φτοῦ! πάλε τὸν θεοκατάρατο τὸν Ἄγαρηνό!, ξανάειπε πάλε ἀπὸ μέσα του ὁ παπάς). Πήγαινε στο καλό, άγά μου! Πήγαινε στο καλό! Μὴ με πάρης στο λαιμό σου!

Βλέποντας ὁ Τούρκος τὴν ἐπίμονη άρνηση τοῦ παπαῶ, ἔφυγε, ἀλλὰ σε λίγο ξαναγύρισε και τοῦ εἶπε άγρια κι ἀπελπισμένα :

—Θά ῥθης, παπά! Ἄλλιῶτικα δὲν γίνεται! Πεθαίνει ἡ γυναίκα μου! Δὲν μπορεῖ νά γεννήση και φωνάζει: «Φέρτε μου τὸν παπα-Γιώργη, πού με γλίτωσε και στὴν ἄλλη μου γέννα με τὸ διάβασμά του!».

—Σε λυποῦμαι πολὺ, άγά μου, μ' αὐτὰ πού μοῦ λές, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νά ῥθω... Φοβοῦμαι, σοῦ εἶπα, τὸν καιμακάμη... .

Τότε ὁ Τούρκος βγάξει μι' άστραφτερῆ μαχαίρα και τοῦ λείει :

—Τὴ γλέπεις αὐτὴν, παπά; Ἡ ἔρχεσαι, ἡ στὴν ἔχωσα στα στήθια!

Και πετοῦσαν τὰ μάτια του φωτιές. Τί νά ῥκανε τότε ὁ καημένος ὁ παπα-Γιώργης ;

Ἄπ' τὴ μιὰ μεριὰ ἡ μεγάλη κι άσυγχώρητη άμαρτία, πού θά πετοῦσαν τ' άγια στα σκυλιά, (τοῖς κυσί), ὅπως εἶχε εἶπει ὁ Μητροπολίτης, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ φόβος μὴν τὸ μάθη κι ὁ καιμακάμης κι ὁ Μητροπολίτης! Ἐμπρὸς βαθὺ και πίσω ρέμα. Ἄλλά και «παπάς

δεμένος γράφει καὶ ξεγράφει». Κι ἔτσι θέλοντας καὶ μὴ, πῆρε τὸ εὐχολόγι του, τὸ πετραχήλι του, ἓνα κηρὶ καὶ λίγο θυμίαμα κι ἀκολούθησε τὸν Τοῦρκο, τρέμοντας ἀπὸ τὸ φόβο του. Φτάνοντας στὸ τουρκόσπιτο, διάβασε παράκληση, κι ὦ τοῦ θάματος, ὕστερ' ἀπὸ μισὴ ὥρα γέννησε ἡ Τούρκισσα!

Ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, κρυφὰ - κρυφὰ, τὸ ἔμαθαν ὅλες οἱ Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, ὅτι ἡ Φατμέ τοῦ Χασὰν Ζέλφου, δὲν μπορούσε νὰ γεννήσῃ, προσκάλεσε τὸν παπα-Γιώργη νὰ τὴν διαβάσῃ, καὶ μόλις τὴν διάβασε, γέννησε μιὰ χαρὰ...

Κι ἔλεγαν οἱ Τούρκισσες :

—Μωρὲ, τί καλὸ διάβασμα ἔχει ὁ παπα-Γιώργης! Ἄμα διαβάσῃ, πιάνει ἀμέσως τὸ διάβασμά του!

—Βαλλαί*, εἶναι ἅγιος ἄνθρωπος! Διαβάζει καὶ τὸν ἀκούει ὁ Θεὸς!

—Τί πειράζει πού εἶναι χριστιανός; Τὸν ἀγαπάει ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἔχει στὸ χουσμῆτι* του. Ὁ Θεὸς ἔπλασε καὶ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Χριστιανούς. Ὅλους παιδιὰ του μᾶς ἔχει...

—Νοικοκύρης εἶναι κι ὅποιον θέλει παίρει στὸ χουσμῆτι του...

—Πόσοι Τοῦρκοι εἶναι πού παίρουν Χριστιανούς στὴ δούλεψή τους καὶ δὲν παίρουν Τούρκους. Ἔτσι κι ὁ Θεὸς -- προσκυνοῦμε τ' ὄνομά του -- ἔχει πάρει τὸν παπα-Γιώργη ἀπὸ τὸν τόπο μας.

Κι ἔτσι ὁ παπα-Γιώργης ἔγινε ἀξιαγάπητος σ' ὅλο τὸ τουρκο-γυναικαριὸ τῆς Κόνιτσας.

Κι ἡ ἀγάπη μεταδόθηκε ἀπὸ τὲς Τούρκισσες στοὺς ἄντρες τους, στ' ἀδέρφια τους καὶ στοὺς γονέους τους.

Ὁ παπα-Γιώργης μπαινόβγαινε τὲς νύχτες στὰ τουρκόσπιτα «γιὰ διάβασμα» καὶ δὲν τὸν μαρτυροῦσε κανένας στὸν καϊμακάμη. Κάποτε ὅμως ἀρρώστησε κι ἓνα παιδί τοῦ καϊμακάμη καὶ δὲν μπορούσαν νὰ τὸ κάνουν καλὰ οἱ γιατροί. Κιντύνευε καὶ σώνονταν μέρα μὲ τὴν ἡμέρα. Μιὰ χανούμισσα, ἡ πρώτη χανούμισσα τῆς Κόνιτσας, ἡ γυναίκα τοῦ ὀνομαστοῦ Σιαχίν-μπεη, φιλινάδα τῆς καϊμακάμαινας, τῆς εἶπε μιὰ μέρα :

—Καημένη, Χατιτζέ-χανούμ! Δὲν φωνάζεις τὸν παπα-Γιώργη νὰ σοῦ διαβάσῃ τὸ παιδί σου νὰ γένῃ καλὰ;

—Τί λὲς αὐτοῦ, Χανούμ-ἐφέντη, τῆς ἀπάντησε ἡ καϊμακάμαινα, πού δὲν ἦταν Κονιτσιώτισσα καὶ δὲν πίστευε στὰ χριστιανικὰ ἀγιω-

τικά. Πώς είναι δυνατό να κάνει καλά το παιδί μου το διάβασμα ενός γκιαούρη;

—“Ακου με, Χανούμ-εφέντη! τῆς εἶπε πάλε ἐκείνη. “Αν θέλεις να γένη τὸ παιδί σου καλά, να πάρης τὸν παπα-Γιώργη να σοῦ τὸ διαβάση...”

Πέρασαν μέρες, βδομάδες, ἴσως καὶ μήνας, καὶ τὸ παιδί τῆς καϊμακάμαινας ὄχι μόνον δὲν γένονταν καλά μετὰ τὰ γιαιτρικὰ τῶν γιαιτρῶν, ἀλλὰ καὶ χειροτέρευε. Τότε, στὴν ἀπελπισία της, μιὰ βραδιά, κρυφὰ ἀπὸ τὸν ἄντρα της, προσκάλεσε τὸν παπα-Γιώργη καὶ τὸ διάβασε. Τ’ ἄρρωστο παιδί, ἑπτὰ-ὀχτῶ χρονῶν παλικαράκι, αἰστάνθηκε ἕναν ἐσωτερικὸ κλονισμό στὴν ἐμφάνιση τοῦ παπᾶ καὶ στὲς προφυλάξεις ποὺ μεταχειρίστηκε ἡ μητέρα του γιὰ νὰ μπῆ κρυφὰ ὁ παπὰς τῆ νύχτα στὸ διαμέρισμά της, κι ἄρχισε νὰ τρέμη. Ὁ παπα-Γιώργης τὸ καθησύχασε μετὰ ἡμερον τρόπο, τοῦ διάβασε τὴν παράκληση, τὸ θυμιάτισε μετὰ μοσχολίβανο, τὸ σταύρωσε μετὰ τὸν Τίμιο Σταυρὸ καὶ φεύγοντας εἶπε στὴν καϊμακάμαινα:

—“Ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ κι ὄχι ἡ δική μου, τοῦ ἀνάξιου ἐμαρτωλοῦ, θὰ κάνει καλά τὸ παιδί σου...”

Καθὼς τὸ εἶπε ὁ παπα-Γιώργης, ἔτσι κι ἔγινε. Ἀπὸ κείνη τῆ νύχτα κόπηκε ἡ θέρμη τοῦ παιδιοῦ καὶ σὲ λίγες μέρες ἔγινε καλά!

“Ἐμαθε κι ὁ καϊμακάμης τὴν αἰτία τῆς θεραπείας τοῦ παιδιοῦ του, κι ἂν καὶ φανατικὸς μουσουλμάνος — γιὰτὶ δὲν ἦταν Κονιτσιώτης — καὶ δὲν ἀγαποῦσε τοὺς Χριστιανοὺς, φώναξε κρυφὰ τὸν παπα-Γιώργη καὶ τὸδωκε δέκα λίρες κέρασμα καὶ συνάμα τὴν ἄδεια νὰ διαβάζη ἐλεύθερα στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, ἀλλὰ μετὰ μεγάλη προσοχὴ νὰ μὴν τὸ μάθη ἡ ἀστυνομία ἢ κανένας χαφιές*, γιὰτὶ τότε, ὡς καϊμακάμης, θὰ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ τὸν καταδιώξη.

Ἄλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ μείνη γιὰ πολὺ κρυφὸ ἕνα πράγμα ποὺ τὸ ξέρουν πολλοί. Τὰ πολλὰ τὰ λάδια, τὰ πολλὰ τὰ κηριὰ κι οἱ πολλὲς καὶ χοντρές λαμπάδες ποὺ πῆγαινε ὁ παπα-Γιώργης στὴν ἐκκλησιά, χωρὶς νὰ φανερώνη ἀπὸ ποῦ στέλλονταν, ἔδωκαν τὴν ὑπόνοια στοὺς ἄλλους παπάδες καὶ στοὺς ἐφοροεπιτρόπους τῆς ἐκκλησιᾶς, ὅτι ὁ παπα-Γιώργης βρίσκονταν σὲ σχέσεις μετὰ τουρκόσπιτα καὶ διάβαζε κρυφοπαρακλησες σὲ Τούρκους. Κι ἔπρεπε, ἂν ὄχι ἀπὸ κακία, ἀλλ’ ἀπὸ καθῆκον, νὰ καταγγείλουν τὸ πράγμα στὸν Μητροπολίτη.

Ὁ Μητροπολίτης, μὴ ὄντας ἐντόπιος καὶ ζυμωμένος μετὰ τὴν

καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου, καὶ λίγα μόνον χρόνια εὐρισκόμενος στὴν Κόνιτσα, δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτούμενη ἀντίληψη ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἂν κι ἱκανὸς ἱεράρχης κατὰ τ' ἄλλα, κι ἅμα τοῦ καταγγέλθηκε ὅτι ὁ παπα-Γιώργης διάβαζε παρακλησες σὲ τουρκόσπιτα («σταύρωσον! σταύρωσον!»), τὸν ἔκανε ἀργὸ «πάσης ἱεροπραξίας» ἐπ' ἀόριστον!

Σὰν ἀστροπέλεκας κακὸς ἔπεσε στὸ κεφάλι τοῦ καημένου τοῦ παπα-Γιώργη ἡ ἀδικη αὐτὴ καταδίκη καὶ θέλησε νὰ δικαιολογηθῆ στὸν Μητροπολίτη, ἀλλὰ ποῦ νὰ τὸν ἀκούσῃ ἐκεῖνος! Εἶχε γίνει θηρίο!

Ὁ παπα-Γιώργης ἦταν καλὸς χριστιανὸς κι ὑπόμενε μὲ χριστιανικὴ ὑπομονὴ τὴν ἀδικία ποῦ τοῦ ἔχε κάνει ὁ Μητροπολίτης, ἀλλ' ἡ καταδίκη του ἀναστάτωσε τὴ χριστιανικὴ κοινότητα ἐναντίον του. Κι ἐνῶ, λίγα χρόνια πρὶν, ὅλοι οἱ παπάδες τῆς Κόνιτσας διάβαζαν στὰ τούρκικα σπιτία, τώρα βρέθηκε νὰ θεωρηθῆ αὐτὸ «μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία» εἰς βάρος τοῦ παπα-Γιώργη.

Ἡ «μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία» τοῦ παπα-Γιώργη ἄρχισε ἀπὸ λίγο-λίγο νὰ μεγαλώνη, σὰν τὴν ψείρα τοῦ παραμυθιοῦ, ποῦ δὲν τὴν χωροῦσε οὔτε τὸ σπιτί, κι ἔλεγαν κρυφὰ ὁ κόσμος, γιὰ νὰ μὴν τοὺς ἀκοῦν οἱ Τοῦρκοι:

—Διαβάζει εὐκὲς καὶ παρακλησες στὰ τούρκικα τὰ σπιτία!
Ἄκοῦς ἐκεῖ ὁ τραγογένης!

—Δὲν εἶν' αὐτὸ μονάχα... ἀλλὰ μπαίνει καὶ διαβάζει καὶ στὰ τζαμιά!...

—Ἐγὼ ξέρω ὅτι μνημόνευε στὴν προσκομιδῆ κι ὀνόματα: Φατμέ, Χατιτζέ, Νεφιγέ, Ναϊλέ, ὅλες τὲς Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, κι εὐχόνταν μέσα στὴν ἐκκλησιά «ὑπὲρ ὑγείας καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν» τῶν ἀλλοπίστων!

—Ὅλα ἐκεῖνα τὰ πολλὰ κηριὰ κι ὅλες ἐκεῖνες οἱ μεγάλες λαμπάδες στὴν ἐκκλησιά, ποῦ θέλουν χρόνια νὰ καγοῦν, εἶναι τούρκικα τάματα!

—Τί ἀνακατεύονται οἱ Τοῦρκοι στὰ δικά μας τ' ἀγιωτικά καὶ τὰ θρησκευτικά; Ἐμεῖς δὲν ἀνακατευόμαστε στὰ δικά τους... Ἄν ἀναγνωρίζουν τὴ θρησκεία μας ὡς ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δική τους, ἄς γένουν χριστιανοί, ὅπως ἦταν κι οἱ παπποῦδες τους ἄλλοτε!

—Τὸν ἀθεόφοβο τὸν παπα-Γιώργη! Ἄκοῦς νὰ μᾶς κἀνὴ τὴν ἐκκλησιά μισοτούρκικη!

Μήν μπορώντας πλιά να δικαιολογηθῆ ὁ παπα-Γιώργης, δὲν ἔβρισκε ἔλεος στὴ συνείδηση κανενὸς χριστιανοῦ. Ὡς τότε ζοῦσε τὸ σπῆτι τοῦ μὲ τὴν ἔφημερία τοῦ καὶ μὲ τὸ πετραχήλι, καὶ τώρα τὰ ἔχανε καὶ τὰ δυό! Ἔχανε, οὔτε πλιότερο οὔτε λιγότερο, τὸ ψωμί ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ! Τί να γένῃ; Τί να κάνῃ; Μόνον στὸ Πατριαρχεῖο μπορούσε να κλαυτῆ καὶ να βρῆ τὸ δίκιο τοῦ, ἀλλὰ δὲν ἦταν τόσο εὐκόλο να πάῃ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα στὴν Πόλη, στὸ Πατριαρχεῖο. Ἄλλὰ κι ἂν μπορούσε να πάῃ, θὰ καταδέχονταν να τὸν ἀκούσῃ ὁ Πατριάρχης ἢ να διαβάσῃ τὴν ἀναφορά τοῦ; Κι ἔκανε ὑπομονή.

—« Ὁ ὑπομείνας σωθήσεται », ἔλεγε μέσα τοῦ, ψιθυρίζοντας τὴν εὐαγγελικὴ ρῆση, κι εἶχε τὴν ἐλπίδα στὸ Θεὸ καὶ στὸ δίκιο τοῦ.

Πῶς ζοῦσε ὁ καημένος ὁ παπα-Γιώργης ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποῦ τοῦ ἔχε ἀφαιρέσει τὸ πετραχήλι ὁ Μητροπολίτης; Ἕνας Θεὸς τὸ ἔφερε! Καὶ τὸ χειρότερο, ποῦ ἦταν ἀναγκασμένος να πονᾷ καὶ να μὴν μπορῆ να πῆ τί τὸν πονάει καὶ ποῦ τὸν πονάει! « Ἄν σὲ βάρεση ὁ Κατῆς, ποῦ θὰ πᾶς να κριθῆς; » λέγει μιὰ παροιμία. Ἄν μάθαιναν οἱ Τοῦρκοι τὴν τιμωρία τοῦ, καὶ μάλιστα ὁ καϊμακάμης, ποῦ ἔχε ὅλη τὴ δύναμη τῆς ἐξουσίας στὰ χέρια τοῦ, θὰ τὰ ἔχε ἄσκημα ὁ Μητροπολίτης μὲ τὴν τούρκικη Διοίκηση... Δὲν θὰ τοῦ ἔλεγε ἡ Διοίκηση « γιατί ἔκανες ἄργὸ τὸν παπα-Γιώργη; », ἀλλ' εἶχε ὅλα τὰ μέσα να τοῦ φέρῃ τόσα ἐμπόδια καὶ προσκόμματα στὴν ὑπηρεσία τοῦ, ὥστε ν' ἀναγκασθῆ να φύγῃ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα τὸ γληγορώτερο. Τὸ εὐκολώτερο ἀκόμα ἦταν ὅτι μπορούσε καὶ να τὸν κατηγορήσῃ στὸ Ὑπουργεῖο ὅτι εἶναι συνεννημένος μὲ τὸ ἑλληνικὸ κομιτάτο καὶ τότε ἀλίμονό τοῦ! Αὐτὴ ἡ κατάσταση βάσταξε κάμποσους μῆνες; πόβλεπε ὁ παπα-Γιώργης τὸ ψωμοκάρβελο τοῦ ἀπὸ μακριά, καὶ τοῦ φαίνονταν ὡς χαμένη κι ἄφραστη εὐτυχία, ὅταν κατὰ θεῖαν πρόνοιαν μετατέθηκε ἐκεῖνος ὁ Μητροπολίτης στὴν Ἀνατολή κι ἔρχονταν νέος Μητροπολίτης.

Ὡς φωτεινὴ ἀκτίνα ἐλπίδας ἔλαμψε αὐτῆ ἡ εἶδηση μέσα στὸ φοβερὸ σκοτάδι τῆς ἀπελπισιᾶς ποῦ βρίσκονταν ὁ δύστυχος παπα-Γιώργης. Ἄλλ' ἂν εἶχε κι ὁ νέος Μητροπολίτης τὴν ἴδια ἀντίληψη τοῦ παλιοῦ τί θὰ γένονταν τότε; Δὲν θὰ τοῦ ἔμενε τίποτε ἄλλο τότε, παρὰ να πέσῃ στὸ ποτάμι ποῦ περνοῦσε μπροστὰ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καὶ να πνιγῆ!

Προσπαθοῦσε να δικαιολογήσῃ τὴν καταδίκη τοῦ ἀπὸ μέρος

τοῦ Μητροπολίτη καὶ δὲν μπορούσε νὰ παραδεχτῆ ὅτι ἦταν φταίχτης. Καταδικάστηκε, γιὰτὶ διάβαζε εὐκὲς καὶ παρακλήσεις στὰ τουρκόσπιτα. Ἄλλ' αὐτὸ ὕψωνε πλιότερο τὸ γόητρο τῆς ἐκκλησίας μας καὶ ταπεινῶνε τὸ τζαμί καὶ στῆ συνείδηση τῶν Τούρκων καὶ στῆ συνείδηση τῶν Χριστιανῶν ! Τὸ ἀντίθετο θὰ ἦταν κακό, ἂν τὸν προσκαλοῦσαν οἱ Τούρκοι νὰ πάη κι ἀρνιόνταν νὰ πάη, ἢ ἂν δέχονταν στὸ σπίτι του χότζα νὰ τοῦ διαβάζη ἐκεῖνος τούρκικες εὐκὲς καὶ ντουάδες. Τὰ διαβάσματα πόκανε αὐτὸς δὲν εἶχαν ὡς σκοπὸ νὰ κάνουν τοὺς Χριστιανοὺς Τούρκους, ἀλλὰ τοὺς Τούρκους Χριστιανοὺς. Καὶ στὸ κάτω-κάτω δὲν ἐπιζητοῦσε αὐτὸς νὰ πηγαίνη νὰ διαβάζη στὰ τούρκικα τὰ σπιτία, ἀλλὰ προσκαλόνταν, κι ἂν ἤθελε ν' ἀρνηθῆ, δούλευε κι ἡ βία τῆς μαχαίρας ! Οἱ Τούρκοι πρόστρεχάν στὸ ἔλεος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας κι ὄχι αὐτὸς στὸ ἔλεος τῆς τούρκικης. Καὶ συναρμολογώντας κι ἀνακεφαλαιώνοντας ὅλα τὰ «ὑπὲρ» καὶ τὰ «κατὰ», ἔφτανε στὸ συμπέρασμα νὰ ἐλπίζη ὅτι ὁ νέος Μητροπολίτης θ' ἄκουε μ' εὐμένεια τὴν ἀπολογία του καὶ δὲν θὰ τοῦ ἔβρισκε φταίξιμο, ἢ, τουλάχιστον, θὰ τὸν λυπιόνταν καὶ θὰ τοῦ δινε τὸ πετραχήλι του καὶ τὴν ἐνορία του.

Ἔστερα ἀπὸ κάμποσες μέρες μαθεύτηκε τηλεγραφικῶς ὅτι ὁ νέος Μητροπολίτης εἶχε φτάσει στὰ Γιάννινα καὶ τὸ ἐπόμενο Σάββατο βράδυ θὰ ἦταν στὴν Κόνιτσα.

Μιὰ ζέστη καὶ μιὰ κρύο τοῦ ἴθε τοῦ παπα-Γιώργη ἡ εἶδηση τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Μητροπολίτη. Ἦθελε ν' ἀργοῦσε ἀκόμα, γιὰ νὰ ἔχη τὸν καιρὸ νὰ σκεφτῆ βαθύτερα πῶς ἔπρεπε ν' ἀπολογηθῆ καλύτερα. Ἄλλ' ἀφοῦ οὕτως ἢ ἄλλως θὰ ἔρχονταν τὸ Σάββατο ὁ Μητροπολίτης, καλῶς νὰ ἔρχονταν.

Τέλος, ὁ Μητροπολίτης ἔφτασε τὸ Σάββατο στὴν Κόνιτσα μὲ τιμητικὴ συνοδεία τριῶν-τεσσάρων καρβαλαραίων χωροφυλάκων ἀπὸ τὰ Γιάννινα, κατὰ τὰ συνηθισμένα. Ὁλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Κόνιτσας καὶ τῶν περιχώρων μὲ τὸν πρωτοσύγκελλο καὶ τοὺς παπάδες «ἐπὶ κεφαλῆς», τὸν δέχτηκε μιστὴ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὴ χώρα. Παρακολούθησε ἀπὸ μακριὰ κι ὁ παπα-Γιώργης τὴ μητροπολιτικὴ ὑποδοχὴ σὰν ἀποδιοπομπαῖος τράγος, φοβούμενος μὴν τοῦ γίνη καμιά ἀποδοκιμασία, κι ἦταν σὰν νὰ πῆγε καὶ σὰν νὰ μὴν πῆγε στὴν ὑποδοχή.

* * *

“Υστερα από τον έρχομό του Μητροπολίτη στην Κόνιτσα, πρόβαλε τὸ σπουδαῖο ζήτημα στὸν παπα-Γιώργη: τὸ νὰ παρουσιαστῆ μπροστά του. Συλλογιόνταν πῶς νὰ παρουσιαστῆ καὶ τί νὰ εἰπῆ καὶ πάλι δειλίαζε. Τῆ μιὰ στιγμή τ’ ἀποφάσιζε νὰ παρουσιαστῆ σήμερα καὶ τὴν ἄλλη τ’ ἀνάβανε γι’ αὐριο. Αὐτὴ ἡ διβουλία βάσταξε ἀπάνω-κάτω δυὸ βδομάδες, καὶ θὰ βαστοῦσε ποιὸς ξέρει πόσο, ἂν μιὰ μέρα δὲν ἐπέβαλε στὸν ἑαυτό του νὰ πάγη, καὶ γιὰ νὰ μὴν τ’ ἀναβάλῃ πάλε, σὰν πρὶν, ὀρκίστηκε στὴν ἱεροσύνη του καὶ στὸ πετραχήλι του νὰ πάγῃ χωρὶς ἄλλο ἐκείνην τὴν ἡμέρα. Κι ἔτσι, μιὰ καὶ δυὸ καὶ στὴν Μητρόπολη !” Ἡ τοῦ ὕψους ἢ τοῦ βάθους. Παρουσιάστηκε στὸν Μητροπολίτη, τοῦ ἔκανε τὴν ἀπαιτούμενη μετάνοια μὲ γουγκλισία καὶ τοῦ φίλησε τὸ χέρι.

— Ποιὸς εἶσαι ἐσύ, παπά μου, κι ἀπὸ ποῦ εἶσαι ; τὸν ρώτησε ὁ Μητροπολίτης μὲ πατρικὸ ὕφος, ποῦ δὲν ὁμοίαζε καθόλου μὲ τὸ συνηθισμένο τῶν ἀρχιερέων.

— Εἶμαι ὁ παπα-Γιώργης ἀπ’ ἐδῶ μέσα, ἀπὸ τὴν Κόνιτσα, ἀπάντησε ὁ παπα-Γιώργης.

— Ποιὸς παπα-Γιώργης ; ξαναρώτησε ὁ Μητροπολίτης· δὲν σ’ εἶδα καμιά μέρα ἐδῶ... Μήπως ἔλειπες ; Ποῦ ἐφημερεύεις ;

— Ἐφημέρευα, ἀλλὰ δὲν ἐφημερεύω πλιά...

— Καὶ γιατί ;

— Γιατί μ’ ἔχει κάνει ὁ Μητροπολίτης ἀργὸ ἀπὸ «πάσης ἱεροπραξίας».

— Καὶ γιατί ; Μήπως ἔκανες κανένα μεγάλο ἰμάρτημα ;

— .....

— Πέ μου τί ἀμάρτημα ἔκανες, κι ἂν δὲν εἶναι πολὺ μεγάλο, κι ἂν δὲν ἀντιβαίνει πολὺ στοὺς κανόνες τῆς ἱεροσύνης καὶ τῆς θρησκείας μας, θὰ σοῦ φανῶ ἐπιεικῆς, ἂν δείξης τὴν ἀπαιτούμενη μετάνοια...

— Τὸ ἀμάρτημά μου, Σεβασμιότατε, (ἀποκρίθηκε ὁ παπα-Γιώργης), μεγάλο ἢ μικρὸ δὲν ξέρω, εἶναι ὅτι προσκαλούμουν ἀπὸ διάφορα τουρκόσπιτα ἐδῶ μέσα στὴν Κόνιτσα, ὅταν εἶχαν κανέναν ἄρρωστο, καὶ τοὺς διάβαζα εὐκὲς καὶ παρακλησες γιὰ νὰ γένῃ καλά... Αὐτό, Δεσπότη μου, ἦταν παλιὸ συνήθιο ἐδῶ πέρα... “Ὅλοι οἱ παπάδες διάβαζαν στὰ τουρκόσπιτα καὶ δὲν εἶναι παρὰ λίγος καιρὸς ποῦ μᾶς τὸ ἀπαγόρευσε ὁ Μητροπολίτης. Καὶ μήπως ἤθελα, Δεσπότη μου, νὰ πηγαίνω ; Μ’ ἔπαιρναν «διὰ τῆς βίας»... μὲ μιὰ τέτοια μαχαίρα στὸ χέρι!...

Κι ἔκανε τὴ σχετικὴ χειρονομία, γιὰ νὰ δείξῃ τὸ μέγεθος τῆς μαχαίρας.

—Αὐτὸ εἶναι ὄλο κι ὄλο τὸ ἀμάρτημά σου, ποὺ σ' ἔκανε ἄργον ὁ Μητροπολίτης ;

—Αὐτό, Δεσπότη μου, καὶ μόνο...

—Στὴν ἱεροσύνη σου ! Αὐτὸ καὶ μόνον ἦταν ;

—Στὴν ἱεροσύνη μου, Δεσπότη μου, καὶ στὸ πετραχήλι μου ! Αὐτὸ καὶ μόνον ἦταν !...

—Ἀπὸ σήμερα, τοῦ εἶπεν ὁ Μητροπολίτης, συγκινημένος ἀπὸ τὴν παλιὰ συνήθεια τῶν Τούρκων τῆς Κόνιτσας νὰ προσκαλοῦν ταπάδες στὰ σπίτια τους, γιὰ νὰ τοὺς διαβάζουν, ὅταν ἀρρωστοῦσαν, ποὺ μάθαινε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν καταδικασμένον παπα-Γιώργην, εἶσαι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν ἀδικη τιμωρία σου. Πάρε τὸ πετραχήλι σου, διάβαζε εὐκὲς καὶ παρακλήσεις ὅσες μπορέσης στὰ τούρκικὰ τὰ σπίτια, καὶ τὴν ἐρχόμενη Κυριακὴ νὰ ῥθῃς νὰ λειτουργήσῃς μαζί μου στὴ Μητρόπολη.

Ὁ παπα-Γιώργης μπῆκε δειλὸς σπουργίτης στὴ Μητρόπολη καὶ βγῆκε αἰτός ! Φουρντουλοῦσε* καὶ δὲν πατοῦσε στὴ γῆ ἀπὸ τὴ χαρὰ του κι ἀπὸ τὴ δόξα του.

Τὸ βράδυ ἐκείνης τῆς ἡμέρας προσκάλεσε ὁ Μητροπολίτης ὅλους τοὺς παπάδες τῆς Κόνιτσας καὶ τοὺς εἶπε ὅτι θὰ ἔκανε «ἀργὸ πάσης ἱεροπραξίας» ἐκεῖνον τὸν παπά, ποὺ θ' ἄρνιόνταν νὰ διαβάσῃ εὐκὲς καὶ παρακλήσεις στὰ τουρκόσπιτα !

Αὐτὸς ὁ Μητροπολίτης ἦταν ὁ περιώνυμος μέγας Μητροπολίτης Ἰωαννίνων ὁ Σπυρίδωνας !

* Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς »

Χρῖστος Χριστοβασίλης

4. Ε Τ Σ Ι Η Τ Α Ν Ε

—Παππού, σήκου, παππούλη ! Σήμερα εἶναι μέρα πίσσημη ! Τί φυλᾶς τὸ στρῶμα καὶ βογκᾶς ! Ὅλο βογκᾶς, κι ὄλο μαλώνεις . . . σώνει πιά ! Ἔβγα νὰ ἰδῆς ! Ἔλα ν' ἀλλάξῃς καὶ νὰ βγῆς στὴν ἀγορά. Ὁ κόσμος ἔχει πανηγύρι σήμερα—Σάββατο Λαζάρου !

Τὸ μαθητούδι ζωηρό, καθὼς μπῆκε στὸ σπίτι, ἔφυγε κίολα. Τό'ξερε ὁ παππούς πὼς ἦταν ἡ τρανὴ Παραμονή, τῆς Ἐξοδος ἡ μέρα.

“Αχ, τέτοια μέρα δὲ θὰ ξαναρθῆ — μήτε ὁ Θεὸς νὰ δώση !

Τὸ ἔξερε ὁ παππούς, κι αὐτὸ ἀπὸ μέρες κι ἀπὸ νύχτες συλλογιότανε. Ὁ πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγύρω στὴ μεγάλη Θύμηση. Καὶ τὴν περίμενε τὴ μέρα αὐτή, σὰ νὰ ἔτανε νὰ ῥχόταν ἄλλη μιὰ φορά, πρώτη φορά — τοῦ κάκου.

Μὰ τοῦ μικροῦ τ’ ἀγγόνου οἱ χαρωπὲς φωνὲς τοῦ ξάφνισαν τὸ νοῦ. Κι ἐκεῖ, νὰ πάλι τὸ τρελόπαιδο μπροστά του. Ἄφησε τὶς τρεχάλες γιὰ νὰ ξαναρθῆ καὶ νὰ τοῦ γίνῃ πειρασμὸς καὶ πάλι.

— Ἀκόμα κάθεσαι, παππούλη ; Λεχώνια θὰ μοῦ γίνῃς αὐτοῦ πέρα ; Ἀπόλυσε κι ἡ ἐκκλησιά !

— Καλά, καλά, μωρὲ παιδί, μὴ μὲ μαλώνῃς τόσο· γέρος εἶμαι, δὲν μπορῶ νὰ σηκωθῶ. Ἐδῶ ἄσε με νὰ σήπωμαι...

— Τί εἶπες ; Δὲν ἀκοῦς ! Περνάει ἡ Ἐξοδο !

Αὐτὸς ὁ λόγος χτύπησε τὸ γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ἡ βοή, ποὺ ἔφτανε ἀπ’ τὸν ἄλλο δρόμο, κρυφὴ τρεμούλα τοῦ ἔχυσε στὰ σωτικά· ὁ νοῦς του σάλεψε ἄξαφνα.

— Ἐφτασα ! Τ’ ἄρματα μου !

Ὁρθὸς τινάχτηκε σὰν παλικάρι. Ἀνάλλαγος, ἀνάμαλλος ζωστικὴ τὸ σπαθί. Καὶ βγήκε.

Τὰ μάτια ἀγριωπὰ στυλῶνει γύρω του. Κάτι σὰ νὰ ζητῆ. Τὸ κανόνι καὶ τὸ ντουφέκι γεμίζει ὅλη τὴ χώρα μ’ ἀμέτρητη βοή. Κόσμος πολὺς στὴν ἀγορά. Ὅλοι ντυμένοι τὰ καλά τους. Ὅλοι τ’ ἄρματα κρατοῦν — καὶ ρίχνουν !

Ὁ λαὸς παίξει μὲ τὴ φαντασιά του τὸ παιγνίδι αὐτὸ στὸ χρόνο μιὰ φορά. Θέλει νὰ ζωντανέψῃ πάλι τὴ μεγάλη εἰκόνα, ἔτσι γιὰ νὰ ἰδῆ πῶς ἦτανε — κι ὁ γέρος πάει νὰ τὸ πιστέψῃ.

Βρίσκεται μὲ τ’ ἀγγόνι στῆς λιτανείας τὴν οὐρὰ κι ἀκολουθοῦνε. Τέλος στοὺς τάφους ἔφτασαν. Ἐκεῖ χιλιάδες μαζωμένοι στέκονται κι ἀκοῦν ἕναν ποὺ βγάνει λόγο· μὰ ὁ λόγος εἶν’ ἀτέλειωτος. Ὁ γέρος ἀκούει, καὶ δὲν καταλαβαίνει. Ἀκούει καὶ καρτερεῖ· σὰν κάτι φαίνεται νὰ καρτερῆ. . .

— Ὁρέ, δὲν ἦταν ἔτσι ! κράζει μὲ δυνατὴ φωνή.

Ἄφησε στὴ μέση τὴ γιορτὴ καὶ πῆρε τὸ δρόμο πίσω γιὰ τὸ σπίτι. Θυμωμένος φαίνεται. Βογκάει, σι’ ἀγγόνι δὲ μιλεῖ. Ἄξαφνα σταματάει. Ἐκεῖ κοντὰ του κάποιος τραγουδεῖ. Ἐνας τυφλὸς χωριάτης διακονιάρης, στρωμένος καταγῆς παίξει τὴ λύρα του καὶ τρα-

γουδεῖ. Λέει τὸ τραγοῦδι τὸ θλιμμένο, τὸ μοιρολόγι τοῦ Μεσολογιοῦ.

Ὅρθος ὁ γέρος, ἄσειστος ἀκούει. Βρῦση πᾶνε τὰ μάτια του. Κλαίει ἤσυχα, καὶ δὲ μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τὸ τραγοῦδι.

—Νά, ὀρέ, ἔτσι ἦτανε !

Αὐτὸ εἶπε μονάχα. Καὶ γύρισε στὸ σπίτι του καὶ στὸν καημὸ του.

« Μεγάλα Χρόνια »

Γιάννης Βλαχογιάννης

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. « Α Ε Ρ Α Σ »

Λέξη μαγική, πού δὲν σημαίνει σχεδὸν τίποτε καὶ ὁμως τὰ σημαίνει ὅλα. Τρεῖς συλλαβές πού βγῆκαν μιὰν ἡμέρα ἀπὸ τὰ χεῖλη ἑνὸς ἀπλοικοῦ, ἐκεῖ στὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου, ὅταν εἶδε νὰ σκάζον οἱ ὀβίδες ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του καὶ νὰ μὴν παθαῖνη τίποτε κανεῖς, καὶ ἔκαναν ἔπειτα τὸ γύρω τους ὅπου συμπλοκή, ὅπου μάχη, ὅπου θάνατος ! Τὴν πῆρε ἡ δόξα μαζί μὲ τὰ φτερά της καὶ γύρισε ὅλους τοὺς κάμπους καὶ ὅλα τὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγκάδια. "Ὅπου αἷμα, ἐκεῖ κι αὐτή· ὅπου μάχη, θ' ἀντηχοῦσε κι αὐτή· ὅπου νίκη, βροντόφωνη θὰ ἔβγαινε ἀπὸ τὰ στήθη τῶν πολεμιστῶν καὶ θ' ἀνέβαινε ψηλὰ σὰν ὕμνος ἐπινίκιος. Σήμερα δὲν ὑπάρχει χωριό, δὲν βρίσκεται σπίτι ἢ καλύβι πού νὰ μὴν ἀντηχῆ μέσα.

Γιὰ τὸν πολὺ κόσμον δὲν ἔχει καθαρὸ νόημα, καὶ ὁμως εἶναι γεμάτη ἀπὸ νόημα γιὰ ὅσους ἔζησαν τοὺς δυὸ πολέμους, καὶ ὁμως ἔχει νόημα γιὰ κάθε περίσταση πού ἐλέγετο, καὶ ἄλλαζε σημασία γιὰ τὸ καθετί.

"Ἐπεφταν οἱ ὀβίδες καὶ περνοῦσαν ἀπάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τους; « Ἀέρας ! » τοὺς φώναζαν.

Πήγαιναν λίγο μακριὰ ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε, καὶ χτυποῦσαν πίσω ἐκεῖ στὰ μετόπισθεν καὶ ἔκαναν ἄνω κάτω τὰ ἀσυνήθιστα ἐπιτελεῖα; Γύριζαν οἱ μαχηταὶ μὲ ἓνα μειδίαμα εἰρωνείας, καὶ βλέποντας τὴν ταραχή, τὸ σκόρπισμα καὶ τὴ φυγή, « Ἀέρας ! » πάλι τοὺς ἐφώναζαν.

Καμιὰ ἀπ' ἐκεῖνες πού φεύγουν παραπλανημένες ἔπεφτε στὴ δευτέρα γραμμὴ, ἐκεῖ πού κάθονταν οἱ ἄλλοι ξενιοαστοὶ μακριὰ ἀπὸ τὸν κίνδυνο. Αὐτοὶ σκόρπιζαν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀσυνήθιστοι,

τρομαγμένοι. Τότε μ' ένα χαμόγελο είρωνικό στὰ χείλη εκείνοι πού πολεμοῦσαν στήν πρώτη γραμμὴ ἄφηναν νὰ τοὺς ξεφύγη ἓνα βροντόφωνο : «'Αέρας !».

Μιά φορὰ ἕνας ταγματάρχης ἀπ' ἐκείνους τοὺς λίγους, πού ὅταν βροντοῦσε τὸ κανόνι γινόταν ἄφαντος, καὶ μόλις ἔπαυε ἔβγαине ἐμπρὸς καὶ ἄρχιζε λόγια καὶ συμβουλές, πῆρε κι αὐτὸς τὸ μεριδιό του ἀπὸ τὸν «'Αέρα», γεμάτο ἀπὸ καυστική είρωνεία. Ἐνας «'Αέρας !» δυνατὸς τὸν ἀκολουθοῦσε κάθε φορὰ πού ἀνοίγε τὸ στόμα του, ὥσπου ἐξαφανίστηκε πιά γιὰ πάντα.

Ἐνας ἄλλος, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς πολλοὺς πού ζοῦσαν νύχτα μέρα μαζί μὲ τὰ παλικάρια, πού μοίραζε τὴν γαλέτα μαζί τους, καὶ κοιμόταν πλάγι - πλάγι μ' αὐτοὺς μέσα στὸν κίνδυνο, χτυπήθηκε μιὰ μέρα βαριά. Τὸν κουβάλησαν μὲ τὸ πόδι σπασμένο. Μερικοί, ἀνήσυχτοι, τὸν περιτριγύρισαν. Ἄλλ' αὐτὸς σφίγγοντας τὰ χείλη του γιὰ νὰ μὴ φωνάξη ἀπὸ τὸν πόνο, χαμογέλασε καὶ τοὺς φώναξε δυνατά :

— Δὲν εἶναι τίποτα, παιδιά. «'Αέρας !».

— «'Αέρας !» τοῦ φώναξαν κι ἐκείνοι, καὶ τράβηξαν πηδώντας πάλι στήν πρώτη γραμμὴ.

Ἄλλη μιὰ μέρα, ἕνας ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἥρωικούς ἀξιωματικούς τοῦ πεζικοῦ, πού βρισκόταν πάντοτε μὲ τὸ σπαθὶ στοῦ χέρι μπροστά, ἄφησε νὰ τοῦ ξεφύγη ἡ ἴδια λέξη. Ἦταν μιὰ ἀπὸ τίς μέρες ἐκεῖνες τίς λίγες, πού ἀντικρίσαμε μερικὰ ἀτυχήματα. Ὅλοι οἱ στρατοί, καὶ οἱ πιὸ ἐνδοξοί, ἔχουν πάθει ὅμοια σὲ μερικές στιγμές. Ὅλογυρα μετροῦσαν τοὺς νεκροὺς, μάζευαν τοὺς πληγωμένους. Τὸ αἷμα εἶχε χυθῆ ἄφθονα καὶ ἀνώφελα. Δὲν εἶχαμε ἐπιτύχει ἐκεῖνο πού ζητούσαμε· δὲν εἶχαμε κατορθώσει τίποτε. Τὸ παλικάρι ἐκεῖνο γύρισε καὶ εἶδε τὸ τάγμα του ἐξαντλημένο, μισό. Εἶδε ὅλη τὴν πομπὴ ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, ὅλη τὴ σωρεία ἀπὸ τοὺς τραυματίες, ὅλο τὸ πλῆθος ἀπὸ τοὺς ζωντανούς πού ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ πίσω μὲ τὸ κεφάλι σκυφτό καὶ τὰ μάτια χαμηλά. Εἶδε τὰ αἵματα, τοὺς χαμένους κόπους, τίς μάταιες ἥρωικές προσπάθειες, εἶδε τὸν ἐχθρὸ ἐκεῖ ἀντίκρου νὰ κρατῆ τίς θέσεις, του, περήφανος καὶ ἐπίμονος, καὶ τότε, ἀφοῦ χτύπησε τὸ σπαθὶ του δυὸ - τρεῖς φορές μὲ λύσσα ἐπάνω σ' ἓνα βράχο, κοίταξε τὰ παλικάρια του μὲ μάτια φλογισμένα ἀπὸ μανία καὶ λύπη μαζί καὶ τοὺς φώναξε :

—«Ἀέρας» σήμερα! «Ἀέρας» καὶ σὲ μένα καὶ σὲ σᾶς καὶ σ' ὄλους
μας!

Ἔτσι σὲ ὅλε, τὶς στιγμὲς τῆς δόξας, μέσα σὲ ὅλες τὶς μεγάλες καὶ
ἀπίστευτες ἐπιτυχίες, σύντροφος ἀχώριστος ἦταν ἡ μεγάλη λέξη,
ἡ λέξη χωρὶς νόημα, τὸ ποίημα τῆς μάχης καὶ τοῦ θανάτου, καὶ ἀχώ-
ριστος σύντροφος ἐπίσης μέσα στὶς πίκρες καὶ στὶς ἀτυχίες. Λέξη¹ ποὺ
ἀντηχεῖ ἀκόμα σὲ ὅλες τὶς χαράδες, ποὺ πετᾷ ἀκόμα πάνω ἀπὸ τοὺς
κάμπους, ποὺ τριγυρίζει ἀκόμα πάνω ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν παλι-
καριῶν. Λέξη ποὺ φοβέριζε τὸν ἐχθρό, ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσε στὴ
φυγὴ του. Λέξη ποὺ ἀντίκρισε μὲ τὸ γέλιο κι αὐτὴ τὴ χολέρα καὶ
τὴν ἔδιωξε. Πέντε γράμματα ποὺ χοροπηδοῦσαν γελαστὰ ἐμπρὸς
στὶς ὀβίδες, μέσα σὲ βροχὴ ἀπὸ σφαῖρες, ποὺ κοιμόνταν μαζί μὲ τὴν
πείνα, ποὺ ξυπνοῦσαν μὲ τὴν παγωνιά, ποὺ χαιρετοῦσαν τὸ θάνατο
καὶ τοὺς νεκροὺς ποὺ περνοῦσαν, ποὺ εἰρωνεύονταν τὸν κάθε δειλὸ
καὶ ἀνέβραζαν στὸν οὐρανὸ τὸ κάθε παλικάρι — αὐτὰ τὰ πέντε γράμ-
ματα δὲν θὰ λησμονηθοῦν ποτέ! Ἀέρας καὶ τὰ βόλια! Ἀέρας καὶ ἡ
πείνα καὶ τοῦ ἥλιου τὰ χτυπήματα καὶ ἡ παγωνιά καὶ οἱ πληγές
καὶ ὁ θάνατος. Ἀέρας καὶ τ' ἀδέρφια τὰ σκοτωμένα. Ἀέρας καὶ τὰ
ὄρφανὰ καὶ τὰ σπίτια ποὺ ἐρημώθηκαν καὶ ἔκλεισαν γιὰ πάντα. Ἀέρας
καὶ οἱ νεκροὶ καὶ τὸ αἶμα! Ἀέρας καὶ οἱ τάφοι! Ὅλα γι' αὐτοὺς ἦταν
ἀέρας, ὅλα ἔγιναν ἀέρας, καὶ τὸ μόνο ποὺ δὲν ἔγινε, ἦταν ἡ πατρίδα
τους, ποὺ τὴν ἔκαναν μεγάλη καὶ δυνατὴ μὲ τὸν ἀέρα τους.

Ἐφημερὶς «Ἐστία»

Ν. Πετιμεζᾶς (Λαύρας)

2. ΠΟΝΟΣ ΨΥΧΗΣ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν:
τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἕλληνας. Κάθε ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει εἰς τὸ
σπίτι του τὸ περιττὸν ἐπιπλὸν τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι
εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγὼ λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικὰ βιβλία καὶ ἐὰν δὲν
ἔχω σήμερα, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ
μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι

1. Ἡ λέξη «Ἀέρας», ἡ ὁποία κατὰ τὸν Ἰταλοελληνικὸν πόλεμον τοῦ 1940
ἔμεινε θρυλική, ἔχει καὶ προϊστορίαν στὰ ἴδια βουνὰ τῆς Ἀλβανίας.

ήσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλιαναγνώσται φίλοι.

—Μοῦ δανεῖζεις, καημένε, κανένα βιβλίον νὰ περνάω τὴν ὥρα μου ;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις ;

—“Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

“Ὁ “Ἕλλην φιλιαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἔξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἔμπορεῖ λοιπὸν νὰ τσῦ ἀρνηθῆ κανεὶς τὸν πνευματικὸν τοῦ ἄρτον; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθυηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὀδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία, πού δανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμμιά φορά ; Μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπὲρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ Φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου ! τῆς εἶπα. Ἄλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο ! Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια !

Ἐμμοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ... Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὤκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ κακὸν μὲ τὸν νοῦν τοῦ. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει ! Καὶ ὁ Ροβινσὼν εἶχε χαθῆ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν ἐθεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἓνα εὐσπλαχνικὸ κύμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. Ἄλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμενεν ἡ Πηνελόπη; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγώ, ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῆ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς τῆς;

Ἐν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα, ἐκεῖ πού δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβερὰν ὄψιν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἓνα λείπει τὸ ἐξώφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμάτος λαδιές, ὡς πεποτέτα λαϊκοῦ μαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τίς καπνιές καὶ τὴν στεαρίνην*, πού εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβῆνῃ κάθε βράδυ

τὸ σπερματσέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῆ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἐβαλα, ξέρεις, ἠλεκτρικὸ στὸ σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματσέτο...

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι, ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχη οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἕναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς !

Ἐφημερίς « Ἐστία »

Παῦλος Νιοβάνας

3. Η ΝΙΚΗ ΜΑΣ ΣΤΟ ΠΟΓΡΑΔΕΤΣ

(Πολεμικὴ ἀνταπόκρισις)

Ἐπιστρέφων ἀπὸ τὸ Πόγραδετς, τὸ ὁποῖον ἐπισκέφημεν χθές, βληθέντες μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ πρόθυρά του, δύναμαι νὰ σᾶς δώσω μίαν ιδέαν τῆς μεγάλης νίκης, ἣ ὁποία, διεξαχθεῖσα ἐπὶ μετώπου τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ διαρκέσασα νύκτα καὶ ἡμέραν ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ἑβδομάδα, θὰ γραφῆ μὲ χρυσοῦ γράμματα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν.

Ἡ μάχη αὐτή, ἣ ὁποία δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης εἰς τὴν λίμνην Ἀχρίδα καὶ ἣ ὁποία ἔληξε μὲ τὴν ἐπίτευξιν ὅλων τῶν ἀντικειμενικῶν της σκοπῶν, δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς μάχη τῆς Ἰταλικῆς μετανοίας. Πράγματι τὸ Ἰταλικὸν στρατηγεῖον μετανοήσαν, διότι ἀφῆκεν ὀπίσω του τὰς ὀχυρωτάτας θέσεις τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν, ὑποστὰν οὕτως ἀπώλειαν τὴν ὁποίαν δὲν θὰ δυνηθῆ πλέον νὰ ἐπανορθώσῃ, ἀπεπειράθη νὰ κρατήσῃ μὲ κάθε θυσίαν τὰς στενωποὺς τῆς ὁδοῦ, ἥτις ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης ἄγει εἰς τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἣ ὁδὸς αὐτὴ διέρχεται μεταξὺ ὑψηλῶν ὀρέων, ἰδίως δὲ εἶναι ἐξαιρετικῶς ὀχυρὰ ἢ μεταξὺ Γκραμποβίτσας καὶ Τσεράβας θέσις, ὅπου τὰ βουναὶ ὑψοῦνται εἰς μέγα ὕψος, καθὼς καὶ ἣ πέραν αὐτῆς θέσις τῆς Ζαρβάσκας.

Ὅταν πρὸ ἑβδομάδος τὰ ἐλαφρὰ τμήματα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς

μας, παρελάνοντα βορείως τῆς λίμνης Μαλίκης, ἤλθον εἰς πρώτην ἐπαφὴν μὲ τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ τῶν πρώτων ὑψώματων τῆς περιοχῆς τῆς Πογοδριάς, ἐπιστοποίησαν σοβαρὰς κινήσεις Ἰταλικῶν μονάδων, αἵτινες ἀπέβλεπαν ὄχι μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ὄχυρῶν αὐτῶν θέσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σφοδρὰν ἀντεπίθεσιν.

Ἡ ἔγκαιρος πρὸς τὰς στενωποὺς αὐτὰς προέλασις ἰσχυροτέρων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, πλαισιουμένων ἀπὸ πλασιοφυλακὰς εἰς τὰ ἐκατέρωθεν ὄχυρὰ ὑψώματα, προέλαβε τὴν τοιαύτην ἐν ἐξελίξει Ἰταλικὴν ἀντεπίθεσιν. Ἦρχισεν οὕτως ἡ μάχη, ἡ ὁποία διαρκέσασα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καὶ νύκτας καὶ φέρουσα τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὄχυροῦ εἰς τὸ ἄλλο, δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἐποποιία ἀνταξία τῆς γραφεΐσης ἐπάνω εἰς τὰ ὄρη τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν. Ἡ ὁρμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ, ὁ ἀπαράμιλλος ἡρωϊσμός τῶν στρατευμάτων μας καὶ ὁ ἀφθαστος συντονισμὸς ὄλων τῶν κατὰ μέρος ἐνεργειῶν εἰς μίαν σπανίαν ὁμαδικὴν προσπάθειαν ἀνέτρεψαν ἕνα πρὸς ἕνα τὰ σημεῖα τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἐχθροῦ.

Τὰ σημεῖα αὐτὰ εἶχον ὀργανωθῆ μὲ ἐντελῶς συγχρονισμένην μέθοδον: ὑπῆρχαν περίβολοι λόχων μὲ σύστημα συρματοπλεγμάτων, πυροβολεῖα, φωλεαὶ πολυβόλων καὶ ὀλμοβόλων ἀπὸ μπετόν ἀρμέ.

Σημειωτέον, ὅτι τὰ ἐγκατασταθέντα ἐκεῖ τόσον ἰσχυρῶς Ἰταλικά στρατεύματα δὲν ἦσαν τὰ ἴδια, τὰ ὁποῖα εἶχον πανικοβληθῆ εἰς τὴν Μοράβαν καὶ τὸ Ἰβάν, ἀλλὰ νέαι μονάδες, μεταφερθεῖσαι μὲ κάθε δυνατὸν μέσον, ἀκόμη καὶ μὲ ἀεροπλάνα. Ἴσως ἡ χρησιμοποίησις αὐτῆ, διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατευμάτων, ἀεροπλάνων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ συνοδευθοῦν ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα καταδιωκτικὰ, νὰ ἐξηγῆ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἐχθρικῆς ἀεροπορίας κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς μάχης, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐν τούτοις ἠλιόλουστοι. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔδρασεν, ἦτο τόση ἡ ἀποτυχία της, ὥστε ἔκαμεν ὁ βομβαρδισμὸς της πολὺ περισσότερον κακὸν εἰς τὰς Ἰταλικὰς ἢ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς γραμμάς.

Οὕτως, ἡ περιοχὴ περίξ τῆς Γκραμποβίτσας, Τσεράβας καὶ Ζαρβάσκας ἐγίνε θεάτρον ἐθνικῶν ἀγώνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐθανματούργησε πάλιν ἡ Ἑλληνικὴ λόγχη. Τοιοῦτοτρόπως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐφ' ὅσον ἡ μάχη συνεχίζετο, ὁ πανικὸς καὶ ἡ ἀποσύνθεσις ἤρχισαν πάλιν νὰ κυριεύουν τὰς νέας μονάδας τῶν Ἰταλῶν, ἐνῶ ἀνεπτύσσετο ἀσυγκράτητος πλέον ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ ἰδιοῦ

μας στρατοῦ. Καί ὅταν, κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς μάχης φάσιν τὰ ἡμέτερα τμήματα ἐπετέθησαν ἐκ τῶν πλαγίων κατὰ τῶν ὀπισθοφυλακῶν τοῦ ἐχθροῦ, αἴτινες προσεπάθουν μαζί με δύο οὐλαμούς πυροβολικοῦ καὶ ὀλμοβόλου νὰ προστατεύσουν τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τῶν κυρίων σωμάτων τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέφεραν νέαν σύγχυσιν εἰς τὰς ἐχθρικός τάξεις.

Ψῦχος δριμύ ἐπεκράτει καὶ ἡ χιῶν ἐκάλυπτε τὸ ὄρεινόν ἔδαφος. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα, αἱ φάλαγγές μας ἐπροχώρουν ἀκάθεκτοι διώκουσαι τὸν ἐχθρὸν κατὰ πόδας.

Οὕτως ἔληξε με περιλάμπρον νίκην ἡ μάχη τοῦ Πόγραδετς, ἡ ὁποία δὲν ἐπέτρεψε μόνον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ κατακτήσῃ ἰσχυρὰ ἐρείσματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἰταλικῆς ὑποχωρήσεως πρὸς τὸ Ἐλβασάν, ἀλλὰ καὶ περιήγαγεν εἰς χεῖρας μας ἄφθονον πολεμικὸν ὕλικόν, ἀκαταμέτρητον ἀκόμη.

Ἐφημερίς «Καθημερινή»

Σπίρος Μελάς

4. Ω Ε Ε Ν Ε

Ἡ ἀρχαία Σπάρτη δὲν πέθανε. Ξαναζῆ στα ὄχυρά τῆς Μακεδονίας. Τὰ νέα στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν λέγονται Ἰστίμπεῦ, Κέλκαγια, Ἐχινὸς καὶ Νυμφαία· ἔχουν τὰ ὀνόματα ὄλων τῶν ὄχυρῶν, ὅπου τὰ ἥρωικά τάγματα τῶν συγχρόνων Λακεδαιμονίων ἔδειξαν καὶ δείχνουν, ὅτι ἡ γενιά τῶν ἀδαμάστων μαχητῶν τοῦ Λεωνίδα ἔχει ἀφήσει, διὰ μέσου τόσων χιλιάδων ἐτῶν, τοὺς ὑπεραξίους ἀπογόνους τῆς. Εἶχαμε καὶ στὴ νεώτερή μας ἱστορία πράξεις ἀφαντάστου ἥρωισμοῦ, τὸ Σούλι, τὸ Κοίγκι, τὸ Ἀρκάδι, τὸ Μεσολόγγι. Ἀλλὰ στὴ νωπὴ αὐτὴ σελίδα τῶν Μακεδονικῶν ὄχυρῶν, ὁ Ἕλληνας ἀποθεώνεται. Δὲν εἶναι μόνον ὅτι τὰ ὑπέροχα παλικάρια τῶν ταγμάτων αὐτῶν τοῦ θανάτου ἀντιμετώπισαν καὶ ἀντιμετωπίζουν ἀκόμη τὴ φοβερὴ ἐπίθεση ἀπείρως ἀνωτέρων δυνάμεων τοῦ ἰσχυροτέρου στρατοῦ τοῦ κόσμου, ὀπλισμένου με τὴν τελευταία λέξη τῶν μέσων, τ' ἄφθονα καὶ τελειότατα βαριά πυροβόλα, τὰ θωρακισμένα αὐτοκίνητα, τ' ἀεροπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως, τοὺς ἀλεξιπτωτιστάς. Εἶναι πρὸ πάντων ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Σπαρτιαῖται τοῦ Λεωνίδα, ἐπολέμησαν χωρὶς καμιά ἐλπίδα νίκης ἢ σωτηρίας — ὅτι τὸ ἤξεραν, ὅτι θὰ πεθάνουν μέχρι ἐνός. Ἐλαβαν αὐτὴ τὴ διαταγή :

—'Η πατρίδα θέλει τή ζωή σας. "Όποιος από σᾶς ἔχει ὑποχρεώσεις οικογενειακές μεγάλες ἢ ἄλλους λόγους, μπορεῖ νά φύγει.

'Αλλά δὲν ἐκινήθη κανεῖς. "Όλοι ἐπῆραν τὴν ἀπόφαση νὰ πεθάνουν γιὰ τὴ δόξα τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος, γιὰ τὴν τιμὴ τῶν ἑλληνικῶν ὀπλῶν καὶ γιὰ νὰ καθυστερήσουν ὅσο μποροῦν τὸν ἐχθρό. Ἔτσι πολέμησαν κι ἔτσι πολεμοῦν αὐτὰ τὰ παλικάρια, Ἑλληνικὴ λεβεντιά χωρὶς ταίρι στὸν κόσμο, ψυχὲς ἀθάνατες, γεμάτες φῶς, ποὺ ὑψώνουν ὡς τὰ οὐράνια τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ἐξαίρουν τὴν ἠθικὴ του φύση καὶ δείχνουν τὴ θεϊκὴ καταγωγή. Ἔτσι πέθαναν κι ἔτσι πεθαίνουν αὐτὰ τ' ἀσύγκριτα τάγματα τῶν ἡρώων, γιὰ νὰ γράψουν μὲ πύρινα κι ἀνεξάλειπτα γράμματα στὴν καρδιὰ τῶν ἐπερχομένων τὸ ὄνομα Ἑλλάς, πατρίς χρέος, τιμὴ. Καὶ νὰ δείξουν στὴ φοβισμένη ἀνθρωπότητα τὸ μόνο δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ — τὸ δρόμο τῆς θυσίας.

'Εκεῖ ἐπάνω πολεμοῦν, τὰ ὄχυρά τους γίνονται ρημάδια, τοὺς τὰ παίρνουν, τὰ ξαναπαίρνουν, βάζουν φραγμὸ τὰ ματωμένα στήθη τους, πέφτουν ἕνας - ἕνας ἐκεῖ ποὺ ἐτάχθησαν, μὲ τ' ὄνομα τῆς Ἑλλάδος στὰ χεῖλη. Ἐλᾶτε, χωρὶς θρήνους, νὰ σκεπάσουμε τὰ κορμιά τους μὲ τ' ἀνοιξιὰτικα λουλούδια τῆς γῆς μας, ποὺ ὑπεράσπισαν μὲ θεϊκὴ ὀρμὴ. Καὶ στοὺς τάφους των ἂς ξαναγράψουμε τὸ παλιὸ ἐπίγραμμα τῶν Λακεδαιμονίων:

Ἦ ξένε, πὲς στοὺς Ἕλληνας,
ὅτι ἐδῶ εἴμαστε θαμμένοι,
πιστοὶ στὸ θέλημά τους!

Ἐφημερὶς «Ἑστία», 1941

Σπύρος Μελλάς

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. Ζ Ω Η

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια κατεβαίνουν νὰ πιοῦν στὴν κελαηδούσα ρεματιά.

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια στάθηκαν ἔξαφνα στὸν κατήφορο, μὲ τὰ κέρατα σὰν κλάδους, καὶ τὰ κεχριμπαρένια τους μάτια μὲ κοιτάζουν.

Μέσ' ἀπ' τὸ λόγγο, μέσ' ἀπ' τὰ σγουρὰ πεῦκα, ἓνα κοτσύφι.
σφυρίζει σὰν τσοπανόπουλο.

"Α! ζωή, τρελή πού εἶσαι! "Α ζωή!

* * *

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ, σὰν καλοσύνη πού κρύβεται, εἶν' ἓνα
ἐκκλησάκι.

Χρόνια διακόσια κοιμᾶται ἀπόξω ὁ καλόγερος πού τὸ ζωγρά-
φισε — χρόνια διακόσια σωπαίνουν τὰ τρία του κυπαρίσσια.

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ εἶν' ἓνα κάτασπρο ἐκκλησάκι.

"Α! ζωή, ώραία πού εἶσαι! "Α ζωή!

* * *

Ἄπάνω στὶς λιλὰ μολόχες, ἀπάνω στὸ νέο θυμάρι, πουλάκια
δίχως ὄνομα, στιγμές πουλάκια, ἦρθαν — ἔφυγαν.

Οἱ γαλανές σκιές τῶν φύλλων τρέχουν στὸ φακιόλι τῆς χωριατο-
πούλας πού διαβαίνει κάτω ἀπ' τὸν πλάτανο.

Στὸν ἴσκιο του ὁ γεροπεῦκος κοίμισεν ἓνα κοπάδι.

Στὸ λαμπρὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ ἄσπρα σύννεφα σβήνουν ἀπὸ
ἡδονή...

"Α! ζωή, εὐτυχισμένη πού εἶσαι! "Α ζωή!

* * *

Κι ὁμως τὴν ὥρα τοῦ δειλινοῦ — δὲν ξέρω τί θέλει τὸ φῶς τοῦ
κόσμου...

Κι ὁμως, τώρα πού βράδιασε, δὲν ξέρω γιατί ὅλα στὸν κόσμο
συλλογίζονται τὴν αἰτία τους — γιατί τὸ σκοτάδι ἀπλώνεται σὰν
ἓνα μεγάλο νόημα...

Κι ὁμως, τώρα πού σκοτείνιασε, τὰ πλάσματα συλλογίζονται
τὸ νόημα τοῦτο, πού τὸ εἶχανε ξεχάσει τὸ πρωὶ σήμερα μὲ τὸν ἥλιο,
σήμερα μὲ τὶς χαρές, καὶ πάλι θὰ τὸ ξεχάσουν αὔριο μὲ τὸν ἥλιο,
αὔριο μὲ τὶς χαρές...

"Α! ζωή, ἀσυλλόγιστη πού εἶσαι! "Α ζωή!

« Πεζοὶ Ρυθμοὶ »

Ζαχαρίας Παπαγιωάννου

2. Η ΛΑΜΠΑΔΑ ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ ΜΟΥ

—Όταν ἀντικρίσης τὸν Κύριον ἡμῶν, ἀδερφέ μου, κράτα ὀρθή.
στὸ δεξί σου χέρι τὴ λαμπάδα.

— Τὴν ἄσπρη λαμπάδα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀνησυχίας, ὅπως τὴν κράτησεν ἡ γενιά μας ὅλη ἀνάμεσα στοὺς κόμπους τῶν λιγνῶν τῆς δαχτύλων.

— Τὸ φῶς τῆς ἐρόδισε τῶν προγόνων μας τὸ βυζαντινὸ πρόσωπο καὶ κινήγησε τὸ σκοτάδι μὲς στὶς ρεματιῆς τῶν ρυτίδων τους καὶ στὰ σπήλαια τῶν ματιῶν τους.

— Στὴ ρίζα βουνοῦ μαύρου ἀπὸ ἔλατα σταυροκοπήθηκαν αὐτοὶ μπροστὰ σὲ ἀθῶες σβησμένες τοιχογραφίες.

— Αὐτοὶ σοῦ παράδωκαν τὴ λαμπάδα, γιὰ νὰ τὴ φυλάξης ἀπ' τοὺς ἀνέμους, ἀγαπημένε.

Κι ἐσύ, πού τὴν ἐκλείσες μὲς στὴ σιωπὴ σου, καταφρονώντας — ὀμιέ — τὴ νιότη σου καὶ τὴ στοργή μας, προχώρησε στὸ Δημιουργὸ μπροστὰ καὶ στήσε τὸ θρίαμβο τῆς φλόγας σου !

« Πεζοὶ Ρυθμοὶ »

Ζαχαρίας Παπαγιαννίου

3. ΥΠΟΘΗΚΑΙ

(Εὑρεθεῖσαι χειρόγραφοι μετὰ θάνατον)

“Όταν εἶσαι λησμονημένος ἢ παραμελημένος ἢ σκοπίμως ἐκμηδενισμένος καὶ μειδιᾷς ἐσωτερικῶς ὑπερήφανος διὰ τὴν ὕβριν:

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν ἡ καλωσύνη σου κακολογῆται, ὅταν αἱ ἐπιθυμίαι σου πολεμοῦνται, ἡ καλαισθησία σου προσβάλλεται, ἡ συμβουλή σου περιφρονῆται, αἱ γνώμαί σου γελοιοποιοῦνται, σὺ δὲ δέχεσαι ὅλα αὐτὰ μὲ σιγὴν ὑπομονῆς καὶ ἀγάπης:

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν εἶσαι εὐχαριστημένος μὲ οἰανδήποτε τροφήν, μὲ οἰονδήποτε ἔνδυμα, οἰονδήποτε κλίμα, οἰανδήποτε συναναστροφήν, οἰανδήποτε μοναξιάν, οἰανδήποτε διακοπήν:

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν ὑπομένης πᾶσαν ἀταξίαν, πᾶσαν ἀνωμαλίαν, πᾶσαν ἀπροσεξίαν εἰς χρόνον καὶ τόπον, πᾶσαν ἐνόχλησιν:

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν ἡμπορῆς νὰ ἀντιμετωπίζης τὴν κενὴν ἀνοησίαν, τὸν πα-

ραλογισμόν, τὴν διανοητικὴν ἀναισθησίαν καὶ ὑπομένῃς ὅλα αὐτά, ὅπως τὰ ὑπέμεινεν ὁ Ἰησοῦς:

—Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Ὅταν ποτὲ δὲν ἀρέσκεσαι νὰ περιαιτολογῆς ἢ νὰ ἀπαριθμῆς τὰ ἰδικὰ σου καλὰ ἔργα ἢ νὰ ἐπιδιώκῃς ἐπιμόνως ἐπαίνους, ὅταν δύνασαι ἀληθῶς νὰ ἀρέσκεσαι νὰ εἶσαι ἄγνωστος:

—Αὐτὸ εἶναι νίκη:

Λόγος μνημόσυνος εἰς Γεώργιον Β', 1949

Γ. Π. Οἰκονόμου

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ — ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΛΩΡΙΤΗΣ

Ἄ Οὐράϊος ἐξετάζων τὸ περιεχόμενον τῆς ποιήσεως τοῦ Βαλαωρίτου ἀποφαίνεται, ὅτι, ζήσας οὗτος εἰς ἐποχὴν ἄνευ μεγάλων ἰδανικῶν καὶ ἀντιποιητικῆν, ἐπροτίμησε νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν, οἱ ὅποιοι ἐνεσάρκωνον τὸν πανελλήνιον πόθον τῆς Ἐλευθερίας.

... Ὑπολείπεται ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ὑπὸ καθαρῶς τεχνικῆν ἔποψιν τὸ ποιητικὸν κληροδοτήμα τοῦ ἀποθανόντος. Τὴν περὶ τούτου γνώμην ἡμῶν δὲν δυνάμεθα κάλλιον νὰ συνοψίσωμεν ἢ λέγοντες ὅτι τὸν ποιήσαντα τὰ «Μνημόσυνα», τὸν «Διάκον» καὶ τὴν «Φροσύνην» θεωροῦμεν ὡς τὸν ἄριστον μαθητὴν τοῦ Βίκτωρος Οὐγκῶ, δυνάμενον καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον νὰ συγκριθῇ κατὰ τὸν ἀμέτρητον πλοῦτον φαντασίας καὶ τὴν ἀφειδῆ τοῦ θησαυροῦ σπατάλην. Τὴν στενὴν ἄλλως ταύτην συγγένειαν καὶ ἐπιρροὴν τοῦ Γαλάτου ἐπὶ τῆς Μούσης αὐτοῦ ἔσπευδεν ὁ ἴδιος μετ' εἰλικρινοῦς προθυμίας νὰ ὁμολογήσῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει: «Χωρὶς νὰ τὸ θέλω — ἔγραφεν ἡμῖν πέρυσιν — ἔλαβα παρὰ τοῦ Οὐγκῶ τὴν μανίαν τῶν ἀντιθέσεων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀφίνω τὴν φαντασίαν μου νὰ τρέχῃ ἀχαλίνωτος ἀπὸ ρυτῆρος*, ὅπου θέλει». Ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως παρωμοίασεν ὁ ποιητὴς τὴν φαντασίαν του πρὸς τὸν τρέχοντα μόνον ἵππον, λησμονήσας ὅτι ὁ Πήγασός του ἔχει καὶ πτερὰ.

Ἄ μετ' αὐτοῦ ὅμως συνεπιβαίνων τοῦ φοβεροῦ ζῶου ἀναγνώστης ἀδύνατον εἶναι νὰ λησμονήσῃ τοῦτο, ἀναγκαζόμενος ἀνά πᾶσαν

στιγμήν νὰ ὑπερβαίνει χάσματα καὶ ἀβύσσους δι' ἑλμάτων, ἅτινα δὲν φαίνονται ἄνευ πτερύγων κατορθωτά. Ὁ ἄτακτος οὗτος καὶ ὄντως ἀχαλίωτος, ὅτε μὲν ἐπὶ γῆς ὅτε δ' ἐναέριος δρόμος, κουράζει μὲν πολλάκις καὶ ἐνίοτε ζαλίζει, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καταθέλγει διὰ τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος ὀπτασιῶν. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι τὰ ὠραία ταῦτα πράγματα δὲν προφθάνει τις πάντοτε νὰ διακρίνη σαφῶς, καὶ τότε μόνον λυπεῖται διὰ τὴν ἔλλειψιν χαλινῶ.

Αἱ πλείοται τῶν περιγραφῶν τοῦ Βαλαωρίτου δὲν ὁμοιάζουν οὔτε ἀνάγλυφα, ὡς αἱ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, οὔτε γνωστόν τι εἶδος ζωγραφίας, πολὺ δὲ μᾶλλον ὠραίαν σκηνογραφίαν τρέμουναν εἰς τὰ ὕδατα διαυγοῦς μὲν, ἀλλὰ σπανίως ἀκινήτουσης λίμνης. Ὡς ἔτυχε καὶ ἄλλοτε νὰ εἴπωμεν, ἕκαστη τῶν μεταφορῶν αὐτοῦ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐναργῆς καὶ ζωηροτάτη, τὸ πλῆθος τῶν ὅμως τοσοῦτον, ὥστε συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλας ὡς κλάδοι παρθένου δάσους καὶ ἐπέρχεται τότε ρωμαντικὸν τι σκίοφως, ἐν ᾧ βλέπομεν κινούμενα παντοῖα, ἔτι ρωμαντικώτερα, πλῆσματα: βουνα ἀνταλλάσσοντα φιλήματα καὶ γεννῶντα ἥρωας συλληφθέντας ἐκ τοῦ ἀσπασμοῦ τούτου· πτερωτὰ δακτύλια ἀναβαίνοντα εἰς οὐρανόν, ράσα καλογήρων ἀρμενίζοντα εἰς τὸν αἰθέρα, ἀγορεύοντας βράχους, ἀνθρωπομορφα δένδρα, κύματα σκορπίζοντα μαῦρον ἀφρόν, βρυκόλακας, δράκοντας, κατακλείδια, ἀνεραΐδας καὶ παντοῖα ἄλλα φαντάσματα.

Οὐδένα ἐγνωρίσαμεν ποιητὴν οὔτε πλείονα γράψαντα ἐν τοῖς προλόγοις του κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ οὔτε ρωμαντικώτερον τοῦ Βαλαωρίτου. Παρὰ συνήθει στιχοπλόκῳ ταῦτα ἤθελον φανῆ ἀπλῶς τερατώδη καὶ ἐνίοτε ψυχρά. Ἄλλ' ὡς ὁ Ὁ φ μ α ν*, ὁ Ἀ ρ ν ι μ*, ὁ Ἐ δ γ ἄ ρ δ ο ς Π ὅ ο υ* καὶ οἱ ἄλλοι ἑξοχοὶ μαγγανευταί, οὕτω καὶ ὁ Λευκάδιος ποιητὴς κατορθώνει νὰ προδιαθέσῃ ἡμᾶς οὕτως, ὥστε τὰ ἰνδάλματα ταῦτα δὲν κρίνομεν δι' ὀφθαλμῶν ἐργηγορότος, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὰ ὡς ἐν ὄνειρῳ. Ἀπίθανα δὲ ὄνειρατα δὲν ὑπάρχουσιν, ἐν ὅσῳ εὐρίσκεται τις ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἀφοῦ ἐξυπνήσῃ. Καὶ τότε ὅμως δὲν πρέπει νὰ κρίνῃ τὸ ποιητικὸν ὄνειρον ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἣν ἐπροξένει αὐτῷ, ἐνῶ τὸ ἔβλεπε. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν ἀνευρυθριάστως, ὅτι, ἐνῶ οἱ «σεληνοφώτιστοι ἀστέρες», αἱ «συνιστῶσαι σάρκα ψυχαί», οἱ «βοῶντες νεκροὶ» καὶ τὰ ἄλλα τριαῦτα ἐφόδια καθαρευ-

όντων τινῶν μουσοπόλων ἐπροξένησαν αἰπίποτε γέλωτα, ὁ Θανάσης Βάγλας* τοῦ Βαλαωρίτου, ὁ «Λάμπρος» τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὁ «Βρυκόλαξ» τοῦ χιακοῦ ἄσματος προξενούσιν ἀπεναντίας νευρικόν τι ρῖγος, οἷον ἤσθανόμεθα παῖδες ὄντες, ἂν τυχὸν ἐσβήνετο ἡ λυχνία πρὶν κοιμηθῶμεν.

Ἄλλ' οὐδὲ παρ' αὐτῷ τῷ Βαλαωρίτῃ θαυμάζομεν ὡς ἀρετὴν τὴν τερατολογίαν, θεωροῦντες ἀπεναντίας τὴν πιθανότητα καὶ συμμετρίαν ὡς ἀπαραίτητα συστατικὰ παντὸς τελείου καλλιτεχνήματος· ἐκ τούτου ὅμως ἄδικον ἤθελεν εἶναι νὰ συμπεράνη τις ὅτι, καὶ ἐν ἑλλείψει τῆς τοιαύτης τελειότητος, δὲν δύναται νὰ ἔχη τὸ ἔργον ἀξίαν, καὶ μάλιστα μεγάλην. Οἱ κάλλιστοι πίνακες τοῦ πρώτου ἴσως τοῦ αἰῶνος ζωγράφου Εὐγενίου Ντελακρουά* καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἔργα τοῦ Ἰσπανοῦ Γόϊα* παριστῶσι συμπλέγματα ἀνθρώπων οἵτινες, ἂν ἐλάμβανον ἐκ θαύματος ζωὴν, οὔτε ἐπὶ ἴσων σκελῶν ἤθελον δυνηθῆ νὰ στηριχθῶσιν οὔτε εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον νὰ συγκύψωσι τοὺς δύο συγχρόνως ὀφθαλμούς. Ἄλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ Ροῦβενς* εἶναι κολοσσοὶ σαρκός, καὶ αἱ Παναγαίαι τοῦ Κίμαβούη* πυραμίδες ὀστέων, καὶ πλείστων ἄλλων πάσης ἐποχῆς καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, κρινόμενα κατὰ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς ἀνατομίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ πῦρ. Εἰς τοιαύτην μόνον πυράν, ἂν εὕρεθῃ ποτε Ἡρόστρατος* στέργων νὰ τὴν ἀνάψῃ, δυνάμεθα νὰ ρίψωμεν μετὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, τοῦ Ἰμμερμαν* καὶ τοῦ Θεοφίλου Γκωτιέ* καὶ τοὺς στίχους τοῦ Βαλαωρίτου. Καὶ τότε ὅμως οὐχὶ ἅπαντας, διότι πολλαχοῦ ἡ ἔμφυτος τῷ Ἑλληνι πλαστικότης ὑπερισχύει τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Οὐγκώ, καὶ ἀντὶ ὀρμαθοῦ μεταφορῶν μεταχειρίζεται ὡς ὁ Ὀμηρος καὶ ὁ Δάντης μίαν μόνην. Τότε δὲ πρὸ πάντων ἀρέσκει ἡμῖν τὸ ἄσμα τοῦ Λευκαδίου. Τοιαύτη εἶναι ἡ πρώτη στροφή τοῦ «Μνημοσύνου» τοῦ Στεφάνου Μεσσαλά:

**Οργῶνε ὁ Χάρος, ὄργῶνε τῆ γῆ πὸν τόνε τρέμει.
Τ' αὐλάκια του εἶναι μνήματα, τὰ μαῦρα του τὰ βόδια
φουσομανοῦν σὸ κέντημα τῆς ἄσπλαχνης βουκέντρας.*

Τοιοῦτοι καὶ οἱ ἔναυλοι ἐν πάσῃ μνήμῃ τέσσαρες πρῶτοι στίχοι τῆς «Φροσύνης»:

*Ἐπέσαν τὰ Γιάννινα σιγὰ νὰ κοιμηθοῦνε,
 ἐσβήσανε τὰ φῶτα τους, ἐκλείσανε τὰ μάτια.
 Ἡ μάνα σφίγγει τὸ παιδί βαθιὰ στὴν ἀγκαλιά της,
 γιὰτ' εἶναι χρόνοι δύστιχοι καὶ τρέμει μὴν τὸ χάση.*

Τοιαύτη καὶ ὀλόκληρος ἡ προτελευταία τοῦ ποιήματος στροφή,
 ἥτις πρέπει ἴσως νὰ εἶναι τελευταία :

*Κάμνει στεφάνια σὸ νεκρὸ, ποὺ ἐκτείνονται, πλαταίνουν,
 καὶ σὰ ποδάρια τοῦ Ἄλῃ νὰ ξεφυγῆσουν παίρνουν.
 Λές καὶ τὸ κύμα τῆ νεκρῆ σὰ γύφη του ἀγκαλιάζει
 καὶ μὲ στεφάνια ἀπὸ νερὸ τὸ γάμο του γιορτάζει...*

Οὐχὶ βεβαίως ἄψογον κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν,
 ἀλλ' ἀπαράμιλλον κατὰ πατριωτικὸν αἶσθημα, φαίνεται ἡμῖν καὶ
 τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποιήματος :

*Πόσες φορὲς ἀπὸ μακριὰ ἀνήμερο παιδάκι,
 μὲ δακρυσμένο βλέφαρο, μ' ἀπόκρυφην ἐλπίδα,
 ὁ δύστιχος ἐκοίταξα τὴν καταγριά τῆς Πίνδου
 μοῦ ἐφαίνετο πὸς ἦτανε καπνὸς ἀπὸ τουφέκι
 καὶ ἐπρόσμενα καὶ ἐπρόσμενα ν' ἀκούσω τὴ βοή του!*

Ὡς τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἐν γένει τῶν Ἑπτανησίων, ἔχει ἐνίοτε καὶ
 τοῦ Λευκαδίου ἡ ποίησις συγγένειάν τινα πρὸς τὸν Δάντην. Ἐν τῷ
 τρίτῳ ἄσματι τῆς « Φροσύνης » παριστάμεθα εἰς βδελυρὰν σκητὴν
 εὐθύμων Λιὰπηδων*, διασκεδαζόντων δι' ἀνθρωπίνων λειψάνων
 καὶ ποδοκυλούντων νεοκόπους κεφαλᾶς. Ἐνῶ οὕτω παίζουσιν οἱ
 πατέρες, τ' ἄξια τούτων τεκνία ἀμιλλῶνται,

*Ποιὸ κεφαλὴς περισσότερες σκληρὰ νὰ προταραπάξῃ,
 γιὰ νὰ τὲς βάλῃ ἐπανωτὲς νὰ κίσην πυραμίδα
 ποιὸ δέρνει τοὺς συντρόφους του μὲ σκοπιμὸν χέρι.*

Εἰσελθόντος δὲ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τυφλοῦ γέροντος νὰ ζητήσῃ
 ἐλεημοσύνην, ρίπτουσι τὰ λυκόπουλα ταῦτα εἰς τὴν τρέμουσαν ἐκ
 τοῦ φύχους παλάμην του ἀναμμένον ἄνθρακα καὶ τεμάχιον πτώματος.

Καὶ τότε διώχνουν σκούζοντας : «Ψῆσε το νὰ χορτάσης ! »

Διὰ τοιαύτης σειρᾶς εἰκόνων εφρόντισε καὶ ὁ Δάντης νὰ προ-
 διαθέσῃ τὸν ἀναγνώστην, πρὶν ἢ ἐπιφωνήσῃ τὸ πολὺκροτον ἐκεῖνο:

Ο Pisa, vituperio delle genti! ¹

Ὁ δὲ ἀναγνώστης τῆς «Φροσύνης» καὶ μόνος ἐν ἑλλείπει τοῦ ποιητοῦ ἤθελεν ἀνακράξει:

Γιάννινα, μαῦρα Γιάννινα, πῶς οἶς βασιάει ὁ κόσμος!

Τοιαύτη εἶναι ἡ Βαλαωρίτειος ποίησις, σπανίως μὲν ἴσως ἐκτυλίσσουσα μακρὰς σειρὰς τελείων στίχων, ἀλλ' ἔτι σπανιώτερον ἐμπνεύσεως καὶ δυνάμεως ἐνδεής. Ἡ δύναμις μάλιστα ἀποτελεῖ τὸ ἐναργέστερον αὐτῆς χαρακτηριστικόν. Πάσης ἀρετῆς ὑπάρχουσι βεβαίως διάφοροι βαθμοί, ὡς καὶ ἄνισα τὸ ὕψος ὁμοιογενῆ δένδρα· οἰαδήποτε ὁμως καὶ ἂν ὑποτεθῆ τοῦ ποιητικοῦ ἀναστήματος ἡ διαφορά, νομίζομεν ὅτι ὁ ψάλτης τῆς «Φροσύνης» δικαιούται νὰ συγκαταταχθῆ μετὰ τοῦ διδασκάλου του Βίκτωρος Οὐγκῶ εἰς τὴν γενεάν τῶν μεγαλοστόμων αἰοιδῶν.

Ἄν, ζήσας ἐν ἀτυχεστάτῃ μεταβατικῇ ἐποχῇ, ἦτις οὔτε ἰδανικὸν οὔτε κἂν γλῶσσαν ἔχει, δὲν ἠδυνήθη νὰ κληροδοτήσῃ ἐφάμιλλόν τι τῶν «Φθινοπωρινῶν φύλλων»* καὶ τῶν «Ἀνατολικῶν ἄσμάτων»*, ἀφ' ἑτέρου ἀναδεικνύεται πολλάκις ἐν ἀτελεστέροις ἔργοις ἀνώτερος κατὰ τὸ αἶσθημα τοῦ μεγαλορρήμονος Γαλάτου. Οἱ τοσαύτας ὁμοιότητας ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους δύο οὔτοι ποιηταὶ διαφέρουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Οὐγκῶ εἶναι ἐξ ὄλων τῶν ποιητῶν τῆς Ἑσπερίας ὁ ἐλάχιστος παθῶν ἐκ τῆς ἀπελπιστικῆς νόσου, ἦτις νέμεται σήμερον πᾶσαν ὄντως ποιητικὴν καρδίαν, ὁ δὲ Βαλαωρίτης ὁ μόνος ἴσως βασιανισθεὶς ὑπ' αὐτῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐνώπιον ἡμῶν ἔχομεν τριακοντασέλιδον ἐπιστολὴν του, τὴν ποιητικὴν ἴσως αὐτοῦ διαθήκη, ἣν περαίνει ὡς ἀκολουθῶν: «Ὁ Bouchut ² περιέγραψε μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον νόσημα τοῦ αἰῶνος νευρωσισμόν (nevrosisme), τοῦ ὁποίου πρῶτα θύματα εἶναι οἱ ποιηταί... Αἰσθάνομαι ὅτι νόσος βαρυτάτη, ἀλλόκοτος, ἀθεράπευτος, εἶναι αὕτη

1. Ὡ Πίζα, ὄνειδος τοῦ ἔθνους.

2. Ὑπαινίσσεται θλιβερόν ἐπεισόδιον τοῦ Βαλαωρίτου, ὅτε ἦτο βουλευτής, ἐντὸς τῆς αἰθούσης συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, μετὰ τῶν ἐπίσης βουλευτῶν Κεφαλληνίας ἀδελφῶν Ἰακωβάτων.

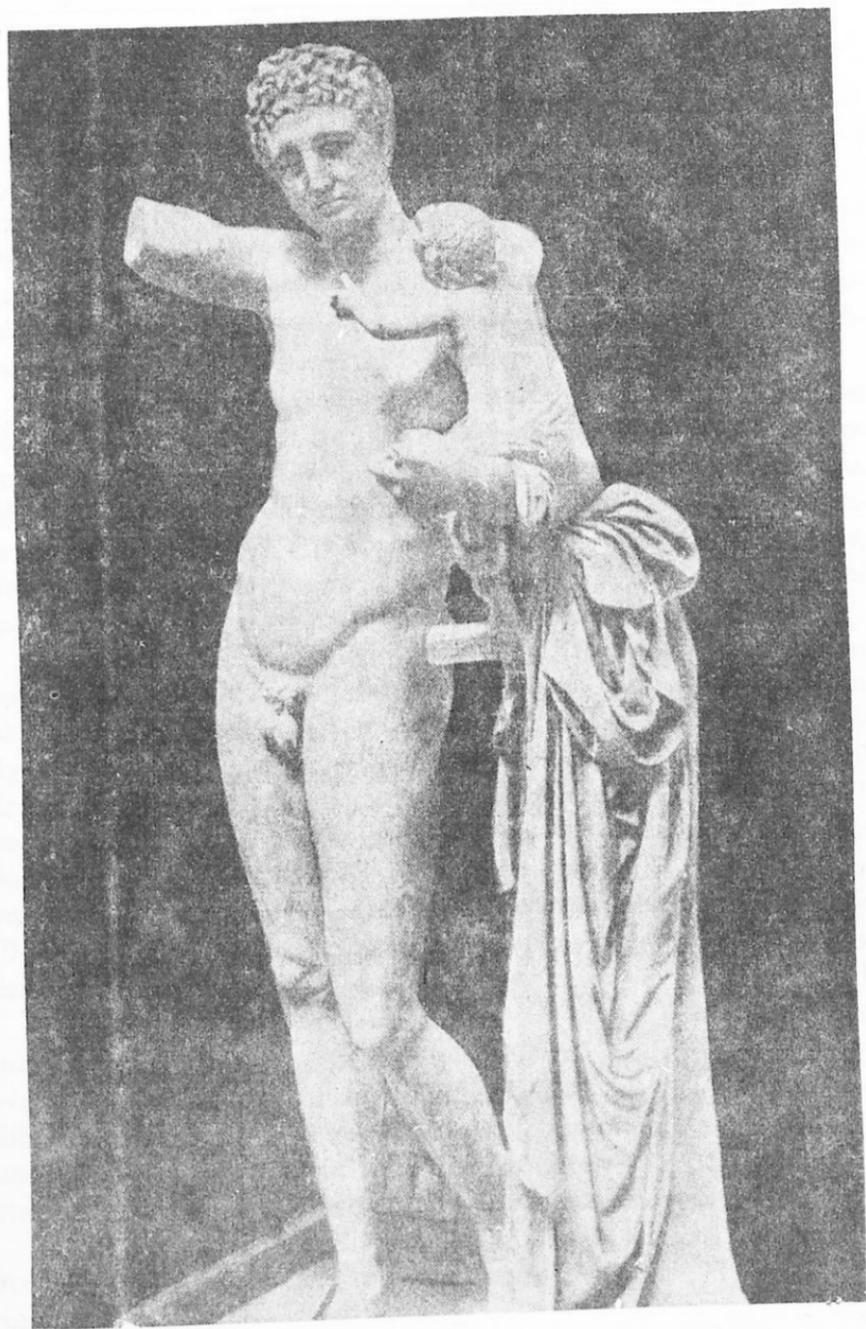
καθ' ἑαυτὴν ἢ ποιητικὴ διάθεσις. Πᾶσα στιγμή ἐμπνεύσεως εἶναι δι' ἐμὲ στιγμή παραφροσύνης καὶ ὅλος ὁ ὄργανισμός μου πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς πυρακτώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοί, οἵτινες θὰ μὲ φέρουν ὀγλήγορα εἰς τὸν τάφον, εἶναι τὸ μόνον μου κέρδος ἐκ τῆς ποιητικῆς διαθέσεως...».

Καὶ πρὸ τῆς ἐξομολογήσεως ὅμως ταύτης, πολλάκις ἠσθάνθημεν ἀναγινώσκοντες τοὺς στίχους του, ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν πληρωνομένων ἀκριβᾶ κατὰ τὸν πεζὸν τοῦτον αἰῶνα, ὅτε ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ὡς πρὶν αἰόλειος λύρα ἠχοῦσα ἐκ τῆς περιπνεύσεως αὔρας, ἀλλ' ἀναγκάζεται ν' ἀνασκάψῃ τὰ σπλάγχνα του πρὸς ἀνεύρεσιν ποιητικῆς ἱκμάδος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ ρηθῆ πρὸ πάντων περὶ τοῦ ψάλτου τῆς «Φροσύνης», ὅστις πλὴν τῆς ἡλικίας οὐδὲν εἶχε κοινὸν οὔτε ὡς ἄνθρωπος οὔτε ὡς ποιητὴς πρὸς τὴν παροῦσαν γενεάν. "Ὅπως ἐν τῷ ποιήματί του ἐκυοφόρησεν ἡ "Ὅσα εἰς τὰ σπλάγχνα της τὸν Βλαχάβαν χρόνους πολλοὺς καὶ μῆνας, οὕτως ἠθέλε τις εἰπεῖ ὅτι ἀνέβαλε καὶ ἡ μήτηρ του νὰ γεννήσῃ αὐτὸν ἡμισυν τούλαχιστον αἰῶνα, ὅτε ἦτο πλεόν ἀναχρονισμός. Ἀληθεῖς σύγχρονοι τοῦ ἐρημίτου τῆς Μαδουρῆς ἦσαν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντες ἀρματολοὶ καὶ κλέφται, μεθ' ὧν συνέζη ἐν διηνεκεῖ ὄνειρω. Πρὸς δὲ τοὺς σήμερον ἀνθρώπους οὐδέποτε ἦλθεν ἡ Μοῦσά του εἰς ἐπαφήν, ἀλλ' ἅπαξ μόνον ἢ πυγμὴ του.

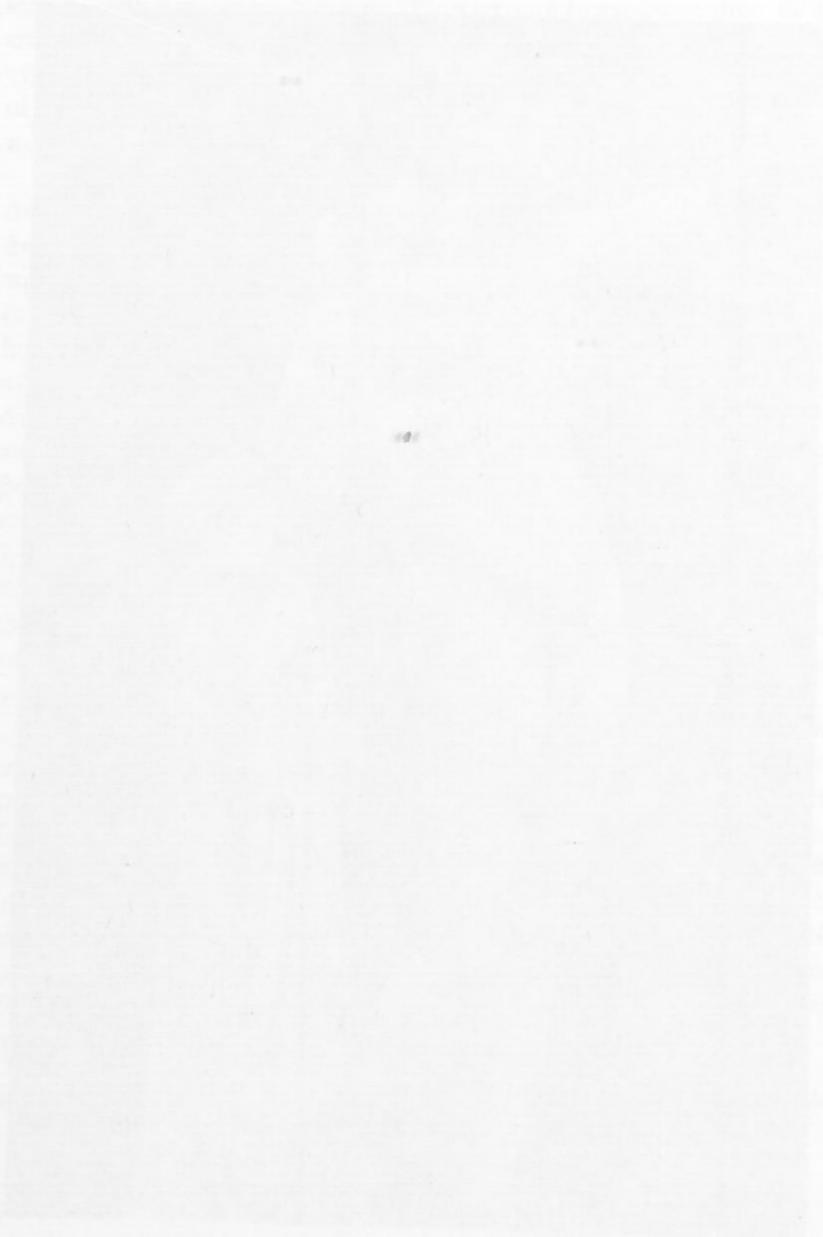
Πολὺ ἐν τούτοις φοβούμεθα ὅτι ὁ ποιητικὸς ἀντιπρόσωπο γενεᾶς τινος δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐμφορῆται αἰσθημάτων εὐγενεστέρων τῶν ἐπικρατούντων περὶ αὐτόν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ αἰσθάνεται ζωηρότερον τῶν ἄλλων ὅσα αἰσθάνονται ὅλοι. Ἄν ἀκμαία ἐμπνευσις καὶ πλοῦτος φαντασίας θεωρηθῶσιν ἀρκοῦντα ὅπως ὀνομασθῆ τις ἔθνικὸς ποιητὴς, τοιοῦτον βεβαίως πρέπει νὰ ἀναγορεύσωμεν τὸν Βαλαωρίτην ἂν ὅμως ἀπαιτῆται πλὴν τούτου καὶ νὰ ὑμνήσῃ αἰσθήματα ζῶντα ἐν πάσῃ καρδίᾳ, ἡμεῖς τότε πταίομεν καὶ οὐχὶ ἐκεῖνος, ἂν ἐλλείπη ἀπὸ τῶν ποιημάτων του τὸ τελευταῖον τοῦτο, καὶ μόνον τοῦτο τὸ πρόσον.

« Κριτικὰ μελέται »

Ἐμμανουὴλ Ροΐδης

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ὠρίμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλου καὶ ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ φέροντος τὸν νεογέννητον Διόνυσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν· καθ' ὁδὸν ὁ θεὸς ἔσταμάτησε διὰ ν' ἀναπαυθῆ, ἀκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθανώτατα, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὔξησις τοῦ θεοῦ βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως τῶν τέκνων τῶν θνητῶν.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνος ὁ Πausανίας ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡμεῖς ὅμως δὲν ἔχομεν κανὲν ἄλλο ἔργον, τὸ ὁποῖον ν' ἀναπαριστᾷ τὸσον ἐναργῆ τὴν μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἔβλεπον εἰς τὰ ὄραματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος.

Τὸ σῶμα τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι εὖρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἄβρόν, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην· εἶναι ἔβρόν, διότι τὴν εὖρωστίαν του χρεωστεῖ ὁ Ἑρμῆς ὄχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θεῖαν του φύσιν, τὸ περικαλλὲς δὲ πρόσωπον μὲ τὸ ἀρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὐμενῆ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ. Ἄλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον — ὅπως ἡ Εἰρήνη¹ μὲ τὴν μητρικὴν της στοργὴν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον — καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀόριστους ρεμβασμούς.

Γραφικὴν* δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητά τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ· ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελὴς καὶ συνοπτικὴ, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν οὐλῶν χαλαρῶν μαλλίων· ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μὲ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν της καὶ μὲ τὰ μικρὰ ζαρῶματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχουν καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται δ' ὅτι

1. Πλαστικὸν ἔργον τοῦ Κηφισοδότου, οὗ ἀντίγραφον ἐν Μονάχῳ.

συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὀνομάστον ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

Ἐργαλμα τοῦ Ἑρμοῦ φέροντος τὸν Διόνυσον εἶχε κάμει καὶ ὁ Κηφισόδοτος, τοῦ Πραξιτέλου δὲ τὸ σύμπλεγμα ἀφιερῶθη ὡς σύμβολον πιθανῶς τῆς μεταξὺ τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Ἡλείων συμμαχίας τοῦ 343 π.Χ., διότι ὁ Διόνυσος ἐτιμᾶτο κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Ἡλείαν, ὁ δ' Ἑρμῆς κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν.

« Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης »

Χρῆστος Τσοῦντας

3. Η ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

Ἀπόσπασμα διαλέξεως: « Περὶ Ἑλληνικῆς Ποιήσεως »

... Καὶ ὅμως ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἴδιαν ἱστορικὴν περίοδον, κατὰ δώδεκα περίπου ἔτη πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστοπούλου καὶ τοῦ Βηλαρᾶ, ἓνας ἄνθρωπος· τοῦ προφήτου τὴν αἴγλην ἀναδίδει καὶ τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον θὰ περιβληθῆ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν γράφει στίχους, σαλπίζει στίχους· καὶ ὁ στίχος του εἶναι ἄτεχνος, γυμνός, πρωτογενής· ἂν τὸν μετρήσετε μὲ τὸν πῆχυν τῶν αἰσθητικῶν κανόνων, θὰ μορφάσετε. Ἄλλ' ὅπως ὁ νομοθέτης* τοῦ Ἰσραὴλ μεταβάλλει μὲ τὸν κτύπον τῆς ράβδου του τὴν ξηρὰν πέτραν εἰς δροσόρρυτον πηγὴν, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μὲ μόνην τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργείας του μετουσιώνει τὸν στίχον αὐτὸν τὸν ἄτεχνον, τὸν γυμνόν, τὸν πρωτογενῆ, εἰς ἄσμα ἀναστάσεως πρωτάκουστον:

*Ὡς πότε, παλικάρια, νὰ ζοῦμε σιὰ στενά,
μονάχοι, σὰ λιοντάρια, σὶς ῥάγες, σὶὰ βουνά ;
Σαηλιὲς νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπομε κλαδιά,
νὰ φέγγουμ' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πιερὴ σκλαβιά ;
Νὰ χάνομε ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιά μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς ;
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακί.*

Κάπου ὁ Ρενάν*, μὲ τὴν χάριν τῆς διαλεκτικῆς του, ἀνεκίρυνε τὸν μασσαλιωτικὸν ὕμνον τοῦ Ρουζῆ Δελίλ* ὡς τὸ μᾶλλον περισπούδαστον ποιητικὸν προῖον τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἐὰν κανεὶς ζυγίσῃ μὲ τὴν πλάστιγγα τῆς κοινωνικῆς σημασίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐπιβολῆς

τὸ ἔργον τοῦ Φεραίου, κατὰ πολλὰ ἐμπνευσμένον ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἄσμα τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ κάτι ἀνάλογον, δίχως νὰ θεωρηθῆ καὶ πολὺ παραδοξολόγος. Διότι σήμερον ἡ Τέχνη δὲν τιμᾶται ἀσυζητητῆ καὶ ἀνεπιφυλάκτως ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν φιλοσοφούντων περὶ τοῦ ὠραίου, ὡς δύναμις ἀντλοῦσα ἐξ ἑαυτῆς καὶ μόνης πᾶσαν ἰσχὺν καὶ πᾶσαν εὐμορφίαν, ἄνευ ἄλλου τινὸς σκοποῦ, ξένου πρὸς τὴν ἀγνὴν καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν. Καὶ ἀπλῶς ἐνταῦθα μνημονεύω, ὅτι ὑφίσταται σχολὴ κριτικῶν καὶ ψυχολόγων συγγραφέων, ἡ ὁποία τὴν ἀλήθειαν τῆς ποιήσεως μετρεῖ συμφώνως πρὸς τὸ μέγεθος τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἐπενεργείας εἰς κύκλον ὅσῳ τὸ δυνατὸν εὐρύτερον.

Καὶ τί περίεργον! Ἡ ποίησις αὐτῆ, ποὺ δὲν δύναται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ ιδεώδους ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ μῆτε κἂν νὰ ὀνομάζεται ποίησις, ἀτημέλητος* καὶ κυριολεκτοῦσα μέχρι πεζότητος, ἢ χωρὶς εἰκόνας, χωρὶς μεταφοράς, χωρὶς ἀκκίσματα καὶ ἔλιγμούς, χωρὶς ἄνθη καὶ ψιμύθια, ἢ βραίνουσα εὐθέως πρὸς τὸν σκοπὸν ἢ ποίησις, τῆς ὁποίας οἱ μονότονοι καὶ στοιχειώδεις ρυθμοὶ διαδέχονται ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ὡς οἱ κτύποι τῆς σφύρας ἐπὶ τοῦ ἄκμονος ἢ ποίησις αὕτη, ὅσῳ δὲν εἶναι πλαστικὴ, τόσῳ εἶναι ἔθνοπλαστική. Ἡ ποίησις αὕτη, καὶ τοιαύτη, στέκεται εἰς περιωπὴν ἀνωτέραν τῆς φιλοπαίγμου καὶ ψοφοδεοῦς Μούσης τῶν ψευδανακρεοντείων καὶ τῶν αἰσωπέων ἀπομιμήσεων, αἱ ὁποῖα φαίνονται ἀντικρῦ τῆς ὡς θεματογραφίαι κορασίων. Μὲ τὴν κλαγγὴν τῶν θουρίων τοῦ Φεραίου ἡ ποίησις συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην πανελλήνιον κοινωνίαν λαμβάνει νέαν συνείδησιν, εὐρείαν τώρα καὶ ὑψηλὴν, τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Τὸν μανδρότοιχον, τὸν ὁποῖον δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν οἱ δύο ἐκεῖνοι¹ νὰ τὸν καταρρίψουν, τὸν κρημνίζει ὁ Ρήγας διὰ τῶν σαλπισμάτων του, καθὼς τὰ τεῖχη τῆς Ἰερικῆς. Καὶ διαβλέπομεν τώρα τὰ πλάτη ὅλα τοῦ ὀρίζοντος, καὶ συγκοινωνοῦμεν μὲ τὴν ζωὴν ἀνατριχιάζομεν, καθὼς ἐγγιζόμεν τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ δὲν κινδυνεύομεν νὰ πάθωμεν ἀσφυξίαν, ὡς πρὶν ἄερα γεμί-

1. Ὁ Βηλαρχῆς καὶ ὁ Χριστόπουλος, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἔγραψε καὶ αἰσωπέτους μύθους, ὁ δὲ δεῦτερος ποιήματα ὑμνοῦντα τὸν οἶνον καὶ τὴν χαρὰν ἐν γένει (ἀνακρεόντεια).

ζουν οί πνεύμονες ἡμῶν, καί ἐπαναλαμβάνομεν ἐν χορῶ με ὄλην τῶν πνευμόνων μας τήν δύναμιν :

*Σ' ἀνατολή καί δύση καί νότο καί βοριά,
γιά τήν πατρίδα ὄλοι νά 'χουμε μιά καρδιά.
Στήν πίστη του καθένας ἐλεύθερος νά ζῆ,
σὴ δόξα τοῦ πολέμου νά τρεξομε μαζί.
'Ὡς πότε ἀφρικιάλος* σέ ξένους βασιλεῖς ;
'Ελα νά γένης στύλος δικῆς σου τῆς φυλῆς.
Κάλλιο γιά τήν πατρίδα κανένας νά χαθῆ
ἢ νά κρεμάσῃ φρούτια γιά ξένον σιό σπαθί.*

Εἶναι ὀλιγώτερον στίχοι καί περισσότερον κραυγαί· δὲν πλουτοῦσιν εἰς ἰδέας ἀπὸ ἐκείνας αἱ ὁποῖαι ἀπομονοῦσι τὸ πνεῦμα εἰς τὸν ἔβδομον οὐρανὸν τῆς θείας ὄνειροπολήσεως· ἀλλὰ εἶναι αὐτοὶ ἐν τῇ ὁλότητι αὐτῶν μία ἰδέα, ἡ ἐλευθερία. Δὲν μᾶς θαμβώνουν με εἰκόνας· ἀλλὰ μόλις τοὺς προφέρομεν, καὶ ὅπως με τὰς μαγικὰς λέξεις οἱ Ἀράπηδες τῶν παραμυθιῶν, οὕτω μ' ἐκείνους ἐμφανίζεται ἐνώπιόν μας μία εἰκὼν : ἡ σκλαβιά. Ὁ Ρήγας δὲν εἶναι ρυθμῶν καὶ ἴσχυρων ὄνειροπόλος, σφυροκόπος καὶ δημιουργός· τὸ μόνον καὶ μέγα του ὄνειρον εἶναι ἡ ἀνάστασις τῆς πατρίδος τῆς πανελληνίου. Εἶναι ἀνήρ δράσεως. Τὸ ἄσμα τὸ μεταχειρίζεται ὡς ἐν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα πρὸς δρᾶσιν ὄπλα, καθὼς ἐξ ἐναντίας ἄλλοι, καλλιτέχνην μέχρι μυελοῦ τῶν ὀστέων, καταφεύγουν εἰς τὴν δρᾶσιν ὡς εἰς πηγὴν πνευματικῶν συγκινήσεων. « Ὁ ἀνθρώπινος λόγος », εἶπεν ὁ Ἄγγλος φιλόσοφος Κάρλαϊλ*, « ἐν τῇ ζέσει τῆς ὀργῆς του καθίσταται μουσικός ». Οὕτως καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ρήγα μεταβάλλεται εἰς ἄσμα· καὶ μόνη τῆς εἰλικρινείας του ἡ ζέσις καὶ τῆς θελήσεώς του ἡ ὀρμή τὸ ἐξαίρουν εἰς ποίημα. Ὁλην τὴν οἰκουμένην διαφλέγεται ὁ Ρήγας νά τὴν μύθησῃ καὶ νά τὴν ὀπλίσῃ κατὰ τῆς τυραννίας· τὴν οἰκουμένην ὄλην νά τὴν μεταβάλῃ εἰς ἐλευθέραν ἑλληνικὴν πολιτείαν.

*Βούλγαροι καὶ Ἀρβανίτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμιοί,
'Αράπηδες καὶ ἄσπροι με μιά κοινὴ ὀρμή,
γιά τὴν ἐλευθερία νά ζώσομε σπαθί,
πὼς εἶμασ' ἀντρωμένοι παντοῦ νά ξακουσθῆ.
Σουλῶτες καὶ Μανιάτες, λιοντάρια ξακουστά,
ὡς πότε σις σπηλιές σας κοιμάστε σφαλιστά ;
Μαυροβουνιοῦ καπλάνια* Ὀλύμπου σταυραετοί,
καὶ Ἀργάφων τὰ ξεφτέρια, γενῆτε μιά ψυχή.*

«Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ποιήσεως», 1897

Κωστής Παλαμᾶς

4. Η ΜΕΤΑΡΣΙΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΜΗΝΙΚΟΥ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΥ

... Τί σημασία ἔχει τώρα ἡ πραγματικότητα γιὰ τὸν ζωγράφο, ποὺ αἰσθάνεται ὅτι εἶναι ἐντελῶς κύριος τῆς τέχνης του, ποὺ ἔχει τὴν δύναμη νὰ ἐκφράσῃ ὅ,τι γεμίζει τὴν καρδιά του καὶ τὸ πνεῦμα του, νὰ ἐξωτερικεύσῃ ὅλο τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμο, τῶν σκέψεων καὶ τῶν αἰσθημάτων; Ὁ κόσμος του αὐτὸς εἶναι ἀτέλειωτος, ἀμέτρητος. Δὲν εἶναι πιά ἡ γῆ μὲ τις περιορισμένες διαστάσεις της, μὲ τοὺς συγκεκριμένους ὀρίζοντες της. Στὰ τελευταῖα του ἔργα ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ εἶναι τὸ μέτρο καὶ ὁ ὅρος τῆς συγκρίσεως τῶν πραγμάτων. Τὸ ἄπειρο, τὸ σύμπαν ἀνοίγεται ἐμπρὸς μας. Ὁ ζωγράφος μὲ τὸ μαγικὸ χρωστήρα του μᾶς ἀνοίγει ὀλοένα νέους κόσμους ἀπεριόριστους, φανταστικούς· μᾶς μεταφέρει στὸ ἀνύπαρκτο, στὸ ὄνειρο, στὸν ὀραματισμό.

Μὲ ἀπερίγραπτη ἡρεμία καὶ χωρὶς κανένα δισταγμὸ ὁ καλλιτέχνης ἀφήνει πίσω του ὅ,τι δὲν εἶναι ἀπαραίτητο, ὅ,τι δὲν εἶναι οὐσιῶδες, ὅ,τι δὲν εἶναι ἰδέα καὶ ὀρμᾶ ἀσυγκράτητος πρὸς τὸ ἄπειρο. Ἡ γῆ νικήθηκε. Ὅλες οἱ ἐπιθυμίες, ὅλη ἡ προσπάθειά του εἶναι νὰ ὑψωθῇ πιά πρὸς τὸν οὐρανό. Οἱ ἅγιοι ποὺ ζωγραφίζει δὲν εἶναι πιά ἄνθρωποι· τὸ σῶμα των εἶναι μόνον ἀσήμαντο ἐξωτερικὸ περίβλημα, τὸ πνεῦμα εἶναι τὸ πᾶν. Καὶ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τραβιέται ἀκατανίκητα ἀπὸ τὴν ἔλξη τοῦ οὐρανοῦ.

Ἀποροῦν οἱ σύγχρονοί του, ἀποροῦν οἱ μικροί, γιατί τὰ σώματα τῶν τελευταίων του ἔργων δὲν ἔχουν τις φυσικὲς ἀνθρώπινες ἀναλογίες, ἀλλὰ εἶναι τόσο μακρὰ, τόσο τραβηγμένα. Δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν ὅτι ὁ Γκρέκο δὲν ζωγραφίζει πλέον ἀνθρώπους, ἀλλὰ πνεύματα, ποὺ εἶναι στὴν τελευταία στιγμή τοῦ ἀποχωρισμοῦ των ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο περίβλημα. Δὲν ἀγνοεῖ τοὺς κανόνες τῆς τέχνης, δὲν ἐξέχασε τὴν ἀνατομία του ὁ Θεοτοκόπουλος· ἀλλὰ οἱ κανόνες αὐτοί, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητοι ἅμα πρόκειται νὰ ζωγραφίσῃ κανεὶς ἀνθρώπους, δὲν χρειάζονται γιὰ τὰ πνεύματα, γιὰ τις ψυχρὲς αὐτὲς καὶ ὅμως τόσο ζωντανὲς εἰκόνες τῆς ψυχῆς, ποὺ ζητεῖ νὰ ἀπελευθερωθῇ ἀπὸ τὰ γήινα δεσμά, νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ κάθε ρύτιο, νὰ ἀνεβῇ στὰ οὐράνια.

Οἱ Ἄγγελοί του, ὑπέροχες μορφὲς χωρὶς κανένα σχεδὸν ἀνθρωπομορφισμό, εἶναι περισσότερο πνευματικοὶ ἀκόμη. Οἱ Ἄγγελοι,

πού στην τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως εἶχαν καταστήσει νὰ εἶναι μόνο ἓνα μετριότατο διακοσμητικὸ στοιχεῖο, ξαναγίνονται κάτι πολὺ σπουδαιότερο ἀπάνω στὰ ἔργα τοῦ Θεοτοκόπουλου· γίνονται ὁ συμβολισμὸς τῆς ἰδέας, πού, ὅπως λέει ἓνας Ἑβραῖος σοφός, εἶναι ὁ Ἄγγελος πού στέλνει ὁ Θεὸς στοὺς ἀνθρώπους.

Στὸν ὑπέργειο αὐτὸ κόσμο ζῆ πιά ὁ Δομήνικος· αὐτὸς εἶναι ἡ πραγματικότης, γιατί πιστεύει βαθιὰ πὼς ἔξω ἀπὸ τὸν Θεό, τὸ Πνεῦμα καὶ τὴν Ἰδέα τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι πραγματικὸ. Τὸν κόσμο αὐτὸν μεταφέρει στὰ ἔργα του καὶ τὸν φωτίζει μὲ τὸ δικό του φῶς, πού τόσο τὸν ἐβασάνιζε ἄλλοτε. Ὁ κόσμος αὐτὸς τὸν κάνει νὰ ξεχνάη τις ταπεινὲς στενοχώριες τῆς γῆς, τις ἀρρώστιες του πού ὄλο καὶ αὐξάνουν, τις οἰκονομικὲς δυσκολίες πού γίνονται περισσότερες, τὴν μικρότητα, τὴ ζήλια καὶ τὴν κακία τοῦ κόσμου.

Στὴν τελευταία αὐτὴ περίοδο τῆς τέχνης του, στὰ τελευταία χρόνια τῆς ζωῆς του, ἀδιάφορο ἂν ἀπὸ νοσταλγία ἢ βαθιὰ πεποίθηση, ὁ Θεοτοκόπουλος αισθάνεται ἀκόμη περισσότερο τὸ σύνδεσμό του μὲ τὴ βυζαντινὴ τέχνη. Ἡ τελετουργικὴ αὐστηρότης, τὸ ὑπέμετρο μῆκος τοῦ σώματος, ἡ ἀδυναμία καὶ ἡ ὠχρότης τῶν προσώπων, τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο, μὲ μιὰ λέξη, πού προδίδει τὴν ἐσωτερικὴ ὕπαρξη, τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ· ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα πού θυμᾶται ὁ Θεοτοκόπουλος ἀπὸ τὰ χρόνια πού ἐμαθήτευε στὴ βυζαντινὴ τέχνη· ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα, πού τὸν βοηθοῦν γιὰ τὴν ἀπόδοση τῶν ὀνείρων καὶ τῶν ὀραματισμῶν του.

Ἡ ἀνάμνηση τῶν εἰκόνων μὲ τὸ ἴδιο θέμα, πού ἐζωγράφιζαν οἱ καλλιτέχνη τῆς Κρητικῆς σχολῆς* καὶ πού τόσο ἐθαύμαζε, παιδάκι ἀκόμη, στὸ μοναστήρι τῶν Σιναϊτῶν* τοῦ Καστροῦ*, τὸν ἐμπνέει, ὅταν ζωγραφίσει τὴν «Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν». Ἀπὸ τίς παλιὲς ἐκεῖνες εἰκόνες παίρνει τὴ στάση τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Πέτρου καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδαίου, ἀκόμη καὶ τὴ στάση τοῦ Ἀγγέλου τοῦ Κυρίου, πού ἐμφανίζεται στὸν Ἰησοῦ. Ἀλλὰ ὅ,τι γενεὲς καὶ γενεὲς βυζαντινῶν ζωγράφων δὲν κατόρθωσαν νὰ ἀποδώσουν—τὸν βαθὺ σπαραγμὸ τῆς τραγικότερης στιγμῆς τοῦ Μαρτυρίου, ὅπου καὶ ὁ Θεάνθρωπος ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ «ἦταν ἡ ψυχὴ του περίλυπος μέχρι θανάτου»—τὸ κατορθώνει ὁ γηρασμένος, ὁ κουρασμένος Ἕλληνας τοῦ Τολέδο*. Ὅλα στὸν

Δομνίκου Θεοδοσοπούλου (Greco)

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΑΔΩΝ

πίνακα αὐτόν, ὅπου ἡ περιφρόνηση στοὺς ἀνατομικοὺς κανόνες φθάνει στὸ ὑπέρτατο σημεῖο, μᾶς δίνουν τὴν ἐντύπωση τοῦ μεγάλου σπαραγμοῦ. Ἡ βασανισμένη μορφή τοῦ Χριστοῦ, πού γονατίζει δίπλα στοὺς ἄγριους βράχους· ὁ ταπεινὸς Ἄγγελος, γονατισμένος καὶ αὐτὸς ἀπάνω σὲ σύννεφα πῶ ἀγρια καὶ ἀπὸ τοὺς βράχους ἀκόμη· ὁ βαρὺς καὶ γεμάτος ἀπὸ τρομεροὺς ἐφιάλτες ὕπνος πού κοιμοῦνται οἱ τρεῖς Ἀπόστολοι· τὸ μελαγχολικὸ μισοφέγγαρο, πού μέσα ἀπὸ τὰ σύννεφα φωτίζει τὴ γῆ· οἱ ἀδύνατες ἐλιές καὶ τὰ καχεκτικὰ λουλούδια...

«Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρής »

Ἀχιλλεὺς Κύρου

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΕΙΣ ΔΟΞΑΝ

1.

Ἐσφαλεν ὁ τὴν δόξαν
ὀνομάσας ματαίαν,
καὶ τὸν ἄνδρα μαινόμενον
τὸν πρὸ τοιαύτης καίοντα
θεᾶς τὴν σμύρναν.

2.

Δίδει αὐτὴ τὰ πτερὰ·
καὶ εἰς τὸν τραχύν, τὸν δύσκολον
τῆς Ἀρετῆς τὸν δρόμον
τοῦ ἀνθρώπου τὰ γόνατα
ἰδοῦ πετάουν.

3.

Μικρὰν ψυχὴν, κατάπτυστον,
κατάπτυστον καρδίαν
ἔτυχ' ὅστις ἀκούει
τῆς δόξης τὴν παράκλησιν
καὶ δειλιάζει.

4.

Ποτέ, ποτέ μὲ δάκρυα
δὲν ἔβρεξεν ἐκεῖνος
τῶν φίλων του τὸ μνῆμα,
οὔτε τὸ χῶμα ἐφίλησε
τῶν σιγγενῶν του.

5.

Εἰς τὸν ἡγριωμένον
βαθὺν ὠκεανόν,
ὅπου φυσάει μὲ βίαν
καὶ ὀργίζεται τὸ πνεῦμα
τῆς πικρᾶς τύχης,

6.

καθ' ἡμέραν κοιτάζει
τοὺς πολλοὺς τῶν δυστήνων
πνιγομένων θνητῶν
καὶ ποῖος ποτὲ τὸν ἤκουσε
παραπονοῦντα ;

7.

Θερμότατον τὸν πόθον
ἐφύτεις τῆς δόξης
εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων σου,
ὦ Ἑλλάς, καὶ καλεῖσαι
μήτηρ ἡρώων.

8.

Καθὼς ἀπὸ τὸ σπήλαιον
ἐκβὰς ὁ λέων πληγώνει,
σκοτώνει, διασκορπίζει
τολμηρῶν κυνηγῶν
πλήθος Ἀράβων·

9.

καθὼς εἰς τὸν χειμῶνα
τὸ νερὸν ὑπερήφανον
τοῦ χειμάρρου κυλιέται,
καὶ τὰ χωράφια χάνονται,
βοσκοὶ καὶ ζῶα·

10.

ἢ καθὼς τὴν αὐγὴν
 ἐξαπλώνει ὁ Ἥλιος,
 καὶ τ' ἄστρα τ' ἀναρίθμητα
 ἀπὸ τὸν μέγαν Ὀλυμπον
 πάντα ἐξαλείφει,

11.

οὕτω τὰ μύρια τάγματα
 ἔχυσεν ὁ Ἀράξης*,
 ἀλλὰ, ὦ ἀσπίς Ἑλλάδος,
 σὺ ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἀστραψες,
 κὶ ἔγινον κόνις.

12.

Περίφημοι ψυχαὶ
 τριακοσίων Λακώνων,
 ψυχαί, ποὺ ἐδοξάσατε
 τὸν Ἀσωπὸν καὶ τ' ἄλσος
 τοῦ Μαραθῶνος.

13.

Εὐφραϊνε μὲ τὸ ἀθάνατον
 μέτρον τῆς Ἀχαιίδας
 χήρας ὁ θεῖος Ὀμηρος
 καὶ τὸ πνεῦμα σας ἀναπτε
 τὸ ἴδιον μέλος.

14.

Τοῦ καρτεροῦ Αἰακίδου*
 τὴν φήμην ἐζηλεύσατε
 (ἀείμνηστος, θαυμάσιος
 ζῆλος), καὶ τ' αἶμα ἐχύσατε
 διὰ τὴν Ἑλλάδα.

15.

Κι ἐγώ, κι ἐγώ τὸ σίδηρον
 γυρεύω· ποῖος μοῦ δίδει
 τὰς βροντὰς τοῦ πολέμου ;
 ποῖος μ' ὀδηγεῖ τὴν σήμερον
 εἰς τὸν ἀγῶνα ;

16.

Φοβερόν, μισαρὸν
 θρέμμα σκληρᾶς Ἀσίας,
 Ὀθωμανέ, τί μένεις ;
 τί νοεῖς ; τί δὲν φεύγεις
 τὸν θάνατόν σου ;

17.

Ἐφθασ' ἡ ὥρα· φύγε,
 ἀνέβα τὴν ἀγρίαν
 ἀραβικὴν φοράδα·
 νίκησον εἰς τὸ τρέξιμον
 καὶ τοὺς ἀνέμους.

18.

Ἐπὶ τὸν Ὑμηττὸν
 ἐβλάστησεν ἡ δάφνη,
 φύλλον ἱερὸν στολίζει
 τὰ ἡρειπωμένα λείψανα
 τοῦ Παρθενῶνος.

19.

Νέοι, γυναῖκες, γέροντες
 — ἑλληνικὰ θηρία —
 φιλοῦσιν, ἀποσπάουσι
 τοὺς κλάδους, στεφανώνουσι
 τὰς κεφαλὰς των.

20.

Ἄνεβα τὴν ἀράβιον,
 Ὀθωμανέ, φοράδα·
 τὴν φυγὴν κατεγκρήμισον·
 ἑλληνικὰ θηρία
 σὲ κατατρέχουν..

21.

Τὴν λάμπιν τῶν ὀργάνων
 ἀρειμανίων ἴδε·
 ἄκουσον τὴν βοὴν
 τῶν θάνατον πνέοντων
 ἢ ἐλευθερίαν.

22.

Νοεῖς ; — Τρέξατε, δεῦτε
 οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες,
 ἦλθ' ὁ καιρὸς τῆς δόξης·
 τοὺς εὐκλεεῖς προγόνους μας
 ὡς μιμηθῶμεν.

23.

Ἐὰν τὸ ἀκονίστη ἡ δόξα,
 τὸ ξίφος κεραυνοῖ·
 ἔαν ἡ δόξα θερμώσῃ
 τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων,
 ποῖος τὴν νικάει;

24.

Τί τρέμεις ; τὴν φοράδα
 κτύπα, κέντησον, φύγε,
 Ὀθωμανέ· θηρία
 μάχην πνέοντα, δόξαν,
 σὲ κατατρέχουν..

25.

Ἦ δόξα, διὰ τὸν πόθον σου
 γίνονται καὶ πατρίδος
 καὶ τιμῆς καὶ γλυκείας
 ἐλευθερίας καὶ ὕμνων
 ἄξια τὰ ἔθνη.

« Ἡ Λύρα »

Ἄνδρέας Κάλβος

2. ΕΙΣ ΣΟΥΛΙ

1.

Φυσάει σφοδρὸς ὁ ἀέρας,
 καὶ τὸ δάσος κυμαίνεται
 τῆς Σελλαίδος*· φθάνουσι
 μακρὰν ἐδῶ, ὅπου κάθομαι,
 μουσικὰ μέτρα.

2.

Ἄφροντίστων ποιμένων
 στίχοι δὲν εἶναι, ἢ γάμου,
 ἢ πανηγυριζόντων
 νέων γυναικῶν καὶ ἀνθρώπων,
 μήτε ἱερέων.

3.

* Ἄλλη λαμπρὰ πανήγυρις
 τὴν σήμερον ἑορτάζεται
 εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὁ ἄγγελος
 χορεύει τοῦ πολέμου·
 δάφνας μοιράζει.

4.

Βράχοι ύψηλοί, διαβόητοι,
βουνά τοῦ τετραχώρου,
ἀπὸ σᾶς καταβαίνουνσι
πολλοὶ καὶ δυνατοὶ
ἀδάμαστοι ἄνδρες.

5.

Κάθε χέρι, κλαδί·
κάθε κεφάλι φέρνει
στέφανον· ἀπὸ βράχον
πηδάουν εἰς βράχον, ψάλλοντες
πολέμιον ἄσμα.

6.

«Μακρὰν καὶ σκοτεινὴν
ζωὴν τὰ παλληκάρια
μισοῦν· ὄνομα ἀθάνατον
θέλουν καὶ τάφον ἔντιμον
ἀντὶς διὰ στρῶμα».

7.

Οὕτως ἐβόουν· συμφώνως
τ' ἄρματά τους ἐβρόνταον
καὶ τ' ἄντρα... ὦ, δὲν ἀκούω
πλέον παρὰ τὸν ἄνεμον
καὶ τοὺς χειμάρρους.

8.

—Ἐσὺ ὅπου τρέχεις, πρόσμενε,
ὦ στρατιῶτα· εἶπέ μου,
καὶ ἄς μὴ σὲ κυνηγήσῃ
βόλι τοῦ ἐχθροῦ, ποῦ ὑπῆγαν
οἱ σύντροφοί σου ;

9.

« Λείπει ὁ καιρός. Ἄν ἔχῃς
 ἑλαφρά τὰ ποδάρια,
 καὶ στῆθος, ἀκολούθα με·
 τρέξε καὶ σὺ μ' ἔμένα·
 μᾶς φεύγει ἡ ὥρα ».

10.

— Γνωρίζω τὴν φωνὴν σου.
 Ὁδήγει. — Οἱ βράχοι φεύγουσι
 τώρα ὑπὸ τὰ πατήματα
 συχνά, φεύγουν ὀπίσω
 σπήλαια καὶ δένδρα.

11.

Τῶν ποταμῶν πλατέα
 νερά, βαθέα λαγκάδια,
 ἔρημα μονοπάτια,
 δάση, βουνά, χωράφια
 φεύγουν ὀπίσω...

« Ἡ Λύρα »

Ἄνδρέας Κάλβος

3. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

(Ἔσμα δεύτερον)

Φωλιάζουν οἱ σταυραῖτοὶ τοῦ βράχου τὰ στεφάνια,
 ἐφώλιασε κι ὁ Φωτεινὸς στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ Κόντρου*.
 Τέσσαροι τοῖχοι κάτασπροι, ὁ κάτοικας*, τ' ἀχούρι,
 ἡ μάντρα γιὰ τὰ πρόβατα, μιὰ δεκαριά κυβέρτια*,
 πλατύς, καθάριος ὄβορός* ζωσμένος διπλολίθι*,
 ὅπου ἐπρασίνιζε πυκνὸς ὁ νύλακας*, τὸ μύρτο,
 τ' ἀγιόκλημα, ἡ μελετινή*, κι ὅπου ἄπλωνε ἕνας φράξος*
 τὰ δροσερὰ κλωνάρια του σφιχτά, περιπλεγμένα
 μ' ἕνα φτακοίλι* καρπερὸ καὶ μ' ἕνα βοϊδομάτη*,
 εἶν' τὸ βασίλειο τοῦ φτωχοῦ. Τ' ἄρεσε πάντα ἐκεῖθε

νά χαίρεται τή θάλασσα, πού ὄσο πλατύτερ' εἶναι
 τόσο σοῦ κλέφτει τήν καρδιά, τόσο τὸ νοῦ σοῦ πνίγει.
 Τὴν ἔβλεπε χίλιες μορφές ν' ἀλλάζη, χίλιες ὄψεις,
 πότε νά γλείφη τὸ γιαλὸ προσκυνημένη δούλα
 καὶ πότε νά τὸν μάχεται τρελή, ξεστηθωμένη,
 μ' ἀνεμοσκόρπιστα μαλλιά καὶ μ' ἀφρισμένο στόμα.
 Κι ἦταν ἡ ἔρμη ἑλληνική ! Κι ὑπόφερνε νά νιώθῃ
 τὰ φράγκικα τὰ κάτεργα* τὴ ράχη τῆς νά ὀργώνουν
 καὶ νά τῆς δέρνη τὰ πλευρὰ μὲ τὰ κουπιά του ὁ ξένος !

.....

Ἦρθε στὴν Κόκκινη Ἐκκλησιά* ἐξήντα χρόνους πίσω
 ἕνας σοφὸς καλόγερος, φευγάτος ἀπ' τὴν Πόλη
 κι ἔμειν' ἐκεῖ κι ἀσκήτευε. Τὸν ἔκραζαν Νικῆτα.

*Ἦξερε γράμματα πολλὰ κι ἐγιάτρευε τοῦ κόσμου
 μὲ ξόρκια καὶ μὲ βότανα τὰ χίλια μύρια πάθη.
 Στὸ πρόσταγμά του τὰ κουφὰ* ἐφεύγανε, οἱ ἀκρίδες,
 ἀπὸ τὰ πρόβατα ὁ χαμός, ἀπὸ τὰ γίδια ὁ ἴσκιος*.
 Τὸν ἐλατρεῦαν τὰ χωριά κι ὁ Φωτεινός, ὅπου 'ταν
 στὸ μοναστήρι δόκιμος καὶ τὸν ἀκολουθοῦσε,
 ὅταν τὸν ἔστελναν νά βγῆ γιὰ διακονιὰ τριγύρω
 ἔμαθε λίγο διάβασμα κι ἄκουσε κι ἱστορίες
 ἀπὸ τὸν ἅγιον ἀσκητή, πού τοῦ 'χανε κεντήσει
 τὸ λογισμό του τὸν ὀκνὸ καὶ τὴ σκουριά ξεπλύναν,
 ὅπου ἔτρωγε κάθε καρδιά σ' αὐτὰ τὰ στεῖρα χρόνια.

.....

*Εκεῖνος τοῦ 'πε, μιὰ φορὰ πού βρέθηκαν μονάχοι
 νά κάθωνται ἀπολείτουργα στὸ πέτρινο πεζούλι
 τοῦ Ἀι-Λιά στὴν Ἐγκλουβὴν, τὴν περασμένη δόξα
 καὶ τ' ἄμετρα τὰ βάσανα τοῦ δύστηχου του Γένους.
 Τοῦ 'πε τὸ πῶς ἀνάμεσα σὲ τρίβωλα κι ἀγκάθια
 μιὰ μέρα ἐθέλησε ὁ Θεὸς νά σπείρῃ ἕνα λουλούδι,
 ὅπου 'χε χίλιες ὀμορφιές καὶ χίλιες εὐωδιές
 κι ὅπου ὅταν ἐμεγάλωσε καὶ πρόβαλε δροσάτο
 δεύτερος ἥλιος ἔλαμψε, καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ κόσμου,

π' οὔτε δὲν εἶχε ἀνάκαρα* κρυφὰ ν' ἀναστενάζει,
τὴ ζέστανε, τὴ στόλισε μ' ἀκούραστα φτερούγια,
τὴν ἔμαθε πῶς νὰ πετᾷ. Καὶ τὸ λουλούδι ἐκείνο,
πόμπρεπε νὰ 'ν' ἀμάραντο, τὸ βάφτισεν Ἐ λ λ ἄ δ α.

Τοῦ 'π' ὅτ' ἐκείν' ἡ θάλασσα ἡ φραγκοπατημένη
εἶχε ρουφήξει λαίμαργα τ' ἀνθρώπινα κοπάδια,
πού μ' ἔναν Ἐέρξη βασιλιά ἐχύθηκαν νὰ φᾶνε
τ' ἀστάλωτο* τὸ λούλουδο : Τ' ἀκολουθοῦσε νύχτα,
ὔπνος, νεκρίλα, σίδερα, κι ἐγλίτωσε τὸν κόσμο.

Τοῦ 'πε πῶς ἐξεφύτρωσαν ἀδελφικές ἀμάχες,
πού ἐφτεῖραν σάρκα καὶ ψυχὴ καὶ πῶς ἐμπήκε σφήνα
στοῦ δένδρου τὴν πεντάνοιχτη τὴ χαραμάδα ὁ ξένος
κι ἄνοιξε ἀγιατρευτὴ τομὴ γιὰ νὰ μπορῆ καθένας
νὰ μπήγη τὸ πελέκι του καὶ νὰ χωρίζη σχίζες.

Τόδειξ' ἐκεῖ παράμερα τὴ Σάλτενη*, τὸν Κόρφο*
καὶ τοῦ 'πε πῶς ἐσμίξανε καὶ πῶς κριαρωθῆκαν*
μέσα σ' αὐτὸ τὸ στένωμα γιὰ τὴ σκλαβιά τοῦ κόσμου
δυὸ πολεμάρχοι φοβεροὶ καὶ πῶς ὁ νικημένος
ἀπὸ δυὸ λάμπες, πόβλεπε ν' ἀστράφτουν ἐμπροστά του,
τῆς Κλεοπάτρας τὴ ματιὰ κι ἓνα μεγάλο θρόνο,
ἐδιάλεξε τὴν ὀμορφιά κι ἐχάθηκε μαζί της.
Καὶ τοῦ 'πε πῶς ὁ νικητὴς, γιὰ νὰ φυλάξῃ πάντα
τὴ δόξα του ὀλοζώντανη καὶ τὴ χρυσὴ του μοῖρα,
ἐξεθεμέλιωσε σκληρὰ χῶρες, χωριὰ καὶ τάφους
κι ἔχτισε τὴ Νικόπολη, κουφάρι μὲ κουφάρια,
σύντριμμα μὲ συντρίμματα, κι ἦταν σεισμὸς ὁ χτίστης.

'Απὸ τὰ τότε σκέπασε κάμπους, βουνὰ καὶ κύμα
θολούρα μαύρη καὶ πυκνὴ γιὰ τετρακόσους χρόνους,
σαπίλα κι ἀποκάρωμα. Κανένας ἄλλος χτύπος
τὸν ὕπνο δὲν ἐδιάκοψε στ' ἀπέραντο τὸ μνήμα,
παρὰ ροχάλιασμα βαθύ καὶ τ' ἄσπλαχνο τοῦ χρόνου
τὸ δαγκανάρι, πού ἄλεθε τὴ νεκρωμένη πλάση
κι ἐτοίμαζε ἄλλο ζύμωμα μὲ τὴν παλιά τὴ σκόνη.

Τοῦ ἔπε πῶς ἓνας βασιλιάς, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, τὴν πρώτη μέρα πού ἄδραξε στὰ χέρια τὴν κορόνα, ἐξάνοιζ' ὅτι ἐπάνω της πηχτὴ πηχτὴ σὰν αἷμα τὴν ἐσκοτιδίαζε ἢ σκουριά καὶ θὰ τὴν ἔτρωγε ὅλη, ἂν δὲν τῆς ἔδιδε βαφὴ καὶ βάπτισμα καὶ χρίσμα τὴ λάμψη τῆς Ἀνατολῆς, τὸ φῶς τοῦ Σταυρωμένου καὶ τοῦ Βοσπόρου τὰ νερά. Καὶ πάραυτα φυτρώνει στὸ πρόσταγμα τοῦ γίγαντα μέσ' ἀπ' τὰ κύματά μας τὸ Κράτος τὸ Βυζαντινὸ, πόζησε χίλια χρόνια χωρὶς ἓνα ξανάσασμα, ξεσπαθωμένο πάντα, γιὰ νὰ κρατῆ τὴν ἄβυσσο, πού μούγκριζε νὰ πνίξει τὴν Δύση τὴν ἀχάριστη. Κι ὡστόσο μιὰν αὐγὴ Φράγκοι φοινιάδες Χριστιανοὶ μὲ προδοσιά, μ' ἀπάτη τοῦ φόρεσαν τὰ σίδερα, τοῦ σάλεψαν τὴ ρίζα καὶ τὸ κατάκοψαν σκληρὰ σ' ἀμέτρητες λουρίδες.

Ἦστερα πάλι ἀνάζησε κι ἔρευε λίγο λίγο σὰν πλάτανος πού πάλιωσε καὶ βλέπει κάθε μέρα κατάξεροι νὰ πέφτουνε οἱ κλῶνοι του ἓνας - ἓνας μὲ κάθε βαρυχειμωνιά, καὶ πού δὲν συγκρατιέται, γιὰτ' ἔχει κούφια τὴν καρδιά, παρὰ μὲ λίγη φλούδα.

Τὰ γνώρισ' ὅλα ὁ Φωτεινός· κι ὅταν ἐκεῖθ' ἐπάνω ὀλόγυρά του ἐκοίταζε κι ἔβλεπ' αὐτοὺς τοὺς τάφους, ὅλον αὐτὸν τὸν ξεπεσμό, ὅλην αὐτὴν τὴν νέκρα, ἔμενε σὰν παράλυτος καὶ γιὰ νὰ διώξη ὁ μαῦρος τὴν καταχνιά, πού πλάκωνε τὴν ἄκακη ψυχὴ του, ἔφευγε τὸν ἀπέραντο, τὸν πεθαμένο κόσμον καὶ γύρευε παρηγοριὰ στὰ κατορθώματά του, πού ἔταν ἀκόμα ζωντανά· κι ἐστύλωνε τὸ μάτι μ' ἀνέκφραστη κρυφὴ χαρὰ στοῦ Καλαβροῦ* τὰ πλάγια, στὴ λαγκαδιὰ τῆς Μέλισσας, στὶς Σπαθαριές, στὸν Κάπρο, στὰ χίλια τὰ λημέρια του, καὶ τότε, ἀναπαμένος, ἔριχνε λίγο κρίθινο ψωμὶ μὲς στὸ σακούλι, ἔβαν' ἐμπρὸς τὰ βόδια του κι ἔτρεχε στὸ χωράφι.

« Ἔργα »

Ἀραιοτιτίλης Βαλαωρίτης

4. Η ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

Δέν εἶναι διαβατάριο πουλί, πού γιά μιὰ μέρα
 σχίζει τὰ νέφη καί περνᾷ γοργὸ σάν τὸν ἀγέρα,
 οὔτε κισσός, πού ἀναίσθητος τὴν πέτρα περιπλέκει,
 οὔτ' ἄστραπή, πού σβήνεται χωρὶς ἀστροπελέκι,
 δέν εἶναι νεκροθάλασσα, βουή χωρὶς σεισμό·
 νιώθω γιά σέ πατρίδα μου στὰ σπλάχνα χαλασμό.

«Ἐργα »

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

5. ΔΥΟ !

Τὸ σονέτο αὐτὸ ἀπευθίνει ὁ ποιητὴς πρὸς τὴ ἀδελφὴ του
 πού ἦταν καὶ αὐτὴ χήρα καὶ ἄτεκνη, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος. Ἔχχαν
 ἀπομείνει οἱ δύο, χαροκαμένοι καὶ ἄκληροι, μὲ βαθὺ τὸν πόνο
 τῆς μοναξιάς στὴ ζωή.

Μείναμε δύο ! Ποιὸς παρακάτω ξέρει
 γιά μᾶς τί λέει τῆς Μοίρας τὸ βιβλίο !
 Ποιὸς πρῶτος θεὸς νὰ πάη στ' ἀνήλια μέρη,
 ποιὸς μόνος του θὰ μείνη ἀπὸ τοὺς δύο ;

Ἄν, οἱ μαῦροι, νὰ ζοῦμε ἄτεκνοι γέρο
 ἐπρόσταξε αὐστηρὸ θέλημα θεῖο,
 τὸ χέρι ἑνὸς τ' ἄλλου ἄς βαστάη τὸ χέρι,
 ὡς νὰ τ' ἀκούση ἀναίσθητο καὶ κρῦο.

Μιά τέτοια χάρη — ἄς μὴ ζηλέψωμ' ἄλλη —
 στὴ λαύρα, πού βαθιὰ μᾶς ἔχει κάψει,
 εἶναι, ἀδελφή, παρηγοριὰ μεγάλη.

Ἄχ ! τὴν ἡμέρα ὅπου καὶ τούτη πάψη,
 ἂν ἓνα μόνο δάκρυ ὁ κόσμος βγάλη,
 τὸ ζωντανό, ὄχι τὸν ἄλλο, ἄς κλάψη.

6. Ε Λ Ι Α

Στήν κουφάλα σου έφώλιασε μελίσι,
 γέρικη έλιά, πού γέρνεις μέ τή λίγη
 πρασινάδα πού άκόμα σέ τυλίγει
 σά νά 'θελε νά σέ νεκροστολίση.

Καί τó κάθε πουλάκι στό μεθύσι
 τής άγάπης πιπιίζοντας άνοίγει
 στό κλαρί σου έρωτιάρικο κυνήγι,
 στό κλαρί σου πού δέ θά ξανανθίση.

Ψ, πόσο στή θανή θά σέ γλυκάνουν,
 μέ τή μαγευτική βοή πού κάνουν,
 όλοζώντανης νιότης όμορφάδες,
 πού σά θύμησες μέσα σου πληθαίνουν·
 ώ, νά μπορούσαν έτσι νά πεθαίνουν
 και άλλες ψυχές τής ψυχής σου άδερφάδες.

Δορέντζος Μαβίλης

7. Κ Α Λ Λ Ι Π Α Τ Ε Ι Ρ Α

—'Αρχόντισσα Ροδίτισσα, πώς μπήκες ;
 Γυναίκες διώχνει μιá συνήθεια άρχαία
 έδωθε. «'Εχω ένα άνίψι, τόν Εύκλέα,
 τρία άδέρφια, γιό, πατέρα 'Ολυμπιονίκες.

Νά μ' αφήσετε πρέπει, 'Ελλανοδίκες,
 κι έγώ νά καμαρώσω μέσ στα ώραία
 κορμιά, πού για τ' άγρίλι του 'Ηρακλέα
 παλεύουν, θιαμαστές ψυχές άντρίκειες.

Μέ τές άλλες γυναίκες δέν είμαι όμοια·
 στόν αίώνα τó σοί μου θά φαντάζη
 μέ τής άντρείας τ' άμάραντα προνόμια.

Μέ μάλαμα γραμμένος τó δοξάζει
 σέ άστραφτερό κατεβατό μαρμάρου
 ύμνος χρυσός του άθάνατου Πινδάρου».

« Τά Έργα », 'Αλεξάνδρεια, 1915

Δορέντζος Μαβίλης

8. Η ΕΞΟΧΗ

Προβαίνει ὁ ἥλιος σ' ὄλη του τῆ χάρη
 κι ἀπὸ λάμψη τὸν κόσμο πλημμυρίζει·
 μὲς στὸ χωράφι ἀτίμητο ζευγάρι
 ἀπὸ βόδια θωρεῖς νὰ τριγουρίζη.

Ἐδῶ κοιτᾷς περήφανο μοσχάρι
 στὸ πράσινο σιτάρι νὰ βαδίζη ;
 ἔν' ἄλλο ἐκεῖ γυρμένο στὸ χορτάρι,
 καὶ τὸ πλατὺ ρουθούνι νὰ καπνίζη.

Μύριες ἀξίνες σκάπτουνε τῆ γῆ
 κι ὑψωμένες στὸν ἥλιο λαμπυρίζουν.
 Στὸν κάμπο βασιλεύει θεία σιγή,

κι ἐνῶ θωρεῖς τὰ σπίτια νὰ καπνίζουν,
 ἄλλο πλιά δὲ γρικᾷς τῆ χαραυγή,
 παρὰ τὰ βόδια ἀγάλι νὰ μουγκρίζουν.

« Ἀπαντα »

Στέφανος Μαρτζώκης

9. ΤΑ ΕΡΕΪΠΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

Ὅταν, ὦ Ναὲ παρθένε τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς,
 ὡς μετέωρον ὠραῖον
 εἰς γλαυκὸν αἰθέρα πλέων
 μὲ τοῦ φοίβου τὰς ἀκτῖνας παιζίης τὰς ἔσπερινάς,
 καὶ αἰ στίλβουσαι γλυφαί σου ὡς νὰ ἔλαβον ψυχὴν,
 ρίπτουν βλέμματα, γελῶσι,
 καὶ συστρέφονται καὶ ζῶσι,
 καὶ τῆς Πύρρας* ἐνθυμίζουσι τὴν μυθώδη ἐποχὴν,
 σ' ἀτενίζω κι ὑποπτεύω μήπως εἶσαι τις χρυσῆ,
 μήπως εἶσαι τις γλυκεῖα
 χρόνου ἄλλου ὀπτασία,
 κι ἡ ψυχὴ μου τρέμει αἴφνης, μὴ ἐξαλειφθῆς καὶ σύ!

Ἐπειδὴ ἐνόσω μένεις ἐκεῖ ἄνω τηλαυγῆς,
 οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἐχάθη,
 ἦτις ἔργα ἐπειράθη
 ἄξι' ἀθανάτου ἄλλου κόσμου ἢ αὐτῆς τῆς γῆς.

Τῆς γῆς ὅπου ὄλα ρέουν, ὄλα σβῆνουν ὡς σκιά,
 καὶ πᾶν ἔξοχον καὶ θεῖον
 πνεῦμα διαρκές μνημεῖον
 μάτην κατὰ τοῦ ὀλέθρου ν' ἀντιστήσῃ κοπιᾶ.

Πόλις ἄλλοτε ἐνταῦθα ὡς μὲ ἄστρα οὐρανός,
 πλήρης ἔλαμπε θαυμάτων
 καὶ ναῶν καὶ ἀγαλμάτων,
 καὶ τῶν ἄστρων σὺ ἐκείνων ἦσουν ὁ αὐγερινός.

Ἄλλ' ὁ Χρόνος ἴχνος πρῶτον θέτων ἄσοφον ποδῶν,
 τὸν πολίτην καὶ τὴν πόλιν
 φεύγει συναρπάσας ὄλην,
 καὶ τοὺς τάφους ἀνατρέψας, καὶ σκορπίσας τὴν σποδόν.

Καὶ ἀφίνει τῆς πικρᾶς του νίκης τρόπαιον, τινὰ
 λείψανα μεμονωμένα,
 στήλην μίαν, ναὸν ἕνα,
 ὅπου ἔρχονται καὶ κλαίουں τῆς ἐρήμου τὰ πτηνά.

« Ἡ Βάρβιτος »

Ἰωάννης Καρασούτσας

10. ΕΙΣ ΔΡΟΜΙΣΚΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐπάρχει εἰς ἀπόκεντρον τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν
 λευκὸς δρομίσκος, σκιερὸς καὶ πλήρης μυστηρίου·
 χλοάζει τὸ κατώφλιον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν,
 καὶ τέμνεται ὑπὸ μικροῦ εἰς δύο ρυακίου.
 Δὲν βλέπεις μέγαρα λαμπρὰ ἐκεῖ, ἀλλὰ ὠραίας
 μικρὰς οἰκίας, ταπεινάς, χιόνος λευκοτέρας,
 καὶ πρὸ αὐτῶν ἐδῶ κι ἐκεῖ ἀνθούσας πασχαλέας,
 αἰτίνας μύρον χύνουσι λεπτὸν εἰς τοὺς ἀέρας.

Ἄρωμα τὶ χρηστότητος καὶ θελκτικῆς γαλήνης
 μυρώνει τὴν μικρὰν ὁδὸν· δροσίζονται τὰ στήθη,
 τὸ βλέμμα ἀναπαύεται παντοῦ μετ' εὐφροσύνης·
 τὰ πάντα εἶναι δροσερά, λευκὰ καὶ ἀσυνήθη.
 Βαίνων ἐκεῖ, αἰσθάνεσαι γαλήνην οὐράνιαν·
 μικρὰν νομίζεις τὴν ὁδὸν ἐκείνην ἐκκλησίαν.
 Πλὴν διαφέρει τῶν ὁδῶν τῶν ἄλλων ὁ δρομίσκος,
 καθὼς πολυτελοῦς ναοῦ τῆς ἐξοχῆς ναῖσκος.
 Κι ἐνῶ Ἀθῆναι ὁ μικρὸς ἐκεῖνος δρόμος εἶναι,
 μακρὰν εὐρίσκεται αὐτῶν, δὲν εἶν' ἐκεῖ Ἀθῆναι.
 Εἰς τὰς ὠραίας καὶ πτωχὰς οἰκίας του συγχρόνως
 βλέπεις παραπετάσματα λευκότερα χιόνος.
 Περᾶς κι ὑפוῖ τὴν ἄκραν των νεᾶνις ἀργυρόπους,
 καὶ βλέπεις δύο γαλανοὺς ὠραίους κατασκόπους
 λαθραίως νὰ σὲ θεωροῦν... ἢ στόμα κορασίου,
 ὅπερ θαρρεῖς ἄνθος ροιᾶς ἢ ρόδον Ἀπριλίου.
 Ἐνίοτε, ἄσμ' ἀφελὲς ἀκούεις ἐκεῖ βαίνων,
 ὅπερ νεᾶνις ἢ πτηνὸν εἰς τὸν κλωβὸν του ψάλλει,
 καὶ βλέπεις εἰς παράθυρον προκύπτουσαν παρθένον·
 θαρρεῖς πὼς εἶν' ἐκεῖ αὐγὴ καὶ εἶναι κόρης κάλλη.
 Ἄν εἶναι θέρος, θεωρεῖς ἐπὶ τῶν παραθύρων
 γάστρας μικρὰς βασιλικοῦ—ἄ, ὄχι καμελίας!
 Δὲν ρίπτει βλέμμα ὁ λαὸς εἰς ἄνθος χωρὶς μύρον,
 καὶ δημοκράτης, ἀγαπᾷ φυτὰ δημοκρατίας.
 Ὅπου βασιλικός, ἐκεῖ κι ἐργάτις κόρη μένει,
 τὴν ἐργασίαν της μ' ὀσμὴν βασιλικοῦ μυρώνει,
 κι ἐργάζεται καλύτερον ἐγγὺς του καθημένη...
 Τὸ ζηλευμένον της φυτὸν τὴν χεῖρα της πτερώνει.
 Νὰ μένης ἄεργος ἐκεῖ καλεῖται ἁμαρτία,
 καὶ ἐργασία εἰς αὐτὸν ἐπικρατεῖ ἁγία.
 Εἶν' ὁ δρομίσκος ἱερὰ κυψέλη ἀνθρωπίνη,
 καὶ τῆς ἀργίας ἄγνωστος εἰσέτ' ἢ καταισχύνη.
 Μέγα συμβὰν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἤρεμον καλεῖται
 κι εἰς τὰ πτωχὰ της χρονικὰ πολλάκις ἱστορεῖται,
 ἂν πλανηθὲν τι ὄχημα ἐν μέσῳ της περάσῃ·
 μόλις ἢ ἄμαξα φανῆ καὶ μόλις ἐκεῖ φθάσῃ

Ξανθὰς παρθένους θὰ ἰδῆς εὐθύμως νὰ προκύπτουν,
προσμειδιῶσαι βλέμματα περιέργα νὰ ρίπτουν,
καὶ τῆς ἀμάξης ὄπισθεν καὶ τῶν τροχῶν πλησίον
ζητωκραυγὰς θ' ἀκροασθῆς περιχαρῶν παιδίων!

* * *

Πλὴν μὴ θαρρῆτε ἢ μικρὰ ὁδὸς ἐκείνη ὅτι
δὲν ἔχει τὰς περιχαρεῖς ὠραίας τῆς ἡμέρας·
κι ἐκεῖ ἐνίοτε ἤχοῦν φαιδραὶ φωναὶ καὶ κρότοι.
Ἐὰν τὸ Σάββατον ἐκεῖ διέλθῃς τὸ ἑσπέρας,
φαιδρὸς ἐργάτας θὰ ἰδῆς καὶ ὄμιλον παιδίων
περιχαρῶν· Κυριακῆς αὐγὴ ἐξημερώνει·
παύει πᾶν ἔργον, κλείεται ἡ θύρα τῶν σχολείων·
μὲ τὸν Θεόν του ὁ λαὸς τὰς χεῖρας του σταυρώνει...
Καὶ ἂν ἐκεῖ παραμονὴν περάσῃς Χριστουγέννων,
ἀνάστατον τὸν σκιερὸν δρομίσκον θ' ἀπαντήσῃς·
θὰ ἰδῆς πᾶν παράθυρον φαιδρῶς ἠνεωγμένον,
ἐκάστην θύραν ἀνοικτὴν παντοῦ θὰ θεωρήσῃς
καὶ ἀσυνήθη θόρυβον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν.
Συγκίνησιν, κατάνυξιν ὅπου στραφῆς ἀγίαν,
φωνὰς θ' ἀκούσῃς, ἄσματα, ἐνίοτε καὶ λύραν,
καὶ ἀπὸ θύραν θὰ ἰδῆς παῖδας μικροὺς εἰς θύραν
ζητοῦντας τὰ Χριστούγεννα νὰ ψάλουν ἐπιμόνως.
Παρέκει, γραῖαν κλίνουσαν ἐμπρὸς σεπτῆς εἰκόνας
ν' ἀνάπτῃ μετὰ ζέσεως τὴν ἱερὰν λυχνίαν·
ἐγγὺς παρθένον ἔφηβον εἰς ἀνοικτὴν οἰκίαν
ἕως τὸ γόνυ ἔχουσαν ἐσθῆτα ὑψωμένην,
νὰ σκέπη μὲ τὴν γύμνωσιν τῆς ἀθωότητός της
τὴν κνήμην γυμνωμένην,
καὶ τὰς σανίδας τοῦ μικροῦ νὰ πλύνῃ δώματός της.
Θὰ ἰδῆς οἰκοδέσποιαν ἐκ παίδων κυκλουμένην
ἐκβάλλουσαν τοὺς ἄρτους τῆς μὲ πτύον ἐκ κλιβάνου,
κι εἰσέτι τὴν Χριστόπιταν θερμὴν καὶ μυρωμένην·
ἤχον πλησίον σου αὐλοῦ θ' ἀκούσῃς καὶ τυμπάνου,
κι ἐνίοτε μὲ πάλλουσαν θ' ἀκροασθῆς καρδίαν,
τὸν κῶδωνα τῆς ἑορτῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν...

Ἐκεῖ, ἀστός τις ἀγαθὸς καρπούς καὶ ἄνθη φέρει·
 παρέκει κόρη θελκτικὴ ἐσθῆτα ἐτοιμάζει,
 ἦν αὔριον πρῶτην φοράν εἰς τὸν ναὸν θὰ φέρη,
 καὶ παίδων ὄμιλος ἐκεῖ ἀγαλλομένων κράζει.
 Παντοῦ χαράν, φαιδρότητα καὶ τέρψιν θ' ἀπαντήσης,
 καὶ πῶς γεννᾶται ὁ Χριστὸς ἐκεῖ θὰ ἐννοήσης!

« Ποιήσεις »

Ἀχιλλεὺς Παράσχος

11. ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ

Τὴν θέσιν εἶδον τὴν κενὴν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος,
 ὅπου ὑψοῦτο ἡ Παλλὰς, ἡ κόρη τοῦ Φειδίου.
 Παρέσυρε τὸ ἄγαλμα ὁ διαρρέων χρόνος
 καὶ τίποτε δὲν σῶζεται, οὔτ' ἴχνος τοῦ μνημείου.

Καλύτερον! Δὲν ἀγαπῶ ρυτίδας εἰς τὸ κάλλος·
 δὲν ἀγαπῶ ἐρείπια καὶ ὄγκον συντριμμάτων·
 γλυκύτερος ὁ θάνατος ἢ τῶν ἐτῶν ὁ σάλος,
 ἀργὰ ροφῶν τὴν ὕπαρξιν καὶ ράκη ἀναπλάττων.

Ἐξευτελίζει τῶν ἐτῶν ἡ σαρακώδης πάλη
 παραμορφῶσα, φθείρουσα, ἀθάνατα μνημεῖα·
 δὲν εἶναι πλέον ἄγαλμα τοῦ λίθου ἢ σκυτάλη,
 καὶ νικωμένη φαίνεται ἡ μεγαλοφυΐα.

Τί ἔγινε τὸ ἄγαλμα, οὐδεὶς γνωρίζει πλέον!
 Οὐδεὶς τὸ εἶδεν ἄμορφον, παλαιὸν πρὸς τὸν χρόνον·
 ἀκμαῖον τὸ ἀπήλαυσαν, τὸ ἔχασαν ἀκμαῖον
 καὶ μένει ζῶσα ἡ εἰκὼν τῆς καλλονῆς του μόνον.

« Ἀπαντα »

Δημ. Παπαρηγόπουλος

12. ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ ΩΡΑ ΣΟΥ ΚΑΛΗ

Φουρτούνιασεν ή θάλασσα κι έβουρκωθήκαν τὰ βουνά·
 είναι βουβά τ' άηδόνια μας και τὰ ουράνια σκοτεινά,
 κι ή δόλια μου ματιά θολή.
 Παιδί μου, ώρα σου καλή!

* * *

Είμαι φωτιά στα σπλάχνα μου, και τὸ κορμί μου παγωνιά·
 σαλεύει ὁ νοῦς μου σαν δενδρι πού στέκει αντίκρυ στὸν χιονιά,
 και είναι ξέβαθο πολύ.
 Παιδί μου, ώρα σου καλή!

* * *

Βοίζει τὸ κεφάλι μου σαν τοῦ χειμάρρου τήν βοή·
 Λιποθυμᾷ ή καρδούλα μου, και μοῦ ἐκόπηκ' ή πνοή
 στοῦ ὑστερνό σου τὸ φιλί.
 Παιδί μου, ώρα σου καλή!

« Ἀθίδες αὔραι », Λονδίνον, 1884

Γεώργιος Βιζυητός

13. ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΑ·Ι·ΤΟ

Ἄπο μικρὸ κι ἄπ' ἄφαντο πουλάκι, σταυραϊτέ μου,
 παίρνεις κορμί με τὸν καιρὸ και δύναμη κι ἀγέρα,
 κι ἀπλώνεις πῆχες τὰ φτερά και πιθαμές τὰ νύχια,
 και μες στα σύννεφα πετᾶς, μες στα βουνά ἀνεμίζεις.
 Φωλιάζεις μες στα κράκουρα*, συχνομιλᾶς με τ' ἄστρα,
 με τή βροντή ἐρωτεύεσαι κι ἀπιδρομᾶς και παίζεις
 με τ' ἄγρια τ' ἀστροπέλεκα· και βασιλιά σε κρίζουν
 τοῦ κάμπου τὰ πετούμενα και τοῦ βουνοῦ οἱ πετρίτες*.
 Ἔτσι γεννήθηκε μικρὸς κι ὁ πόθος μου στα στήθη
 κι ἄπ' ἄφαντο κι ἄπ' ἄπλερο πουλάκι, σταυραϊτέ μου,
 μεγάλωσε, πῆρε φτερά, πῆρε κορμί και νύχια,
 και μοῦ ματώνει τήν καρδιά, τὰ σωθικά μου σκίζει.
 Κι ἔγινε τώρα ὁ πόθος μου αἰτός, στοιχειὸ και δράκος,
 κι ἐφώλωσε βαθιά βαθιά μες στ' ἄσαρκο κορμί μου,
 και τρώει κρυφά τὰ σπλάχνα μου, κρυφοβοσκάει τή νιότη.

Μίπεζέρισα* νὰ περπατῶ στοῦ κάμπου τὰ λιοβόρια.
 Θέλω τ' ἀψήλου ν' ἀνεβῶ, ν' ἀράξω θέλω, αἰτέ μου,
 μὲς στὴν παλιά μου κατοικιά, στὴν πρώτη τὴ φωλιά μου,
 θέλω ν' ἀράξω στὰ βουνά, θέλω νὰ ζάω μὲ σένα.
 θέλω τ' ἀνήμερο καπρί, τ' ἀρκούδι, τὸ πλατόνι*,
 καθημερινή μου κι ἀκριβὴ νὰ τὰ ἔχω συντροφιά μου.
 Κάθε βραδούλα, καθ' αὐγή, θέλω τὸ κρῦο τ' ἀγέρι
 νὰ ῥχεται ἀπὸ τὴ λαγκαδιά, σὰ μάννα, σὰν ἀδέρφι,
 νὰ μοῦ χαϊδεύῃ τὰ μαλλιά καὶ τ' ἀνοιχτά μου στήθη.
 Θέλω ἡ βρυσούλα, ἡ ρεματιά, παλιὲς γλυκὲς μου ἀγάπες,
 νὰ μοῦ προσφέρουν γιαιτρικὸ τ' ἀθάνατα νερά τους.
 Θέλω τοῦ λόγγου τὰ πουλιά μὲ τὸν κελαηδισμό τους
 νὰ μὲ κοιμίζουν τὸ βραδύ, νὰ μὲ ξυπνοῦν τὸ τάχυ,
 καὶ θέλω νὰ ἔχω στρῶμα μου, νὰ ἔχω καὶ σκέπασμά μου,
 τὸ καλοκαίρι τὰ κλαδιά καὶ τὸ χειμῶν' τὰ χιόνια.
 Κλωνάρια ἀπ' ἀγριοπρίναρα, φουρκάλες ἀπ' ἐλάτια,
 θέλω νὰ στρώνω στοιβανιές* κι ἀπάνω νὰ πλαγιάζω,
 ν' ἀκούω τὸν ἦχο τῆς βροχῆς καὶ νὰ γλυκοκοιμῆμαι.
 Ἀπ' ἡμερόδεντρο, αἰτέ, θέλω νὰ τρώω βαλάνια,
 θέλω νὰ τρώω τυρὶ ἀλαφιοῦ καὶ γάλα ἀπ' ἄγριο γίδι.
 Θέλω ν' ἀκούω τριγύρω μου πεῦκα κι ὄξυνες νὰ σκούζουν,
 θέλω νὰ περπατῶ γκρεμνοὺς, ραιδιὰ*, ψηλὰ στεφάνια*,
 θέλω κρεμάμενα νερά δεξιὰ ζερβιά νὰ βλέπω.
 Θέλω ν' ἀκούω τὰ νύχια σου νὰ τὰ τροχᾶς στὰ βράχια,
 ν' ἀκούω τὴν ἄγρια σου κραυγή, τὸν ἴσκιο σου νὰ βλέπω.
 Θέλω, μὰ δὲν ἔχω φτερά, δὲν ἔχω κλαπατάρια*,
 καὶ τυρανιέμαι καὶ πονῶ καὶ σβήνεται νύχτα μέρα.
 Παρακαλῶ σε, σταυραῖτέ, γιὰ χαμηλώσου λίγο,
 κοί δῶσ' μου τὶς φτεροῦγες σου καὶ πάρε με μαζί σου,
 πάρε με ἀπάνου στὰ βουνά, τί θὰ μὲ φάῃ ὁ κάμπος!

14. ΟΡΘΟ ΣΤΕΚΕΣΑΙ ΑΝΤΙΚΡΥ ΜΟΥ, ΟΛΟΜΟΡΦΟ ΒΟΥΝΟ

Ὅρθο στέκεσαι ἀντίκρυ μου, ὀλόμορφο βουνό,
βουνό μὲ τ' ἄσπρα μάρμαρα καὶ τὰ σγουρὰ τὰ πεῦκα,
γλαρό, ἴλαρό πρὸς τὸ γλαυκὸν ὑψώνεσαι οὐρανὸ
καὶ λιγερόκορμο καθὼς τῶν λαγκαδιῶν σου ἡ λεύκα.

Ὅλόγυμνη ἢ χαλκόμαβη χυτή σου κορυφή,
στά πλάγια σου σὰ μὲ χλωρὰ σμαράγδια ἀριοντυμένο,
ἔτσι χρυσὸ στὸ δειλινὸ καθὼς ἔχεις βαφή,
ὡσὰν ὀλόφωτο ὄνειρο φαντάζεις ὑψωμένο.

Ὅλόρθο, ὀλόφωτο ὄνειρο πού ἢ κορυφή ψηλὰ
ἀνέγνοιαστη, ἂν στά πόδια της κοιλάδα πρασινίζει
κι ἂν τραγουδοῦνε τὰ πουλιά καὶ τὸ νερό κυλᾷ,
ἀτάραχη πρὸς τὸ γλαυκὸ περίγυρο ἀντικρίζει.

Καὶ μόνο τῆ γαλήνη της ἀφήνει νὰ συρθῆ,
ἴσκιος στὴ ράχη ρόδιος καὶ στὴν πλαγιά ν' ἀπλώση,
καὶ μόνο τὴν ἀνάσα της σκορπίζει νὰ χυθῆ,
τὸ ράθυμο τὸ δειλινὸ γλυκὰ νὰ βαλσαμώση.

Μὲ τὸ νερὸ στά βάθη σου, βουνό, πού ἀργοκυλᾷ
καὶ μὲ τὸ πεῦκο, ὀλόγυρα τὸ δάσος πού τὸ κλείνει
καὶ τὸν ἀέρα χαίρεται πού φτάνει ἀπὸ ψηλὰ
καὶ στά κλαδιά του χύνεται, κύμα καὶ φλοῖσβος σβήνει.

Μὲ τὴν κοιλάδα ἐμὲ ἢ ζωὴ καὶ τὴν πλαγιά ἀδελφή,
δὲ φτάνει μήτε ὡς ὄνειρο τὸ ψηλὸς σου νὰ ἔγγισι.
ὦ, ἄς ἦταν τὴν γαλήνη της μονάχα μιὰ κορφή
καὶ στὸ δικό της δειλινὸ ροδόχρωμη νὰ χύση.

« Ἀπλοὶ Τρόποι »

Κώστας Χατζόπουλος

15. Σ Ω Κ Ρ Α Τ Η Σ

Μὲ τὸ γλυκὸ κρασί ἢ μαγεύτρα Πλάνη
τὶς ταπεινὲς ψυχὲς μεθάει κι εὐφραίνει·
μὲ τὸ πικρὸ φαρμάκι ἢ Ἀλήθεια ραίνει
τοῦ ἀδούλωτου μετώπου τὸ στεφάνι.

Ἔτσι τοῦ Χάρου τὸ ποτήρι ἀγγίζει
 στὰ χεῖλη του τ' ἀχνὰ ὁ Σωκράτης, κι ὅπως
 τῆς μέθης τὸ ποτήρι ὁ χαροκόπος,
 ὡς τῆ στερνῆ ρανίδα τὸ στραγγίζει.

Σκεπάζει μὲ τῆ φτωχικὴ χλαμύδα
 τὴν ὄψη του, νὰ μὴ φανῆ τὸ ἀχνάρι
 τοῦ πόνου ἀντίκρου στὸ θαμπὸ λυχνάρι,
 καὶ κράζει ξεψυχώντας : οὐδὲν οἶδα !

Περνοῦν οἱ αἰῶνες. Οἱ σοφοὶ σκυμμένοι
 στοῦ λογισμοῦ τὰ βύθη ἀνασκαλεύουν
 τ' ἀνέγγιχτα, καὶ μὲ σκιᾶς παλεύουν·
 καὶ τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς μυστήριον μένει.

Καὶ κράζουν : οὐδὲν οἶδα ! κι ἡ μορφὴ του
 φωτόλουστη, ὀλοζώντανη προβάλλει
 μπροστά τους, καθρεφτίζοντας τὰ κάλλη
 ψυχῆς ἀγγελικῆς· μορφὴ προφήτου...

Ὅταν νεκρὸ στὸ χάος ἔν' ἄστρο σβέσει,
 χρόνοι κι αἰῶνες καὶ καιροὶ περνᾶνε
 κι ἀκόμα ὁ κόσμος τὸ θωρεῖ, σὰν νὰ ναι
 τ' ἄστρο ψηλὰ στὴν ἴδια του τῆ θέσει.

« Ἐσπερινὸς »

Ἰωάννης Πολέμης

16. ΔΙΚΟ ΜΟΥ ΦΩΣ

Μεσουρανὶς ἡ ὀλόφεγγη ἡ Σελήνη
 λαμποκοπᾷ κι ἀστράφτει πέρα ὡς πέρα,
 τὸ φῶς της μὲς στὸν ἔρημον αἰθέρα
 τῆς νύχτας ὅλα τ' ἄλλα φῶτα σβήνει.

Μὰ ἐκεῖ βαθιά, πού ροδοφέγγει ἡ μέρα,
 ὅταν μικρὴ ζωὴ στὴ νύχτα μείνη,
 ἔν' ἄστρο λίγο μὰ δικό του χύνει
 φῶς τρέμι ἀπὸ τὴν ἀγνωστὴ του σφαίρα.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Κι είπα : τέτοιο καλό μακριά 'πό μένα,
 άφοϋ κοντά σε μεγαλεία ξένα
 ό,τι σιμώνει τó δικό του χάνει,

καλύτερα μακριά και μοναχός μου!
 Σε μιá άγνωστη κρυφή γωνιά τού κόσμου
 λίγο μά και δικό μου φώς με φτάνει.

« Σκαραβαΐοι και Τερρακόττες »

Ίωάννης Γρυπάρης

17. ΤΟ ΛΕΝΕ Τ' ΑΗΔΟΝΑΚΙΑ

“Α! πώς χτυπά καμιά φορά τούτ' ή καρδιά κι άναπτερά
 τώρα στά γεροντάματα,
 σαν νιός νά ξαναχαίρομαι φεγγάρι - μέρα, άστροφεγγιά,
 δύσες, γλυκοχαράματα.

Σάν άπ' τήν τάξη τή μουχλή, στο πατρικό μου νά γυρνῶ,
 και νά 'χω σκόλη τρήμερη.
 και νά είμαι για τó Γαλατά και για τ' άθανάτο βουνό,
 με τήν πλαγια τήν ήμερη.

Κι εκεί σά νά με καρτεροϋν γιδάρηδες μου πιστικοί,
 πρατάρηδες* συντρόφοι μου,
 μ' άλλους νά μπαίνω στο λογγά κι άλλοι άπ' τήν άγναντη κορφή
 νά ρίχνουν στο πιστρόφι μου.

Κι άκόμα σά νά 'ν' έτοιμα, τυρί, μυζήθρα, τó σφαχτό,
 και τó γλυκό τó νιώτικο,
 κι άπά σε πλατανόφυλλα τó κοκορέτσι τó ζεστό,
 και τó ρακι τ' άιλιώτικο.

Κι ύστερα σά νά μου κρατοϋν τήν καλαμάτα στο χορό
 βλαχοϋλες και βλαχόπουλα,
 κι εκεί πού σειέμαι και λυγῶ και στρίβω και νυχοπατῶ,
 νά μου φωνάζουν : όπουλα!...

Ἄ! πῶς χτυπᾷ καμιά φορά τούτ' ἡ καρδιά κι ἀναφτερᾷ,
 καὶ πῶς μ' ἀνάβουν τὰ αἷματα,
 σὰ νὰ μ' ἐκεῖ καὶ τραγουδῶ μὲ τὴ φλογέρα συνοδιά:
 «Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια στὰ κλεισορέματα...»

« Μεσολογγίτικα »

Μιλτιάδης Μαλακάσης

18. ΔΕΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Χριστέ μου, δῶσ' του τὴ χαρά, τὴ μόνη ποὺ μποροῦσε
 νὰ σοῦ ζητήση ἀπάνω ἐκεῖ νοσταλγικά ἢ ψυχὴ του,
 κάνε τὸ θαῦμα κι ἄσε τον νὰ ζήση ὅπως ἐζοῦσε
 σὲ μιὰ μεριά ποὺ τάχατες νὰ μοιάζει τὸ νησί του.

Νὰ ἔναι τὰ βράχια στὸ γκρεμὸ βαθιὰ κουφαλισμένα,
 νὰ ἔχη σωριάση ἢ θάλασσα στὴν ἀμμουδιά τὰ φύκια
 κι ἀράδα ἀράδα στὸ γυαλὸ δεμένα, ἀποσταμένα,
 νὰ σιγοτρίζουν τὰ φτωχὰ σκιαθίτικα καΐκια.

Νὰ ἔν' οἱ νησιώτισσες οἱ γριές, κι οἱ νιές οἱ πεθαμένες,
 αὐτές, ποὺ τὶς θλιμμένες τους μᾶς ἔλεγε ἱστορίες·
 νὰ γνέθουν τὸ λινάρι οἱ γριές στὴν πόρτα καθισμένες,
 καὶ στὰ παράθυρα σιμὰ ν' ἀνθίζουν οἱ γαζίες.

Κι ὕστερα ἀκόμα νὰ ἔναι ἐλιές καὶ νὰ ἔναι κυπαρίσσια,
 σκυμμένα νὰ ἔναι, καὶ τὸ φῶς τ' ἀχνὸ νὰ προσκυνᾷνε,
 νὰ τότε περιμένουνε στὸν κάμπο τὰ ξωκλήσια,
 καὶ τὴν καμπάνα τους μακριὰ οἱ ἄγγελοι νὰ χτυπᾷνε.

Δῶσ' του, Χριστέ μου, τὴ γλυκιὰ χαρὰ νὰ ἰδῇ καὶ πάλι,
 τὴ γνώριμή του τὴ ζωὴ κοντὰ στ' ἀκροθαλάσσι,
 ἄχ! ἔτσι ἀθῶα κι ἔτσι ἀπλὰ κι ἀγνὰ ὡς τὴν εἶχε ψάλλει,
 ποὺ τῆς ἀξίζει ἐκεῖ ψηλά, μαζί μ' αὐτὸν ν' ἀγιάση...

« Σκιές »

Λάμπρος Πορφύρας

19. ΤΟ ΣΤΕΡΝΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Πῆραν στρατι στρατι τὸ μονοπάτι
 βασιλοπούλλες καὶ καλοκυράδες,
 ἀπὸ τὶς ξένες χῶρες βασιλιάδες
 καὶ καβαλάρηδες ἀπάνω στ' ἄτι.

Καὶ γύρω στῆς γιαγιᾶς μου τὸ κρεβάτι,
 ἀνάμεσ' ἀπὸ δυὸ χλωμές λαμπάδες,
 περνούσανε, καὶ σὰν τραγουδιστάδες
 τῆς τραγουδοῦσαν—ποιός τὸ ξέρει ;—κάτι.

Κανεὶς γιὰ τῆς γιαγιᾶς μου τὴν ἀγάπη,
 δὲ σκότωσε τὸ Δράκο ἢ τὸν Ἀράπη,
 καὶ νὰ τῆς φέρη ἀθάνατο νερό.

Ἢ μάνα μου εἶχε γονατίσει κάτου·
 μ' ἀπάνω—μιὰ φορὰ κι ἓναν καιρὸ—
 ὁ Ἀρχάγγελος χτυποῦσε τὰ φτερά του.

« Σκιᾶς »

Λάμπρος Πορφύρας

20. ΚΥΠΡΟΣ

Κύπρο, πῶς νὰ σὲ πῶ ;—μικρὴν Ἑλλάδα,
 ἢ τῆς Ἑλλάδας κόρη, ἢ Ἑλλάδα ἀκεραία ;
 Μὰ ὅπως καὶ νὰ σὲ πῶ, ἐσὺ λαμπάδα,
 καίεις στοὺς αἰῶνες μέσα πανωραία,

στὴν πνοὴ τῶν Αὐρῶν καὶ τῶν Ζεφύρων!...
 Κόρες σου ἐσὲ ἀκριβὲς οἱ Ροδαφνοῦσες,
 ὦ χώρα τῶν Ἐρώτων καὶ τῶν Μύρων,
 ὦ Νησι φιλημένο ἀπὸ τὶς Μοῦσες!

Μ' ἂν εἶσαι μὲ τ'ς ἀνθούς τοῦ γλυκανίσου
 καὶ μὲ τὰ ροδοστάματα πλασμένα,
 εἶσαι καὶ Μάνα τῆς Συγκλητικῆς σου,
 ὦ Μεγαλόνησο ἀντρειωμένη!

Καὶ μέ τοῦ Ἀντρόνικου σου τήν ψυχή,
 στὰ Μαρμαρένια Ἀλώνια,
 πόσες φορές δὲν πάλεψες ἐσύ
 μέ τὸ Χαμό ; Καὶ βγῆκες ἀπ' τὰ χρόνια

πάντα ξαναγιωμένη—ἄξαφνο φύλλο
 ἄνοιξης νέας ! Γιατὶ στήν ἀγκαλιά σου
 κρατᾶς σὰ φυλαχτὸ τὸ Τίμιο Ξύλο,
 ποῦ σοῦ ἔφερε ἡ βυζαντινὴ Κυρά σου.

Καὶ δὲν μπορεῖ κανένα ξένο χέρι
 νὰ σοῦ τὸ πάρῃ δίχως νὰ καῖ,
 ὦ Κύπρο, ἀπὸ τὸ θεῖο Περιστέρι
 τρισαγιασμένη, ὦ Κύπρο Ἑλληνική.

Εἶμ' εὐτυχῆς ποῦ σέ εἶδα, ποῦ τὰ δῶρα
 ἔψαλλα τὰ κρυφά σου—Χελιδόνη !—
 καὶ πιὸ εὐτυχῆς ἂν θὲ νὰ ζῶ τήν ὥρα
 τῆς Λευτεριάς σου, ποῦ ἔρχεται, σιμώνει

Περιοδικὸν « Νέα Ἑστία »

Σωτήρης Σκίπης.

21. Λ Ο Υ Η Σ

Σπύρο, ὄχ τὰ βάθη τῆς καρδιάς σοῦ δίνω τήν εὐκή μου.
 Μακαρισμένοι σου οἱ γονιοὶ ποῦ τέτοιο παλικάρι
 μέσα στὰ σπλάχνα τους νὰ δοῦν ἀξιώθηκαν, παιδί μου·
 μακαρισμένη τοῦ χωριοῦ κι ἡ νιά ποῦ θὰ σέ πάρῃ.

Τὶ μαῦρα χρόνια πέρασαν, καταραμένα χρόνια !
 Μὲ σιχασιάς μᾶς ἔβλεπε ὅλος ὁ κόσμος μάτι,
 κι ἦτανε, Σπύρο μου, νὰ κλαῖς ποῦ ἡ τόση καταφρόνια,
 τὸ τόσο μίσος κι οἱ ντροπές, μᾶς ἄξιζαν κομμάτι.

Πρῶτος ἐσύ, ὁ Μητρόπουλος, ὁ Πύργος, κι ἄλλα ἀδρέφια
 μᾶς χύσατε παρηγοριάς μὲς στὶς πληγές μας λάδι·
 μᾶς φαίνεται σὰ νὰ σκορποῦν στὸν οὐρανὸ τὰ νέφια,
 σὰ νὰ προβάλλῃ ἀλάργα ἐκεῖ ἡ πούλια στὸ σκοτάδι.

Μὰ δὲ σοῦ πρέπει, Σπύρο μου, μὲς στὸ χωριὸ νὰ μείνης,
δὲν πρέπει φτυάρια καὶ τσαπιά τὸ χέρι σου νὰ ἀγγίζη·
κατέβα ὡς τὴν Ἀθήνα μας Φραγκορωμιὸς νὰ γίνης
ἐδῶ δὲν τυραγνάζει δουλεῖα μὴτ' ἥλιος δὲ μαυρίζει.

"Ἄσε τὴ γλώσσα τοῦ χωριοῦ καί, Σπύρο μου, ἐτοιμάσου
νὰ μάθης γλώσσα πού ὁμορφιές ἔχει πολλές καὶ κάλλη·
μᾶς ἔκανε τὴν πρώτη ἀρχὴ τὸ τηλεγράφημά σου...
"Ἐλα, προσμένουν μ' ἀγκαλιὰ ὀρθάνοιχτη οἱ δασκάλοι.

"Ὅμως τί λέω ; "Ἄν ἔρθουν νὰ σὲ γνωρίσουν ξένοι,
μὲ πιάνει φρίκη, τί μπορεῖ νὰ μᾶς κακοντροπιάσης.
Λούη! ἡ πατρίδα τ' ἀπαιτεῖ, ὁ τόπος τὸ προσμένει,
νὰ ἀφήσης τὰ Ρωμαίικα καὶ Γαλλικὰ νὰ πιάσης.

Σπύρο, ἂν ποτὲ κανένας τους ὡς τὸ χωριὸ ξεπέση
ἀπ' τὴν Ἀθήνα, κι ἂν σοῦ πῆ τὴν τσάπα σου ν' ἀφήσης,
ἀκούμπη ἐσὺ τὰ χέρια σου στὴν ἀτσαλένια μέση
καὶ καταδέξου μιὰ στιγμή νὰ τὸν παρατηρήσης.

Νιὸς θὰ 'ναι μὰ θ' ἀσπρολογοῦν τὰ λιγοστά μαλλιά του·
μὲ τὴ θωριά του σὰ φλουρί, μὲ χεῖλια πανιασμένα,
μ' ἄλαμπα μάτια καὶ τσιμπλιά, ματόφυλλα πεσμένα,
θὰ σοῦ μιᾶ, ἀνασαίνοντας σάπια πνοὴ θανάτου.

Καὶ πὲς του, ἂν θέλῃ μιὰ φορὰ κι αὐτὸς νὰ ζωντανέψη,
νὰ κάνῃ μέση σίδερο, πλεμόνια σὰ στουρνάρι,
ἄς ἔρθῃ, πὲς του, ὡς τὸ χωριὸ μαζί σου νὰ δουλέψῃ
μὲ τσάπα καὶ ξινάρι.

« Ταμπουράς καὶ Κόπανος »

Ἀλέξανδρος Πάλλης

22. ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΜΑΣ ΣΠΙΤΙ

Τὸ πατρικό μας σπίτι, στὸ λιμάνι,
πού γνώρισε δυὸ ὀλάκερους αἰῶνες,
σὲ τέσσερες στεκότανε κολόνες
παμπάλαιο ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Ὀσμάνη.

Στὴ στέγη του ἄν βροντούσανε οἱ χειμῶνες,
κυκλώπειο πάντα κι ἄτρεμον ἐφάνη·
ψηλὰ οἱ ἅγιονορεΐτικες εἰκόνες
μὲ τὸ ἱερὸ ὀλοτρόγυρα λιβάνι.

Κι ὅταν ἡ Μούσα ἐπάνω σου ἀγρυπνοῦσε,
καὶ τὰ φτερά κρατώντας ἀπλωμένα,
τὸ χέρι μου καλόβουλη ὀδηγοῦσε,

ψηλώνανε οἱ κολόνες του ὀλοένα,
νὰ πᾶνε ἀεροσάλευτο τὸ σπίτι
στὸν ἔβδομο οὐρανὸ τοῦ Ἀποσπερίτη !

Στέφανος Δάφνης

« Ὁ ἀνθισμένος δρόμος »

23. ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

α') Τὸ φ τ ἄ σ ι μ ο

Θὰ βραδιάζη ἡ μέρα, ὅταν θὰ φτάνωμε
στοῦ χωριοῦ τ' ἀποσκιωμένα ὀλώνια·
θὰ φανοῦν λευκὰ τὰ χωριατόσπιτα
πίσω ἀπὸ τῶν πεύκων τ' ἀκροκλώνια.

Μακριὰ θ' ἀκούωνται ἀρνιῶν βελάσματα·
βραδινὴ καμπάνα θὰ σημαίνει·
στὴ βρυσούλα βόδια θὰ ποτίζωνται,
θὰ καπνίζουν φοῦρνοι φλογισμένοι.

Θὰ βαθιανασαίνωμε στὸ διάβα μας
μυρωδιὰ ἀπὸ στάχια θερισμένα.
Θὰ μᾶς εὐχηθοῦν τὸ « καλῶς ἦρθατε »
χέρια ἀπὸ τὸν κάματο ἀργασμένα.

Ἐπὶ τὸ κατώφλι ἀναμερίζοντας
 τοῦ καιροῦ τ' ἀγκάθια καὶ τὰ χόρτα,
 τοῦ κλειστοῦ παλιόπυργου θ' ἀνοίξωμε
 τὴ βαριὰ τὴ σιδερένια πόρτα.

β') Γ λ υ κ ο χ α ρ ά μ α τ α

Θὰ μᾶς ποῦν τὸ πρῶτο καλημέρισμα
 πρωτοξύπνητα τὰ χελιδόνια
 στὶς φωλιές τοῦ πύργου—πρῶτο σάλεμα
 τῆς ζωῆς θὰ φτάση ἀπὸ τ' ὀλώνια.

Καὶ θὰ τρικυμίσουν τὶς ἀτάραχτες
 τῶν βουνῶν πλαγιές, τὶς σμαραγδένιες,
 οἱ φωνές, ποὺ μαρτυροῦν τὸ ξύπνημα
 τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς δουλειᾶς τὶς ἔγνοιες.

Στ' οὐρανοῦ τὸ ρόδισμα κατάντικρυ
 τὰ κλειστά μας μάτια θ' ἀνοίχτοῦνε
 κι ὕστερα ἀπὸ τόσα βασιλέματα
 πρῶτο γλυκοχάραμα θὰ ἰδοῦνε.

γ') Τ ὸ τ ά μ α

Γλιστερὸ τὸ μονοπάτι ἀπὸ πευκόφυλλα
 στοῦ χωριοῦ τὴν ἐκκλησοῦλα θὰ μᾶς φέρη,
 θὰ ζητᾷ σὲ σκίνων κλώνους μὲ τρεμόγελο
 νὰ συγκρατηθῇ τ' ἀδύνατό μου χέρι.

Κάτω ἀπὸ φτελιές ψηλόκορμες, κισσόζωστες,
 ἄγριο κλῆμα τὴ σκεπὴ τῆς θ' ἀποκρύβη.
 Κι ἂν δὲν ἦταν κρεμασμένο ἐκεῖ τὸ σήμαντρο,
 δὲν ξεχώριζε ἀπὸ χωριανὸ καλύβι.

Ταπεινὴ, φτωχούλα, ἡ πίστη: τὴ θεμέλιωσε
 κι ἔχει γύρω εἰκόνες ἄτεχνα γραμμένες,
 μὰ εἶν' ὁ Θεὸς ἐκεῖ κοντύτερα στὸν ἄνθρωπο,
 παρὰ σ' ἄλλες ἐκκλησιές λαμπροχτισμένες.

Στ' Ἅγιο Βῆμα ἔμπρός, λυγίζοντας τὰ γόνατα,
προσευχὴ ἢ ψυχὴ μου ἀμίλητη θὰ λήη,
καὶ τὰ χέρια μου θ' ἀνάψουν καθὼς τὸ ἴαξα,
τὸ καντήλι, ποὺ μερόνυχτα θὰ καίη.

δ') Τὰ π ρ ω τ ο β ρ ό χ ι α

Μὲ τὰ πρωτοβρόχια θὰ ῥθουν τὰ μηνύματα
τοῦ χειμῶνα: τὸ ποτάμι θὰ θολώση,
θὰ τριζοβολοῦν ξερὰ τὰ πλατανόφυλλα,
θὰ κρυώση ἡ νύχτα καὶ θὰ μεγαλώση.

Θὰ δροσοσταλάζουν κόκκινα τὰ κούμαρα,
κυκλαμιές θ' ἀνοῦν στὸ χῶμα ταίρια-ταίρια,
θὰ καπνίζουν σφαλιστὰ τὰ χωριατόσπιτα,
καὶ θ' ἀρχίσουν τὰ σπιτιάτικα νυχτέρια.

Θὰ σωπάση ὁ τζίτζικας, κι ἐτοιμοτάξιδα
γι' ἄλλων τόπων Ἄνοιξη, μακριὰ ἀπ' τὰ χιόνια,
βράδυ-βράδυ ὡς τὰ μεσοῦρανα θὰ χύνωνται,
μαῦροι φτερωτοὶ σταυροί, τὰ χελιδόνια.

᾽Ω χαρὰ μας! τὸ χειμῶνα θὰ προσμένωμε,
δίχως πάγους καὶ χιονιές νὰ φοβηθοῦμε:
τῆς ζωῆς μας τὸ στερνὸ ταξίδι ἐκάναμε
καὶ τὴν ἄνοιξη ἄλλων τόπων δὲν ποθοῦμε!

« Θὰ βραδιάζη »

Γεώργιος Δροσίνης

24. Θ Ε Ρ Μ Ο Π Υ Λ Ε Σ

Τιμὴ σ' ἐκείνους, ὅπου στὴν ζωὴ των
ὄρισαν καὶ φυλάγουν Θερμοπύλες,
ποτὲ ἀπὸ τὸ χρέος μὴ κινουντες·
δίκαιοι κι ἴσιοι σ' ὅλες των τὲς πράξεις,
—ἀλλὰ μὲ λύπη κιόλας κι εὐσπλαγχία·

γενναίοι, όσάκις είναι πλούσιοι, κι όταν
είναι πτωχοί, πάλ' εΐς μικρόν γενναίοι,
πάλι συντρέχοντες όσο μπορούνε·
πάντοτε τήν άλήθειαν όμιλοϋντες,
πλήν χωρίς μισος διά τούς ψευδομένους.

Και περισσότερη τιμή τούς πρέπει,
όταν προβλέπουν—και πολλοί προβλέπουν—
πώς ό 'Εφιάλτης* θα φανή στο τέλος,
κι οί Μήδοι επί τέλους θα διαβούνε.

« Ποιήματα »

Κωνσταντίνος Καβάφης

25. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σε κλαίει λαός. Πάντα χλωρό να σειέται τὸ χορτάρι
στὸν τόπο πού σε πλάγιασε τὸ βόλι, ὦ παλικάρι !
Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ 'Απρίλη τὰ πουλιά
σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦς λογάκια καὶ φιλιὰ,
καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σὰν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες.
Πλατιά τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνεις
ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργά.
'Ἐρῆ στιγμή. Σὰν πιὸ πλατιά τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις
σὰν πιὸ κοντά !

« Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά »

Κωστής Παλαμᾶς

26. Χ Ι Μ Α Ρ Α

Δὲν τοὺς βαραίνει ὁ πόλεμος,
ἀλλ' ἔγινε πνοή τους.

ΣΟΛΩΜΟΣ « Οἱ Ἐλευθεροὶ Πολιορκημένοι »

Ἄς ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές, κι ἄς τὴν κρυφομηνᾶτε
τὴν ἀνοιξη ἀπὸ τώρα
μὲ τὰ γλυκοχαράματα καθὼς γοργοϋπνᾶτε,
πουλάκια εἰρηνοφόρα.

Ἄς εἶναι μέσα μου ἡ καρδιά σκληρὰ σφιχτοδεμένη
ἀπὸ ἓνα ρήγα πόνο
ποῦ ἀπάνου σὲ χαλάσματα μαστόρεψε καὶ σταίνει
τὸ μαῦρο του τὸ θρόνο.

Ἄς ἄνθισαν οἱ μυγδαλιές. Νά ! Ὁ οὐρανὸς θολώνει,
νά ! τοῦ Φλεβάρη ἡ μπόρα
σὲ φοβερίζει ἀτίναχτη μὲ τ' ὄψιμο τὸ χιόνι,
πλάστη λευκὴ ἀνθοφόρα.

Ἄς κλαίῃ καὶ μέσα μου ἡ καρδιά. Κι ἀπὸ τὰ κλάματά της
ἀθάνατο λουλούδι,
τῆς μοναξιᾶς παρηγοριά, τῆς Χώρας παραστάτης,
φυτρώνει τὸ Τραγούδι.

Τέλος νὰ πῆρε ὁ πόλεμος ; Ἄλλος δὲν εἶναι ἀγώνας ;
Ἑλλήνων ἱεροὶ λόχοι,
γιὰ ὕπνο βαρὺ σᾶς δέχτηκε τῆς δόξας ὁ λιμιώνας* ;
Ἡ δάφνη ἀμάραντη ;—Ἄχι !

Λαλούμενα ξενύχτηδων. Σωπᾶτε, χαροκόποι !
Ἦ σπαθωτὴ κιθάρα
τυρταία, φόρεσε πύρινη, μπροστὰ στὴν κρίαν Εὐρώπη,
κορόνα τῆ Χιμάρα !

Κιθάρα μου, ἀνυπόταχτη ψυχὴ, οἱ καιροὶ καὶ οἱ τόποι
πάντα ὑποταχτικοὶ σου,
φῶς πάρε ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, νύχτα ἀπὸ τῆ Ροδόπη,
καὶ λάμψε καὶ σκορπίσου.

Στὰ χιμαριώτικα βουνὰ ροβόλα, τὰ τουφέκια
τ' ἄγρια συντρόφεφέ τα,
μὲ τῆς πατρίδας τὴν ψυχὴ καὶ μὲ τ' ἀστροπελέκια
τὴν ἄγια γῆ χαιρέτα.

Γειά σας, χαρά σας Βασιλιά νικητή, Κυβερνήτη*
 μέ τὴν τρανή τὴ γνώμη !
 Θυσίας βωμός ! Ἐκεῖ πετῶ, φτερά μέ πᾶν πετρίτη,
 ἐμένα εἶν' ἄλλοι οἱ δρόμοι.

Στοὺς ξέγνοιαστους ἀλίμονο ! τοὺς πρέπει νὰ εἶναι δοῦλοι,
 στὸν ἄρπαγα τρομάρα !
 Ἡ Ἑλλάδα ποῦ ; Στὴν Ἠπειρο. Δόξα στὸ Κακοσοῦλι,
 νίκη σ' ἐσέ, Χιμάρα !

Τὰ Γιάννενα ὄνειρεύονται, ἡ Κρήτη ξαποσταίνει,
 βουβὴ ἡ Θεσσαλονίκη,
 ἡ Ἀθήνα ξεφαντώνει... Ποιὸς βογκάει σὰ νὰ πεθαινη ;
 —Χιμάρα, ὀλόρθη ! Οἱ λύκοι.

« Βωμοὶ », 14 τοῦ Φλεβάρη 1914

Κωστὴς Παλαμῆς

27. Π Α Τ Ρ Ι Δ Ε Σ

α') Πάτρα

Ὅπου βογκάει τὸ πολυκάραβο λιμάνι
 ἀπ' ἄγριο κύμ' ἀπλώνεται δαρμέν' ἡ χώρα,
 καὶ δὲ θυμᾶται μήτε σὰν ὄνειρου πλάνη
 τὰ πρωτινὰ μετάξια τῆς τὰ πλουτοφόρα.

Πολύκαρπα τ' ἀμπέλια τὴν πλουτίζουν τώρα·
 τὸ κάστρο τῆς φορεῖ, παλαικὸ στεφάνι,
 δίψα τοῦ ξένου, Φράγκου, Τούρκου, ἀπὸ τὴν ὥρα
 ποὺ τὸ διπλοθεμέλιωσαν οἱ Βενετσάνοι.

Ἐνα βουνὸ ἀπὸ πάνω τῆς ἀγρυπνοστέκει,
 κι ὁ Παρνασσὸς λευκοχαράζει στὸν ἀέρα
 βαθιά, κι ὁ Ρουμελιώτης ὁ Ζυγὸς παρέκει·

αὐτοῦ πρωτάνοιξα τὰ μάτια μου στὴ μέρα,
 κι ἡ μνήμη μου σὰν ὄνειρο τοῦ ὄνειρου πλέκει
 γλυκιά, μισσοσβησμέν' εἰκόνα, μιὰ μητέρα.

β') Μεσολόγγι

Στὴ νησόσπαρτη λίμνη πού τὸ μαϊστράλι
ἀπὸ θαλασσινὴ δυναμωμένο ἄρμύρα
ταράζει πέρα τὸ φυκόστρωτο ἀκρογιάλι,
μ' ἔριξ' ἐκεῖ πεντάρφανο παιδάκι ἢ Μοίρα.

Ἐκεῖ ὁ Βοριάς μὲ τὴ Νοτιά, ἐκεῖ ἡ πλημμύρα
σὲ μάχη μὲ τὴ ρήχη βρίσκεται μεγάλη·
μακριά, μὲς στοῦ πελάγου τὸν καταποτήρα
τοῦ ἡλίου χάνεται τὸ ὑπέρλαμπρο κοράλλι.

Ἐκεῖ ἀπ' τῆς τρίκορφης Βαράσοβας τὰ ὕψη
σὰν ἀπὸ πύργου δῶμα, δέσποινα ἢ Σελήνη
στὰ ὀλόστρωτα νερὰ τὴν ὄψη της θὰ σκύψη·

μὰ τὴν ἀθῶα ἐκεῖ παιδιάτικην εἰρήνην
καὶ πουθενὰ δὲ γνώρισα· μόνο τὴ θλίψη·
καὶ τὴ σπιθα τοῦ νοῦ πού μιὰ φωτιά ἔχει γίνει.

γ') Ἀθήνα

Ἐδῶ οὐρανὸς παντοῦ κι ὀλοῦθε ἡλίου ἀχτίνα,
καὶ κάτι ὀλόγυρα σὰν τοῦ Ὑμηττοῦ τὸ μέλι,
βγαίνουν ἀμάραντ' ἀπὸ μάρμαρο τὰ κρίνα,
λάμπει γεννήτρα ἑνὸς Ὀλύμπου ἢ θεῖα Πεντέλη.

Στὴν Ὀμορφιά σκοντάβει σκάφτοντας ἡ ἀξίνα,
στὰ σπλάχνα, ἀντὶ θνητοὺς θεοὺς κρατᾶ ἡ Κυβέλη*
μενεξεδένιο αἶμα γοργοστάζ' ἡ Ἀθήνα
κάθε πού τὴ χτυπᾶ τοῦ Δειλινοῦ τὰ βέλη.

Τῆς ἱερῆς ἐλιᾶς ἐδῶ ναοὶ καὶ οἱ κάμπτοι·
ἀνάμεσα στὸν ὄχλο ἐδῶ πού ἀργοσαλεύει
καθὼς ἀπάνου σ' ἀσπρολούλουδο μιὰ κάμπτη,

ὁ λαὸς τῶν λειψάνων ζῆ καὶ βασιλεύει
χιλιόψυχος· τὸ πνεῦμα καὶ στὸ χῶμα λάμπει·
τὸ νιώθω· μὲ σκοτάδια μέσα μου παλεύει.

δ') Έ λ λ ά δ α

Ἡ Ρούμελ' εἶναι μιὰ κορόν' ἀπὸ ρουμπίνι
 κι εἶν' ὁ Μοριάς μιὰ σμαραγδένια λαμπυράδα,
 κι ἐφτάδιπλο τὰ Ἐφτάνησα εἶναι μπουγαρίνι*,
 νεραίδα εἶν' ἀφρογένητη κάθε Κυκλάδα.

Κομματιασμένη κι ἡ Ἡπειρο γελᾶει κι ἐκείνη,
 κι ἡ Θεσσαλία σκορπίζει μιὰ ξανθὴ ὁμορφάδα·
 κρυμμένη στὴν πολύπαθη τὴ Ρωμιοσύνη
 σὰ νὰ ξανοίγω τὴ βασιλίσσα Ἑλλάδα.

Ἄκόμα τὸ ἔλατο τῆς λεβεντιᾶς φουντώνει,
 κι ἀπ' τῶν αἰώνων τοὺς καημοὺς κι ἀπὸ τὰ πάθη
 τοῦ Διγενῆ ἡ πνοὴ παντοῦ χυμένη πλάθει

Κανάρη, Καραϊσκάκη καὶ Κολοκοτρώνη·
 καὶ μὲς στῆς χρυσοπράσινης νυχτιᾶς τὰ βᾶθη
 ἀκόμ' ἀργολαλεῖ τοῦ Κολωνοῦ τ' ἀηδόνη*.

2.

Ἄπὸ τὸ Δούναβη ὡς τὴν ἄκρη τοῦ Ταινάρου
 κι ἀπὸ τ' Ἀκροκεραύνια στὴ Χαλκηδόνα
 διαβαίνεις, πότε σὰν τῆς θάλασσας Γοργόνα*,
 πότε σὰν ἄγαλμ' ἀπὸ μάρμαρο τῆς Πάρου.

Πότε κρατᾶς τὴ δάφνη ἀπὸ τὸν Ἐλικώνα
 καὶ πότε ὀρμᾶς μὲ τὴ ρομφαία τοῦ βαρβάρου,
 καὶ μὲς στὸ πλάτος τοῦ μεγάλου σου λαβάρου
 βλέπω διπρόσωπη ζωγραφισμέν' εἰκόνα.

Ἐδῶ ἱερός ὁ Βράχος φέγγει σὰν τοπάζι*
 κι ὁ λευκοπάρθενος χορὸς τῶν κανηφόρων
 προβαίνει καὶ τὸν πέπλο τῆς θεᾶς ταράζει·

καὶ πέρ' ἀστράφτουν τὰ ζαφείρια τῶν Βοσπόρων,
 κι ἀπ' τὴ Χρυσόπορτα* περνώντας ἀλαλάζει
 ὁ θρίαμβος τῶν νικητῶν Αὐτοκρατόρων.

ΣΑΤΙΡΙΚΑ

28. Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ

Ἄν καὶ δὲν πιστεύω πῶς θὲ νὰ πεθάνω,
 ἄν καὶ μὲς στὸ ἄνθος εἶμαι τῆς ζωῆς μου,
 διαθήκη ὅμως σκέπτομαι νὰ κάνω,
 γιὰ νὰ μὴ μὲ τύπτῃ ἡ συνείδησίς μου.

Ποιὸς γνωρίζει τάχα τί τοῦ ξημερώνει ;
 ἐνῶ πᾶς στὸ δρόμο ξένοιαστος, τί φρίκη !
 ἄμαξα ἢ κάρο σὲ καταπλακώνει
 κι ἔτσι ξεμπερδεύεις δίχως διαθήκη.

Πένα στὴ θανὴ μου ὕμνους νὰ μὴ γράψῃ,
 οὔτε δάκρυ θέλω νὰ χυθῆ κανένα
 κι οὔτε αὐτὸς ἀκόμη θέλω νὰ μὲ κλάψῃ
 ποὺ ἐλπίζει ψῆφο νὰ ἔχῃ κι ἀπὸ μένα.

Εἰς τὸ Οὐεστμίνστερ* θέλω νὰ μὲ θάψουν,
 ἀλλ' ἀφοῦ βεβαίως τοῦτο δὲν θὰ γίνῃ,
 ὅπου σᾶς ἀρέσει τάφο ἄς μοῦ σκάψουν
 κι ὅλη μου ἡ δόξα κτῆμα σας ἄς μείνῃ.

Κακεῖς φίλος λόγο νὰ μὴ μ' ἀπαγγεῖλῃ,
 κι ἄν στὸ νοῦ του τέτοιο ἔγκλημα περάσῃ,
 νὰ τὸν σακατέψουν στὶς σβερκιές οἱ φίλοι
 κι εἴθε τὴ μιλιὰ του στὴ στιγμὴ νὰ χάσῃ.

Καὶ τ' ἀκίνητά μου καὶ τὰ κινητὰ
 τὰ χαρίζω ὅλα στὴν καλὴ πατρίδα,
 ὄχι γιὰ νὰ κάνῃ πόλεμο μ' αὐτά,
 ἀλλὰ ν' ἀγοράσῃ λίγη δαμαλίδα.

Τούτῃ μου τὴν κόμη τὴν ποιητικὴν,
 ἀπὸ τώρα δίνω γιὰ κληρονομιά
 εἰς τὸν Λεονάρδο καὶ τὸν Ψιακὴ...
 Δὲν θὰ βροῦν βαμμένη οὔτε τρίχα μιά.

Τέλος τὸ κεφάλι τὸ ποιητικὸ
 στοὺς κρανιοσκόπους μποναμάς ἄς μὲνη,
 νὰ τὸ ψάχνουν μέσα κι ἔξω μὲ φακό,
 γιὰ νὰ βροῦν ποιά βίδα εἶναι χαλασμένη.

« Ἄπαντα »

Γεώργιος Σουρῆς

ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

29. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ἐλευθερία γιὰ τὸ Ρωμιὸ
 θὰ πῆ, ἐὰν δὲν σφάλλω,
 νὰ μὴν ἀνέχεται ποτὲ
 κανένα πιὸ μεγάλο.

30. Ο ΦΘΟΝΟΣ

Ὁ φθόνος ὅσο νὰ 'ν' κακός,
 μὰ 'χει καὶ τὸ καλὸ του :
 κάνει κι αὐτὸν τὸν μοχθηρὸ
 νὰ λιώνη ἀπ' τὸ κακό του.

« Ἐπιγράμματα »

Κωνσταντῖνος Σκόκος

31. ΚΡΕΙΣΣΟΝ ΣΙΓΑΝ

Συχνὰ ἢ σοφία εἶναι βουβή,
 λὲς καὶ δὲν ἔχει χεῖλια·
 μὰ ἢ μωρία ἀκούεται
 ἐδῶ καὶ δέκα μίλια.

32. ΕΙΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Μὴν ἀκοῦς τί φλυαροῦνε.
 Μήπως ξέρουνε τί λένε ;
 Γράφεις δράματα — γελοῦνε,
 γράφεις κωμωδίες — κλαῖνε.

33. ΕΙΣ ΑΣΤΕΙΟΝ ΚΥΝΗΓΙΟΝ

Τέτοια τρομάρα προξενεῖ,
σάν βγαίνει στό κυνήγι,
ὅπου τὸν βλέπουν τὰ πουλιά
καί... ὅπου φύγη — φύγη.

34. ΕΙΣ ΑΔΕΞΙΑΝ ΠΙΑΝΙΣΤΡΙΑΝ

Τόσο πολὺ χριστιανικά
πᾶνε τὰ δάκτυλά σου,
πού δὲν γνωρίζει ἡ δεξιά
τί κάνει ἡ ἀριστερά σου.

Κωνσταντῖνος Σκόκος

« Νεοελληνική Ἀνθολογία »

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Δράμα εἰς τρεῖς πράξεις

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου ἐλήφθη ἐκ τοῦ μύθου τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου Πυγμαλίωνα. Κατὰ τὸν μῦθον οὗτος ἠγάπησε τὸ ὠραῖον ἄγαλμα τῆς Γαλατείας, τὸ ὅποιον κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ ἡ Ἀφροδίτη ἐξωογόνησε καὶ μετέβαλεν εἰς γυναῖκα· ταύτην ὁ Πυγμαλίων ἐνυμφεύθη, ἀπέκτησε δὲ ἐξ αὐτῆς υἱὸν τὸν Πάφον.

Εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τῆς δευτέρας πράξεως ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πυγμαλίωνος Ρέννος, ὁ ὅποιος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν, διηγεῖται τὰς περιπετείας του εἰς τὸν Πυγμαλίωνα καὶ τὴν οὐζυγὸν του Γαλάτειαν.

(Ἄποσπασμα)

Ο ΟΡΦΕΥΣ ΚΑΙ ΑΙ ΣΕΙΡΗΝΕΣ*

Πρᾶξις Β' — Σκηνὴ Β

(Ἐνῷ ὁ Ρέννος καὶ ὁ Πυγμαλίων συνομιλοῦν, εἰσέρχεται πλήρης χάριτος καὶ ἐλαφρότητος ἡ Γαλάτεια)

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τί διηγεῖται πάλιν ὁ Ρέννος ;

ΠΥΓΜΑΛΙΩΝ

Λέγει, ὅτι εἰς οὐδεμίαν τῆς γῆς γωνίαν ἀπήντησε τὸ κάλλος τῆς μορφῆς σου, Γαλάτεια.

ΡΕΝΝΟΣ

Ἄληθῶς. Ἐγώ, ὅστις ἠτένισα καὶ ἤκουσα τὰς Σειρήνας...

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τὰς Σειρήνας ; Ποῖαι πάλιν εἰσὶν αὐταί ; Χθὲς μᾶς διηγείσο περὶ τῶν τεθλιμμένων θεῶν τῆς Αἰγύπτου, περὶ μομμῶν καὶ κροκοδείλων, ἦσαν δὲ ὠραῖα ὅσα ἔλεγες, ὡς ἂν ὠμίλεις περὶ νυμφῶν. Εἰπέ μας σήμερον περὶ τούτων. Τί ἦσαν λοιπὸν αἱ Σειρήνες ;

P E N N O Σ

Ἐρατειναὶ ὡς μάγισσαι, ἀνηλεεῖς ὡς τίγρεις.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

ὦ! ... Λοιπὸν τί ἦσαν;

P E N N O Σ

Γυναῖκες.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Τότε θὰ ἦσαν γραῖαι δυσειδεῖς, Ρέννε, ὡς αἱ Ἐρινύες.

P E N N O Σ

Ὅχι, Γαλάτεια. Ἦσαν αἱ Σειρήνες νεαραὶ, εὐειδεῖς, μελίθογγοι· τὸ δὲ κάλλος αὐτῶν, ἡ νεότης καὶ ἡ φωνὴ ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε μά-
νιν ἀνέπνεον.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ποῖαι γυναῖκες! ... Εἶδες λοιπὸν αὐτὰς καὶ ἤκουσες τῆς φωνῆς
των;

P E N N O Σ

Ἦμην ἐκ τῶν τελευταίων θνητῶν, ὅσοι ἤκουσαν τῆς φωνῆς των.
Εἶναι μακρὰ ἱστορία πλήρης κινδύνων καὶ ἄθλων, περιπετειῶν καὶ
νεότητος.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Εἰπέ μας λοιπὸν, διηγῆσου, Ρέννε!

(Παρακάθεται πλησιέστερον)

Π Υ Γ Μ Α Λ Ι Ω Ν

Τρόντι, ἀδελφέ μου· διῆλθες τὴν ζωὴν ἐν μέσῳ ἡμιθέων καὶ ἡρω-
σμῶν· ἄς ἀκούσωμεν, διότι θὰ εἶναι τι κάλλιστον.

P E N N O Σ

Γαλάτεια, πῶς σοὶ φαίνονται αἱ ποικίλαι σκηναὶ τοῦ κόσμου
τούτου, ἄς βλέπεις;

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ἐγώ ; Ἀνχιμνήσκομαι τῆς ζωῆς. Μοί φαίνεται, ὅτι ἐπαναβλέπω ὅ,τι ἄλλοτε εἶδα. Ἄλλ' ἄς ἀκούσωμεν, Ρέννε, τὰς περιπετείας σου ἰδοῦ ἀληθῶς ὅ,τι μοί εἶναι ὅλως ἄγνωστον.

Ρ Ε Ν Ν Ο Σ

... Μετὰ τὴν νῆσον τῆς Κίρκης ἤλθομεν εἰς τὰς Σειρήνας. Αἱ Σειρήνες ἦσαν θυγατέρες τῆς Μελπομένης καὶ τοῦ Ἀχελφύου· παίζουσαι ἐν Σικελίᾳ ποτὲ μετὰ τῆς Περσεφόνης, ἀφῆκαν αὐτὴν δειλῶς ν' ἀρπασθῆ ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος, ἣ δὲ Δήμητρα ὀργισθεῖσα μετεμόρφωσεν αὐτὰς εἰς τέρατα, τηρηθείσης μόνης τῆς παρθενικῆς αὐτῶν μορφῆς. Παρὰ τὰ τυρρηνικὰ παράλια τῆς Ἰταλίας ἡ χαριεστάτη νῆσος ἐλέγετο Ἀνθεμοῦσα, ὅπου κατώκησαν. Ἦσαν δὲ τρεῖς. Ἡ Παρθενόπη ἐκιθάριζεν, ἡ Λευκωσία ἠΰλει, ἡ Λίγεια δὲ ἐμελῶδει· τοιαύτη δ' ἀπετελεῖτο συναυλία καὶ μουσική, ὥστε οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων φθάνων ἐκεῖ ἠδύνατο ν' ἀντιστῆ πρὸς τὰ γόητρα τῆς μολπῆς των καὶ νὰ μὴ λησμονήσῃ πατρίδα, φίλους, γονεῖς, ἐκεῖ παρ' αὐταῖς κεχηνῶς*, καταλείπων τὸ πλοῖον αὐτοῦ εἰς τοὺς σκοπέλους καὶ τὴν ζωὴν του εἰς πάντα θάνατον. Ἠλθομεν ἐκεῖ. Εἶδομεν μακρόθεν τὸ κάλλος αὐτῶν τὸ ἀμύθητον, λεπτὴ εὐώδης αὔρα ἔφερε μέχρις ἡμῶν τῆς οὐρανίας μουσικῆς των τοὺς πρῶτους μελιχρούς* τόνους. Αἱ χεῖρες ἠτόνισαν, αἱ κῶπαι ἐπληττον τὴν γαληνιῶσαν θάλασσαν ὡς λιπόθυμοι, εἶτα δ' ἠγέρθημεν ἅπαντες ἔνθεοι προσορῶντες τὰς Σειρήνας καὶ πρῶτος ὁ νεαρὸς Βοῦτος, ἐταῖρος ἡμῶν ἐμμανῆς* ἀπὸ τοῦ μέλους των ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, πλέων πρὸς αὐτάς. Οὐδεὶς παρεκώλυσεν αὐτόν· ἀλλ' ἀνελάβομεν τὰς κώπας ἐν μέθῃ μαγικῇ καὶ ἡ Ἀργώ* ἐφέρετο πετῶσα πρὸς τὴν ἄρρητον ἁρμονίαν τῶν Σειρήνων. Τὸ πᾶν ἐλησμονήθη, τὸ πᾶν ἀπώλετο. Τί ὁ μέλλον θάνατος ἀπέναντι τοῦ ἀκουομένου μέλους ; Ἄς ἀπεθνήσκομεν!—Αἴφνης ἀπὸ τῆς πύρας τῆς Ἀργοῦς τότε ἠκούσθη ἄλλη μολπή, ἄλλη μελωδία, ἄλλος τόνος οὐράνιος. Ἦτο ὁ Ὀρφεύς. Ὅποῖον μέλος ἀπὸ τὰ χεῖλη του, ὅποῖοι τόνοι ἀπὸ τῆς λύρας του, ὅποια ἁρμονία ἦτο ἐκείνη, φίλοι μου!! Ἡ ἀναδυομένη ἀπὸ τοῦ κύματος Ἀφροδίτη καὶ εἰς τὰ ὄμματα θνητοῦ θὰ ἦτο ὀλιγώτερον ἔνθεος τῆς μουσικῆς ἐκείνης. Μικρὸν καὶ αἱ κῶπαι πάλιν ἔστησαν. Οἱ Ἀργοναῦται ἐστράφησαν πρὸς τὸν

Ὀρφέα· ὁ Ὀρφεὺς ὡς Θεὸς ἠγωνίζετο πρὸς τὰς Σειρήνας. Εἰς τὴν μεγίστην ἀνάτασιν τῆς φωνῆς τοῦ ἀθανάτου μελωδοῦ ἡ Ἀργὼ ὠμίλησεν, αἱ δὲ Σειρήνες νικηθεῖσαι ἔπεσαν εἰς τὸ κύμα καὶ ἀπέλπιδες ἐπνίγησαν. Ἐσώθημεν.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ἄλλ' ὁποῖον ἄσμα θεσπέσιον ἀνεφώνησεν ὁ Ὀρφεὺς ; ὦ, ἐὰν ἤκουον τὸ ἄσμά του !

Ρ Ε Ν Ν Ο Σ

Ἡ μνήμη μου διέσωσε, Γαλάτεια, τὰ ἔπη του. Ἀλλὰ τὸ μέλος του ποία ἀηδόνος γλῶσσα θὰ ἐτόλμα ν' ἐπεμιμῆτο ποτέ ;

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

ὦ ! ἄς ἀκούσωμεν, Ρέννε, τὰ ἔπη κᾶν !

Ρ Ε Ν Ν Ο Σ

Ἴδου αὐτά :

«Παρῆλθον ἡμέραι καὶ χρόνοι μεγάλοι
εἰς βάτους ἐπνίγη τὸ εὐβοτρυ κλῆμα,
ἡ κόρη γονέων σεπτῶν ἐλευκάνθη,
καὶ μείρακες* ἤδη τὰ βρέφη θὰ εἶναι,
ἀφ' ὅτου τῆς ξένης ἡ ἄλμη μᾶς ζῆ.

Ὁ ναύτης μὲ μόχθους ἰθύνων* τὸ σκάφος,
ἐν μέσῳ λαιλάπων, κι ἐν μέσῳ θηρίων,
ὁ πλάνης περῶν τῶν ἐρήμων τὰ πλάτη,
πρὸς τ' ἄστρα τὸ βλέμμα ποσάκις ἐγείρει
ποθῶν νὰ εἰκάσῃ τὴν πάτριον γῆν ! ...

Ἐκεῖ εἰς ἐκάστου καλύβην πατρώων,
ἐκεῖ εἰς ἐστίας φαιδρὰν λαμπηδόνα,
ἡ ὅπου τὸ κύμα ἐκπνέει, τὴν δείλην
συνέρχεται ὅλος ὁ οἶκος εὐχέτης
καὶ κλαίει ἀπόντας γονεῖς, ἀδελφοὺς.

Ἄ, τίς ἑορτή καί φιλήματα ποῖα,
 ὁπότεν τὸ φίλτατον ἔδαφος φθάσης,
 ἐκεῖ ὅπου πρῶτον τὸν ἥλιον εἶδες
 καὶ φθίνει τὸ στῆθος πιστῆς σου συνεύνου
 κὶ ὑγραίνεται τ' ὄμμα μητρὸς γηραιᾶς ! . . . »

« Γαλάτεια »

Συνοῖδων Βασιλείαδης

2. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ

Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις

Ἐπιθέσεις τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ δραματικὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκά, ποὺ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Σάρακηνους παρασύρεται ἀπὸ τὰ θέλητρα τῆς αὐτοκρατείας Θεοφανοῦς καὶ γίνεται σύζυγός τῆς καὶ αὐτοκράτωρ. Πείθεται ὅμως ἀπὸ τὸν φίλον του μοναχὸν Ἰωάννην νὰ παραδώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀνήλικον διάδοχον τοῦ Ρωμανοῦ Βασιλείου, τὸν κατόπιν ἔνδοξον Βουλγαροκτόνον, καὶ νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Δυστυχῶς ὅμως δὲν προφθάνει νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασίν του, διότι δολοφονεῖται ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Τιμιμακίην.

(Ἄ π ὁ σ π α σ μ α)

Πρᾶξις Α' — Σκηνὴ Θ'

(Αἴθουσα τοῦ Θρόνου)

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (προσκυνῶν)

Τὴ βασιλεία σου ὁ Θεὸς ὁ μέγας ἄς φυλάγῃ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ὁ Ἰωάννης !

(σπεύδει καὶ τὸν ἐναγκαλιζέται)

Ἄγιε ποθητὲ πατέρα !

τόσον καιρὸ σὲ ζήτησα, σὲ κάλεσα—ποῦ ἦσουν ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Καὶ τί μὲ θέλεις, βασιλιά ; Προσεύχομαι γιὰ σένα μακριὰ σου.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἄλλὰ σέ ἤθελα πλησίον μου νά σ' ἔχω.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Τ' ὄνειρο ἐκεῖνο πέρασε.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Στά λόγια σου ἔχεις πίκρα.

Τὴν παλαιὰ λησμώνησες φιλία ; Τὴ ζωὴ μας
στοῦ στρατοπέδου τὴ σκηνή, στὶς φάραγγες τοῦ Ταύρου,
στὴν Κιλικία τὴ μακρινή, στῆς Κρήτης τὰ λαγκάδια ;
Ποῦ μὲ τὸ ξίφος στὸ πλευρὸ καὶ τοὺς ἐχθροὺς τριγύρω
ἐμελετούσαμε μαζὶ τὰ ἱερὰ βιβλία ;
Τὰ οὐράνια τὰ λόγια σου, τῆς πίστεώς σου ἡ φλόγα
καὶ τῆς ἀγγελιοφόρητης ψυχῆς σου ἡ γοητεία
μὲ μάγευαν, μ' ἀνάρπαζαν σὲ ὑπερκόσμιες σφαῖρες,
σὲ κόσμους ἀγιότητος. Μὴ τὰ ἔχῃς λησμονήσει ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Τότε ἦσουν ἄλλος. Ὁ τραχὺς τότε ἦσουν στρατιώτης,
ὁ ἀσκητής, ποῦ φλόγιζαν τὴν ἄδολη ψυχὴ σου
ἅγιοι πόθοι. Σήμερα τὸ ταπεινὸ μου ράσο
μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ πορφύρα δὲν ταιριάζει.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἐνα πανάγιο σύμβολο τὸ ράσον ἀδελφώνει
μὲ τὴν πορφύραν : ὁ Σταυρὸς ! Ἀπόστολὸς του ἂν εἶσαι,
μήπως κι ἐγὼ δὲν ἔμεινα πιστὸς του στρατιώτης ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ἀθέτησες τὸ λόγο σου καὶ τὴν ὑπόσχεσή σου.
Ὅταν ἀπ' τοὺς Σαρακηνούς ἐλύτρωσες τὴν Κρήτη,
ἀπὸ τὰ πλοῦσια λάφυρα μοῦ ἔδωσες καὶ μοῦ εἶπες :
«Πήγαινε ἀμέσως, πήγαινε νὰ κτίσης στ' Ἅγιον Ὄρος».
Καὶ μὲ λαχτάρα ἔκτισα τὴ Λαύρα τὴν Ἁγία.

Ἄλλ' ἔξαφνα, ὁ θεοσεβῆς ἐκεῖνος στρατηλάτης,
ὁ ἀσκητής, ἐφόρεσε βασιλική κορόνα !
Ἔω ! πόσο σέ ἀποπλάνησεν ἡ λάμψις ἡ ματαία
τοῦ κόσμου ! Καὶ προτίμησες τὰ πρόσκαιρ' ἀγαθὰ του
ἀπ' τὸ οὐράνιο βῦθισμα στὰ κάλλη τῆς λατρείας.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Δὲν μὲ πλανέσαν τ' ἀγαθὰ τὰ πρόσκαιρα τοῦ κόσμου.
Ἐχθρὸς τῆς ἐκκλησίας μας, τοῦ Κράτους μας προδότης
θὰ ἦμουν, ἂν στὸ ἀπόκοσμο κελί μου ἀναπαυόμουν,
ἐνῶ τριγύρω κίνδυνοι μᾶς περιζώνουν μύριοι
καὶ τόσες βάρβαρες φυλές σ' Ἀνατολή καὶ Δύση
μ' ἄγρια λαχτάρια στρέφουνε τὸ βάσκανό των μάτι
κατὰ τὴν θεοφρούρητη καὶ ζηλεμένη Πόλη !
Μὴν παύσης τῆς θρησκείας μας τὸ πῦρ νὰ ἀναδαυλίζης.
Μὲ τὰ χρυσὰ τὰ λόγια σου τὰ πνεύματα κατήχει.
Ἐργάζου γιὰ τὴ δόξα της. Ἐγὼ μὲ τὸ σπαθί μου
τὴ θεία βασιλεία της στὸν κόσμο θὰ ξαπλώσω.
Τοῦ Κωνσταντίνου τὸ ἄπειρο βασίλειο θ' ἀναστήσω,
τὸν Τάφο τὸν Πανάγιο θὰ τὸν ἐλευθερώσω,
ποὺ χρόνια τὸν κατέχουνε, τὸν βεβηλώνουν χρόνια,
οἱ ἄπιστοι Σαρακηνοί.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (μετὰ θερμότητος)

Ἔω, ἂν γι' ἀγάπη τοῦ Σταυροῦ, γι' ἀγάπη αὐτῆς τῆς Πόλης
τὸν θρόνον ἐπροτίμησες ἀπ' τὸ σεμνὸ κελί σου !
Ἄλλὰ τὴν ἐθεμέλιωσες τὴ δόξα σου στὸ κρίμα.
Ὁ θρόνος, ὅπου κάθουσαι, στὴ γενεὰν ἀνήκει
τοῦ Ρωμανοῦ. Κι ὀρκίστηκες ὄρκους φρικτοὺς μιὰ μέρα
ἀρπακτικὰ τὰ χέρια σου σ' αὐτὸν νὰ μὴν ἀπλώσης.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (ἐν ταραχῇ)

Ἄχι, δὲν τοὺς λησμόνησα τοὺς ὄρκους μου ἐκείνους.
Οὐδέποτε μὲ φλόγισεν ἡ ἄνομη λαχτάρια
ἀπ' τὰ παιδιὰ τοῦ Ρωμανοῦ τὸ θρόνο τους ν' ἀρπάξω.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Δίκαιος εἶσαι κι εὐσεβής. Ἄλλὰ πρὸς τὴν κακία
ὁ θρόνος εἶναι ὀλίγημα. Ὁ θρόνος εἶναι πλάνος,
πού αἰχμαλωτίζει τὴν ψυχὴ, τὸ πνεῦμα σαγηνεύει
καὶ τοὺς δικαίους κι ἀγαθοὺς κάνει σκληροὺς κι ἀδίκους.
Χύνει γι' αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀδελφοῦ τὸ αἷμα,
καὶ στρίγγλα ἢ μάνα γίνεται στὸ ἴδιο τὸ παιδί της.
Ἄν ὁμιλοῦσαν οἱ βουβοὶ τῶν παλατιῶν σου οἱ τοῖχοι,
θὰ μαρτυροῦσαν πράγματα, πού ὀρθὲς τῆς κεφαλῆς σου
οἱ τρίχες θὰ ἐσηκώνοντο.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Μὰ καὶ θὰ ἴμολογοῦσαν,
ὅτι σ' αὐτὸν ἐκάθισαν τὸ θρόνο βασιλιάδες,
πού εἶχαν ἀσάλευτη ψυχὴ στῆς ἀρετῆς τὸ βάθρο,
ἄγιοι, θεοφοβούμενοι. Κι εἶχαν ἀγάπη μόνη
τὸ κράτος. Μόνην ἔχθρα των καὶ μίσος τοὺς ἔχθρους του..
Σ' ἐμὲ λοιπὸν δὲν ἔχεις πίστη ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Στὸν στρατηγὸν ἐπίστευα. Στὸν αὐτοκράτορα ὄχι !
Ἄφοῦ τὸν θρόνον ἐκλεψες, δὲν μ' ἀπομένει πλέον,
παρὰ μὲ πόνος καὶ στοργὴ νὰ σοῦ φωνάξω : Ἄγρύπνια!
Ἦλθα στὶς ἀπροσπέλαστες τοῦ θρόνου σου βαθμίδες,
πού τόσα πάθη κρύβονται, τόσα φωλεύουν φίδια,
πού σκύβουν δούλων μέτωπα καὶ χαμερπῶν κολάκων,
ἦλθα ἀφοβὰ κι ἐλεύθερα νὰ σοῦ φωνάξω : Ἄγρύπνια !
Καὶ τώρα φεύγω, βασιλιά.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Μὴ φεύγης ! στάσου ἀκόμα !
Μεῖνε κοντά μου σύμβουλος, πνευματικὸς μου μεῖνε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Πνευματικὸ καὶ σύμβουλο θὰ μ' ἔχης στὸ Ἅγιον Ὄρος..

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἄλλ' εἶναι ἡ ἀγιοσύνη σου πιὸ χρήσιμη ἐδῶ κάτω.
 Ἐδῶ πού πάθη πύρινα στὰ στήθη ἀντιπαλεύου
 καὶ συγκλονίζεται ἡ καρδιά κι ὁ νοῦς μας σκοτεινιάζει.
 Μείνε καὶ δῶσ' μας φώτιση ἀπ' τὸ περίσσιο φῶς σου.
 Ἡ ἀγγελικὴ γαλήνη σου θὰ φέρνη τὴν εἰρήνη
 στὴν ταραγμένη μας ψυχὴ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ζητεῖς ψυχῆς γαλήνη
 κι ἀκόμα τὴν ἀμαρτωλὴν ἀνέχεσαι πορφύρα ;
 Εἶναι στενὴ γιὰ τὸ πλατὺ κι ἐλεύθερό σου στήθος.
 Δὲν ἔχεις τόση δύναμη νὰ τὴν ἀποτινάξεις ;
 Παράτησέ την. Δῶσε την στοὺς Πορφυρογεννήτους.
 Σὺ μέγας εἶσαι, βασιλιά, καὶ δίχως τὴν πορφύρα.
 Γι' αὐτὴν δὲν ἐγεννήθηκες. Ἔλα στὸ Ἅγιον Ὅρος,
 πού ἀνθοβολοῦν τῆς πίστεως τὰ ρόδα καὶ τὰ κρίνα
 καὶ μὲς στὴν ἀσυντάρακτη γαλήνην εὐωδιάζου.
 Μαζί μὲ τὸ ψιθύρισμα τὸ μυστικὸ τῆς Πλάστης
 θὰ σμίγουν οἱ ψαλμοὶ μας
 καὶ μὲ τὸ φῶς τὸ ἀθάνατο, πού στὰ οὐράνια τρέχει,
 στὸν Πλάστη θ' ἀνεβαίνει ἡ προσευχὴ μας !
 Ἐκεῖ ἔναι ἡ βασιλεία σου. Ἀπάνω ἀπὸ τὸν κόσμον !
 Λαμπρότερη ἀπ' τῆς γῆς τοὺς θρόνους.
 Δὲν ἔχει ἀνάγκη ὁ σταυρὸς ἀπ' τὸ βαρὺ σου ξίφος.
 Ἡ ἀγγελικὴ του δύναμη καὶ τὸ γλυκὸ του πνεῦμα
 τῆς οἰκουμένης τις καρδιὲς θεὲ νὰ τις ὑποτάξῃ·
 θεὲ νὰ χαθοῦν βασιλεία, θὰ συντριφτοῦνε θρόνοι,
 ἀλλ' ὁ σταυρὸς ἀθάνατο τὸ κράτος του θ' ἀπλώνη.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (ἐν ἐκστάσει)

Μὲ συναρπάζει ἡ γλώσσα σου στὸ μαγικὸ της ρεῦμα.
 ὦ ! νὰ μὴν εἶμ' ἐλεύθερος νὰ σὲ ἀκολουθήσω
 εὐθύς, χωρὶς ἀναβολή...

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Κανείς δὲν σ' ἐμποδίζει.

Στὸ βασιλιά Βασίλειο, τοῦ Ρωμανοῦ τὸ τέκνο,
ὡς εἶναι ἀκόμη ἀνήλικος, παράδωσ' τὴν κορόνα.
Κι ἔλα μαζί μου νὰ ὑψωθῆς στὸ θρόνο ποὺ σοῦ ἀνήκει.
Καὶ μὴν ἀργῆς. Ἄλλ' ἄκουσε. Ἄν ὡς τὴν ὥρα ἐκεῖνη
ἡ ἀνταριασμένη σου ψυχὴ ζητήσῃ τῆς θρησκείας
τὸ στήριγμα—τὸν Γαβριήλ, τὸν θεῖον ὑμογράφο,
ἀπ' τοῦ Στουδίου τὴ μονὴ προσκάλεσε.

(ὁ Νικηφόρος ἵσταται ἀλλοφρονῶν)

Σὲ ἀφήνω.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

(ὡς ἀνανήφων, ἀτενίζει τὸν Ἀθανάσιον καὶ τὸν ἐναγκαλίζεται)

Ἄγγελος προστάτης μου φεύγει, θαρρῶ, μὲ σένα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

(ἐκτείνων πρὸς αὐτὸν ἐν εἴδει εὐλογίας τὰς χεῖρας)

Ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ κι ἡ φώτιση μαζί σου !

(ἐξέρχεται)

Πρᾶξις Α'—Σκηνὴ Γ'

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (μόνος, εἰς βαθεῖς διαλογισμοὺς)

Νὰ παραδώσω τὴν ἀρχὴ στοῦ Ρωμανοῦ τὸ τέκνο !

(συνηρόμενος αἰφνης περιβλέπει ἐν ταραχῇ ὡς ἀναζητῶν τὸν Ἀθανάσιον)

Ἔφυγε ! Δὲν ἐβύθισε τὴν αὐστηρὴ ματιὰ του
στὴν ταραχὴ τοῦ στήθους μου, στὸ χάος τῶν λογισμῶν μου.

(μὲ ὕφος σκοτεινὸν)

Εἶν' ἡ καρδιά μου καθαρὴ καὶ ἡ συνείδησή μου...

(τύπτει τὸ στήθος του)

ὦ ! πῶς μποροῦν σὲ μιὰ καρδιά μαζί νὰ βασιλεύουν
 ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία,
 δικαιοσύνη κι ἀδικία !

(μὲ πικρίαν)

Ὅχι ! δὲν εἶναι κτῆμα μου τὸ στέμμα, πού μ' ἀγῶνες
 ἐλάμπρυνα κι ἐδόξασα ! Θὲ νὰ μὲ στιγματίσουν !
 Ἐπίορκο, παράνομο, ληστή θὰ μὲ ὑβρίσουν,
 ἂν ἀγκαλιάσω ὡς κτῆμα μου τὸ δημιούργημά μου !

« Νικηφόρος Φωκᾶς »

Ἀριστομένης Προβελέγγιος

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΞΕΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Περιεργασθέντες τὴν Ἀκρόπολιν δι' ὄλης τῆς πρώϊας ἀνέβημεν εἶτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον τοῦ Παρθενῶνος μέρος διὰ κλίμακος μιναρῆ*, ὃν οἱ Τοῦρκοι προσῆψαν τῷ περιστυλίῳ τοῦ ναοῦ τούτου.

Καθίσαντες ἐπὶ τοῦ τεθραυσμένου ἐπιστυλίου ἐπηρχόμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς πρὸς ἀνατολὰς τὸν Ὑμηττόν, τὴν Πεντέλην πρὸς ἄρκτον, τὴν Πάρνηθα βορειοδυτικῶς, τὰ ὄρη Ἴκαρον καὶ Αἰγάλεων πρὸς δυσμὰς καὶ ὑπεράνω τούτων τὰς κορυφὰς τοῦ Κιθαιρῶνος, νοτιοδυτικῶς δὲ καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἐφαίνετο ἡ θάλασσα, ὁ Πειραιεύς, αἱ ἄκται τῆς Σαλαμῖνος, Αἰγίνης καὶ Ἐπιδαύρου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκροκόρινθος. Κάτωθεν ἡμῶν ἐν τῇ κοιλάδι, ἧς διέγραψα τὴν περιφέρειαν, ἔβλεπέ τις τοὺς λόφους καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Ἀθήναις μνημείων, τὸν λόφον τοῦ Μουσείου καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ μνημα τοῦ Φιλοπάππου νοτιοδυτικῶς, τοὺς βράχους τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ Λυκαβηττοῦ καὶ τῆς Πνυκὸς πρὸς δυσμὰς, τὸν μικρὸν Ἀγχεσμον* πρὸς ἄρκτον καὶ τέλος πρὸς ἀνατολὰς τοὺς ἐπικειμένους τῷ Σταδίῳ λόφους. Ὑπ' αὐτοὺς δὲ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως ἔκειτο τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου καὶ τὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ· δεξιόθεν αὐτῶν ὑψοῦντο οἱ μεμονωμένοι στῦλοι τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ πέραν τούτων ἐφαίνετο ὁ περίβολος τοῦ Λυκείου, τὸ ρεῦμα τοῦ Ἰλισοῦ, τὸ Στάδιον καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἢ Δήμητρος. Ἐν δὲ τῇ μεταξύ τοῦ Ἀγχέσμου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως κοιλάδι ἔκειτο ἡ νέα πόλις.

Ὁ θέλων νὰ συλλάβῃ ἰδέαν τοῦ κάλλους τῆς προκειμένης θεάς, ἃς φαντασθῆ τὴν ἔκτασιν ταύτην ἄλλοθι μὲ γυμνὴν ἢ κεκαλυμμένην ὑπὸ κιτρίνης ἐρείκης, ἄλλοθι δὲ διακοπτομένη ὑπὸ συμπλεγμάτων ἐλαιῶν, ἀμπέλων καὶ μικρῶν ἀγρῶν κριθῆ φυτευμένων· ἃς ὑποθέσῃ βάσεις στύλων καὶ συντρίμματα ἀρχαίων τε καὶ μεταγενεστέρων ἐρείπιων κείμενα τῆδε κακέϊσε ἐν μέσῳ τῶν σπαρτῶν, τοίχους κεκοιναμένους, φραγμοὺς κήπων χωρίζοντας ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἀγρούς· ἃς διασπείρῃ ἐν τῇ ἐκτάσει ταύτῃ χωρικὰς ἀρδευομένας ἢ πλυνούσας ἐσθῆτας Τούρκων, χωρικοὺς ἐλαύνοντας ὄνους ἢ φέροντας ἐπὶ τῶν νώτων τροφὰς εἰς τὴν πόλιν· ἃς ὑποθέσῃ πάντα τὰ ἐνδοξα ταῦτα

ἐρείπια, πάσας ταύτας τὰς ἐπίσης ἐνδόξους νήσους καὶ θαλάσσας φωτιζόμενας ὑπὸ λάμπεως λαμπροτάτης. Εἶδον τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα μεταξύ τῶν δύο κορυφῶν τοῦ Ὑμηττοῦ. Κορῶναι περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἐμφωλεύουσαι, οὐδέποτε ὅμως ὑπεριπτάμεναι τῆς κορυφῆς αὐτῆς, ἐπτερύγιζον κάτωθεν ἡμῶν, αἱ δὲ παμμέλαιναι αὐτῶν πτέρυγες ἐποικίλλοντο ὑπὸ τῶν ροδοχρῶν ἀντανακλάσεων τῆς αὐγῆς· ἐλαφραὶ δὲ στῆλαι κυανωποῦ καπνοῦ ἀνέθρωςκον ἀπὸ τῶν ράχεων τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀναγγέλλουσαι τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου μελισσοτροφεῖα. Αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος ἐνεδύοντο τερπνὸν χρῶμα ἄνθους ροδακινείας, ἐνῶ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Φειδίου, πλαγίως φωτιζόμενα ὑπὸ ἀκτίνος χρυσοῦς, ἐξωγογνοῦντο οἰνοὶ κινούμενα ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ὡς ἐκ τῆς μαρμαρυγῆς τοῦ φωτός. Ἡ θάλασσα καὶ ὁ Πειραιεὺς ἐφαίνοντο μακρόθεν κατάλευκα ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ Ἀκρόπολις τῆς Κορίνθου, ἀντανακλῶσα τὴν λάμπην τῆς Ἀνατολῆς, ἔστιλβεν ἐν τῷ ὀρίζοντι ὡς πορφυρόχρους βράχος.

Ἀπὸ τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἐκαθήμεθα, ἠθέλομεν βλέπειν κατὰ τὰς ἐνδόξους τῶν Ἀθηνῶν ἡμέρας τοὺς στόλους ἀναγομένους ἐκ Πειραιῶς, ἵνα καταναυμαχήσωσι τὸν ἐχθρὸν ἢ πλεύσωσιν εἰς τὰς τελετὰς τῆς Δήλου· ἠθέλομεν ἀκούει ἐν τῷ Θεάτρῳ τοῦ Βάκχου τοὺς θρήνους τοῦ Οἰδίποδος, τοῦ Φιλοκτήτου καὶ τῆς Ἐκάβης καὶ τὰς ἐπευφημήσεις τοῦ πλήθους. Πλὴν φεῦ ! οὐδεὶς ἤχος ἐπληττε τὴν ἀκοὴν ἡμῶν, ἀλλὰ μόλις ἠκούοντο ἐκ διαλειμμάτων ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐκείνων, ἐν οἷς ἐπὶ τοσοῦτον ἤχησεν ἡ φωνὴ λαοῦ ἐλευθέρου, κραυγαὶ τινες φυγοῦσαι ἐκ τοῦ στόματος δούλου ὄχλου.

Τί ἔγιναν οἱ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι τεχνῖται, οἱ ἀνεγείραντες τὸν ναὸν, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποίου ἐκαθήμην ; Ὁ ἥλιος οὗτος, ὁ φωτίζων ἴσως τοὺς ὑστάτους στεναγμούς τῆς ἐν Μεγάρῳ νεάνιδος, ἐφώτισε καὶ τὸν νεκρὸν τῆς περικλεοῦς Ἀσπασίας. Τὴν εἰκόνα ταύτην τῆς Ἀττικῆς, τὸ λαμπρὸν τοῦτο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου θέαμα εἶχον ἤδη θεωρήσει ὀφθαλμοὶ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν κεκλεισμένοι. Καὶ ἐγὼ θέλω παρέλθει, καὶ ἄλλοι, ὡς ἐγώ, βροτοὶ θέλουσιν ἐπέλθει σκεπτόμενοι τὰ αὐτὰ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ καρδιά ἡμῶν κείνται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ὑψίστου· ἐάσωμεν αὐτὸν νὰ διαθέσῃ ἀμφοτέρα ταῦτα, ὅπως βούλεται.

« Ὀδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱερσὸλύμα »

Σατοβοιάνδος

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΟ

Τουρκοί διαβήκαν. Χαλασμός, θάνατος πέρα ως πέρα.
Η Χίο, τ' όλόμορφο νησί, μαύρη άπομένει ξέρα,
    μέ τὰ κρασιά, μέ τὰ δεντρά,
τ' άρχοντονησί, πού βουνά και σπίτια και λαγκάδια
και στο χορό τις λυγερές καμιά φορά τὰ βράδια
    καθρέφτιζε μέσ στα νερά.

Έρμιά παντού. Μά κοίταξε κι άπάνου έκει στο βράχο,
στου κάστρου τὰ χαλάσματα κάποιο παιδι μονάχο
    κάθεται, σκύβει θλιβερά
το κεφαλάκι, στήριγμα και σκέπη του άπομένει
μόνο μιαν άσπρη άγράμπελη σαν αυτό ξεχασμένη
    μέσ στην άφάνταστη φθορά.

— Φτωχό παιδί, πού κάθεται ξυπόλυτο στις ράχες,
για να μην κλαίς λυπητερά, τ' ήθελες τάχα να 'χες
    για να τὰ ιδώ τὰ θαλασσά
ματάκια σου ν' άστράψουνε, να ξαστερώσουν πάλι,
και να σηκώσης χαρωπά σαν πρώτα το κεφάλι
    μέ τὰ μαλλάκια τὰ χρυσά ;

Τί θέλεις, άτυχο παιδί, τί θέλεις να σου δώσω
για να τὰ πλέξης ξέγνοιαστα, για να τὰ καμαρώσω
    ριχτά στους ώμους σου πλατιά
μαλλάκια, πού του ψαλιδιού δεν τά' χει άγγίξει ή κόψη
και σκόρπια στη δροσάτη σου τριγύρω γέρνουν όψη
    ώσαν τήν κλαίουσαν ιτιά ;

Σαν τί μπορούσε να σου διώξη τάχα το μαράζι ;
Μήπως το κρίνο άπ' το 'Ιράν, πού του ματιού σου μοιάζει ;
    Μην ό καρπός άπ' το δεντρί,
πού μέσ στη μουσουλμανική παράδεισο φυτρώνει,
κι έν' άλογο, χρόνια εκατό κι άν πιλαλάει δε σώνει
    μέσ' άπ' τον ίσκιο του να βγῆ ;

3. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Μὲ τὴν αὐγὴ καὶ ἡ θάλασσα μενεξεδένια
 λάμπει, καὶ μὲ τὸ φῶς τὰ πάντα ξανανιώνουν.
 Νά, ἡ ἀνοιξη γυρίζει, νά τὸ χελιδόνι
 στὸν Παρθενώνα ξαναχτίζει τὴ φωλιά του !
 Πανιερὴ Ἀθηνᾶ, τίναξε τὸ πουλί σου
 στ' ἀμπέλια μας ἀπάνου τὰ σαρακωμένα.
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Ἀγάλια ἀγάλια ἀποχρυσώνεται τὸ κύμα,
 νά, ἡ ἀνοιξη γυρίζει, μὰ στὰ κορφοβούνια,
 τοῦ Προμηθέα τὰ σπλάχνα σκίζοντας ἓνα ὄρνιο
 μεγάλο, ἀσάλευτο ξανοίγεται μακριάθε·
 γιὰ νὰ διώξης τὸ μαῦρο γύπα, πού σὲ τρώει,
 ἀρμάτωσέ μας, νέε νησιώτη, τὸ καράβι.
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Τ' ἀνάκρασμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πυθίας;
 «Νίκη στῶν ἡμιθέων τ' ἀγγόνια !» Ἀπὸ τὴν Ἰδη*
 ὡς τῆς Νικαίας* τ' ἀκρογιάλια ξανανθίζουν
 αἰώνιες οἱ ἐλιές. Μὲ τ' ἄρματα στὰ χέρια
 ἐμπρός ! Τὰ ὕψη τῶν βουνῶν ἄς τ' ἀνεβοῦμε,
 τοὺς σαλαμίνιους ἀντίλαλους ζυπνώντας !
 Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Κι ἔλα, ἐτοιμάστε τὰ λευκὰ φορέματά σας,
 ἀρραβωνιαστικές, γιὰ νὰ στεφανωθῆτε
 στὸ γυρισμὸ τοὺς ἀκριβοὺς σας· μὲς στὸ λόγγο,
 γι' αὐτοὺς πού σᾶς γλιτώσανε κόφτε τὴ δάφνη.
 Ἀγνάντια στὴ σκυφτὴ καὶ ντροπιασμένη Εὐρώπη,
 ἄς πιοῦμε ξέχειλη τὴ δόξα, παλικάρια.
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

“Ό,τι έγινε μπορεί να ξαναγίνη, αδέρφια !
 Στῶν πυρωμένων τούτων βράχων τῆ λαμπράδα,
 με σάρκα θεία μόρεο’ ὁ ἀνθρωπος να ντύση
 τὸ φωτερώτερο κι ἀπ’ ὅλα τὰ ὄνειρά του.
 Κι ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ βουβὴ ἐκεῖ πέρα θὰ εἶναι ;
 Κι ἐμεῖς ἑνὸς κορμοῦ ξερόκλαδα ἐκεῖ πέρα ;
 Κι ἂν πρέπη να πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν’ ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Τὸ Μαραθῶνιο πεζοδρόμο ἀκολουθώντας,
 κι ἂν πέσουμε, τὸ χρέος μας ἔχουμε κάμει !
 Καὶ με τὸ αἷμα τοῦ προγόνου μας Λεωνίδα
 τὸ αἷμα μας, θριάμβων αἷμα, ταιριασμένο,
 θὰ πορφυρώση τὸν καρπὸ τὸν κοραλλένιο
 καὶ τὸ σταφύλι τὸ κρεμάμενο στὸ κλῆμα.
 Κι ἂν πρέπη να πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν’ ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Τῆς ἱστορίας μας φέγγουν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 Ὅρθοί ! Καὶ πρόβαλε ἀπὸ τώρα τὸ παλάτι
 στὸν τόπο ἐκεῖ, πού λύθηκαν τὰ κακὰ μάγια
 κι ὁ Φοῖνικας* ξαναγεννιέται ἀπὸ τὴ στάχτη.
 Στὶς ἀμμουδιὲς τῆς Μέκκας διῶξε το, ἤλιε,
 τὸ μισοφέγγαρο μακριὰ ἀπ’ τὸν οὐρανὸ μας...
 Ἄν πρέπη να πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν’ ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

« Πολιτεία καὶ Μοναξιά » (Μετάφρ. Κωστῆ Παλαμῆ)

Φρειδ. Μισογιάν

4. ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας ! ὦ νησιὰ βλογημένα,
 πού με ἀγάπη καὶ φλόγα μιὰ Σαπφῶ τραγουδοῦσε,
 πού πολέμων κι εἰρήνης δῶρα ἀνθίζαν σπαρμένα,
 πού τὸ φέγγος του ὁ Φοῖβος ἀπ’ τὴ Δῆλο σκορποῦσε !
 Ἄχ ἀτέλειωτος ἤλιος σᾶς χρυσώνει ὡς τὰ τώρα,
 μὰ βασιλεψαν ὅλα, ὅλα τ’ ἄλλα σας δῶρα !

Καὶ τῆς Χίος τῆ Μούσα καὶ τῆς Τέως τῆ Λύρα*,
 ἀντρειοσύνης κι ἀγάπης δοξαρίσματα πρῶτα,
 σὲ ἄλλους τόπους γιὰ φήμη τὰ μετᾶφερε ἡ Μοίρα,
 γιὰτὶ ἡ μαύρη τους μάνα μήτε ἂν ζοῦνε δὲ ρῶτα !
 Κι ἀντιλάλησαν ξάφνω παραπέρα στὴ Δύση,
 ἀπ' ἐκεῖ ποὺ ἀνθίζαν τῶν «Μακάρων αἱ νῆσοι».

Τὰ βουναὶ τὸ μεγάλο Μαραθῶνα θεωρᾶνε
 κι ἡ ἀθάνατη βλέπει τὰ πελάγη κοιλάδα.
 Ἐδῶ πέρα μονάχος συλλογιόμουν πῶς νὰ ἴναι
 θὰ μπορούσε καὶ πάλι μιὰν ἐλεύτερη Ἑλλάδα !
 Γιατὶ πῶς νὰ κοιτάζω τὸ Περσάνικο μνημα
 καὶ νὰ λέγω πῶς εἶμαι τῆς σκλαβιάς κι ἐγὼ θύμα !

Στὸν γκρεμνὸ ποὺ ἀντικρίζει τὴ μικρὴ Σαλαμίνα,
 μιὰ φορὰ βασιλέας θρονιαζότανε. Κάτου,
 δίχως τέλος καράβια, μὲ τ' ἀμέτρητα ἐκεῖνα
 μαζευόντανε πλήθη. Ἦταν ὅλα δικά του.
 Τὴν αὐγὴ μὲ καμάρι τὰ μετροῦσε ἐκεῖ πέρα,
 μὰ τί γένηκαν ὅλα σὰν ἐβράδιασε ἡ μέρα !

Ποῦ εἶν' ἐκεῖνα ! Ποῦ εἶναι, ὦ Πατρίδα καημένη !
 Κάθε λόγγος σου τώρα κι ἀκρογιαλὶ ἐβωβάθη !
 Τῶν παλιῶν τῶν ἥρώων ἕνας μύθος δὲν μένει,
 τῆς μεγάλης καρδιάς τους κάθε χτύπος ἐχάθη.
 Καὶ τὴ λύρα σου ἀκόμα τὴν ἀφήκες, οἰμένα !
 ἀπ' τοὺς θεῖους σου ψάλτες νὰ ξεπέστη σὲ μένα !

Μὲς στὸν ἄδοξο δρόμο, ποὺ μιὰ τύχη μὲ σέρνει
 μὲ φυλὴ ποὺ σηκώνει τῆς σκλαβιάς ἀλυσίδα,
 κάποιον βάλσαμο κρύφιο στὸ τραγοῦδι μου φέρνει
 ἡ ντροπὴ, ποὺ μὲ πιάνει γιὰ μιὰ τέτοια πατρίδα !
 Καὶ τί νὰ ἔχη ἐδῶ ἄλλ' ὁ ποιητής, παρὰ μόνο
 γιὰ τοὺς Ἑλληνας πίκρα, γιὰ τὴ χώρα τους πόνο !

Πρέπει τάχα νὰ κλαῖμε μεγαλεῖα χαμένα
 καὶ ντροπὴ νὰ μᾶς βάφη, ἀντὶς αἶμα σὰν πρῶτα ;

Βγάλε, ὦ γῆς δοξασμένη, ἀπ' τὰ σπλάχνα σου ἓνα
 ἱερὸ ἀπομεινάρι τῶν παιδιῶν τοῦ Εὐρώτα !
 Ἄπ' ἐκειούς, τοὺς Τρακόσιους, τρεῖς ἄς ἔρθουνε, φτάνουν,
 ἄλλη μιὰ Θερμοπούλα στὰ βουνά σου νὰ κάνουν.

Πῶς ! Ἄκόμα σωπαίνουν ; Πῶς ! Ἄκόμα ἠσυχάζουν ;
 Ὅχι, ὄχι ! Ἀκούγω τίς ψυχές ἀπ' τὸν Ἄδη,
 σὰν ποτάμι ποὺ τρέχει μακρινά, νὰ φωνάζουν :
 « Ἐνας μόνο ἄς σαλέψη ζωντανός, καὶ κοιπάδι
 ἀπ' τὴ γῆς ἀποκάτου λεβεντιὰ ξεκινοῦμε·
 εἶναι αὐτοὶ ποὺ κοιμοῦνται· μεῖς ἀκόμα σ' ἀκοῦμε ! »

Ἄχ, τοῦ κόκου, τοῦ κάκου ! Ἄλλες λύρες στὰ χέρια !
 Μὲ σαμιώτικο τώρα τὸ ποτήρι ἄς γεμίση.
 Ἄφηνε αἶμα καὶ μάχες γιὰ τὰ τούρκικα ἀσκήρια,
 καὶ καθένas τὸ αἶμα τοῦ ἀμπελιοῦ του ἄς μᾶς χύση !
 Δές τους ! Ὅλοι ξυπνᾶνε καὶ πετοῦν ὡς ἀπάνω,
 τοῦ μικρόψυχου Βάκχου τὸ ἐγκώμιο σὰν κάνω !

Τὸν Πυρρίχιο* χορὸ σας ὡς τὰ τώρα βαστᾶτε,
 ἢ Πυρρίχια ἢ «φάλαγξ» ποὺ νὰ πῆγε, καημένοι !
 Ἄπὸ δυὸ τέτοια δῶρα, πῶς ἐκεῖνο ξεχνᾶτε,
 ποὺ ψυχές ἀντρεῖώνει καὶ καρδιές ἀνασταίνει !
 Καὶ τὰ γράμματα ἀκόμα ἐνὸς Κάδμου κρατεῖτε·
 τάχα νὰ ἔταν γιὰ σκλάβους τὰ ψηφιά του θαρρεῖτε ;

« Ἐκλεχτὲς Σελίδες » (Μεταφρ. Ἄργ. Ἐφταλιώτη)

Βύθωρ

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

A

- Ἄγαρο, ἡ — δούλη τοῦ Ἄβραάμ, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Ἰσμαήλ, γενάρ-
 χης τῶν Ἀγαρηῶν.
- Ἄγαρηνοί, οἱ — λαὸς καταγόμενος ἐκ τῆς Ἄγαρ· ἡ ὀνομασία ἐδόθη ὑ-
 πὸ τῶν Βυζαντινῶν κατὰ πρότον εἰς τοὺς Ἰσμαηλίτας
 Ἄραβας καὶ βραδύτερον εἰς ὅλους τοὺς Μωαμεθανούς.
 — ἐδῶ: δρέπανον (εἶδος πολεμικοῦ ὄργάνου).
- ἄγκυρα, ἡ — τὸ Τουρκοβούμι τῆς Ἀττικῆς.
- Ἄγγεσμος ἢ Ἄγγεσμός — ὀξύνοια, ἐξυπνάδα, σύνεσις.
- ἀγγίνοια, ἡ — β' προσ. προστακτικῆς: πήγγαινε (ἄμε)
- ἄγωμε — δράττομαι, πιάνω, ἀρπάζω.
- ἀδράζω ἢ ἀδράζω — δυνατή.
- ἀδυνατή — ὁ Σοφοκλῆς, τὰ χορικά τοῦ Σοφοκλέους, (ἀντονομασία).
- ἀηδόνη τοῦ Κολωνοῦ — τέφρα, στάχτη.
- ἄθος, ὁ — ὁ ἀνθος, τὸ ἄνθος.
- ἄθος, ὁ — υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Αἰγίνης, πατὴρ τοῦ Πηλέως καὶ
 τοῦ Τελαμώνος, γενόμενος μετὰ τὸν θάνατόν του δικα-
 στής ἐν τῷ Ἄδῃ.
- Αἰακός, ὁ — υἱὸς ἢ ἀπτόγονος τοῦ Αἰακοῦ· ἐδῶ: ὁ Ἀχιλλεύς.
- Αἰακίδης, ὁ — καίων, ὀρμητικὸς, βίαιος.
- αἰθων — ἡ κάκωσις, σωματικὴ κάκωσις, ἡ κακοποίησις.
- αἰκία, ἡ — φοβερός λύκος.
- αἰνόλυκος — Ἀγίους.
- Ἄϊς — ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος τὸ πρότον ἰδρυθεῖσα φιλοσοφικὴ
 σχολή· ἐκ ταύτης ἔλαβον τὸ ὄνομα τὰ ἐν Εὐρώπῃ πνευ-
 ματικὰ ἰδρύματα, τὰ ἔχοντα σκοπὸν τὴν προαγωγὴν
 τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν· ἡ ἴ-
 δρυσις τῶν Ἀκαδημιῶν ἤρχισε κυρίως ἀπὸ τῶν χρόνων
 τῆς Ἀναγεννήσεως.
- ἄκατάπηκτος — ὁ μὴ καταπλησσίμενος· τὸ οὐδ. ὡς οὐσ. ἀκατάπηκτον,
 τὸ — ἡ ἔλλειψις καταπλήξεως, τὸ θάρρος, ἡ γενναϊότης.
- ἀκηδία, ἡ — (ἀ - στερητ. + κήδομαι), ἀμέλεια, ἀδιαφορία.
- ἀκροκέραιον, τὸ — ἕκαστον τῶν δύο ἄκρων τῆς σταυρωτῆς κεραίας (κοινῶς:
 πινό).
- ἀκροστόλια, τὰ — τὰ κοσμήματα τῆς πύργας τοῦ πλοίου.
- ἀκῶ — ἀκούω.
- ἄκω — ἄκουγε, ἤκουεν εἰς τὸ ὄνομα..., ὠνομάζετο.
- ἄλα! — ἐπιφώνημα προτρεπτικόν = ἐμπρός· (λέξ. βενετικῆ).
- ἀλβιόνειος — ἀνήκων εἰς τὴν Ἀλβιόνα· βλ. λέξιν.

- *Αλβιών, ἡ — ἡ Ἐγγλία.
- *Ἄλδος Μανουτίος, ὁ — περιφημος Ἴταλὸς ἐλληνοιστὴς τυπογράφος καὶ ἐκδότης (1440 - 1515).
- ἄλιος* — κόκκινος, βαθυκόκκινος.
- ἄλιμος* — δυνατός, εὐρωστος, ἀκμαῖος· (ἀλική=σωματικὴ δύναμις, εὐρωστία.
- *Ἀλκμεωνίδαι, οἱ — μεγάλη ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια ἀνάγουσα τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὸν Ἄλκμειωνα, δισέγγονον τοῦ Νέστορος, βασιλέως τῆς Πύλου.
- *Ἄλλιάς ἡμέρα — dies Alliensis, ἀποφράς ἡμέρα διὰ τοὺς Ρωμαίους, ἐπειδὴ ἠτήθησαν ὑπὸ τῶν Γαλατῶν κατὰ κράτος παρὰ τὸν Ἄλλιαν ποταμὸν· (βλ. καὶ Βρέννος).
- ἀλλόθρους* — ὁ ὄμιλῶν ξένην γλῶσσαν, ξένος.
- ἀλουογίς*, ἡ — τὸ πορφυροῦν μεγαλοπρεπὲς φόρεμα, τὸ βαμμένον μὲ γνησίαν πορφύραν.
- ἄλωή*, ἡ — ἡ ἄλιος, τὸ ἄλωνι, τὸ ἀνοικτὸν μέρος, ὁ κήπος.
- ἀμαδολογάω* -ῶ — παίζω τὶς ἀμάδες, τοὺς δίσκους.
- ἀμαλθειῶν*, τὸ — τὸ κέρασ τῆς αἰγὸς Ἀμαλθείας, τῆς ὁποίας τὸ γάλα ἔθρεψε τὸν Δία· ἀπὸ αὐτοῦ ἔρρεε πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμει ὁ κατέχων τοῦτο.
- ἀμη* καὶ *ἀμμη* — (ἐκ τοῦ: ἄν μη) ὅμως, ἀλλά.
- ἀμηρᾶς*(ἄς)/ἡ *ἀμορᾶς*(ἄ), ὁ — ὁ ἡγεμών, ὁ αὐθέντης (λέξις ἀραβικὴ).
- ἀμόγῳ* — ὀρκίζομαι (ὀμνύω).
- ἀμοιρῶ* — εἶμαι ἄμοιρός τινος, στεροῦμαι πράγματός τινος· ὡς *μηδὲ τῆς ἐπιεῦθεν σεμνότητος αἰτῶν ἀμοιρεῖν*=ὥστε αὐτὸς (ὁ Βασίλειος) νὰ μὴ εἶναι ἀμέτοχος σεμνότητος δι' αὐτά,-ὥστε νὰ σεμνύνεται διὰ τὴν μαρτυρικὴν δόξαν τῶν προγόνων του.
- ἀμπιώνω* — ἀπωθῶ, σπρώχνω.
- ἀμφ'* — ἀλλά.
- ἀμφιλαφής* — ὁ πανταχόθεν περιβάλλων, ὁ πυκνός.
- *Ἀμφίων, ὁ — ὁ μυθικὸς αἰοῖδος καὶ μουσικὸς.
- ἀνάδια* — ἀπέθαντι.
- ἀναιμῶ* — φονεύω.
- ἀνάκαρα* ἢ *νάκαρα*, τὰ — αἱ σωματικαὶ δυνάμεις, (τὸ κουράγιο).
- ἀνάντη* ἢ *ἀνάντα* — (ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀνάντης-ἀνωφερής), τὸ ἀπὸ τινος σημείου ρεῖθρου ποταμοῦ ἢ κοιλάδος πρὸς τὰ ἄνω ἐκτείνόμενον μέρος.
- **Ἀνατολικά Ἄσματα ἀναφύχω* (-ομαι) — τίτλος μιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ.
- **Ἀνδρόνικος ὁ Κάλλιτος*— διδάσκαλος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ζήσας τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πατρίδος του Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔφυγεν εἰς Φλωρεντίαν, ἔνθα ἐδίδαξεν εἰς

- τὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιον. Ἐπανήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1476 καὶ μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν.
- ἀνέν (ἦ: ἄν ἔν) — ἄν εἶναι, ἄν.
 ἀνιμένο — περιμένο.
 ἄνθήμεος — ὁ Ἄνθήμεος καὶ ὁ Ἰσίδωρος εἶναι οἱ δύο περίφημοι ἀρχιτέκτονες, οἱ ἀνοικοδομήσαντες τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα.
- ἀντάμα — μαζί.
 ἀντεροσπασμός, ὁ — ὁ σπασμός τῶν ἐντέρων λόγῳ φόβου ἢ στενοχωρίας.
 ἀντιγίγματα, τὰ — αἱ παραφυάδες τῆς ρίζης, παρακλάδια φυτόμενα περὶ τὴν ρίζαν τῶν δένδρων.
- ἀντραλίζομαι (-ζομαι) — στενοχωροῦμαι, ζαλίζομαι (καὶ ἀντραλώομαι).
 ἄντωνιος ὁ ἑπαρχος — χρονογράφος ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως· ἔγραψε θρήνον διὰ τὴν πτώσιν τῆς Πόλεως.
- ἀντόπιστος — ἀφόρητος, ἀνυπόφορος.
 ἀξάφτω — ἀστράφτω.
 ἄξιά, ἡ — κοινὴ ὀνομασία τῆς νήσου Νάξου.
 ἀξιοματικός, ὁ — ὁ ἐν ἀξιώματι· ἐντεῦθεν ὁ δικαστὴς καὶ πᾶς ἔχων ἰσχύν.
 ἀπαρτίζω — συναπαρτίζω, καταρτίζω, παρασκευάζω.
 ἄπατος — ἀπόθμενος, ἀβυσσαλέος.
 ἀπατός μου — μόνος μου.
 ἀπεικάζω — διαβλέπω, διακρίνω.
 ἀπείς καὶ ἀπείτις — ὁ χρόν. καὶ αἰτιολ. σύνδεσμος ἐπει=ἀφοῦ, ἐπειδὴ.
 ἀπελάτης, ὁ — ὁ ληστὴς τῶν συνόρων κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν.
 ἀπογνοῦς· ἀπογνοῦς τὴν εἰρηρικὴν προδοσίαν — (μτχ. ἀφ. β' τοῦ ἀπογιγνώσκω—ἀπελπίζομαι)· ἀπογνοῦς τὴν εἰρηρικὴν παραδοσίαν—ἀφοῦ ἔχασε κάθε ἐλπίδα διὰ τὴν εἰρηρικὴν παράδοσιν τῆς πόλεως.
- ἀποκλαμός, ὁ — ὁ πλόκαμος.
 ἀποκοτιά, ἡ — τὸ μέγα θάρος, ἡ μεγάλη τόλμη.
 ἀπομυσεμός, ὁ — βλ. μυσεμός.
 ἄπτω — ἀνάπτω, φλέγομαι.
 ἀποροῶξ — ἀπότομος, ἀπόκρημνος (ρ. ἀπορρήγνυμι).
 ἀποσμήχω — σφυγγίζω.
 ἀποσπᾶς -άδος, ἡ — τὸ ἐξ ἀποσπάσεως (ἀποκοπῆς) προκίψαν τμήμα ὄλου τινός, τμήμα διεσκορπισμένον.
- ἄραξης, ὁ — ποταμὸς πηγάζων ἐκ τῆς Τουρκίας καὶ χυνόμενος εἰς τὴν Κασπίαν· ἐδῶ συνεκδοχικῶς· ἡ Τουρκία.
 ἄράπης, ὁ — κατὰ τὴν λαϊκὴν μυθολογίαν στοιχειωμένος Ἄράπης φυλάσσει πηγὰς, λίμνας, ποταμούς κλπ. καὶ κακοποιεῖ τοὺς πλησιάζοντας.
- ἀργέστης, ὁ — ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος.
 ἀρολογῶ — ἀφαιρῶ τοὺς ἀργούς (= ἀκάρπους) βλαστοὺς ἀμπέλου.
 ἄργῶ, ἡ — τὸ πλοῖον τῶν Ἀργοναυτῶν, δι' οὗ ἐπλευσαν εἰς Κολ-

- ἄριστος, ὁ — χίδα πρὸς ἀρπαγὴν τοῦ χρυσομάλλου δέρατος.
 ἀρκερῆς — ὁ θρυλικὸς βυζαντινὸς ἥρωας Διγενῆς Ἀκρίτας.
 ἄρμενα, τὰ — ἀργυρές.
 — ὁ ἐλαφρὸς ἐξοπλισμὸς τοῦ πλοίου, ἡ ἀρματωσιά, δηλ. οἱ ἴστοι, αἱ κεραταί, τὰ σχοινία τῶν ἰστών κλπ.
 ἀρμός, ὁ — ἡ ἄρθρωσις, ἡ κλειδωσις, τὸ σημεῖον, εἰς ὃ συνδέονται τὰ μέρη ἑνὸς συνόλου.
 ἀρνεύω — εἰρηνεύω, ἡσυχάζω.
 ἄρνη (1781 - 1831) — Γερμανὸς ρομαντικὸς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος.
 ἄρουρα, ἡ — ἡ γῆ.
 ἀρφάλη, τὸ — ὁ ὀμφαλός.
 ἀσβολεροῦς — μαῦρος, γεμάτος ἀσβόλην, (καπνιάν).
 Ἀσκάλων - ωνος, ἡ — ἀρχαιοτάτη παραθαλασσία πόλις τῆς Παλαιστίνης, μετὰ τὸν Γάζης καὶ Ἀζάτου (ὁ κάτοικος Ἀσκαλωνεῖτης).
 ἀσκέρι, τὸ — ὁ στρατός (λέξις τουρκικὴ).
 ἀσπείρω — σπαρταρῶ, σπαράζω, τινάσσομαι σπασμωδικῶς.
 ἄσπρα, τὰ — τὰ χρήματα, ἡ χρηματικὴ περιουσία.
 ἀσσάριον, τὸ — μόνος σταθμῶν (κατ' ἀρχὰς βάρος μιᾶς λίτρας) καὶ χαλκοῦν νόμισμα τῶν Ρωμαίων.
 Ἀσσύριος, ὁ — ὁ διάβολος. Ὁ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης ὀνομάζει Ἀσσύριον τὸν διάβολον, διότι οἱ Ἀσσύριοι εἶχον ὑποδουλώσει τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραήλ.
 ἀστάλωτος — ἄμεστος, ἀμέστωτος, μὴ ἀκμαῖος.
 ἀστρίτης, ὁ — εἶδος ὕφους δηλητηριώδους, ὄχια, (ἔχισ ἢ ἀσίς).
 ἀτιμέλητος — ἀπεριποίητος.
 Ἀτθίς (γλώττα), ἡ — ἡ ἀττικὴ διάλεκτος, ἡ κομψὴ χρῆσις τοῦ λόγου.
 αὐκία, τὰ — τὰ αὐτιά.
 Αὔσωνία, ἡ — ἡ Ἰταλία.
 ἄφατος — ἀνέκφραστος.
 ἀφεγχιά σου, ἡ — ἡ ἀφεντιά σου, σύ.
 ἀφεντάκης, ὁ — ὁ μικρὸς ἀφέντης (χαϊδευτικόν).
 ἀφορίζομαι — ἀποσπῶ, ἀποχωρίζω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, κυριεύω.
 Ἀφορεσμός, ὁ — τοποθεσία κατὰ τὰς βορείας ὑπωρείας τῆς Πεντέλης.
 ἀφ(ον)κραζομαι — ἀκούω.
 Ἀφράτης, ὁ — ὁ Εὐφράτης ποταμός.
 ἀφῶν — ἀφοῦ.
 ἀχρεῖος — ἀχρηστος, ἄτολμος.
 ἀψύς, ὁ — δριμύς, ἰσχυρός, (μὲ δύναμιν καταφερόμενος).

B

- βαγένη, τὸ — τὸ βαρέλι.
 Βάγιας Θανάσης — ἀρχηγὸς τῆς Βεζιρικῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, εἰς τὸν ὅποιον ἀποδίδεται ἡ καταστροφὴ τοῦ Γαρδικίου καὶ

- ἄλλαι ὠμότητες, Διὰ τοῦτον ὁ Βαλαωρίτης ἔχει γράψει ἐν ἐπικολυρικὸν ποίημα. *
- Βαίτικα* — (τραγουδία) ἐγκωμιαστικά.
- βαλλαί* — (λ. τουρκ.), μά τὸ Θεό, (ἐπιφωνηματικῶς).
- Βαρβαρέζοι, οἱ* — οἱ κάτοικοι τῆς Βαρβερίας τῆς Β. Ἀφρικῆς.
- βαργωμῶ ἢ βαυργωμῶ* — βαρυγνομῶ, δυσφορῶ, στενοχωροῦμαι.
- Βαυθελεμὸν ἄββάς* — Γάλλος σοφός, λογοτέχνης, ἑλληνιστῆς (1716-1795).
- βατσέλι, τὸ* — λεκάνη ἐκ μετάλλου ἢ πορσελάνης· εἰς τὰς Ἰονίους νήσους· μέτρον χωρητικότητος σιτηρῶν.
- βέβηλος* — ὑποκειμενος εἰς δίωξιν λόγῳ προβληθείσης ἀντιπατάσεως, πονηρός, εὐστροφος.
- βεζίζης, ὁ* — ὁ πρωθυπουργός (λ. τουρκικῆ).
- Βελῆ πασᾶς* — δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων.
- Βερονέζε* — διάστμος Ἰσπανὸς ζωγράφος (1530-1588).
- Βησσαρίων (1395-1475)* — διάσημος Ἕλλην λόγιος τοῦ μεσαίωνος, ἐπίσκοπος Νικαίας καὶ κατόπιν καρδινάλιος Τουσκούλου· ἦτο κεκρυγμένος ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.
- βίγλα, ἡ* — σκοπιά, φυλάκιον· (λέξ. λατιν. - βυζαντ.).
- βιγλίζω* — παρατηρῶ ἀπὸ τὴν σκοπιᾶν (βίγλαν), κατοπτρεύω.
- βίτσιμα, τὸ* — ἡ ἀνάτασις τοῦ σώματος, ἡ πρὸς τὰ πρόσω ἐξόρμησις.
- βλεπίσου* — προφυλάξου, (ρ. βλεπίζω, -ομαι = προφυλάσσομαι).
- βόιβοντας, (-οδας), (βο-εβόδας) ὁ* — πολέμαρχος, στρατιωτικὸς διοικητῆς ἐπαρχίας, ἡγεμὸν τῆς Μολδοβλαχίας.
- βοῦδομάτης, ὁ* — εἶδος ἀμπέλου.
- βολά, ἡ* — φορά· (φρ.: πόσες βολές σοῦ τὸ εἶπα).
- Bouchut, ὁ* — Γάλλος νευρολόγος.
- Βουλγαρέλι, τὸ* — χωρίον τῆς Ἀρτης (εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχ. Θεοδορίας).
- βουτζιον, τὸ* — τὸ βυτίον, τὸ βαρέλι.
- βουρνούζι, τὸ* — ρασοειδὲς φέρεμα τῶν Ἀράβων.
- Βρανά, τό, Βρανάς, ὁ* — μικρὸν χωρίον παρὰ τὸν Μαραθῶνα, εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον καὶ ἄνωθεν τῆς πεδιάδος.
- βρατσέρα, ἡ* — εἶδος ἱστιοφόρου πλοίου μὲ δύο ἰστούς, λίαν ταχύ, μικροῦ ἐκτοπίσματος (μέχρι 100 τόννων).
- Βρέννος, ὁ* — ἀρχηγὸς τῶν Γαλατῶν, οἱ ὅποιοι κατέλαβον τὴν Ρώμην τὸ 389 π.Χ. Οὗτος ἐδέχθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν πόλιν ἀντὶ βαρυτάτης ἀποζημιώσεως εἰς χρυσόν.
- βρωῦμα, τὸ* — ἡ τροφή.

Γ

- Γαληνὸς* — μέγας Ἕλλην ἰατρός τοῦ Β' μ.Χ. αἰῶνος.
- γεγανυμένος* — (μτχ. τοῦ ρ. γάνυμαι), λαμπρύνομαι, χαίρω, ἀγάλλομαι.
- Γέθ, ἡ* — πόλις μεγάλη τῶν Φιλισταίων, κυριευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ καὶ βραδύτερον (711 π.Χ.) ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων.

- γεννητικά, τὰ — οἱ γονεῖς, οἱ πρόγονοι.
γιαγέρον — ἐπιστρέφω, ἐπανέρχομαι.
γιάντα ἢ οἰγιάντα — διατί.
Γκίκας — Φαναριωτικὴ οἰκογένεια τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη κατέλαβον ἀνώτατα ἀξιώματα.
Γκωτιέ Θεόφιλος — διάσημος Γάλλος ποιητὴς καὶ πεζογράφος (1811-1872).
γλάκιο, τὸ — ὁ δρόμος, τὸ τρέξιμο· (τὸ ρ. γλακῶ καὶ (γ)λακίζω = τρέχω δρομαίως).
Γόϊα Λουτσιέντες — διάσημος Ἴσπανὸς ζωγράφος (1746-1828).
Γοργίνα, ἡ — δαίμων θαλάσσιος τῆς νεοελληνικῆς μυθολογίας, ἔχων σῶμα γυναικὸς καὶ οὐρανὸν ἰχθύος.
γούμενα, ἡ — χονδρὸν σχοινίον τοῦ πλοίου, κάλως.
γραφικὸς — ἄξιος νὰ ζωγραφηθῆ, ὠραῖος διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν χρωμάτων.
γροσί, τὸ — νόμισμα τουρκικόν, τὸ ἐν ἑκατοστὸν τῆς χρυσῆς λίρας, γενικῶς χρήματα.
γυαλί, τὸ — δίοπτρα ἀλιέων, κύλινδρος σιδηροῦς ἀπωμάτιστος, με πυθμένα ἀπὸ κρύσταλλον, δι' οὗ οἱ ἀλιεῖς παρατηροῦν τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης.

Δ

- δακκαννοῦρες — τὰ δύο πρόσθια συλλεπτῆρια ὄργανα τοῦ καρκίνου (κάβουρα), δαγκάνες, δαγκανάρες.
δαμάκι — μηδαμινόν, ὀλίγον.
δαμασκή, τὸ — τὸ ξίφος, τὸ κατεσκευασμένον εἰς τὴν Δαμασκόν, τῆς ὁποίας ἦτο περίφημος ἡ ὄπλουργία· γιαταγάνι.
Δαμασκηνὸς Ἰωάννης — (ὁ ἐπιλεγόμενος Χρυσορράς), πατὴρ τῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ μέγας ὕμνογράφος αὐτῆς. Ἐγενήθη εἰς Δαμασκὸν καὶ ἀπέθανε πρὸ τοῦ 754.
δαμάτεια, ἡ — ἡ δαμάζουσα, ἡ καθυποτάσσουσα, ἡ καταστρεπτικὴ. (τὸ ἀρσενικὸν δαματῆρ ἢ δαμάτωρ).
δαρμός, ὁ — ὄδυρμός, κοπετός, θρήνος.
δειμα, τὸ — (ἐκ τοῦ θέματος δει—δέδοικα, δέος), ὁ φόβος.
δειρᾶς - ἄδος, ἡ — ἡ βουνοκορυφή, κορυφογραμμὴ.
διακόσμησις — ἡ ἔρρυθμος (ἁρμονικὴ) διάταξις τοῦ σύμπαντος... καὶ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἢ νοητῆ διακόσμησις... ἐπισπίνδεται = καὶ ὅλη ἡ νοητὴ ἔρρυθμος διάταξις τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων κάμνει σπονδᾶς ἐπὶ τῇ πρὸς ἡμᾶς (τοὺς ἀνθρώπους) συμφιλιώσει τοῦ Θεοῦ (= ταῖς θεαῖς καταλλαγαῖς).
διαλαλιά ἢ διαλαλία — ἡ διαλλάγησις, ἡ διακήρυξις, ἡ διαταγὴ ἢ ἀνακοινουμένη, διὰ κήρυκος.

- διαρμόζω — συναρμολογῶ.
 διασκελίζω — (κ. διασκελῶ καὶ δρασκελῶ), διαβαίνω ἄνωθὲν τινος, ὑπερβαίνω τι δι' ἀνοικτῶν τῶν σκελῶν.
 διαφέντευσις, ἡ — ἡ προστασία.
 διαφεντεύω — προστατεύω.
 διαφορῶ ἢ διαφορίζω — ἐνδιαφέρομαι, ὠφελοῦμαι· (διάφορο=κέρδος, ὠφέλεια).
 Διδότος Ἀμβρόσιος Φιρμίνος (Didot) — περίφημος Γάλλος ἑλληνιστής, τυπογράφος, βιβλιοπωλῆς καὶ ἐκδότης (1790-1876).
 δίκροτον, τὸ — τριστίον πολεμικὸν πλοῖον μὲ τετράγωνα ἰστία καὶ δύο σειρὰς τηλεβόλων ἐπὶ ἑκατέρας τῶν πλευρῶν.
 διολιζῶ ἢ διοβλιζῶ — ἀροτριῶ δευτέραν φοράν ἕναν ἄγρον.
 διπλολιθί, τὸ — τοῖχος τοῦ ὁποῖου οἱ λίθοι δὲν εἶναι προσηρμοσμένοι μετὰξὺ των δι' ἀσβέστου. (ἄλλως : ξερολιθιά).
 δολώνω — δολιεύομαι, κηλιδώνω.
 δομέστιχος, ὁ — ὁ σωματοφύλαξ τοῦ βασιλέως, ὁ στρατηγός.
 δοχή, ἡ — τὸ δῶρον.
 δραγάτης, ο — ὁ ἀγροφύλαξ, ὁ ἀμπελοφύλαξ.
 δράγμα, τὸ — ὅ,τι δύναται τις νὰ περιλάβῃ διὰ τῆς ἄκρας χειρός, (π.χ. χερόβολο τῶν θεριατῶν).
 δραγμίς - ίδος, ἡ — μικρὸν δράγμα καὶ εἰδικῶς ὅ,τι δύναται νὰ λάβῃ τις διὰ τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ δείκτου· (π.χ. μιὰ πρέζα ταμβάκου, πιπεριοῦ κ.τ.τ.).
 δραγουμάνος, ὁ — ὁ διερμηνευτής, ὁ διερμηνεύς.
 δράκων - οντος, ὁ — μυθικὸς τεράστιος ὄφις, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τρικέφαλος καὶ πτερωτός, κοινῶς δράκκος (ἐκ τοῦ ρ. δέρομαι = βλέπω ὀξέως, καταπλήσσω διὰ τοῦ βλέμματός).
 δριμώνω — (ἐπίθετον δριμύς), ὀργίζομαι.
- Ε**
- ἔβενος, ὁ — δένδρον τοῦ ὁποῖου τὸ μέλαν καὶ σκληρὸν ξύλον εἶναι πολὺτιμον.
 ἐγδοχή, ἡ — προσδοκία· (πρβλ. ἐκδέχομαι=προσδοκῶ, περιμένω).
 ἐγκαλλωπίζομαι — ἐπιδεικνύομαι, ὑπερφηφανεύομαι, σεμνύνομαι.
 ἐγκαλῶ — καλῶ τινα ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, μηνύω, καταγγέλλω.
 ἔγροικος — πεπαιδευμένος, γνώστης· ρ. (ἀ)γροικῶ=ἀκούω, μανθάνω.
 Ἐγριπος, ὁ - ἡ — ἡ Εὐβοία, (Εὐριπος κατ' ἐναλλαγὴν τοῦ φθόγγου β εἰς γ).
 ἔδειματοῦτο — (παρ. τοῦ ρήμ. δειματοῦμαι), φοβοῦμαι, τρομάζω.
 ἐκατόνταρχος, ὁ — βαθμὸς ἀξιωματικοῦ στρατοῦ.
 ἐκεῖνο... τὸ ἄλλο — τὸ μὲν...τὸ δέ, ἀφ' ἐνός μὲν... ἀφ' ἐτέρου δέ.
 ἐκλιμίζω — λιχνίζω.
 ἐκόψατο — (μέσος ἀόριστος τοῦ ρ. κόπτομαι), βλέπε λέξιν.
 ἐκπρεπής — ἀξιόλογος, σπουδαῖος.
 ἔλεος, ὁ — μεταγενέστερος τύπος τοῦ : τὸ ἔλεος.

ἐλίγη	— ὀλίγη.
ἐμμανής	— μανιώδης, ἀκράτητος.
ἐναίρω	— φρονεύω.
ἐνάλιος	— (ἐν + ἄλις-άλως), θαλάσσιος, θαλασσινός.
ἐνδεδημένος ἀντι ἐνδεδεμένος	— (μετ. παθ. παρακ. τοῦ ἐνδέομαι—οὔμαι=περιδένομαι), δεμένος.
ἐνδείκνυμαι	— ἐπιδεικνύομαι, φανερόνομαι· τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐνδεικνυ- ομένους—ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐφανερώοντο ὅτι ἐπραττον ταῦτα.
ἐνθυμούμαι	— ἐν θυμῷ ἔχω, βουλεύομαι· τὸ ἐνθυμηθῆναι—τὸ ἀποφασί- σθῆναι.
ἐντάμα	— (ἀπὸ τὸ: ἐν τῷ ἤμα), ὁμοῦ· (βλ. καὶ ἀντάμα).
ἐν τον	— νά τον.
ἐνώμοτος	— ὠρκισμένος.
ἐξάρτια, τὰ	— τὰ σχοινία τῶν ἰστιῶν τῶν πλοίων, ἄλλως ξάρτια.
ἐξαρχος, ὁ	— ὁ κάμνων ἀρχήν, ὁ ἐξάρχων, ὁ ἀρχηγός.
ἐξικακίσατε	— περιμείνατε· (βλ. κατωτέρω).
ἐξικακῶ	— ὑπομένω, περιμένω (ἐκ τοῦ : ἀνεξικακῶ).
ἐξοδίζω	— κηδεύω, (ἐξόδιον, ἐξόδι=κηδεῖα).
ἐξώθης	— ἤξιώθης, ἐκρίθης ἄξιος.
ἐπιγονάτιον, τὸ	— ἄμφιον ἱερέως ἐκ τετραγώνου ὑφάσματος διακεκοσμη- μένον, διὰ δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς ἐν σχήματι ρομφαίας μὲ χρυσοκέντητον τὴν Ἀνάστασιν, ἀναρτώμενον ἐκ τῆς ζώνης παρὰ τὸ δεξιὸν γόνυ.
ἐπίκλην, τὸ	— τὸ ἐπωνύμιον.
ἐπισείων, - ονος, ὁ	— ἐπιμήκης στενὴ ταινία (ἢ τριγων. μικρὰ σημαῖα) φε- ρομένη ἐπὶ τοῦ ἰστοῦ τῶν πλοίων ὡς διακριτικόν.
ἐπισκέπτομαι	— ἐπιβλέπω.
ἐπισκοπή, ἡ	— ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Θεοῦ, ἡ τιμωρία, τὸ ὑπουργημα.
ἐπιουνάγομαι	— συγκεντρώνομαι ἐπὶ τὸ αὐτό.
ἐποίκαν	— ἔκαμαν (ἐποίησαν).
Ἐρατώ, ἡ	— μία τῶν ἐννέα Μουσῶν, εὐρέτρια καὶ προστάτις τῆς λυ- ρικῆς καὶ ἐρωτικῆς ποιήσεως.
ἐρρίκνον	— παρατατικὸς τοῦ ρικινῶ (βλέπε λέξιν).
ἐσ σε	— δὲν σέ.
ἐτάζω	— ἐξετάζω, ἐρευνῶ, ἀνιχνεύω.
ἔτει	— ἐξακισχιλιοστῶ ἐνεακισιοστῶ τριακοστῶ, ἐννοεῖται ἀπὸ κτίσεως κόσμου.
Εὐκλείδης	— ὁ πατὴρ τῆς γεωμετρίας (330-270 π.Χ.).
Εὐστάθιος	— ἐπιφανὴς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ συγγραφεὺς τοῦ 12ου μ.Χ. αἰῶνος.
εὐταξίας, ὁ	— ὁ ἐπιμελητὴς τῆς τάξεως ἐν τῷ ναῶ (ἐκκλησιαστικὸν ἄξιωμα).

- Εὐτέρπη, ἡ
εὐτονος
εὐφημῶ
Ἐφιάλης, ὁ
- μουσα, εὐρέτρια καὶ προστάτις τῆς αὐλητικῆς.
  - εὐρωστος, νευρώδης.
  - ἐπευφημῶ, ζητωκραυγάζω.
  - ὁ διὰ τῆς προδοσίας του συντελέσας εἰς τὴν καταστροφήν τῶν περὶ τὸν Λεωνίδα τριακοσίων Σπαρτιατῶν ἐν Θερμοπύλαις (τὸ ὄνομά του κατήντησε συνώνυμον τοῦ προδότου).
  - ὁ ἀκολουθῶν, ὁ ἐπόμενος.
  - (γεν. τῆς ἔω), αὐγή, πρωία.
  - ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀγγέλων τῶν πεσόντων εἰς τὴν γῆν, διότι ἠθέλησαν νὰ ὑψωθοῦν ὑπὲρ τὸν Θεόν: ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ ὁ Σατανᾶς, ὁ διάβολος.

ἐχόμενος
ἔως, ἡ
Ἐωσφόρος, ὁ

Z

- Ζακόνι, τὸ
Ζάλογρον, τὸ
- Ζέζας Μίχης
Ζενιθ, τὸ
- Ζῆθος, ὁ
- Ζητούνη, τὸ
ζημιὸ ἢ ζιμιὸ
- ἡ συνήθεια, τὸ ἔθιμον, (λέξις σλαβικῆ).
  - τὸ γνωστὸν ὄρος τοῦ Σουλίου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔπασαν αἱ ἥρωϊκαὶ Σουλιώτισσαι, ἵνα ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν.
  - ψευδώνυμον τοῦ ἥρωος Μακεδονομάχου Παύλου Μελά.
  - (ἰταλ. zenit ἐκ τοῦ ἀραβ. semt), τὸ νοητὸν σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ τὸ κείμενον κατακορυφῶς ἄνωθεν τῆς σφαλῆς τοῦ παρατηρητοῦ· μεταφορικῶς: ὑψιστος βαθμὸς, ἀκμή· (τὸ ἀντίθετον: ναδίρ).
  - υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀντιόπης, δίδυμος ἀδελφὸς τοῦ Ἀμφίονος.
  - ἡ Λαμία.
  - ἀμέσως.

H

- ἠ'ἠ, ἡ
Ἡρακλείδης, ὁ
Ἡρόστρατος, ὁ
- ἦρτε
- ἡ γῆ.
  - ἱστορικὸς τοῦ 1' π.Χ. αἰῶνος.
  - ὁ ἐξ Ἐφέσου ἐμπρηστῆς τοῦ περιφήμου ναοῦ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος (356 π.Χ.).
  - ἦλθε.

Θ

- θαλασσομάχος, ὁ
- θανατοκοντεύω
θαρσέου (πολέμου)
θέλω φροντίζειν
- Θεολόγος, ὁ
- μικρὸν κάθετον πρὸς τὴν θάλασσαν ξύλον, ὑπὸ τὸν πρῶραϊον ἱστὸν πλοίου, (κοιν. κιορ - μπαστούνι).
  - πλησιάζω τὸν θάνατον (μεταβ. καὶ ἀμετάβ.).
  - τοῦ τολμηροῦ, τοῦ θαρραλέου (ἐπίθ. θαρσύς-θρασύς).
  - ἐκφορὰ τοῦ μέλλοντος διὰ τοῦ θέλω καὶ ἀρχ. ἀπαρεμφάτου συνήθης παρὰ Κοραῆ.
  - ἐπωνυμία τοῦ Γρηγορίου τοῦ Α' τοῦ Ναζιανζηνοῦ (328-389), πατριάρχου Κων)πόλεως καὶ μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ πατρὸς καὶ συγγραφέως· ἡ προσωνυμία ἐδόθη ἐκ

- των μνημειωδῶν λόγων του περί τῆς Θεότητος τοῦ Λόγου εἰς τὸ ναῖδιον τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας Κων)πόλεως.
- Θεοσκόποις (-ιδος) — Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ Κρής (El Greco = ὁ Ἑλληνικός, περίφημος ζωγράφος (1545 - 1614), ἐργασθεὶς κυρίως ἐν Ἰσπανίᾳ, ὅπου καὶ ἀπέθανε.
- Κυριακός
Κυριακός — βλ. φανῆν.
- θεραπεύειν — τὸ πτώμα, τὸ λείψανον.
- θνησιμαῖον, τὸ — τὸ θνησιμαῖον, τὸ ψοφίμι.
- θρασίμι, τὸ — «θρῆνος» ἢ «ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινῆς» εἶναι θρηνώδες ἄσμα ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Πόλεως ἐκ στίχων 118, συντεθὲν ὑπὸ ἀγνώστου ἀπαιδευτοῦ ποιητοῦ· τοῦτο ἀνευρέθη εἰς τὰ τελευταῖα φύλλα ἐλληνικοῦ κώδικος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ὑπὸ τοῦ Emile Legrand, ὅστις καὶ ἐδημοσίευσε τὸ 1875.
- θρηῖνος, ὁ — ἡ ἐξέχουσα κορυφή τοῦ τοίχου, τὸ γείθουν.
- θροῶ — πτωῶ, ἐκφοβίζω.
- θύμβρις, ἡ — πικρὸν χόρτον.
- Θωμάς ὁ Μάγιστρος — γραμματικὸς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος.
- θῶρι, τὸ — ἡ θέα.

I

- Ἰακχος, ὁ — ὁ Βάκχος· ὡς προσηγορικόν· ὁ χορὸς πρὸς τιμὴν τοῦ Βάκχου (= Διονύσου).
- ἰγονικόν, τὸ — τὸ γονικόν, ὁ πατρικὸς οἶκος.
- Ἰδη, ἡ — τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Κρήτης (κοινῶς Ψηλορείτης).
- Ἰερεμίας, ὁ — προφήτης τοῦ ἐβραϊκοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποῦ ἐπροφήτευσεν πολλὰ δεινὰ καὶ ἐθρήνησεν διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλήμ· οἱ θρῆνοι του λέγονται Ἰερεμιάδες (650 - 586 π.Χ.).
- ἰθύνω — διευθύνω, κατευθύνω, ὀδηγῶ.
- Ἰμμερμαν Κάρολος — Γερμανὸς ποιητής, δραματικὸς καὶ μυθιστοριογράφος (1796-1840).
- ἰνδικτιῶν - ὠνος, ἡ — καὶ Ἰνδικτος (λέξις λατινικὴ) = χρονικὴ περίοδος δέκα πέντε ἐτῶν, τὰ ὅποια ἀριθμοῦνται πάντοτε ὡς Ἰνδικτιῶνος πρώτη, δευτέρα καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τῆς δεκάτης πέμπτης, μεθ' ἣν ἀρχεται νέα σειρά· οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου ἐδέχοντο ὅτι ἡ χρονολόγησις αὕτη εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὴν πρώτην Σεπτεμβρίου τοῦ 312 μ.Χ.
- ἰός, ὁ — τὸ δηλητήριον τῶν ὄφεων, ἡ σκωρία τοῦ χαλκοῦ ἢ τοῦ σιδήρου.
- Ἰπποκράτης, ὁ — ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, καταγόμενος ἐκ τῆς νήσου Κῶ (460 - 377 π.Χ.).
- Ἰρις, ἡ — τὸ οὐράνιον τόξον.

- ἴσκιος (καὶ χαμός) — ἐπιδημικαὶ ἀσθένειαι ζώων.
 ἰχώρ - ὠρος, ὁ — αἰθέριος χυμὸς ρέων εἰς τὰς φλέβας τῶν Θεῶν.

Κ

- κάβρος, ὁ — τὸ ἀκρωτήριον, (λέξις γενουατικῆ).
 καθής, ὁ — Τοῦρκος ἱεροδίκης, (λέξις τουρκικῆ).
 κάθα — κάθε, ἕκαστον.
 Καθολικόν, τὸ — ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς τῶν μονῶν κύριος αὐτῶν ναός.
 καίμακάμης, ὁ — ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ.
 καλὰ καὶ — εἶθε, μακάρι.
 Καλαβρός — Καλαβρός, Μέλισσα, Σπαθαριές, Κάπρος: διάφοροι τοποθεσίαι τῆς Λευκάδος.
 κάλωσ, ὁ — τὸ χονδρὸν σχοίνιον, τὸ καρὰβόσχοινον (κοιν. γούμενα).
 καμαρῶ ἢ καμαρώνω — κατασκευάζω τι μετὰ θόλου, καμάρας.
 κάμνω ἐτσά — παρατηρῶ μακρὰν κυριολεκτ.: κάμνω ἔτσι δά' ἐννοεῖ ὅτι θέτει τὴν παλάμην του ἄνωθι τῶν ὀφρῶν. (ἵνα οὕτω παρατηρήσῃ μακρὰν εὐκολώτερον).
 Καμπανέσης — ὁ ἐκ Καμπανίας.
 κᾶν — τοῦλάχιστον.
 κᾶν ποίαν — κάποιαν, τινά.
 κανακάρης, ὁ — ὁ χαϊδεμένος.
 κανίσι — μικρὸν κἀνιστρον, πανεράκι, δῶρον ἐν γένει, χάρισμα.
 κάουρας, ὁ — ὁ κᾶβουρας.
 καπλάνι, τὸ — (λέξ. τουρκ.) ἢ τίγρις μεταφ.= ἀνδρεῖος ἀτρόμητος.
 καρδόρα, ἢ — τὸ ξύλινον δοχεῖον διὰ τὸ γάλα ἢ τὴν γικούρτην.
 Καρλάιλ Θωμᾶς — διάσημος Σκώτος ἱστορικὸς καὶ φιλόσοφος (1795-1881).
 κασαμπάς, ὁ — πόλις, ἄστν, (λέξ. ἀραβικῆ).
 καστέλ(λ)ω, τὸ — μικρὸν φρούριον.
 Κάστρον, τὸ — τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης.
 καταβόθρα, ἢ — βόθρος ἢ φυσικὸς ὑπόγειος ὀχετὸς, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα λιμνῶν ἢ ποταμῶν φέρονται πρὸς τὴν θάλασσαν.
 κατακηλῶ — διὰ γλυκέων λόγων καταπραῦνα τὴν ψυχὴν, θεραπεύω.
 κατακρούω — κρούω, κινῶ κάτι πρὸς τὰ κάτω, κτυπῶ.
 κατακροῦω — φιλοκατήγορος.
 κατάλαλος — πανταχοῦ.
 καταπαντοῦ — βουνοκορυφαί, κορυφογραμμαί.
 καταράχια, τὰ — πολεμικὸν πλοῖον.
 κάτεργον, τὸ — ὄρνιθόν.
 κάτοικας, ὁ — ἢ καπιτερέμιος, ὁ κατεσκευασμένος ἐκ κασσιτέρου.
 καττιρέμιος — ἀγχθός, συνετός.
 κεδνός — ὁ σπύνδιλος.
 κεντίτης, ὁ — (μετ. παθ. ἄορ. τοῦ κερδαίνομαι) περιέρχομαι εἰς χεῖ-

- κερηνῶς — ρας ἄλλου, ἠτῶμαι, κατακτῶμαι ὑπό τινος.
 — (παρκ. τοῦ ῥήματος χάσκω) ὁ ἀναμένων μὲ ἀνοικτὸν τὸ στόμα, ὁ χάσκων.
 κηδεσία, ἡ — ἡ ἐξ ἐπιγαμίας συγγένεια, τὸ συμπεθεριό.
 κηροδοσία, ἡ — ὁ φόρος ἐπὶ τοῦ κηροῦ, ἡ ἐτησία ποσότης κηροῦ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐκκλησίας. — διανομὴ κηρίων ὑπὸ τῶν οἰκείων νεκροῦ εἰς τοὺς παρακολουθοῦντας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν.
- Κιμαβούης (*Cimabue*) — σπουδαῖος Φλωρεντινὸς ζωγράφος ἀκμάσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ II' αἰῶνος.
- κλαπατάρια, τὰ — αἱ πτέρυγες.
 Κόκκινη Ἐκκλησιά — ἀρχαία μονὴ τῆς Λευκάδος.
 κολαίν, τὸ — ἡ εὐκολία (λ. τουρκική).
 κολαστήριον, τὸ — ἡ τιμωρία, ὁ βασανισμός.
 κολλήγας, ὁ — συνεταῖρος εἰς ποίμνιον ἢ καλλιέργειαν ἀγροῦ, (ὁ ἰδιοκλήτης ἢ ὁ βοσκὸς ἢ ὁ καλλιεργητής).
- κολλυβογράμματα, τὰ — ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπόκτησις στοιχειωδῶν γνώσεων ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς ἐπὶ τῇ βάσει ἰδιῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων. Σήμερον ἔχει ἔννοιαν εἰρωνικήν.
- κομπώνομαι — ἀπατῶμαι, πλανῶμαι.
 κοντάτον, τὸ — ἡ κομτεία.
 κόντρος, ὁ — ὁ κόμης.
 κόντρας, ὁ — ὁ ἐναντίος ἄνεμος.
 Κόντρος, ὁ — τοποθεσία ἐν Λευκάδι.
 κοζουλλα, ἡ — ἡ μέση βλ. καὶ εἰς λέξ. ἴατα.
 κόπτομαι — θρηγῶ μὲ κοπετούς.
 κορζέτο, τὸ — αὐλαξ τοῦ πλοίου πρὸς ἐκροήν τῶν ὑδάτων.
 Κόρφος — ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος.
 Κοσμίδιος αἰγιαλὸς — ἡ παραλία τοῦ Κοσμιδίου, μὴς συνοικίας τῆς Κων)λευς.
 κόσμος, ὁ — ὁ στολισμός.
 κουάρι, τὸ — τὸ κουβάρι.
 κουγκεστίζω — ἡ κουγκεσιῶ, κατακτῶ.
 κουπαστή, ἡ — τὸ ἀνώτατον χεῖλος τῶν τοιχωμάτων τοῦ πλοίου, ὅπου τίθενται αἱ κῶπαι (ἀρχ. ἐπισκαλμῆς ἢ περιτόναιον). — ὁ ἀποξηρανθεὶς κορμὸς τῆς ἀμπέλου, τὸ κλήμα, (ἐκ τοῦ λατ. curvus = κυρτός).
- κουρβούλη, ἡ καὶ — κτυπῶ ἐπιμόνας, κρούω.
 κούρβουλο(ν), τὸ — οἱ ποντικοὶ (εὐφημισμός).
 κουρταλῶ — τὸ θωράκιον τῶν πλοίων.
 κουφά, τὰ — ὁμιλῶ, λέγω.
 κόφα, ἡ — οἱ ἀπότομοι βράχοι.
 κρένω — οἱ Κρήτες ζωγράφοι τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος, οἱ ἐργασθέντες εἰς Κρήτην καὶ Βενετίαν μὲ τεχνοτροπία ἀνά-

- κριαρωθήκαν — μεικτον ἀπὸ βυζαντινὰς καὶ ἰταλικὰς ἐπιδράσεις.
 κριτής, ὁ — συνεκρούσθησαν ὡς δύο κριάρια.
 κρόκη, ἡ — ὁ δικαστής.
 Κροῦ(μ)ος, ὁ — τὸ ὑφάδι, τὸ νῆμα.
 κροφροῦνται — ἡγεμῶν τῶν Βουλγάρων, περιβόητος διὰ τὴν ἀγριότη-
 Κυβέλη, ἡ — τὰ του (805-815 μ.Χ.).
 — ἀκροφροῦνται, διστάζουν.
 — Φρυγικὴ Θεά, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία ἐταυτίσθη ἐν Ἑλ-
 Κυβερνήτης, ὁ — ἔδω : ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος (ἢ, κατὰ τινὰς, ὁ Γε-
 κυβέρτι, τὸ — ὄργιος Χριστάκη Ζωγράφος).
 — ἡ κυψέλη.
- Λ
- λαγγεύω — (ἀρχ. λαγγάζω = ὑποχωρῶ), γοητεύω, μαγεύω — μαγεύ-
 λάζος, ὁ — ομαι, λιγώνομαι — σκιρτῶ, πηδῶ.
 λάγηνος, ἡ — εἶδος ἐγχειριδίου (μαχαίριου).
 Λάτας Διονύσιος — πῆλινον δοχεῖον πρὸς τοποθέτησιν ὑγρῶν, κανάτι.
 — ἐπιφανῆς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ μητροπολίτης Ζα-
 λαοὺς — κύνθου (1835-1894).
 Λαυρεντιάδης — λαγούς.
 — ὁ υἱὸς τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων Ἰωάννης, Πάπας
 ἀπὸ τοῦ 1513, μέγας προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν
 Α(ε)νρία, ἡ — τεχνῶν.
 Λιάτης, ὁ — πόλις τῆς Α. Γερμανίας, μέγα πανεπιστημιακὸν κέντρον.
 λιβάν, τὸ — Ἄλβανὸς μουσουλμάνος.
 λιμῶνας — λιβάδι.
 λίος — λιμάνι.
 λιχνίζω — ὀλίγος.
 — (ἀρχ. λικμῶ καὶ λικμίζω), ἀνατινάσσω εἰς τὸν ἀέρα
 λογάριον, τὸ — τὰ σπέρματα τῶν σιτηρῶν, διὰ τὴν ἀποχωρισθοῦν διὰ τοῦ
 λοίσθιος — ἀνέμου ἀπὸ τὰ ἄχυρα· ἐδῶ : ραντίζω.
 — ὁ νότιος ἄνεμος.
 — ὁ θησαυρός.
 Λόντος Ἀνδρέας — ἔτχαςτος, ὕστατος· φράσις : «πνέει τὰ λοίσθια» — ψυχορ-
 — εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν
 λουκτουκιῶ — τῆς Ἐπαναστάσεως (1789-1846).
 λύπη, ἡ — σπαράζομαι, θρηνῶ.
 — λύπη γὰρ ἐπὶ τῆς τοῦ πλησίον εὐπραγίας ὁ φθόνος»,
 Λύρα τῆς Τέω(ς) — Μεγάλου Βασιλείου, «Περὶ φθόνου».
 — ἔνωσεῖ κατὰ συνεκδοχὴν τὴν Λυρικὴν ποίησιν, διότι ἡ

Τέως εἶναι ἡ πατρίς τοῦ μεγάλου λυρικοῦ ποιητοῦ Ἄνακρέοντος.

λύσιος

— ὁ ἀπολύων, ὁ ἐλευθερώνων, ὁ ἀπολυτρώνων.

M

μαγαρίζω
 μάγιστρος, ὁ
 μαηδὲ ἢ μάηδε
 μαίτρος, ὁ
 μαλιά, ἡ
 μανὸς
 μαντάρι, τὸ
 μαραγκιάζω
 Μαομαρᾶ θάλασσα
 ματσουκιά, ἡ
 Μαυρογένης

— μαίνω.
 — ἀνώτατον ἀξίωμα τῶν Βυζαντινῶν.
 — ἀλλ' οὔτε, (οὔτε, μήτε).
 — ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος (ἀρχ. Σκίρων).
 — τὸ μάλωμα, ἡ φιλονεικία, ὁ ἀγών.
 — ἀδρανής, ὀκνηρός.
 — ἡ ὑτέρα (= σχοινίον) τοῦ ἱστιοφόρου αἵρουσα κεραίαν.
 — ρυτιδώνομαι, μαραίνομαι.
 — ἡ Προποντίς.
 — τὸ κτύπημα (ἰδιὰ ροπάλου ἢ ράβδου).
 — Βυζαντινὴ οἰκογένεια ἐκ Μυκόνου, ἡ ὁποία ἀνέδειξε πολλὰ μέλη τῆς διερμηνεῖς, ἡγεμόνας τῆς Μολδοβλαχίας καὶ ἀξιωματούχους τῶν Πατριαρχείων.

Μαχμούτης

— ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β', ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἐξεργάγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις (1785-1839).

μεθυγραφία

— τὸ λεγόμενον χιουῦμορ, ἡ εὐτραπελία εἰς τὴν ζωγραφικὴν-μεθυγραφικὸς — χιουμοριστικὸς.

μεῖραξ, ὁ
 μελετινή, ἡ
 μελιχρὸς
 μέλλησις, ἡ
 μελτέμι, τὸ
 Μένγκε Κ.
 μενζίλι, τὸ
 μεταθεμός, ὁ
 μετρεζί, τὸ
 μέτρον, τὸ : ὁ ὑπὲρ
 μέτρον (ῶν)

— ἀνήλικος, νεανίας.
 — εἶδος φυτοῦ.
 — γλυκὺς ὡς μέλι.
 — ἡ βραδύτης, ἡ ἀδράνεια.
 — Β.Δ. ἄνεμος πνέων κατὰ τὸ θέρος.
 — σπουδαῖος Γερμανὸς φιλόλογος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.
 — ἡ ἀπόστασις, ἡ ταχύτης (λ. τουρκικῆ).
 — ἡ ἀναβολή.
 — τὸ πρόχωμα, τὸ προκάλυμμα κατὰ τὴν μάχην, (λ. τουρκ.).
 — ὁ ὑπέρμετρος, ὁ ὑπέροχος : ὁ ὑπὲρ μέτρον τὰ πρῖν = ὁ ἄλλοτε ὑπέροχος.

μὲφ
 μήγαρ
 μήνα
 μήνη, ἡ
 μιμίτσι, τὸ
 μιναρές, ὁ

— τίποτε μὲφ φροῦνται = τίποτε δὲν ἔχουν νὰ μὲ φοβαῦνται.
 — μήπως τάχα.
 — μήπως.
 — ἡ σελήνη.
 — ἡ βιολέττα, τὸ Ἴον.
 — στενὸς καὶ ὑψηλὸς πύργος μουσουλμανικοῦ τεμένους μετ' ἐξώστου, ὁπότεν ὁ μουεζίνης (θρησκευτικὸς λειτουργός) καλεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχήν (λ. τουρκ.).

μισεμός, ὁ
 μολάς, ὁ

— ἡ ἀποδημία, τὸ ξενίτευμα : ρ. μισεῦο.
 — τίτλος ἱερωμένου Μουσουλμάνου, μέγας ἱεροδικαστής.

- μόλογο**, τὸ — ἡ ὁμολογία, ὁ λόγος· τὸ ἔχουν μόλογο — τὸ ἔχουν ὡς παράδοσιν προφορικῶς μεταβιβαζομένην ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.
- μουντίρης**, ὁ — ὁ διοικητικὸς ὑπάλληλος τῆς Τουρκίας, εἶδος δημάρχου μὴ αἰρετοῦ.
- Μουρούζης** — ὄνομα Φαναριωτικῆς οικογενείας, τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη ἀνήλθον εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα· ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας.
- Μουχαμέτης**, ὁ — ὁ Μωάμεθ· «Ρασούλ, Ρασούλ Μουχαμέτη» ἐπίκλησις βοθητικῆς ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν προφήτην Μωάμεθ.
- Μπαρμπαριά**, ἡ
μπάτης, ὁ
μπεξεριζώ
μπουγαζίνι, τὸ
Μπουργούνια, ἡ — ἡ Β. Ἀφρική· (βλ. καὶ Βαρβαρέζοι).
— ὁ ἀπὸ τῆς θαλάσσης πνέων ἄνεμος.
— (λ. τουρκ.), κοπιᾶζω, ἀποκάμνω, αἰσθάνομαι κόρον.
— κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ ἱασμος.
— ἡ Βουργουνδία· ἄλλοτε δουκάτον, σήμερον δὲ περιοχὴ τῆς Γαλλίας.
- μυλόρδος**, ὁ — ὁ λόρδος, (ἐννοεῖται ὁ λόρδος Θωμᾶς Ἐλγιν), ὁ συλήσας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1800-1811 πολυαρίθμους καὶ ἀνυπολογίστου ἀξίας ἀρχαιοτήτας ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως μνημείων (*Ἐλγίνεια μάρμαρα*), ἀποκειμένας νῦν ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ.
- μῶμος**, ὁ — 1) ὡς προσσηγαρικὸν - ἡ μομφή, τὸ σκῶμμα· ἀνθρωπος φιλοκατήγορος, χλευαστής, 2) ὡς κύριον ὄνομα - ὁ Θεὸς τῆς χλεύης· ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ - τὸ πνεῦμα τοῦ πονηροῦ, ὁ χλευάζων πειρασμός.

N

- Ναδίω**, τὸ — (λέξις ἀραβικῆ), τὸ ἀντικύρυνον σημεῖον τοῦ ὀρίζοντος, ἀντίθετον τοῦ Ζενίθ· μεταφ.-τὸ ἔσχατον σημεῖον καταπτώσεως, παρακιμῆς.
- νά 'το νέος** — νὰ ἦτο (ν).
— «νέος κατέκειτο καλὸς» — δηλ. ὁ Διόνυσος, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μορφὴν ὠραίου νεανίου, ἵνα μὴ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῶν ναυτῶν.
- Νίκαια**, ἡ — πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Βιθυνίᾳ, ἥτις μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐγένετο πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας (1204-1267).
— ἀρχαῖον Γερμανικὸν ἔπος, τοῦ IB' περίπου μ.Χ. αἰῶνος.
— ὁ ἀδιάβροχος ἐπενδύτης τῶν ναυτικῶν.
- Νιμπελοῦγκεν νιτζεράδα**, ἡ
νομοθέτης τοῦ Ἰσραὴλ
Ντελακρονὰ Εὐγένιος — (ἀντονομασία διὰ περιφράσεως), ὁ Μωϋσῆς.
— διάσημος Γάλλος ζωγράφος (1798-1863). Ἔργα του με ἐλλήν. θέματα· ἡ ἄλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, αἱ σφαγαὶ τῆς Χίου, ἡ Ἑλλάς πενθοῦσα

ἐπι τῶν ἐρειπίων τοῦ Μεσολογγίου κ.λ.π.
 ντηροῦμαι (ἀντηροῦμαι) — φοβοῦμαι, συστέλλομαι, διστάζω.
 νύλακας, ὁ — εἶδος φυτοῦ.

Ξ

ξάζω — ἀξίζω, ἔχω ἀξίαν.
 ξαργιτοῦ — ἐπίτηδες.
 ξηοῦμαι — ἐξηγοῦμαι, ἀφηγοῦμαι.
 ξόμπλι, τὸ — τὸ παράδειγμα, τὸ σχέδιον, τὸ κέντημα.
 Ξυλόπορτα, ἡ — πύλη τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τὰς Βλαχέρνας.
 ξωμένω — μένω ἔξω, εἰς τὸ ὑπαιθρον.
 ξόφαρσα — ἐπιπολαίως, ξώπετσα, (ἐπὶ τραύματος).

Ο

ὀβροός, ὁ — ἡ αὐλή, τὸ προαύλιον.
 ὀγιάντα ἢ γιάντα — διατί.
 ὀθόνιον, τὸ — μικρὸν ὕφασμα, τὸ βραχὺ ἔνδυμα, (τὸ σάβανο).
 οἶονει — ὡσάν.
 Ὀκτώηχος ἢ Παρακλιτική, ἡ — λειτουργικὸν βιβλίον περιλαμβάνον παρακλητικούς κανόνας καὶ ὕμνους πρὸς τὸν Χριστόν, τὴν Θεοτόκον καὶ ἄλλους ἁγίους, ψαλλομένους κατὰ τοὺς ὀκτῶ ἤχους τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς.
 ὀλκάς — ὀγκῶδες φορτηγὸν πλοῖον τῶν ἀρχαίων.
 ὀ λόγου του — (λέγεται καὶ ἐλόγου του ἢ τοῦ λόγου του), ἐκεῖνος.
 ὀμολογία — ὀμολογουμένως, κατὰ κοινὴν ὀμολογίαν.
 ὄνοι νομάδες — ὄνοι τῶν νομαδικῶν φυλῶν.
 ὀποῖον: τὸν ὀποῖον — τὸν ζῆλον τὸν ὀποῖον ἔχετε.—Καὶ κατωτέρω: περὶ δὲ τῆς ὀποίας ζητεῖτε εἰκόνας;=περὶ δὲ τῆς εἰκόνας, τὴν ὀποῖαν ζητεῖτε (παλαιότερα χρήσις τῆς ἀναφορ. ἄντων. προτασσομένης τοῦ ὀνόματος, εἰς ὃ ἀναφέρεται, συνήθης παρὰ Κοραῆ).
 ὀρδιιάζω — διατάσσω, τακτοποιῶ, διευθετῶ.
 ὀρμάνια, τὰ — (λέξις τουρκικῆ), δάση πυκνά, λόγγος, ρουμάνια.
 ὄρσις, ὁ — πτηνόν, ὄρνεον.
 Ὄσμανλής, ὁ — ὁ Ὄθωμανός, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ὄσμάν, ἰδρυτοῦ τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους (13ος - 14ος αἰών).
 Ὄσσιανός, — Σκῶτος ποιητῆς τοῦ Γ' μ.Χ. αἰῶνος.
 Ὄνδεστμίνστερ, τὸ — τὸ περίφημον ἀββατεῖον τοῦ Λονδίνου, ὅπου ἐνταφιάζονται οἱ διάσημοι Ἄγγλοι.
 οὐλεμιάς, ὁ — (λέξις ἀραβικῆ), μουσουλμάνος Θεολόγος, γνώστης τοῦ ἱεροῦ νόμου.
 Οὔρκουαρτ, ὁ — Ἄγγλος περιηγητής.

- οὐτοπιστικὸς — μὴ δυνάμενος νὰ πραγματοποιηθῆ, εἰς τὴν οὐτοπίαν ἀνήκων.
- ᾽Οφφμαν Χάνς — διάσημος Γερμανὸς ποιητὴς καὶ συγγραφεύς, (1848 - 1909).
- ὄφ(φ)ικιάλος, ὁ — ἐπίσημος ἀξιωματοῦχος, (ἐκ τοῦ λατ. officialis).
- ὄφ(φ)ίκιον, τὸ — τὸ ἀξίωμα, (ἐκ τοῦ λατ. officium).
- ὄφη, ἡ — (κατὰ συνεκδοχὴν), τὸ βλέμμα.

II

- πάγκος, ὁ — βράχος ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ὕφαλος.
- παιδεύομαι — τιμωροῦμαι.
- παιδομή, ἡ — ἡ τιμωρία, ἡ βάσανος, ἡ ταλαιπωρία.
- παλάγκο, τὸ — εἶδος τροχαλίας.
- Παλεστρίνι, ὁ — σπουδαῖος Ἴταλὸς συνθέτης πολυφωνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς (1525-1594).
- παμπούλλιν, τὸ — ὁ λόφος.
- παμφαῆς — ὀλοφώτεινος.
- παρακοιμώμενος — ἀνώτατον βυζαντινὸν ἀξίωμα. Ὁ παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης ἦτο βασιλικὸς σφραγιδοφύλαξ, ὁ δὲ παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος ἦτο ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων.
- παραμανίζω — θυμῶνω.
- παραζιγανεύγω — ἀδικῶ, ἀπατῶ.
- παρεστήσατο — ἐστήσατο παρ' ἑαυτῶ, προσέλαβε, ἐκυρίευσε.
- Παροπαμισάδι, οἱ — λαὸς Ἰνδικὸς παρὰ τὰς ὑπὸ ἡγεσίαν τοῦ Παροπαμισοῦ ὄρους, μεταξὺ Δραγγιανῆς καὶ Βακτριανῆς.
- πάσκαγε — (ἰδιωματ. παρατατικὸς τοῦ πασκίζω), προσπαθῶ.
- Πατάβιον, τὸ — Πάντοβα, Παδοῦη, πόλις τῆς Β. Ἰταλίας, μέγα ἑλληνικὸν πνευματικὸν κέντρον ἐπὶ Τουρκοκρατίας.
- παταράτσο, τὸ — παχὺ στερεὸν σχοινίον τῶν ἰστιῶν τοῦ πλοίου.
- πατεριασμένος — ὁ ἄστοργος πατήρ.
- πατραλοῖας, ὁ — ὁ φονεὺς τοῦ πατρὸς του.
- πεωάσας — (μετοχὴ ἄορ. τοῦ πειράω-ω, ἐπιχειρῶ), ἂν καὶ ἐδοκίμασε.
- πελ(λ)εργίνος, ὁ — ξένος ὀδοιπόρος, προσκυνητὴς· μεταφ. ὁ Σταυροφόρος.
- περηνλοημένον — ὑπερευλογημένον.
- περιανγάζομαι — περιβάλλομαι ὑπὸ φωτὸς, φωτίζομαι ὅλος.
- Περίπατος, ὁ — ὁ Ἄριστοτέλης ἐδίδασκε περιπατῶν εἰς τὰ περίστωα τοῦ Λυκείου, ἔθεν καὶ ἡ σχολὴ του Περιπατητικῆ.
- περτίκια, τὰ — τὰ περδίκια.
- πέτρα, ἡ — χωρὶς σκάφανδρον, ἀλλὰ μὲ λίθον βαρύν, διὰ νὰ γίνεταὶ εὐκολωτέρα ἡ κατάδυσις.
- Πετράκης Διονύσιος — ἡγούμενος τῆς ἐν Ἀθήναις μονῆς Πετράκη, ὁ ὁποῖος προσέφερε πολλὰς ἐθνικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν πόλιν του.

πετρίτης, ὁ	κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ πρὸ αὐτῆς.
Πηγή, ἡ	— εἶδος ἰέρακος. — τοποθεσία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ὁ ναὸς Ζωοδόχου Πηγῆ, (νῦν Μπαλουκλί).
Πιερίδες, αἱ	— αἱ Μοῦσαι, ὡς γεννηθεῖσαι ἐν Πιερῶν· ('Ἡσίοδος).
πιούμα, ἡ	— στολίδι τοῦ γυναικείου καπέλου.
πλατόνι, τὸ	— τὸ ἐλάφι.
πλέα	— πλέον.
πλευτικά, τὰ	— τὰ πλευόμενα, τὰ πλοῖα.
πλουμί, τὸ	— τὸ στολίδι.
πνέξη (νά)	— νά πνεύση.
ποντομέδων, ὁ	— ὁ κύριος τῆς θαλάσσης.
Πόνυ Ἐδγάρ	— διάσημος Ἀμερικανὸς ποιητῆς (1809-1849).
ποταπή	— ὅποια τις, τί λογῆς.
πότνια	— τιμία, σεβαστή.
ποτόκι, τὸ	— τὸ μεγάλο αὐλάκι (ρεῦμα), διὰ τοῦ ὁποίου χύνονται καὶ ἀπομακρύνονται τὰ ὕδατα τῆς βροχῆς.
πουγγί, τὸ	— τὸ βαλλάντιον, τὸ κομπόδεμα, τὸ ἀποταμίευμα.
πουζυάζω	— ἀποζυγιάζω, κλίνω.
πουμπάρτα, ἡ	— ἡ μπομπάρδα, ὄλμος βάλλων λιθίνας σφαιράς—τὸ πολεμικὸν πλοῖον τὸ ἐφωδιασμένον μὲ τοιαῦτα λιθοβόλα.
πραγματεύομαι	— ἐμπορεύομαι.
πρατάρης, ὁ	— ὁ βόσκων πρόβατα.
πρεπά, τὰ	— τὰ πρέποντα, τὰ ἀρμόζοντα.
πρεπιά, ἡ	— τὸ πρέπον, τὸ ἀρμόζον, ἡ εὐπρέπεια.
πίκρα, ἡ	— ἡ πίκρα.
πρίχου	— προτοῦ.
πρόθεσις, ἡ	— τὸ μέρος ἐνθα προτίθενται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.
προκαθίσας	— (μετοχ. ἀορ. τοῦ προκαθίζω), προκαθίζομαι, στρατοπεδεύω ἔμπροσθεν τόπου τινός, πολιορκῶ.
προκαταβάλλομαι	— προεξαποστέλλω.
προμαχώνιον, τὸ	— μικρὸς προμαχών, χαράκιωμα.
προνομή, ἡ	— ὁ ἐπισιτισμὸς τοῦ στρατοῦ ἐκ χώρας ἐχθρικής.
πρόσλημμα, τὸ	— τὸ προσληφθέν.
πρότονος, ὁ (ἡ)	— ἰσχυρὸν ἐξάρτιον τεταμένον ἐξ ἐκάστου ἴστοῦ λοξῶς πρὸς τὴν πρῶραν, (κοινῶς στάντζος).
προτοσοκούταλα, τὰ	— τὰ ἐπιτραπέζια σκευῆ, μαχαιροπίρουνα.
πρωτανεῶν	— ἐδῶ: προνοῶ, προπαρασκευάζω.
πρωτοβεστιάριος, ὁ	— αὐλικὸς ἀξιοματοῦχος τῶν Βυζαντινῶν, ἔχων τὴν ἐπιστάσιν τῆς αὐτοκρατορικής ἱματιοθήκης.
πύργος, ὁ	— ὁ πύργος.

- Πύρα, ἡ*
πυρρίχιος, ὁ
πυρρίχη, ἡ
- ἡ σύζυγος τοῦ Δευκαλίωνος.
— ἐνόπλιος χορὸς τῶν ἀρχαίων, ὀρχούμενος ὑπὸ μαχητῶν μαχομένων κατὰ φανταστικῶν ἀντιπάλων.
- P**
- ραϊδιά, τὰ*
ῥαϊνιασμένο
ραϊσιατικὸς
- ἀπότομοι βράχοι, φαράγγια· (βλ. καὶ λ. ἀπορρώξ).
— βλέπε ὀρδινιάζω.
— ὁ ἔχων τὸν χαρακτήρα ἢ τὴν ιδιότητα τοῦ ρεαλισμοῦ, δηλ. τῆς πραγματοκρατίας ἐν τῇ τέχνῃ, κατὰ τὴν ὁποίαν παρίστανται τὰ πράγματα ὅπως ἀκριβῶς ἔχουν.
- Ρέμπραντ*
- διάσημος Ὁλλανδὸς ζωγράφος τοῦ 17 αἰῶνος, κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς τέχνης τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ πρόκλησις ζωηρᾶς ἐντυπώσεως ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῆς φωτοσκιάσεως.
- Ρενὰν Ἐρνέστος*
- διάσημος Γάλλος συγγραφεὺς καὶ φιλόσοφος, ἐπισκεφθεὶς τὰς Ἀθήνας καὶ συνθέσας προσευχὴν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως (1823-1892).
— τὸ ζῶον λύγξ τῆς οἰκογενείας τῶν αἰλουροειδῶν.
— ρίχνω.
— (ἐνν. λιθάρι), στερεὸς, ἀκλόνητος βράχος.
— ὀρίζουν.
— ζαρῶνω, κυρτώνω.
— ὁ μισθὸς τοῦ μισθοφόρου στρατιώτου (ρογατόρου), ἀμοιβή.
— στρατολογῶ μισθοφόρους.
— γεμᾶτος ἀπὸ χλοερους ἀνθισμένους θάμνους.
— μέγας Φλαμανδὸς ζωγράφος (1577-1640).
— Γάλλος ἀξιωματικὸς, ὁ ὁποῖος συνέθεσε τὸν ὕμνον τῆς Μασσαλιώτιδος (1760-1836).
— εἶδος ὑψηλῆς καὶ ἀκμαίας δρυὸς.
— μουγκρίζω, ρουθουνίζω - ἐκφυσῶ διὰ τῶν ρωθῶνων ἢ χηρῶς· (βλ. καὶ λ. φρύαγμα).
— τὰ ρουθούνια.
— ἡ ἀκαθαρσία, τὸ μόλυσμα.
— τὰ ἡνία, τὰ γκέμια· τρέχω ἀπὸ ριτήρος = τρέχω ἀκράτητος, στὰ τέσσαρα.
- Ρωμαῖοι*
- 1) οἱ πολῖται τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, 2) οἱ πολῖται τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, 3) οἱ χριστιανοὶ ὑπόδουλοι τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ εἰδικώτερον οἱ Ἕλληνες (κοινῶς Ρωμιοί).
— τὸ ζωγραφεῖν μικρὰ ἀντικείμενα ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν ζωῆς, καρπούς, θάμνους κλπ. (ρῶπος = πρᾶγμα εὐτελές).
— (μτζ. παθ. ἀορ. τοῦ ρώννυμαι), ἐνισχυθέντες, ἐνδυναμω-
- ρωπογραφία, ἡ*
ρωσθέντες

ρῶσις	θέντες. — ἡ ἰσχὺς, ἡ δύναμις.
Σ	
σακέσπαλος	— ὁ πάλλων, ὁ χειριζόμενος τὴν ἀσπίδα, ὁ πολεμικός.
·σάκος, ὁ	— τὸ ἀντίστοιχον τοῦ φαίλονιου ἄμφιον τοῦ Ἀρχιερέως.
Σάλτενη, ἡ	— τὸ ἀκρωτήριο Ἰσραήλ.
Σαούλ	— ὁ πρῶτος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.
Σειοῖνες, αἱ	— τέρατα τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, συγγενεῖς πρὸς τὰς Ἀρπυίας, εἰκονιζόμεναι ὑπὸ μορφήν πτηνῶν μὲ κεφαλὴν γυναικός. Αὗται κατόικον παρὰ τὰς Ἰταλικὰς ἀκτὰς, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ πορθμοῦ τῆς Σικελίας, καὶ διὰ τῆς μελωδικῆς τῶν φωνῆς ἐμάγευον τοὺς θαλασσοπόρους τοὺς προσεγγίζοντας πρὸς αὐτάς, τοὺς ἐφόνευον καὶ τοὺς ἔτρωγον.
Σελλαῖς, ἡ	— τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς περιφερείας τοῦ Σουλίου.
σενιάρω	— σκοπεύω.
σεπέτι, τὸ	— τὸ κασελάκι.
σερμαγιά, ἡ	— τὸ πρῶτον ἀπαραίτητον κεφάλαιον εἰς μίαν ἐπιχείρησιν.
σιγέλλιον ἢ σιγίλλιον, τὸ	— πατριαρχικὸν συνοδικὸν γράμμα μὲ κρεμαστὴν μολυβδίνην βούλλαν.
σιγυροῦτης, ἡ	— ἡ ἀσφάλεια.
σιέχης, (σεῖχης), ὁ	— (λ. τουρκικῆ) ἀρχηγὸς πατριᾶς, ἡγούμενος Μουσουλμανικοῦ ἡσυχαστηρίου (= τεκέ· βλ. λέξιν).
σίμαλ(λ)ένα	— σιμιγδαλένια.
Σιναῖται, οἱ	— οἱ μοναχοὶ οἱ ἐξαρτώμενοι ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Σινᾶ τῆς Ἀραβίας.
σκάλες	— στρέμματα.
Σκαναβῆς	— ὄνομα οἰκογενείας τῆς Χίου, τῆς ὁποίας μέλη διεκρίθησαν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα.
σκαντζάρι ἢ βάρδια	— ἀλλάζει ἢ βάρδια (= ἡ φρουρά).
σκιπέττο	— ὄπλον μεσαιωνικόν.
Σκλαβῆνοι	— καὶ Σκλαβῆνοι, Σκλαβούνοι καὶ Σκλάβοι: ὄνομα τῶν Σλάβων παρὰ Βυζαντινοῖς.
Σκόδρα, ἡ	— πόλις τῆς Ἀλβανίας παρὰ τὴν Ν.Α. ὄχθην ὁμωνύμου λίμνης, ἄλλοτε πρωτεύουσα αὐτῆς (τὸ Σκούταρι).
Σκοδριάνος, ὁ	— ὁ κάτοικος τῆς Σκόδρας, κατὰ συνεκδοχὴν ὁ Ἀλβανός.
σκολιός	— κυρτός, στραβοκαμωμένος, μεταφ. ἄδικος, ἀσάφης.
Σκοπός, ὁ	— λόφος κατὰ τὰ Α. τῆς Ζακύνθου, εἰς τὰς ὑπαιρείας τοῦ ὁποίου εὐρίσκειτο ἔπαυλις, ὅπου συνείθιζε νὰ παραμένῃ ὁ Σολωμός.
σκούνα, ἡ	— δίστηλον ἱστιοφόρον μὲ τετράγωνα ἰστία.
σκούταρι, τὸ	— (λέξις λατ. scutum), ἡ ἀσπίς.
σκούτι, τὸ	— (ἐκ τοῦ ἀρχ. σκυῖτος), μάλλινον χονδρὸν ὕφασμα· εἰς

- τόν πληθυντικόν : τὰ ἐνδύματα.
- σκόλλος λαόν κ' αἱ τρέχει— ἐπὶ τῆς ράχεως τοῦ σκόλλου ἤμπορεῖ νὰ κυνηγήσῃ λαγόν.
- Σλαβονικόν Χρονικόν — χρονικόν σλαβικῆς προελεύσεως, ἐν τῷ ὅποιῳ ἐξιστοροῦνται τὰ γεγονότα τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τοῦτο εὑρέθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος.
- σμηῖνος καπνοῦ — πυκνὴ μᾶζα ἀνερχομένου καπνοῦ, ὄρμητικὸς καπνός.
- σμηλαξ, ὁ — φυτόν, κοινῶς ἀρκουδόβατον.
- σοβῶ τὸ ποίμνιον — βάλλω εἰς κίνησιν τὸ ποίμνιον, τρομάζω τὸ ποίμνιον διὰ φωνῶν, προτρέπω τὸ ποίμνιον.
- σουρτούκης, ὁ — ὁ κακῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως καὶ ἀκολούθως, ὁ κακῆς ἐν γένει παραστάσεως, (λέξ. τουρκικῆ).
- Σουῦτσος — ἐπιφανῆς οἰκογένεια Φαναριωτῶν, καταγομένη ἐξ Ἰπείρου· ἐδῶ πρόκειται περὶ τοῦ Μιχαήλ Σούτσου διατελέσαντος ἐπανειλημμένως ἡγεμόμος τῆς Μολδοβλαχίας.
- σπιτάλι, τὸ — νοσοκομεῖον, (λ. ἰταλ.).
- σπουδάζω — καταβάλλω προσπάθειαν.
- Σταμάτα, ἡ — χωρίον τῆς Ἀττικῆς παρὰ τὸ Πεντελικόν (23 χιλ. ἐξ Ἀθηνῶν).
- στεαρῖνη, ἡ — (καὶ στεατίνη), οὐσία ἐξ ἧς κατασκευάζονται κηρία, λαμβανομένη ἀπὸ τὸ στέαρ (γεν. στέατος), δηλ. τὸ ξύγκι.
- στέμφυλα, τὰ — τὸ στερεόν ὑπόλειμμα τῶν σταφυλῶν, τὸ ἀπομένον μετὰ τὴν ἐκθλιψίν των πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ γλεύκους (κοινῶς: ταίπουρα).
- στεφάνι, τὸ — βραχώδης ἀπότομος κορυφογραμμή, ἀκρόρεια· βραχώδης θοικίος, (βλ. λέξιν).
- στιχάριον, τὸ — ὁ ποδήρης καὶ χειριδωτὸς χιτῶν, ἐσώτατον ἄμφιον τῶν κληρικῶν λειτουργούντων.
- στογός — ἡ στοιβάς, ὁ σωρός.
- στοιβανιά, ἡ — ἡ στοιβᾶ, ὁ σωρός.
- στολή, ἡ — τὸ στόλισμα.
- Συβαρίται, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς Συβάρεως τῆς Κάτω Ἰταλίας, διάγοντες παροιμιωδῶς πολυτελεῖ βίον· μεταφ. πάντες οἱ ζῶντες βίον μεγάλων ἀπολαύσεων.
- συγκρωσῶ — ἐπιτρέπω (παρὰ Κοραῆ).
- Συναδινός — ἱερεὺς ἐκ Σερρών, γνωστός ὡς παπα-Συναδινός, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ «Χρονικόν τῶν Σερρών», ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1598 μέχρι τοῦ 1642 ἱστορίαν τῆς πόλεως, καθὼς καὶ «Θρήνον» διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τὸ Χρονικόν μετὰ τοῦ Θρήνου ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Π. Πέννα (1938) κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν ἐκ χειρογράφου εὑρισκομένου εἰς τὸ "Ἅγιον" Ὄρος.
- Σύρα, ἡ — ἡ Συρία (Διγενῆς).
- συρογολιστὰ — θωπευτικά.

- σφαίνεις — σφάλλεσαι, ἀπατάσαι.
 Σχολαστική Φιλοσοφία — ἡ ἀναπτυχθεῖσα κατὰ τὸν Μεσαίωνα εἰς τὴν Δύσιν εἰς
 (καὶ Θεολογία) μοναστηριακὰς καὶ ἐπισκοπικὰς σχολὰς.
 σωταρχίζω — εἰσάγω εἰς πόλιν ἢ φρούριον τροφὰς ἢ ἄλλα ἐφόδια
 (κατὰ παραφθορὰν ἐκ τοῦ ἀρχ. σιταρχῶ).

T

- τάβλα, ἡ — (λατ. tabula), τὸ τραπέζι.
 ταγή, ἡ — ἡ τροφή· κατ' ἀρχὰς ἡ τεταγμένη μερὶς τροφίμων διὰ
 τὸ σιτηρέσιον τοῦ στρατιωτοῦ ἢ τοῦ ἵππου.
 τάνα (τοῦ τανώ) — ἄπλωσε (εἰς τὴν κοξούλλα σου = εἰς τὴν μέσην σου).
 τανώ — ἀπλώνω, τεντώνω.
 ταξίδι(ν) τὸ — ἐδῶ : ἡ ἐκστρατεία.
 τ' ἀπάρου μου — τοῦ ἵππου μου, (πρβλ. ἱππάριον). βλ. καὶ λέξιν φτερ-
 νιστηράν.
 τάρακα — (ἐκ τοῦ προβηγκ. targa), εἶδος ἀσπίδος λίαν ἐπιμήκουσ,
 ὥστε νὰ καλύπτῃ ὀλόκληρον τὸ σῶμα.
 ταχιὰ — αὔριο, αὔριο τὸ πρωί.
 ταχταρίζω — τραγουδῶ χορεύων τὸ παιδί εἰς τὰς χεῖράς μου.
 τεκές, ὁ — ἡσυχαστήριον, ἀσκητήριον Μουσουλμάνων δερβισῶν.
 τεμπεντέρης — ἡ ντερμπεντέρης, ἀλήτης· (λ. τουρκ. derbeder).
 τέμενος, τὸ — τὸ ἱερὸν ἴδρυμα, ὁ ναός.
 τέρας, τὸ — τὸ θαῦμα, τὸ θαυμάσιον πρᾶγμα.
 Τεοφιχόρη, ἡ — μοῦσα, προστάτις τῶν χορικῶν ἀσμάτων καὶ τῆς ὀρχη-
 στικῆς.
 τές — (αἰτ. πληθ. τοῦ θηλ. ἄρθρου), τίς, τὰς.
 Τεύτονες, οἱ — οἱ Γερμανοί.
 τζάγρα, ἡ — βλέπε κατωτέρω λέξιν τζαγράτορας.
 τζαγράτορας, ὁ — ὁ ἔχων τζάγραν = μεσαιωνικὸν ὄπλον ἀποτελούμενον ἐκ
 τόξου μὲ σαλῆνα ἄνωθεν, ὅπου ἐτίθετο τὸ βέλος.
 τζουράλι (τὸ) — μυστικὴ καταγγελία, κατάδοσις· (λέξ. τουρκικὴ).
 Τιμολέων — ἐπιφανὴς Κορίνθιος, ὅστις ἀκαταπαύστως πολεμῶν καὶ
 δραστηρίως ἐνεργῶν ἐπὶ 8 ἔτη (345 - 337 π.Χ.) ἀπη-
 λευθέρωσε τὴν Σικελίαν ἀπὸ τοὺς τυράννους καὶ ἀπὸ
 τοὺς Καρχηδονίους.
 τινὰς — τίς, κάποιος.
 τὸδ — τὸν (Κύπρος).
 Τολέδο, Τόλητον, τὸ — πόλις τῆς Ἰσπανίας, ὅπου εἰργάσθη ὁ Θεοδοκόπουλος.
 'τον — ἦτο (ν).
 τοπάζι, τὸ — εἶδος πολυτίμου λίθου, χρώματος συνήθως κιτρίνου.
 τ(τ)οππουζιά, ἡ — ὁ ἦχος τοῦ κτυπήματος τοῦ ροπάλου.
 τριβόλος, ὁ — ζιζάνιον τῶν ἀγρῶν.
 τριπουτσέτο, τὸ — πετροβόλος μηχανή.

- τρόπις (-ιδος καὶ -εως) — τὸ κατώτατον μέρος τοῦ πλοίου, κοινῶς καρίνα.
 τροφή, ἡ — ὁ μαλθακὸς καὶ ἀπολαυστικὸς βίος, ἡ καλοπέρασι.
 Τσαμπάνια, ἡ — ἡ Καμπανία.
 τσάπ(π)α, ἡ — εἶδος πλατείας σκαπάνης.
 τσαπραζία, τὰ — ἀργυρᾶ κοσμήματα φερόμενα σταυροειδῶς ἐπὶ τοῦ στή-
 θους εἰς ἔθνικὰς ἐνδυμασίας, ἰδίως τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλ-
 λάδος.
 τύμπανον, τὸ — ἐδῶ : τὸ ξύλινον τοίχωμα.
 τυφλὸς ποιητῆς — ἐνοσεῖται ὁ Ὅμηρος.
 τυχαίνει — ἀρμόζει, εἶναι πρέπον.
 τῶσε — τούς.

Υ

- ύαλοψός, ὁ — ὁ ύαλουργός, ὁ ύαλοπώλης.
 ὕδρα, ἡ — μυθολογικὸς ἐπτακέφαλος ὄφις, ζῶν εἰς τὴν λίμνην Λέρ-
 νην· ὁσάκις ἀπεκόπτετο κεφαλὴ τις αὐτῆς, ἐφύετο ἀ-
 μέσως εἰς τὴν θέσιν τῆς ἄλλῃ.
 ὑετός, ὁ — ἡ βροχὴ (ὕει - βρέχει).
 ὑπερβολῆ — καθ' ὑπερβολήν.
 ὑπόμνημα, τὸ — ἡ ὑπόμνησις, ἡ διατήρησις ἐν τῇ μνήμῃ γεγονότος τινός.
 ὑπόπτωσις, ἡ — ἡ ὑποταγή.
 ὑπουργός, ὁ — ὁ ὑπάλληλος, ὁ ὑπηρέτης, ὁ ἐργάτης (παρὰ Κοραῆ).
 ὑπομόνω — ὀρκίζομαι.
 ὕφαλα ἄκρα τοῦ πλοίου — τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης βυθιζόμενα ἄκρα
 τῆς τρόπιδος τοῦ πλοίου.

Φ

- φάλκα, ἡ — καμπυλωτόν, κεκαμμένον ξύλον, δορυδρέπανον.
 φανῆν — συγκεκριμένους τύπος τοῦ ἀπαρεμφ. φανῆναι· ἤθελε φα-
 νῆν· δυνητικὴ ἐγκλισις (συνήθης παρὰ Κοραῆ).
 Φειδίας — ὁ περιφανέστατος γλύπτης τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, ἐκ τῶν
 κυριωτέρων συνεργατῶν τοῦ Περικλέους εἰς τὴν ἀνε-
 γερσιν τῶν ἱερῶν τῆς Ἀκροπόλεως.
 φαιλόνηον (ἢ φελόνι) — ἄμφιον τῶν πρεσβυτέρων (ἄλλοτε καὶ τῶν ἐπισκόπων)
 ἄνευ χειρῶν καὶ ἐν εἴδει μανδύου.
 Φθινοπωρινὰ φύλλα — τίτλος ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ.
 Φιλισταῖοι, οἱ — λαὸς ἀρίας καταγωγῆς ἐν τῇ Ν.Δ. Συρίᾳ, πολέμιος τῶν
 Ἰουδαίων.
 φιοράνιον, τὸ — τὸ σουλτανικὸν διάταγμα.
 φλάμ(μ)ουλον, τὸ — ἡ σημαία (ἐκ τοῦ λατ. flammulum).
 φλαμ(μ)ουρ(ι)άρ(ι)ος, ὁ — ὁ φέρων τὸ φλάμ(π)ουρο, ὁ σημαιοφόρος.
 φλοκάτη, ἡ — (λ. ἰταλ.), παχὺ ἐπανωφόριον τῶν ποιμένων καὶ τῶν
 χωρικῶν (κάπα).

- φολιδοειδῶς
φοίνικες, οἱ — ἐν εἶδει φολίδων, λεπίων.
— ὁ μυθολογικὸς φοῖνιξ, ἱερὸν πτηνὸν τῶν Αἰγυπτίων, τὸ ὁποῖον προσεγγίζοντος τοῦ θανάτου ἤναπτε πυρὰν καὶ ριπτόμενον εἰς αὐτὴν ἐκαίετο, ἀλλ' ἐκ τῆς τέφρας του ἀνεγεννᾶτο· σύμβολον τῆς ἀνανεώσεως.
- φοοῦνται — φοβοῦνται.
φοράδες, οἱ — οἱ φοράδες (φορβάδες).
φουρντουλοῦσε — φουρντουλάω ἢ φλουτουράω = πετερυγίζω.
φουσ(σ)ατεῦω — ἐκστρατεῦω.
φουσ(σ)άτων, τὸ — (λ. λατιν.), ὁ στρατὸς· μεταφ. φουσ(σ)άτα = ὁμάδες, ὄμιλοι, πλῆθος.
φράξος, ὁ — τὸ δένδρον μελία, φλαμουριά.
φρύαγμα, τὸ — τὸ ἰσχυρὸν φύσημα τῶν μυκτῆρων τοῦ ἵππου· μεταφ. ἢ ἀλαζονεῖα· (ἀρχ. ρ. φρυάττομαι, κοινῶς φρουμάζω).
φρύγιον — ἄγριον καὶ ζωηρὸν μουσικὸν μέλος ἐν χρήσει ὑπὸ τῶν Φρυγῶν.
φτακοίλι, τὸ — εἶδος ἀμπέλου.
φτελιά, ἡ — τὸ δένδρον πετελέα.
φτέρη, ἡ — τὸ φυτὸν πτέρις, πολυτελὲς καὶ κοσμητικόν.
φτεριστηρᾶν τ' ἀπλά— ἐπτέρυσα τὸν ἵππον μου· κατὰ λέξιν : (ἔδωσα) φτερι-
ρον μου στήριά στο ἄτι μου.
φυγός, ὁ — ὁ τρεπόμενος εἰς φυγὴν, ὁ φεύγων, (ὁ τρέσας).
φυλακή, ἡ — ἡ φρουρήσις (παρὰ Κοραῆ).
φύραμα, τὸ — τὸ ζυμᾶρι καὶ πᾶσα συσκευασία ἐν εἶδει ζύμης· μεταφ. ποιότης ἀνθρώπων (συνήθως κατωτέρα).

X

- χάλαρα, τὰ — βράχοι κομμένοι, χαλασμένοι.
χάμνω — ἀφήνω.
χαράκι, τὸ — ὁ βράχος.
χάραξ - ακος, ὁ — τὸ χαράκωμα, τὸ πρόχωμα· ἐδῶ: στρατόπεδον.
χαφίης, ὁ — μυστικὸν ὄργανον ἀστynomίας, καταδότης· (λ. τουρκ.).
χιχινίζω — χρεμετίζω.
χουσμέτι, τὸ — ὑπερησία (λέξις τουρκικὴ).
χοήζω — ὑπολογίζω (Διγενής).
χριστός — ὁ χρισμένος μετ' ὁ ἅγιον μύρον.
χρουσωμένα — χρυσομένα.
Χρυσία, ἡ, ἡ — ἡ λεγομένη καὶ Χρυσῆ Πύλη τῶν τειχῶν τῆς Κων-
Χρυσόπορτα, ἡ — πόλεως, κειμένη κατὰ τὸ Ν.Δ. ἄκρον αὐτῆς, διὰ τῆς
ὁποίας εἰσῆρχοντο οἱ θριαμβεύοντες αὐτοκράτορες.
χουσιά, ἡ — ἡ ἐνέδρα.

Ψ

Ψυχικό, τὸ — συνοικισμὸς τῶν Ἀθηνῶν, πέντε χιλιόμετρα ἀπέχων ἀπ' αὐτῶν.

Ω

Ὁρολόγιον — λειτουργικὸν βιβλίον, περιέχον τὴν Ἀκολουθίαν τῶν Ὁρῶν (α', γ', στ', θ'.) ὡς καὶ τὰς Ἀκολουθίας τοῦ Μεσονυκτικοῦ, Ὁρθρου, Ἑσπερινοῦ κ.ἄ.

ὠρῶμαι — οὐρλιάζω, θρηνῶ.

ᾠτσαι — ὡς καὶ, ἀκόμη καί.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΙΤΩΛΟΣ ΚΟΣΜΑΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1714 εἰς τὸ Μεγάλο Δένδρον τῆς Αἰτωλίας καὶ ἐδολοφονήθη τὸ 1779 πλησίον τοῦ Βερατίου τῆς Ἀλβανίας. Ὑπῆρξε μέγας ἔθνικός καὶ θρησκευτικός κήρυξ εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος εὕρισκοντο εἰς μεγάλην πνευματικὴν κατάπτωσιν.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΡΗΤΗΣ, Ο ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΗΣ.—'Εγεννήθη περὶ τὸ 660 εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 725. Ἐκάρη μοναχὸς εἰς Ἱεροσόλυμα. Τὸ 685 ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ προεχειρίσθη διάκονος τῆς Ἁγίας Σοφίας, κατόπιν δὲ προήχθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης. Διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ ὕμνογράφος.

ΒΑΛΛΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς Λευκάδα τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1879. Ἐσπούδασε Νομικὰ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλίαν καὶ διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του εἰς τὴν Ἰόνιον Βουλὴν. Μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου ἐξελέγη βουλευτὴς εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινοβούλιον. Διεκρίθη ὡς ποιητὴς διὰ τὴν μεγάλην φαντασίαν του καὶ τὸν ἀσυγκράτητον πατριωτισμὸν του.

ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ.—'Εγεννήθη εἰς Πάτρας τὸ 1845 καὶ ἀπέθανε τὸ 1876. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις φιλολογικοῦ Συλλόγου «ὁ Παρνασσός» καὶ τῶν νυκτερινῶν σχολῶν του. Ἐγραψε ποιήματα καὶ δράματα. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀρχαίζουσαν γλῶσσάν του καὶ διὰ τὴν βαθεῖαν μελαγχολίαν του, διὰ τὴν ὁποίαν ἀπεκλήθη «ὄλοφρομένος».

ΒΙΖΥΗΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1848 εἰς τὴν Βιζύην τῆς Θράκης καὶ ἀπέθανε τὸ 1896 ἐν Ἀθήναις μετὰ τεταραγμένης τὰς φρένας. Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας, λόγιος καὶ ποιητὴς.

Τὸ σημαντικώτερον τῶν ἔργων του εἶναι σειρὰ ὠραιοτάτων διηγημάτων, ὅπου κατοπτρίζεται ἡ πολυπαθὴς ζωὴ τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης, ὡς τὸ «Ἀμάρτημα τῆς μητρὸς μου», τὸ «Μόνον τῆς ζωῆς μου ταξίδιον» καὶ ἄλλα.

Ἐκ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τοῦ Βιζυηνοῦ σημασίαν ἔχει ἡ «περὶ τοῦ καλοῦ παρὰ Πλωτίω» πραγματεία του.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ Ζαγόριον τὸ 1823. Ἐσπούδασεν Ἱατρικὴν εἰς τὸ Πατάβιον* τῆς Ἰταλίας, ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν ἰδιαίτεράν του πατρίδα ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ.

Παραλλήλως όμως ήσυχολήθη με τὰ γράμματα καὶ θεωρεῖται ὡς εἰς ἕκ τῶν προδρόμων τῆς νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως.

ΒΙΚΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Σῦρον τὸ 1835. Ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1907. Ἐγραψεν ἀπομνημονεύματα, ἱστορικά καὶ φιλολογικὰ μελετήματα, διηγήματα καὶ πολλὰ ἔργα κατάλληλα διὰ παιδιά. Ἰδρυσε τὸν «Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων» διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ.— Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανε τὸ 1946. Ἐδημοσίευσε πολλὰς ἱστορικὰς μελέτας σχετικὰς μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ τοὺς κατόπιν χρόνους καὶ ἄρκετὰ διηγήματα. Ἐπίσης ἐξέδωκε τὰ «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη καὶ τὰ «Ἐνθυμήματα» τοῦ Κασομούλη.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1716 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1806. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ἐπίσκοπος τῆς Χερσῶνος καὶ μέλος τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ρωσίας. Ἐπιφανὴς φιλόλογος καὶ φιλόσοφος καὶ ὁ σημαντικώτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους πρὸ τοῦ Ἀδφμαντίου Κοραῆ. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος.

ΒΥΡΩΝ ΛΟΡΔΟΣ (ΜΠΑ·Υ·ΡΟΝ).— Διάσημος Ἄγγλος ποιητὴς καὶ ἔνθερος φιλέλλην. Ἐγεννήθη εἰς Λονδίνον τὸ 1788. Εἶχε ψυχὴν φλεγομένην ἀπὸ τὰ ἰδεώδη τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἐνθουσιασθεὶς ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφιέρωσεν ὅλας τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς. Ἀπέθανεν ἀπὸ τὰς κακουχίας εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1825. Ἡ ποίησις του περιέχει εὐγενεῖς καὶ ὑψηλὰς ἰδέας.

ΓΑΝΩΣΗΣ Β.— Διαπρεπὴς σύγχρονος γεωπόνος, γράψας πολλὰς σχετικὰς πραγματείας καὶ συντόμως ἔργασθεις διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας ἐν Ἑλλάδι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο Β', ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (1890-1947).— Παρὰ τοῦ πατρὸς του Βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Στρατηλάτου ἐκληρονόμησε τὴν εἰς τὰ στρατιωτικὰ πράγματα ἐμβριθῆ ἀσχολίαν, τὴν ἀκλόνητον ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἔθνικὴν ἱστορίαν καὶ ἀρετὴν. Καὶ ἡ αἰμνηστος μήτηρ του Βασίλισσα Σοφία ἀπέβη εἰς αὐτὸν μεγάλη διδάσκαλος τῆς ἐν παντὶ λεπτολόγου τάξεως καὶ ἀκριβείας. Ἐξαιρετικὸν θαυμασμὸν καὶ σεβασμὸν πρέπει νὰ προξενῆ εἰς ἡμᾶς ἡ ὑπερήφανος καὶ ἡρωικὴ στάσις του κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Καλάμας τὸ 1894. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ κατόπιν εἰς Γερμανίαν. Ὑπηρέτησε διαδοχικῶς εἰς τὴν Δημοσίαν Ἐκπαίδευσιν ὡς καθηγητὴς, γυμνασιάρχης, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Ἐδημοσίευσεν: «Ἀρι-

στοτέλους Πρώτη φιλοσοφία», «Πλάτωνος Πολιτεία», «Μελέτη τῶν Ἑλληνιστικῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων», «Αἱ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας» καὶ πολλὰς ἄλλας φιλολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς μελέτας εἰς τὸ Ἑγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν «Ἥλιος» καὶ τὸ περιοδικὸν αὐτοῦ.

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.— Ἐγενήθη τὸ 1871 εἰς τὴν Σίφνον καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν. Ἐξέδωκε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν : «Σκαρβαῖοι καὶ Τερρακότες», μετέφρασε δὲ ἑμμέτρως τὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὸν γνήσιον λυρικὸν τόνον καὶ τὴν ἐπιμελῆ ἐπεξεργασίαν τοῦ στίχου.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—Εἰς τῶν ἐπισημοτέρων πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐγενήθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος εἰς Δαμασκόν, ἢ ὁποῖα κατεῖχετο τότε ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἐσπούδασε Φιλοσοφίαν, Ἱστορίαν καὶ Θεολογίαν. Μεταβὰς κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰκονομαχίας, εἰς Κωνσταντινούπολιν διεκρίθη ὡς εἰκονολάτρης. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον του εἶναι ἡ «Πηγὴ τῆς γνώσεως». Συνέγραψε προσέτι «Λόγους» καὶ «Ἄσματα» καὶ συνέταξε τὴν «Ὀκτώηχον», εἰς τὴν ὁποίαν περιελήφθησαν καὶ ἔργα ἄλλων ὕμνογράφων.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ.— Ψευδώνυμον φιλολογικὸν τοῦ Θρασυβούλου Ζωιόπουλου.

Ἐγενήθη εἰς τὸ Ἄργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανε εἰς Ἀθήνας τὸ 1947. Ἐξέδωκε ποιητικὰς συλλογὰς, δράματα, διηγήματα καὶ μελέτας. Ὡς λογοτέχνης ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ἔθνικὴν λαϊκὴν παράδοσιν.

ΔΟΥΚΑΣ.— Βυζαντινὸς ἱστορικός, ἀγνώστου βαπτιστικοῦ ὀνόματος, ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τόπος γεννήσεως καὶ ἀκριβῆ χρονικὰ ὄρια τοῦ βίου του ἀγνοοῦνται. Τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ σύγγραμμα, τοῦ ὁποίου διεσώθη ἀνεπίγραφον ἀντίγραφον ἐν παρισινῷ χειρογράφῳ, ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὰ ἔτη 1341-1462 καὶ εἶναι πηγὴ ἀξιόπιστος διὰ γεγονότα ὑποπεσόντα εἰς τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἀντίληψιν. Ἡ ἔκθεσις αὐτοῦ εἶναι λιτὴ, ἀλλὰ ζωηρὰ καὶ εἰς εὐληπτον γλῶσσαν.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ.— Ἐγενήθη τὸ 1878 καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐσπούδασε Νομικὰ καὶ ἐχρημάτισε διπλωμάτης καὶ πολιτευτῆς. Ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἀγνὸς ἑλληνολάτρης. Συνέγραψε πολλὰς μελέτας καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἴδας.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.— Ἐγενήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1859 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ποιητὴς καὶ λογοτέχνης πολυγραφώτατος, Ἀκαδημαϊκός. Τὰ ἔργα του διακρίνει ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ λατρεία πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν, εἰς τοὺς κόλπους τῶν ὁποίων εὕρισκε τὴν εὐδαιμονίαν.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ.— Έγεννήθη εις τὴν Κέρκυραν τὸ 1736 καὶ ἀπέθανεν εις τὴν Μόσχαν τὸ 1800. Διεκρίθη ὡς διδάσκαλος καὶ ἱεροκέρυξ. Ἀπὸ τοῦ 1779 διετέλεσεν ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος καὶ ἀργότερον Σταυρουπόλεως. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι τὰ δύο Κυριακοδρόμια (Ἐρμηνεῖα τῶν καθ' ἑκάστην Κυριακὴν ἀναγιγνωσκόμενων Εὐαγγελίων καὶ Πράξεων τῶν Ἀποστόλων). Διακρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν του δεινότητα καὶ διὰ τὴν λογιαν παράδοσιν εἰς τὴν γλῶσσαν.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.— Έγεννήθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸ 1876 καὶ ἀπέθανε τὸ 1932. Ἐγραψε ὀλίγα σχετικῶς ποιήματα, τὰ ὅποια ἐν ἀρχῇ ἐκυκλοφόρησαν ἀπὸ χειρογράφου μεταξὺ τῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν τοῦ ποιητοῦ. Βραδύτερον ἐξεδόθησαν ταῦτα εἰς βιβλίον μὲ τὸν τίτλον «Ποιήματα».

Ὁ στίχος τοῦ Καβάφη εἶναι ἰδιόρρυθμος, ὡς καὶ ἡ γλωσσικὴ αὐτοῦ μορφή καὶ τὸ μέτρον. Τὸ περιεχόμενον πολλάκις εἶναι τολμηρὸν, ἀλλὰ ἡ μουσικότης τοῦ ποιήματος εἶναι ἀμέσως φανερά καὶ εὐχάριστος. Εἰς τὸ ποίημά του «Θερμοπύλες» καταφαίνεται ὁ διδακτισμὸς τοῦ ποιητοῦ.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.— Έγεννήθη εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸ 1792 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀγγλίαν τὸ 1876. Ἐζῆσε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Ἰταλίαν, Ἑλβετίαν καὶ Ἀγγλίαν καὶ ἐσχέτισθη μὲ τὸν Ἰταλὸν ποιητὴν Φώσκολον. Τὸ κύριον ἔργον τοῦ Κάλβου εἶναι δύο μικραὶ ποιητικαὶ συλλογαί, ἡ «Λύρα» καὶ τὰ «Λυρικά», αἱ ὁποῖαι περιέχουν εἰκοσιν ὠδὰς ἐντελῶς πρωτοτύπους ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ μέτρα καὶ τὰς ποιητικὰς εἰκόνας. Τὰ ποιήματά του διαπνέονται ἀπὸ φλογερὸν πατριωτισμὸν, λυρικὴν δύναμιν καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ἐσχάτως ἔγινεν ἡ ἀνακομιδὴ τῶν ὀστέων του εἰς Ζάκυνθον.

ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.— Έγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1873. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν λειπτοτέρων ποιητῶν τῆς παλαιᾶς Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς, τὸ δὲ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν του ποιότητα.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.— Έγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὸ Λεχαινὰ τῆς Ἠλείας. Ὑπῆρέτησεν ὡς ἰατρὸς εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανε τὸ 1922. Ἐδημοσίευσε μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Τὸ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν ψυχολογικὴν διείσδυσιν καὶ τὸν γλωσσικὸν πλοῦτον. Ἐπίσης ἰδιαίτερον γνῶρισμά του εἶναι ἡ ἐπικὴ παράστασις τῶν γεγονότων.

ΚΟΛΟΜΠΗΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ.— Ἕλλην παπικὸς κληρικός, καὶ ποιητής. Έγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1688 καὶ ἀπέθανεν εἰς Χιμάραν ἀγνωστον πότε. Ἦτο προικισμένος δι' ἐξόχου ποιητικῆς ἰδιοφυίας. Ἐγραψε πολλὰ θρησκευτικὰ ποιήματα, ἐξ ὧν σφάζεται τὸ δεκατέτραστιχον (σονέττον) ὑπὸ τὸν τίτλον «εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Παναγνους». Τὸ δεκατέτραστιχον τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν πρώτων νεοελληνικῶν ποιημάτων, τῶν συνταχθέντων ὑπὸ γνωστῶν ποιητῶν.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ.— Έγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1764 ἐκ γονέων

Χίων καὶ ἀπέθανεν εἰς Παρισίους τὸ 1833. Ἔσπούδασεν Ἱατρικὴν εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Παρισίους τὸ 1788, σύντροφον ἔχων καθ' ὅλον τὸν βίον του τὴν πενίαν. Εἰς Παρισίους ἐπεδόθη εἰς φιλολογικὰς μελέτας ἐκδίδων καὶ ἐρμηνεύων τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς πρὸς φωτισμὸν καὶ παιδευσιν τῶν ὁμοειδῶν του. Ἡ ἔθνικὴ ἐργασία τοῦ Κοραῆ εἶναι τοιαύτη, ὥστε θεωρεῖται ὁ πρόδρομος τῆς ἐπαναστάσεως καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΣ.— Ἐλάχισται εἶναι αἱ πληροφορίες περὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου». Ὁ ἴδιος μᾶς λέγει εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιήματος τὸ ὄνομά του καὶ ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν Σητεῖαν τῆς Κρήτης, ὅπου ἀνετράφη καὶ ἔγραψε τὸ ἔργον του. Βραδύτερον ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Κάστρον (Ἡράκλειον). Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Κάστρου ὑπὸ τῶν Τούρκων Κρήτες μετέφερον τὸ χειρόγραφον τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» εἰς Ζάκυνθον, ὅπθον ἐγινε γνωστὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

ΚΟΥΓΕΑΣ Β. ΣΩΚΡΑΤΗΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Δολοὺς τῆς Λακωνικῆς τὸ 1877. Καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ μέλος ἀπὸ τοῦ 1929 τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγράψαν ἀξιολόγους ἐπιστημονικὰς πραγματείας, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἰδιαιτέραν θέσιν κατέχει ὁ «Ἀρέθας».

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἄρταν. Νεώτατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαιτέραν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἰργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὑπάλληλος σιδηροδρόμων. Ἐγράψε ποιήματα καὶ ὀλίγα πεζὰ, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν καὶ ποιμενικὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὴν νοσταλγικὴν καὶ τὴν εἰδυλιακὴν διάθεσιν.

ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΥΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1898 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1950. Ἔσπούδασε Φυσικομαθηματικά. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, ἔγραψε δὲ καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.—(1753 - 1844). Διδάσκαλος τοῦ Γένους. Ἐγεννήθη εἰς Μηλιῆς τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, ὅπου ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα. Βραδύτερον ἐσπούδασε Φιλοσοφίαν εἰς διάφορα πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διετέλεσε διδάσκαλος εἰς Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας, μετὰ δὲ τὴν Ἐπανάστασιν ἐγένετο μέλος τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἔφορος τῆς Παιδείας. Ἐγράψε καὶ μετέφρασε διάφορα ἔργα, ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τοῦ Φιλιππίδου Δανιὴλ συνέταξε βιβλίον γεωγραφίας μὲ τὸν τίτλον «Γεωγραφία-Νεωτερικὴ» διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἑλληνοπαίδων τῆς ὑποδούλου Πατρίδος.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ.— Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1919. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος ἱστορικὸς συγγραφεὺς, ἐρευνήσας ἰδίως τὴν

μεσαιωνικὴν ἱστορίαν, καὶ ἐπιστῆμων διεθνoῦς κύρους. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ πρωθυπουργὸς ἐπὶ μικρὸν διάστημα.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἔσπούδασε Νομικά, ἀλλ' ἠσχολήθη περισσότερο μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Κυρίως ἐσατίρισε τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὸν ὅποιον ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐξυψώσῃ. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους σατιρικούς μας.

ΜΑΒΙΛΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1858 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἔπese τὸ 1912 εἰς τὸν Δρίσκον τῆς Ἠπείρου ὑπὲρ Πατρίδος. Ἔσπούδασε Φιλολογίαν εἰς Γερμανίαν καὶ ἔγραψε ποιήματα. Διεκρίθη κυρίως ὡς ποιητὴς συνέττων, εἰς τὰ ὅποια ἀναγνωρίζεται ὡς ἀριστοτέχνης.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870 καὶ ἀπέθανε εἰς Ἀθήνας τὸ 1943.

Ἔσπούδασε Νομικά, ἀλλ' ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἰδίᾳ μὲ τὴν ποίησιν. Οἱ στίχοι του ἔχουν πλαστικότητα, μουσικότητα καὶ νοσταλγικὴν διάθεσιν.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1826 εἰς Κεφαλληνίαν καὶ ἀπέθανε τὸ 1911 εἰς Κέρκυραν. Ἔσπούδασε Νομικά, διετέλεσεν ἀνώτατος ὑπάλληλος τῆς Ἰονίου πολιτείας καὶ βουλευτὴς Κερκύρας μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἐπιτανήσου.

Τὴν ποίησίν του χαρακτηρίζει ἡ τελειότης τῆς μορφῆς, ἡ κομψότης καὶ ἡ καταθέγουσα τὰ ὦτα καὶ τὴν ψυχὴν ἄρμονία.

ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Ζάκυνθον τὸ 1855 καὶ ἀπέθανε εἰς Ἀθήνας τὸ 1913. Εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν Σολωμικὴν παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν ποίησιν.

Εἰς τὰ ποιήματά του διακρίνεται ρομαντισμὸς καὶ ἀπαισιοδοξία.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1885 εἰς Ναύπακτον καὶ ἀπὸ τὸ 1935 εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὸ θέατρον. Θεωρεῖται εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους λογοτέχνας. Εἶναι πολυγραφώτατος, ὃ δὲ κάλαμὸς του ἐνέχει ἀκρίβειαν καὶ ἐνέργειαν.

ΜΗΝΙΑΤΗΣ ΗΛΙΑΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1669 καὶ ἀπέθανε εἰς Ληξούριον τὸ 1714. Ἔσπούδασεν εἰς Βενετίαν. Ὑπῆρξε δὲ καὶ μαθητὴς τοῦ Φραγκίσκου Σκούφου εἰς τὰ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα.

Διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας.

ΜΙΣΤΡΑΛ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1830 εἰς Maillane παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ροδανοῦ καὶ ἀπέθανε τὸ 1914. Διάσημος Προβηγκιανὸς ποιητὴς, ἐπιτυχῶν τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς ἰδιαίτερας πατρί-

δος του Προβηγκίας, τῆς ὁποίας ἐξύμνησε τὰς φυσικὰς καλλονάς, τοὺς θρύλους, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα εἰς τὸ μεγαλειῶδες του εἰδυλλιακὸν ἔπος «Μιρέιγ» καὶ ἄλλα ἀξιόλογα ποιήματα. Ὁ Λαμαρτίνος τὸν ἀπεκάλεσε : «σύγχρονον ἡμρικὸν ποιητὴν» καὶ «Ἕλληνα ποιητὴν ἐν Ἀβινιόν».

ΜΟΝΑΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ἢ ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ.—Ἐζησε κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα καὶ κατήγετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπωνομάσθη «Ἀμαρτωλός» ἐκ τῆς συνθηκῆς τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ μοναχοὶ νὰ ἀποδίδουν εἰς ἑαυτοὺς τὸ ἐπίθετον τοῦτο.

Συνέγραψε χρονικὸν μιμούμενος τὸν χρονογράφον Θεοφάνην καὶ προγενεστέρους χρονογράφους.

ΜΟΣΧΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—Μοναχὸς καὶ συγγραφεὺς. Ἐγενήθη περὶ τὸ 545 εἰς τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν εἰς τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἔπειτα εἰς Ῥώμην, ὅπου καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 620.

Ἀξιόλογον μνημεῖον τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας εἶναι τὸ ἔργον του «Λειμών», περιέχον πολλὰς εἰδήσεις περὶ μοναχῶν καὶ μοναχικοῦ βίου. Γραμμένον μὲ ἀπλότητα κατέστη τὸ προσφιλέστατον ἀνάγνωσμα καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν, μεταφρασθὲν εἰς τὴν Λατινικὴν.

ΜΩΡΑΪ·ΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—Ἐγενήθη τὸ 1850 καὶ ἀπέθανε τὸ 1929 εἰς τὴν Σκιάθον. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν καὶ ὑπηρετήσεν ὡς καθηγητὴς Γυμνασίου. Ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν δημοσιογραφίαν, εἶναι δὲ ἐκ τῶν κορυφαίων Ἑλλήνων διηγηματογράφων.

Εἰς τὰ ἔργα του ἐκδηλώνεται ἡ γνησία θρησκευτικότης του καὶ ἡ μεγάλη ἀγάπη του πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φύσιν.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ.—Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Ἐγενήθη εἰς τὴν Ρωσίαν τὸ 1866 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασεν Ἱατρικὴν καὶ ὑπηρετήσεν ὡς ἱατρός εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικόν. Πολυγραφώτατος μυθιστοριογράφος, ποιητὴς, θεατρικὸς συγγραφεὺς, διεκρίθη ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας.

Τὸ ἔργον του χαρακτηρίζει ἡ εὐγένεια τοῦ γλωσσικοῦ ὕφους του.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ὁ ἐξ Οἰκόνουμων.—Ἐγενήθη τὸ 1780 εἰς Τσαρίτσαιναν τῆς Θεσσαλίας. Ἐξοχος κληρικός, συγγραφεὺς, ρήτωρ καὶ διδάσκαλος. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Μυτιλήνην, εἰς τὰς Σέρρας, εἰς τὴν Σμύρνην καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸ 1834 ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐζησε συγγραφέων καὶ κηρύττων τὸν θεῖον λόγον μέχρι τοῦ θανάτου του (1857). Ἔργα του : «Τέχνη Ρητορικῆς», «Ἱερά κατήχησις», «Ρητορικοὶ Λόγοι», «Περὶ τῶν ἔρμηνειων τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς» κ.ά.

Ὁ Κωνστ. Οἰκόνουμος ἀνεδείχθη κυρίως ὡς ρήτωρ καὶ κατέχει μίαν ἀπὸ τὰς πρώτας θέσεις μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων λογίων τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 19 αἰῶνος.

ΟΥΓΚΩ ΒΙΚΤΩΡ.—Εἰς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς Γαλλίας (1802 - 1885) καὶ γενικῶς τοῦ 19^{ου} αἰῶνος· φιλόσοφος, μυθιστοριογράφος, δραματογράφος, πολυτευόμενος. Ὑπῆρξε μέγας φιλέλληνας καὶ πολλὰ ἔργα του μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ «οἱ ἄθλιοι», μέγα μυθιστόρημα ἀποκτήσαν παγκόσμιον δημοτικότητα.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσο-λογγιτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἔσπούδασε Νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διωρίσθη μεταξύ τῶν πρώτων μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Πολυγραφώτατος ποιητῆς καὶ πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτερος ποιητῆς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετῆ ἔθνικὴν ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς.

Διακρίνεται διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεων του, διὰ τὸν πλοῦτον τῆς γλώσσης, διὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ποιητικῶν ἑκφραστικῶν μέσων. Ἀποτελεῖ μαζί με τὸν Σολωμὸν τὴν δυάδα τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν μας.

ΠΑΛΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸν Πειραιᾶ τὸ 1851. Ἀπέθανε τὸ 1935. Ἄκρος ὄπαδός του δημοτικισμοῦ, ὑπῆρξε λόγιος εὐρυτάτης παιδείας. Νεανώτατος ἐξέδωσεν εἰς κριτικὴν ἑκδοσιν τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους. Ἐγραψε ποιήματα καὶ ἐκαλλιέργησε κυρίως τὸ παιδικὸ τραγούδι. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημοτικὴν τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, ὡς καὶ ξένα ἔργα.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκιάθου ἐκ πατρὸς ἱερέως. Ἔσπούδασεν ὀλίγον χρόνον Φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰργάσθη εἰς ἑφημερίδας ὡς μεταφραστὴς ἐκ τῆς γαλλικῆς καὶ ἀγγλικῆς γλώσσης, τὰς ὁποίας εἶχεν αὐτοδιδασχθῆ. Ἀπέθανεν τὸ 1911. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἑφημερίδας καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα καὶ ὀλίγα ποιήματα. Διακρίνεται διὰ τὴν γνησίαν θρησκευτικότητά του, διὰ τὸν πηγαῖον λυρισμὸν του καὶ διὰ τὸ ἰδιότυπον ὕφος του. Ἀπὸ πολλοὺς θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος διηγηματογράφος τῆς νέας λογοτεχνίας μας.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Καρπενήσι τὸ 1877 καὶ ἀπέθανε τὸ 1940. Διετέλεσε διευθυντῆς τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἐγραψε πεζοὺς ρυθμοὺς (πεζοτραγούδα), διηγήματα, μελέτας (κριτικὰς καὶ αἰσθητικὰς), ποιήματα καὶ δράματα. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀκρίβειαν, ἐπιγραμματικότητα καὶ ἀπλότητα τοῦ ὕφους του.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1815 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατὴρ του ἐφονεύθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ὀδησοῦν με δαπάνας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας. Τὸ 1851 διωρίσθη καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

Ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα ἱστορικὰ ἔργα τοῦ ἔγραψε τὴν ἐξάτομον «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», διὰ τῆς ὁποίας ἀπέδειξε τὴν ἀδιάλειπτον συνέχειαν τοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων μέχρι σήμερον.

ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1838. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐγραψε πολλὰ ποιητικὰ ἔργα μικρὰ καὶ μεγάλα.

Ἡ ποίησις τοῦ εἶναι ρητορική καὶ ρωμαντική.

ΠΑΣΣΩΒ (PASSOW) ΑΡΝΟΛΔΟΣ (1829 - 1870).—Γερμανὸς φιλόλογος, δημοσιεύσας, πλὴν διαφόρων φιλολογικῶν ἔργων ἀναφερομένων εἰς τὸν Ὀμηρον καὶ τὸν Σοφοκλέα, τὴν γνωστοτάτην συλλογὴν δημοδῶν νεοελληνικῶν ᾠμάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Τραγούδια Ῥωμαϊκά, Popularia Carmina Graeciae recentioris» ἐν Λειψίᾳ τὸ 1860.

ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ 1776. Ἐμυήθη εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ῥήγα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους, εἰργάσθη δὲ πολὺ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῶν. Ἐγραψε τὰ ἑξῆς: «Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας», «Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν», καὶ «Βιογραφία τοῦ Ῥήγα Φεραίου».

ΠΑΤΙΜΕΖΑΣ - ΛΑΥΡΑΣ.—Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πετιμεζᾶ Νικολάου. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ἀξιωματικὸς τοῦ Πυροβολικοῦ. Ἐγραψε διηγήματα, χρονογραφήματα, πολεμικὰ ἀναμνήσεις (1912) καὶ ποιήματα.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐξέδωσε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς, ἐν αἷς καὶ παιδικὰ ποιήματα, μετέφρασε δὲ καὶ τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ὕφους τοῦ.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὰς Καλάμας τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε τὸ 1912. Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἐπιστήμην τῆς Λαογραφίας, ὑπῆρξε δὲ πολυγραφεύτατος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ.—Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Συψώμου. Ἐγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1932. Ἐξέδωσε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Σκιές», μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθη καὶ δευτέρα «Οἱ μουσικὲς φωνές».

Ἡ ποίησις τοῦ διακρίνεται διὰ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν, τὴν λιτότητα τῶν ἑκφραστικῶν μέσων καὶ τὴν μουσικότητα τῶν στίχων τοῦ.

ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, ἐβασίλευσεν ἐπὶ 46 ἔτη (913-959). Διέπρεψε περισσότερον ὡς συγγραφεὺς παρὰ ὡς αὐτοκράτωρ. Ἔργα του: «Ἱστορικὴ διήγησις τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων τοῦ αἰοῖμου βασιλέως», «Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν», «Βασιλικά», «Συλλογὴ νόμων» καὶ ἄλλα.

ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Σίφνον, ἐσπούδασε Φιλολογίαν. 'Εξελέγη βουλευτὴς τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος καὶ μέλος τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. 'Απέθανε τὸ 1936. *Ἐγραψε ποιήματα, ἔμμετρα δράματα καὶ μετέφρασε ξένα ἔργα. Τὸ ἰδιαίτερον γνώρισμα τῶν ἔργων του εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ ἀνάτασις, ὁ ἰδεαλισμὸς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ζωὴν τῶν ναυτικῶν.

ΡΑΓΚΑΒΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1809 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς 'Αρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον 'Αθηνῶν, βουλευτὴς, ὑπουργὸς καὶ πρεσβευτὴς. 'Απέθανε τὸ 1892. *Ἐπῆρξε πολυγραφώτατος καὶ εὐρυτάτης μορφώσεως. *Ἐδημοσίευσε ἔργα ἀρχαιολογικά, ἱστορικά, λεξικά, λογοτεχνικά (διηγήματα, δράματα, κωμωδίας καὶ ποιήματα).

ΡΟΪ-ΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ.—'Εγεννήθη εἰς Σῦρον τὸ 1835 καὶ ἀπέθανεν εἰς 'Αθήνας τὸ 1904. *Ἐγραψε διηγήματα καὶ κριτικὰς μελέτας. Διακρίνεται διὰ τὸ σπινθηροβόλον καὶ δηκτικὸν πνεῦμά του καὶ διὰ τὸ γλαφυρὸν ὕφος του.

ΣΑΤΟΒΡΙΑΝΔΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΠΕΝΕ.—'Ἐνδοξος Γάλλος συγγραφεὺς καὶ διπλωμάτης (1768-1848). Εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς πρώτης φιλελληνικῆς κινήσεως ἐν Γαλλίᾳ. 'Ἡ ἐπίδρασις του εἰς τὰ γαλλικὰ γράμματα ὑπῆρξε τεραστία. *Ἐγραψε : «'Οδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς 'Ιεροσόλυμα», «Τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ» κ.ἄ. πολλά.

ΣΙΛΛΕΡ (SHILLER) ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1759 εἰς τὸ Μάρμπαχ τῆς Βυρτεμβέργης καὶ ἀπέθανε τὸ 1805 εἰς τὴν Βαϊμάρην. *Ἐγραψε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς καὶ δράματα, ἀναδειχθεὶς ὡς εἰς τῶν μεγάλων ποιητῶν τῆς Γερμανίας, ἰσάξιος τοῦ Γκαίτε. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἔχουν μεταφρασθῆ ὑπὸ διαφόρων πολλὰ ποιήματά του καὶ τὰ σπουδαιότερα τῶν δραμάτων του.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1881 εἰς τὰς 'Αθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1952. Παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς Παρισίους, ὅπου ἠκολούθησε μαθήματα λογοτεχνίας καὶ αἰσθητικῆς. Μέλος τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. *Ἐγραψε κυρίως ποιήματα, δράματα καὶ κριτικὰς μελέτας.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1854 εἰς 'Αθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. *Ἐσπούδασε Νομικά. *Ἐγραψε ποιήματα, κοινωνικὰς μελέτας, ἠθογραφίας, ὀδοιπορικὰς ἐντυπώσεις καὶ σατιρικά. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶδος παραμένει μοναδικὸς μεταξὺ ὄλων τῶν νεωτέρων σατιρικῶν μας.

ΣΚΟΥΦΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ.—'Εγεννήθη κατὰ τὸ 1645 εἰς Κυδωνίαν τῆς Κρήτης. *Ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἐδίδαξε Φιλοσοφίαν καὶ Θεολογίαν εἰς τὴν Βενετίαν. Διακρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν του δύναμιν καὶ διὰ τὴν λαϊκωτέραν γλῶσσάν του ἐν συγκρίσει μὲ τοὺς περισσοτέρους συγχρόνους καὶ ἱερωμένους συγγραφεῖς.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. 'Εσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμόναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παβίαν τῆς Ἰταλίας. Πλὴν τῆς Νομικῆς κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν. *Ἐγραψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἔνωρις ὁμοῦς ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἑλληνικῶν ποιημάτων. Εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ «Ἐθνικοῦ μας ὕμνου». Ἡ φιλοπατρία του, ὁ ἰδεαλισμὸς του, ἡ ποιητικὴ του πρωτοτυπία, ἡ ὁποία συνεδύασε κατὰ τρόπον θαυμαστὸν τὴν πλαστικότητα καὶ τὴν μουσικότητα, καὶ ἡ ἀνύψωσις τῆς δημοτικῆς γλώσσης εἰς τὴν περιωπὴν τῆς ἐκφράσεως ἰδεῶν ὑψηλῶν, τὸν ἔχουν ἐπιβάλει εἰς τὴν ἔθνικὴν συνείδησιν ὡς τὸν μεγαλύτερον τῶν νεωτέρων ποιητῶν μας, ἃν καὶ τὰ ἄριμώτερα ἔργα του διαεώθησαν εἰς ἀποσπάσματα.

ΣΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1852 εἰς τὴν Σῦρον καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1919. 'Εσπούδασε Φιλολογίαν. Ἀπὸ τὸ 1883 ἕως τὸ 1918 ἐξέδιδε τὴν ἑβδομαδιαίαν σατιρικὴν ἑφημερίδα «Ὁ Ρωμιός». *Ἐγραψε πολλὰ σατιρικά ποιήματα καὶ τινὰ λυρικά. Διακρίνεται διὰ τὸ εὐφυολόγον πνεῦμα του, ἡ δὲ ποίησις του ἀποτελεῖ τὸν γελοιογραφικὸν πίνακα τῆς ἐποχῆς του.

ΣΟΦΟΥΛΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ.—Πολιτικὸς ἐκ Σάμου, γεννηθεὶς τὸ 1863 καὶ ἀποθανὼν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1948. 'Εσπούδασεν εἰς Ἀθήνας καὶ Γερμανίαν, εἰδικευθεὶς εἰς τὸν κλάδον τῆς Ἀρχαιολογίας.

*Ἠγωνίσθη ἐν Σάμῳ ὑπὲρ τῶν προνομίων τῆς νήσου, ἡγηθεὶς τὸ 1907 ἐπαναστάσεως καὶ προετοιμάσας ἔπειτα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλα κινήματα, ἰδίως τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1912.

Διετέλεσε Γεν. Διοικητὴς Μακεδονίας, ἐπανειλημμένως πρόεδρος τῆς βουλῆς, ὑπουργὸς καὶ πρωθυπουργός.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ.—'Εγεννήθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον τὸ 1788. 'Εσπούδασεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Εὐρώπῃ Φιλολογίαν καὶ Φιλοσοφίαν. Κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπηρετήσεν εἰς διαφόρους δημοσίας θέσεις. Ἐπὶ Καποδιστρίου καὶ Ὄθωνος ἐγένετο πολλακίς Ὑπουργὸς καὶ Πρωθυπουργός. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1872. Σπουδαιότατον εἶναι τὸ ἔργον του «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως». Αὕτη εἶναι ἡ ἀρίστη πηγὴ διὰ τὴν μελέτην τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενῆμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς Ἀθήνας. Εἰς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων, διεθνῶς γνωστὸς διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφὰς του καὶ διὰ τὰ ἀξιόλογα συγγράμματά του.

ΦΕΡΑΙΟΣ ΡΗΓΑΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὸ χωρίον τῆς Θεσσαλίας Βελεστίνου ἢ Φερᾶς τὸ 1758 καὶ ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν σουλτανικῶν ἀρχῶν εἰς Βελιγράδιον

τὸ 1798. Διὰ τῆς «Μεγάλης Χάρτας» του, τῶν «Δικαίων τοῦ Ἀνθρώπου» καὶ τῶν φλογερῶν πατριωτικῶν ποιημάτων του συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἔθνικὴν ἀφύπνισιν τῶν ὑποδούλων προγόνων μας. Διὰ τοῦτο δικαίως ἀνεκηρύχθη πρόδρομος καὶ πρωτομάρτυς τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—Ἐγενήθη τὸ 1401 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε μετὰ τὸ 1467. Διετέλεσε γραμματεὺς τῶν αὐτοκρατόρων Μανουὴλ καὶ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ ἀνέλαβε πλείστας διπλωματικὰς ἀποστολὰς κατὰ διαταγὴν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς τῆς ἀλώσεως συλληφθεὶς αἰχμάλωτος καὶ ἐξαγορασθεὶς ἀργότερον. Τὸ ἔργον του «Χρονικόν» εἶναι πολὺτιμος ἱστορικὴ πηγὴ καὶ ἔχει γραφῆ εἰς τὴν λογιὰν γλῶσσαν μὲ μερικὰς παραχωρήσεις εἰς τὴν λαϊκὴν.

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ.—Ἐγενήθη εἰς τὸ Ἀγρίνιον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἰταλίαν τὸ 1920. Ἐγραψε ποιήματα, διηγήματα κ.ἄ. Εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περιοδικοῦ «Τέχνη» (1898-1899) κατὰ τὴν κρισιμωτέραν περίοδον τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, εἰς τὸ ὁποῖον συνειργάσθησαν οἱ καλύτεροι λογοτέχναι.

ΧΟΡΤΑΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—Ἐγενήθη εἰς τὸ Ρέθυμνον τῆς Κρήτης, ἀγνωστον ποῖον ἔτος, καὶ ἀπέθανε τὸ 1658. Τὸ μόνον διασωθὲν ἔργον του εἶναι ἡ τραγωδία «Ἐρωφίλη», ἐν τῶν καλυτέρων ἔργων τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας.

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ.—Ἐγενήθη εἰς τὸ Σούλι τὸ 1862 καὶ ἐσπούδασεν εἰς Σμύρνην καὶ Κωνσταντινούπολιν. Ἐγραψε διηγήματα μὲ ἔντονον ἠθογραφικὸν χρῶμα καὶ πολλὰς ἱστορικὰς μελέτας. Εἶναι ἀριστοτέχνης εἰς τὰς περιγραφὰς ἡθῶν καὶ ἐθίμων.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.—Ἐγενήθη τὸ 1772 εἰς τὴν Καστορίαν τῆς Μακεδονίας. Ἐσπούδασε Νομικὴν καὶ Ἱατρικὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Προσελήφθη εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Βουκουρεστίου, ὅπου κατέλαβε διάφορα ἀξιώματα ἐπὶ ἡγεμόνων Μουρούζη καὶ Καρατζᾶ. Ἀπέθανεν εἰς Βλαχίαν τὸ 1847.

Ἐγραψε λυρικά ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἐξυμνοῦν ἀφελῶς καὶ ἀνεπιτηδεύτως τὰς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς (ἀνακρέοντια), διὸ καὶ ἐπωνομάσθη «ὁ Νεὸς Ἀνακρέων». Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς πρώτους ποιητὰς τῆς λαϊκῆς μας γλώσσης.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ

Σελίς

1. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, Ἀνδρέου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης, τοῦ Ἱεροσολυμίτου	8
2. Βίοι τῶν νέων Βασιλέων, Γεωργίου Μοναχοῦ :	
α) Εἰρήνη μετὰξὺ Ρωμανοῦ καὶ Συμεὼν	10
β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρώε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως	13
3. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου	14
4. Ἀπὸ τοῦ « Χρονικὸν » τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ : ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του	20
5. « Εὐχὴ » (διὰ στίχων Ἀνακρεοντείου), Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ	22
6. Ἐκ τῆς « Ἐρωφίλης » Γεωργίου Χορτάση	43
7. Ἐκ τῆς « Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ », ἀγνώστου	48
8. Διδαχὴ τῆ Ἁγίας καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῆ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, Ἡλία Μηλιάτη	64
9. Περί τοῦ μὴ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη	72
10. Τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου, Ρήγγα Φεραίου	78
11. Ὁ Παπατρέχας, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	89
12. Ἡ ἐκκλησία τ' Αἰ - Γεωργίου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	96
13. Οἱ κολόνες τοῦ Ὀλυμπίου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	97
14. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	97
15. Τὸ κυπαρίσσι (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	98
16. Παροιμίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτου, « Παροιμίαι »)	99
17. Ὁ Θούριος, Ρήγγα Βελεστινῆ (Φεραίου)	101
18. Ὁ Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρά	105
19. Ὁ Ξένος (ἐκ τῆς συλλογῆς Α. Passow)	115
20. Ναναρίσματα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	116
21. Τοῦ Λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	118
22. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	122
23. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	125
24. Ἡ Θάλασσα (ἀποσπάσματα), Ἰωνος Δραγούμη	171
25. Μὲ τὰ πανιά, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	173
26. Ὁ ὑψηλόφρων, Ἀνδρ. Λασκαράτου	192
27. Ἡ γυναικούλα, Ἀνδρ. Λασκαράτου	193
28. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ἐμμανουὴλ Ροῖδου	241
29. Ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσοῦντα	249

	Σελίς
30. Ἡ μεταρσίωση τοῦ Δομηγίνου Θεοδοιοπούλου, Ἀχιλλέως Κύρου . . .	253
31. Εἰς Σούλι, Ἄνδρ. Κάλβου	263
32. Φωτεινός, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	265
33. Σωκράτης, Ἰωάννου Πολέμη	278
34. Δικό μου φῶς, Ἰωάννου Γρυπάρη	279
35. Πατρίδες, Κωστή Παλαμά	290
36. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ	294
37. Σατιρικά ἐπιγράμματα, Κωνσταντίνου Σκόκου	294
38. « Νικηφόρος Φωκᾶς » (ἀπόσπασμα), Ἀριστομένους Προβελεγγίου . . .	300

B. Ἐκ τῆς Συλλογῆς M. Σταθοπούλου - Χριστορέλλη

1. Ἀπὸ τὸν « Ἐρωτόκριτον », Μονομαχία Ἐρωτοκρίτου καὶ Ἀρίστου, Βι- τζέντζου Κορνάρου	31
2. Γ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός, δημῶδες	41
3. Σάλπισμα Πολεμιστήριον, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	84
4. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ	106
5. Ἡ σκιά τοῦ Ὀμήρου, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
6. Ὁδὴ εἰς τὴ σελήνη, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
7. Εἰς Φραγκίσκαν Φραῖζερ, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
8. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ	111
9. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριάς (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	112
10. Τοῦ Γιοφυριοῦ τῆς Ἄρτας (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	114
11. Τραγούδια τῆς ξενιτιᾶς (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	116
12. Ναναρίσματα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	117
13. Μοιρολόγια (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	119
14. Βαῖτικα (Ἐγκωμιαστικά, Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	120
15. Κλέφτικα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	121
16. Σουλιώτικα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	123
17. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Πα- παρηγοπούλου	148
18. Ὁ θάνατος τοῦ Παλικάριοῦ, Ἴωνος Δραγοῦμη	162
19. Ὁ παπα - Νάρκισσος, Δημητρίου Βικέλα	194
20. Τὸ ἀμάρτημα τοῦ παπα - Γιώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	219
21. « Ἐτσι ἦταν », Γιάννη Βλαχογιάννη	229
22. « Ἀέρας », Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	231
23. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	233
24. Ἡ νίκη μας στὸ Πόγραδες, Σπύρου Μελά	235
25. Ζωή, Ζαχαρία Παπαντωνίου	238
26. Εἰς Δόξαν, Ἀνδρέου Κάλβου	258
27. Ἡ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπη μου, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	269
28. Ἐλιά, Λορέντζου Μαβίλη	270

	Σελίς
29. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, Ἰωάννου Καρασούτσα	271
30. Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν, Ἀχιλλέως Παράσχου	272
31. Στὸ σταυραϊτό, Κώστα Κρουστάλλη	276
32. Ὁρθὸ στέκεσαι ἀντίκρου μου ὀλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζοπούλου	278
33. Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια, Μιλτιάδου Μαλακιάση	280
34. Τὸ στερεὸ παραμῦθι, Λάμπρου Πορφύρα	282
35. Κύπρος, Σωτήρη Σκίπη	282
36. Παῦλος Μελάς, Κωστῆ Παλαμᾶ	288
37. Χιμᾶρα, Κωστῆ Παλαμᾶ	288
38. Ἡ Ἑλπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφίλου Βορέα	312
39. Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας, Λόρδου Βύρωνος - Ἀργύρη Ἑρταλιώτη	314

Γ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Ν. Κοντοπούλου

1. Ἀπὸ τὴν « Βυζαντινὴν Ἱστορίαν » τοῦ Δούκα :	
α) Αἰ πρὸ τῆς ἀλώσεως διαπραγματεύσεις	17
β) Ὁ Θρῆνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως	18
2. Τῆς Ἀγίας Σοφίης (1453), δημῶδες	42
3. Περί Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη	74
4. Περί Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)	76
5. Αἰ Ἀθηναὶ τὸ 1791, ἀπόσπασμα ἐκ τῆς « Γεωγραφικῆς Νεωτερικῆς » Κωνσταντᾶ - Φιλιππίδου	77
6. Σουλιῶται καὶ Σουλιώτισσαι, Χριστοφῆρου Περραιβοῦ	82
7. Ὁ Πεζοπόρος τοῦ Μαραθῶνος, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Γ. Πολίτου	94
8. Τὸ σχέδιον τῆς Ἀγίας Σοφίης, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Γ. Πολίτου	95
9. Ἡ Ἁγία Τράπεζα τῆς Ἀγίας Σοφίης, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Γ. Πολίτου	96
10. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Γ. Πολίτου	97
11. Παροιμίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἀπὸ τὰς « Παροιμίας » Ν. Γ. Πολίτου	100
12. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου	103
13. Στολιδιάρης, Ἰωάννου Βηλαρά	104
14. Ναναρίσματα, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογὰς » Ν. Γ. Πολίτου	117
15. Τῆς Πάργας, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογὰς » Ν. Γ. Πολίτου	124
16. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαΐμην, Σπυρίδωνος Τρικούπη	129
17. ΚΘ' Μαῖου, Σπυρίδωνος Λάμπρου	132
18. Γεώργιος Γεμιστός - Πλήθων, Κωνσταντίνου Γεωργούλη	154
19. Ὁ Πύραυλος, Σπύρου Μελά	178
20. Τὸ γιούσουρι, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	210
21. Ὡ ξένε, Σπύρου Μελά	237
22. Ἡ λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	239
23. Ἡ ποίησις τοῦ Ρήγγα, Κωστῆ Παλαμᾶ	250
24. Δύο !, Γερασίμου Μακρορά	269

	Σελίς
25. Τὸ ἀγαλμα τῆς Παρθένου, Δημητρίου Παπαρηγοπούλου	275
26. Δέηση γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	281
27. Εἰκόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη	285
28. Θερμοπίλες, Κωνσταντίνου Καβάφη	287
29. Ἐλευθερία, Κωνσταντίνου Σκόκου	294
30. Ὁ φθόνος, Κωνσταντίνου Σκόκου	294
31. « Γαλάτεια », (ἀπόσπασμα) Σπυρίδωνος Βασιλειάδου	296
32. Ὁ Ἑλληνικὸς Ὕμνος, Φρειδ. Μιστράλ - Κωστῆ Παλαμᾶ	313

Δ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Ε. Φωτιάδη - Η. Μηνιάτη

1. Ἀπὸ τὸ Λειμωνάριον τοῦ Ἰωάννου Μόσχου	7
2. Διγενὴς Ἀκρίτας (ἐκ τοῦ 8ου Λόγου ἐκδ. Σπ. Λάμπρου Paris 1880)	23
3. Ἀπὸ τὸ « Χρονικὸν τοῦ Μορέως », ἀγνώστου	26
4. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογὰς » Ν. Γ. Πολίτου	36
5. Διγενὴς (Κυπριακὴ παραλλαγή), δημῶδες	38
6. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	59
7. Ἐκ τῶν κηρυγμάτων Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ :	
α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου	62
β) Περὶ ἐλεημοσύνης	62
γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλοῦτου	63
δ) Κυριακὴ ἀργία	63
ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον	63
8. Ἡ Μουσικὴ, Εὐγενίου Βουλγάρεως	70
9. Εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Πανάγνου, Φραγκίσκου Κολομπῆ	101
10. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
11. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ	109
12. Περιγελαστικὸν ἄσμα, δημῶδες	121
13. Αἱ ἀρδεύσεις καὶ ἀποξηράσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, Βασιλείου Γανώση	136
14. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδωνος Λάμπρου	142
15. Ἡ ἔθνικὴ καὶ ἱστορικὴ συνείδησις, Σωτηρίου Κουγέα	160
16. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφοῦλη	180
17. Ὑποθῆκαι, Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'	240
18. Καλλιπάτειρα, Λορέντζου Μαβίλη	270
19. Ἡ ἐξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη	271
20. Παιδί μου, ὦρα σου καλὴ, Γεωργίου Βιζυηνοῦ	276
21. Λούης, Ἀλεξάνδρου Πάλλη	283
22. Τὸ πατρικὸ μας σπίτι, Στεφάνου Δάφνη	284
23. Ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, Σατοβριάνδου - Ε. Ροΐδου	309
24. Τὸ Ἑλληνόπουλο, Βίκτωρος Οὐγκῶ - Κωστῆ Παλαμᾶ	311

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

I. ΠΙΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Ἀπὸ τὸ Δειμωνάριον τοῦ Ἰωάννου Μόσχου	7
2. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, Ἀνδρέου Ἀρχιεπ. Κρήτης, τοῦ Ἱεροσολυμίτου	8
3. Βίοι τῶν νέων Βασιλέων, Γεωργίου Μοναχοῦ :	
α) Εἰρήνη μετὰ τὸν Ρωμαῖον καὶ Συμεὸν	10
β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρώσων κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως	13
4. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμαῖον, Κωνσταντίνου Πορφυρογενήτου	14
5. Ἀπὸ τὴν « Βυζαντινὴν Ἱστορίαν » τοῦ Δούκα :	
α) Αἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως διαπραγματεύσεις	17
β) Ὁ Θρήνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως	18
6. « Χρονικὸν », Γεωργίου Φραντζῆ : Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του	20

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. « Εὐχὴ » (ἑξ ἑπτὰ στίχων Ἀνακρεοντείου), Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ	22
2. Διγενὴς Ἀκρίτας, ἀγνώστου. (ἐκ τοῦ 8ου Λόγου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Paris 1880)	23
3. Ἀπὸ τὸ « Χρονικὸν τοῦ Μορέως », ἀγνώστου	26
4. Ἀπὸ τὸν « Ἐρωτόκριτον » Μονομαχία Ἐρωτοκρίτου καὶ Ἀρίστου, Βι- τζέντζου Κορνάρου	31

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, δημῶδες	36
2. Διγενὴς (Κυπριακὴ παραλλαγή), δημῶδες	38

3. Τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός, δημῶδες	41
4. Τῆς Ἀγίας Σοφίᾶς (1453), δημῶδες	42

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. Ἐκ τῆς « Ἐρωφίλης », Γεωργίου Χαρτάση	43
2. Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ (ἀπόσπασμα), ἀγνώστου	48

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	59
2. Ἐκ τῶν κηρυγμάτων Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ :	
α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου	62
β) Περὶ ἐλεημοσύνης	63
γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου	63
δ) Κυριακὴ ἀργία	63
ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον	63
3. Διδαχὴ τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, Ἡλία Μηνιάτη	64
4. Ἡ Μουσικὴ, Εὐγενίου Βουλγάρεως	70
5. Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη	72
6. Περὶ Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη	74
7. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)	76
8. Αἱ Ἀθήναι τὸ 1791 (ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Γεωγραφίας Νεωτερικῆς), Κωνσταντᾶ - Φίλιππίδου	77
9. Τὰ Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου, Ρήγγα Φεραίου	78
10. Σουλιῶται καὶ Σουλιώτισσαι, Χριστοφόρου Περραιβοῦ	82
11. Σάλπισμα Πολεμιστῆριον, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	84
12. Ὁ Παπατρέχας, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	89

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

I. Παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (ἐκ τοῦ ὁμωνύμου βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου) :

1. Ὁ Πεζοπόρος τοῦ Μαραθῶνος	94
--	----

2. Τὸ σχέδιο τῆς Ἁγίας Σοφίας	95
3. Ἡ Ἁγία Τράπεζα τῆς Ἁγίας - Σοφίας	96
4. Ἡ ἐκκλησία τ' Αἰ-Γεωργίου	96
5. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμηττοῦ	97
6. Οἱ κολόνες τοῦ Ὀλυμπίου	97
7. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου	97
8. Τὸ κυπαρίσσι	98
II. Παροιμίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτου).	99

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ENTEXNOS

1. Εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Πανόγνου, Φραγκίσκου Κολομπῆ	101
2. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελεστινῆ, (Φεραίου)	101
3. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου	103
4. Στολιδιάρης, Ἰωάννου Βηλαρά	104
5. Ὁ Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρά	105
6. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ	106
7. Ἡ σιὰ τοῦ Ὀμήρου, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
8. Ὁδὴ εἰς τὴν σελήνην, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
9. Εἰς Φραγκίσκαν Φραϊζερ, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
10. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
11. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ	109
12. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ	111

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς, δημῶδες	112
2. Τοῦ Γιουφουριῦ τῆς Ἄρτας, δημῶδες	114
3. Ὁ Ξένος, δημῶδες	115
4. Τραγουδία τῆς Ξεντιᾶς, δημῶδη	116
5. Ναναρίσματα, δημῶδη	116
6. Τοῦ Λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου, δημῶδες	118
7. Μοιρολόγια, δημῶδη	119
8. Βαίτικα (Ἐγκωμιαστικά), δημῶδη :	
α) Στὸ νοικοκύρη, ...	120
β) Στὸν προεστὸ τοῦ χωριοῦ	120
9. Περιγελαστικὸν ἄσμα, δημῶδες	121
10. Κλέφτικα, δημῶδη	121
11. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες, δημῶδες	122
12. Σουλιώτικα, δημῶδη	123

13. Τῆς Πάργας, δημῶδες	124
14. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἄλῃ - πασᾶ, δημῶδες	125

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

1. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαΐμην, Σπυρίδωνος Τρικούπη	129
2. ΚΟ' Μαΐου, Σπ. Λάμπρου	132
3. Αἱ ἀρδεύσεις καὶ ἀποξηράνσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, Βασιλείου Γανώση	136
4. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδωνος Λάμπρου	142
5. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Πα- παρηγοπούλου	148
6. Γεώργιος Γεμιστὸς - Πλήθων, Κωνσταντίνου Δ. Γεωργούλη	154
7. Ἡ ἐθνικὴ καὶ ἱστορικὴ συνείδησις, (1940), Σωτηρίου Β. Κουγέα	160

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ,
ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ὁ θάνατος τοῦ Παλικαριοῦ, Ἰωνος Δραγοῦμη	162
2. Ἡ Θάλασσα (ἀποσπάσματα), Ἰωνος Δραγοῦμη	171
3. Μὲ τὰ πανιά, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	173
4. Ὁ Πύραυλος, Σπύρου Μελά	178
5. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφοῦλη	180
6. Ὁ ὑψηλόφρων, Ἀνδρ. Λασκιαράτου	192
7. Ἡ γυναικούλα, Ἀνδρ. Λασκιαράτου	193

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

I. Ἡθογραφικά

1. Ὁ παπα - Νάρκισσος, Δημητρίου Βικέλα	194
2. Τὸ γιούσουρι, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	210

II. Ἱστορικά

3. Τὸ ἄμαρτημα τοῦ παπα - Γιώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	219
4. « Ἐτσι ἦταν », Γιάννη Βλαχογιάννη	229

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. « Ἀέρας », Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	231
2. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	233
3. Ἡ Νίκη μας στὸ Πόγραδετς, Σπύρου Μελέ	235
4. Ὡ Ἐένε, Σπύρου Μελέ	237

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. Ζωή, Ζαχαρία Παπαντωνίου	238
2. Ἡ λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	239
3. Ὑποθήκαι, Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'.	240

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ — ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ἐμμανουὴλ Ροῦδου	241
2. Ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσοῦντα	249
3. Ἡ ποιήσις τοῦ Ρήγγα, Κωστή Παλαμά	250
4. Ἡ μεταρσίωσις τοῦ Δομηνίου Θεοδοκοπούλου, Ἀχιλλέως Κύρου	253

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Εἰς Δόξαν, Ἀνδρέου Κάλβου	258
2. Εἰς Σούλι, Ἀνδρέου Κάλβου	263
3. Φωτεινὸς (ἀπόσπασμα), Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	265
4. Ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη μου, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	269
5. Δύο !, Γερασίμου Μακρορᾶ	269
6. Ἐλιά, Λορέντζου Μαβίλη	270
7. Καλλιπάτειρα, Λορέντζου Μαβίλη	270
8. Ἡ ἐξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη	271
9. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, Ἰωάννου Καρασούτσα	271
10. Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν, Ἀχιλλέως Παράσχου	272
11. Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου, Δημητρίου Παπαρηγοπούλου	275
12. Παιδί μου, ὦρα σου καλή, Γεωργίου Βιζυηνοῦ	276
13. Στὸ σταυραϊτό, Κώστα Κρυστάλλη	276
14. Ὅρθὸ στέκεισαι ἀντίκρυ μου ὀλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζοπούλου	278
15. Σωκράτης, Ἰωάννου Πολέμη	278
16. Δικό μου φῶς, Ἰωάννου Γρυπάρη	279
17. Τὸ λένε τ' ἀθρονάκια, Μιλτιάδου Μαλακάση	280
18. Δέηση γὰρ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	281
19. Τὸ στεφνὸ παραμῦθι, Λάμπρου Πορφύρα	282
20. Κύπρος, Σωτῆρη Σκίπη	282
21. Λούης, Ἀλεξάνδρου Πάλλη	283
22. Τὸ πατρικό μας σπίτι, Στεφάνου Δάφνη	284

23. Εικόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη :	285
α) Τὸ φτάσιμo	286
β) Γλυκοχαράματα	286
γ) Τὸ τάμα	287
δ) Τὰ πρωτοβρόχια	287
24. Θερμοπύλες, Κωνσταντίνου Καβάφη	288
25. Παῦλος Μελᾶς, Κωστή Παλαμᾶ	288
26. Χιμᾶρα, Κωστή Παλαμᾶ	
27. Πατρίδες, Κωστή Παλαμᾶ :	290
α) Πάτρα	291
β) Μεσολόγγι	291
γ) Ἀθήνα	292
δ) Ἑλλάδα	293
28. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ	294
29. Ἐλευθερία (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
30. Ὁ φθόνος (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
31. Κρεῖσσον σιγᾶν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
32. Εἰς θεατρικὸν συγγραφέα (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	295
33. Εἰς ἀστεῖον κωμηγόν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	295
34. Εἰς ἀδεξίαν πιανίστριαν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. « Γαλάτεια » (ἀπόσπασμα), Σπυρίδωνος Βασιλειάδου	296
2. « Νικηφόρος Φωκᾶς » (ἀπόσπασμα), Ἀριστομένους Προβελεγγίου	300

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΞΕΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ « Ὀδοιπορικοῦ » τοῦ Σατοβριάνδου - Ἐμμ. Ροῖδου	309
---	-----

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Τὸ Ἑλληνόπουλο, Βίκτωρος Οὐγγῶ - Κωστή Παλαμᾶ	311
2. Ἡ Ἑλπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφίλου Βορέα	312
3. Ὁ Ἑλληνικὸς Ὕμνος, Φρειδερίκου Μιστρᾶλ - Κωστή Παλαμᾶ	313
4. Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας, Λόρδου Βύρωνος - Ἀργύρη Ἑφταλιώτη	314

Λεξιλόγιον	317
Βιογραφικαὶ Σημειώσεις	342
Πίναξ περιεχομένων κατὰ Συλλογὰς	354
Πίναξ περιεχομένων	385

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Νικηφόρου Λύτρα « Τὰ μετὰ τὴν πειρατεῖαν » . . . . . 185.
2. Νικηφόρου Λύτρα « Ἡ κλεμμένη » 187
3. Ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλου 247
4. Δομννίκου Θεοδοκοπούλου « Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν » . . . 255.

ΕΚΔΟΣΙΣ Ζ' 1969 (VI) - ΑΝΤ. 63.000 - ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ 1812/20-5-69—1911/6-6-69

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ Ι. ΔΙΚΑΙΟΣ ΒΙΒΛΙΟΔΕΞΙΑ : Ι. ΚΑΜΠΑΝΑΣ Ο. Ε.

0020556189

